

ბიზანტიელი მწერლების ცნობები
საქართველოს შესახებ

ს ბ მ ა ს ი ა

IV

საქართველო

ბიზანტიური მშენებლის სამუშაო

IV, 2

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტი

გეოგოგია

გიზანვილი გერგულის ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი მეოთხე

ნაკვეთი II

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო

სიმონ ჯაუხარიშვილმა

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა

თბილისი 1952

СВЕДЕНИЯ

ВИЗАНТИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ

О ГРУЗИИ

ТОМ IV

ВЫПУСК II

Греческий текст с грузинским переводом и примечаниями снабдил
С. Г. Каухчишвили

შინაარსი

წინახიტყვაობა	VII
ბახილი ხოფუნელი	123
ნაქიფორე კონსტანტინეპოლელი	203
532-წლიანი მოქცევა 205. — ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი ანთიმოსი 205. — ირაკლი კვისრის ლაშქრობა 207.	
ნეკოლოზ მიხტიკოსი	202
ნეკოლოზის წერილთა ადრესატები 210. — წერილი მე-40: აბაზგიის მთავარს 212. — წერილი მე-51: აბაზგიის მთავარს 214. — წერილი მე-162: აბაზგიის მთავარს გრიგოლს (გიორგის) 215.	
კონსტანტინე პორფირაგენეტი	219
De administrando imperio	224
შავი ზღვის ჩრდილო სანაპირო (თავი 42) 224. — ტარონის კუეცანა. ადარნესე იბერიელი (თავი 43) 234. — სამთავროები ვანის ტბის ჩრდილო სანაპიროზე (თავი 44) 248. — იბერიელთა გენეალოგია, ბაგრატიონთა გამეფება იბერიაში, ბასიანის საკითხი (თავი 45) 255. — იბერთა გენეალოგიისა და ადრანუჯის ციხის შესახებ (თავი 46) 274. — ლაზეთის დაპყრობა სარმატების მიერ III საუკუნეში (თავი 53) 287.	
De caerimoniis	290
უცხოელებისადმი მიმართვითა წესთა სახეები 290.	
De lhematibus	296
არმენიკის თემი 296. — ხალდიის თემი 300.	
ოსებ გენესიოსი	302
ქართველების მონაწილეობა თომა სლავის აჯანყებაში 303. — არმენიელთა წარმოშობა 307.	
ვიორგი ამარტოლი	309
იაფუტი და მისი მოდგმა 310. — ქართველთა და სომეხთა მოქცევა 311. — იბერიელი ბაქური 312.	
ბვიდახ ლექსიკონი	313

თეოფანეს გამგაძელებელი	325
<p>თიმა სლაეის აჯანყება და ქართველთა მონაწილეობა ამ აჯანყებაში 326. — ბიზანტიელთა ბრძოლა აფხაზეთის ტერიტორიაზე 327. — თეოქტისტეს დაშტრობა აფხაზეთის წინააღმდეგ 328. — იბერთა კურაპალატი კონსტანტინეპოლში 329.</p>	
საკუთარ ხახელთა ხაძიებელი	334
ხაგანთა ხაძიებელი	409
დამატებანი	411
<p>დამატება I: ცნობა ზვიგანვეისა შესახებ ძველქართულ მწერლობაში 413. — დამატება II: ნიკიფორე კონსტანტინეპოლელის ინსტორიისა ცვალი ძველქართულ მწერლობაში 416.</p>	
შესწორებანი და დამატებანი	433

უმნიშვნელო ცნობებს არ იძლევა ამ წიგნში მოთავსებული დანართენი მასალაც: ნიკიფორე კონსტანტინეპოლელი, ნიკოლოზ მისტიკოსი, იოსებ გენესიოსი და სხვ.: ყოველ მათგანს მოეპოვება ისეთი ცნობა, რომელსაც ერთგვარი შესწორება შეაქვს აქამდე ცნობილ ფაქტებში საქართველოს ისტორიისა.

ამგვარად, ამ წიგნში მოთავსებული ბიზანტიელი მწერლები საქმიოდ მდიდარ მასალას გვაწვდიან საქართველოს ისტორიის რიგი ფაქტების დასადგენად. ამგვარი მასალის გამოკვეთება შესაძლებელი გახდა ჩვენში მას შემდეგ, რაც საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელმა ორგანოებმა ბრძოლა გამოუცხადეს მ. ნ. პოკროვსკის ბიერ წამოყენებულ ცრუ-მეცნიერულ დებულებას, რომ ისტორიული განვითარების კანონზომიერების საკითხი „წყდება არა ფაქტების გამოკვლევით, არამედ და უპირატესად განყენებული ლოგიური მსჯელობის მეშვეობით“, და 1934 წლის 16 მაისს გამოიცა „კავშირო მთავრობისა და საკ. კომ. პ. (ბ) ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება „სამოქალაქო ისტორიის სწავლების შესახებ სსრკ სკოლებში“, ხოლო იმავე წლის აგვისტოში მივიღეთ ი. სტალინის, ს. კიროვისა და ა. ედიანოვის მითითებები იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა დაიწეროს „სსრკ ისტორიის“ და „ახალი ისტორიის“ სახელმძღვანელოები. მთავრობისა და პარტიის მითითებაში აღნიშნული იყო, რომ მოსწავლეთა მიერ ისტორიის კურსის ათვისებისათვის გარდამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ისტორიის ფაქტთა ისტორიულ-ქრონოლოგიური თანამიმდევრობის დაცვას, მოსწავლეთა მეხსიერებაში უმთავრეს ისტორიულ მოვლენათა, მოღვაწეთა და ქრონოლოგიურ თარიღთა შესახებ ცოდნის განმტკიცებას.

ჩვენი სერიაც „ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ“ მიზნად ისახავს საქართველოს ისტორიის შესახებ ბიზანტიურ წყაროებში მოპოვებული ფაქტების გამოკვლენას, ხოლო ის შენიშვნები, რომლებიც სქოლიოებშია მოთავსებული, ან შიგ ტექსტში ჩართული, მოწოდებული არიან ზოგიერთი ფაქტების ანალიზი გაუადვილონ მკითხველს: ამ შენიშვნების მიზნად ჩვენ არ დაგვისახავს ყველა იმ მასალის ზედმიწევნითი ანალიზი, რომელიც ჩვენს გამოცემაშია მოთავსებული, რადგან ეს არც ამ სერიის მიზანდასახულობას შეესაბამება და ჩვენს ძალღონესაც აღემატება.

წინასიტყვაობა

წინამდებარე გამოცემა წარმოადგენს ჩვენი სერიის IV ტომის მეორე ნაკვეთს. ტექნიკური დაბრკოლებების გამო თავის დროზე ვერ მოხერხდა IV ტომის გამოქვეყნება მთლიანად და ჩვენ იძულებული ვიყავით 1941 წელს ამ ტომის პირველი ნაკვეთი ცალკე გამოგვეცა. ამჟამად ეს IV ტომი დამთავრებულია, და წიგნს ბოლოში დაუერთეთ ტომის ორივე ნაკვეთისათვის საძიებელი.

წინამდებარე ნაკვეთში მოთავსებულ მასალათიგან განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ორი: 1) ბიზანტიური ეკთესისები (123—202) და 2) კონსტანტინე პორფიროგენეტის თხზულებები (219—301).

„ეკთესისების“ მიხედვით დასავლეთი საქართველო აღმინისტრაციულ-ეკლესიურად IX საუკუნემდე კონსტანტინეპოლის კათედრას ექვემდებარებოდა, ხოლო ის გარემოება, რომ X საუკუნის დასაწყისიდან დასავლეთ საქართველოს ეპარქია აღარ იხსენიება ბიზანტიურ ეკთესისებში, მოწმობს მის ჩამოშორებას ბიზანტიისაგან და მცხეთის საკათალიკოსოსთან დაკავშირებას, რაც უთუოდ საგულისხმოა საქართველოს გაერთიანების იმ პროცესის შესასწავლად, რომელიც IX საუკუნიდან იწყება.

„ეკთესისების“ მასალებიდან ირკვევა აგრეთვე ისიც, რომ შავი ზღვის სამხრეთი სანაპირო ტრაპეზუნტიდან აღმოსავლეთისაკენ, დასავლეთ საქართველოს ანუ ლაზეთის საზღვრებისაკენ, მკიდროდ იყო დაკავშირებული დასავლეთ საქართველოს სახელმწიფოსთან, რომ ეს რაიონი ეთნოგრაფიულად, სამხედრო-აღმინისტრაციულად და აღმინისტრაციულ-ეკლესიურად დასავლეთ საქართველოს ანუ ლაზეთის განუყრელ ნაწილს წარმოადგენდა.

რაც შეეხება კონსტანტინე პორფიროგენეტის შრომებს, მათში ჩვენ ვპოულობთ მრავალ ისეთ მასალას საქართველოს IX—X საუკუნეთა ისტორიისათვის, რომელიც სხვაგან არ მოიპოვება.

კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცნობების მიხედვით იბერია ძლიერად იყო არა მარტო თავისი პოლიტიკური სიმწიფით, არამედ, და უპირატესად, თავისი ეკონომიური წონით. თვით კონსტანტინე აღიარებს, რომ სამხრეთი იბერიის ცენტრი არტანუჯი აღმოსავლეთის ვაჭრობის უდიდესი ცენტრი იყო იმ დროს: იქ მოდიოდა საქონელი „არმენიის და სირიის ყველა ქვეყნიდან“, ტრაპეზუნტიდან, დასავლეთ საქართველოდან, აღმოსავლეთ საქართველოდან.

ბასილი სოფენელი

ცნობილია მრავალი ხელნაწერი, რომლებიც შეიცავენ საეკლესიო კათედრათა ნუსხებს (ე. წ. 1454-ებს, ანუ 1454-ებს). ამ ნუსხებში ჩამოთვლილია ხოლმე სხვადასხვა (კონსტანტინეპოლის, იერუსალემის, ანტიოქიისა და სხვ.) საპატრიარქოებში შემავალი სამიტროპოლიტო და საეპისკოპოსო კათედრები და აგრეთვე ავტოკეფალური ეკლესიები.

ერთ-ერთი ასეთი ნუსხა გამოაქვეყნა 1641 წელს Carolus a S. Paulo-მ, 1648 წელს გაიმეორა Goar-მა, ხოლო 1866 წელს ის შეიტანა Parthey-მ თავის გამოცემაში VI საუკუნის მწერლის ჰიეროკლეს ისტორიულ-გეოგრაფიული შრომისა Συναξαρισμός, რომელიც შეიცავს ბიზანტიის იმპერიის პროვინციათა და ქალაქთა ნუსხას¹.

მთელი ეს ნუსხა მიჩნეული იყო საეკლესიო ეკთესისად, ხოლო კ. გელცერმა თავისი გამოცემით და იქ დართული გამოკვლევით (Georgii Cyprii Descriptio orbis Romanae. Lipsiae 1890) დაამტკიცა, რომ ეს ნუსხა შედგება ორი ნაწილისაგან: პირველ ნაწილში ჩამოთვლილია კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს სამიტროპოლიტოები და ავტოკეფალური ეკლესიები და აგრეთვე თითოეულ სამიტროპოლიტოში შემავალი საეპისკოპოსო კათედრები (Notitia episcopatum), ხოლო მეორე ნაწილი სრულიად საერო წარმოშობისაა და წარმოადგენს ბიზანტიის იმპერიის ადმინისტრაციულ აღწერას. ეს ნაწილები ერთმანეთისაგან გარეგნულადაც განსხვავდება. საეპისკოპოსოთა ნოტიცია აგებულია ისე, რომ საკათედრო ადგილის სახელწოდება აღებულია ნათესაობითი ბრუნვის ფორმით და მის წინ არის ნახმარი ართრონი ბ (იგულისხმება μητροπολιτης ან ἐπίσκοπος), მაგ.: Ἐπαρχία Δαλιχίης, ἡ Φάτιουα; ἡ Ῥοδονήσιας, ἡ τῆς Ἀβισσηύων, ἡ Περσῶν, ἡ τῆς Ζιγανέων („ლაზიკის ეპარქია, [მიტროპოლიტი] ფასიდისა: [ეპისკოპოსი] როდოპოლისისა, [ეპისკოპოსი] აბისინთა, [ეპისკოპოსი] პეტრათა, [ეპისკოპოსი] ზიგა-

¹ უფრო ახალი გამოცემა ჰიეროკლეს შრომისა ეკუთვნის A. Burckhardt-ს (Hierocles Synecdemus, Lipsiae 1893). თვით ჰიეროკლეს შესახებ იხ. Kiessling-ის ნარკვევი: RE VIII (1913), 1487—1489.

ნევთა¹). მეორე ნაწილში პროვინციის დასახელებას მოსდევს ჯერ დედაქალაქის დასახელება და შემდეგ ამ პროვინციაში შემავალი ქალაქებია ჩამოთვლილი; მაგ.: Ἐπαρχία Κιλικίας, Ταρσὸς μητροπόλις, Πομπησιόπολις, Σεβαστή, Κώρυκος, Ἄδανα, Ἀγυστοπόλις, Μάλλος, Ζεφύριον („კილიკიის ეპარქია, დედაქალაქი თარსეთი: პომპეუპოლისი, სებასტე, კორიკოსი, ადანა, აგუსტოპოლისი, მალოსი, ზეფერიონი“)¹.

პირველი ნაწილის ავტორია ბასილი სოფენელი. როდესაც ვიორგი კვიპროსელის „აღწერაში“ IV არმენიის ეპარქიის შემადგენლობაზეა საუბარი და ჩამოთვლილია ამ ეპარქიაში შემავალი მიდამოები და ციხე-სიმაგრეები, პირველ დასახელებულ სოფენეს მიდამოს (κλίμα Σοφύτης) დართული აქვს შენიშვნა: χάρισιν ἰπὸ τὸ αὐτὸ κλίμα, λεγόμενον Ἰαλ:μύβαν, ἔμιν ἑρμάτα: ὁ τῆν παρῆσταν φιλοπονήσας βίβλον Βασίλειος („ამ სახეებშია სოფელი იალიმბანონი, აქაურია წინამდებარე წიგნზე დამაშვრალი ბასილი“).

მეორე ნაწილი, „ბიზანტიის ადმინისტრაციული აღწერა“, ეკუთვნის ვიორგი კვიპროსელს. ესეც აღნიშნულია თვით თხზულებაში: კვიპროსის ეპარქიის აღწერაში დასახელებულია ქალაქი Ἀζιμῶς, ესადაც დაიბადა ვიორგი კვიპროსელი, დამწერი იმ წიგნისა, რომლიდანაც ეს [ცნობებია] გადმოღებულია (ἐν τῷ ἐγχειρήματι Ἰεώργιος ὁ Κόπριος ὁ γράψας τῆν βίβλον, ἐξ ἧς τὰντα μετελήφθησαν).

ვიორგი კვიპროსელის „აღწერა“, როგორც ეს მტკიცდება იმპერიის იქ მოხსენებული სამფლობელოებით, უნდა იყოს შედგენილი VII საუკუნის დასაწყისში, ფოკას მეფობის (602—610) პირველ წლებში; ხოლო ბასილი სოფენელის ნოტიცია შედგენილია მეცხრე საუკუნის პირველ მესამედში; ნოტიციაში მოხსენებული გალატიის მეტროპოლია Ἀμάριον პირველად მიქელ ამორეველის (820—829) მეფობაში დაწინაურდა.

ბასილი სოფენელივე ყოფილა, როგორც ზემოთ მოყვანილი ჩანართი შენიშვნებიდან ჩანს, მთელი წიგნის — ორივე ნაწილის — შემდგენელ-რედაქტორი.

3. გელცერმა გამოცემას საფუძვლად დაუდვა ორი ძირითადი ხელნაწერი:

¹ ზოგან ამ მეორე ნაწილშიც ქალაქის სახელი ნათესაობითი ბრუნვის ფორმითაა: ეს იმით აიხსნება, რომ ამ ნაწილის ავტორის ერთ-ერთ წყაროს საეკლესიო ვითარებები წარმოადგენდა (იხ. Kiessling I. c.).

A — Baroccianus 185, XI საუკუნისა,

B — Coislunianus 209, XI საუკუნისა.

ამათ გარდა გამოიყენა აგრეთვე ვარიანტები შემდეგი ხელნაწერებისა:

C — Vindobonensis 322, XIV საუკუნისა,

D — Coislunianus 346, XI საუკუნისა.

მან მიიღო აგრეთვე მხედველობაში Carolus a S. Paulo-ს გამოცემა 1641 წლისა (*E*) და Goar-ის გამოცემა 1648 წლისა (*F*) და ორივე გამოცემის ერთნაირი კითხვა აღნიშნა ასოთი *G*.

ქვემოთ ჩვენ პირველ რიგში (გვ. 126—130) ვაქვეყნებთ ბასილი სოფენელის ეკთესისიდან ამოკრეფილ ნაწყვეტებს, ხოლო შემდეგ (გვ. 131—146) ვათავსებთ მომდევნო ხანებში ეპარქიათა შემადგენლობაში მომხდარი ცვლილებების საფუძველზე შედგენილი ეკთესისებიდან ამოკრეფილ მასალებს.

ტექსტის დამზადების დროს ხელთ გვქონდა შემდეგი გამოცემები და გამოკვლევები:

Georgii Cyprii Descriptio orbis Romani. Accedit Leonis imperatoris Diatyposis genuina adhuc inedita. Edidit... Henricus Gelzer. Lipsiae 1890.

G. Gundermann-ის რეცენზია ჰ. გელცერის გამოცემაზე: *BZ* 1 (1892), 601—604.

Г. Дестунис-ის რეცენზია ჰ. გელცერის გამოცემაზე: *ЖМНП* 1891, июль, 204—213.

Parthey, Hieroclis Synekdemus et Notitiae graecae episcopatum. Berolini 1866.

H. Gelzer, Ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche: *BZ* 1 (1892), 245—282.

H. Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum: Abhandl. d. b. Ak. I. Cl. XXI. Bd. III. Abth., გვ. 531—641.

B. Benescevic, Monumenta Vaticana ad ius canonicum pertinentia: Studi bizantini II (1927) 121—191.

ΤΑΞΙΣ ΠΡΟΚΑΘΕΔΡΙΑΣ ΤΩΝ
ΟΣΙΩΤΑΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ

(ὁ Ῥώμης, ὁ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀντιοχείας, ὁ Αἰλίας ἦτοι Ἱεροσολύμων).

Τάξις προκαθηδρίας μητροπολιτῶν καὶ αὐτοκεφάλων καὶ ἐπισκόπων τελούντων ὑπὸ τὸν ἀποστολικὸν φρόνον ταύτης τῆς θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος πόλεως.

- α'. Ἐπαρχία Καππαδοκίας α' ὁ Καισαρείας¹
β'. ἐπαρχία Ἀσίας ὁ Ἐφέσου
γ'. ἐπαρχία Εὐρώπης ὁ Ἡρακλείας Θράκης
δ'. ἐπαρχία Γαλατίας α' ὁ Ἀγκύρας
ε'. ἐπαρχία Ἑλλησπόντου ὁ Κυζίκου
ς'. ἐπαρχία Λυδίας ὁ Σάρδεων
ζ'. ἐπαρχία Βιθυνίας ὁ Νικομηδείας
η'. ἐπαρχία τῆς αὐτῆς ὁ Νικαίας
θ'. ἐπαρχία τῆς αὐτῆς ὁ Χαλκηδόνος

უფინდესი მოსაყდრე
პატრიარქების წესბა

(რომისა, კონსტანტინეპოლისა, ალექსანდრიისა, ანტიოქიისა, ელიისა ანუ იერუსალემისა).

წესბა მოსაყდრე მიტროპოლიტებისა, ავტოკეფალებისა და ეპისკოპოსებისა, რომლებიც ექვემდებარებიან ამ ლეთივდაცული სამეფო ქალაქის სამოციქულო საყდარს.

1. ეპარქია I კაპადოკიისა — კესარიის მიტროპოლიტი
2. ეპარქია აზიისა — ეფესოს მიტროპოლიტი
3. ეპარქია ევროპისა — თრაკიის ჰერაკლიის მიტროპოლიტი
4. ეპარქია I გალატიისა — ანკვირის მიტროპოლიტი
5. ჰელესპონტის ეპარქია — კვიზიკის მიტროპოლიტი
6. ეპარქია ლიდისა — სარდეს მიტროპოლიტი
7. ეპარქია ბითონიისა — ნიკომედიის მიტროპოლიტი
8. იგივე ეპარქია — ნიკეის მიტროპოლიტი
9. იგივე ეპარქია — ქალკედონიის მიტროპოლიტი

¹ აქვს დასახელებულია ეპარქია, ხოლო შემდეგ ცენტრი ამ ეპარქიისა.

ა'. έπαρχία Παμφυλίας
δ Σίδης	10. ეპარქია პამფილიისა
— სიდის მიტროპოლიტი
ια'. έπαρχία Ἀρμενίας β'
δ Σεβστείας	11. ეპარქია II არმენიისა
— სებასტიის მიტროპო-
ლიტი
ιβ'. έπαρχία Ἐλενοπόντου
δ Ἀμασειάς	12. ეპარქია ჰელენოპონტისა
— ამასიის მიტროპოლიტი
ιγ'. έπαρχία Ἀρμενίας α'
δ Μελιτινής	13. ეპარქია I არმენიისა
— მელიტიხის მიტროპო-
ლიტი
ιδ'. έπαρχία Καππαδοκίας β'
δ Τυάων ἤτοι Χριστου-
πόλεως	14. ეპარქია II კაპადოკიისა
— ტიანის ანუ ქრისტუპო-
ლის მიტროპოლიტი
ιε'. έπαρχία Παφλαγονίας
δ Γαγγρῶν	15. ეპარქია პაფლაგონიისა
— განგროს მიტროპოლიტი
ισ'. έπαρχία Ὀνωριάδος
δ Κλαυδίουπόλεως	16. ეპარქია ონორიადისა
— კლავდიუპოლის მიტრო-
პოლიტი
ιζ'. έπαρχία Πόντου Πολεμω-
νιakoῦ
δ Νεοκαισαρείας	17. ეპარქია პოლემონის პონ-
ტოსი — ნეოკესარიის მიტრო-
პოლიტი
ιη'. έπαρχία Γαλατίας
δ Πισινοῦντων ἤτοι Ἰουστι-
νιανουπόλεως	18. ეპარქია გალატიისა
— პისინუნტის ანუ იუსტინია-
ნუპოლის მიტროპოლიტი
ιθ'. έπαρχία Λυκίας
δ Μύρων	19. ეპარქია ლიკიისა
— მირის მიტროპოლიტი
κ'. έπαρχία Καρίας
δ Σταυρουπόλεως	20. ეპარქია კარიისა
სტავროპოლის მიტროპო-
ლიტი
κα'. έπαρχία Φρυγίας Καπα-
τιανής
δ Λαοδικείας	21. ეპარქია კაპატიანის ფრი-
გიისა — ლაოდიკიის მიტრო-
პოლიტი
κβ'. έπαρχία Φρυγίας Σα-
λουταρίας
δ Συνάδων	22. ეპარქია სალუტარიის ფრი-
გიისა — სენადის მიტრო-
პოლიტი
κγ'. έπαρχία Λυκαονίας
δ τοῦ Ἰκονίου	23. ეპარქია ლიკიონიისა
— იკონიის მიტროპოლიტი

Μέχρι τούτων οί μητροπολίται
και λοιπόν έντεψθεν άρχονται:
οί αυτοκέφαλοι:

აქამდე იყვანა მიტროპოლიტები,
ხოლო აქედან იწყებინა ავტოკე-
ფალი:

[დასახელებულია 41 ავტოკეფალური საეპისკოპოსო, რომელთა
შორის არიან:]

επαρχία Ζυχίας δ Χερσωνος	ეპარქია ჯიქეთისა — ქერსონის ავტოკეფალი
επαρχία τής αὐτῆς δ Βοσπόρων	იგივე ეპარქია — ბოსპორის ავტოკეფალი
επαρχία τής αὐτῆς δ Νικαίης	იგივე ეპარქია — ნიკოფსიის ავტოკეფალი
επαρχία Ἀρμενίας β' δ Ἑρακλουπόλεως ἤτοι: Φι- λαχθῆνης	ეპარქია II არმენიისა — ჰერაკლეუპოლის ანუ ფილაქ- თოეს ავტოკეფალი
επαρχία Ἀβασγίας δ Σεβαστουπόλεως ¹	ეპარქია აბასგიისა — სებასტუპოლის ავტო- კეფალი.

(Georgius Cyprius, გვ. 3—5).

[ამას მოჰყვება ნუსხა ცალკე სამიტროპოლიტოებისა და ნათ-
ლამი დაქვემდებარებული საეპისკოპოსოებისა]

ΤΑΞΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΣΥΝ ΤΟΙΣ
ΑΥΤΟΙΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ²

Α. Ἐπαρχία Καππαδοκίας δ Καισαρείας	1. ეპარქია კაპადოკიისა — კესარიის მიტროპოლიტი
α'. δ τῶν Βασιλικῶν Θερμῶν	1. სამეუფეო აბანოთა ეპის- კოპოსი
β'. δ Νύσης	2. ნოსელი ეპისკოპოსი
γ'. δ Θεοδοσιουπόλεως Ἀρ- μενίας	3. არმენიის თეოდოსიუპოლის ეპისკოპოსი
δ'. δ Καμουλιανῶν	4. კამულიანის ეპისკოპოსი
ε'. δ Κισχισοῦ	5. კისკისის ეპისკოპოსი.

(Georgius Cyprius, გვ. 6).

¹ Σεβαστοπόλεως G.

² ეს სათაური მოიპოვება მხოლოდ C ხელნაწერში.

I. Ἐπαρχία Ἀριμανίας B ὁ Σεβαστείας	10. ეპარქია II არმენიისა — სებასტიის მიტროპოლიტი
α'. ὁ Σεβαστουπόλεως	1. სებასტუპოლის ეპისკოპოსი
β'. ὁ Νικοπόλεως	2. ნიკოპოლის ეპისკოპოსი
γ'. ὁ Σατάλων	3. სატალის ეპისკოპოსი
δ'. ὁ Κολωνείας	4. კოლონიის ეპისკოპოსი
ε'. ὁ Βηρυτουῆς (Georgius C, 13)	5. ბერისის ეპისკოპოსი.
KE. Ἐπαρχία Καππαδοκίας ὁ Μωκρησσῶν	25. ეპარქია კაპადოკიისა — მოკისის მიტროპოლიტი
α'. ὁ Ναζιανζῶν	1. ნაზიანზის ეპისკოპოსი
β'. ὁ Κολωνείας	2. კოლონიის ეპისკოპოსი
γ'. ὁ Παρνασσῶν	3. პარნასის ეპისკოპოსი
δ'. ὁ Λαάρων	4. ღოარის ეპისკოპოსი.
KZ. Ἐπαρχία Λαζική ὁ Φάσιδος	26'. ეპარქია ლაზიკისა — ფასიდის მიტროპოლიტი
α'. ὁ Ροδοπόλεως	1. როდოპოლისის ეპისკოპოსი
β'. ὁ τῆς Ἀμισσηνῶν ²	2. ამისსენთა ეპისკოპოსი
γ'. ὁ Περσῶν	3. პეტრათა ეპისკოპოსი
δ'. ὁ τῆς Ζιγανέων ³	4. ზიგანევთა ეპისკოპოსი.

(Georgius Cyprius, გვ. 23—24).

[ბასილი სოფენელის ეკთესისის იმ ვარიანტში, რომელიც ხელთ ჰქონდა Parthey-ს ჰიეროკლეს „სუნეკდომოსის“ გამოცემის დროს და რომელიც ბასილი სოფენელის შრომის გარდა გიორგი კვიპროსელის „ალწერასაც“ შეიცავდა, ბოლოში 1064. სტრიქონიდან სწერია:]

Ἡ παρνησα ἐκβησας ἐγεγόνει: ეს ეკთესისი შედგენილია 6391⁴ ἐν ἔτει „αα“⁵ ἐπὶ τῆς βασιλείας წელს ლეონ ბრძენის მეფობისა Ἀέοντος τῶν Σοφοῦν καὶ Φωτίου და პატრიარქ ფოტიოსის დროს⁶. πατριάρχου (Parthey, v. 1064 sq.; H. Gelzer, 56).

¹ უნდა იყოს 27. ეს აიხსნება იმით, რომ ნუსხაში გამოტოვებულია „ბითონიის მესამე ეპარქია“, რომელიც მგ-9 ადგილას უნდა ყოფილიყო.

² ὁ <C. — Ἐμισσηνῶν B, Ἀμισσηνῶν G. — Ἡ Ζιγανέων C, ὁ Τζιγανέων E, ὁ Τζιγανέων F. —³ ვარიანტები: „αα“ (6321), „αα“ (6308 ?).

⁴ ეს შენიშვნა გედევრს მოხსენებული აქვს გიორგი კვიპროსელის „ალწერის“ გამოცემის ბოლოში, როგორც C-ს დამატება (H. Gelzer, 56). ამ შენიშვნის მიხედვით ეკთესისი თითქოს 883 წელს (6491—5508) უნდა იყოს შედგენილი. ამ ცნობა გაუკლებელი იმით ამკლავებს თავის სიკალებს, რომ ამ თარიღს ლეონ ბრძენის მეფობაში სდებს; ლეონი კი მეფობდა 886—911 წლებში (ფოტიუსი პატრიარქად იყო 858—867 და 878—886 წლებში), ასე რომ ამ შენიშვნის ცნობა სინამდვილეს არ შეესაბამება შეფუთვბოლეს.

ნოტიცია II

(Parthey 95—101)¹

Ἡ γεγონυία διατύπωναι παρὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὅπως ἔχουσι τάξεως οἱ θρόνοι τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως.

ლეონ ბრძენის მიერ შედგენილი დიატიპოსისი, რომელიც შეიცავს კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ ეკლესიათა კათედრების სიას.

Αἱ μητροπόλεις

სამიტროპოლიტო
ქალაქები

ა'. ἡ Καισαρεία

1. კესარია

ια'. ἡ Σεβάστεια

11. სებასტია

ιβ'. ἡ Ἀμάσεια

12. ამასია

ιγ'. ἡ Μελιτηνή

13. მელიტენე

λγ'. ἡ Τραπεζοῦς

33. ტრაპეზუნტი

νε'. ἡ Κελτηγή²

55. კელძენე

νς'. ἡ Κολώνεια

56. კოლონია.

ნოტიცია III

(Parthey 101—131)²

Τάξις προκαθηδρίας τῶν ὑπὸ τὸν ἀριστορικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως τελούντων μετροπολιτῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῖς ἐπισκόπων.

კონსტანტინეპოლის სამოციქულო საყდრისადმი დაქვემდებარებულ მიტროპოლიტთა და მათი ხელქვეითი ეპისკოპოსების კათედრათა ნუსხა.

¹ პართეის ამოღებული აქვს შემდეგი გამოცემებიდან: Leunclavius, *Jus graeco-romanum*, ed. Freher, 1596, t. I 88 (F); Codinus, *De officiis*, ed. Goar, 1648, p. 379 (G); Codinus, *Excerpta de antiquitatibus*, ed. Lambecius, 1655.

² v. II. *Κελτσόγη*, *Ἐλευσίγη*, *Κελσόγη*.

³ Leunclavius 90; Codinus (Goar) 381; გოარს გამოყენებულ აქვს ზღვრთჳ codex Regius (R).

Θρόνος πρῶτος

τῷ Καισαρείας, Καππαδοκίας

.....

Θρόνος ἐνδέκατος

τῷ Σεβαστείας, Ἀρμενίας

α'. ὁ Σεβαστουπόλεως

β'. ὁ Νικοπόλεως

γ'. ὁ Σατάλων

δ'. ὁ Κολωνίας

ε'. ὁ Βηρίσσης¹

Θρόνος δωδέκατος

τῷ Ἀμασείας, Ἐλεγουπόντου

α'. ὁ Ἀμιγσοῦ

β'. ὁ Σινώπης

γ'. ὁ Ἰζόρων ἤτοι Πιμολίας

δ'. ὁ Ἀνδράκων

ε'. ὁ Ζαλίχου ἤτοι Λεοντοπό-
λεως

ς'. ὁ Ζηλῶν.

Θρόνος τρισκαίδέκατος

τῷ Μελιτηνῆς, δευτέρας Ἀρμε-
νίας

α'. ὁ Ἀρχης

β'. ὁ Κουκουσοῦ

γ'. ὁ Ἀραβισοῦ

δ'. Ἀριαράθης

ε'. ὁ Κεομανῶν

პირველი საყდარი

ექვემდებარება კესარიის მიტროპოლიტს, კაპადოკიაში.

.....

მეთერთმეტე საყდარი

ექვემდებარება არმენიის სებასტიის მიტროპოლიტს:

1. სებასტუპოლის ეპისკოპოსი
2. ნიკოპოლის ეპისკოპოსი
3. სატალის ეპისკოპოსი
4. კოლონიის ეპისკოპოსი
5. ბერისის ეპისკოპოსი.

მეთორმეტე საყდარი

ექვემდებარება ამასიის მიტროპოლიტს, ჰელენოპონტოში:

1. ამინისის ეპისკოპოსი
2. სინოპის ეპისკოპოსი
3. იზორის ანუ პიმოლიის ეპისკოპოსი
4. ანდრაპის ეპისკოპოსი
5. ზალიხის ანუ ლეონტოპოლის ეპისკოპოსი
6. ზელის ეპისკოპოსი.

მეცამეტე საყდარი

ექვემდებარება მელიტენის მიტროპოლიტს, მეორე არმენიაში

1. არკის ეპისკოპოსი
2. კუქუსის ეპისკოპოსი
3. არაზისის ეპისკოპოსი
4. არიარათის ეპისკოპოსი.
5. კეოზანის ეპისკოპოსი.

¹ v. I Μερίσσης.

Θρόνος ὀκτώκαιδέκατος
τῷ Νεοκαιταρείας, Πόντου Πο-
λεμωνιακῶς

მეთვრამეტე საყდარი
ექვემდებარება ნეოკესარიის
მიტროპოლიტს, პოლემონის
პონტოში;

- α'. ὁ Κερασσῶντος
- β'. ὁ τοῦ Πολεμωναίου
- γ'. ὁ Κομάνων
- δ'. ὁ Ἀλύας,
- ε'. ὁ Ῥιζαίου
- ς'. ὁ Κόκκου
- ζ'. ὁ Εὐνίκου
- η'. ὁ Ἀραδάσης¹
- θ'. ὁ Μαρτυροπόλεως¹
- ι'. ὁ Ἰφηλῶς¹

- 1. კერასუნტის ეპისკოპოსი
- 2. პოლემონიონის ეპისკოპოსი
- 3. კომანის ეპისკოპოსი
- 4. ალიის ეპისკოპოსი
- 5. რიზეს ეპისკოპოსი
- 6. კოკკის ეპისკოპოსი
- 7. ევნოკის ეპისკოპოსი
- 8. არადასის ეპისკოპოსი¹
- 9. მარტიროპოლის ეპისკოპოსი¹
- 10. იფსელის ეპისკოპოსი¹.

[მრავე საყდარში, Ἐτῷ Μύρων, πάσης Λυκίας მე-26 საეპისკო-
პოსოში იხსენიება ὁ Ῥοδιοπόλεως (Ῥοδιογυποπόλεως *Goar*): ერთ-ერთ
წოდებაში ამის მაგიერ ხსენიდა Ῥοδιοπόλεως].

Θρόνος τριακοστός
τρίτος
τῷ Τραπεζοῦντος, Λαζიკῆς

ოცდამეცამეტე საყდარი
ექვემდებარება ტრაპეზუნტის
მიტროპოლიტს, ლაზიკეში;

- α'. ὁ Χεραιῶν
- β'. ὁ Χαμουζοῦρ
- γ'. ὁ Χαλαίου²
- δ'. ὁ Παίπερ
- ε'. ὁ Κεραμέων
- ς'. ὁ Λερίου
- ζ'. ὁ Βιζάνων
- η'. ὁ Σακάβου
- θ'. ὁ Τοχαρτζιτζοῦ³
- ι'. ὁ Τοχαντζერჯ⁴
- ια'. ὁ τοῦ Σουλνοῦთ⁵
- ιβ'. ὁ Φασიανῆς
- ιγ'. ὁ τοῦ Σερμάτζοῦ⁶

- 1. ხეროანის ეპისკოპოსი
- 2. ხამუჯურის ეპისკოპოსი
- 3. ხალევის ეპისკოპოსი
- 4. პაიპერის ეპისკოპოსი
- 5. კერამევის ეპისკოპოსი
- 6. ლერის ეპისკოპოსი
- 7. ბიზანის ეპისკოპოსი
- 8. საკაბის ეპისკოპოსი
- 9. ტოხარტოძის ეპისკოპოსი
- 10. ტოხანტიერძის ეპისკოპოსი
- 11. სვილნუტის ეპისკოპოსი
- 12. ფასიანის ეპისკოპოსი
- 13. სერმაძის ეპისკოპოსი

¹ ან ἄλλου *Goar*-ბო. — ² *Χαλαίου* F. — ³ *Τοχαρτζιτζοῦ* FR. — ⁴ *Τοχαν-
τζερჯ* F. — ⁵ ὁ *Τουλινοῦθιοῦ* E, ὁ *Τουλνοῦθ* R. — ⁶ ὁ *Τοσερματζοῦ* FR.

იწ. ὁ Ἀνθάκτων

იე. ὁ Ζαριμάνων¹

Θρόνος τεσσαρακοστός
ἔκτος

τῷ Καμάχου Ἀρμενίας

ა. ὁ Κελτζηγής

β. ὁ Ἀραβράκων

γ. ὁ Βαρζანιάσης²

δ. ὁ Μελοῦ

ე. ὁ Μελοῦ ἕτερος

ς. ὁ Ῥωμανουπόλεως

ζ. ὁ Τουτλιέου

[Θρόνος]

τῷ Κελτζηγής σὺν τῷ Κορ-
τζენῆ καὶ Ταρῶν

ა. ὁ Τομοῦς

β. ὁ Χατζτοῦν³

γ. ὁ Λυκοποταμίας⁴

δ. ὁ Κορτζენής

ე. ὁ Μαστραβιάτ⁵

ς. ὁ Χουίτ⁶

ζ. ὁ Τοπάρχου

η. ὁ Ἀμβრής

θ. ὁ Τουτάρων

ι. ὁ Μαρμεντιτζούρ

ια. ὁ Ματζιερτε

ιβ. ὁ τοῦ ἁγίου Νικολάου

ιγ. ὁ Εὔδας τῆς Θεοτόκου

14. ანდაქტის ეპისკოპოსი

15. ზარიმანის ეპისკოპოსი.

ორმოცდა მეექვსე საყ-
დარი

ექვემდებარება კამახის მიტრო-
პოლიტს, ირმენიაში:

1. კელძენის ეპისკოპოსი

2. არაბრაკის ეპისკოპოსი

3. ბარზანისის ეპისკოპოსი

4. მელის ეპისკოპოსი

5. მელის მეორე ეპისკოპოსი

6. რომანუპოლის ეპისკოპოსი-

7. ტუტილიონის ეპისკოპოსი.

[საყდარი]

ექვემდებარება კელძენის, კორ-
ძენის და ტარონის მიტრო-
პოლიტს.

1. ტომეს ეპისკოპოსი

2. ხაძონის ეპისკოპოსი

3. ლიკოპოტამისის ეპისკოპოსი.

4. კორძენის ეპისკოპოსი

5. მასტრაბაძის ეპისკოპოსი

6. ხუიტის ეპისკოპოსი

7. ტოპარხის ეპისკოპოსი

8. ამბრის ეპისკოპოსი

9. ტუტარის ეპისკოპოსი

10. მარმენტიჩურის ეპისკოპოსი.

11. შაძიერტის ეპისკოპოსი

12. წმ. ნიკოლოზის ეპისკოპოსი-

13. ევას (ღვთისმშობლის)

ეპისკოპოსი

¹ Ζαριμάνων F, Ζαριμάνων — დანარჩენები.

² Βαρζανιάσης B, Βαρζανιάσης G. — ³ Χατζοῦν G. — ⁴ Κυκοποταμίας B —
μαστοποταμίας D. — ⁵ Μαστραβιάτ — დანარჩენები. — ⁶ Χουίτ G.

14. არძესიონის, ესე იგი წმ. ნიკოლოზის ეპისკოპოსი	14. არძესიონის, ესე იგი წმ. ნიკოლოზის ეპისკოპოსი
15. არძიკის ანუ არკერაბის ეპისკოპოსი	15. არძიკის ანუ არკერაბის ეპისკოპოსი
16. ამუკიონის ეპისკოპოსი	16. ამუკიონის ეპისკოპოსი
17. პერკინის ეპისკოპოსი	17. პერკინის ეპისკოპოსი
18. წმ. გიორგის ეპისკოპოსი	18. წმ. გიორგის ეპისკოპოსი
19. ოსტანის ეპისკოპოსი	19. ოსტანის ეპისკოპოსი
20. წმ. ელისეს ეპისკოპოსი	20. წმ. ელისეს ეპისკოპოსი
21. ხედრაკის (ღვთისმშობლის) ეპისკოპოსი.	21. ხედრაკის (ღვთისმშობლის) ეპისკოპოსი.

[ნოტიციის ბოლოში მოყვანილია „კიევისა“ და „მცირე როსის“ (μικρά Ρωσία) ეპარქიები]

ნოტიცია IV

(Parthey 131—138)

Περὶ τῆς τάξεως τῶν θρόνων τῶν μητροπολιτῶν τίνες αὐτῶν λέγονται: Ἐξαρχοὶ καὶ ὑπέρτιμοι, τίνες ὑπέρτιμοι μόνον.

α'. ὁ Καισαρείας Καππαδοκίας ὑπέρτιμος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἔξαρχος ἀνατολῆς.

Οἱ ἐξῆς πάντες ὑπέρτιμοι ἴγουν ἔξαρχοι καὶ ὑπέρτιμοι

შონაყდრე მიტროპოლიტთა სის შესახებ; ზოგიერთნი მათგანნი იწოდებოიან ექსარხოხად და უპატოხნესად; ზოგიერთნი კი მხოლოდ უპატოხნესად.

1. კაბადოკიის ექსარიის მიტროპოლიტი, უპატოხნესთა უპატოხნესი და მთელი აღმოსავლეთის ექსარხოხი.

ქვემოთხამოთვლილნი ყველანი არიან უპატოხნესნი ანუ ექსარხოხები და უპატოხნესნი.

[ამათ შორის მოხსენებული არიან:]

- η'. ὁ Σεβαστείας, πάσης Ἀρμενίας
- θ'. ὁ Ἀμασειας, Ἐβξείνου Πόντου
- ι'. ὁ Μελιτηνῆς, δευτέρως Ἀρμενίας

- 8. სებასტიის მიტროპოლიტი, მთელი არმენიისა
- 9. ამასიის მიტროპოლიტი, ევქსინის პონტოსი
- 10. მელიტენის მიტროპოლიტი, მეორე არმენიისა

λ'. ὁ Τραπεζοῦντος, πάσης 30. მიტროპოლიტი ტრაპეზუნ-
 Λαζικῆς, ἔχει: δὲ νῦν τὸν τόπον ტისა, ზთელი ლაზიკისა; მას
 τὸν Καίσαρείας¹ ახლა კესარიის ადგილი უჭირავს.

[ზოგიერთი ხელნაწერები ურთავენ შენიშვნას: μέχρι: τούτων
 οἱ ἔχοντες τὰς ἐπαρχίας. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μητροπολιται: υπερ-
 ταιμοὶ μόνον γράφονται—„აქამდე ჩამოთვლილნი იყვნენ ეპარქიის
 მქონენი; მგელა დანარჩენი მიტროპოლიტები მხოლოდ უპატიოსნე-
 სად იწერებოდან“]

Εἶσι: καὶ ἑτεροὶ μητροπολι-
 ται: ἕξω τῶν ὧν γράφει: ἢ δια-
 τύπωσις ἢ ἀρχαία: οἱ τινες ἀπὸ
 ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων
 ἐτυμῶντησαν κατὰ διαφόρους και-
 ρούς. καὶ ἀπὸ μὲν ἀρχιεπισκό-
 πων ἐγένοντο οὗτοι:

α'. ὁ Βιζύνης

β'. ὁ Μελήτου

γ'. [ὁ] Μετράχων², δ. καὶ
 Ζηκχίας λέγεται.

ε'. ἢ δὲ Σουγδαία καὶ αἱ
 Φουλλαι:³ δύο ἦσαν ἀρχιεπισκο-
 παί: ἐνωθεῖσα: δὲ ἐγένοντο μία
 μητρόπολις. οὗς καὶ ὁ Σουγδαίας
 καὶ Φουλλῶν λέγεται.

ε'. ἀπὸ τοῦ Νεοκαισαρείας⁴,
 ὁ Κεραισοῦντος καὶ ὁ Ῥιζαίου

იმათ გარდა, რომელნიც აღნუ-
 სხული არიან ძველს დიატიპოს-
 ში, არიან აგრეთვე სხვა მიტრო-
 პოლიტებიც; ზოგიერთნი არქი-
 ეპისკოპოსთა და ეპისკოპოსთაგან
 იქმნენ პატიეში აყვანილი სხვადა-
 სხვა დროს. არქიეპისკოპოსთაგან
 გახდნენ [მიტროპოლიტებად] შემ-
 დგნი:

1. ბიზიის [მიტროპოლიტი]

2. მილეტის [მიტროპოლიტი]

10. მეტრაბის² [მიტროპოლი-
 ტი], რომელიც აგრეთვე ჯიქე-
 თისა და იწოდება.

11. სუგდეა და ფულე ორი
 საარქიეპისკოპოსო იყო: ისინი
 გაერთიანებულ იქმნენ ერთ სა-
 მიტროპოლიტოდ. ამიტომაც
 ჰქვია სუგდეის და ფულის [მიტ-
 როპოლიტი].

15. ნეოკესარიის³ [არქიეპის-
 კოპოსისაგან], კერასუნტისა და
 რიზეს [მიტროპოლიტი].

¹ ἔχει — Καισαρείας აქლია G. — ² Μετράχων] ὁ Γαρδίας G აზიანე.

³ αἱ Φουλλαι] ὁ Ματράχων G აზიანე. — ⁴ Νικομηδείας G აზიანე.

κα'. ἀπὸ τοῦ Καμάχου, ὁ
Κελτικῆς
κ'. ἀπὸ τοῦ Σερρών, ὁ Ζιχρῶν

25. კამახის [არქიეპისკოპოსის-
საგან] კელტენის [მიტროპოლიტი].
26. სერის [ეპისკოპოსისაგან]
ზიქნის [მიტროპოლიტი].

[ნოტიციის ბოლოში არიან ჩამოთვლილი კიევისა და როსიის არქიეპისკოპოსები].

ნოტიცია V

(Parthey 138--145)

Ἀνακεφαλαιῶσις τῶν ἀγίω-
τάτων πατριαρχῶν, τῶν ἐροθε-
σιῶν, καὶ συναρτίμῳσις τῶν ἀπο-
στολικῶν θρόνων.

Ὁ πρῶτος θρόνος: τὸν κερ-
φαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου,
τῆς πρεσβυτέρου Ῥώμης προέ-
θρου, διάκοντος τὸν ἀποστολι-
κὸν καὶ πατριαρχικὸν θρόνον
ἄχρι τῶν ὁρίων Σάξων καὶ
Γάλλων.

უწმინდესი პატრიარქების [სამ-
წყსოთა] საზღვრების ხელახალი
დადება და სამოციქულო საყდარ-
თა ჩამოთვლა.

პირველი საყდარი მოციქულთა
თავის პეტრესი, უხუცესი რომის
წინამძღვრისა, რომელიც განა-
გებს სამოციქულო და საპატ-
რიარქო საყდარს ვიდრე საქსე-
ბისა და გალების ქვეყნებამდე.

Δεύτερος ὁ ἀγιώτατος ἀπο-
στολικὸς θρόνος καὶ πατριαρχι-
κὸς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ
πρωτοκλήτου τῶν ἀποστόλων
Ἀνδρέου καὶ τοῦ μεγάλου θεολό-
γου καὶ εὐαγγελιστοῦ καὶ ἀπο-
στόλου Ἰωάννου

Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν μέχρι τῆς
δουτικῆς Σικελίας καὶ
τὰς Κυκλάδας ἄχρι
Πόντου καὶ
Χερσῶνος,
Ἀβασγίας τε καὶ
Χαλθίας καὶ
Χαζαρίας ἕως

მეორე უწმინდესი სამოციქუ-
ლო და საპატრიარქო საყდარი
კონსტანტინეპოლისა, [საყდარი]
მოციქულთა შორის პირველწო-
ლებულის ანდრიასი და იოანე
მახარებლისა და მოციქულისა,
რომელშიც შედის

ევროპა და აზია ვიდრე და-
სავლეთის სიცილიამდე,
კიკლადები ვიდრე
პონტომდე და
ქერსონამდე,
აბასგომდე და
ქალდომდე და
ხაზარეთამდე [და] ვიდრე

Καππαδοκίας, τὰ τοῦ βόρρα πάντα κλίματα περιλαμβάνων

კაპადოკიამდე (შეიცავს) ჩრდილოეთით ყველა მიდამოს.

Τέταρτος ὁ ἀγιώτατος καὶ ἀποστολικὸς θρόνος Ἀντιοχείας καὶ πατριαρχικὸς τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου πρῶτοςος θρόνος, περιέχων ἕως τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν πορείαν ἔχόντων ἡμερῶν πρὸς ἕως

Ἰβηρίας καὶ

Ἀβασγίας καὶ

Ἀρμενίας, καὶ μέχρι τῆς ἐσωτέρας ἐρήμου τοῦ

Χορασάν,

Περσῶν καὶ

Μήδων καὶ

Χαλδαίων, ἕως ἀκρων τῆς

Ἀραβίας ἡγεμονίας,

Πάρθων καὶ

Ἑλαμιτῶν καὶ

Μεσοποταμιτῶν, τὰ τῶν εἰς καὶ ἀφ᾽ ἡλίου ἀνατολῶν ἀνέμου, ἐνθα ὁ ἥλιος ἀνατέλλει, κλίματα περιέχει.

Յիշատակներն օղմոսացւղլտիսն, սալաւ միջ անուլն.

მეთოზე უწმინდესი სამოციქულო და საპატრიარქო საყდარი ანტიოქიისა, რომელიც უპირველესი საყდარი იყო მოციქულთათვის პეტრესი, შეიცავს მიდამოებს ვიდრე იმ ქვეყნებამდე, რომელთაც მზის აღმოსავლეთიდან გამოსავლელი აქვთ 87 დღის გზა, ვიდრე

იბერიამდე და

აბასგიამდე და

არმენიამდე, და შიდაუდაბნომდე

ხორასანიისა,

სპარსელებამდე და

მიდიელებამდე და

ქალდეელებამდე, ვიდრე კიდევამდე

არაბეთის სახელმწიფოისა,

პართელებამდე და

ელანიტელებამდე და

შუამდინარელებამდე, შეიცავს

მზის აღმოსავლეთით.

ნოტიცია VI

(Parthey 145—149)

ΤΑΞΙΣ ΠΡΟΚΑΘΑΡΙΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ

არსაუღრა მიტროპოლიტთა ნუსხა

ა'

1.

ბ'

2.

ია'. Ἐπαρχία Ἀρμενίας Α, ὁ Σεβαστείας

11. ეპარქია I არმენიისა —სეზისტის მიტროპოლიტი

13. Ἐπαρχία Ἐλενοπόντου, ὁ Ἀμασίας 14. Ἐπαρχία Ἀρμενίας Α', ὁ Μελιτηνῆς 15. Ἐπαρχία Λαζიკῆς, ὁ τῶν Φάσιδος. ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΙΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΝ 16. Ἐπαρχία Ζηχίας, ὁ Χερσῶνος 17. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς, ὁ Βοσπόρου 18. Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς, ὁ Νικόφωτος 19. Ἐπαρχία Ἀρμενίας, ὁ Ἡρακλειουπόλεως ἤτοι: Πηδαχθῶν 20. Ἐπαρχία Ἀμασίας², ὁ Σέβαστουπόλεως 21. Ἐπαρχία Πόντου Πολεμονιακοῦ, ὁ Τραπεζούντων	12. ეპარქია ჰელენოპონტისა — ამასიის მიტროპოლიტი 13. ეპარქია I¹ არმენიისა — მელიტენის მიტროპოლიტი 28. ეპარქია ლაზიკისა — ფასიდის მიტროპოლიტი. ავტოკეფალურ არქიეპისკოპოსთა ნუსხა 25. ეპარქია ჯიქეთისა, — ქერსონის არქიეპისკოპოსი 26. იგივე ეპარქია — ბოსპორის არქიეპისკოპოსი. 27. იგივე ეპარქია — ნიკოფსიის არქიეპისკოპოსი 34. ეპარქია არმენიისა — ჰერაკლიუპოლის ანუ ჰელდაბთის არქიეპისკოპოსი. 35. ეპარქია ამასიისა² — სებასტუპოლის არქიეპისკოპოსი. 37. ეპარქია პოლემონის პონტოსი — ტრაპეზუნტთა არქიეპისკოპოსი.

ნოტიცია VI
(Parthey 150--161)

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΚΥΠΡΟΥ ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΡΩΤΟΚΛΗΣΙΩΝ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ ΤΕ ΚΑΙ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ

ვაიწხან კვიპროსელ არქიეპისკოპოსის მიერ შედგენილი ეპთენისი პირველყოფილ პატრიარქთა და მიტროპოლიტთა

Κλήσις μητροπολιτῶν

მიტროპოლიტთა დასახელება

¹ აღბათ, უნდა იყოს Β (II). — ² ამაჰია შეცდომაა; უნდა იყოს Ἀμασίας (Ἀμασίας — Ἀμασίας — Ἀμασίας).

ნოტიცია VIII

ΤΑΞΙΣ ΠΡΟΚΑΘΕΔΡΙΑΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ

მოსაყდრე მიტროპოლიტთა წესბა

ια. Ἐπαρχία Ἀρμενίας, ὁ
Σεβαστείας
ιβ. Ἐπαρχία Ἐλενοπόντου, ὁ
Ἀμασίας
ιγ. Ἐπαρχία Ἀρμενίας Α, ὁ
Μελιτινῆς

11. ეპარქია არმენიისა
—სებასტიის მიტროპოლიტი
12. ეპარქია ჰელენოპონტისა
—ამასიის მიტროპოლიტი
13. ეპარქია I არმენიისა
—მელიტინის მიტროპოლიტი

ივ. Ἐπαρχία Λαζικῆς, ὁ τοῦ
Φάσιδος.

27. ეპარქია ლაზიკისა
—ფასიდის მიტროპოლიტი.

ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣ-
ΚΟΠΩΝ

ავტოკეფალურ არქიეპისკოპოსთა
წესბა

[მათ შორის]

Ἐπαρχία Ζηχίας, ὁ Χερσωνος
Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς, ὁ Βοσ-
πόρων
Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς, ὁ Νι-
κόφειας
Ἐπαρχία Ἀρμενίας Α, ὁ
Ἡρακλειουπόλεως ἦτοι Πηδάχθω
Ἐπαρχία Ἀμασίας¹, ὁ
Σεβαστουπόλεως
Ἐπαρχία Πόντου Πιλεμο-
νιακοῦ, ὁ Τραπεζούντης.
Καὶ ὄσοι: ἐπίσκοποι ὑπὸ μη-
τροπολιτῶν

ეპარქია ჯიქეთისა—ქერსონის
არქიეპისკოპოსი
იგივე ეპარქია—ბოსპორის არ-
ქიეპისკოპოსი
იგივე ეპარქია—ნიკოფსიის არ-
ქიეპისკოპოსი
ეპარქია I არმენიისა—ჰერაკ-
ლიუპოლის ანუ პედახთის არქი-
ეპისკოპოსი
ეპარქია ამასიისა¹—სებას-
ტუპოლის არქიეპისკოპოსი
ეპარქია პოლემონის პონტოსი
—ტრაპეზუნტის არქიეპისკოპოსი.
ეპისკოპოსნი, რომელნიც მი-
ტროპოლიტებს ექვემდებარებიან:

11. Ἐπαρχία Ἀρμενίας Β²,
ὁ Σεβαστείας

11. ეპარქია მეორე² არმენიისა
—სებასტიის [მიტროპოლიტი]²

¹ უნდა იყოს Ἀβαστίας („აბასგიისა“). იხ. შენიშვნა ზემოთ გვ. 139.

² უნდა იყოს Α (პირველი).

³ ყოველი ეპარქიის წესბაში მოხსენებული პირველი მოსაყდრე—მიტროპოლიტი იყოს, ხოლო დანარჩენები—ეპისკოპოსები.

- 6 Σεβαστουπόλεως
 6 Νικοπόλεως
 6 Σαττάλιον
 6 Κολωνίας
 6 Βιρίσσης
 1β'. Ἐπαρχία Ἐλενοπόντου
 6 Ἀμασίας
 6 Ἀμισοῦ
 6 Ἰβήρων
 6 Σινόπης
 6 Ἀνδράπων
 6 Ζαλίχου ἤτοι Λεοντοπόλεως
 1γ'. Ἐπαρχία Ἀρμενίας Α¹
 6 Μελιτινῆς
 6 Ἄρχης
 6 Κουκουσοῦ
 6 Ἀραβισσοῦ
 6 Ἀριβράθης
 6 Κωμάνων
 1δ'. Ἐπαρχία Πόντου Πολεμονιακῶν
 6 Νεοκαισαρείας
 6 Τραπεζούντας
 6 Κερασσούντος
 6 τοῦ Πολεμονίου
 6 Κωμάνων
 1ε'. Ἐπαρχία Λαζικῆς
 6 Φάσιδος
 6 Ροδιοπόλεως
 6 τῶν Σαισσοῦν
 6 Πέτρων
 6 τῆς Ζιγάνεως
 სეზასტუპოლის ეპისკოპოსი
 ნიკოპოლის ეპისკოპოსი
 სატტალიის ეპისკოპოსი
 კოლონიის ეპისკოპოსი
 ბირისის ეპისკოპოსი.
 12. ეპარქია ჰელენოპონტისა
 — ამასიის [მიტროპოლიტი]:
 ამისის ეპისკოპოსი
 იბორის ეპისკოპოსი
 სინოპის ეპისკოპოსი
 ანდრაპის ეპისკოპოსი
 ზალიხის ანუ ლეონტუპოლის
 ეპისკოპოსი.
 13. ეპარქია პირველი¹ არმენიისა
 — მელიტიინის [მიტროპოლიტი]:
 არკის ეპისკოპოსი
 კუკუსის ეპისკოპოსი
 არაბისის ეპისკოპოსი
 არიბრათის ეპისკოპოსი
 კომანის ეპისკოპოსი.
 17. ეპარქია პოლემონის პონ-
 ტოსი
 — ნეოკესარიის [მიტროპოლიტი]:
 ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი
 კერასუნტის ეპისკოპოსი
 პოლემონიონის ეპისკოპოსი
 კომანის ეპისკოპოსი.
 27. ეპარქია ლაზიკისა
 — ფასიდის [მიტროპოლიტი]:
 როდოპოლისის ეპისკოპოსი
 საისის ეპისკოპოსი
 პეტრის ეპისკოპოსი
 ზიგანევთა ეპისკოპოსი.

¹ უნდა იყოს B (მგორჯ).

ნოტიცია IX

(Parthey 181—196)

Η ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ.
ΚΑΘΩΣ ΑΝΑΓΕΓΡΑΦΤΑΙ ΕΝ ΤΩΙ
ΧΑΙΤΟΦΥΛΑΚΙΩΙ. ΤΩΝ ΕΠΙΘ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΣ

მიტროპოლიტთა წესბა. რომონის
ის აღწერილია კატოქილაქონში.
და წესბა მიტროპოლიტთა
დაქვემდებარებული მამის-
კოვრებისა

- α'. Ἐπαρχία Ἀρμενίας
 - Σεβαστίας
 - Σεβαστουπόλεως
 - Νικοπόλεως
 - Σαττάλων
 - Κολωνείας
 - Βιρήςσης
- β'. Ἐπαρχία Ἐλενοπόλεως
 - Ἀρμενίας
 - Ἄμισσος
 - Ἰβήρων
 - Σινώπης
 - Ἀνδρόπων¹
 - Ζελίχου ἤτοι Λεοντοπό-
λεως
- γ'. Ἐπαρχία Ἀρμενίας
 - Μελιτηνῆς
 - Ἄρχης
 - Κουκουσσος
 - Ἀραβισσος
 - Ἀριαρᾶθης²
 - Κομάνων
- δ'. Ἐπαρχία Παντοπολεμο-
γιακῆς
 - Νεοχαισαρείας
 - Τραπεζούντων
 - Κερασούντων

- 11. ეპარქია არმენიისა
 - სებასტიის [მიტროპოლიტი]:
სებასტუპოლის ეპისკოპოსი
ნიკოპოლის ეპისკოპოსი
სატრალის ეპისკოპოსი
კოლონიის ეპისკოპოსი
ბირესის ეპისკოპოსი.
 - ეპარქია ჰელენოპონტიისა
— ამასიის [მიტროპოლიტი]:
ამისის ეპისკოპოსი
იბორის ეპისკოპოსი
სინოპის ეპისკოპოსი
ანდრაპის ეპისკოპოსი
ზალიხის ანუ ლეონტოპოლის
ეპისკოპოსი.
- 13. ეპარქია არმენიისა
 - მელიტენის [მიტროპოლიტი]:
არკის ეპისკოპოსი
კუკუსის ეპისკოპოსი
არაბისის ეპისკოპოსი
არიარათის ეპისკოპოსი
კომანის ეპისკოპოსი.
- 17. ეპარქია პონტოპოლემო-
ნიაკისა
 - ნეოკესარიის [მიტროპოლიტი]:
ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი
კერასუნტის ეპისკოპოსი

¹ Ἀνδρόπων CG. — ² Ἀριαρᾶθης CG.

• თან Πολεμονίου	პოლემონიონის ეპისკოპოსი
• Κοράντων.	კორმანის ეპისკოპოსი.
.....	
αζ'. Ἐπαρχία Λαζικῆς	27. ეპარქია ლაზიკისა—ფა-
• Φάσιδος	სილის [მიტროპოლიტი]:
• Ροδουπόλεως	როდუპოლისის ეპისკოპოსი
• τῆς Σαταηνῶν ¹	საიაენთა ¹ ეპისკოპოსი
• Πέτρων	პეტრის ეპისკოპოსი
τῆς Ζεγανέων	ზიგანევთა ეპისკოპოსი.

ნოტიცია X²

(Parthey 197—224)

Ο ΠΑΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΘΕΟΥ	მთლიანი წესება ღმრთის
ΘΥΗΣΙΩΩΝ	ჭურჭმეზისა
ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΝ	სამიტროპოლიტოთა, საარქიეპის-
ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΝ	კოპოსოთა და მიტროპოლი-
ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΑΣ ΜΗΤΡΟ-	ბისადმი დაჯვარდობადულ
ΠΟΛΕΙΣ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ	საეპისკოპოსოთა წესბა
.....	
ια'. ἡ Σεβάστεια	11. სებასტიის სამიტროპო-
	ლიტო
• ἡ Ἀμάσεια	12. ამასიის სამიტროპოლიტო.
• ἡ Μελιτηνῆ	13. მელიტენის სამიტროპო-
	ლიტო
.....	
λγ'. ἡ Τραπεζοῦς	33. ტრაპეზუნტის სამიტროპო-
	ლიტო
.....	
νε'. ἡ Καλιζηνῆ	55. კელძენის სამიტროპო-
	ლიტო
.....	
ξ'. ἡ Ρωσία	60. როსიის სამიტროპოლიტო.
ξα'. ἡ Ἀλαγία	61. ალანიის სამიტროპოლიტო.
.....	

¹ CG-ს აშინაჲ შენიშვნა: «სხვა ნოტიციაში Ἀβισσων ἢ Ἀβιοσων G)».

² Parthey შენიშნავს: «ახლა იბეჭდება პირველად ლათინიის XV—XVI საუკუნის ხელნაწერთა».

პმ'. ἡ Ῥύζαια	89. რიზეს სამიტროპოლიტო
.....
ΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΑΕ ΕΙΣΙΝ ΑΥΤΑΙ	საარქიეპისკოპოსოები ვაშაფაია:
ა'. ἡ Βιζύη	1. ვიზიის საარქიეპისკოპოსო
.....
κδ'. ἡ Πηδοαχθών	24. პედაქთეს საარქიეპისკოპოსო
.....
λζ'. ἡ Ζακχία	57. ჯიქეთის საარქიეპისკოპ.
ΚΑΙ ΟΣΟΙ ΕΝ ΕΚΑΣΤΗ ΜΕΤΡΟ- ΠΟΛΕΙ ΥΠΟΚΕΙΝΤΑΙ ΘΡΟΝΟΙ	რა კათედრები ემყვანებათარაბა თითოთოულ მატროპოლიას
ια'. τῆ Σεβασταία τῆ; Ἀρμε- νίας	11. არმენიის სებასტიას ექვემდებარება [კათედრები]:
δ Σεβαστουπόλεως	სებასტუპოლისა
δ Νικοπόλεως;	ნიკოპოლისა
δ Σατάλων	სატალონისა
δ Μερύσης; ἑμῶν δ'.	მერისისა; სულ ოთხი [კათედრა].
ιβ'. τῆ Ἀμασειᾶ Ἐλενοπόντου	12. ჰელენუპონტის ამასიას ექვემდებარება [კათედრები]:
δ Ἀμεισοῦ	ამინსისა
δ Σινώπης;	სინოპისა
δ Ἰβήρων	ივორთა
δ Ἀνδράπων	ანდრაპისა
δ Ζαλίχου ἤτοι Λεοντου- πόλεως; ἑμῶν ε'.	ზალიხისა ანუ ლეონტუპოლისა; სულ ხუთი [კათედრა].
.....
ιγ'. τῆ Νεοκαισαρείᾳ Πόντου Πολεμωνιακῶν	18. პოლემონის პონტოს ნეოკე- სარიას ექვემდებარება [კათედრები]:
Κερασσίντου;	კერასუნტისა
δ τοῦ Πολεμωνίου	პოლემონიონისა
δ Κομάνων	კომანისა
δ Ἄλλιας	ალიისა
δ Ῥυζαίου	რიზესი
δ Κόαχου	კოკისა
δ Ἐδνίκου; εἰσι δὲ ἀπτα...	ევნიკისა; ესენი არიან...

ὁ Ἀραδάσης
ὁ Μαρτυροπόλεως
ὁ Ἰψήλης ἕμωσ' ἰ'.

Ἦ δὲ Ἀττάλεια¹ γέγονε μη-
τρόπολις ἐν ἔτει ςφθρ' ἐπὶ Εὐσ-
τρατίου τοῦ ἀγιοτάτου πατριάρ-
χου παρὰ τοῦ βασιλέως κυρῶν
Ἀλεξίου.

Ἦ δὲ Ἀργους² γέγονε μετρο-
πολίτης ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰσαά-
κου τοῦ Ἀγγέλου ἐν ἔτει ςφθζ'
λγ'. τῆ Ἰρζπεζόντι: τῆς Δα-
ζαῆς

ὁ Χεριαῶν
ὁ Χαμαζούρ
ὁ Χαλχაίου
ὁ Παίπερ
ὁ Κερζιμέων
ὁ Λερίου
ὁ Βιζάντου
ὁ Σακάβου
ὁ τοῦ Χαβιτζι: τῶς
ὁ τοῦ Χαντζιόρζ
ὁ τοῦ Ὀλγοშτιν
ὁ Φασιαγῆς
ὁ Τασერიάντζου
ὁ Ἀνδάκων
ὁ Ζαρινάκων ἕμωσ' ιε'.

არადისა
მარტიროპოლისა
იფსელისა; სულ ათი [კათედრა].
ატალია¹ მეტროპოლია გახდა
6592 წელს², უწმინდესი პატრიარქის
ევსტრატის დროს, კირ ალფ-
ქსის მეფობაში.

არგოსის მოხაყდრე გახდა მიტ-
როპოლიტი ისააკ ანგელოსის მე-
ფობაში, 6597 წელს³.

33. ლაზიკის ტრაპეზუნტს ეკვემ-
დებარება [კათედრები]:

ბერიანთა
ხამაჩურისა
ხალხევისა
პაიპერიხა
კერამევისა
ლერიონისა
ვიზანტისა
საკაევისა
ხავიძიტისა
ხანძიორზისა
ოლნუტისა
ფასიანისა
ტოსერმანძისა
ანდაკისა
ზარინაკისა; სულ თხუთმეტი
[კათედრა].

¹ ატალია (პამფილიაში) და არგოსი მოხსენებული არიან ამ I ნოტი-
ციაში.

² ესე იგი 1084 წელს (6592—5508); ალექსი I კომნენი მეფობდა 1081—
1116 წლებში; ევსტრატი გარიდასი პატრიარქობდა 1081—1085 წლებში.

³ ისააკ II ანგელოსი მეფობდა 1185—1195 წლებში. თარიღი 6597 წ.
(რაც უდროს 1089 წელს) შეცდომათ უნდა იყოს ნაცვლად 6697 წლისა (1189 წლისა).

ნოტიცია X

(Benesevic 131—155)

[Ο ΠΑΣ ΔΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ
ΘΕΟΥ ΘΥΗΠΟΛΩΝ]

ღმართის მუკუშმთა
სრული სია

A) ΤΑΞΙΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ

ა. პატრიარქთა სია

- 1 ὁ Ῥώμης.
- 2 ὁ Κωνσταντινουπόλεως.
- 3 ὁ Ἀλεξανδρείας.
- 4 ὁ Ἀντιοχείας.
- 5 ὁ Ἱεροσολύμων.

1. რომისა
2. კონსტანტინეპოლისა
3. ალექსანდრიისა
4. ანტიოქიისა
5. იერუსალემისა.

B) ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΚΒΙΜΕΝΩΝ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΤΩΙ ΚΩΝΣ-
ΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΠΑΤΡΙ-
ΑΡΧΗΙ

ბ. კონსტანტინეპოლის პატრიარქ-
თისაღმე დაკვეშებარებულ
მეტროპოლიტთა სია

- ა'. Καπαδοκίας ὁ Καισαρείας
- β'. Ἀσίας ὁ Ἐφέσου.
- γ'. Εὐρώπης ὁ Ἡρακλείας.
- δ'. Γαλατίας ὁ Ἀγκύρας.
- ε'. Ἐλλησπόντου ὁ Κυζίκου.
- ς'. Λυδίας ὁ Σάρδεων.
- ζ'. Βιθυνίας ὁ Νικομηδείας.
- η'. Τῆς αὐτῆς ὁ Νικαίας.
- θ'. Τῆς αὐτῆς ὁ Χαλκηδόνος.
- ι'. Παμφυλίας ὁ Σίβης.
- ια'. Ἀρμενίας ὁ Σεβαστείας.
- ιβ'. Ἐλεσπόντου ὁ Ἀμασειας.
- ιγ'. Ἀρμενίας ὁ Μελιτηνῆς.
- ιδ'. Καπαδοκίας ὁ Τυάνων.
- ιε'. Παφλαγονίας ὁ Γαγγρών.
- ισ'. Θεσσαλίας ὁ Θεσσαλονίκης.
- ιζ'. ὁ Κλαυδίουπόλεως.
- ιη'. ὁ Νεοκαισαρείας.
- ιθ'. ὁ Πισσινούτων.
- κ'. ὁ Μύρων.
- κα'. ὁ Σταυρουπόλεως ἡτοι Καρίας.

1. კაპადოკიისა — კესარიის მ.
2. აზიისა — ეფესოს მ.
3. ევროპისა — ჰერაკლიის მ.
4. გალატიისა — ანკვირის მ.
5. ჰელესპონტიისა — კიზიკის მ.
6. ლიდიისა — სარდეს მ.
7. ბითონიისა — ნიკომედიის მ.
8. იმავე ეპარქიისა — ნიკერს მ.
9. იმავე ეპარქ. — ქალკედონის მ.
10. პამფილიისა — სიდის მ.
11. არმენიისა — სებასტიის მ.
12. ჰელენოპონტიისა — ამასიის მ.
13. არმენიისა — მელიტენის მ.
14. კაპადოკიისა — ტვიანის მ.
15. პაფლაგონიისა — განგროს მ.
16. თესალიისა — თესალონიკის მ.
17. კლავდიუპოლის მ.
18. ნეოკესარიის მ.
19. პისინუნტის მ.
20. მიორის მ.
21. სტავროპოლის ანუ კარიის მ.

აბ'. ὁ Λαοδικείας.	22. ლაოდოქის მ.
აგ'. ὁ Συναδων.	23. სინადოს მ.
ად'. ὁ Ἰκονίου.	24. იკონიის მ.
აე'. ὁ Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας.	25. ანტიოქიის მ.
აი'. ὁ Πέργης.	26. პერგის მ.
აკ'. ὁ Κορίνθου.	27. კორინთოს მ.
აქ'. ὁ Ἀθηνῶν.	28. ათენის მ.
ახ'. ὁ Μωκησοῦ.	29. მოკესის მ.
აλ'. ὁ Κρήτης.	30. კრეტის მ.
ამ'. ὁ τοῦ Ῥηγίου.	31. რეგიონის მ.
ამ'. ὁ Πατρῶν.	32. პატრასის მ.
აპ'. ὁ Τραπεζοῦντος.	33. ტრაპეზუნტის მ.
აბ'. ὁ Ἀαρύσης.	34. ლარისის მ.
აგ'. ὁ Ναυπάκτου.	35. ნავპაქტის მ.
აი'. ὁ Φιλιππουπόλεως.	36. ფილიპუპოლის მ.
აკ'. ὁ Τραϊανουπόλεως.	37. ტრაიანუპოლის მ.
აქ'. ὁ Ῥόδου.	38. როდოსის მ.
ახ'. ὁ Φιλίππων.	39. ფილიპოს მ.
ამ'. ὁ Ἀδριανουπόλεως.	40. ადრიანუპოლის მ.
ამ'. ὁ Ἰεραπόλεως.	41. ჰიერაპოლის მ.
ამ'. ὁ Δυρραχίου.	42. დირახიონის მ.
ამ'. ὁ Σμύρνης.	43. სმირნის მ.
ამ'. ὁ Κατάνης.	44. კატანის მ.
ამ'. ὁ Καμάχου.	45. კამახის მ.
ამ'. ὁ Ἀμορίου.	46. ამორონის მ.
ამ'. ὁ Κοτυαίου.	47. კოტივეის მ.
ამ'. ἢ Ἀγία Σευηρίνα.	48. წმ. სევერიანა
ამ'. ὁ Μιτυλήνης.	49. მიტილენის მ.
ამ'. ὁ Νέων Πατρῶν.	50. ახალი პატრასის მ.
ამ'. ὁ Εὐχαίτων.	51. ევხაიტის მ.
ამ'. ὁ Ἀμάστριδος.	52. ამასტრიდის მ.
ამ'. ὁ Χωνῶν.	53. ხონის მ.
ამ'. ὁ Ἰδροντος.	54. ჰიდროუნტის მ.
ამ'. ὁ Κελτζίνης.	55. კელძინის მ.
ამ'. ὁ Κολωνείας.	56. კოლონიის მ.
ამ'. ὁ Θηβῶν.	57. თებეს მ.
ამ'. ὁ Σερρών.	58. სერის მ.
ამ'. ὁ Πομπηίουπόλεως.	59. პომპეიუპოლის მ.

Ⲭ. ἔ Ῥωσίας.	60. ῥოსიის მ.
Ⲭⲁ. ἔ Ἀλαβίας.	61. ალანიის მ.
ⲬⲂ. ἔ Αἴνου.	62. აინის მ.
ⲬⲮ. ἔ Τιβεριουπόλεως.	63. ტიბეროუპოლის მ.
ⲬⲮ. ἔ Εὐχάτιων.	64. ეუხაინის მ.
ⲬⲰ. ἔ Κερκασίντος.	65. კერასუნტის მ.
Ⲭⲱ. ἔ Ναχωλίας.	66. ნაკოლიის მ.
ⲬⲲ. ἔ Γερμίων.	56. გერმიის მ.
Ⲭⲳ. ἔ Μαθόντων.	68. მადიტის მ.
ⲬⲴ. ἔ Ἀπαμείας.	69. აპამეის მ.
Ⲭⲵ. ἔ Βασιλαίου.	70. ბასილევის მ.
ⲬⲶ. ἔ Δρίστρας.	71. დრისტრის მ.
Ⲭⲷ. ἔ Ναζιανζῶν.	72. ნაზიანზის მ.
ⲬⲸ. ἔ Κερκύρας.	73. კერკირის მ.
Ⲭⲹ. ἔ Ἀρῆδου.	74. არედოსის მ.
ⲬⲺ. ἔ Μηθόμνης.	75. მეთიმნის მ.
Ⲭⲻ. ἔ Χριστουπόλεως.	76. ქრისტუპოლის მ.
ⲬⲼ. ἔ Ῥουσίου.	77. რუსიონის მ.
Ⲭⲽ. ἔ Λακεδαιμονίας.	78. ლაკედემონიის მ.
ⲬⲾ. ἔ Πάρου.	79. პაროსის მ.
Ⲭⲿ. ἔ Ἀτταλείας.	80. ატალიის მ.
ⲬⲰ. ἔ Μεσημβρίας.	81. მესემბრიის მ.
Ⲭⲱ. ἔ Μελίτου.	82. მილეტის მ.
ⲬⲲ. ἔ Σηλυβρίας.	83. სელიბრიის მ.
Ⲭⲳ. ἔ Ἄπρω.	84. აპროს მ.

**Θ ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΤΩΙ ΤΟΙΟΥΤΩΙ
ΜΕΓΙΣΤΩΙ ΘΡΩΝΩΙ**

ბ. ავ უფიღესი საყდრისადმი
დაკვეთილადგარდაულ არქი-
ეპისკოპოსთა სნა

Ⲭ. ἔ Βιζύης.	1. ბიზიის არქიეპისკოპოსო
Ⲭ. ἔ Λεοντουπόλεως.	2. ლეონტუპოლის არქ.
Ⲭ. ἔ Μαρωνείας.	3. მარონიის არქ.
Ⲭ. ἔ Ἀρχιδιουπόλεως.	4. არკადიუპოლის არქ.
Ⲭ. ἔ Παρείου.	5. პარიონის არქ.
Ⲭ. ἔ Προικονήσου.	6. პროიკონესის არქ.
Ⲭ. ἔ Κίου.	7. კიოსის არქ.
Ⲭ. ἔ Κυφέλλων.	8. კიფელის არქ.

θ'. ὁ Νίκης.
 [':. ἡ Ἰδρύς.]
 ι'. ὁ Νεαπόλεως.
 ια'. ὁ Σέλγης.
 ιβ'. ὁ Χερσῶνος.
 ιγ'. ὁ Μεσσηνίας.
 ιδ'. ὁ Γαρέλλης.
 ιε'. ὁ Βρύσεως.
 ις'. ὁ Δέρκου.
 ιζ'. ὁ Καρκαῖζόςης.
 [θ'. αἱ Σέρραι: μετὰ τὴν Δέρκου].

ιη'. ὁ Ἀγίνου.
 ιθ'. ὁ Λευκάδος.
 κ'. ὁ Μισθίας.
 [κγ'. ἡ Σωτηριούπολις].
 κα'. ὁ Πηδασθόςης.
 [κε'. ἡ Γέρμη].
 κς'. ὁ Βοσπόρου.
 κγ'. ὁ Κοτράδιου.
 κδ'. ὁ Ἰύμνου.
 κε'. ὁ Καρπάθου.
 κς'. ὁ Ἰόδρου.
 κζ'. ὁ Ῥουσιανῶν.
 κη'. ὁ Ἀγγιάλου.
 κθ'. ὁ Φαρσάλων.
 λ'. ὁ Ματράχων.
 λπ'. ὁ Βερροίας.

D) ΟΣΟΙ ΕΚΑΣΤΗ ΜΗΤΡΟ-
 ΠΟΛΙ ΥΠΟΚΡΙΝΤΑΙ
 ΘΡΟΝΟΙ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ

I. Τῆ Καισαρείᾳ Καππαδοκίας.

α'. ὁ Νύσσης.
 β'. ὁ τῶν Βασιλικῶν Θερμῶν.

9. ნიკის არქ.
 [ჰიდრონიტის საარქ.]
10. ნეაპოლის არქ.
11. სელგის არქ.
12. ქერსონის არქ.
13. მესენის არქ.
14. გარელის არქ.
15. ბრისის არქ.
16. დერკის არქ.
17. კარაიზიონის არქ.
 [სერის საარქიეპისკოპოსო-
 დერკის საარქ. შემდეგ].
18. ლემნონის არქ.
19. ლევკადის არქ.
20. მისთიის არქ.
 [სოტერიუპოლის საარქ.]
21. პელაგთოსის არქ.
 [ჯერმის საარქ.]
22. ბოსპორის არქ.
23. კოტრადის არქ.
24. რიმნის არქ.
25. კარპათის არქ.
26. კოდრის არქ.
27. რუსიანის არქ.
28. ანხილის არქ.
29. ფარსალის არქ.
30. მატრაბის არქ.
31. ბერონის არქ.

დ. თითოეულ სამიტროპოლიტონ-
 რომელი სამეპისკოპოსო საშლარო
 მამამღვდლებად

1. კაპადოკიაში—კესარიის
 სამიტროპოლიტონს:

1. ნოსელი ეპისკოპოსი
2. სამეფო აბანოთა ეპ.

- γ'. ó Καμουλιανῶν.
- δ'. ó Κισκηροῦ.
- ε'. γ Λαίσσων.
- ε'. ó Σεβηριαδος.
- ζ'. ó Ἀριαραθίας.
- η'. ó τῶν Αἰκολίων.

- 3. კამულიანის ეპ.
- 4. კისკესის ეპ.
- 5. ლაისის ეპ.
- 6. სევერიადის ეპ.
- 7. არიარათიის ეპ.
- 8. ეპოლიის ეპ.

II. Τῆς Ἐπίσης τῆς Ἀσίας.

2. აზიაში—ეფესოს სამიტროპოლიტონს

- α'. ó Γκαίπων.
- β'. ó Τράλλεως.
- γ'. ó Μαγνησίας [τῆς πρὸς τὸν Μαίανδρον]
- δ'. ó Ἐλαίας.
- ε'. ó Ἀτραμυτίου.
- ε'. ó Ἄσσου.
- ζ'. ó Γαργάρων.
- η'. ó Μασταύρων.
- θ'. ó Καλόης.
- ι'. ó Βρυέλλων.
- ια'. ó Πιτάνης.
- ιβ'. ó Μυρρίνης.
- ιγ'. ó Ἀδρηλιουπόλεως.
- ιδ'. ó Μασχακώμης.
- ιε'. ó Φωκείας.
- ις'. ó Νόστης.
- ιζ'. ó Μητροπόλεως.
- ιη'. ó Βατερῶν.
- ιθ'. ó Μαγνησίας.
- κ'. ó Ἀνιάτων.
- κα'. ó Περγάμου.
- κβ'. ó Ἀναίων.
- κγ'. ó Πριήτης.

- 1. ჰიპიიძის ეპ.¹
- 2. ტრალის ეპ.
- 3. მაგნესიის (მაიანდრესთან რომ არის) ეპ.
- 4. ელეის ეპ.
- 5. ატრამიტონის ეპ.
- 6. ასონის ეპ.
- 7. გარგარის ეპ.
- 8. მასტაურის ეპ.
- 9. კალოის ეპ.
- 10. ბრიელის ეპ.
- 11. პიტანის ეპ.
- 12. შირინის ეპ.
- 13. ავრელიუპოლის ეპ.
- 14. მასხაკომის ეპ.
- 15. ფოკიის ეპ.
- 16. ნოსელი ეპ.
- 17. მეტროპოლის ეპ.
- 18. ბატერის ეპ.
- 19. მაგნესიის ეპ.
- 20. ანინატის ეპ.
- 21. პერგამონის ეპ.
- 22. ანევის ეპ.
- 23. პრიენის ეპ.

¹ I. (ლაიფციგის ხელნ.) უმატებს: «მიტროპოლიტის პატივში აყვანილ იქნა მეფის ვაჟ ისააკ ანგელოსის მიერ». ისააკ II ანგელოზი მეფობდა 1185—1195 წლებში.

- კდ'. ὁ Ἀρκαδίουπόλεως.
 κε'. ὁ Νέας Ἀθήης.
 κζ'. ὁ Διὸς Ἱεροῦ.
 κς'. ὁ Ἀθῆνῶν.
 λη'. ὁ Σιών.
 κθ'. ὁ Κολοφῶνος.
 λ'. ὁ Δεβέθου.
 λα'. ὁ Ἰέω.
 λβ'. ὁ Ἐρυθρῶν.
 λγ'. ὁ Κλαζομενῶν.
 λδ'. ὁ Ἀττάνδρων.
 λε'. ὁ Θεοδοσιουπόλεως.
 λς'. ὁ Κύμης.
 λζ'. ὁ Παλαιουπόλεως.

III. Τῆ Ἡρακλείᾳ Θράκης.

- α'. ὁ Θεοδοιουπόλεως.
 β'. ὁ Ῥαιδεστού.
 γ'. ὁ Πανίου.
 δ'. ὁ Χερσονήσου.
 ε'. ὁ Καλλιουπόλεως.
 ς'. ὁ Χარიουπόλεως.
 ζ'. ὁ Χαλκίδος.
 η'. ὁ Διονίου.
 [ὁ Μαδύτου].
 θ'. ὁ Παμφύλου.
 ι'. ὁ Μηδείας.
 ια'. ὁ Λιζίκου.
 ιβ'. ὁ Σεργεντζίων.
 ιγ'. ὁ Μέτρων.
 ιδ'. ὁ Τζουρουλοῦ.

IV. Τῆ Ἀγκύρα τῆς Γαλατίας.

- α'. ὁ Ταβίας.
 β'. ὁ Ἡλιουπόλεως.
 γ'. ὁ Ἀσπόνης.

24. არკადიუპოლის ეპ.
 25. ახალი ავლის ეპ.
 26. დიოს-წმინდას ეპ.
 27. ავგაზის ეპ.
 28. სიონის ეპ.
 29. კოლოფონის ეპ.
 30. ლებედის ეპ.
 31. ტეოსის ეპ.
 32. ერითრის ეპ.
 33. კლაზომენის ეპ.
 34. ატანდრის ეპ.
 33. თეოდოსიუპოლის ეპ.
 36. კვიმეს ეპ.
 37. პალაიუპოლის ეპ.

3. თრაკიაში—ჰერაკლიის სამე- ტროპოლიტოს:

- 1- თეოდორუპოლის ეპ.
 2. რედესტის ეპ.
 3. პანიონის ეპ.
 4. ხერსონესის ეპ.
 5. კალიუპოლის ეპ.
 6. ხარიუპოლის ეპ.
 7. ქილკიდის ეპ.
 8. დაონიონის ეპ.
 [მადიტის ეპ.]
 9. პამფილის ეპ.
 10. მიდიის ეპ.
 11. ლიზიკის ეპ.
 12. სერგენძის ეპ.
 13. მეტრის ეპ.
 14. ტურულის ეპ.

4. გალიატიაში—ანკვირის სამე- ტროპოლიტოს:

1. ტაბიის ეპ.
 2. ჰელიუპოლის ეპ.
 3. ასპონის ეპ.

დ'. ὁ Βηρυουπόλεως.

ე'. ὁ Μυζού.

ϛ'. ὁ Κίννης.

ζ'. ὁ Ἀναστασιουπόλεως.

η'. ὁ Καλούμνης.

V. [ε'. Τῆ Κυζίκου τῆς Ἑλλησπόντου.

α'. ὁ Παιματηνοῦ.

β'. ὁ Ὠκίης.

γ'. ὁ Βάρεως.

δ'. ὁ Ἀγριανοῦ θηρῶν ἵτοι Ἀχυράου.

ε'. ὁ Λαμφάκου.

ς'. ὁ Ἀβύδου.

ζ'. ὁ Δαρδάνου.

η'. ὁ Ἰλίου.

θ'. ὁ Τρωάδος.

ι'. ὁ Πιονίας.

ια'. ὁ Μελιτουπόλεως.

ιβ'. ὁ τοῦ ἁγίου Κορνελίου ἑμοῦ [β'.]

VI. Τῆ Σάρδεων [τῆς Λυδίας].

α'. ὁ Φιλαδελφείας.

β'. ὁ Τριπόλεως.

γ'. ὁ Θυατείρων.

δ'. ὁ Σάττων.

ε'. ὁ Αὑρηλιουπόλεως.

ϛ'. ὁ Ἰόρδων.

ζ'. ὁ Τράλλεων.

η'. ὁ Σιάλων.

θ'. ὁ Σιάνθρου.

ι'. ὁ Μαιονίας.

ια'. ὁ Ἀπόλλωνος ἱεροῦ.

ιβ'. ὁ Ἰρακινδός.

ιγ'. ὁ Μουστίνης.

4. ბერიულპოლის ეპ.

5. მნიზის ეპ.

6. კინნის ეპ.

7. ანასტასიულპოლის ეპ.

8. კალუმნის ეპ.

5. [ბელესპონტში—კვიზიკის სამიტროპოლიტოს:

1. პემანენის ეპ.

2. ოკის ეპ.

3. ბარის ეპ.

4. აგრიანულ-თერთია ანუ აბი-რაოსის ეპ.

5. ლამფსაკის ეპ.

6. აბიდონის ეპ.

7. დარდანის ეპ.

8. ილიონის ეპ.

9. ტროადის ეპ.

10. პიონიის ეპ.

11. მელიტულპოლის ეპ.

12. წმ. კორნელის ეპ. სულ 12 ეპისკოპოსი.]

6. [ლიდიაში—] სარდის სამიტროპოლიტოს:

1. ფილადელფიის ეპ.

2. ტრიპოლის ეპ.

2. თიატირის ეპ.

4. სეტის ეპ.

5. ავრელიულპოლის ეპ.

6. გორდის ეპ.

7. ტრალის ეპ.

8. სიალის ეპ.

9. სილანდრის ეპ.

10. მემონის ეპ.

11. აპოლონ-წმინდას ეპ.

12. ჰირკანიდის ეპ.

13. მუსტიხის ეპ.

- იდ'. ó Καρασσοῦ.
 იე'. ó Ἀπολλωνιάδος.
 [ó Δαλδῆων ἦτοι Ὑαλέων].
 ივ'. ó Ἀττάλων.
 იჯ'. ó Βάσσης.
 იჲ'. ó Βαλάνδρου.
 იθ'. ó Στρατονικαίας.
 იქ'. ó Σατάλων.
 იκα'. ó Γαβάλων.
 იκβ'. ó Ἑρμοκατηλείας.
 იκγ'. ó Χάλδεων.

VII. Τῆ Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας.

- ა'. ó Προύσης.
 β'. ó Πραγέτου.
 γ'. ó Ἐλενουπόλεως.
 δ'. ó Βασινουπόλεως.
 ε'. ó Δασκελίου.
 ς'. ó [Ἄ]πολλωνιάδος.
 ζ'. ó Ἀττάλων.
 η'. ó Βάσης.
 θ'. ó Νεοκαισαρείας.
 ι'. ó Ἀδράνου.
 ια'. ó Γάλλου ἦτοι: [ó] Λόφων.
 ιβ'. ó Δαφνουσίας.
 ιγ'. ó Ἑριστής.
 ιδ'. ó Καισαρείας.

VIII. Τῆ Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας.

- α'. ó Μοδρηνῆς.
 β'. ó Γορδοσέρβων.
 γ'. ó Νουμειραίων.
 δ'. ó Δινόης.
 ε'. ó Τατταίου.
 ς'. ó Μαξιμειανῶν.
 ζ'. ó Ἀγγελοκάστρου.

14. კარასის ებ.
 15. აპოლონიადის ებ.
 [ღალდევის ანუ ჰიალდევის ებ.]
 16. ატალის ებ.
 17. ბასის ებ.
 18. ბალანდრის ებ.
 19. სტრატონიკეის ებ.
 20. სატალის ებ.
 21. გაბალის ებ.
 22. ჰერმოკატელიის ებ.
 23. ქალდევის ებ.

7. ბითვინიაში—ნიკომედიის სამიტროპოლიტოს:

1. პრუსის ებ.
 2. პრენეტის. ებ.
 3. ჰელენუპოლის ებ.
 4. ბასინუპოლის ებ.
 5. დასკელიონის ებ.
 6. აპოლონიადის ებ.
 7. ატალის ებ.
 8. ბასის ებ.
 9. ნეოკესარიის ებ.
 10. აღრანის ებ.
 11. ვალის ანუ ლოფის ებ.
 12. დაფნუსიის ებ.
 13. ერისტის ებ.
 14. კესარიის ებ.

8. ბითვინიაში—ნიკეის სამიტროპოლიტოს:

1. მოდრინის ებ.
 2. გორდოსერბის ებ.
 3. ნუმერიკის ებ.
 4. ლინოს ებ.
 5. ტატევის ებ.
 6. მაქსიმეიანის ებ.
 7. ანგელოკასტრის ებ.

IX. [θ'. Χαλκηδόνι της
Βιθυνίας θρόνος ἔποκειμενος οὐκ
ἔστιν.]

X. Τη Σίδη της Παμφυλίας.

- α'. ὁ Ἀσπένδου.
- β'. ὁ Κοταίνης.
- γ'. ὁ Ἐταίνου.
- δ'. ὁ Ὀρόμνης.
- ε'. ὁ Κάσων.
- ς'. ὁ Σεμαίων.
- ζ'. ὁ Καραλλίων.
- η'. ὁ Κορακησίου.
- θ'. ὁ Σαίθρων.
- ι'. ὁ Μολόνης.
- ια'. ὁ Οὐμάνδων.
- ιβ'. ὁ Δαλισάνδου.
- ιγ'. ὁ Ἴσβων.
- ιδ'. ὁ Δύρβης.
- ιε'. ὁ Κολυβράσου.
- ις'. ὁ Μανάνων.

XI. Τη Σεβαστείᾳ [της Ἀρμε-
νίας].

- α'. ὁ Σεβαστουπόλεως.
- β'. ὁ Νικαπόλεως.
- γ'. ὁ Σετάλλων.
- δ'. ὁ Καλωνείας.
- ε'. ὁ Βερίσσης.

XII. Τη Ἀ[μ]ασίᾳ Ἐλενουπόλεως

- α'. ὁ Ἀμνσοῦ.
- β'. ὁ Σινάπης.
- γ'. ὁ Ἰβόρων.
- δ'. ὁ Ἀνδραπόδων.

[9. ბიოვინიაში—ქალკელონის
მეტროპოლიისადმი დაქვემდებ-
დარებული საყდარი არ არის!]

10. პამფილიაში—სიღის სამი-
ტროპოლიტოს:

- 1. ასპენდის ეპ.
- 2. კოტენის ეპ.
- 3. ეტენის ეპ.
- 4. ორომნის ეპ.
- 5. კასის ეპ.
- 6. სემენეის ეპ.
- 7. კარალიის ეპ.
- 8. კორაკესის ეპ.
- 9. საედრის ეპ.
- 10. მოლონის ეპ.
- 11. უმანდის ეპ.
- 12. დალისანდის ეპ.
- 13. ისბის ეპ.
- 14. ლირბის ეპ.
- 15. კოლიბრასის ეპ.
- 16. მანანის ეპ.

11. [არმენიაში—] სებასტიის
სამიტროპოლიტოს:

- 1. სებასტუპოლის ეპ.
- 2. ნიკოპოლის ეპ.
- 3. სატალის ეპ.
- 4. კოლონიის ეპ.
- 5. ბერისის ეპ.

12. ჰელენუპოლისში—ა[მა]-
სიის სამიტროპოლიტოს:

- 1. ამენისის ეპ.
- 2. სინოპის ეპ.
- 3. იბოროს ეპ.
- 4. ანდრაპოდის ეპ.

ა'. ὁ Ζαλίχου.

ბ'. ὁ Ζήλων.

5. ზალიხის ეპ.

6. ზელის ეპ.

XIII. Τῆ Συρακούσῃ [τῆς Συκε-
λίας].

ა'. ὁ Ταυρομενίου.

ბ'. ὁ Μεσήνης.

γ'. ὁ Ἀκραγάντιον.

δ'. ὁ Κρονίου.

ε'. ὁ Διλυβαίου.

ς'. ὁ τοῦ Δρεπάνου.

ζ'. ὁ τοῦ Πανόρμου.

η'. ὁ τῶν Θερμῶν.

θ'. ὁ [τοῦ] Κεφαλουδίου.

ι'. ὁ Ἀλέσσης.

ια'. ὁ Τυνδαρίου.

ιβ'. ὁ Μελίτης.

ιγ'. ὁ Διπάρας.

13. [სიკილიაში—] სირაკუ-
ზის სამიტროპოლიტოს:

1. ტავრომენიონის ეპ.

2. მესენის ეპ.

3. აკრაგანტის ეპ.

4. კრონიონის ეპ.

5. ლილიბევის ეპ.

6. დრეპანის ეპ.

7. პანორმის ეპ.

8. თერმის ეპ.

9. კეფალუდიონის ეპ.

10. ალესის ეპ.

11. ტინდარიონის ეპ.

12. მელიტის ეპ.

13. ლიპარის ეპ.

XIV. Τῆ Μελιτηγῆ <Ἀρμενίας>.

ა'. ὁ Ἀρχης.

ბ'. ὁ Κουκουσῶν.

γ'. ὁ Ἀρραβιτσῶν.

δ'. ὁ Ἀριαράθων.

ε'. ὁ Κρομάνων.

14. [არმენიაში—] მელიტენის
სამიტროპოლიტოს:

1. არკის ეპ.

2. კუკუსის ეპ.

3. არაბისის ეპ.

4. არიარათის ეპ.

5. კრომანის ეპ.

XV. Τῆ Τυάτων [Καπαδοκίας].

ა'. ὁ Κυβίστρων.

ბ'. ὁ Φαუსτινουπόλεως.

γ'. ὁ Σχοίμων.

15. [კაპადოკიაში—] ტიანის
სამიტროპოლიტოს:

1. კიბისტრის ეპ.

2. ფაუსტინუპოლის ეპ.

3. სასიმის ეპ.

XVI. Τῆ Γάγγρῃ [τῆς Παφλα-
γονίας].

ა'. ὁ Ἰουνοπόλεως.

ბ'. ὁ Δαδύβρων.

γ'. ὁ Σωρῶν.

16. [პაფლაგონიაში—] გან-
გრის სამიტროპოლიტოს:

1. იუნოპოლის ეპ.

2. დადიბრის ეპ.

3. სორის ეპ.

XVII. Ἐν Θεσσαλονίχῃ [τῆς
Θεσσαλίας].

- ა'. ὁ τοῦ Κίτρου[ς]
[ὁ Βερροίας.]
β'. ὁ Δρουγουβιτείας.
γ'. ὁ τῶν Σερβίων.
δ'. ὁ Κασάνδρας.
ε'. ὁ τῆς καὶ Ποτιδαίας.
[ὁ Κομπανίας ἦτοι Καστρίου]

ὁ Πέτρου
ζ'. ὁ Ἐρκοῦλων.
[ὁ Ἰερισσοῦ].
ζ'. ὁ Δίτης.
η'. ὁ Λυκοστομίου.

XVIII. Ἐν Κλαυδίουπόλει [Ὁνω-
ριάδος].

- ა'. ὁ Πρακλείας Πόντου.
β'. ὁ Πλουσιάδος.
γ'. ὁ Τίου.
δ'. ὁ Κρατείας.
ε'. ὁ Ἀδριανουπόλεως.

XIX. [Ἐν Νεοκαισαρείῃ] Πόντου
Πολεμωνιακοῦ.

- ა'. ὁ Κερασσηντος.
β'. ὁ τοῦ Πολεμωνίου.
γ'. ὁ Κομάνων.
[ὁ Ἀλίας]
δ'. ὁ Ὀρόζου.
[ὁ Κόχκου
ὁ Εὐνίχου· εἰς δὲ αὐται.....
ὁ Ἀραδάσης.
ὁ Μαρτυρουπόλεως.
ὁ Ὑψηλῆς· δημοῦ ε'.]

17. [Ἐν ἑσალιαში—] ἑსალო
ბიკის სამიტროპოლიტოს.

1. კიტროსის ებ.
[ბეროიას ებ.]
2. დრუგუბიტიის ებ.
3. სერბიელთა ებ.
4. კასანდრის ებ.
5. პოტიდიესაც
[კომპანიის ანუ კასტრო-
ნის ებ.]
[პეტრის ებ.]
6. ჰერკულის ებ.
[პიერისის ებ.]
7. ლიტის ებ.
7. ლიკოსტომიონის ებ.

18. [ჰონოროიადაში—] კლავ-
დიუპოლის სამიტროპოლიტოს=

1. პონტოს ჰერაკლიის ებ.
2. პლუსიადის ებ.
3. ტიონის ებ.
4. კრატის ებ.
5. ადრიანუპოლის ებ.

19. პოლემონის პონტოში --
[ნეოკესარიის სამიტროპოლი-
ტოს:]

1. კერასუნტის ებ.
2. პოლემონიონის ებ.
3. კომანის ებ.
[ჰალიის ებ.]
4. ორიზის ებ.
[კოკის ებ.]
ევნიკის ებ.: ხოლო არიან....
არიადასის ებ.
მარტიოპოლის ებ.
პიდესელის ებ.; სულ 10.]

XX. [Ἐφ' Ἐπιστολῆν] τῆς Γαλατίας.

- α'. ὁ Γερμοკολωνείας.
- β'. ὁ Πιτανίσσου.
- γ'. ὁ Συνοδίων.
- δ'. τοῦ Ἀγίου Ἀγαπητοῦ.
- ε'. ὁ Λωτίου.
- ς'. ὁ Ὀρκίστου.
- ζ'. ὁ Σκαλίας.
- η'. ὁ Τρωκάνδου.
- θ'. ὁ Μυριαγγέλων.

XXI. Τῆ τῶν Μύρων (τῆς Λυκίας).

- α'. ὁ Μαστιζύρων.
- β'. ὁ Ἀράξης.
- γ'. ὁ Ποδαλείας.
- δ'. ὁ Ὀρυκάνδου.
- ε'. ὁ Διδόμων.
- ς'. ὁ Κάνου.
- ζ'. ὁ Ξάνθου.
- η'. ὁ Κενέων.
- θ'. ὁ Καρασοῦ.
- ι'. ὁ Ἀγιοδούλων.
- ια'. ὁ Μαρκιανῆς.
- ιβ'. ὁ Πλῶν.
- ιγ'. ὁ Κανδύβων.
- ιδ'. ὁ (Ἰ)νιάνδων.
- ιε'. ὁ Μάκρης.
- ισ'. ὁ Φιλήτων.
- ιζ'. ὁ Φοίνικος.
- ιη'. ὁ Πρωίνης.
- ιθ'. ὁ Βαββύλων.
- ια'. ὁ Πατάρων.
- ιαβ'. ὁ Κόμψων.
- ιαγ'. ὁ Χώματος.
- ιαδ'. ὁ Φελλῶν.

20. ვილატიანი—[პისინუნტის სამიტროპოლიტოს:]

- 1. გერმოკოლონის ეპ.
- 2. პიტანისის ეპ.
- 3. სინოლიონის ეპ.
- 4. წმ. აგაპიტის ეპ.
- 5. ლოტინის ეპ.
- 6. ორკისტის ეპ.
- 7. სპალიის ეპ.
- 8. ტროკანდის ეპ.
- 9. მირიანგელის ეპ.

21. [ლიკიაში—] მირის ხამიტროპოლიტოს:

- 1. მისტავრის ეპ.
- 2. არაქსის ეპ.
- 2. პოდალიის ეპ.
- 4. ორიკანდის ეპ.
- 5. დიდიმის ეპ.
- 6. კავნის ეპ.
- 7. ქსანთის ეპ.
- 8. კენევის ეპ.
- 9. კარასის ეპ.
- 10. პავიოდულის ეპ.
- 11. მარკიანის ეპ.
- 12. პლონის ეპ.
- 13. კინდიბის ეპ.
- 14. ონიანდის ეპ.
- 15. მაკრის ეპ.
- 16. ფილეტის ეპ.
- 17. ფონიკის ეპ.
- 18. პროინის ეპ.
- 19. ბარბილის ეპ.
- 20. პატარის ეპ.
- 21. კომბის ეპ.
- 22. ხომატის ეპ.
- 23. ფელის ეპ.

- კძ'. ὁ Κοροδαλλων.
- კე'. ὁ Κορναίας.
- კვ'. ὁ Πιρναρων.
- კზ'. ὁ Τεργάσου.
- კη'. ὁ Εὐδοκιάδος.
- κθ'. ὁ Νήσου.
- λ'. ὁ Παλλιωτών.
- λα'. ὁ Μιλάτων.
- לב'. ὁ Ἀκάνδων.
- λγ'. ὁ Λεβίσσου.

XXII. Τῆ Σταυρουπόλει Καρίας.

- α'. ὁ Κυβέρτης.
- β'. ὁ Πρακλείας Σαρβάκου.
- γ'. ὁ Ἀπολλωνιάδος.
- δ'. ὁ Πρακλείας Λακώβων.
- ε'. ὁ Ταβῶν.
- ς'. ὁ Λάρβων.
- ζ'. ὁ Ἀντιοχείας τῆς Μαιάνδρου.
- η'. ὁ Ταμάσων.
- θ'. ὁ Ἀρπασσῶν.
- ι'. ὁ Νεαπόλεως.
- ια'. ὁ Ὀρθოსιάδος.
- ιβ'. ὁ Ἀνατετάρτης.
- ιγ'. ὁ Δαβιάδων.
- ιδ'. ὁ Στρατωνικαίας.
- ιε'. ὁ Ἀλίνδων.
- ις'. ὁ Μυλάσων.
- ιζ'. ὁ Μύζου ἢ Ἀμυζόνος.
- ιη'. ὁ Ἰάσσου.
- ιθ'. ὁ Βαρβυλίου.
- ικ'. ὁ Ἀλικαρνασσοῦ.
- ια'. ὁ Λαρόμων.
- ιβ'. ὁ Κνίδου.
- ιγ'. ὁ Μυγάδου.
- κδ'. ὁ τοῦ Ἰεροῦ.

- 24. კოროდალის ებ.
- 25. ლორნის ებ.
- 26. პირნარის ებ.
- 27. ტერგასის ებ.
- 28. ევდოკიადის ებ.
- 29. ნესოსის ებ.
- 30. პალიოტის ებ.
- 31. მილატის ებ.
- 32. აკანდის ებ.
- 33. ლევისის ებ.

22. კარიოზი — სტავროპოლის სამიტროპოლიტონს:

- 1. კიბერსის ებ.
- 2. სირბაკის ჰერაკლიოს ებ.
- 3. აპოლონიადის ებ.
- 4. ლაკიბის ჰერაკლიოს ებ.
- 5. ტაბის ებ.
- 6. ლარბის ებ.
- 7. ანტიოქიის (მეანდრეზე რომ ორის) ებ.
- 8. ტამისის ებ.
- 9. ჰარპასის ებ.
- 10. ნეაპოლის ებ.
- 11. ორთოსიადის ებ.
- 12. ანატეტარტის ებ.
- 13. ლაბადის ებ.
- 14. სტრატონიკეის ებ.
- 15. ალინდის ებ.
- 16. მილასის ებ.
- 17. მიზის ანუ ამიზონის ებ.
- 18. იასის ებ.
- 19. ბარბილიონის ებ.
- 20. პალიკარნასის ებ.
- 21. ლარომის ებ.
- 22. კნიდოსის ებ.
- 23. მინადის ებ.
- 24. პიერონის ებ.

კე'. ὁ Κινδράμων.

კვ'. ὁ Κεράμων.

**XXIII. Τῆς Λαοδικείας [Φρυγίας
Πακатиανῆς].**

ა'. ὁ Τραπεζουπόλεως.

ბ'. ὁ Ἀκμονίας.

γ'. ὁ Σεβαστείας.

დ'. ὁ Χαιρετοπίου.

ე'. ὁ Ἄπίας.

ვ'. ὁ Πελτῶν.

ζ'. ὁ Βύμενίας.

η'. ὁ Σουβλαίου.

θ'. ὁ Σημαίνου Θηρῶν.

ι'. ὁ Τρανουπόλεως.

ια'. ὁ Ἀτυνασοῦ.

ιβ'. ὁ Λουνδῶν.

ιγ'. ὁ Κίσισοῦ.

ιδ'. ὁ Ὀράκων.

ιε'. ὁ Ὠρίνων.

ιδ'. ὁ Ἀλιούζης.

ιζ'. ὁ Συναίου.

ιη'. ὁ Θამφιουπόλεως.

ιθ'. ὁ Διοκλείας.

κ'. ὁ Ἀριστείας.

[ὁ Οἰνοκώμεως¹ ἦτο: Ἰουστινιανουπόλεως. ὁμοῦ κα'.]

**XXIV. Τῆς τῶν Συναδῶν [Φρυγίας
Σαλουταρίας].**

ა'. ὁ Δορυλαίου.

ბ'. ὁ Μιδαίου.

γ'. ὁ Ὑψοῦ.

დ'. ὁ Ἀκροῦ.

ე'. ὁ Προμυσοῦ.

ვ'. ὁ Μόρου.

25. კინდრამის ეპ.

26. კერამის ეპ.

28. [პაკატიანის ფრიგიკაში—]
ლაოდიკიის სამიტროპოლიტოს:

1. ტრაპეზუპოლის ეპ.

2. აკმონიის ეპ.

3. სებასტიის ეპ.

4. ხერეტოპონის ეპ.

5. აპიის ეპ.

6. პელტის ეპ.

7. ევენენიის ეპ.

8. სუბლევის ეპ.

9. სემენუ-თერის ეპ.

10. ტრანუპოლის ეპ.

11. ატანასის ეპ.

12. ლუნდის ეპ.

13. კილისის ეპ.

14. ორაკის ეპ.

15. ორინის ეპ.

16. ელუზის ეპ.

17. სინაონის ეპ.

18. თამფისიუპოლის ეპ.

19. დიოკლიის ეპ.

20. არისტის ეპ.

[თინოკომის¹ ანუ იუსტინიანუპოლის ეპ. სულ 21.]

24. [სალუტარიის ფრიგიკაში—]
სვინადის სამიტროპოლიტოს:

1. დორილევის ეპ.

2. მიდევის ეპ.

3. ჰიფისის ეპ.

4. აკრონის ეპ.

5. პრომისის ეპ.

7. მორის ეპ.

¹ ბუნდუვიონის ჯამოცებაში სწერია Οἰκοκώμεως.

- ζ'. ὁ Σιβίνθου.
- η'. ὁ Φυταίας.
- θ'. ὁ Ἱεραπόλεως.
- ι'. ὁ Εὐκάρκου.
- ια'. ὁ Λυσιάδος.
- ιβ'. ὁ Ἀνγούστουπόλεως.
- ιγ'. ὁ Βρόζου.
- ιδ'. ὁ Ἰατροῦ.
- ιε'. ὁ Αὐκάνου.
- [ὁ Ἄστρων.
- ὁ Βασάνθων].
- ις'. ὁ Στεκτονίου.
- ιζ'. ὁ Γορδονίας.
- [ὁ Καμάρκου].
- ιη'. ὁ Καυορχίου.
- ιθ'. ὁ Δαφνοδίου.
- κ'. ὁ Κλήριον.

XXV. Τῆ Ἰκονίαν [Λυκαονίας].

- α'. ὁ Ἀύστρων.
- β'. ὁ Βασάνθων.
- γ'. ὁ Ἀμφιάδων.
- δ'. ὁ Μονονάδων.
- ε'. ὁ Ὑψηβέλων.
- ς'. ὁ Σαβάρτων.
- ζ'. ὁ Κάνης.
- η'. ὁ Εὐδοκιάδος.
- θ'. ὁ Πύργων.
- ι'. ὁ Δαράνθων.
- ια'. ὁ Ἰλίστρων.
- ιβ'. ὁ Ποσάλων.
- ιγ'. ὁ Τιβασάνθων.
- ιδ'. ὁ Βαράτων.
- ιε'. ὁ Πέρτων.

XXVI. Τῆ Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας.

- α'. ὁ Γαλασίου.

- 7. სიბინდის ეპ.
- 8. ფიტის ეპ.
- 9. პერაპოლისის ეპ.
- 10. ევკარპის ეპ.
- 11. ლისიადის ეპ.
- 12. ანგუსტუპოლისის ეპ.
- 13. ბროზის ეპ.
- 14. ისტრის ეპ.
- 15. ლიკაონის ეპ.
- [ლისტრის ეპ.
- ბასანდის ეპ.]
- 16. სტექტონიონის ეპ.
- 17. გორდონიის ეპ.
- [კამარკის ეპ.]
- 18. კავოჩიონის ეპ.
- 19. დაფნოდონის ეპ.
- 20. კლერის ეპ.

25. [ლიკონიაში—]იკონიელთა სამიტროპოლიტოს:

- 1. ლისტრის ეპ.
- 2. ბასადის ეპ.
- 3. ამბლადის ეპ.
- 4. მონონადის ეპ.
- 5. პიფსემბოლის ეპ.
- 6. საბატრის ეპ.
- 7. კანის ეპ.
- 8. ევდოკიადის ეპ.
- 9. პირგის ეპ.
- 10. ლარანდის ეპ.
- 11. ილისტრის ეპ.
- 12. პოსალის ეპ.
- 13. ტიბასანდის ეპ.
- 14. ბარატის ეპ.
- 15. პერტის ეპ.

26. პისიდიაში—ანტიოქიის სამიტროპოლიტოს:

- 1. გალასის ეპ.

- β'. ὁ Σωζοπόλεως.
 γ'. ὁ Ἀπαμείας τῆς Κιβωτοῦ.
 δ'. ὁ Σινιανθοῦ.
 ε'. ὁ Βάρεως.
 ς'. ὁ Μητροπόλεως.
 ζ'. ὁ Λιμένων.
 η'. ὁ Ἀγρών.
 θ'. ὁ Τυραίου.
 ι'. ὁ Σορξίλων.
 ια'. ὁ Ἀδριανουπόλεως.
 ιβ'. ὁ Τυμανθοῦ.
 ιγ'. ὁ Λαοδικείας.
 ιδ'. ὁ τῆς Κεκαυμένης.
 ιε'. ὁ Τίπατος.

**XXVII. Τῆ Πέργῃ τῆς Παμφυ-
 λίας**

- α'. ὁ Ἀταλείας.
 β'. ὁ Μάνδρων.
 γ'. ὁ Εὐδοκιάδος.
 δ'. ὁ Τελμισσοῦ.
 ε'. ὁ Ἰσίνθου.
 ς'. ὁ Μαξιμανουπόλεως.
 ζ'. ὁ Λαγίνων.
 η'. ὁ Παλαιουπόλεως.
 θ'. ὁ Κρήμνης.
 ι'. ὁ Κορυθαίων.
 ια'. ὁ Πετιλίσσου.
 ιβ'. ὁ Δικτιναύρων.
 ιγ'. ὁ Ἀριασοῦ.
 ιδ'. ὁ Πούγλων.
 ιε'. ὁ Ἀδριανῆς.
 ις'. ὁ Σκνθίδου.
 ιζ'. ὁ Βάρβης.
 ιη'. ὁ Περβαίνων.

**XXVIII. Τῆ Κορίνθῳ [τῆς Πελο-
 πονήσου].**

- α'. ὁ τοῦ Δαμάλει.

2. სოზოპოლის ეპ.
 3. კიბოტის აპამიის ეპ.
 4. სინიანდლის ეპ.
 5. ბარევის ეპ.
 6. მეტროპოლის ეპ.
 7. ლიმენის ეპ.
 8. აგროს ეპ.
 9. ტირეონის ეპ.
 10. სორხელის ეპ.
 11. აღრიანუპოლის ეპ.
 12. ტიშანდლის ეპ.
 13. ლაოდუკიის ეპ.
 14. კეკაუშენის ეპ.
 15. ტიტიასის ეპ.
 27. პამფილიაში—პერგის სა-
 მიტროპოლიტოს:

1. ატალიის ეპ.
 2. მანდროს ეპ.
 3. ევდოკიადის ეპ.
 4. ტელმისის ეპ.
 5. ისინდის ეპ.
 6. მაქსიმიანუპოლის ეპ.
 7. ლაგინის ეპ.
 8. პალეუპოლის ეპ.
 9. კრიმნის ეპ.
 10. კოროდალის ეპ.
 11. პეტრილისის ეპ.
 12. დიქტინავროსის ეპ.
 13. არიასის ეპ.
 14. პუგლის ეპ.
 15. აღრიანის ეპ.
 16. სანდიდის ეპ.
 17. ბარბის ეპ.
 18. პერბენის ეპ.

**28. [პელოპონესში—] კორინ-
 თოს სამიტროპოლიტოს:**

1. დამალის ეპ.

- β'. ὁ Ἄργους.
 γ'. ὁ Μονεμβασιᾶς ἦτοι Ταϊνάρου.
 δ'. ὁ Κεφαλληνίας.
 ε'. ὁ Ζακύνθου.
 ζ'. ὁ Ζιμένης.
 ζ'. ὁ Ματῆς.

2. ἰζυონის ებ.
 3. მონემბასიის ანუ ტენარის ებ.
 4. კეფალენიის ებ.
 5. ზაკინთის ებ.
 6. ზიმენის ებ.
 7. მაინის ებ.

XXIX. Τῆ Ἀθηνῶν [τῆς Ἑλλάδος].

29. [ელადაში—] ათენის სამიტროპოლიტოს:

- α'. ὁ Εὐρίπου.
 β'. ὁ Δαυλίας.
 γ'. ὁ Κορωαείας.
 δ'. ὁ Ἄνδρου.
 ε'. ὁ Ὠραίου.
 [ὁ Σκύρου.
 ὁ Καρύστου.
 ὁ Πορθμῶ.
 ὁ Ἀλῶνος.
 ὁ Σόρας. ἕκτος ε'.]

1. ევრიპის ებ.
 2. დავლიის ებ.
 3. კორონიის ებ.
 4. ანდროსის ებ.
 5. ორევის ებ.
 [სკირის ებ.
 კარისტის ებ.
 პორთმის ებ.
 ავლონის ებ.
 სირის ებ.; სულ 10.]

XXX. [Τῆ Μωκῆσφ Καππαδοχίας.]

30. [კაპადოკიაში—მოკესის სამიტროპოლიტოს:]

- ε'. ὁ Ναζιανζῶ.
 ζ'. ὁ Κολωνείας.
 η'. ὁ Παρνασσῶ.
 θ'. ὁ Δοάρων.
 [ὁ Ματιανῆς. ἕκτος ε'.]

6. ნაზიანზის ებ.
 7. კოლონიის ებ.
 8. პარნისის ებ.
 9. დოარის ებ.
 [მატიანის ებ.; სულ 5.]

XXXI. [Ἰ. Τῆ νήσφ Κρήτη.

31. [კუნძულ კრეტის სამიტროპოლიტოს:

- ὁ Γορτύνης.
 ὁ Κνωσσοῦ.
 ὁ Ἀρκαδίας.
 ὁ Χερρονήσου.
 ὁ Ἀύλοποταμοῦ.
 ὁ τῶν Ἀγρίου.

- გორტინის ებ.
 კნოსოსის ებ.
 არკადიის ებ.
 ხერონესის ებ.
 ავლოპოტამის ებ.
 აგრიონის ებ.

δ Δάμπεης.	ლაშის ეპ.
δ Κυδωνίας.	კიდონის ეპ.
δ Ίερας.	პიერის ეპ.
δ Πέτρας.	პეტრის ეპ.
δ Σιτειάς.	სიტის ეპ.
δ Κισσάμου ὁμοῦ β'.]	კისამის ეპ.; სულ 12.]

XXXII. [λα'. Τῶν Ῥηγίων Καλαβρίας.

32. [კალაბრიაში—რეგიონის სამიტროპოლიტოს:

δ Βιζώνης.	ბიზონის ეპ.
δ Ταυριανής.	ტაურიანის ეპ.
δ Λοκρίδος.	ლოკრიდის ეპ.
δ Ρωσιανοῦ.	როსიანის ეპ.
δ Σκυλακίου.	სკილაკიონის ეპ.
δ Τροπαίου.	ტროპევის ეპ.
δ Ἀμάντας.	ამანტის ეპ.
δ Κροτωνής.	კროტონის ეპ.
δ Κωνσταντίας.	კონსტანტიის ეპ.
δ Νικαίτων.	ნიკიტერის ეპ.
δ Μισουριανῶν.	მისურნიანის ეპ.
δ Νεοκάστρου.	ნეოკასტრის ეპ.
δ Κασάνου. ὁμοῦ γ'.]	კასანის ეპ.; სულ 13.]

XXXIII. Τῶν Πατρῶν [τῆς Πελοποννήσου]

33. [პელოპონესში—] პატრასის სამიტროპოლიტოს:

[ὁ Δακεδαμονίας. ἐπιμήθη δὲ μητροπολις παρὰ τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου ἐπὶ τοῦ πατριάρχου κυρίου Εὐσταθίου¹ ἐν ἔτει ,αφγ'.]

[ლაკედემონიის ეპისკოპოსი. მეტროპოლია პატრევში იქმნა აყვანილი კირ ალექსის მიერ, უფალ ვესტათის პატრიარქობის დროს, 6590 წელს]¹ (ე. ი. 1082 წ.).

α'. δ Μεθώνος.	1. მეთონის ეპ.
β'. δ Κορώνης.	2. კორონის ეპ.
γ'. δ Ἐλούς.	3. ჰელოსის ეპ.

¹ უნდა იყოს Εὐσταθίου. პატრიარქი ვესტრაცი გაჩიდას — 1081—1085 წწ. აღეჭსი კონგენი 1081—1118 წწ.

3'. ὁ Βολαίνης.

[καὶ ἡ Ἀμυκλείου ἀντὶ Λακε-
δαίμονιας· ἕμωσ' ε'.]

4. ბოლენის ებ.

[ამიკლევის ებ. ლაკედემონიის
წილ.; სულ 5.]

XXXIV. Τῆ Τραπεζοῦντος [τῆς
Δαζιχῆς].

34. [ლაზიკეში—] ტრაპეზუნ-
ტის ხამიტროპოლიტოს:

α'. ὁ Χερσιάνων.

β'. ὁ Χαμάζρου¹.

γ'. ὁ Χατοῦ².

δ'. ὁ Πατπερτε³.

ε'. ὁ Κεραμέων.

ς'. ὁ Λερίου.

ζ'. ὁ Βιζάνων⁴.

[ὁ Σακάβου.

ὁ τὸν Χαβιτζιτῶν.

ὁ τὸν Χαντζιόρτζ.

ὁ τὸν Ὀλνοῦτιν.

ὁ Φასიανῆς.

ὁ Ἰοσερμάντζου.

ὁ Ἀνδάκων.

ὁ Ζαρινάκων ἕμωσ' ιε'.]

1. ხერსიანის ებ.

2. ხამაზრის¹ ებ.

3. ხაიონის² ებ.

4. პაიპერტის³ ებ.

5. კერამევის ებ.

6. ლერიონის ებ.

7. ბიზანის⁴ ებ.

[საკაბის ებ.

ხამიძიტის ებ.

ხანძიორზის ებ.

ოლნუტის ებ.

ფასიანის ებ.

ტოხერმანძის ებ.

ანდაკის ებ.

ზარინაკის ებ., სულ 16].

XXXV. Τῆ Δαρίσση [τῆς Ἑλ-
λάδος].

35. [ელადაში—] ღარისის
ხამიტროპოლიტოს:

α'. ὁ Δημητριάδος.

[ὁ Φαρσάλου].

β'. ὁ Θυριακῶν.

γ'. ὁ Ζητουνίου.

δ'. ὁ Ἐζεροῦ.

ε'. ὁ Λοιδορικίου.

ς'. ὁ Τρίκχης.

ζ'. ὁ Ἐχίνου.

η'. ὁ Καλίνδρου.

θ'. ὁ Σταγῶν.

[ὁ Βεσαίνης.

ὁ Καπουλιανῶν.

1. დემეტრიადის ებ.

[ფარსალის ებ.]

2. თავმაკის ებ.

3. ზეტუნიონის ებ.

4. ეზერის ებ.

5. ლოიდორიკიონის ებ.

6. ტრიკის ებ.

7. ეხინის ებ.

8. კალიდრის ებ.

9. სტაგის ებ.

[ბესენის ებ.

კაპულიანის ებ.

¹ Χαμαζοῦρ L. — ² Χαλχαιῶν L. — ³ Πατπερ L. — ⁴ Βιζάντιου L.

δ Γαρβαρίου	გარდიკიონის ეპ.
δ Λεοτίνου	ლესტინის ეპ.
δ Χαρμένων	ხარმენის ეპ.
δ Περιστερῶς ὁμοῦ ιζ'.]	პერისტერის ეპ.; სულ 16.]

XXXVI. Τῆ Νικοπόλει.

α'. ὁ Βονδρέζης.	1. ბონდრიძის ეპ.
β'. ὁ Ἄετοβ.	2. აეტის ეპ.
γ'. ὁ Ἀχελώου.	3. ახელოსის ეპ.
δ'. ὁ Ῥογῶν.	4. როგის ეპ.
ε'. ὁ Ἰωαννίνων.	5. იოანინის ეპ.
ζ'. ὁ Φωτικῆς.	6. ფოტიკის ეპ.
[ὁ Βελῆς].	[ბელის ეპ.]
ζ'. ὁ Ἀδριανουπόλεως.	7. ადრიანუპოლის ეპ.
η'. ὁ Βοθροτοβ.	8. ბოთროტის ეპ.
[ὁ Χυιάρας. ὁμοῦ ι'.]	[ხიშარის ეპ.; სულ 10.]

XXXVII. Τῆ Φιλίππουπόλει [τῆς
Θράκης].

α'. ὁ Ἀγαθονικεῖας.	1. აგათონიკიის ეპ.
β'. ὁ Λεοντίτζης.	2. ლეონტიძის ეპ.
γ'. ὁ Σκουταρείου.	3. სკუტარიონის ეპ.
δ'. ὁ Λεύκης.	4. ლევკის ეპ.
ε'. ὁ Βλέπτου.	5. ბლეპტის ეპ.
ζ'. ὁ Δάκης.	6. ლაკის ეპ.
ζ'. ὁ Ἰωαννίτζης.	7. იოანიძის ეპ.
η'. ὁ Κωνσταντίας.	8. კონსტანტიის ეპ.
θ'. ὁ Βελικεῖας.	9. ბელიკიის ეპ.
ι'. ὁ Βουκούζων.	10. ბუკუზის ეპ.

XXXVIII. Τῆ Τραϊνανυπόλει
[Ῥοδῶνης].

α'. ὁ Διδυματεῖχου.	38. [როდოპის] ტრაიანუპო-
β'. ὁ Μάκρης.	ლის სამიტროპოლიტოს:
γ'. ὁ Μουσυνουπόλεως.	1. დიდიმოტეიხის ეპ.
	2. მაკრის ეპ.
	3. მოსინუპოლის ეპ.

¹ L: «ნიკოპოლის ნაქაქტიასა»; ბ ვ ნ შ ვ ვ ე ნ ი: «ფილოპოლის ნაქაქტიასა»

- დ'. ó 'Αναστασιουπόλεως.
 ე'. ó Πόρην.
 ვ'. ó Ξανθίας.
 ზ'. ó Περιθεωρίου.

4. ანასტასიუპოლის ეპ.
 5. პორის ეპ.
 6. ქსანთიის ეპ.
 7. პერითეორონის ეპ.

XXXIX. Τῆ Ῥόδῳ [τῶν Κυκλάδων νήσων].

- ა'. ó Σάμου.
 ბ'. ó Χίου.
 γ'. ó τῆς Κῶ.
 დ'. ó Ναξίας.
 ე'. ó Ἡήρας.
 ვ'. ó Πάρου.
 ზ'. ó Λέρου.
 თ'. ó Τήνου.
 ი'. ó Μίλου.
 კ'. ó Πωσύνης.

39. [კიკლადის კუნძულებზე —] როდოსის სამიტროპოლიტოს:
 1. სამოსის ეპ.
 2. ქიოსის ეპ.
 3. კოსის ეპ.
 4. ნაქსიის ეპ.
 5. თერის ეპ.
 6. პაროსის ეპ.
 7. ლეროსის ეპ.
 8. ტენოსის ეპ.
 9. მილოსის ეპ.
 10. პისინის ეპ.

XI. Τῆ Φιλίππων [Μακεδονίας].

- [ó Θεωρείου].
 ა'. ó Πολυστύλου.
 ბ'. ó Βελικείας.
 [ó Χριστουπόλεως]
 γ'. ó Σμολαίνων.
 დ'. ó Καιταρουπόλεως.
 ე'. ó Ἀλεκτορουπόλεως.

40. [მაკედონიაში —] ფილიპოს სამიტროპოლიტოს:
 [თეორიონის ეპ.]
 1. პოლისტილის ეპ.
 2. ბელიკიის ეპ.
 [ქრისტუპოლის ეპ.]
 3. სმოლენის ეპ.
 4. კესარუპოლის ეპ.
 5. ალექტორუპოლის ეპ.

XLI. Τῆ Ἀδριανουπόλει [Αἰμυμόντου].

- ა'. ó Σαζοπόλεως.
 ბ'. ó Ἀγαθουπόλεως.
 γ'. ó Δεβελτοῦ.
 დ'. ó Τραπεζιζύης.
 ე'. ó Καράβου.
 ვ'. ó Βουπέλλου.
 ზ'. ó Προβάτου¹.

41. [ეფემონტში —] ადრიანუპოლის სამიტროპოლიტოს:
 1. სოზოპოლის ეპ.
 2. აგათუპოლის ეპ.
 3. დებელტის ეპ.
 4. ტრაპიზონიის ეპ.
 5. კარაბის ეპ.
 6. ბუკელის ეპ.
 7. პრობატის¹ ეპ.

¹ გამოცემაში სწორია Προβάτου (sic!).

- ჟ'. ὁ Σκοπέλου.
 Θ'. ὁ Βουλγαροφύγου.
 ζ'. ὁ Τζοίδων.
 ια'. ὁ Βρύσεως.

8. სკოპელის ებ.
 9. ბულგაროფოგის ებ.
 10. ძოიდის¹ ებ.
 11. ბრისის ებ.

XLII. Τῆ Ἱεραπόλει [Φρυγίας
 Καπατίας].

- α'. ὁ Μεταλλουπόλεως¹.
 β'. ὁ Αττοῦδων.
 γ'. ὁ Μεσσύνης.
 δ'. ὁ Φόβων.
 ε'. ὁ Ἀγγύρας.
 ς'. ὁ Συναοῦ.
 ζ'. ὁ Τιβερίουπόλεως.
 η'. ὁ Κάδων.
 θ'. ὁ Ἀζανῶν.

42. [კაპადოქიის ფრიგიისში—]
 ჰიერაპოლის სამიტროპოლიტოს:

1. მეტელუპოლის ებ.
 2. ატუდის ებ.
 3. მესინის ებ.
 4. ფობის ებ.
 5. ანგიროს (=ანკიროს) ებ.
 6. სინაონის ებ.
 7. ტიბერიუპოლის ებ.
 8. კადის ებ.
 9. აზანის ებ.

XLIII. [μὲν. Τῶ Δυρραχίῳ.]

- ε'. ὁ τῶν Στεφανιακῶν.
 ια'. ὁ Χουναβρίας.
 ιβ'. ὁ Κροῶν.
 ιγ'. ὁ Εἰλισσοῦ.
 [ὁ Διοκλείας.
 ὁ Σχοδρῶν.
 ὁ Δριπάστου.
 ὁ Πολάθων.
 ὁ Γλαβνίτζας ἤτοι Ἀχροκε-
 ραυνίας
 ὁ Ἀύλωνίας
 ὁ Λυκινίδων
 ὁ Ἀντιβάρεως
 ὁ Τξερνίκου
 ὁ Πολυχα:ρεπόλεως
 ὁ Γραβιτζίου· ὁμοῦν ιε'.]

43. [დორახიონის სამიტრო-
 პოლიტოს:]

10. სტეფანიაკის ებ.
 11. ხუნაბისის ებ.
 12. კროის ებ.
 13. ელისის ებ.
 [დიოკლიის ებ.
 სკოდრის ებ.
 დრიპასტის ებ.
 პოლათის ებ.
 გლავინიძის ანუ აკროკე-
 რავინის ებ.
 ავლონიის ებ.
 ლიკინიდის ებ.
 ანტიბარის ებ.
 ტერინიკის ებ.
 პოლიხერეპოლის ებ.
 გრადიშოინის ებ.; სულ 15.]

¹ ბელდაფერში Μεταλλουπόλεως.

XLIV. [მგ'. Τῆ Σμύρνης τῆς Ἀσίας.]

- ιδ'. ὁ Φωκαίας.
- ιε'. ὁ Μαγνητίας.
[ὁ Ἀηλίου].
- ις'. ὁ Κλαζομένων.
- ιζ'. ὁ τοῦ Ἀρχαγγέλου.
[ὁ τῆς Πέτρας
ὁ Σωσάνδρων. ὄμοσ ζ'.]

XLV. [μδ'. Τῆ Κατάνης τῆς Σικελίας θρόνος ὑποκείμενος οὐκ ἔστιν.]

XLVI. [με'. Τῷ Ἀμαρίῳ τῆς Φρυγίας.]

- ιη'. ὁ Φιλομύλου.
- ιθ'. ὁ τοῦ Δοκιμίου.
- ια'. ὁ Κελαεοῦ.
- ιβ'. ὁ Πολυβότου.
- ιγ'. ὁ Πισσίας.

XLVII. Τῆ Ἀρμενίας Καμάχῳ.

- α'. ὁ Κελτζίνης.
- β'. ὁ Ἀραξράκων.
- γ'. ὁ Βαρζανίσσης.
- δ'. ὁ Μελλοῦ.
- ε'. ὁ Μελλοῦ ἐτέρως.
- ς'. ὁ Τρωμανουπόλεως.
- ζ'. ὁ τοῦ Τυλίου.
- η'. ὁ Θαλασούσης.

XLVIII. τῷ Κοτταεῖῳ τῆς Φρυγίας.

- α'. ὁ Σπόρης.
- β'. ὁ Κόννης.
- γ'. ὁ Γατουκώμης.

44. [აზიაში—სმირნის სამიტროპოლიტოს:]

- 14. ფოკეის ეპ.
- 15. მაგნესიის ეპ.
[ანელიონის ეპ.]
- 16. კლაზომენის ეპ.
- 17. მთავიროანგელოზის ეპ.
[პეტრის ეპ.
სოსანდრის ეპ.; სულ 7.]

45. [სიცილიაში — კატანიის სამიტროპოლიტოსადმი დაკვემდებარებული საყდარი არ არის]

46. [ფრიგიაში—ამორიონის სამიტროპოლიტოს:]

- 18. ფილომილიონის ეპ.
- 19. დოკიმონის ეპ.
- 20. კელანევის ეპ.
- 21. პოლიბოტის ეპ.
- 22. პისიის ეპ.

47. არმენიის კამახის სამიტროპოლიტოს:

- 1. კელძინის ეპ.
- 2. არაგრაკის ეპ.
- 3. ბარზანისის ეპ.
- 4. მელოსის ეპ.
- 5. სხვა მელოსის ეპ.
- 6. რომანუპოლის ეპ.
- 7. ტილიონის ეპ.
- 8. თალაუსის ეპ.

48. ფრიგიაში—კოტაიონის სამიტროპოლიტოს:

- 1. სპორის ეპ.
- 2. კონის ეპ.
- 3. გაიუკომის ეპ.

XLIX. Τη Καλαβρία.

α'. ὁ Εὐρυάτων.

β'. ὁ Κορεντίας.

γ'. ὁ Καλλιπόλεως.

δ'. ὁ τῶν Ἀεισῶλων.

[ὁ τῶν Παλαιოκάστρου. ἕμωσ ζ'.]

L. Τοῖς Νέαις Πάτραις.

α'. ὁ Ἐρισσοῦ.

β'. ὁ Στρογγύλου.

γ'. ὁ Τενέδου.

δ'. ὁ Βερβίνου.

ε'. ὁ Περπερίνης.

LI. Τη Εὐχαίτων [Ἐλευνοπού-
του].

α'. ὁ Μαρμαριτζάνων.

β'. ὁ Σιβίχτου.

γ'. ὁ Βαριανής.

δ'. ὁ Γαζάλων.

ε'. ὁ Κοζιάγριον.

LII. [νβ'. Τη Ἀμάστριδι: οὐδεὶς
ὑπόκειται.]LIII. [νγ'. Ταῖς Χώναις ὠσαύ-
τως οὐδεὶς.]

LIV. [νδ'. Τη Ἰθροῦντι

ὁ Τουρσίκου.]

LV. [νε'. Τη Κελτζήνη σὺν τῇ
Κερτζήνη καὶ τῇ Τάρ.

ὁ Κορτζήνης

ὁ Τουτάρων¹49. კალაბრიის სამიტროპო-
ლიტოს:

1. ევროატის ეპ.

2. კორენტიის ეპ.

3. კალიპოლის ეპ.

4. აისილის ეპ.

[პალეოკასტრის ეპ.; სულ 6.]

50. ახალი პატრაისის სამიტრო-
პოლიტოს:

1. ერისის ეპ.

2. სტრონგილის ეპ.

3. ტენედოსის ეპ.

4. ბერბინის ეპ.

5. პერპერინის ეპ.

51. [ჰელენუპონტის] ევხაი-
ტის სამიტროპოლიტოს:

1. მარმარიძანის ეპ.

2. სიბიქტის ეპ.

3. ბარიანის ეპ.

4. გაზალის ეპ.

5. კოზიაგრის ეპ.

52. [ამასტრიდის სამიტროპო-
ლიტოს არც ერთი საყდარი
არ ექვემდებარება]53. [ხონის სამიტროპოლი-
ტოსაც აგრეთვე არც ერთი]54. [ჰიდრუნტის სამიტროპო-
ლიტოს
ტურსიკის ეპ.]55. [კელძენის სამიტროპო-
ლიტოს კერძენიანად და ტა-
რიანად:]

კორძენის ეპ.

ტუტარის¹ ეპ.¹ ზომ არ არის ὁ τῶν Τίρων?

δ του Μους	მუსის ებ.
δ Χατζούν	ხაძუნის ებ.
δ Δυκοκοταμίας	ლიკოკოტამიის ებ.
δ Έγκορτζανής	ენკორძენის ებ.
δ Μαστραβάτζ	მასტრაბაძის ებ.
δ Χούιτ	ხუიტის ებ.
δ Πάρχου	პარხის ებ.
δ Άμβρης	ამბრის ებ.
δ Άρμενιτζουερ ήτοι Λειμωνο- δύαξ	არმენტიძეურის ანუ ლიმონო- დიასის ებ.
δ Ματζιερτε	მაძიერტის ებ.
δ του Άγίου Νικολάου	წმ. ნიკოლოზის ებ.
δ Εύα ήτοι της Θεοτόκου	ევას ანუ ღვთისმშობლის ებ.
δ Άρτζεσίου ήτοι του Άγίου Νικολάου	არძესიონის ანუ წმ. ნიკო- ლოზის ებ.
δ Άρτζიχε ήτοι Άρχερόβου	არძიქის ანუ არკერობის ებ.
δ Άμουκίου	ამუკიონის ებ.
δ Περκίου	პერკიონის ებ.
δ του Άγίου Γεωργίου	წმ. გიორგის ებ.
δ του Όστάνου	ოსტანის ებ.
δ του Άγίου Έλισσαίου	წმ. ელისეის ებ.
δ Σεδράχ ήτοι: της Θεοτόκου. δρως χβ'.]	სედრაქის ანუ ღვთისმობ- ლის ებ.; სულ 22.!
LVI. [γ'. Τῆ μητροπέλει Κο- λωνείας	56. [კოლონიის სამიტროპო- ლიტოს:
δ Ρουσίου.]	რუსიონის ებ.]
LVII. [γ'. Τῆ Σελευκεία της Παμφυλίας	57. [ჰამფილიაში—სულევიკის სამიტროპოლიტოს:
δ Κελεντέρως	კელენტერის ებ.
δ Άνεμόνης	ანემონის ებ.
δ Τιτυουπέλεως	ტიტიუპოლის ებ.
δ Λάμων	ლამონის ებ.
δ Άντιοχείας	ანტიოქიის ებ.
δ Σελινούντος	სელინუნტის ებ.
δ Ήλιου	ჰელიონის ებ.
δ Σεβαστης	სებასტის ებ.

ὁ Ζηνοπόλεως	ზენოპოლის ებ.
ὁ Λαυσადων	ლაესადის ებ.
ὁ Διοκασαρσίας	დიოკესარიის ებ.
ὁ Ὀλβας	ოლბის ებ.
ὁ Κλαυδίουπόλεως	კლავდიუპოლის ებ.
ὁ Νεაπόλεως	ნეაპოლის ებ.
ὁ Δαλσιανῶν	დალისანდის ებ.
ὁ Φιλαδελφείας	ფილადელფიის ებ.
ὁ Ἄδρασοῦ	ადრასის ებ.
ὁ Μελῶν	მელოის ებ.
ὁ Εἰρηγίουπόλεως	ირინუპოლის ებ.
ὁ Γερμανიკοπόλεως	გერმანიკოპოლის ებ.
ὁ Συβάλλων	სიბალის ებ.
ὁ Κοδῆων	კოდაქის ებ.
ὁ Σβήρων. ὁμοῦ γγ'.]	სბელის ებ.; სულ 23.]

ნოტიცია Xb

(Gelzer 550—559)

ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΚΡΙΜΕΝΩΝ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΝ ΤΩΙ ΑΠΟΣΤΟ-
ΔΙΚΩΙ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΩΙ
ΘΡΩΝΩΙ ΤΗΣ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ
ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ-
ΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Αὕτη ἡ τάξις ἐκ συνοδικῆς δια-
κρίψεως τῶ ἀκριβῆς εἰλήφει, καθὼς
σημαφοῦν ἐν τῷ ἱερῷ χαρτοφυλακείῳ
ἀναγέγραπται

Αἱ Μητροπόλεις

- α'. Ἡ Καισάρεια.
- β'. ἡ Ἐφεσος.
- γ'. ἡ Ἡράκλεια.
- δ'. ἡ Ἄγκυρα.
- ε'. ἡ Κυζικίως.
- ζ'. αἱ Σάρδεις.

ნუსხა მატროპოლიებისა, რომლე-
ბიც მძვიმდებარებიან ღმთისდა-
ცული სამეფო კალაქის კონსტან-
ტინოპოლის სამოციქულო და
საპატრიარქო საყდარს

ეს ნუსხა დამტკიცებულია
კრების განხილვის საფუ-
ძველზე და დღესაც დაცულია
წმინდა საბუთთათა ციხეში.

მეტროპოლიები

1. კესარიის
2. ეფესოს
3. ჰერაკლიისა
4. ანკვირისა
5. კვიზიკის
6. სარდის

ζ'. ἡ Νικομήδεια.	7. ნიკომედიია
η'. ἡ Νίκαια.	8. ნიკეა
θ'. ἡ Καλχηδών.	9. კალქედონი (ქალქედონი).
ι'. ἡ Σίδη.	10. სიდე
ια'. ἡ Σεβάστεια.	11. სეზასტია
ιβ'. ἡ Ἀράσεια.	12. არასია
ιγ'. ἡ Σικελία.	13. სიკელია (სიცილია)
ιδ'. τὰ Τύανα.	14. ტვიანა
ιε'. ἡ Γάγγρα.	15. განგრა
ις'. ἡ Θεσσαλονίκη.	16. თესალონიკე
ιζ'. ἡ Κλαυδιούπολις.	17. კლავდიუპოლი
ιη'. ἡ Νεοκαισάρεια.	18. ნეოკესარია
ιθ'. ἡ Πισσινοῦς.	19. პისინუხტი
κ'. τὰ Μύρα.	20. მირა
κα'. ἡ Σταυρούπολις ἦτοι Καρία.	21. სტავროპოლი ანუ კარია
κβ'. ἡ Λαοδίκεια.	22. ლაოდიკია
κγ'. τὰ Σύναδα.	23. სინადა
κδ'. τὸ Ἰκόνιον.	24. იკონიონი
κε'. ἡ Ἀντιόχεια.	25. ანტიოქია
κς'. ἡ Πέργη ἦτοι Σύλαιον.	26. პერგე ანუ სვილეონი
κζ'. ἡ Κόρινθος.	27. კორინთო
κη'. αἱ Ἀθῆναι.	28. ათენი
κθ'. ἡ Μωκησός.	29. მოკესი
λ'. ἡ Σελεύχεια.	30. სელევკია
λα'. ἡ Καλαβρία.	31. კალაბრია
לב'. αἱ Παῖτραι.	32. პატრასი
λγ'. ἡ Τραπεζοῦς.	33. ტ რ ა პ ე ზ უ ნ ტ ი
λδ'. ἡ Λάρισα.	34. ლარისა
λε'. ἡ Ναύπακτος.	35. ნავპაქტი
λς'. ἡ Φιλικπούπολις.	36. ფილიპუპოლი
λζ'. ἡ Τραϊανούπολις.	37. ტრაიანუპოლი
λη'. ἡ Ῥόδος.	38. როდოსი
λθ'. ἡ Φιλίππου.	39. ფილიპო
μ'. ἡ Ἀδριανούπολις.	40. ადრიანუპოლი
μα'. ἡ Ἱεράπολις.	41. ჰიერაპოლი
μβ'. τὸ Δυρράχιον.	42. დირახიონი
μγ'. ἡ Σμύρνα.	43. სმირნა
μδ'. ἡ Κατάνη.	44. კატანე

μϛ'. τὸ Ἀμώριον.	45. ამორიონი
μϜ'. ἡ Κάμαχος.	46. კამახი
μϝ'. τὸ Κοτυάειον.	47. კოტიევი
μϞ'. ἡ Ἁγία Σευηρίνα.	48. წმ. სევერიონი
μϟ'. ἡ Μιτυλήνη.	49. მიტილენე
ν'. αἱ Νέαι Πάτραι.	50. ახალი პატრასი
να'. τὰ Εἰδχάϊτα.	51. ეიხაიტა.

ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΝ
ΑΙ ΤΩΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΘΡΩΝΩΙ
ΥΠΟΚΥΒΝΤΑΙ

წიხსა საარქიეპისკოპოსოთაჲსა,
რომელთანი ემყობიანარაჲნიან
სამუჴომ ჭალაჲს სამლარს

α'. ἡ Βιζόνη.	1. ბიზიე
β'. ἡ Πομπηοῦπολις.	2. პომპიეუპოლი
λ'. ἡ Ἀσοντόπολις.	3. ლეონტუპოლი
δ'. ἡ Μαρώνεια.	4. მარონია
ε'. ἡ Ἀκάμεια.	5. აკამია
ζ'. τὰ Γέρμα.	6. გერმა
ζ'. ἡ Ἀρκαδιούπολις.	7. არკადიუპოლი
η'. τὸ Πάριον.	8. პარიონი
θ'. ἡ Μίλητος.	9. მილეთი
ι'. ἡ Προκόνησος.	10. პროკონესი
α'. ἡ Σηλυβρία.	11. სელიბრია
β'. ἡ Μήθυμνα.	12. მეთიმნა
γ'. τὸ Ρούσιον.	13. რუსიონი
δ'. τὰ Κύφλα.	14. კიფსელა
ε'. ἡ Ὑδροῦς.	15. ჰიდრუტი
ζ'. ἡ Νίκη.	16. ნიკე
ζ'. ἡ Νεάπολις.	17. ნეაპოლი
η'. ἡ Σάγγη.	18. სელგე
θ'. ἡ Χερσών.	19. ხერსონი
κ'. ἡ Μεσσήνη.	20. მესენე
κα'. ἡ Γαρέλλα.	21. გარელა
κβ'. ἡ Ἡρῶναις.	22. ბროსი
κγ'. ἡ Δερχός.	23. დერკი
κδ'. αἱ Σέρραι.	24. სერე
κε'. ἡ Καραβιζόνη.	25. კარაბიზიე

კვ'. ἡ Ἀμαστρίς.	26. ამასტრისი
κς'. ἡ Λήμνος.	27. ლემნოსი
κη'. ἡ Λευκάς.	28. ლევკასი
κθ'. ἡ Νακώλεια.	29. ნაკოლია
λ'. ἡ Μίσθεια.	30. მისთია
λα'. ἡ Κολώνεια.	31. კოლონია
λβ'. αἱ Χῶναι.	32. ხონე
λγ'. αἱ Θήβαι.	33. თებე
λδ'. ἡ Σωτηρίουπόλις.	34. სოტერიუპოლი
λε'. ἡ Πηδαχθῶτη.	35. პედახთოე
λς'. ἡ Γέρμη.	36. გერმე
λζ'. ἡ Βόσπορος.	37. ბოსპორი
λη'. ἡ Κοτραδία.	38. კოტრადია
λθ'. ὁ Ροῦων.	39. როინონი
μ'. ἡ Κάρπαθος.	40. კარპათი
μα'. ἡ Αἶνος.	41. აინი
μβ'. ἡ Μεσημβρία.	42. მესემბრია
μγ'. τὸ Ῥόζαιον.	43. რ ი ზ ე
μδ'. ἡ Γοτθία.	44. გოთია
με'. ἡ Σουγδία.	45. სუგდია
μς'. αἱ Φοῦλλοι.	46. ფულლო
μζ'. ἡ Σεβαστόπολις.	47. ს ო ბ ა ს ტ ო პ ო ლ ი
μη'. ἡ Αἶγινα.	48. ეგინა
μθ'. ἡ Κέρκυρα.	49. კერკირა.

* Ὅσοι ἐκάστη μνητροπέλει ὑπό-
 κεινται θρόνοι.

თითოეულ სამიტროპოლიტოს
 რომელი საყდარი ეჭვემდებარება

XI. Τῆ Σεβαστείᾳ τῆς Ἀρμενίας.

- α'. ὁ Σεβαστουπόλεως.
- β'. ὁ Νικοπόλεως.
- γ'. ὁ Σατάλων.
- δ'. ὁ Βηρίσσης.

11. არმენიაში — სებასტიის სამი-
 ტროპოლიტოს:

- 1. სებასტუპოლის ეპისკოპოსი
- 2. ნიკოპოლის ეპ.
- 3. სატალის ეპ.
- 4. ბერისის ეპ.

XII. Τῆ Ἀμασειᾳ Ἐλενοκόντου.

- α'. ὁ Ἀμισοῦ.
- β'. ὁ Ἐνώκης.

12. ჰელენოპონტში — ამასიის
 სამიტროპოლიტოს:

- 1. ამისის ეპ.
- 2. სინოპის ეპ.

γ'. ὁ Ἰβήρων ἦτοι Πιμολίσσης	3. იბოროის ანუ პიმოლისის ეპ.
δ'. ὁ Ἀνδράκων.	4. ანდრაკის ეპ.
ε'. ὁ Ζαλίχου ἦτοι Λεοντοπό-
λεως	5. ზალიხის ანუ ლეონტოპო-
ლის ეპ.
-

XXXIII. Τῆ Τραπεζούντι τῆς Ααζιχῆς.

- α'. ὁ Χεριάνων.
β'. ὁ Χαμάτζουρ.
γ'. ὁ Χαχέου.
δ'. ὁ Πατκερ.
ε'. ὁ Κεραμέως.
ζ'. ὁ Αερίου.
η'. ὁ Βιζάνων.

83. ლაზიკეში—ტრაპეზუნტის ხამიტროპოლიტოს:

1. ხეჩიანის ეპ.
2. ხაშაძურის ეპ.
3. ხახვის ეპ.
4. პაიპერის ეპ.
5. კერამევის ეპ.
6. ლერიონის ეპ.
7. ბიზანის ეპ.

XLVI. Τῆ Καμάχω

- α'. ὁ Κελτζηνῆς.
β'. ὁ Ἀραβράκων.
γ'. ὁ Βαρζανίσσης.
δ'. ὁ Μελοῦ.
ε'. ὁ Μελοῦ ἐτέρας.
ς'. ὁ Ῥωμανουπόλεως
η'. ὁ τοῦ Τηλίου
θ'. ὁ Βαρσανίσσης ἦτοι Θαλου-
άσης

46. კამახის სამიტროპოლიტოს:

1. კელძენის ეპ.
2. არავერაჯის ეპ.
3. ბარზანისის ეპ.
4. მელოსის ეპ.
5. სხვა მელოსის ეპ.
6. რომანუპოლის ეპ.
7. ტელიონის ეპ.
8. ვარსანისის ანუ თალუასის ეპ.

6ΜΘΝΘΝΘ Χδ
(Gelzer 57—83)

ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΡΟΠΟΛΕΩΝ ΤΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΩΙ ΤΗΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΘΡΟΝΩΙ

α'. Ἡ Καισάρεια.	κζ'. ἡ Κόρινθος.
β'. ἡ Ἐφεσος.	κη'. αἱ Ἀθήναι.
γ'. ἡ Ἡράκλεια.	κθ'. ἡ Μωκησός.
δ'. ἡ Ἄγκυρα.	λ'. ἡ Σελεύχεια.
ε'. ἡ Κυζικός.	λα'. ἡ Καλαβρία.
ς'. αἱ Σάρδεις.	λβ'. αἱ Πάτραι.
ζ'. ἡ Νικομήδεια.	λγ'. ἡ Τραπεζοῦς.
η'. ἡ Νίκαια.	λδ'. ἡ Λάρισα.
θ'. ἡ Καλχηδών.	λε'. ἡ Ναύπακτος.
ι'. ἡ Σίδη.	λς'. ἡ Φιλιππούπολις.
ια'. ἡ Σεβάστεια.	λζ'. ἡ Τραϊανούπολις.
ιβ'. ἡ Ἀμάσεια.	λη'. ἡ Ῥόδος.
ιγ'. ἡ Μελιτινή.	λθ'. ἡ Φιλίππου.
ιδ'. τὰ Τόανα.	μ'. ἡ Ἀδριανούπολις.
ιε'. ἡ Γάγγρα.	μα'. ἡ Ἱεράπολις.
ις'. ἡ Θεσσαλονίκη.	μβ'. τὸ Δυρράχιον.
ιζ'. ἡ Κλαυδιούπολις.	μγ'. ἡ Σμόρνα.
ιη'. ἡ Νεοκαισάρεια.	μδ'. ἡ Κατάνη.
ιθ'. ἡ Πισσινοῦς.	με'. τὸ Ἀμώριον.
κ'. τὰ Μύρα.	μς'. ἡ Κάμαχος.
κα'. ἡ Σταυρούπολις ἤτοι Καρία.	μζ'. τὸ Κοτυαίειον.
κβ'. ἡ Λαοδίχεια.	μη'. ἡ Ἁγία Σευηρίνη.
κγ'. τὰ Σόναδα.	μθ'. ἡ Μιτυλήνη.
κδ'. τὸ Ἰκόνιον.	ν'. αἱ Νέαι Πάτραι.
κε'. ἡ Ἀντιόχεια.	να'. τὰ Εἰδαίτα.
κς'. ἡ Πέργη ἤτοι Σύλλειον.	νβ'. ἡ Ἄμαστρις.
	νγ'. αἱ Χῶναι.

ΤΑΞΙΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΝ, ΑΙ ΤΩΙ ΑΥΤΩΙ ΤΗΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΥΠΟΚΕΙΝΤΑΙ ΘΡΟΝΩΙ

α'. ἡ Βιζύη.	δ'. ἡ Μαρώνεια.
β'. ἡ Πομπηζούπολις.	ε'. ἡ Ἀπάμεια.
γ'. ἡ Λεοντόπολις.	ς'. τὰ Γέρμια.

XXXIII. Τῆ Τραπεζοῦντι τῆς Α[αζ:κῆς]

ὁ Χερσιανῶν.

ὁ Κεραυῖτων.

ὁ Χαματόζουρ.

ὁ Δερίου.

ὁ Χελ.

ὁ Βιζάντων.

ὁ Παιπερ.

6000000 X 6

(Gelzer 568--572)¹ΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΣ²

α'. Ἐπαρχίας Καππαδοκίας	1. კაპადოკიის ეპარქია
— ὁ Καισαρείας	— ყესარიის მიტროპოლიტი
.....
βγ'. ἐπ. Ἀρμενίας	13. არმენიის ეპარქია
— ὁ Μελιτηνῆς	— მელიტენის მ.
.....
γδ'. ἐπ. Πόντου Πολεμωνιακῶν	18. პოლემონის პონტოს ეპ.
— ὁ Νεοκαισαρείας	— ნეოყესარიის მ.
.....
λγ'. ἐπαρχίας Ααζικῆς	33. ლაზიკის ეპარქია
— ὁ Τραπεζοῦντος	— ტრაპეზუნტის მ.
.....

ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΝ

α'. Ἐπαρχίας Εὐρώπης	1. ევროპის ეპარქია
— ὁ Βιζύης	— ვიზიის არქ.
βδ'. ἐπ. Βιθυνίας	14. ბითინიის ეპ.
— ὁ Κίου	— კიოსის არქ.
γδ'. ἐπ. Εὐρώπης	15. ევროპის ეპ.
— ὁ Ἄπρων	— აპრონის არქ.

¹ ეს ნოტიცია ოთხანე ციმხისხის ბანისა (969—976). იგი მოიპოვება ათენის ბიბლიოთეკის ხელნაწერში № 1372, ხელნაწერი XVIII საუკუნისა.

² მეტროპოლიათა სიეს წინ მოხსენებულად, რომ კონსტანტინეპოლის პატრიარქს ექვემდებარებთან არქიეპისკოპოსებმა ბუღჯარიისა და კვიპროსისა.

³ სულ 56 მეტროპოლითა; უკანასკნელებთა: ანზონატისა, მონისა, პიდორფტისა, კელდენის ანუ კორძენისა, ტარონისა.

პბ'. ბჲ. Ζαχίας	22. ჯიქეთის ეპ.
— ბ Χερσῶνος	— ქერსონის არქ.
λბ'. ბჲ. Ζαχίας	39. ჯიქეთის ეპ.
— ბ Βοσπόρων	— ბოსპორის არქ.
ν'. ბ Ματρίχων ჰ;α:	50. მატრიახის ანუ
Ζαχίας	ჯიქეთის არქ.

ზემოთ მოყვანილი მასალების მიმართ პირველ რიგში ისმება საკითხი: რა დროს არის შედგენილი ის ეკთესისები, რომლებიც სხვადასხვა კრებულებშია მოთავსებული. მართალია, მეტი წილი მათი შემცველი ხელნაწერებისა ეკუთვნის XVII—XVIII საუკუნეებს, მაგრამ ისინი ძველი ნუსხებიდან არიან გადმოწერილი და ამიტომ დიდი ნდობის ღირსიც. ასე, მაგალითად, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ხელნაწერი, იერუსალემის პატრიარქის ნექტარიონის დროს (1661—1669) გადაწერილი, რომელშიც მოიპოვება, სხვა მასალებს შორის, I, II და VII ნოტიციაც, შეიცავს შემდეგ მონაწერს:

ταύτα; τα; τρεῖς ἐπιθῆσθε; ἄς ეს სამი ეკთესისი, როგორც ვი-
 εῖρον ὀρθῶς ἐταμίωσα, ἐκ πα- პოვე, ისე აღენუსებ ძველი და
 λιστὸν ἀντιγράψου καὶ πάλιν πᾶ- უაღრესად საარწმუნო ასლიდან¹.
 ταῦταυ.

ჩვენ მიერ ზემოთ დაბეჭდილი ექვთესისები, მათი შედგენის დროისა და მათი შინაარსის მიხედვით, შეიძლება ორ ჯგუფად დავეყოთ:

პირველ ჯგუფს ეკუთვნიან ის ეკთესისები, რომლებიც შედგენილია ლეონ VI-ის მეფობამდე (ლეონი მეფობდა 886—911 წლებში). ეს ეკთესისები წარმოდგენილია ნოტიციებში I, VI, VII, VIII და IX. შინაარსობრივ ეს ის ეკთესისებია, რომელთა მიხედვითაც კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ მატროპოლიტთა, ეპისკოპოსთა და არქიეპისკოპოსთა სიებში მოხსენებული არიან საქართველოს შემდეგი მღვდელმთავრები:

¹ H. Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcoporum. Ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen- und Verwaltungsgeschichte, S. 533.

2. ფახისის მიტროპოლიტი ლაზეთში და მისდამი დაქვემდებარებული 4 ეპისკოპოსი:

1. როდოპოლისისა
2. საისისა
3. პეტრისა
4. ზიგანევისა.

2. აფხაზეთში ხეხასტოპოლის ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსი.

2. ჯიქეთში ნიკოფსის ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსი.

მეორე ჯგუფს ეკუთვნიან ის ეკთესისები, რომლებიც შედგენილია ლეონ VI-ის დროს და შეესებულება ლეონის შემდეგ, X—XIV საუკუნეებში. ეს ახალი ეკთესისები წარმოდგენილია ნოტაციებში II, III, IV, X, Xა, Xბ, Xგ, Xდ. შინაარსობლივ ეს ის ეკთესისებია, რომლებშიც უკვე კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ კათედრათა შორის აღარ არის მოხსენებული დასავლეთ სექსარტველოს კათედრები. ამ ეკთესისების ნომენკლატურაში ლაზიკის ეპარქიად წოდებულია უკვე ახალი მეტროპოლია, რომელსაც მეთაურობს ტრაპეზუნტის მიტროპოლიტი.

ეკთესიების პირველი წაება

(იხ. ქვემოთ გვ. 184)

1. ამ ჯგუფის ეკთესისებს შორის უძველესია VII ნოტაციაში მოთავსებული. მას სათაურად უწერია: ეპიფანე კვიპროსელ არქიეპისკოპოსის მიერ შედგენილი ეკთესისი...¹ რასაკვირველია, ეს ფსევდოპიგრაფს წარმოადგენს: ეპიფანე კვიპრელი IV საუკუნის ცნობილი საეკლესიო მოღვაწეა და, როგორც ეს მიღებული იყო ცხოვრების სხვა დარგებშიც, ბერძნებმა სახელგანთქმულ მოღვაწეს შიაწერეს საეკლესიო იერარქიის საქმის მოწესრიგება, შედგენა ეკთესისისა, რომელიც მისი გამომყენებლის თვალში შეუცდომელი იქნებოდა¹.

ეკთესისში მოთავსებული ცნობების მიხედვით შესაძლებელია დადგენილ იქნეს, თუ როდის არის ის შედგენილი. კარიის ეპარქიის მეტროპოლიად ამ ეკთესისში დასახელებულია Ζαχαρίας, ხოლო ჯერ კიდევ VI საუკუნეში ამ ქალაქის სახელი იყო Ἀφροδιταძა; VIII საუკუნეში იქნა მისი წარმართული სახელწოდება შე-

¹ სწორედ ასე ახასიათებს ამ ეკთესისს კონსტანტინეპოლიტო-პატრიარქი (De caerim. I 790—791).

ცვლილი ქრისტიანული სახელით. იმ დროს როდესაც მეხუთე მსოფლიო კრების (553 წ.) მონაწილეთა შორის დასახლებულია კარიელთა ეპარქიის ქალაქ აფროდისიის უწმინდესი ეკლესიის ეპისკოპოსი სევერიანე, მეექვსე მსოფლიო კრების (680—681 წ.) მასალები იხსენიებენ კარიელთა ეპარქიის სტავროპოლელთა მეტროპოლიის ეპისკოპოსს თეოდორესა.

მეორე მხრით, ეს ეკთესისი უნდა იყოს შედგენილი ხატის-მებრძოლობის ეპოქამდე, ე. ი. VIII საუკუნის პირველი მესამედის წინა ხანებში.

ამრიგად, VII ნოტიცია, ეპიფანე კვიპრელის მიერ შედგენილად ცნობილი, მე შვიდე საუკუნის ძეგლია¹.

2. ეპიფანე კვიპრელის ეკთესისის შემდეგ მოსახსენებელია ნოტიციები VIII და IX. ეს ნოტიციები წარმოადგენენ ერთსა და იმავე ტექსტის სხვადასხვა ხელნაწერებს. მათში ასახულია საეკლესიო განრიგების ის სახე, რომელიც ჩამოყალიბდა პატრიარქ ნიკეფორეს დროს (806—815 წ.წ.). როგორც გელცერი ფიქრობს, ამ ორსავე ნოტიციას საფუძვლად უდევს საკმაოდ ძველი ნუსხა, უფრო ძველი, ვიდრე I ნოტიციას.

VIII და IX ნოტიციების შედარება ეპიფანე კვიპრელის ნოტიციასთან (VII) გვარწმუნებს იმაში, რომ ისინი არ არის გადმოწერილი ამ უკანასკნელიდან. ამ ნოტიციათა ურთიერთობის გასარკვევად უნდა მივიღოთ მხედველობაში შემდეგი გარემოება: ეპიფანეს (VII) ნოტიცია სამეფო არქივიდან მომდინარეობს, ხოლო VIII და IX ნოტიციები საპატრიარქო არქივიდან არის ამოღებული; IX ნოტიციის დასაწყისში ხომ ვკითხულობთ: «მიტროპოლიტთა ნუსხა, როგორც ის აღწერილია ქართველთაში» (αρχὴ δὲ ἀναρχῆσανται ἐν τῇ γαζονομασίᾳ. იხ. ზემოთ. გვ. 143), ე. ი. საპატრიარქო არქივშიო. მაშასადამე, უნდა ვიფიქროთ, რომ უშუალოდ საპატრიარქო არქივიდან ამოღებული ეკთესისი უფრო იქნება დაზღვეული შეცდომებისა და დამახინჯებისაგან, ვიდრე სამეფო არქივიდან მოტანილი ცნობები. მართლაც, ეპიფანეს ტექსტში შენიშნულია რამდენიმე მსხვილი შეცდომა, რომლებიც უკვე VIII და IX ნოტიციებში გასწორებულია.

თვით ამ ორი ნოტიციიდან, რომელთაც გელცერი, მათში მოხსენებული და VII ნოტიციისაგან განსხვავებული კათედრების-

¹ H. Gelzer, op. 545.

განხილვის საფუძველზე, 806—815 წლებში შედგენილად თვლის, ჩვენის აზრით უფრო ძველი უნდა იყოს IX ნოტიცია, ხოლო VIII ნოტიცია ცოტა უფრო გვიანი დროის რეფორმას უნდა ასახავდეს. ამის საბუთად ჩვენ შეგვიძლია მოვიყვანოთ VIII ნოტიციის შემდეგი თავისებურება: განსხვავებით ყველა დანარჩენი ნოტიციისაგან, VIII ნოტიციაში პოლემონის პონტოს ეპარქიაში ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი აღზევებულია არქიეპისკოპოსის რანგში¹. ეს თავისებურება უნდა დავუკავშიროთ შემდეგ ცნობილ წესს:

1) მეტროპოლიაში შემავალი საეპისკოპოსოები, ჩვეულებრივ, დასახელებული არიან გარკვეული თანრიგის მიხედვით; თავში დასახელებული ეპისკოპოსი იწოდება „პირველმოსაყდრედ“ (πρωτοψευδ), მას მისდევენ, რანგის მიხედვით, „უბრალე“ ეპისკოპოსები. ჩვენს ნოტიციებში (I, VII, VIII, IX) ყველგან პოლემონის პონტოში შემავალ ეპისკოპოსთაგან „პირველმოსაყდრედ“ დასახელებულია ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი (იხ. ცხრილი გვ. 184).

2) მეტი წილი ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსები წინათ „პირველმოსაყდრენი“ იყვნენ: პირველმოსაყდრიდან აღიზევებოდნენ ხოლმე ავტოკეფალებად.

3) ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსები, თუ მათი კიდევ უფრო მეტი აღზევების დრო დადგებოდა და სხვადასხვა გარემოება ახალი მეტროპოლიის გამოყოფას მოითხოვდა, აიყვანებოდნენ ხოლმე მიტროპოლიტის რანგში. ასე, მაგალითად, ამასტრიდი VIII საუკუნეში ავტოკეფალია, ხოლო X საუკუნეში, კონსტანტინე პორფიროგენეტის დროს, მეტროპოლიას წარმოადგენს. მაშასადამე, გზა, რომელსაც გადიოდნენ მღვდელმთავერები, ასეთი იყო ხოლმე:

პირველმოსაყდრე ეპისკ. — არქიეპისკოპოსი — მიტროპოლიტი

ტრაპეზუნტის შემთხვევაშიც ასევეა: VII, IX და I ნოტიციებში ტრაპეზუნტის კათედრა საეპისკოპოსოა, ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი არის πρωτοψευδ, ხოლო VIII ნოტიციაში, ისევე როგორც VI ნოტიციაში, ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი ავტოკეფალ არქიეპისკოპოსთა რიცხვშიც არის. მაშასადამე, VIII და VI ნოტიციებში ასახულია კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს ცხოვრების უფრო გვიანი ეთაპება, ვიდრე IX ნოტიციაში.

¹ იხ. აქვე გვ. 141 და 184.

VII (მეშვიდე ს.)	IX (806—815 წ.)	VIII (806—15 წ.)	VI (მეცხრე ს.)	I (820—829 წ.)
მიტროპოლიტი 17. პოლემონის პონტოში — [ნეოკესა- რიის მ.]	მიტროპოლიტი 17. პონტოპო- ლემონიაკოს ეპ.	მიტროპოლიტი 17. პოლემონის პონტოში — ნეოკესა- რიის მ.		მიტროპოლიტი 17. პოლემონ. ეპ. — ნეოკესარიის მ.
ეპისკოპოსები: ტრაპეზუნტიისა კერასუნტიისა პოლემონიონისა კომანისა	ეპისკოპოსები: ტრაპეზუნტიისა კერასუნტიისა პოლემონიონისა კომანისა	ეპისკოპოსები: ტრაპეზუნტიისა კერასუნტიისა პოლემონიონისა კომანისა		ეპისკოპოსები: ტრაპეზუნტიისა კერასუნტიისა პოლემონიონისა კომანისა
მიტროპოლიტი 27. ლაზიკეში — ფასისის მ.	მიტროპოლიტი 27. ლაზიკეში — ფასისის მ.	მიტროპოლიტი 27. ლაზიკეში — ფასისის მ.	მიტროპოლიტი 28. ლაზიკეში — ფასისის მ.	მიტროპოლიტი 27. ლაზიკეში — ფასისის მ.
ეპისკოპოსები: როდოპოლისისა საფინისა პეტრიისა ძიგანევისა	ეპისკოპოსები: როდოპოლისისა საინენისა პეტრიისა ძიგანევისა	ეპისკოპოსები: როდოპოლისისა საინთა პეტრიისა ძიგანევისა		ეპისკოპოსები: როდოპოლისისა აბისენისა პეტრიისა ძიგანევისა
ავტოკეფალ. ჯიქეთში: ჭერსონის ბოსპორის ნიკოფსიის აფხაზეთში: სებასტოპოლის		ავტოკეფალ. ჯიქეთში: ჭერსონის ბოსპორის ნიკოფსიის აფხაზეთში: სებასტოპოლის პოლ. პონტოში: ტრაპეზუნტის	ავტოკეფალ. ჯიქეთში: ჭერსონის ბოსპორის ნიკოფსიის აფხაზეთში: სებასტოპოლის 37. პოლ. პონ- ტოში: ტრაპე- ზუნტის	ავტოკეფალ. ჯიქეთში: ჭერსონის ბოსპორის ნიკოფსიის აფხაზეთში: სებასტოპოლის 35. პოლ. პონ- ტოში: ტრაპე- ზუნტის

II	Xა (901—907 წ.)	Xა (927—940 წ.)	X ა	III (= X)
	<p>მიტროპოლიტი 18. პოლემონი- ონში — ნეოკესარიის მ.</p>	<p>მიტროპოლიტი 18. პოლ. პონ- ტონში — [ნეო]კესა- რიის მ.</p>	<p>მიტროპოლიტი 19. პოლ. პონ- ტონში — ნეოკესა- რიის მ.</p>	<p>მიტროპოლიტი 18 პოლ. პონ- ტონში — ნეოკესა- რიის მ.</p>
	<p>ეპისკოპოსები: კერასუნტისა პოლემონიონისა კომანისა</p>	<p>ეპისკოპოსები: კერასუნტისა პოლემონიონისა კომანისა</p>	<p>ეპისკოპოსები: კერასუნტისა პოლემონიონისა კომანისა (ო) რიხესი</p>	<p>ეპისკოპოსები: კერასუნტისა პოლემონიონისა კომანისა ალიისა რიხესი კოკისა ვენიკისა არადასისა მარტიროპოლ- იფსელისა</p>
<p>მიტროპოლიტი 33. ტრაპე- ზუნტის მიტროპოლიტი</p>	<p>მიტროპოლიტი 33. ლაზიკეში — ტრაპეზუნ- ტის მ.</p>	<p>მიტროპოლიტი 33. ტრაპეზუნტი [ლაზიკისა]</p>	<p>მიტროპოლიტი 33. ტრაპეზუნტის მიტროპოლიტი</p>	<p>მიტროპოლიტი 33. ლაზიკეში — ტრაპეზ. მ.</p>
	<p>ეპისკოპოსები: ხერიანის ხამაძურის ხაზვის პაიპერის კერამევის ლერიონის ბიზანის</p>	<p>ეპისკოპოსები: ხერიანის ხამატოხურის ხალის პაიპერის კერამევის ლერიონის ბიზანის</p>	<p>ეპისკოპოსები: ხერიანის ხამაზრის ხაიობის პაიპერტის კერამევის ლერიონის ბიზანის</p>	<p>ეპისკოპოსები: ხერიანის ხამეზურის ხალხევის პაიპერის კერამევის ლერიონის ბიზანტის საკაბის ხავიძიტის ხანაძორხის ოლნუტის ფასიანის</p>
	<p>საარქიეპისკ.: 19. ქერსონის 37. ბოსპორის 43. რიხესი 47. სებასტოპო- ლის</p>	<p>საარქიეპისკ.: 21. ქერსონის 39. ბოსპორის 45. რიხესი</p>	<p>არქიეპისკოპ.: 12. ქერსონის 22. ბოსპორის 30. მატრაზის</p>	<p>საკაბის ხავიძიტის ხანაძორხის ოლნუტის ფასიანის (ტო) ხერმანძის + ანდაკის (X) + ხარინაკის (X)</p>

შემდეგ, როგორც ეს ჩანს მეორე წყების ეკთესისებიდან (იხ. აქვე გვ. 185), პოლემონის პონტოს ეპარქიის ტრაპეზუნტის არქიეპისკოპოსი აღზევებულ იქმნა მიტროპოლიტად: როდესაც ლაზიკის მიტროპოლია ჩამოშორდა (IX საუკუნეში) კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს, მისი ადგილი საეკლესიო იერარქიაში დაიკავა ტრაპეზუნტმა, რომელიც მანამდე ჯერ პოლემონის პონტოს ეპარქიის „პირველმოსაყდრე“ ეპისკოპოსის კათედრა იყო, ხოლო შემდეგ ავტოკეფალური საარქიეპისკოპოსო ყოფილა.

ამრიგად, VIII ნოტიცია, რომელიც გელკერს IX ნოტიციასთან ერთად ნიკიფორეს დროს (806—815 წლებში) შედგენილად მიაჩნია, მაინც უნდა იქნეს აღიარებული IX ნოტიციაზე ცოტა უფრო გვიან შედგენილად.

რადგან VI ნოტიციაშიც ტრაპეზუნტის საარქიეპისკოპოსო იგივე მდგომარეობაა ასახული, ისიც VIII ნოტიციის გვერდით უნდა იქნეს მოთავსებული, ე. ი. ისიც IX ნოტიციის მომდევნო სიად უნდა იქნეს მიჩნეული.

3. რაც შეეხება I ნოტიციას, ამის შესახებ უკვე ზემოთ გვქონდა ლაპარაკი (გვ. 124—125). იგი, როგორც მინაწერიდან ჩანს, დაწერილია ბასილი სოფენელის მიერ მეცხრე საუკუნის პირველ მესამედში.

ამგვარად, ჩვენს განკარგულებაშია პირველი წყების ხუთი ეკთესისი, რომელთა შედგენა თარიღდება VII—IX საუკუნეებით. მათგან უძველესად უნდა ჩაითვალოს ის, რომელიც ეპიტანე კვიპრელის სახელს ატარებს და რომელიც VII საუკუნეში შედგენილად უნდა მივიჩნიოთ. ამაზე უფრო ადრინდელი სახე ეკთესისისა ჩვენ არ მოგვეპოვება.

ამ VII საუკუნის ძეგლში კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ კათედრათა შორის დასახელებულია¹:

1) Ἐπαρχία Δαζιχῆ;· μετρο- ეპარქია ლაზიკისა; ფასიდის სა-
 πολις Φάσθις; ἔχει ἅπ' მიტროპოლიტოს ექვემდებარება
 πῆλαις ἡτοι ἐπισκοπῆ; 5', οἷον ოთხი ქალაქი, ე. ი. ოთხი საეპის-
 კოპოსო:

¹ H. Gelzer, გვ. 542, 536, 535; იხ. ზემოთ გვ. 140.

των Ῥοδόπλευας	როდოპოლისის ეპისკოპოსი
των τῆς Σαθουρών	საისინთა ეპისკოპოსი
των Περσών	პეტრის ეპისკოპოსი
των τῆς Ζιγαγέων	ზიგანეთა ეპისკოპოსი.

2) ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსები:

ა) აბასგიაში—სებასტოპოლის არქიეპისკოპოსი.

ბ) ჯიქეთში—ქერსონის, ბოსპორისა და ნიკოფსიის არქიეპისკოპოსები.

დანარჩენ ოთხ ნოტიციაშიც (I, VI, VIII და IX) ასევეა ჩამოთვლილი ლაზიკის მეტროპოლიაში შემავალი საეპისკოპოსოები და აგრეთვე საარქიეპისკოპოსოები. უკანასკნელთა შესახებ უნდა ვთქვათ შემდეგი: საარქიეპისკოპოსოები აღნიშნულია ა) აფხაზეთში ერთი — სებასტოპოლისა და ბ) ჯიქეთში სამი — ქერსონისა, ბოსპორისა და ნიკოფსიისა. ამითგან მეორე წყების ეკთესისებში (იხ. გვ. 185) დარჩენილია მხოლოდ ორი: ქერსონისა და ბოსპორის საარქიეპისკოპოსოები, ე. ი. ჯიქეთის ავტოკეფალურ საარქიეპისკოპოსოთაგან, რომლებიც ექვემდებარებდნენ კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს, ნიკოფსიის საარქიეპისკოპოსო ჩამოშორებია კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს. ცხადია, ნიკოფსიის საარქიეპისკოპოსო ჩამოშორდა კონსტანტინეპოლის პატრიარქის იურისდიქციას ისევე, როგორც ჩამოშორდა ლაზიკის შთელი მეტროპოლია და აფხაზეთის (სებასტოპოლის) საარქიეპისკოპოსო. მაშასადამე, ჯიქეთის სამი ავტოკეფალური კათედრიდან ორი ეკუთვნოდა ჯიქეთის ჩრდილო მხარეებს (ქერსონისა და ბოსპორისა), ერთი კი (ნიკოფსიისა) მდებარეობდა ჯიქეთის იმ უკიდურეს სამხრეთ ტერიტორიაზე, რომელიც დასავლეთ საქართველოს სახელმწიფოში შედიოდა.

ამგვარად, პირველი წყების ეკთესისებში მოხსენებული არიან საქართველოს მღვდელმთავართაგან: 1) ფასისის მიტროპოლიტი და შისდამი დაქვემდებარებული ოთხი ეპისკოპოსი, 2) აფხაზეთის (სებასტოპოლის) ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსი და 3) ჯიქეთის (ნიკოფსიის) ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსი.

ფასისის მიტროპოლიტი. ლაზიკის მეტროპოლიის ცენტრი იყო ქალაქ ფასისში (ფოთში), აქ ჰქონდა თავისი რეზიდენცია ლაზიკის ეპარქიის მიტროპოლიტს. მას ექვემდებარებოდა ოთხი ეპისკოპოსი, რომელთაგან, უნდა ვიფიქროთ, „პირველმოსაყდრედ“ (πρωτόμνησις) ითვლებოდა როდოპოლისის ეპისკოპოსი.

ოთხივე ეპისკოპოსის სახელწოდება ყველა ეკთესისში თითქმის ერთნაირად არის მოყვანილი, განსხვავებას ვხედავთ მხოლოდ მეორე ეპისკოპოსის სახელწოდებაში: ყველგან სწერია „საისენის ეპისკოპოსი“, გარდა I ნოტიციისა, სადაც მას ეწოდება „აბისენის ეპისკოპოსი“.

VII	VIII	IX	I
Ῥοδιοπόλεως	Ῥοδιοπόλεως	Ῥοδιοπόλεως	Ῥοδιοπόλεως
τῆς Σασιονῶν	τῶν Σασιονῶν	τῆς Σασιονῶν	τῆς Ἀβισσηνῶν
Πετρῶν	Πετρῶν	Πετρῶν	Πετρῶν
τῆς Ζηρανῶν	τῆς Ζαγάνεως	τῆς Ζαγάνεως	τῆς Ζαγάνεως

ამ ოთხი საეპისკოპოსოდან არავითარ ეკვს არ იწვევს ორი:

1) ἢ Ῥοδιοπόλεως არის ვარდციხის ეპისკოპოსი.

2) ἢ Πετρῶν არის ლაზიკის ცნობილი ციხე-სიმაგრის და აღმინისტრაციული ცენტრის პეტრას ეპისკოპოსი.

ეს ორი გეოგრაფიული ადგილი ხშირად იხსენიება სხვა ბერძნულ თხზულებებსა და დაკუმენტებში, რომლებიც ლაზიკის ამბებს ვადმოგვცემენ¹.

რაც შეეხება დანარჩენ ორს, მათ შესახებ სხვა წყაროები ზრულიად არაფერს ვადმოგვცემენ. თუმცა VI საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსები დაწერილებით აგვიწერენ ლაზიკის გეოგრაფიულ მდებარეობას, მაგრამ „საისენთა“ ან „ძიგანეთა“ შესახებ არაფერია ნათქვამი.

3) ἢ τῆς Σασιονῶν, ἢ τῆς Σασιονῶν, ἢ τῶν Σασιονῶν — ასე ვადმოცემული მესამე ეპისკოპოსის სახელწოდება. ეს შეიძლება ნიშნავდეს: „ცაიშის ეპისკოპოსი“. ის გარემოება, რომ დასავლეთ საქართველოს კათედრათა შორის იმ დროიდან, რაც ლაზიკის ეპარქია გამოეთიშა კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს და დაუკავშირდა მცხეთის საკათალიკოსოს, ცაიშის კათედრა ყოველთვის არსებობდა, გვაუბლებს ვიფიქროთ, რომ ასეთი კათედრა („ცაიშისა“) შეიძლებოდა არსებულიყო წინათაც. და რადგან Σασιονῶν ძალიან ჰგავს „ცაიშს“, უნდა ვიგულისხმოთ, რომ ლაზიკის მესამე ეპისკოპოსის კათედრა ცაიშში იყო. სიტყვა „ცაიში“ ბერ-

¹ იხ. გეორგიკა II, გვ. 219, 220. — საკელესიო კრებას 692 წელს დასწრებთან და დადგენილებებისათვის ხელი მოუწერიათ თეოდორეს, «ლახთა ეპისკოპოსის ფასიელს» (Φασιελ τῶν Λαζῶν), და იოანეს, «ლახთა ეპისკოპოსის პეტრელს» (Πετρεῦ τῶν Λαζῶν). იხ. Ю. Кузнецовский, История Византии III, 277—278.

ძენს შეეძლო მხოლოდ იმ სახით გადმოეცა, როგორც ეკთესისებში სწერია: ც-სთვის მას აქვს მხოლოდ Σ (დაწერილობა ა უფრო გვიან შემოდის), ხოლო ზ-ს გადმოგვცემს ორი სიგმით (σσ), ან ერთით (σ). გასაგებია აგრეთვე მრავლობითი რიცხვის ფორმა: ἄ τινι Σαμασιν, ე. ი. „ცაიშელთა ეპისკოპოსი“.

ამრიგად, როგორც ისტორიული თვალსაზრისით, ისე ენობრივად არაფერი გვიშლის ხელს, რომ მესამე ეპისკოპოსად ვიგულისხმოთ „ცაიშის ეპისკოპოსი“. მაგრამ პირველი ეკთესისი „ცაიშის“ ნაცვლად სწერს ἄ τινι Ἀπιστοῦσιν (ვარიანტებია: Ἀπιστοῦσιν, Ἀπιστοῦσιν). ერთი შეხედვით შეიძლება კაცმა იფიქროს, რომ ეს სულ სხვა გეოგრაფიული სახელწოდებაა და, რადგან ნაწილობრივ გარეგნული მსგავსებაც არის, ἄ τινι Ἀπιστοῦσιν გაიგოს როგორც „აბაშელთა ეპისკოპოსი“, ე. ი. ივარაუდოს, რომ კათედრა ცაიშიდან გადაეტანათ აბაშაში. ასეთ ვარაუდს, თითქოს მხარს ისიც დაუჭერდა, რომ Ἀπιστοῦσιν სწერია პირველი წყების ეკთესისთა ყველაზე გვიანდელ ნოტიციაში. მაგრამ ასეთ ვარაუდს ხელს უშლის ორი გარემოება: 1) სწერია „ავიშელთა“ და არა „აბაშელთა“; 2) არასდროს შემდეგ ხანებში აბაშაში კათედრა არ ყოფილა. ჩვენ დაგვრჩენია ვიფიქროთ, რომ, ეინაიდან სიტყვა „ცაიში“ თავისი ფონეტიკური შედგენილობით საკმაოდ უცხოა ბერძნისათვის, Ἀπιστοῦσιν უნდა იყოს Σαῖτοῦσιν-ის დამახინჯებული გადმოცემა და გადასწერის წყალობით Σαῖτοῦσιν უნდა შერყენილიყოს Ἀπιστοῦσინ-ად. ჩვენ შეგვიძლია ვუჩვენოთ ის გზაც, რომელიც ამ დამახინჯებას უნდა გამოეცლო:

ἄ τινι Σαῖτοῦσιν

ἄ τῆσιν Ἀπιστοῦσιν (ხელნაწერში გაბზიოთ ვერა სიტყვები)

ἄ τῆσιν Ἀπιστοῦσιν (სიგმა გამარტივდა)

ἄ τῆσιν Ἀπιστοῦσιν (ორი ხმოვანი შუა გაჩნდა π)

ἄ τινι Ἀπιστοῦσιν.

ამრიგად, შეიძლება გადაწყვეტილად ჩაითვალოს, რომ I ნოტიციის Ἀπιστοῦσιν დამახინჯებულია რომელიღაც გადამწერის მიერ და ამ ნოტიციის ყველა დანარჩენი ხელნაწერის გადამწერმა გაიმეორა ეს დამახინჯებული ფორმა.

4) მეოთხე კათედრას ეწოდება ἄ τινι Ζαῦσιν (ერთს ნოტიციაში Ζαῦσιν); მოიპოვება კითხვისხვაობა: Ζαῦσιν, Ζαῦσιν, უფრო გვიანდელ ხელნაწერებსა და გამოცემებში — Ζαῦσιν, Ζαῦσιν, ჯერჯერობით არაფეთარი მტკიცე დასაყრდენი არა აქვს ამ გეოგრაფიული პუნქტის ლოკალიზაციისათვის.

ნ. ადონცი ტიქრობს, რომ „ძიგანევი“ ეკთესისებისა არის შიდა არმენიის (Armenia interior) გეოგრაფიული პუნქტი. «Северное Ардасы — წერს ადონცი — лежит Зигана у подножья сочменных гор и на главном пути в Трапезунт. Зигана была важным пунктом в древности и служила резиденцией для одного из пяти епископов епархии Лазики. В церковном отношении Пяника относилась к Лазике»¹.

ამასვე იმეორებს ნ. ადონცი, როდესაც იხილავს Notitia dignitatum-ში არსებულ ცნობებს: «Западнее Гулатских гор лежат горы Зигана; дорога от Трапезунта в Ардасы проходит через Зиганский перевал на высоте 6640 ф. У южного входа его стояла римская когорта в местечке Зигана, носящем древнее имя и подыле»².

ამგვარად, ნ. ადონცის აზრით ლაზიკის ეპარქიაში შემავალი ერთ-ერთი კათედრის Ζიჯანის და ტრაპეზუნტის გზაზე მდებარე შიჯანა ერთი და იგივეა. ნ. ადონცის ასეთი ვარაუდი სწორი არ შეიძლება იყოს. ჩვენი ეკთესისების Ζიჯანის მდებარეობს შიდა ლაზეთში, ფოთის საგამგებლოში, ხოლო გულათის მთების დასავლეთით რომ არის ზიჯანის მთა, ის ტრაპეზუნტის სანაზებშია. თუ ჩვენ დაფუკვირდებით ფასისის მეტროპოლიაში მოხსენებულ

ვარდების
ცაშის
პეტრას

კათედრებს, რომლებიც ერთ გარკვეულ სექტორში იყვნენ, მეოთხე კათედრაც (Ζიჯანის) ამავე სექტორში უნდა ვიგულისხმოთ და არა ისე შორს სამხრეთ-დასავლეთით, როგორ ამას ნ. ადონცი ვარაუდობს.

„ძიგანევი“ ლოკალიზაციისათვის დაბმარებას გაგვიწევს ცნობა, მოთავსებული იმ ძეგლში, რომელიც ლიტერატურაში ცნობილია სახელწოდებით Notitia dignitatum³. ეს ძეგლი შეიცავს რომის იმპერიის ყველა, როგორც სამოქალაქო ისე სამხედრო, თანამდებობის პირთა ნუსხას. იგი შედგება ორი ძირითადი ნაწი-

¹ Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана. СПб 1908, стр. 66.

² იქვე, გვ. 100.

³ Notitia dignitatum. Accedunt Notitia urbis Constantinopolitanae et Lateranuli provinciarum. Edidit O. Seeck Berol. 1876.

ლისაგან: პირველ ნაწილში ჩამოთვლილი არიან აღმოსავლეთის პროვინციების მოხელეები, ხოლო მეორეში — დასავლეთისა. ამ ნუსხის უკანასკნელი რედაქცია, მკვლევართა აზრით, მეხუთე საუკუნეს (413—415 წლებს) მიეკუთვნება.

აღმოსავლეთის მმართველთა სიაში დასახელებულია ცამეტი სარდალი (Duces tredecim). ერთი მათგანია *dux Armeniae*. არმენიის დუქს ექვემდებარებოდა მთელი „პონტოს სასაზღვრო ხაზი“ (*Limen Ponticum*). დუქის განკარგულებაშია, ერთი მხრით, ის სამხედრო ერთეულები, რომლებიც შიდა არმენიაში დგას, ხოლო, მეორე მხრით, პოლემონის პონტოში ჩაყენებული დანაყოფები. ამ უკანასკნელებს ეკუთვნიან:

Praefectus legionis primae Ponticae, Trapezunta

Ala Rixona, Aladaleariza

Ala Theodosiana, apud Avaxam

Ala felix Theodosiana, Silvanis

Ala prima Jovia felix, Chaszauenica

Ala felix Theodosiana, Pithiae

Cohors prima Theodosiana, Valentia

Cohors Apuleia civium Romanorum, Usiporto

Cohors prima Lepidiana, Caene Parembole

Cohors prima Claudia equitata, Sebastopolis

Cohors secunda Valentiana, Ziganne

*Cohors, Mochora*¹.

ამგვარად, პოლემონის პონტოში დგას ერთი ლეგიონი, რომლის საბინადრო ადგილია ტრაპეზუნტი, ხუთი რაზმი ცხენოსანთა (*ala*) და ექვსი კოჰორტი. *Ala*-თა და კოჰორტთა საბინადრო ადგილთა შორის დასახელებულია: *Pithiae, Valentia, Usiporto, Caene Parembole, Sebastopolis, Ziganne* და *Mochora*.

რაზან „ძიგანევი“ ნ. აღონცმა მოათავსა შიდა არმენიის იმ ნაწილში, სადაც ქანები ცხოვრობდნენ, დანარჩენი გეოგრაფიული პუნქტებიც, რომლებიც *Notitia dignitatum*-ში იხსენიება „ძიგანევიან“ ერთად, გადაიტანა იქვე. ასე, «к востоку от Зиганы во сне время стоит древняя Мохора, стоянка ривской когорты. Chaszauenica равносильна Gizenenic Reut. и может быть сопоставлена с нынешней Хадзана, деревней у реки Деврмендере. Usiportus — Ὑσσου λιμήν Ἀρριανᾶ, позднее Сусарния, ныне Сюрмена, гавань на Черном море вправо от Трапезунта. Саена

¹ *Notitia dignitatum* 33. 84—85.

Parembola, *κα.νὺ παρεμβολή*, новый лагерь — ვრად ლი სობსტვენ-
ное იმ. *Phitia* და *Sebastopolis* ნეკორუმჲი პრჲიანუჲსა ჯა ლა-
სკიე უკრეპლენიჲი *Pityunt* და *Sebastopolis*; ნა ეთო სპრავედლივო-
ვოარაჲაჲო, ჯო პრჲი სოსთამენიჲი *Not. dign.* ნაზვანჲე გოროდჲი
ეშე ნე ბული პოდჩინენი რიმაჲანი და ვლასთჲ დუკა ნე მოგრა ჯო-
დჲე თაჲ დელიკო. სვიჲ *Phitia* ს *Thia* ვ *Itin. An.* ვეროჲთნა.
Sebastopolis, ნაკ *Valentia*, საენა *Parembola*, მესთა ს ნაზვან-
ჲიანი, სმენივნიე თუჲემეჲე, ოსთაჲოჲი ნეიჲვსთჲნიჲი¹.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ნ. ადონციის აზრი მცდარია. აქ მოხსენ-
ებული გეოგრაფიული პუნქტები ძველს ლაზეთშია მოსათავსებელი:

1) *Pithiae* გამომცემლის (ო. ზეეკის) აზრით არის *Pityunt*,
ე. ი. ბიჭვინთა.

2) *Sebastopolis* ზემოთ მოყვანილი სიის კონტექსტში
სხვა არაფერი შეიძლება იყოს, გარდა აფხაზეთის სებასტოპო-
ლისა (ე. ი. სოხუმისა)².

3) *Mochora* ძალიან მოგვაგონებს ბიზანტიელი ისტორიკო-
სების მიერ აღწერილ მუხურისს, რომელსაც ბიზანტიის მმარ-
თველები დიდ სტრატეგიულ მნიშვნელობას აკუთვნებდნენ.

4) *Caene Parembole* ადონციის აზრით საკუთარი სახელი
არ უნდა იყოს. ნამდვილად კი პროკოპი კესარიელის მიერ (*De*
aed. III, 6) მოხსენებული *Βουραγασασις* ლათინური სახელია (*Bur-*
gus novus „ახალი ციხე“) და ზედმიწევნით უდრის ბერძნულს
κα.νὺ παρεμβολή („ახალი ბანაკი“); ეს ციხე აგებული იყო ჭანეთის
საზღვარზე ჭანთა თავდასხმების საწინააღმდეგოდ³.

5) *Usiporto*, როგორც ცნობილია, წარმოადგენს ბერძნული
Ἰσσηα *λαγύ*-ის ლათინურ თარგმანს („პისის ნავსადგური“) და
უდრის დაბა სუსურმენეს (*Σουσαρμαχίς*), რომელიც ტრაპეზუნ-
ტის აღმოსავლეთით მდებარეობდა.

ასეთ კონტექსტში *Ziganae*-ც სავარაუდებელია არა შიდა-
არმენიაში, არამედ სამხედრო სუბორდინაციის თვალსაზრისით
იმავე პოლემონის პონტოსადმი დაქვემდებარებულ სამხედრო გარ-

¹ ნ. ადონცი, იქვე, გვ. 100—101.

² ერთ ქართულ ძეგლში სწერია კიდევ: ამიერ წარვიდეს და შევიდეს ქუე-
ყანასა აფხაზეთისაჲ, და სებასტე ქალაქად მიიწინესა; იმავე ტექსტის
შემდგომი სხვა ხელნაწერი უმატებს: «რომელსა აწ ეწოდების ცხუმში»
მბ. ს. ყუბანეიშვილი, ქრესტომათია I, გვ. 28.

³ იბ. გეორგიკა II, 187.

ნიზონთა ხადგომ ადგილად. ხოლო რადგან საეპისკოპოსოთა ეკთესისებში არის მოხსენებული Ζυχαχას, რომელიც ფასისის (ფოთის) მეტროპოლიას ეკუთვნის, უნდა ვიფიქროთ, რომ Notitia dignitatum-ის Zigaune-ც იგივეა. თუ, სახელდობრ, ლაზიკის რომელი დაბაა ეს, ძნელი სათქმელია, ხოლო ერთ ქართულ ხელნაწერში სწერია: ზიგანევი, რომელ არს გუდაყეაო¹.

ეკთესიების მეორე წყება

(იხ. ზემოთ გვ. 185)

ეკთესისების მეორე წყება (II, III, IV, X, Xa, Xb) სულ სხვა სურათს წარმოგვიდგენს: იქ უკვე აღარა გვაქვს ძველი, იუსტინიანეს დროინდელი, განლაგება პროვინციებისა და ეპარქიებისა. მის შემდეგ, რაც არაბთა შემოსევის გამო რიგი ქალაქებისა დროებით ჩამოშორდა იმპერიას, საჭირო გახდა ხელახალი გადანაწილება ეპარქიებისა და მათში შემავალი ერთეულებისა². ეს ახალი გადაჯგუფება ეპარქიათა შემადგენლობისა მოხდა ლეონ კეისრის დროს (880—911 წ.წ.). ლეონის „ახალი განრიგების“ (Νέα ταχταχ) მრავალი ხელნაწერი არსებობს და მისი ჩვეულებრივი სათაურია: «ლეონ ზარქანის მიერ შედგენილი დიაკონოსხა, რომელიც შეიცავს კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ ეკლესიათა კათედრების სიას»³. მაგრამ განორკვეულია, რომ ამ სათაურით ცნობილი ნუსხები არ წარმოადგენენ ლეონის ეკთესისის ნამდვილ სახეს. ამ ნუსხების მეტნაწილს ისეთი დამატებითი ეპარქიები მოეპოვებათ, რომლებიც შემდგომ საუკუნეებში იყო შექმნილი, და ბევრ ამ ნუსხათაგანში კიდევაც მოხსენებული არიან ალექსი კომნენი (1081—1118 წ.წ.), ან ისააკ ანგელოსი (1185—1195 წ.წ.), ან უფრო გვიანდელი მმართველი ან პატრიარქი.

3. გელცერმა იმავე ხელნაწერში, სადაც გიორგი კვიპროსელის (ე. ი. ბასილი სოფენელის) თხზულება იყო მოთავსებული, იპოვა „ახალი“ ეკთესისის წარწერით: ταχταχ μεν τα παλαια ταχταχ, ταχταχ εν ταχ ταχ εν ταχ (ეს ძველი განრიგებაა, იხილე ახალიცა). ეს ახალი ეკთესისი გელცერმა დაბეჭდა იმავე, გიორგი კვიპროსელის შრომის გამოცემაში (1890 წ.). ხოლო 1901 წელს მანვე გამო-

¹ პ. ინგოროყვა წერს: «დაბა ძიღანევისა ანუ გუდაყევისა (თანამედროვე გუდავა, ილორის ზონაში): „მნათობი“, 1950 წ. № 4, გვ. 124.

² ზოგიერთი ეპარქიის ჩამოშორების მიზეზი მაინც და მაინც მართა არაბთა შემოსევასთან არ იყო დაკავშირებული.

³ იხ. ზემოთ გვ. 131.

აქვეყნა¹ ეკთესისების ახალი მასალები, მათ შორის ლეონის ეკთესისის ახალი რედაქცია (იხ. ნოტიცია Xბ, ზემოთ გვ. 172—176).

ლეონ VI-მ, რომელიც ცნობილია თავისი ფართო საკანონმდებლო მოღვაწეობით, კონსტანტინეპოლელ პატრიარქ ნიკოლოზ მისტიკოსთან ერთად შეადგინა სამიტროპოლიტოებისა და საარქიეპისკოპოსოთა ეს ახალი სია. ამ სიის ხელნაწერთა შესწავლამ მკვლევარნი მიიყვანა შემდეგ დასკვნებამდე².

1. ლეონ კეისრისა და ნიკოლოზ პატრიარქის მიერ შემუშავებული დებულება ეხებოდა მხოლოდ მეტროპოლიტებისა და საარქიეპისკოპოსოების ჩამოთვლას. ამით აიხსნება ის, რომ მთელ რიგ ხელნაწერებში მხოლოდ მეტროპოლიტები და საარქიეპისკოპოსოები ჩამოთვლილი, მეტროპოლიტებისადმი დაქვემდებარებულ ეპისკოპოსთა სია კი არ არის. ასეთია, მაგალითად, ჩვენს ცხრილში მოთავსებული „ნოტიცია II“. ჩვენთვის საინტერესო ეპარქიათაგან აქ, მის ჩვეულებრივ 33. ადგილას მოხსენებული: ἡ Ἱρρακλῆσις „მეტროპოლია ტრაპეზუნტი“. რაც შეეხება ტრაპეზუნტის მეტროპოლიტისადმი დაქვემდებარებულ ეპისკოპოსებს, ნათი სია ამ ეკთესისში არაა მოთავსებული; ისევე როგორც არც ერთი სხვა მეტროპოლიტის ეპისკოპოსთა სია არ არის იქ.

2. მიზეზი იმისა, თუ რატომ მართო მეტროპოლიათა და საარქიეპისკოპოსოთა სია იქმნა გამოქვეყნებული, შემდეგი უნდა იყოს: როგორც ცნობილია, დრო მეტად არეული იყო; დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ეკლესიათა მღვდელმთავრებს შორის ურთიერთობა გამწვავებული იყო (პატრიარქ ფოტიოსის დროიდან მოკიდებული). ამას ზედ ერთვოდა ლეონ მეფის ოჯახური მდგომარეობის გართულება: ლეონი მეოთხეჯერ აპირებდა დაქორწინებას (რაც აღმოსავლეთის ეკლესიის ადათებს ეწინააღმდეგებოდა) და მღვდელმთავარნი, იმისდა მიხედვით თუ ვის რა პოლიტიკური და პირადი ზრახვები ამოძრავებდა, ლეონ მეფეს ზოგნი ეწინააღმდეგებოდნენ, ზოგიერთნი კიდეც მხარს უჭერდნენ; კერძოდ, რომის პატრიარქი, გარკვეული ცეზაროპაპისტული მოსაზრებებით, ლეონს მხარს უჭერდა; მეორე მხრით. პატრიარქ ნიკოლოზ მისტიკოსის მოწინააღმდეგენიც, რომელნიც ნიკოლოზის გადაგდების შემთხვევაში მეფის კარზე თავისი პოლიტიკური ავლადიდების გამდიდრე-

¹ H. Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum. M. 1901.

² იხ. H. Gelzer, l. c. გვ. 549—550, 559—567.

ზას აპირებდნენ, რომის პატრიარქს ეთანხმებოდნენ. ასეთ პირობებში მეტად საშური იყო მღვდელმთაფრებს შორის არსებულ დავას მათი რანგის შესახებ ბოლო მოღებოდა: მეტი ცდა აღარ შეიძლებოდა, სასწრაფოდ უნდა გამოქვეყნებულყო სია მიტროპოლიტებისა გარკვეული რანგის ანუ თანრიგის მიხედვით, რადგან ამას გარდამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა საეკლესიო კრებებზე და ყრილობებზე, სადაც მღვდელმთაფარნი უნდა მსხდარიყვნენ მათი რანგისდა მიხედვით. ეპისკოპოსთა სიის დამუშავება დიდ დროს მოითხოვდა და ამიტომ აღარ დაელოდდნენ ამის დამუშავებას და მარტო მიტროპოლიტთა თანრიგი დაამტკიცეს. ამ თანრიგის დამტკიცება თავისთავად წყვეტდა მიტროპოლიტებში შემავალ საეპისკოპოსოთა რანგის საკითხსაც: რა რანგისაც იყო მიტროპოლიტი, შესაფერი რანგისა იყვნენ მისდამი დაქვემდებარებული ეპისკოპოსებიც. ამ წესის მიხედვით, მაგალითად, ჰელენოპონტის ეპარქიის ეპისკოპოსები I არმენიის ეპარქიის ეპისკოპოსების უკან უნდა მსხდარიყვნენ კრებაზე, რადგან I არმენიის ეპარქიის (სებასტიის) მიტროპოლიტი სიაში მე-11 იყო, ხოლო ჰელენოპონტის ეპარქიის (ამასიის) მიტროპოლიტი — მე-12.

3. ამგვარად, ლეონ კეისრისა და ნიკოლოზ პატრიარქის მიერ შედგენილი და საეკლესიო კრებულის მიერ დამტკიცებული ეკთესისი შეიცავდა მხოლოდ მიტროპოლიტთა და საეპისკოპოსოთა სიას. ამ სიის შევსება ეპისკოპოსთა სიით. მერე მოხდა, უნდა ვიფიქროთ — მაღე, მაგრამ მაინც ეს იყო დამტკიცებული ახალი საეკლესიო აქტით. ასეთი შევსებული ეკთესისი, რომელიც შეიცავს როგორც მიტროპოლიტთა, ისე მათდამი დაქვემდებარებულ ეპისკოპოსთა სიას, წარმოდგენილია მრავალი ხელნაწერით, რომლებიც ეკუთვნის სხვადასხვა ეპოქის.

1901 წლამდე ამ შევსებული, სრული ეკთესისის უძველეს რედაქციად ითვლებოდა ის, რომელიც კონსტანტინე პოროფიროგენეტის ეპოქის (912—959 წ. წ.) მდგომარეობას ასახავს და რომელიც გელცერმა გამოაქვეყნა გიორგი კვიპროსელის თხზულების გამოცემაში *Née ταραχάς*-ს სახელწოდებით¹. ხოლო 1901 წელს გელცერმავე გამოაქვეყნა ამ ეკთესისის სხვა რედაქცია, რომელიც მისი აზრით უფრო ძველი უნდა იყოს (იხ. ჩვენს ცხრილში „ნოტიცია Xბ“, ზემოთ გვ. 172—176).

¹ *Georgii Cyprii Descriptio orbis romani*, ed. H. Gelzer, L. JH90, 57—83.

4. ნოტიცია Xბ წარმოადგენს, ამრიგად, ლეონ VI-ისა და ნიკოლოზ მისტიკოსის მიერ შედგენილი ეკთესისის უძველეს რედაქციას. ლეონი მეფობდა 886—912 წლებში, ხოლო ნიკოლოზ მისტიკოსი ორჯერ იყო პატრიარქად: 901—907 წლებსა და 912—925 წლებში. მაშასადამე, ლეონი და ნიკოლოზი ერთდროულად მმართველობის სათავეში იყვნენ მხოლოდ 901—907 წლებში. ამავე დროს უნდა მივაკუთვნოთ Xბ ნოტიციის შედგენა. ამ ნოტიციაში ჩვენს ყურადღებას იპყრობს შემდეგი გარემოება: საარქივისკოპოსოთა ნუსხაში 47. ადგილას სწერია:

μζ'. ἡ Σεβαστιοῦ πολις
47. სებასტოპოლი¹.

ხოლო კონსტანტინე პორფიროგენეტის დროინდელ რედაქციაში სებასტოპოლის (ე. ი. აფხაზეთის) საარქივისკოპოსო აკლია. პ. გელცერი ფიქრობს, რომ ეს გადაშწერის შეცდომაა: როგორ შეიძლება აფხაზეთის სებასტოპოლი არ იყოს, როდესაც ისჯერ კიდევ ეპიფანეს ეკთესისში (ე. ი. VII ნოტიციაში) უკვე მოხსენებულია არქივისკოპოსადამო. თანაც საბუთად ისიც მოპყავს, რომ უსებასტოპოლოდ 50 არქივისკოპოსი რჩება, ხოლო ამ ერთსაც თუ მივათვლით, 51 იქნება; მაშინ მიტროპოლიტიც 51-ა, არქივისკოპოსიც 51 იქნება და ამ რიცხვს რალაც მისტიკური საიდუმლოება უნდა ახლდესო².

არაერთარი საბუთი არა გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ἡ Σεβαστιοῦ πολις გადაშწერის გამორჩა; განსხვავება ხომ სხვა ბევრ რამეშიც ემჩნევა ამ ნოტიციას კონსტანტინე პორფიროგენეტის დროინდელ ნოტიციასთან შედარებით და თვით გელცერი ამ განსხვავებათა მიზეზებს არკვევს თავისი გამოკვლევების 560—566 გვერდებზე. მაშასადამე, დაგვრჩენია ავსხნათ იმის მიზეზი, თუ რატომ აკლია Xბ ნოტიციას „აფხაზეთის არქივისკოპოსი“. მიზეზი, ვფიქრობთ, უკვე ნაჩვენებია პ. ინგოროყვას მიერ, რომელიც Xბ ნოტიციას არც კი იცნობდა და უამისოდაც, სხვა მეცნიერული საბუთებიც, დაადასტურა ის ფაქტი, რომ კონსტანტინე პორფიროგენეტის მეფობის წინა ხანებში აფხაზეთის საარქივისკოპოსო ჩამოშორდა კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს და დაუკავშირდა მცხეთის საკათალიკოსოს³.

¹ იხ. ზემოთ გვ. 175.

² H. G e l z e r, Ungedruckte und ungenügend veröff. Texte, გვ. 550.

³ პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, „მნათობი“ 1950, № 4, გვ. 124—125.

აფხაზეთის საარქივებისკოპოსო არა ჩანს აგრეთვე იოანე ციმისხის დროს (969—976 წ.წ.) შედგენილ ეკთესისში, რომელიც გელცერს აქვს გამოქვეყნებული¹.

ნიშანდობლივია, რომ იმ ეკთესისებში, სადაც აფხაზეთის საარქივებისკოპოსო აღარ იხსენიება, არა ჩანს აგრეთვე ჯიქეთის შესაბამე, ნიკოფსიის, საარქივებისკოპოსოც²: ეკთესისში დარჩენილია მხოლოდ ჯიქეთის ორი არქივებისკოპოსი: ქერსონისა და ბოსპორისა. ასეა, მაგალითად, Xა ნოტიციაში (იხ. ზემოთ გვ. 150); ასეა იოანე ციმისხის დროინდელ ნოტიციაშიც³, თუმცა აქვე უნდა დავსძინოთ, რომ ნიკოფსიის არქივებისკოპოსი არა ჩანს უკვე Xბ ნოტიციაში (ე. ი. 901—907 წლების ეკთესისში, სადაც აფხაზეთის არქივებისკოპოსი ჯერ კიდევ არის მოხსენებული).

5. *Néa ταραχά*-ს კონსტანტინე პორფიროგენეტის დროინდელი რედაქცია (Xგ) თარიღდება 940 წლის წინა ხანებით, უფრო ზეღბიწვენით, 927—940 ან 934—940 წლებით. ამის ერთ-ერთ საბუთს წარმოადგენს მელიტენის თავგადასავალი ნოტიციათა მიხედვით. სახელდობრ:

ა) ძველს ეკთესისებში მელიტენეს მე-12 ადგილი ეჭირა:

17. *Ἐπαρχία Ἀρμενίας α' — Μελιτῆνῆς*

13. ეპარქია 1 არმენია — მელიტენის მეტროპოლიტი.

(იხ., მაგალითად, ზემოთ გვ. გვ. 127, 140, 141, 143).

ბ) VIII საუკუნის პირველ წლებში მელიტენე არაბებმა დაიპყრეს და იგი არაბების ხელშია 927 წლამდე. ამიტომ ეკთესისიდან იგი ამოიშალა, მისი მე-13 ადგილი ეკთესისში დაიკავა სირაკუზის მეტროპოლიამ: Xბ ნოტიციაში (ესე იგი 901—907 წლებში შედგენილ ეკთესისში) ვკითხულობთ:

17. 18 *Σιρακῶν τῆς Συρίας*

13. სირაკუზა — სიცილიის მეტროპოლიტი.

(იხ. ზემოთ, გვ. 173).

გ) ამის შემდეგ მელიტენის მეტროპოლიამ აღიდგინა თავისი ადგილი. *Néa ταραχά*-ში ვკითხულობთ: „13. მელიტენის სამეტრო-

¹ H. Gelzer, l. c. გვ. 568—572. იხ. ზემოთ, გვ. 179, ნოტიცია Xდ.

² ამ ეკთესისებში აღარ არის თვით დახიკის (ფახისის) მეტროპოლია, მაგრამ ამის შესახებ იხ. ქვემოთ.

³ H. Gelzer, l. c. გვ. 571.

ბოლიტი“. ამ მეტროპოლიის აღდგენა სიაში გამოწვეული იყო იმით, რომ 927 წელს ბიზანტიელები შეიჭრნენ მელიტენეში, ხოლო 934 წელს მათ საბოლოოდ დაიპყრეს იგი და დაანგრიეს.

ნოტიცია Xა გამოსცა ბენეშევიჩმა *cod. Vaticanus 640*-ის მიხედვით¹. გამომკეპლის აზრით ხელნაწერი XIV საუკუნისაა და იგი იძლევა პართეის მიერ XV—XVI საუკ. ხელნაწერის მიხედვით გამოცემული X ნოტიციის უფრო ძველ ვარიანტს. ბენეშევიჩის აზრით Xა ნოტიცია „წერმოადგენს იმავე ნოტიციის საგანგებო რეცენზიას, რომელიც გამოყენებული იყო X ნოტიციის შესადგენად“ (*recensionem singularem eiusdem notitiae praebeat, quae ad notitiam X componendam deservivit*). მართლაც, საკმარისია თვალი გადავავლოთ Xა ნოტიციას, რათა დავრწმუნდეთ, რომ იგი კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს უფრო ადრინდელ სურათს წარმოადგენს, ვიდრე X ნოტიცია:

ა) Xა ნოტიციით პოლემონის პონტოს ეპარქიაში შედის ოთხი საეპისკოპოსო კათედრა, ხოლო X ნოტიციით — ათი (მაშასადამე, დამატებია ექვსი ახლად დაარსებული კათედრა).

ბ) Xა ნოტიციით ტრაპეზუნტის (ლაზიკის) ეპარქიაში შედის შვიდი საეპისკოპოსო კათედრა², ხოლო X ნოტიციით — თხუთმეტი.

მეორე წყების ეკთესისების შესწავლა საბუთს გვაძლევს შემდეგი დასკვნები გამოვიტანოთ:

1. მეათე საუკუნის პირველ წლებში (901—907 წლებში, როდესაც შედგენილია Xბ ნოტიცია) დაზეთის ეპარქია თავისი ოთხი საეპისკოპოსო კათედრით (როდოპოლისი, ცაიში, პეტრა, ზიგანევი) უკვე აღარ ექვემდებარება კონსტანტინეპოლის პატრიარქს (იგი მცხეთის საკათალიკოსოს დაუკავშირდა). არც ერთ შემდგომ ნოტიციაში (Xგ, Xა, X, Xდ და სხვ.), რომელიც თარიღდება მეათე და მომდევნო საუკუნეებით, ძველი ეპარქია ლაზიკისა, რომლის მეტროპოლია ფასისში იყო, კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ საყდართა შორის აღარ ჩანს.

¹ Studi Bizantini II (1927), 130—155.

² ასე იყო მეათე საუკუნის პირველი ნახევრის მთელ მანძილზე, შუადაწინა ნოტიციები Xბ და Xგ.

2. იმავე დროიდან, 901—907 წლებიდან, პოლემონის პონტოს ეპარქიაში შემავალი ტრაპეზუნტის საეპისკოპოსო კათედრა აღარ ჩანს ამ ეპარქიის სიაში: წინა საუკუნეებში ამ ეპარქიაში შედიოდა ოთხი საეპისკოპოსო კათედრა:

1. ტრაპეზუნტისა (*πρωτεύουσα* „პირველმოსაყდრე“)
2. კრასუნტისა
3. პოლემონიონისა
4. კომანისა,

ხოლო 901—907 წლებიდან შედის მხოლოდ სამი:

1. კრასუნტისა
2. პოლემონიონისა
3. კომანისა.

ტრაპეზუნტის საეპისკოპოსო კათედრა აღარ ირიცხება პოლემონის პონტოს ეპარქიაში იმიტომ, რომ ტრაპეზუნტი იქცა მეტროპოლიად: დაარსდა ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტო ეპარქია და მან დაიკავა ადგილი ძველი ლაზიკის ეპარქიისა; მანვე მიიღო სახელწოდება ლაზიკის ეპარქიისა:

ὁ Τραπεζιτινός, ἰδίως Ἀλαξίης
მიტროპოლიტი ტრაპეზუნტისა, მთელი ლაზიკისა,

ან ἡ Τραπεζιτινή ἡ Ἀλαξίης („ლაზიკის ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოს [ექვემდებარება]*“). ლაზიკის ეს ახალი ეპარქია (ცენტრით ტრაპეზუნტში) მოთავსდა, თავისი რანგით, დაახლოვებით იქ, სადაც იყო ძველი ლაზიკის ეპარქია (ცენტრით ფასისში): ამ უკანასკნელს ეკავა 27. ან 28. ადგილი, ხოლო ახალმა, ტრაპეზუნტის ეპარქიამ, მიიღო 33. ადგილი. თავდაპირველად ამ ახალ ეპარქიაში შეიდიოდა საეპისკოპოსო კათედრა შედიოდა (ხერიანის, ხამაძურის, ხალხევის, პაიპურის, კერამევის, ლერიონის, ბიზანის), ხოლო შემდეგ კათედრათა რიცხვი ოთხთმეტიამდე გაიზარდა¹.

3. ის გარემოება, რომ ტრაპეზუნტის მეტროპოლიტოს ლაზიკის სახელი მიეკუთვნა, რა თქმა უნდა, შემთხვევითი არ არის. ტრაპეზუნტის ეპარქიამ მართო იმიტომ კი არ დაიჭირა ძველი ლაზიკის ეპარქიის ადგილი, რომ ეს უკანასკნელი თავისუფალი აღმოჩნდა, არამედ იმიტომაც, რომ ტრაპეზუნტი თავისთავად

* ამ კათედრათა ცენტრების (ხერიანი, ხამაძური...) სახელწოდებათა გარკვევა ამჟამად ჩვენს მიზანს არ შეადგენს.

ორგანულად იყო დაკავშირებული ლაზეთთან, ისტორიულად და ეთნოგრაფიულად¹, და ამიტომ ეკლესიურადაც ჩვენ მოგვეპოვება ცნობა, რომ ერთ დროს ტრაპეზუნტი და ფასისი ერთ მეტროპოლიას ეკუთვნოდნენ. ჰიეროკლეს „სინეკლემოსის“ გამომცემელი პ. ვესელინგი (1739 წ.) თავის კომენტარებში, ძველ წერილობით წყაროებზე დაყრდნობით, გადმოგვცემს, რომ „ნიკეის მეორე კრების (787 წ.) მახლობელ ხანებში ფასისი და ტრაპეზუნტი, როგორც ჩანს, ერთ მღვდელმთავარს ექვემდებარებოდნენ“ (circa Nicaeni secundi concilii tempora Phasis et Trapezus uni episcopo paruisse videntur; unde Christophorus თჳს Φάσιδος ἕτοι Τραπεζαντος p. 345 subscribit. vide Ant. Itiu. p. 216)². გამოთქმა uni episcopo ჩვენ გვესმის როგორც „ერთ მიტროპოლიტს“, ვინაიდან 1) ლათინურ თარგმანებში ბერძნულ μητροπολιτης-ს გადმოგვცემენ ხოლმე episcopus-ად და 2) გარდა ამისა, მართალია, episcopus ნიშნავს „ეპისკოპოსს“, მაგრამ სრულიად გამორიცხულია, რომ ერთმანეთს ტერიტორიულად ასე დაშორებული ფოთი და ტრაპეზუნტი ერთს საეპისკოპოსო კათედრაში ყოფილიყვნენ.

ჩვენ არა გვაქვს ამეამად საშუალება შევამოწმოთ, თუ რა სწერია „ანტონინეს იტინერარიუმში“, რომლის 216. გვერდს ვესელინგი იმოწმებს, მაგრამ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ვესელინგის თქმა circa Nicaeni secundi concilii tempora ზედმიწევნითი არ უნდა იყოს: ნიკეის მეორე კრების ახლო ხანებში, ე. ი. VIII საუკუნეში, ტრაპეზუნტი და ფასისი ერთ მეტროპოლიაში არ იყვნენ: ტრაპეზუნტი პოლემონის პონტოს ეპარქიაში შედიოდა როგორც საეპისკოპოსო კათედრა, ხოლო ფასისი — ლაზეთის ეპარქიის მიტროპოლიტის რეზიდენცია იყო (იხ. VII ნოტიცია), მაშასადამე, თუ ვესელინგის ცნობა სინამდვილეს შეეფერება, ის VIII საუკუნეზე უფრო ადრინდელ ხანას უნდა ეხებოდეს³.

¹ შერვე საუკუნეში არაბების მიერ მელიტენის აღების გამო თავისუფალი აღმოჩნდა 13. ეპარქიის ადგილი და იმავე 13. ადგილას მელიტენის ეპარქიის მაგურ ეკთესისში აღმოჩნდა სირაკუზის ეპარქია, მაგრამ ეს შემთხვევითი იყო (იხ. ზემოთ გვ. 197).

² იხ. Constantinus Porphyrogenetus, t. III. 506. Bonnae 1840.

³ ჩვენ ვიცნობთ ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსს VI საუკუნეში. ეს არის ანთონი-მონი, რომელიც 536 წელს კონსტანტინეპოლის პატრიარქადაც კი იყო ათი თვის განმავლობაში, ხოლო როგორც მწვალებელი გადაყენებულ იქნა საეკლესიო კრების დადგენილებით. მასალები ანთონიასის შესახებ იხ. ქვემოთ, ნიკიფორე კონსტანტინეპოლელთან, გვ. 206.

ტრაპეზუნტის მხარისა და ლაზეთის ურთიერთობის საკითხის გარკვევისათვის მნიშვნელობას არ არის მოკლებული პროკოპი კესარიელის ცნობა. „პოლემიკას“ მერვე წიგნში პროკოპი აგვიწერს პონტოს სანაპიროებს ბიზანტიონიდან კოლხეთამდე და ამბობს, რომ ტრაპეზუნტელთა საზღვრები ვრცელდება დაბა სუსურმენემდე და ეგრეთწოდებულ რიზემდე, რომელიც... ორი დღის სავალი ვხით არის დაშორებული ტრაპეზუნტსა¹. შემდეგ: რიზეს მოსდევს ის მიწაწყალი ერთი თვითთავადი ხალხისა (αὐτοχθόνος ἀνθρώπων), რომელიც რომაელებსა (ე. ი. ბიზანტიელებსა) და ლაზებს შორის მოსახლეობსა²; ამბობენ აგრეთვე, რომ რომაელთა თვითმპყრობელ ტრაიანეს დროს იქ ვიდრე ლაზების და საგინების ქვეყანამდე დაფუძნებულ იქმნა რომაელ ჯარისკაცთა რაზმები. ამჟამად კი იქაური მცხოვრებლები არც რომაელთა და არც ლაზთა მეფის ქვეშევრდომები არ არიან გარდა იმისა, რომ, რადგან ისინი ქრისტიანები არიან, ლაზთა ეპისკოპოსები უწყესებენ მათ მღვდელმსახურებსა³.

4. მეორე წყების ეკთესისებში ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ ისინი ყველანი ეკუთვნიან იმ ხანას, როდესაც დასავლეთ საქართველოს კათედრები უკვე გამოსთიშვიან კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს, მაგრამ ერთი ეკთესისის მიხედვით „სებასტოპოლის“ არქიებისკოპოსი მაინც კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებული. ვინაიდან დასავლეთ საქართველოს არც ერთი სხვა კათედრა, რომელიც წინათ კონსტანტინეპოლის პატრიარქს ექვემდებარებოდა, აღარ იხსენიება უკანასკნელის სამწყსოში, ძალიან საეჭვოა, რომ ერთი კათედრა (ცხუმის საარქიებისკოპოსო) ფაქტიურად დარჩენილიყოს კონსტანტინეპოლის პატრიარქის განგებლობაში. მხედველობაში თუ მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ სებასტოპოლის კათედრა ყველაზე პირველ ეკთესისშია დარჩენილი (ნოტიცია Xბ, 901—907 წლებისა), ხოლო არც ერთ მომდევნო ნუსხაში ის აღარ არის, უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს კათედრა მხოლოდ ფორმალურად არის იქ დატოვებული.

5. ზეენტვის საგულისხმო კათედრათა შორის ყურადღებას იქცევს, დასასრულ, რიზე. პირველი წყების ეკთესისებში ის არ-

¹ გეორგიკა II, 92.

² იქვე, 88-94.

³ იქვე, 88-95.

სად ჩანდა, ხოლო „ახალ ტაქტიკონში“ ის ავტოკეფალურ საარქი-
ეპისკოპოსოთა რიგშია (ნოტიციები Xბ და Xგ); ცოტა უფრო გვიან-
ნუსხებში რიზე შეტანილია პოლემონის პონტოს ეპარქიაში რო-
გორც საეპისკოპოსო კათედრა (ნოტიციები Xა და X). მაგონ
აქ, ჩანს, ცნობები დამახინჯებულად უნდა იყოს გადმოცემული.
არსებული წესის მიხედვით საეპისკოპოსო კათედრა უნდა აღზევე-
ვებულიყო საარქიეპისკოპოსოდ და არა პირიქით. მართლაც, ერთ-
ერთი ცნობის მიხედვით, არიზეს საეპისკოპოსო, რომელიც კესარიის
ხელქვეითად ირიცხებოდა, საარქიეპისკოპოსოდ იქცა პატრიარქ
გერმანოზის დროს¹. აქ იგულისხმება გერმანოზ I, რომელიც პატ-
რიარქად იყო 716--729 წლებში.

¹ იხ. რაღის და პოტლის, *Νοτικων*. V, 74—75. ამ ტექსტში სწე-
რია, ათიქოს რიზე ირიცხებოდა კესარიის ხელქვეითად, ნამდვილად კი იგი
ნეოკესარიის ხელქვეითი იყო. ბელნაწერებში მწირია „კესარია“ ნაცვლად
„ნეოკესარიისა“. შუად. ზემოთ გვ. 178 ქვევით: მე-4 სტრიქონი.

ნიკიფორე კონსტანტინეპოლელი

ნიკიფორე იყო კონსტანტინეპოლის პატრიარქად 806—815 წლებში. ეს იყო ხანა გამწვავებული ბრძოლისა ხატისმებრძოლთა და ხატოსთაყვანისმცემელთა შორის. როგორც ცნობილია, ლედო-ფალმა ირინემ, რომელიც მართავდა სახელმწიფოს თავისი მცირეწლოვანი ვაჟის კონსტანტინე VI-ის მაგიერ, მოაწვევინა საეკლესიო კრება (787 წელს VII მსოფლიო კრება ნიკეაში) და აღადგენინა ხატოსთაყვანისმცემლობა. ამგვარად, ბერ-მონაზონთა პარტიამ გაიმარჯვა, მაგრამ საეკლესიო საქმეების უზენაესი მეთვალყურეობა დარჩა მთავრობას, რაც არ მოსწონდა მონაზონთა პარტიას (ამ პარტიას შეთაჯრობდა თეოდორე სტუდიელი). ნიკიფორე მთავრობის წრეებთან დაახლოვებული პირი იყო (მას შიღინის, ასე-კრეტის, თანამდებობა ეკირა) და მხარს უჭერდა მთავრობის საეკლესიო პოლიტიკას. 806 წელს, ნიკიფორე I-ის მეფობაში (802—811 წ. წ.), იგი არჩეულ იქმნა კონსტანტინეპოლის პატრიარქად და კეისრის მარჯვენა ხელი იყო. ხოლო შემდეგ, როდესაც კეისარმა-ლეონ V-მ (813—820 წ. წ.) განაახლა ხატისმებრძოლური პოლიტიკა, ნიკიფორემ თეოდორე სტუდიელთან ერთად სასტიკი ბრძოლა დაუწყო მთავრობას. ამ ბრძოლას კიდევ შესწირა ნიკიფორემ თავისი კარიერა: 815 წელს იგი გადაყენებულ იქმნა პატრიარქობიდან. ნიკიფორე გარდაიცვალა 829 წელს.

ნიკიფორემ თავის თანამედროვეთა თვალში სახელი გაითქვა თავისი საღვთისმეტყველო ნაშრომებით, რომლებშიც იგი მტკიცედ იბრძოდა ხატისმებრძოლთა წინააღმდეგ¹. მაგრამ ისტორიოგრაფიაში იგი ცნობილია თავისი ორი საისტორიო თხზულებით:

1. *Ἱστορία τῆς τοιαύτης ἀπὸ τῆς Μεταρξαίου παλαιᾶς* („მოკლე ისტორია მავრიკის მეფობის დროიდან“). ეს თხზულება შეიცავს ბიზანტიის მოკლე ისტორიას მავრიკის გარდაცვალებიდან (602 წ.) კონსტანტინე V კოპრონიმის მეფობამდე (741—775 წ. წ.) და

¹ ნიკიფორეს საღვთისმეტყველო შრომები გამოცემულია: Migne PG-ტომი 100 (1865 წ.).

წყდება 769 წლით, როდესაც იქორწინა უფლისწულმა ლეონმა (ლეონ IV-მ). ამ ნაშრომში ნიკიფორე მრავალ საგულისხმო ფაქტს ვადმოკვეთებს (ვანსაკუთრებით აღსანიშნავია, მაგალითად, თბრობა ბულგართა წარმოშობის შესახებ). მართალია, მრავალი ეპიზოდის ვადმოკვებაში ნიკიფორე ემთხვევა თეოფანე ეამთაალმწერელს, მაგრამ ეს ორი ისტორიკოსი ერთიმეორისაგან დამოუკიდებელია: მათი ცნობები უნდა მომდინარეობდნენ ერთი საერთო წყაროდან.

2. *Χρονογραφικὸν σύντομον* („მოკლე ქრონოგრაფიული ვადმოკვება“). ეს წარმოადგენს მოკლე და მშრალ ქრონოლოგიურ ნუსხას ადამიდან ნიკიფორეს გარდაცვალების წლამდე (829 წ.). აქ მოკლედ არიან აღნუსხული, წლების მიხედვით, თუღელთა, სპარსელთა, ბერძენთა და რომაელთა მთავრები და მეფეები, მსოფლიო პატრიარქები და მღვდელმთავრები. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ნაშრომი მშრალ ნუსხას წარმოადგენდა, იგი ფართოდ იყო გავრცელებული მკითხველთა შორის როგორც ხელმისაწვდომი საცნობარო წიგნი. ის კი არა: მომდევნო ხანის ვადამწერნი და მკითხველნი ამ ნუსხას აგრძელებდნენ კიდევ და ჩვენამდე მოღწეულ ხელნაწერებში ეს ნუსხა ვაგრძელებულია ზოგჯერ 886 წლამდე, სხეჯერ 944 და 976 წლამდე.

ძველი ბიზანტიელები უჭებდნენ ნიკიფორეს თბრობის სიმარტივეს, ენის ხისადავეს და ვადმოკვების თვალსაჩინობას¹.

ნიკიფორეს ცნობების დამუშავების დროს ხელთ გვქონდა:

Nicephori breviarium... Ed. J. Bekkerus. Bonnæ 1837

(CB).

Georgius Syncellus et Nicephorus Op. Ex recensione Guil. Dindorfii. Bonnæ 1829 (CB): *Nicephori Chronographia brevis*, გვ. 735—789.

Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani opuscula historica. Edidit Carolus de Boor. Lipsiæ 1880 (BT)².

¹ K. Krumbacher, *Geschichte d. byz. Litteratur*. M. 1897, გვ. 349—452; *Очерки по истории Византии, под редакцией В. Н. Бенешевича*. Выпуск III, стр. 97—99. СПб 1913.

² დე ბოორის ვამოკვებამ, რომელშიც ვამოკვებულა ვატრიკანის კოფესიის (ორიგინალურია), შესცვალა ყველა წინანდელი ვამოკვება ნიკიფორეს „ისტორიის“ ტექსტისა.

532-წლიანი მოქცევა

Ἰουστίνος ἀνεψιὸς Ἰουστινιανὸν ἔτη ἰβ' μῆνας ε' ἡμέρας κ'. Ἐφ' ἧ' ἔτσι ἀντὸν ἐπληρώθη χύλος α' τῶν ἀγίου πάσχα ἔτων φλβ', ἔξῆτε ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔσταυρώθη [ἰνδ. ε'] ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ,ἔξε' (ed. de Boor 98).

იუსტინე, იუსტინიანეს დასწული, [მეფობდა] 12 წელს, 10 თვესა და 20 დღეს. მისი მეფობის მეშვიდე წელს დასრულდა 532-წლიანი წმინდა პასექის პირველი მოქცევა მას აქეთ, რაც უფალი ჩვენი იესუ ქრისტე ჯვარცმულ იქმნა [ინდიქტიონსა ექვსსა] წელსა 6065-სა დასაბამიდან ქვეყნისა¹.

ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი ანთიმოზი

Καὶ οὗτοι ἐπίσκοποι ἐν Βαζανίᾳ ვინ იყვნენ ეპისკოპოსებად ბიზანტიაში²

ა'. Ἀνδρέας ἡ ἀπόστολος.

1. ანდრია მოციქული.

ბ'. Στάχυς ἐν Ἀργυροπόλει: ἔτη ιε'.

2. სტახის არგიროპოლელი 16 წელიწადს.

მბ'. Ἐπιφάνιος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἰουστινιανου ἔτη ιε' μῆνας γ'.

49. ეპიტანე ხუცესი კონსტანტინეპოლელი, იუსტინეს დროს, 16 წელსა და 3 თვეს.

¹ ბიზანტიურ მწერლობაში ეს მეორე შემთხვევაა. რომ გვაქვს ცნობა 532-წლიანი მოქცევის შესახებ. პირველი შემთხვევა ამ მოქცევის გამოყენებისა გიორგი სინგლოზთან გვაქვს (იხ. გეორგიკა IV, 1, გვ. 67-68). მაგრამ გიორგი სინგლოზმა 532-წლიანი მოქცევა გამოიყენა ქრისტეს დაბადების დასათარიღებლად: *ეს იყო 181 წელი 532-წლიანი მეფობის მეტე მოქცევისაო*. მართლაც, 5500-წლიანი წელთაღრიცხვით ათი მოქცევა დასრულდებოდა 180 წელს ძვ. წ. (5500 - [532 x 10] = 180) და აქედან დაიწებოდა მეფობის მეტე მოქცევა. ნიკიფორე კი 532-წლიან მოქცევას იხსენიებს არა ისტორიული ფაქტის (იუსტინეს მეფობის წლების) დასათარიღებლად, არამედ მარტივი ანგარიშისათვის: როდესაც ის თავის „ქრონიკაში“ იუსტინეს II-ის მეფობას მიადგა კრონოლოგიურად, თანვე დასძინა: *იუსტინეს მეფობის მეშვიდე წელს* (გ. ი. 565 + 7 = 572 წელს) დასრულდა ქრისტეს ჯვარცმიდან ერთი 532-წლიანი მოქცევა. მართლაც, 572 - 532 = 40, ეს იგი ნიკიფორე ქრისტეს ჯვარცმას ათარიღებს 40 წლით (ანუ, 8-წლიანი განსხვავების გათვალისწინებით, 32 წლით), რაც ქრისტიანულ წიგნებში გაგრძელებულ შემდგომლებას ასახავს.

² გ. ი. კონსტანტინეპოლის პატრიარქებად.

Ἄνθμος Τραπεζόντων ἐπι-
σκοπος μῆνας ι'. τούτου καὶ
ρεβέντος ὑπὸ τῆς κατὰ Σευ-
ρου συνελθούσης συνάθου

50. ანთიმოსი, ტრაპე-
ზუნტთა ეპისკოპოსი,
10 თვეს, ხოლო როდესაც იგი
გადაყენებულ იქმნა იმ სინო-
დის მიერ, რომელიც შეიკრი-
ბა სვევეროსის წინააღმდეგ¹,
[პატრიარქად დასვეს]

να'. Μηνάς πρεσβύτερος καὶ ἔσο-
δάρχος τῶν Σαμψῶν ἐτη ι'
μῆνας ε' (ed. de Boor
112—117).

51. მინასი, ხუცესი და სამფსო-
ნის ქსენოდოხოსი, 16 წელსა
და 6 თვეს.

¹ ანთიმოს ტრაპეზუნტელი კონსტანტინეპოლის პატრიარქად იყო 536 წელს. მის შესახებ დაწვრილებით ლაპარაკობენ ზაქარია რიტორი, თეოფანე გამათაღმწერელი და სხვები. როდესაც ეპიფანე, იქაური მღვდელმთავარი, გარდაიცვალა, მისი ადგილი დაიკავა ანთიმოსმა — წყნარ ზაქარია რიტორი. ეს იყო ასეტი, რომელიც ნებაყოფლობით სისაწყლენში ცხოვრობდა, მგლობარი მამურობითა და მორწმუნე. ის იყო ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი და, რადგან ის რაღაც მიზეზის გამო იქ (ე. ი. კონსტანტინეპოლში) იყო, თავისი ქვეყით და სათნოებით ყვისრისა და დიდებულთა ყურადღება მიიქცია და პატრიარქად იქნა დაყენებული (Zacharias Rhetor, Ahrens-Krüger-ის გამოცემა, გვ. 207—208). ცნობილია, რომ იუსტინიანე სწყულობდა მონოფიზიტებს და სურდა, რომ შეეპყრებინა რაიმე საშუალო მოძღვრება, რომელიც ერთნაირად მისაღებია იქნებოდა მართლმადიდებელ ქალკედონიტებისათვისაც და მონოფიზიტებისათვისაც, ხოლო დედოფალი თეოდორა აშკარად მონოფიზიტებს ემხრობოდა. როდესაც 535 წელს გარდაიცვალა პატრიარქი ეპიფანე, თეოდორას დახმარებით პატრიარქად არჩეულ იქმნა მონოფიზიტი ანთიმოს ტრაპეზუნტელი. ფრთხილმხედობა მონოფიზიტებმა გააჩაღეს მუშაობა მთელს იმპერიაში, მაგრამ მათი იმედები და მსხვრია რომის პაპს აგაპიტს, რომელიც 536 წლის თებერვალში კონსტანტინეპოლში ჩავიდა როგორც გუთების მეფის ვლჩი. მას წინააღმდეგ ჰქონდა შეკრებილი საკირო ცნობები ქალკედონიტ ბერებისაგან და ანტიოქიის პატრიარქისაგან, რომელიც მონოფიზიტთა წინააღმდეგ იყო განწყობილი, და კონსტანტინეპოლში ჩასვლისთანავე შეუდგა სამზადისს ანთიმოსის გადასაყენებლად. იუსტინიანე იმდენად ანგარიშს უწყევდა რომის პაპს, როგორც დასავლეთის წარმომადგენელს, რომ წინააღმდეგობა ვერ გაუწია მას და აგაპიტს 536 წლის მარტში გადააყენა ანთიმოსი; ეს არა იმდენად იყო კიდევ დაუდასტურობინა ეს თავისი 42. ნოველით, რომლითაც ანთიმოსს, სვევეროსს და ყველა მათ მოხზრეს აკრძალული ჰქონდათ დედაქალაქში დარჩენა და დიდ ქალაქში ცხოვრებაც. მოუხედავად იმისა, რომ ამის შემდეგაც თეოდორა ყოველი დონით ემხარებოდა ანთიმოსს, მან მაინც ვერ აღიდგინა თავისი მღვდლმთავრობა (იხ. III. Дилъ, Юстинианъ и византийская цивилизация в VI вѣкѣ. СПб 1906. стр. 343—353), შეად. ზემოთ გვ. 199—200.

ირაკლი კეისრის ლაშქრობა

Αὐτίς οὖν ἐπιστρατεύει Χοσ-
 ρότης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς κατὰ
 Ῥωμαίων, Σάρβηρον ἰηρούμενον
 τῆς στρατιᾶς ἐκπέμψας, ὃς κατε-
 δῆσεν πᾶσαν τὴν ἀνατολικὴν χώ-
 ραν· καταλαμβάνει δὲ τῶν ἁγίων
 τόπων τὰ ζεοποιᾶ ξύλα τοῦ σωτη-
 ρίου σταυροῦ, Μωδῆστου τηλικού-
 τα Ἱεροσολύμων προεδρεύοντος.
 παρεσκευάζοντο δὲ οἱ Πέρσαι· καὶ
 ἡπείγοντο [μέχρις] ἔλθειν εἰς Χαλ-
 κιδόνα. ὁ οὖν Ἡράκλειος ἐκ τε
 Περσῶν καὶ Ἀβάρων θορυβούμε-
 νος ἄμα καὶ λιμῆ πιεζομένης τῆς
 Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ λοιμοῦ
 θανάτῳ φθειρομένης, προσεκα-
 λείτο Σέργιον τε τὸν τῆς πόλεως
 πρόεδρον, ἔτι τε καὶ ἄρχοντας καὶ
 τὸ λοιπὸν τοῦ λαοῦ μέρος, (καὶ)
 παρατίθεται αὐτοῖς τοὺς παῖδας,
 καὶ Βῆνον τὸν πατρίκιον ἐγχει-
 ρίζει τὰς τῶν πραγμάτων διοική-
 σεις, καὶ ἀπάρας ὄντα τὸν Ἡύξει-
 νου ἐπειράτο διὰ Λαζικῆς εἰς τὴν
 Περσικὴν εἰσβαλεῖν· καθ' ἣν εἰ-
 τεταὶ αὐτῷ υἱὸς ἐκ Μαρτίνης τῆς
 γυναικὸς (μεθ' ἑαυτοῦ γὰρ ταύτην
 ἦγετο), ὃν καὶ ἐπωνόμασεν Ἡράκ-
 λειον. ἐντεῦθεν ἀποστᾶλλει δῶρα
 πρὸς τὸν Τούρκων κύριον, ἐπὶ συμ-
 μαχίᾳ τῇ κατὰ Περσῶν συγκα-
 λούμενος· ὁ δὲ δεξάμενος ὑπέσ-

ხოსრომ, სპარსელთა შეფემ,
 კვლავ ილაშქრა რომაელთა წინა-
 აღმდეგ და გაგზავნა ჯარის წინა-
 მძღოლი სარვიროსი, რომელმაც
 მოარბია მთელი აღმოსავლეთის
 მხარე. მან წარტყვენა წმინდა
 ადგილების ცხოველმყოფელი ხე
 მაცხოვრის ჯვარისა, როდესაც
 იერუსალიმის პატრიარქად იყო
 მოდესტე¹. სპარსელები ეშხადე-
 ბოდნენ, რომ სასწრაფოდ მიეღ-
 წით ქალკედონში, და, იი, ირაკ-
 ლიმ, შეწუხებულმა სპარსელებ-
 მისა და ავარებისაგან და რად-
 გან ამავე დროს რომის სახელ-
 მწიფოში სიმშოლობა მივიწყ-
 რებდა და შავი ჭირისაგან ბევრი
 იხოცებოდა, მოუწოდა სერგის,
 დედაქალაქის პატრიარქს, ავ-
 რეთვე მთავრებსა და მოსახლე-
 ობის დანარჩენ ნაწილს, ჩაიბარა
 მათ თავისი ბავშვები, ხოლო
 პატრიკიოს ბონოსს ვადანცა სა-
 ხელმწიფო საქმეები, თვითონ კი
 შავი ზღვისთ გასცურა და სცადა
 ლაზიკის გზით სპარსეთში შე-
 კრილიყო. ამ ლაშქრობის დროს
 მას ეყოლა თავისი ცოლის მარ-
 ტინესგან (რომელიც თან ჰყავდა
 მას) ვაჟი, რომელსაც დაარქვა
 ირაკლი. აქედან მან საჩუქრები
 გაუგზავნა თურქთა უფალს და

¹ მოდესტე იერუსალიმის პატრიარქად იყო 631—634 წლებში.

χριστο συλλαχθῆσιν (de Boor სთხოვდა მოკავშირეობას სპარსელთა წინააღმდეგ; იმანაც მიიღო სანუქრები და აღუთქვა მოკავშირეობა¹.

¹ ამ ნაწევრში მოთხრობილია ირაკლი კეისრის ღაშკრობაზე სპარსეთის წინააღმდეგ ლახეთისა და ივერიის გზით 620-იან წლებში. აქ მოხსენებული „თურქთა უფალი“ არის ნახარათა „ხალანი“, რომელთანაც კავშირი გააბა ირაკლიმ.

ნიკიფორე კონსტანტინეპოლელი ეს ტექსტი ცნობილია ძველ ქართულ მწერლობაში, სახელდობრ, მოიპოვება ერთი თხზულება, რომლის ერთ ნაწილს ჰქვია: „უწყებაჲ ვითარ იგი ირაკლი მეფემან ყოველს სამეფოს სპარსთაჲ წარმოუყენა“. აქ ვკითხულობთ ჩვენ ირაკლის ღაშკრობის ისეთ აღწერას, რომელიც თითქმის სიტყვა-სიტყვით იმეორებს ნიკიფორეს ზემოთ მოყვანილ ტექსტს. ქართულ ტექსტში ვკითხულობთ:

მერმე კუალად ზუასრო სხუაჲ მთავარი წარმოაელინა საბერძნეთსა ზედა, რომელი მოქცეულდა იყო პალესტინით, სახელით სარგარონ. სიმრავლითა ვრისათა ფრიად. რომელმანცა განჩყუნა და მოაოკრა ყოველი საბერძნეთი უძკრეს პატივდისა მის. და შთავიდა კონსტანტინეპოლედ და ქალციდონს დაჴმენა ყოველითა ღაშკრითა. თესითა და ყოველითა ღონითა ისწრაფდა განჩყუნად და ძვრის-ყოფად ქალკისა და ვრისა. ბოლო ირაკლე მეფემან ისწრაფა და ყოველით-ვერძო შეიკრიბა ღაშკარი და მიიწოდა მან ურიცხვ ერთი მბრძოლთაჲ ყოველით-ვერძო ნათესაფთაჲგან მრავალთა. და ვეჴსანი პონტოათ, რომელ არს ზღუაჲ ვრცელი შრდილოათ-ვერძო, წარემართა სიმრავლითა ურიცხვთა ნაეგბისათა. და ჰყვა მას თანა ცოლი თვისი, და მოიწია რაჲ ტრაპეზუნდ ტედ სანახებთა სამე-ჯრჯლთაჲსათა (ბს. 1621XV). უშვა ძე, რომელსა უწოდა ირაკლე. და ნიერ წარაგლინა მოციქულნი ძლუნითა მრავლითა მეფისა მიმართ თურქთათსა. ბოლო მეფემან თურქთამან დიდად შეიწყნარან მოციქულნი ვრაკლესნი და მისცა მას აღთქუმაჲ ერთობისაჲ. (იხ. მ. ჯანაშვილი: *СМΟΜΟΙ*, XXVII [1900], გვ. 48—49). ქართულად ძველი ნათარგმნია „ქორთნიკონსა სებ“, ე. ი. 1042 წელს. ეს ძველი დაწეროლებით გარჩეული გვაქვს ქვემოთ (იხ. დამატება).

² ნიკიფორეს დანარჩენ ცნობებს შორის აღუნიშნავთ იუსტინიანე II-ის გადაყენებასთან და მის კვლავ დაბრუნებასთან დაკავშირებულ ფაქტებს. 695 წელს, ლეონტის მიერ მოწოდებით შეთქმულების შედეგად, იუსტინიანე დაატუსაღეს, ცხვირი მოსტრეს და გააძვეეს: ის ჯერ ქერსონში იყო, შემდეგ ნახარეთში. ნახარათა ქვეყანაში მან შეიძინა მრავალი მომხრე, რომელთა შემწევობითაც შეძლო 705 წელს დაბრუნებულიყო კონსტანტინეპოლში და ბრძოლით აეღო იგი. იუსტინიანეს მომხრეებს შორის ყველაზე უფრო აქტიურია გინზე „ვარახბა-ჯური“ (*Βαραβαχουριος*), რომელმაც შემდეგ პროტოპატრიკიოსის საპატიო წოდება მიიღო და ოფსიციონის თემის სტრატეგოსად იქნა დანიშნული. ამ თანამდებობაზე იყო ვარახბაჯური 711 წლამდე: ამ წელს ვარდან ფილიპიკმ ტატირ-დან ჩამოაგდო იუსტინიანე, თავი მოჰკვეთა მას და მასთან ერთად სიკვდილით დასაჯა მისი უერთგულები ვარახბაჯურიც (იხ. ნიკიფორეს „მოკლე ისტორია“, გვ. გვ. 41 და 48).

ნიკოლოზ მისტიკოსი

ნიკოლოზ მისტიკოსი ცხოვრობდა 852—925 წლებში და მოღვაწეობდა ლეონ VI-ის, ალექსანდრეს და კონსტანტინე პორფიროგენეტის დროს. იგი ლეონთან ერთად იზრდებოდა და შემდეგ, როდესაც ლეონი გამეფდა, კეისარმა ნიკოლოზს „მესაიდუმლის“ (μυσταγωγ) წოდება უბოძა.

ნიკოლოზი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა სამეთვო კარის ცხოვრებაში და აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ეკლესიებს შორის ურთიერთობის გამწვავებაში. მან ლეონ VI-სთან ერთად დაამუშავა „ახალი დებულება“ (Νέα τακταξ) კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოში შემავალ გათედრათა განრიგებისა¹. ნიკოლოზი ორჯერ იყო კონსტანტინეპოლის პატრიარქად: 901—907 და 912—925 წლებში. მისი გადაყენება გამოიწვია სამეთვო კარზე დატრიალებულმა ინტრიგებმა. მმართველ წრეებში არსებულმა ინტერესთა წინააღმდეგობამ გარეგნული გამოსახულება ჰპოვა ლეონ მეფის მეოთხედ დაქორწინების საკითხში: მესამე ცოლის (ევდოკიას) გარდაცვალების შემდეგ ლეონ მეფემ მოინდომა მეოთხედაც დაგვირგვინებულიყო, რაც საეკლესიო წესების მიხედვით ყოველად დაუშვებელი იყო. 907 წელს ნიკოლოზი გადაყენებულ იქმნა; ახალმა პატრიარქმა ექვთიმემ მოუპოვა კეისარს აღმოსავლეთის პატრიარქთა თანხმობა და ლეონმა იქორწინა ზოია კარბუნოფსინასთან. მაგრამ ბრძოლა ძველსა და ახალ პატრიარქებს შორის გრძელდებოდა. ძველი პატრიარქის პარტიამ ისარგებლა შეცვლილი პოლიტიკური სიტუაციით და 912 წელს ნიკოლოზმა კვლავ მოიპოვა პატრიარქის ტახტი.

ნიკოლოზ მისტიკოსმა დაგვიტოვა წერილები, რომლებიც საყურადღებო ცნობებს შეიცავენ იმდროინდელი პოლიტიკური და საეკლესიო ცხოვრების შესახებ². ვატიკანის ხელნაწერი შეიცავს მის 163 წერილს³. აქვე ვათავსებთ ამ წერილების აღრესატთა სიას.

¹ დაწერილები იხ. ზემოთ გვ. 194—195.

² ნიკოლოზის წერილებით სარგებლობის დროს უნდა გვახსოვდეს, რომ ძვენი წინაშე არა მარტო მატინე, არამედ დიპლომატიური მიწერა-მოწერა, რომელიც ერთი მხრით ამბებს ავგინერს მეტად ხოვადად, ხოლო მეორე მხრით ტანდენციურია (იხ. I. Межпоровский: Виз. Ар. X [1903], стр. 514).

³ პირველად გამოცა A. Mai-მ 1844 წელს; გადაბეჭდა Migne-მა, PG, ტომი 111, გვ. 1—406.

ბიკლოზის წერილთა ადრეხატება

- 1—2. კრეტის ამირას
3. ბულგარეთის მმართველს (ბუ-
ჯოვი) სვიმეონს
4. ბულგარეთის არქიეპისკოპოსს
5—11. ბულგარეთის მმართველს (ბუ-
ჯოვი) სვიმეონს
12. ბულგარეთის არქიეპისკოპოსს
13. სვიმეონის პირველ კაცს
14—31. სვიმეონ ბულგარელს
32. რომის პაპს
33. ტრიფონ მონაზონს
34. ვლადის სტრატეგოსს
35. სტრიმონის სტრატეგოსს
36. სტრონგოლიძონტის კურა-
ტორს
37. სტილიანე დიაკონს
38. ფილეტოს მონაზონს
39. ეფესოს მიტროპოლიტს გრი-
გოლს
40. პატრიკიოს მალაკინოსს
41—42. ეფესოს მიტროპოლიტს გრი-
გოლს
43. პატრასის მიტროპოლიტს ანდ-
რიას
44. სტრატეგოსს
45. არსენი მონაზონს
46. ა ბ ა ზ გ ი ი ს მ თ ა ვ ა რ ს
47. კონსტანტინეს
48. ეფესოს მიტროპოლიტს გრი-
გოლს
49. მიტროპოლიტებს, რომელნიც
ეკლესიის გარეშე არიან
50. კვიზიკის მიტროპოლიტს იგნა-
ტის
51. ა ბ ა ზ გ ი ი ს მ თ ა ვ ა რ ს
52. ალანიის არქიეპისკოპოსს პეტ-
რეს
53. რომის პაპს იოანეს
54—55. უცნობებს
56. რომის პაპს იოანეს
57. სვინადის ეპისკოპოსს
58. იკონიის ეპისკოპოსს
59. უცნობს
60. დიდი ეკლესიის იკონომოსს
61. უცნობს
62. პეტრე მონაზონს
63. ეპიფანე მონაზონს
64. ტრიფონ მონაზონს
65. ამისის ეპისკოპოსს იოანეს
66—68. უცნობებს
69—70. პროტოსპათარ დავით კამუ-
ლიანეს
71. ნიკეის [ეპისკოპოსს] ალექსან-
დრეს
72—77. უცნობებს (აქედან 74. ქალ-
დიის მიტროპოლიტს ან მის
მეზობლად)
78. მონაზონებს
79. უცნობებს (შეიძლება ემბო-
დეს ალანიას)
80—81. უცნობებს
82. პროკონსულ ლანდულფეს
83. იდრონტის ეპისკოპოსს
84. პროტოსპათარ გედონს
85. ლანგობარდების არქიეპელებს,
მლედლებს, მთავრებს...
86. მუფეს, ეკლესიის იკონომოსის
შესახებ
87—88. უცნობებს
89. ეფესოს ეპისკოპოსს გრიგოლს
90. უცნობებს
91. უბრწყინვალეს კოსოპეს
92. უცნობს
93. კლაგდოპოლის ეპისკოპოსს
თეოკრისტეს
94. ეფესოს ეპისკოპოსს გრიგოლს
რომანოზ კესარს
96—97. ნიკომედიის [ეპისკოპოსს] იგ-
ნატის
98. მმსა და თანამმსახურს (აღმ.
ერთ-ერთ პატრიარქს)
99. უცნობს
100. ნიკეის მიტროპოლიტს
101. უცნობს
102. სარკინოზთა სარდალს
103. გოდინეს, კესარის პროტოსპა-
თარსა და მთავარს (მეჯოვის)

104. ლაოდვიკის მიტროპოლიტს
კონსტანტინეს
105. უცნობს
106. ხერსონის არქიეპისკოპოსს
107. კვიზიკის ეპისკოპოსს
108. პისინუნტის ეპისკოპოსს
109. უცნობს
110. პისინუნტის ეპისკოპოსს
111. უცნობს
112. კლავდიუპოლის ეპისკოპოსს
თეოკტიტეს
113. ნიკეტა ათენელს
114. ქალდიის მიტროპოლიტს ბა-
სილის
115. ანტიოქიის მიტროპოლიტს
(პატრიარქს) ექვთიმეს
116. ლარისის ეპისკოპოსს ფილი-
პეს
117. სილეონის ეპისკოპოსს ლე-
ონს
118. ალანიის არქიეპისკოპოსს
პეტრეს
119. პატრასის ეპისკოპოსს ანდ-
რიას
120. ტრიფონ მონაზონს
121. ანატოლიკის პატრიკიოსსა
და სტრატეგოსს ლეონს
122. ამბროსი ეპისკოპოსს
123. პატრასის [ეპისკოპოსს] ანდ-
რიას
124. ეფესოს ეპისკოპოსს გრი-
გოლს
125. უცნობს
126. იგნატის, მაგისტროსს. შე-
მონაზოვნებულს „დიდ მინ-
დორში“
127. ლეონ სპათარს
128. ქალდიის [მიტროპოლიტს]
ბასილის
129. სილეონის [ეპისკოპოსს] ლე-
ონს
130. კვიზიკის [ეპისკოპოსს] იგნა-
ტის
131. ტრიფონ მონაზონს
132. ეფესოს ეპისკოპოსს გრი-
გოლს და ფოტიოსს ჰერაკ-
ლეელს
- 133—135. ალანიის არქიეპისკოპოსს
პეტრეს
136. ძმებს სტეფანეს, მიქელსა და
კონსტანტინეს
- 137—138. კვიზიკია მიტროპოლიტს
იგნატის
139. მთავართა მთავარს (სო-
მეხთა?)
140. თესალინიკის სტრატეგოსს
მიქელ პატრიკიოსს
141. მხის ბომონის წინამძღვარს
142. სარდეს მიტროპოლიტს ან-
ტონის
143. იგნატი მაგისტროსს...
144. ლონგიბარდის სტრატეგოსს
ნიკოლოზს
145. ამალფის მთავარს
146. კონსტანტინე პროტასიკ-
რიტს
147. უცნობს
148. ექვთიმე მონაზონს
149. თრაკესიის სტრატეგოსს
150. ფილოთეოს პატრიკიოსს
151. ეფესოს ეპისკოპოსს გრი-
გოლს
152. უცნობს
153. თეოდოსი მონაზონსა და
კუბიკულარის
154. ეფესოს ეპისკოპოსს გრი-
გოლს
155. უცნობს
156. რომანოზ კვიარას
157. დიმიტრი კვიზიკელს
- 158—159. ლაოდვიკის მიტროპოლიტს
კონსტანტინეს
160. ეფესოს ეპისკოპოსს გრი-
გოლს
161. პელაოონესის სტრატეგოსს
162. ა ბ ა ხ გ ი ს მ თ ა ვ ა რ ს
გ რ ი გ ო ლ ს (გიორგის?)
163. ანტიოქოს მონაზონს.

ნიკოლოზ მისტიკოსის ცნობების დამუშავების დროს ხელთ-
გვეტონდო:

Migne, Patrologia graeca, ტ. 111, გვ. 1—406.

Проф. Ю. Булаковский, Христианство у Алян: Визан-
тийский Временник V (1898), стр. 1—18.

Проф. Ю. Булаковский, Аляны по сведениям класси-
ческих и византийских писателей. Киев, 1899.

წერილი 46

Τῷ ὑπερφυσίᾳ καὶ ἡρατῆμένῳ
ἡμῶν νῦν τῷ περιδρόμῳ ἔξουσιασῆ
'Αθανάσιος

Ἴπὶ τῷ χωρισμῷ, τέκνον ἡμῶν,
τοῦ μακκρωτάτου πατρός σου ἐλυ-
πήθημεν, ὡσπερ ἦν ἀκόλουθον,
τήν τε σὴν ἐννοοῦντες ἐπὶ τῷ πά-
θει: πληγὴν τῆς καρδίας, καὶ τῶν
ἄλλων ὅσοι φιλεῖν οἶδασιν ἀνθρω-
πον ἀρετῇ κεκοσμημένον, μάλα τα-
οῖος ἦν ὁ σὸς πατήρ παρὰ πάν-
των καὶ ἐκαινούμενος καὶ θαυμα-
ζόμενος. Πλὴν εἶχομεν τῆς λύτης
ἀπαλλαγὴν, ὅτι σὲ βλαστὸν αὐτοῦ
ζῆντα γνήσιον, καὶ καρπὸν τῆς
ἐκείνου σποράς, ἡ θεία εὐδόκησε
Πρόνοια, καὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς
ἀρχῆς ἀναδέξασθαι, καὶ ὡσπερ
εἰκόνα τινὰ τῷ οἰκείῳ ἔθνει ἂντι
τοῦ χωρισθέντος ἐκ τῆς μητρίδος
ταύτης ζωῆς παρέσχεν ὁρᾶσθαι.
Τοῦτο ἡμᾶς ἀπήλλαξε τῆς λύτης,
καὶ μάλλον πρός θεῖαν εὐχαρισ-
σίαν μετήνεγκεν. Καὶ ἡ χάρις τῆ-
σάμεν καὶ εὐχαριστοῦμεν, θεόμενοι:
τῆς θεϊκῆς ἀγαθότητος ἐν μηδενί
σε τῶν πατρικῶν ἀπολείψθηναί

უხეშთავსსა და ჩვენს საყვარელ
შვილს, აბანგის ბრწყინვალე
შთაგარს

შენი უნეტარესი მამის ვარდა-
ცვალეების გამო, ჩემო¹ შვილო,
როგორც მოსალოდნელი იყო,
დამწუხრებელი ვართ და თანა-
ვეგრძნობთ შენს დამწუხრებულ
გულს, და ყველა იმათგან, რომ-
ლებსაც კი აქვთ უნარი უყვარ-
დელთ ადამიანი, ვაეკაცობითა და
სიკეთით შემკული, განსაკუთრე-
ბული იყო მამაშენი, ყველას მიერ
ქებული და განცვიფრების ღირ-
სად აღიარებული. ჩვენ მინც
გვაქვს ამ მწუხარების შენამსუბუ-
ქებელი საბუთი, რადგან ღვთის
განგებამ განსაჯა, რომ მისი
ძალიუფლების მემკვიდრე იყო
შენ, მისი ღვიძლი ნაშობი, ნაყო-
ფი მისი თესლისა, და მის საკუ-
თარს ერს მისცა შესაძლებლობა
გბედავდეს შენ, როგორც იმის
ხატს, ვინც ამ ფუქ ცხოვრებას
გამოესალმა. იი, ეს გვიმსუბუ-
ქებს ჩვენ მწუხარებას და ღვთის
წყალობას გვადიდებინებს. მად-

¹ წერილში ყველგან „ჩვენი“ სწერია.

κατορθωμάτων, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπερβαλεῖν, καὶ γενέσθαι τοιοῦτον ἐν τοῖς ὑποχειρίοις πατέρα καὶ ἀρχοντα, οἷος καὶ τὴν τοῦ θεοῦ ψῆφον ἐκ' ἔργοις μαρτυρήσαι. διακαίαν ἐπὶ σοὶ γενέσθαι, καὶ τὸν πατέρα ἑ. μακαριώτερον ἀποφθῆναι διὰ τοῦ σοῦ τρόπου καὶ τῆς καλοκαγαθίας, καὶ σεαυτὴν ἀειμνηστον κλέος ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι. περιποιήσασθαι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἀθάνατον ὁδὸν καὶ τιμὴν καὶ ἀπόλαυσιν.

Ἀπαστείλαμεν εὐλογία καὶ χάριν ἰμάτιον· περὶ δὲ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλανίας, τέκνον ἡμῶν, γράφειν τι οὐκ ἔχω. Αὐτὸς γὰρ συνετὸς ὢν καὶ φρόνιμος, καὶ εὐδὸς τὸ ἐκείνου ἔργον, ὅτι πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπων, ἑ. πρὸς ὁδὸν τοῦ μεγάλου ὀνόματος τοῦ θεοῦ, πάντως καὶ χωρὶς ἡμετέρας γραφῆς διὰ τὴν ἀποκατεμένην ἐκείθεν μαθησασθῆσαν τοῖς φύλοισι, καὶ συνεπικουρήσει ἀντὶ, καὶ συναντιλήψῃ τῶν πόνων· καὶ εἴ τις ἐν ἔθνεσι τοιοῦτος καὶ γῆ ἕνεχ τῶν ἀναγκαιῶν καὶ ἀνεσιν τῆ ζωῆ φερόντων ἐνδεής ἔσται, προθύμως ἐπιχορηγήσει τοῦ θεοῦ σοὶ δύναμιν παρασχόντος· καὶ εἴης καὶ ἑ. ἐκ' ἡμῶν εἰς εὐκορίαν τῆς τριακτῆς θανάματος καθιστάμενος· βροθεὶς τοῖς ἀποροῦμένοις (PG, t. 111, 236).

მოგახიკა; დე, იყოს ასე და დაეხმარო დამიშვრალგბს, შენ, რომელსაც უხვად გაქვს ეს ძალა.

ლობა შეეწირეთ და მადლობას ვწირავთ, და ვევედრებით ღვთისურ სიკეთეს, რომ არაფერში მოგაკლდეს მამისეული წარმატებები, არამედ კიდევ უფრო გადამაქარბო, და ისეთი მამა და მთავარი იყო ხელქვეითთათვის, რომ ღვთის არჩევანი საქმით გაამართლო და შენი მამა, ეგოდენ უნეტარესი, გამოაჩინო შენი ზნით და ვაყვაცობით, მოხვეჭო ამ წუთისოფელში მუდამ სახსოვარი დიდება, ხოლო სამომავლოდ უკვდავი სახელი, პატივი და ნეტარება.

წყალობის ნიშნად გიგზავნით წამოსახსხამს; ალანის არქიეპისკოპოსის შესახებ მოსაწერი ორიფერი მაქვს. შენ საქმარე შეგნებული და გონიერი ხარ და მამაშენის საქმიანობისაც იცნობ, რომ იღამიანთა ხსენისათვის, ღვთის დიადი სახელის დიდებისათვის, საზოგადოდ და ჩვენი წერილის გარეშეც, შენი მოღვაწეობით გვერდში ამოუდგე მას (ე. ი. მამას) და მონაწილეობა მიიღო მის შრომაში, რათა ღვთის მეგობრებს მიანიჭო კუთვნილი საზლო. და თუ მას¹ ამ ტომში, უცხო ქვეყანაში მყოფს, რამე უკირს ცხოვრების პირობების შესამსუბუქებლად, აღმოუჩინე დახმარება გულისხმეორად, რადგან ღმერთმა შენ ამის ძალა

¹ იგულისხმება ალანთა არქიეპისკოპოსი.

წერილი 51

Τῷ περιδοξῷ Ἰουσιανῷ Ἀθηνῶν

აბაზგის ბრწყინვალე მთავარს

Τὸ φιλόνεικόν σου καὶ τὸ χρησ-
τόν τοῦ τρόπου ἐκίνησεν ἡμᾶς
πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην, ὡ τοῦ θεοῦ
ἄνθρωπε, καὶ ἰδοὺ πρῶτον: διὰ τοῦ
γράμματός προσαγορεύοιμὲν σε, καὶ
ὡς τέκνον ἡμῶν οἷα παρόντως ἐναγ-
καλιζόμεθα, καὶ πατριχοῖς φιλήμασι
περικτυσόμεθα. Καὶ γὰρ τοῦ μὲν
φιλοθέου ἀπόδειξις ἡ ἐνθεός σου
σπουδή, ἣν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ καὶ τῇ
ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας τῶν ἔθ-
νους τῶν Ἀλκων ἐπειδείξω καὶ
ἐπιδείκνυσαι. Ἀνεμάθοιμεν γὰρ ἐκ
διαφόρων τῶν ἐπισταμένων τὰ σὰ
κατορθώματα, ὡς μετὰ γε θεὸν
πολλὴν τὴν πρόνοιαν κατεβάλου
εἰς τε τὸν φωτισμὸν τοῦ τῆς Ἀλα-
νίας ἄρχοντος, καὶ εἰς τοὺς ἔσο-
σιν αὐτῷ κατηξάθησαν τοῦ ἀγίου
βαπτίσματος. Τῆς δὲ χρηστότητος
τῶν τρόπων καὶ τῆς εὐποιίας τίς
ἄλλη περιφανεστέρα ἔσται ἀπόδει-
ξις; ἢ τίς ἂν ἄλλο ἐπιζητήσῃ
μαρτύριον; ἀρκούσης τῆς ξενοδο-
χίας, τῆς θεραπείας, τῆς ἄλλης
ἐν πάσι παραμυθίας, ἔση θύνατὴ
χορηγεῖσθαι, ἣν εἰς τὸν θεοφιλέσ-
τατον ἀρχιεπίσκοπον τὸ τέκνον
ἡμῶν, ἔλη προαιρέσει καὶ ἔλη ψυχῇ
ἑοφθῆς ἐπιδείξάμενος. Διὰ τὸντο
δεόμεθα τοῦ ἰκανοῦ πολλαπλασίου
ἀντιδοῦναι τὰς ἀμοιβὰς ἐν τε τῷ

შენმა ღვთისმოსავობამ და უნ-
წიველო ქცევამ, ღვთის კაცო,
აღვიძრია სიყვარული შენდამი.
და, აი, პირველად ნოვმართავ¹
შენ წერილით და, თითქოს მანდ
ვიყო, ჩაგეკონები და მამობრივი-
კოცნით გეამბორები. შენი ღვთის-
მოსავობის საბუთია შენი ღვთის-
ნიერი სწრაფვა, რომელიც გამო-
იჩინე და იჩენ, რომ აღანთა
ტომი იხსნა და ქეშმარიტები
შეაცნობინო. ჩვენ შევიტყუთ
ზოგიერთებისაგან, რომლებმაც
შეისწავლეს შენი ვაჟკაცობანი,
რომ შენ ღვთის ცნების მიხედ-
ვით ღიღი ამავი დასდე და განა-
ნათლე აღანიის მწართველი და-
ყველა ისინი, ვინც მასთან ერ-
თად ღირსი ვახდა წმინდა ნათ-
ლისღებისა. შენ ქცევათა უმწიკ-
ველობისა და ქველმოქმედების-
სხვა რა საბუთი იქნება უფრო
თვალსაჩინო? ან სხვა რა მოწმო-
ბაა საძებარი? საკმარისია შენი-
სტუმართმოყვარეობა, მზრუნვე-
ლობა და სხვა ყოველგვარი წუ-
ხილი, რომელიც შენ გამოიჩინე
სულით და გულით ჩვენი შეილის,
ღვთიუესაყვარლესი არქიეპისკო-
პოსის მიმართ. ამიტომ ჩვენ
ვთხოვთ იმას, ვისაც ძალუძს
მრავალკეცად აუნაზღაუროს სა-

¹ აქაც და ქვევითაც ყველგან მრავლობით რიცხვში ლაპარაკობს ხელოვნი.

παρόντι: βίη, καὶ τῷ μέλλοντι αὐ-
 τὸν κατὰ τὸν πλοῦτον τοῦ ἐλέους
 αὐτοῦ ἀνταναπληρῶσα: τὰς χάρι-
 τας, νῦν μὲν ἐκ πάσης διατηροῦν-
 τὰ σε ἡσυχίας, καὶ τῆς
 τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐναν-
 τιότητος; ἐν δὲ τῇ μελλούσῃ ζωῇ
 συναριθμοῦντά σε τοῖς ἡγαπημέ-
 νοις αὐτῷ, καὶ οὗς ἡ τῶν θερα-
 πόντων αὐτοῦ ἔχει: συναριθμησις.
 εἴ τινας δ' ἂν καὶ ἔτι δυνατοῦ
 σου ὄντος; ὁ θεοφιλέστατος ἀρχιε-
 πίσκοπος ἐπιτεύξεται παραμυθίαις
 τῆς σῆς, τέκνον ἡμῶν, ἀρετῆς,
 πάντως καὶ τοῦτο βίβεις τοῖς προ-
 λαβοῦσί σου καλοῖς συναριθμοῦ-
 μενον, καὶ τὴν ἀντίδοσιν παρὰ
 τοῦ μεγαλοδώρου θεοῦ ἡμῶν εἰς
 τὸ πολυπλάσιον ἀπεκδεχόμενος
 (PG, 111, 241—243).

ბოძვარი ამ წუთისთვის და
 მომავალშიც, რათა მან თავისი
 მდიდარი გულშემატკივრობის მი-
 ხედვით სანაცვლოდ გაამრავ-
 ლოს წყალობანი, დაგიცვას შენ
 ახლა ყოველგვარი უბედურები-
 სიდან და აღამიანურ საქმეთა
 სიმრუდისაგან, ხოლო სამეგობრო
 ცხოვრებაში ჩაგრიცხოს შენ თა-
 ვის საყვარელ მახლობლებში და
 იმათ რიცხვში, ვინც მის მსახუ-
 რებს შეადგენენ. თუ კი, სანამ
 შენ შეგიძლია, ღვთიუწსაყვარ-
 ლესი არქიეპისკოპოსი შენი ვიფ-
 კაცობის ნუგეშინისცემას მიი-
 ლებს, ჩემო შვილო, საერთოდ
 ესეც მიუმატე შენ წინანდელ
 კარგ საქმეებს და მიიღე ქველ-
 მოკმედი ღმერთისაგან საზღაური
 მრავალქვედად.

წერილი 162

აბაზგიის მთავარს გრიგოლს
 (გლორგის?)

Γρηγορίω ἱεροβιαστῇ Ἀβαστίας

Τοῖς εὐγενέσιον ἀνθρώποις, καὶ
 μάλιστα ὄσοις τὸ ἀρχεῖν ἐδωρή-
 σατο ὁ θεός, ὥσπερ τῶν ἄλλων
 ἔχουσι: τὸ διαφέρειν, οὕτως ὀφει-
 λόμενόν ἐστὶ καὶ τὸ ἐν ἀρετῇ δια-
 πρέπειν, καὶ μὴ μόνον τῇ σαρκικῇ
 εὐγενείᾳ σεμνύεσθαι, ἀλλὰ πολλῶ
 πλέον καὶ τῇ ψυχικῇ λαμπρότητι
 ἐξωραϊζεσθαι. Τοιοῦτον καὶ σὲ
 ἀκούομεν εἶναι, τέκνον ἡμῶν, καὶ
 θαυμάζοντες χαίρομεν, καὶ βέλαιτού-
 μαθα παρὰ τοῦ πάντων αἰτίου τῶν
 καλῶν θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ πλέον σε
 τοῖς εὐγενέσι τοῦτοις τρόποις καλ-

კეთილშობილ აღამიანებს და
 განსაკუთრებით იმათ, ვისაც
 ღმერთმა ძალაუფლება მიაკუთ-
 ვნა, რომ სხვებისაგან განსხვავ-
 დებოდნენ, მოეთხოვებოთ, რომ
 გამოირჩეოდნენ სხვებში სიკეთი-
 თაც, მაგრამ არა მხოლოდ ხორ-
 ციელი კეთილშობილებით უნდა
 გამოირჩეოდნენ, არამედ უფრო
 მეტად სულიერი ბრწყინვალეობი-
 თაც იყვნენ შემოსილი (ბეჯარა-
 ჯეშაი). ჩვენ ვესმენია, რომ შენ,
 ჩემო შვილო, ასეთი ხარ და ძა-
 ლიან გვიხარია, და ჩვენ ვთხოვთ

λεπίσεισθαι· και καλὸν ἀρχιῳ: ἐξουσίαις παραδέεγμα· και γὺν διαφαινεσθαι: τῆ βίῳ παρόντα, και μετὰ τὴν ἐκ τῆς ματαίας ταύτης ζωῆς ἀναχώρησιν δοῦνα: τοῖς σοῖς τέως ἐπὶ τῆς σῆς ἀρχῆς καθισταμένοις πρὸς τὴν ἡμῶν ἀφορῶσι κατάστασιν δεικνύει: κατὰ μηδὲν λειπομένους τῆς πατριῆς ἀρετῆς και μακαριότητος. "Α δὲ περὶ τῶν Βουλεγγάρων ἔγραψας, οὐκ οἶδα ποῖοις κρίμασι τοῖν ἡμεῶν, μέγας τὸ κακὸν ἔτι τῆς ἔχθρας, και τὸ καλὸν οὐκ ἔμαρτυροῦσε τῆς εἰρήνης. Σὺ οὖν, τέχνην ἡμῶν, κατὰ τὴν βρασιλευσιν ἀξιῶσιν τε και δεικνύσιν,

ლმერთს, რომელიც ყველა სიკეთის მიზეზია, რომ შენ უფრო და უფრო დაგამშვენოს ამგვარი კეთილშობილი თვისებებით, გამოგაიხიოს ამ ცხოვრებაში როგორც კარგი ნიმუში მთავრის ძალაუფლებისა, ხოლო ამ ფუჭი ცხოვრებიდან გასვლის შემდეგ მიაჩიოს შენს მემკვიდრეებს, რომელნიც შენს სამთავრო ტახტზე (ἐπὶ: ἡ: τῆς ἀρχῆς) იქნებიან დაყენებული, ძალა, რომ აღაპყრონ თვალნი შენს თვისებებზე და არაფერი მოაკლდეთ მანისეული სიკეთიდან და ბედნიერყოფიდან¹. რაც შეეხება იმას,

¹ ნიკოლოზ მისტიკოსის ხელთ მოყვანილი სამი წერილის ადრესატია ანაბეგის მთავარი: მთავრის სახელი მხოლოდ შესამე წერილშია მოყვანილი — გრიგოლი. 901—925 წლებში, როდესაც ნიკოლოზი თრჯერ ფოპატრიარქად, აფხაზეთის მფლობელი იყო გიორგი II, რომელიც მეფობდა 922—957 წლებში. აფხაზეთის მფლობელი ამ დროს უკვე ატარებდა „მეფის“ ტიტულს: როგორც ცნობილია, 786—798 წლებს შორის აფხაზეთის მფლობელი ლეონ II გადაუდგა ბიზანტიას და მეფის ტიტულიც მოიპოვა. ხოლო ნიკოლოზ მისტიკოსი იხსენიებს მას იმ ძველი ტიტულით (ἀναστατοῦχος), რომლითაც VII საუკუნის პირველ ნახევარში (ლეონ I-ის დროს) ბიზანტიამ სცნო არაბებისაგან განთავისუფლებული აფხაზეთის მფლობელი (იხ. პ. ისტორიკა: „მნათობი“ 1950 წ. № 4, გვ. 102—120). მიუხედავად იმისა, რომ შიგ წერილში ნიკოლოზი იხსენიებს გიორგის როგორც მეფეს და ეუბნება მას „შენ გი, ჰერო შვილო, მშვენიერი დირსების კვლობაზე (και τῆς βρασιλευσιν ἀξιῶσιν) დაიცივი მეგობრობის სიწმინდეა“ (წერილი 162), ოფიციალურ მიმართებაში მას, ძველი ტრადიციით, უწოდებს მხოლოდ ἀναστατοῦχος-ს. ეს გარემოება შემთხვევითი არ უნდა იყოს. დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკურად ჩამოშორებას ბიზანტიასაგან (VIII საუკუნის ბოლოს) მოჰყვა IX საუკუნის მეორე ნახევარში ეკლესიურადაც ლაზეთის მეტროპოლიის გამოყოფა კონსტანტინეპოლის პატრიარქის სამწყსოდან. და იმავე ნიკოლოზ მისტიკოსს, რომელიც აფხაზეთა მეფეს მხოლოდ „მთავრის“ ან „მფლობელის“ (ἀναστατοῦχος) ტიტულით იხსენიებს, ახალ საეკლესიო კვათისში, რომელიც მან 901—907 წლებში შეადგინა ლეონ კეისართან ერთად, კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ კათედრათა შორის შეაქვს, ძველი ტრადიციით, „სევასტოპოლის (ცუმის) საარქიეპისკოპოსო აფხაზეთში“, თუმცა ეს უკანასკნელი კათედრა ფაზისის მეტროპოლიასთან და

φιλίας ἀνθρώπων (PG, 111, 389— 391). ბაზე დიაცავი მეგობრობის სიწმინდე, შენს თავში შეინახე მოკავშირეობის ქველი სული და ერთგულება, და თუ საჭიროება მოგიხმობს, მაინც აღასრულე ძიებული (ე. ი. ისწრაფე სანუკვარი-საკენ) როგორც კეთილგონიერმა შეგნებულმა მეგობარმა, რათა ამაშიც ნათლად გამოჩნდეს შენი ვაჟკაცობა და გულწრფელი მეგობრობა.

ერთი ახალი საარქივისკომოსო კათედრა — 34. *Ὁ Σωτηριώσις* (H. Gelzer Ungedr. u. unveröff. Texte, გვ. 551). და ეს კათედრა მოხსენებულია ყველა შემდგომ წესნაში: კონსტანტინე პორფიროგენეტის დროინდელში — 36. *Ὁ Σωτηριώσις* (H. Gelzer, Georgius Cyprius, გვ. 60), იოანე ციმისის დროინდელში — 36. *ἐπαρχίας* [სახელწოდება ხელნაწერში აკლია], *Ὁ Σωτηριώσις* (იხ. აგრეთვე ზემოთ, ეკთესისების ბერძნულ ცხრილში, ნოტიციები X ბ, X გ, და გვ. 232). „სოტერიუპოლისი“, როგორც ჩანს (იხ. ქვემოთ, გვ. 233), არის აფხაზეთის ქალაქი ბიჭვინთა. ვისი არქივისკომოსი შეიძლება იჯდეს ამ დროს, მთელი X საუკუნის მანძილზე, ბიჭვინთის ბერძნულ კათედრაზე? დასავლეთ საქართველოს ქონდა წინათ ორი საარქივისკომოსო კათედრა, სებასტოპოლის-ცხუმისა და ნიკოფსიისა, რომლებიც IX საუკუნის მეორე ნახევარამდე კონსტანტინეპოლის პატრიარქს ექვემდებარებოდნენ, ხოლო შემდეგ მცხეთის საკათალიკოსოს დაუკავშირდნენ და ამიტომაც ისინი აღარ იხსენიებიან *Néa ταραχά*-ში (იხ. ზემოთ გვ. 196). მაშასადამე, ამ დროს, X საუკუნეში, აღარ შეიძლება ბიჭვინთაში იჯდეს აფხაზთა ან ლაზთა (და საერთოდ ქართველთა) არქივისკომოსი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ხელქვეითი. დაგვრჩენია მხოლოდ ვიფიქროთ, რომ სოტერიუპოლის-ბიჭვინთაში ზის კონსტანტინეპოლის-პატრიარქის ხელქვეითი არქივისკომოსი ალაუნისა. XI საუკუნის ეკთესისში კი, როგორც ჩანს X ნოტიციიდან (იხ. ზემოთ გვ. 144), ალანთა ცალკე სამიტროპოლიტო კათედრა მიუღია.

კონსტანტინე პორფიროგენეტი

კონსტანტინე პორფიროგენეტი, ბიზანტიის კეისარი 912—959 წლებში, ცნობილია ბიზანტიის მწერლობის ისტორიაში როგორც ავტორი რამდენიმე ორიგინალური და კომპილაციური ნაწარმოებისა. მისი განკარგულებით შედგენილ იქმნა ძველ მწერალთა ნაწარმოებებიდან ამოკრეფილ ექსცერპტთა კრებულები, განსაკუთრებული თემების მიხედვით, ამ ნამუშევრიდან ცნობილია მისი კრებულები: *De legationibus*, *De sententiis*, *De vitiis* და სხვა.

რაც შეეხება ორიგინალურ ნაწარმოებებს, ცნობილია მისი ნარკვევი *De thematibus* (Περὶ θεμάτων), რომელშიც აღწერილია ბიზანტიის ტერიტორიაზე არსებული თემები; *De administrando imperio* (ანუ Περὶ βίου); *De caerimoniis aulae byzantinae* („ბიზანტიის სამეფო კარის ცერემონიებზე“) და „ბასილი მეფის ცხოვრება და მოღვაწეობა“.

1. განსაკუთრებით საგულისხმოა ჩვენთვის Περὶ βίου. ამ თხზულებით კონსტანტინე მიმართავს თავის შვილს რომანოსს, და აცნობს მას ყველა იმ ხალხსა და სახელმწიფოს, რომლებიც გარსაკრავს ბიზანტიას.

კონსტანტინეს ამ თხზულების შესახებ გამოთქმულია აზრი, რომ ის კომპილაციას წარმოადგენს, რომ ის ფაქტიურად მისი თანამემფეების მიერ არის შედგენილი და არა დამოუკიდებელია. აკად. უსპენსკი ამბობს („Византийские владения на сев. бер. Черноморья в IX и X вв.“, გვ. 10): „არც *De caerimoniis*-ში, არც *De adm. imperio*-ში არა ჩანს პირადი კომპოზიცია, არც დამოუკიდებელი დამუშავება. თითოეული თავი წარმოადგენს ან ცალკე საანგარიშო მოხსენებას, ან განსაკუთრებულ დოკუმენტს, რომელიც არქივებში ინახებოდა, ან ცალკე ნაშრომს, სპეციალური დაკვეთით შესრულებულს... ადვილი საფიქრებელია, რომ აქ გვაქვს იმპერატორის ბრძანებით შეკრებილი მასალები, რომლებიც შეუსწორებელი დარჩენილა და ერთიმეორეს შეუჯერებელი; საერთოდ აქ გვაქვს ნედლი არქეოლოგიური და ისტორიული მასალები“.

მაგრამ ეს არ მტკიცდება ამ თხზულების შესწავლით. დოკუმენტები და მასალები აქ მრავლად მოიხანს, მაგრამ ნედლად შეტანილი კი არ არის ესენი, არამედ მათ საფუძველზე აგებულია მთლიანი საისტორიო თხზულება. სწორედ იმ ნაწილში, რომელიც იბერიის (და საერთოდ კავკასიას) ეხება, ავტორს, ჩანს, ხელთ ჰქონია დიპლომატიკური დოკუმენტები.

დოკუმენტების გარდა ავტორი სარგებლობს დაწერილი თხზულებებით, ასე, მაგ., იმ თავებისათვის, რომლებიც იტალიის ეხება (თავი 26—28), ავტორს გამოუყენებია მე-10 საუკუნის შვერლის ლიუტპრანდის ნაშრომი.

დასასრულ, ავტორი სარგებლობს ზეპირი წყაროებით, იმ პირთა მონათხრობებით, რომლებიც ადგილობრივ ყოფილან და გასცნობიან ამა თუ იმ ქვეყნის ყოფაცხოვრებას.

რა თქმა უნდა, ზოგი რამ ამ თხზულებაში დამზადებული შეიძლება იყოს სხვათა მიერ, კონსტანტინეს ხელქვეითების მიერ, რომელთაც კონსტანტინე დავალებას მისცემდა. მაგრამ ყველაფერი ეს ავტორის მიერ არის დალაგებული და ჩამოყალიბებული ერთ მთლიან ნაწარმოებად, რომელსაც თავიდან ბოლომდე გასდევს ერთი განზრახვა—მეზობლებთან ურთიერთობის შესახებ შვილისათვის ცნობების მიწოდება.

თხზულების შესავალშივე ის მიმართავს თავის ვაჟს: „დაუფიქრდი აწმყოს და შეისწავლე მყოფადი, რათა შეაზავო გამოცდილება და გამჭირახობა, და შენ საქმის მკოდნე გამოხვალაი, მე გაძლეე დარბევას, რათა ისარგებლო მისი გამოცდილებით და ცოდნით კარგი გადაწყვეტილების მისაღებად, და არ ჩაიდინო შეცდომები საერთო კეთილდღეობის საზიანოდ. პირველ ყოვლისა საქირია იცოდე: რომელი ტომი რაში შეიძლება გამოადგეს რომაელებს (ე. ი. ბიზანტიელებს), რა შეიძლება მან აენოს მათ და რანაირად: რომელი ტომების საშუალებით შეიძლება მათ დაემუქრო და დაიპყრო. შემდეგ მოგიხრობ მათი უზომო სიხარბის, დაუკმაყოფილებელი მისწრაფებისა და უსაფუძვლო მოთხოვნების შესახებ. შემდეგ — თითოეული ტომის ღირსებათა შესახებ, მათი წარმოშობისა და ყოფაცხოვრების შესახებ და აგრეთვე იმის შესახებ, თუ რა მოხდა სხვადასხვა დროს რომაელებსა და სხვადასხვა ხალხებს შორის და რა მოხდა ახალი ჩვენს სახელმწიფოში და რომაელთა მთელ მიწაწყალზე. ეს მე გონიერად მოვიფიქრე და გადაეწყვიტე გაცნობო შენ, ჩემ საყვარელ ვაჟს, რათა შენ გაიცნო ათითოეული ამ ხალხის ღირსება-ნაკლი და ისწავლო, თუ როგორ

დაუკავშირდე მათ, როგორ მოათვინიერო ისინი, ებრძოლო მათ და დაამარცხო¹.

De administrando imperio მოღწეულია ორი ხელნაწერით:

1) Cod. Parisinus Regius 2009 gr. membranaceus, XII საუკუნისა, რომელიც გამოიყენა ბეკერმა თავის გამოცემაში (ხელნაწერი ბეკერს ზედმიწევნით და კარგად აქვს გამოყენებული, ხოლო საკუთარი სახელების მართლწერის დადგენაში ზოგი რამ გაურკვეველი დასტოვა).

2) Cod. Parisinus Regius 2957 gr. chartaceus, XVI საუკუნისა.

ამ ორი ხელნაწერის გარდა უნდა ვივარაუდოთ მესამე ხელნაწერიც (cod. Palatinus), რომელიც გამოუყენებია De adm. imp.-ის პირველ გამომცემელს Meursius-ს (1611 წ.) და რომელიც ამჟამად დაკარგულად ითვლება. დაკარგული ხელნაწერის მთავრობას, ვარიანტების შესაწამებლად, გვიწევს მეურსიუსის გამოცემა¹.

გამოცემები: De administrando imperio-ს პირველი გამოცემა ეკუთვნის J. Meursius-ს (Lugduni Batavorum, 1611 წ.), რომელმაც ტექსტი დაბეჭდა პალატინის ბიბლიოთეკის (დღეს დაკარგული) ხელნაწერის მიხედვით (განმეორებული გამოცემა 1617 წ.). მეორე გამოცემა გამოვიდა 1711 წელს (ed. A. Banduri, Imperium orientale, tomus I, Parisiis 1711). უკანასკნელი გამოცემა ეკუთვნის იმან უელ ბეკერს (Constantinus Porphyrogenitus. De thematibus et De administrando imperio, accedit Hieroclis Synecdemus cum Banduri et Wesselingii commentariis. Recognovit Immanuel Bekkerus. Bonnæ 1840). ახალი გამოცემა ეკუთვნის ცნობილ უნგრელ მეცნიერს G. Moravcsik-ს (1949 წ.).

რუსულად ამ შრომის თარგმანი ეკუთვნის გ. ლასკინს:

Г. Ласкин, Сочинения Константина Багрянородного „О темах“ (De thematibus), „О народах“ (De administrando imperio). С предисловием Гавриила Ласкина. Москва 1899, стр. 263¹.

¹ იბ. BZ VI (1897), 590.

² ამ წიგნის რეცენზენტი ი. სოკოლოვი (Византийский Временник VI [1899], 572—576) საერთოდ იწოხებს ფაქტს კონსტანტინე პორფიროგენეტის თბულდებათა სრული თარგმანის გამოცემისას, მაგრამ აღნიშნავს, რომ არც შესავალ ნარკვევშია რაიმე „ახალი კონსტანტინეს სალიტერატურო მოღვაწეობაზე და არც მთარგმნელის შენიშვნებია ყოველთვის დამაჯერებელი და ავტორიტეტული“. მეორე რეცენზენტი კი, ს. პაპად იმიტიუ (BZ IX [1900], 516—523), აღნიშნავს მრავალს შეცდომას თარგმანში; შენიშვნები მიიხნია არაორიგი-

უკანასკნელად De administrando imperio თარგმნა ვ. ლატი-
შევმა: Константина Багрянородного «Об управлении госу-
дарством» Перев. В. Латышева. М.—Л. 1934. (—Изв.
ГАИМК, вып. 91). ვ. ლატიშევს ეს თარგმანი დამზადებული
ქონდა თავისი სერიისათვის Scythica et Caucasica, ხოლო თავის
სიჯოჯბლეში ვერ მოასწრო დაბეჭდვა. 1934 წელს ის დაიბეჭდა,
სამწუხაროდ, უბერძნულ-ტექსტოდ და, საზოგადოდ, უპაპარტოდ.

2. შრომაში „De caerimoniis aulae byzantinae“ აღწერილია
სამეფო კარზე სხვადასხვა შემთხვევების დროს მიღებული წესები.
ეს თხზულება წარმოადგენს ძვირფას წყაროს ისტორიისა და ლიტე-
რატურის ისტორიისთვისაც: ისტორიი იძენს აქ ცნობებს სასახ-
ლეთა, ტაძართა და მთელი ქალაქის ტოპოგრაფიაზე, სამეფო კარზე
არსებულ თანამდებობათა და საპატოო წოდებათა შესახებ, სამეფო
კარის „გარიგებაზე“. აქვე ვკითხულობთ იმაზე, თუ რა ტიტულით
მიმართავდნენ ხოლმე კეისრები უცხო სახელმწიფოთა მეთაურებს¹.
ლიტერატურის ისტორიას ბევრსა სძენს, მაგალითად, ამ თხზულე-
ბაში მოყვანილი მეტრული შეძახილები (μετραφυσίματα), რომლე-
ბითაც ხალხი მიესალმებოდა ხოლმე კეისარს სხვადასხვა საზეიმო
შემთხვევაში.

ეს ტრაქტატი ჩვენამდის მოღწეულია ერთადერთი ხელნაწე-
რით: ეს არის ლაიფციგის ხელნაწერი XII—XIII საუკუნისა. ჰამ-
ბურგის ბიბლიოთეკაში არის XVIII საუკუნის ერთი ხელნაწერი,
რომელიც შეიცავს ლაიფციგის ხელნაწერიდან გადმოწერილ რამ-
დენსამე გვერდს. გარდა ამისა ნაპოვნია კიდევ კონსტანტინე პო-
როფიროვსკის დროინდელი ხელნაწერის ერთი ფურცელი².

ხელნაწერში თხზულების სათაური ასეთია: „თხზულება და
ქეშმარიტად მეფური გულმოდგინეობის ღირსი ნაშრომი ქრისტეს-
მოყვარე და სამარადისო უფლის ქრისტეს მიერ მეფისა კონსტან-
ტინესი, ძისა ლეონისა, უბრძნესი და მარადსახსოვარი მეფისა“
(Κωνσταντίνου τῆς φιλῆριτου καὶ ἐν ἀντὶ τῆ Χριστῆ τῆ ἀλωσίῃ

ნაღურად და ბევრ შემთხვევაში მცდარად, რაც იქიდან წარმოადგება, რომ ლას-
კინს ეს შენიშვნები ამოუკრეფია Lühker-ის ან Pape-Benseler-ის ლექსიკონე-
ბიდან. ხოლო ვერ გაუგია სწორად, და მიდის იმ დასკვნამდე, რომ ლასკინის
თარგმანი შეთხველმა დიდის სიფრთხილით უნდა აიღოს ხელში (გვ. 518).

¹ კონსტანტინეს შრომაში არსებული ამ ცნობების დამუშავება ეკუთვნის
დ. ზელიაევს (Д. Зелиаев, Byzantina. Очерки, материалы и заметки по
византийским древностям. I—III, СПб 1891—1907).

² იხ. A. Vogt-ის გამოცემა, გვ. VII.

βασίλει· βασιλέως σίν Δέοντος τόν σφωτάτου καί δευνήσου βασι-
λέως σύνταγμα τ· καί βασιλείου σπουδής ζυτως δέσιον ποιήμα). ხოლო
პირველმა გამომცემელმა წინასათაურად დაურთო: "Εκθεσις τής
βασιλείου τάξεως („სამეფო გარიგების წესბა“), საიდანაც მომდინა-
რეობს ლათინური სათაური: De caerimoniis aulae Byzantinae.

პირველი გამომცემა კომენტარებითურთ ეკუთვნის J. J. Reiske-ს
(1754 წ.). რაისკეს დამუშავებული ტექსტი, მისივე კომენტარებით,
გამოსცა ნიბურმა ბონის კორპუსში (1829—1830 წ.წ.), ხოლო გაი-
შეორა Migue-მა: PG, ტ. 112. ახალი გამოცემა ეკუთვნის A. Vogt-ს,
Le livre des cérémonies (Paris, 1935).

3. „De thematibus“ წარმოადგენს ტრაქტატს ბიზანტიაში
არსებული ადმინისტრაციული ერთეულების (თემების) განრიგებაზე.
ამ თხზულებაში კონსტანტინე თემების X საუკუნის მდგომარეობას
კი არ აგვიწერს, არამედ ძველს, VII—VIII საუკუნეებისას. ეს
თხზულება ერთ-ერთი ძირითადი წყაროა ბიზანტიური თემური
ორგანიზაციის შესასწავლად.

კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცნობათა დამუშავების დროს
ხელთ გვქონდა:

Constantinus Porphyrogenitus, I—III (CB):
vv. I—II: De caerimoniis aulae byzantinae, e recensione J. Reiske-
kii (Bonnae 1829—1830); v. III: De thematibus et de admini-
strando imperio. Recognovit Immanuel Bekkerus (Bonnae 1840)¹.

Constantin VII Porphyrogénète, Le livre des
Cérémonies. Texte établi et traduit par A. Vogt. T. 1, Paris
1935 (ორ წიგნად: ტექსტი თარგმანითურთ და კომენტარები).

Сочинения Константина Багрянородного „О фе-
мах“ и „О народах“, с предисловием Гавриила Ласкина.
Москва 1899.

Константина Багрянородного: „Об управлении
государством“, „О фемах Запада, т. е. Европы“, „Изложение цар-
ского чина“ [Перевод В. Латышева]. М.-Л. 1934 (— Изв.
ГАИМК, вып. 91). თარგმნილია ცალკეული ნაწყვეტები.

И. Белзев, Byzantina, Очерки, материалы и заметки по
византийским древностям, I—III. СПб 1891, 1893, 1907.

¹ სამწუხაროდ, ხელთ არ გვქონდა Constantini Porphyroge-
niti, De administrando imperio. Greek text ed. by G. Moravcsik. Engl.
translation by R. J. H. Jenkins. Budapest. 1949.

DE ADMINISTRANDO IMPERIO

შავი ზღვის ჩრდილო ხანაპირი

Κεφάλαιον μβ'

თავი 42

Γεωγραφία ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι τοῦ Δανούβιως ποταμοῦ καὶ τοῦ κύστρου Βελεγράδας, Τουρκίας τε καὶ Πατζινακίας μέχρι τοῦ Χαζαρικοῦ κάστρου Σάρκελ, τῆς Ῥωσίας, καὶ μέχρι τῶν Νεκροπόλων τῶν ἰστων εἰς τὴν τοῦ Ἰόνιου Θάλασσαν πλησίον τοῦ Δανάπεως ποταμοῦ, καὶ Χερσόνος ὄμοῦ καὶ Βοσπόρου, ἐν οἷς τὰ κάστρα τῶν Ῥωμαίων εἰσὶν, εἰτα μέχρι λίμνης Μαυροῦδος τῆς καὶ θαλάσσης διὰ τὸ μέγιστος καλουμένης, καὶ μέχρι τοῦ κάστρου τοῦ [Τα]μάταρχα λεγομένου, πρὸς τοῦτοίς δὲ καὶ Ῥαζίας καὶ Παλαγίας καὶ Καζαχίας καὶ Ἀλανίας καὶ Ἀβασγίας, καὶ μέχρι τοῦ κάστρου Σοτηρισπόλεως¹.

Ἰστέον ὅτι ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι τοῦ ποταμοῦ Δανούβιως, ἐν ᾧ τὸ κάστρον ἔστι τὸ Βελέγραδον ἐπονομαζόμενον, ἔστιν ὄμβρος ἡμερῶν ὀκτώ², εἰ καὶ μὴ διὰ τὰ χεῖρας τῆς ἀλλὰ μετὰ ἀναπαύσεως πορεύεται. καὶ κατοικῶνσι μὲν οἱ Τοῦρκαι πέραθεν τοῦ Δανούβιως ποταμοῦ ἀλλὰ καὶ ἔνθεν

აღწერა ქვეყნებისა თესალონიკიდან დანუბისადმე და ბელეგრადის ციხემდე, თურქეთისა და პაჯანიკეთისა ვიდრე ხაზართა ციხე საჩკელამდე, რუსეთამდე, და ვიდრე ნეკროპოლამდე, რომელიც პონტოს ზღვაშია მდინარე დანაპირისის მახლობლად, კერსონამდე ისევე როგორც ბოსპორამდე, სადაც არის კლიმატების ციხეები, შემდეგ ვიდრე მეოტის ტბამდე, რომელსაც სიდიდის გამო ზღვა ეწოდება, და ვიდრე ეგრათწოდებულ ტამბარანის ციხემდე; გარდა ამისა ჯიქეთისა, პაპავიისა, კახახიისა, ალანისა და აბასჯიისა ვიდრე სოტრისოპოლის ციხემდე¹.

საკონდენლია, რომ თესალონიკიდან მდინარე დანუბისამდე, რომელზედაც მდებარეობს ბელეგრადად წოდებული ციხე-ქალაქი, რვა დღის გზაა, თუ კაცი მიდის არა სწრაფი ნაბიჯით, არამედ შესვენებით. მდინარე დანუბისას გადაღმა ცხოვრობენ თურქები² (უნგრელები), აგრეთვე სორავიის

¹ ბელეგრადში ამ სათაურის გასწვრივ არშიაზე სწერია: *Περὶ ἡμερῶν ὀκτὼ τῆς Δανούβιως γῆς „სკვითების ქვეყნის გეოგრაფიული აღწერა“*. ამ შენიშვნის დამწერი, როგორც ჩანს, სკვითიას უწოდებდა ქვეყნებს თესალონიკის ჩრდილოეთით და შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროების გასწვრივ ვიდრე აბახიამდე.

² „თურქებდა აქ იგულისხმებიან უნგრელები.“

უნგრელების უძველეს სახელწოდებად კონსტანტინე პორფიროგენეტს *De adm. imp.*-ის 38. თავში მოჰყავს *Συμφοροεισφοραιοι*. თუ რა შედეგნილობისა ეს სიტყვა და რა მნიშვნელობისა, ამაზე საკმაოდ დაწვრილებით უწერიათ უნგრულ მეცნიერთ: K. Fiok, W. Pecz, J. Thury და J. Gyomlay-ს (იხ. BZ VI [1897], 179—181; VII [1898], 201—202. 6.8—6.19). მათი კვლევის შედეგად მიღებულია განმარტება: *Συμφοροεισφοραιοι*, სადაც პირველი სიტყვა სომხური წარმოშობისად არის მიჩნეული (იხ. „შავი“, *ორჯი* „ვარი“), ხოლო მეორე — ბერძნულად

εἰς τὴν τῆς Μοραβίας γῆν¹, με-
σον τοῦ Δαγούβεως καὶ τοῦ Σάββα
ποταμοῦ· ἀπὸ δὲ κατέσθεν τῶν
μυρῶν Δαγούβεως ποταμοῦ τῆς
Δίστρας ἀντίπερα ἢ Παλινακία
παρέρχεται, καὶ κατακρατεῖ ἢ
κατακία αὐτῶν μέχρι τῶν Σάραξ.
τῶν τῶν Χαζάρων ἀστροῦ, ἐν ᾧ
ταξῆσται καθεζόνται: τ² κατὰ
χρόνον ἐναλλασσόμενοι. ἐρῶν-
νέσεται: δὲ παρὰ αὐτοῖς τὸ Σά-
ραξ ἀστρον ἐπίπτον·³ ὅπερ ἐκ-
τίσθη, παρὰ σπαθαρὸκωνδιδάτου

ქვეყანაში, დანუბისსა და სავას
წყალს შუა. მდინარე დანუბისის
ქვედა წელიდან, დისტრის პირდა-
პირ, იწყება პაქანიკეთი; პაქანიკეთა
სამფლობელო ვრცელდება სარკე-
ლამდე, ხაზართა ციხემდე, სადაც
ზის სამასი² მეციხოვნე, რომლებიც
ყოველწლიურად იცვლებიან. «სარ-
კელა» მათ ენაზე ნიშნავს «თეთრ
სახლს». იგი აგებულია სპათარო-
კენდიდატის პეტრონას, კამატე-
რად წოდებულის, მიერ, როდე-
საც ხაზარებმა სთხოვეს მეფე

(საშუალო ბერძნულის ფორმით *μοραβιοι* „მტკიცენი“), ე. ი. მთელი გამოთქმა
ნიშნავს „მტკიცე სავარტები“ (შავი ვაჭაკები).

ლასკინის მოსახრება, რომ *Σαθαρδομοραβιοι* შეიძლება ეკავშირდებოდეს ქართულ „საბარათა შვილოს“ (Масхи, 142, прим. 611). მოკლებულია ყოველგვარ საფუძველს.

¹ ბელნაწერშია: *Δαν. ποτ. εἰς τὴν τῆς Μοραβίας γῆν, ἐλλὰ κ. ἰσθμὸν μέσον...* იხეივ გადავსნით სიტყვები თანაზმად მარკეარტის შესწორებისა (Stroifz. 119).

² რ¹ ბეკერის გამოცემაში არის *τῶν*, რაც იყენის აზრით შეცდომაა; თუ აქ ართრონია საჭირო, მაშინ უხდა იყოს *σὶ κατὰ χρ. ἐναλλασσόμενοι*. მაგრამ რომ აქ *τ* („სამასი“) იყო, ჩანს იქიდან, რომ „თეთრანეს გაგრძელებაში“, რომელიც კონსტანტინე პორფიროგენეტის ამ ადგილს იყენებს, სწორია *Χαζάρων ταξῆσται καθεζόνται τριεπίπτοναι* („სამასი“) *κατὰ χρ. ἐναλλασσόμενοι* (იხ. Theophannus Continuatus. Rec. Bekkerus, CB. 1838, გვ. 23, 1). იხ. Bury: BZ XV (1906), 549—570.

³ ეს სიტყვა ლათინურიდან (*hospitium*) არის შემოსული საშუალო ბერძნულში და „სახლს“ ნიშნავს; მან განდევნა სასაუბრო ენიდან ბერძნული *οἶκία, οἶκος, οἶκημα*. ახალს ბერძნულში ერთადერთი სიტყვა „სახლიანეთის“ არის იმავე ლათინური სიტყვიდან განვითარებული *οἶκος*.

სარკელის ციხის აგების ამბავი მოთხრობილია, კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიხედვით. „თეთრანეს გაგრძელებაში“ (წიგნი III, 28, CB გვ. 122—122), სადაც სწორია: *სარკელ...* რომელიც გადმოითარგმნება *Λαζάρων οἶκημα* („თეთრი სახლი“). ე. ი. კონსტანტინეს მიერ ნაშარი სასაუბრო გამოთქმა *μοραβιοι* *σπαθαρ* გადაკეთებულია ატიკურად.

სარკელის მდებარეობას განსაზღვრავენ დონის შესართავთან (ახლანდელი ტაგანროგის ადგილას) და ამ ციხესთან აიგივებენ რუსულ მატჩანეში მოხსენებულ „Бѣлая Вежа“-ს, რომელიც 965 წელს დააპყრო სვიატოსლავმა, იხ. В. Г. Васильевский, О построении крепости Саркелъ: ЖМНП 1889, часть 266, გვ. 278—280; Marquart, Streifzüge, გვ. 474; H. Gelzer, Byz.

Πετρωνᾶ τὸν ἐπονομαζόμενον
Καματηρῶν², τὸν βρασιλέα Θεόφι-
λον πρὸς τὸ κτισθῆναι αὐτοῖς
τὸ κάστρον τοῦτο τῶν Χαζάρων
αἰτησάμενον. ὁ γὰρ χαγίνος
ἐκείνος καὶ ὁ πᾶχ² Χαζάριας,
εἰς τὸν αὐτὸν βρασιλέα Θεόφιλον
πρέσβεις ἀποσταλλάντας κτισθῆ-
ναι αὐτοῖς τὸ κάστρον τῆ Σάρχει
ὑπέστησαν· οἱ δὲ βρασιλεῖς, τῆ
τούτων αἰτήσεαι παροφείας, τὸν
πρωτοκλήτηντα σπαθιπροκαυθῆστον
Πετρωνᾶ μετὰ χελανδῶν βασι-
λεῶν πλωμένων ἐπέστειλε, καὶ
χελάνδια τῶν κατεπέμψαν Παφλα-
γονίας. καὶ ὁ δὲ αὐτὸς Πετρωνᾶς
τὴν Χερσῶνα καταλαβὼν τὰ μὲν
χελάνδια εὗρεν ἐν Χερσῶνι, τὸν
δὲ λαὸν εἰσπαγῶν εἰς καινὰτερά

თოფილეს¹ — აეგო მათთვის ეს
ციხე. თვით ხაზარეთის ხაგანმა და
ბეგმაც³ გაგზავნეს მეფე თეოფი-
ლესთან მოციქულები და სთხოვეს
— აეგო მათთვის სარკელის ციხე.
მეფე დაჰყვა მათ თხოვნას და გა-
გზავნა შემოსენებული სპათარო-
კანდიდატი სამეფო ნავ-ხელანდიო-
ნებით და პაფლაგონიის კატაპანის
ხელანდიონები. ხერსონში რომ
ჩავიდა ეს პეტრონა, ნახა ხერსონ-
ში ხელანდიონები, ჩასხა ხალხი
საზიდნავებში და გაეგზავნა მდი-
ნარე ტანადის იმ ადგილისაკენ,
სადაც ციხე უნდა აეგო; და რად-
გან ამ ადგილას არ მოიპოვებოდა
ციხის ასაგებად გამოსადეგი ქვე-
ბი, გააკეთა ლუმელები, გამოსწვა
ამ ლუმელებში აგური და იმით

Kulturgeschichte, გვ. 273—289 (რუს. გამ. წიგნი Очерки по истории Византии, под ред. Бенешевича, т. II, СПб 1912, გვ. 52).

¹ თეოფილეს კეისარად იყო 829—842 წლებში სპათაროკანდიდატი პეტრონა იყო თეოფილეს ცოლისძმა (დედოფალ თეოდორას ძმა); იგი გაგზავნა თეოფილეს სარკელის ციხის ასაგებად 883 წელს პეტრონა მოხსენებულა როგორც კამატეროსთა საგვარეულოს წევრი; ამ საგვარეულოს შესახებ იხ. V. Laurent, Un sceau inédit du protonotaire Basile Kamateros: Byzantion VI (1931), 258—272 (განსაკუთრებით, გვ. 261—271) და (H. Stadtmüller, Zur Geschichte der Familie Kamateros: BZ 34 (1934), 352—358.

² პეტრონა კამატეროსი მოხსენებულა აქ როგორც სპათაროკანდიდატი. როდესაც თეოფილეს იგი ხერსონში გაგზავნა სტრატეგოსად, პროტოსპათარობა უბოძა მას.

სპათარი (σπαθιάρχης) ეწოდებოდა თავდაპირველად „ჭრელი მახვილით“ (σπάθη) შეიარაღებულ ჯარისკაცს. ბიზანტიურს ეპოქაში სპათარები წარმოადგენდნენ კეისრის სპატიო გვარდიას. სასახლის ბშირი აჯანყებების დროს კეისარი სათავეში ჩაუდგებოდა ხოლმე თავის სპათარებს და ისე იცავდა თავს. პროტოსპათარი ეწოდებოდა სპათართა რაზმის უფროსს; მაგ., იუსტინიანეს დროს ეს თანამდებობა ეკიოა ნარსესს. შემდეგ წანებში სპათარი, პროტოსპათარი და სპათაროკანდიდატი სპატიო ეწოდება (Byzantion IV [1929], 122).

³ ხელნაწერებშია ὁ καὶ πᾶχ. შესწორება ვკუთვნის Bury-ს (HZ XV, 570).

καράβια¹ ἀπῆλθεν ἐν τῇ τόπῃ αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἐπιτοχῆς τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀσπίς τοῦ Ἰσίδου ἔκειτο. Ἐπειδὴ ὁ τόπος λίθους οὐκ εἶχε πρὸς κτίσιν τοῦ κάστρου ἐπιτηθείους, καμίνια τινὰ ποιησάμενος καὶ βήραλον ἐν αὐτοῖς ἐγκαύσας μετ' αὐτῶν τὴν τοῦ κάστρου κτίσιν ἐποίησεν, ἐκ μικρῶν τινῶν τῶν ἐκ τοῦ ποταμοῦ καχλίλων² ἄσβεστον ἐργασάμενος.

Οὗτος οὖν ὁ προρρηθείς σκαθαροκαந்தιδῶτος Πეტρωνῆς μετὰ τὸ κτίσαι τὸ κάστρον τὸν Σάρακλ πρὸς τὴν βασιλέα Θεοφίλον εἰσελθὼν εἶπεν αὐτῷ ὅτι: εἰ θέλῃς ὄλωσθαι τῆς Χερσῶνος κάστρου καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ τόπους κυρίως ἐξουσιάζειν καὶ τοὺς μὴ τῆς σῆς ἐκτὸς γενέσθαι χειρὸς, προβάλλου στρατηγὸν Ἴδιον, καὶ μὴ τοῖς ἐκείνων καταπιστεύσῃς πρωτεύουσί τε καὶ ἄρχουσιν· μέγχι γὰρ Θεοφίλου τοῦ βασιλέως οὐκ ἦν στρατηγὸς ἀπὸ τῶν ἐνταῦθεν ἀποστελλόμενος, ἀλλ' ἦν ὁ τὰ πάντα διοικῶν ὁ λεγόμενος πρωτεύων μετὰ τῶν ἐπονυμαζομένων πατέρων τῆς πόλεως.

Τοῦ οὖν βασιλέως Θεοφίλου πρὸς ταῦτα βουλευσάμενος τὸν ὀδεῖνα ἐξαποστείλαι στρατηγὸν ἢ τὸν ὀδεῖνα, ἕστερον ἀποστείλαι προέκρινε τὸν προρρηθέντα σκαθαροκαந்தιδῶτον Πეტρωνῆν ὡς ἔμπειρον τοῦ τόπου γενόμενον καὶ

αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἐπιτοχῆς τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀσπίς τοῦ Ἰσίδου ἔκειτο.

შემოსენებული სპათაროკანდიდატი პეტრონა, სარაკლის ციხის აგების შემდეგ, მოვიდა თეოფილე მეფესთან და უთხრა: „თუ გსურს სრულად დაეპატრონო ხერსონის ციხეს და მის მიდამოებს და არ გინდა ისინი ხელიდან გამოგეცალოს, ნუ ენდობი იჭაურ მთაერებსა და არქონტებს და ჩააყენე საკუთარი სტრატეგოსი“. თეოფილე მეფის დროშდე იქ, მართლაც, არ იგზავნებოდა იქედან სტრატეგოსი, არამედ მართავდა ეგრეთწოდებული მთავარი (პრავტან) ქალაქის, როგორც იტყვიან, მამებთან ერთად.

თეოფილემ ისწონ-დასწონა, თუ ვინ გაეგზავნა იქ სტრატეგოსად, და, ბოლოს, გადაწყვიტა შემოსენებული სპათაროკანდიდატი პეტრონა მიევიდა იქ, როგორც მცოდნე ამ ადგილისა და საქმეშიც კარგიდ ჩიხედული. მეფემ

¹ ხალხური *εις καμ. καρ.* „თეოფანეს ხაზრბულებაში“ შეცვლილია *σισογύλιος ναυσι-σ.*

² ხელნაწერში იკითხება *καχλιδίων*, რაც არავითარ აზრს არ შეიცავს. *Meursius*-ის თავის გამოცემაში შეესწორებია *καχλιώνων* („წვირილი ნიჟარებისაგან“), მაგრამ ეს ანკარა შეესაბამება: შეფუძნებულია კირი გამოყვანთ ნიჟარებისაგან. უფრო მისაღებია ვიფიქროთ, რომ *ΙΔ* წარმოსდგა *ΙΚ*-ისაგან და დედანში ეწერა *καχλικων*, *გ. ო. καχλίλων* („რთის ქვა“, „ქვიშა“). ამას მხარს უჭერს „თეოფანეს ხაზრბულება“, სადაც სწერია *ἐκ τῶν μικρῶν καχλίλων*.

των πραγμάτων οὐκ ἀνεπιστή-
μονα· ὃν πρωτοπαθάριον τιμή-
σας προεβέβατο στρατηγὸν καὶ
εἰς Χερσῶνα ἐξαπέστειλεν, ὀρί-
σας τὸν τότε πρωτεύοντα καὶ
πάντας ὑπαίκειν αὐτῷ· ἐξ οὗ καὶ
μέχρι τῆς σήμερον ἐπεκράτησεν
ἀπὸ τῶν ἐντευθῶν εἰς Χερσῶνα
προβέλλεσθαι στρατηγούς.

Ἄλλ' αὖτις μὲν ἡ χάστρου Σάρ-
κελ κτίσις καθέστηκεν, ἀπὸ δε-
του Δανούβειος ποταμοῦ μέχρι
τοῦ προρρηθέντος χάστρου
τοῦ Σάρκελ ἑδός ἐστιν ἡμερῶν
ξ'. μέσον δὲ τῆς τοιαύτης γῆς
ποταμοὶ μὲν εἰσι πολλοί, δύο δὲ
μέγιστοι ἐξ αὐτῶν, ὃ τε Δάνα-
στρις καὶ ὁ Δάναπρις. εἰσι δὲ
ἕτεροι ποταμοί, ὃ τε λεγόμενος
Συγγούλ καὶ ὁ Ὑβυλ, ὁ Ἄλμα-
ταὶ καὶ ὁ Κοβρις ὁ καὶ Βογοῖ¹,
καὶ ἕτεροι πολλοί. εἰς δὲ τὰ
ὑψηλότερα τοῦ Δανάπριος πο-
ταμοῦ μέρη κατοικοῦσιν οἱ Ῥῶ-
δοὶ² οὗ ποταμοῦ ἀποκλέοντες πρὸς
Ῥωμαίους κοινοῦνται τὴν ἀφιζίν·
ἡ δὲ Παζίνιακία πᾶσαν τὴν γῆν
τῆς τε Ῥωσίας καὶ Βοσπόρου
κατακρατεῖ, καὶ μέχρι Χερσῶνος
καὶ ἕως τὸ Σκράτ, Βουράτ καὶ

უბოდა მას პროტოსპათარობა და
სტრატეგოსად გაგზავნა ხერსონ-
ში; ხერსონის მაშინდელ მთავარსა
და ყველას უბრძანა მას დამორ-
ჩილებოდნენ. აი, ამ დროიდან მო-
კიდებული ვიდრე დღემდე ძალა-
შია აქაური სტრატეგოსების გაგ-
ზავნა ხერსონში.

ასე იქნა აგებული სარკელის
ციხე. მდინარე დანუბისიდან ზე-
მოსხენებულ სარკელის ციხემდე
60 დღის სავალი გზაა. მათ შუა
მრავალი მდინარეა, მათ შორის
ორი ძალიან დიდი, დანასტრი და
დანაპრი. ორის სხვა მდინარეებიც,
ეგრეთწოდებული სინგული და იბი-
ლი, ალმატე, კუფისი, ე. ო. ბოგი,
და ბეგრი სხვა. მდინარე დანაპ-
რის ზემო ნაწილებში როსები
ცხოვრობენ: ისინი ამ მდინარით
შოსტურავენ ხოლმე რომაელთა
ქვეყნებისაკენ. პაქინავია კი შო-
ცავს როსიისა და ბოსპორის გას-
წვრივ მთელ ქვეყანას ვიდრე ხერ-
სონამდე, სარატამდე, ბურატამ-
დე და „30 მხარემდე“. ზღვის ნა-
პირი მდინარე დანუბისიდან და-
ნაპრისამდე 120 მილის სიგრძი-
საა. მდინარე დანასტრისიდან მდი-

¹ ხელნაწერში სწავია ὁ Κοβρις καὶ ὁ Βογοῖ. კონსტანტინე ვალსონის
შარკუვარტს (Streifz. 505). აქ „კუფის“ წარმოადგენს მდ. ბუკის შოტე სა-
ხელწოდებას (თეოფანეს კობრივ კი ყუბანია).

² ვესტბერგის აზრით (დასაბ. ნაშ. 239) ამის მაგივრად უნდა იყოს
„დანასტრისამდე“. იხ. ფრ. Вестберг, Записка Губернскаго Товарища В. Вр.
XV (1910), 71—132, 227—236, სადაც 235—250 გვერდებზე მოიპოვება სპეცია-
ლური თავი: Описание северных берегов Черного моря у Константина Баг-
раворотского და განხილულია De adm. imperio-ის 42 თავი (ვესტბერგის ეს ნაშ-

των λ' μερών. τὸ δὲ τῆς παρα-
λίης τῆς θαλάσσης ἀπὸ τοῦ Δα-
νοῦβως ποταμοῦ διάστημα μέχ-
ρι τοῦ Δανάπρεως¹ ποταμοῦ εἶσι
ποταμοὶ μέχρι τοῦ ποταμοῦ Δανάπρεως εἶσι μίλια π', ὁ χρυσὸς λε-
γόμενος ἀγίαλός².

Ἀπὸ τὸ στόμιον ποταμοῦ τοῦ
Δανάπρεως εἶσι τὰ Ἄδαρά, καὶ
ἐκαίσει κήλκος ἐστὶ μέγας ὁ λεγόμε-
νος τὰ Νεκρόπουλα³, ἐν ᾧ τις θι-
θεῖν ἀδυνατεῖ παντελῶς, καὶ ἀπὸ
μὲν τοῦ Δανάπρεως ποταμοῦ μέ-
χρι Χερσῶνός εἶσι μίλια τ', ἐν
τῷ μέσῳ δὲ λίμναι καὶ λιμένες
εἶσιν, ἐν αἷς Χερσωνίται τὸ ἄλας
ἐργάζονται. ἀπὸ δὲ Χερσῶνος
μέχρι Βοσπόρου εἶσι τὰ κέστρα
τῶν Κλιμάτων, τὰ δὲ διάστημα
μίλια τ'. καὶ ἀπὸ Βοσπόρου τὸ
τῆς Μαιώτιδος λίμνης στόμιον
ἐστίν, ἧως καὶ θάλασσα διὰ τὸ

Εἰς δὲ τὴν αὐτὴν Μαιώτιδα
θάλασσαν εἰσρέουσι ποταμοὶ πολ-
λοὶ καὶ μεγάλοι. πρὸς τὸ ἀρχ-
τῶν αὐτῆς μέρος ὁ Δάναπρις πο-
ταμὸς, ἐξ οὗ καὶ οἱ Ῥῶς διέρ-
χονται πρὸς τὴν μαύρην Βουλ-
γαρίαν καὶ Χαζαρίαν καὶ Συ-

ნარე დანაპრისამდე კი 80 მილია;
ეს არის ეგრეთწოდებული „ოქ-
როს სანაპირო“.

μίλια ρκ'. ἀπὸ δὲ τοῦ Δανάპრეως
εἶσι μίλια π', ὁ χρυσὸς λε-

მდინარე დანაპრისის შესართა-
ვიდან იწყება ადარა, და იქ არის
დიდი ყურე, ე. წ. „ნეკროპილა“¹,
რომლის გადალახვა სრულეობით
არავის ძალეშია. მდინარე დანა-
პრისიდან ხერსონამდე 300 მილია,
შუაში ტბები და ნავსადგურებია,
სადაც ხერსონელები მარილს იღუ-
ბენ. ხოლო ხერსონიდან ბოსპო-
რამდე კლიმატთა ციხეებია, მან-
ძილი 300 მილია. ბოსპორიდან
იწყება მეოტის ტბა, რომელსაც,
მისი სიდიდის გამო, ზღვისსაცემ-
ხიან უწელობენ.

მეგვითხე პარა πάντων ὀνομάζεται.

ამ მეოტის ზღვას ერთვის მრავალი დიდი მდინარე: ჩრდილოეთის მხრიდან ერთვის მდინარე დანაპრისი, რომლითაც როსებიც დადიან შავი ზუღგარეთსაც, ხაზარეთსაც და სირიისაც⁴. თვით ყურე კი მეოტიდისა იღწევს ნეკ-

რომი წარმოადგენს ავტორის 1901 წელს რუსეთის აკადემიის **Записки**-ს ტომში გერმანულად დაბეჭდილი გამოკვლევის გადათქმავებულ გამოცემას).

¹ ვესტბერგით *Λαντόμეოს*. იხ. შინა შენიშვნა.

² „ოქროს სანაპიროს“ აღვლილმდებარეობა გამოჩვენებული არ არის. ზოგიერთების აზრით შესაძლებელია ეს ის სანაპირო იყოს, სადაც მდებარეობდა თლეია (იხ. **Ласкин** გვ. 151, შენ. 656).

³ იგულისხმება კარკინის ყურე პერკოპის დასავლეთით. იხ. **Вост-дерп.** I. с. 239.

⁴ *Syrían* სავსეოდ არის მიჩნეული: შეუძლებელია ამ კონტექსტში ლაპარაკი იყოს იმზე, რომ რუსები დადიან შავი ზუღგარეთსაც, ხაზარეთსაც და სი-

ρίαν². ὁ δὲ αὐτὸς κόλπος τῆς Μασιώτιδος ἔρχεται: ἀντικρὺ τῶν Νεκροκύλων τῶν ὄντων πλησίον τοῦ Δανάπρεως ποταμοῦ ὡς ἀπὸ μιλίων δ', καὶ μίσηται, ἐν ᾧ καὶ σοῦδαν οἱ καλαῖοι ποιησάμενοι διεβίβασαν τὴν θάλασσαν, μέσον ἀποκλείσαντες: πᾶσαν τὴν Χερσῶνος γῆν καὶ τῶν Κλιμάτων καὶ τὴν Βοσπόρου γῆν κρατούσαν μέχρι α' μιλίων ἢ καὶ πλείονων τινῶν· ἐκ δὲ τῶν πολλῶν ἐτῶν κατεχώσθη, ἢ αὐτὴ σοῦδα καὶ εἰς θάσος ἐγένετο πολῶ. καὶ οὐκ εἰσὶν ἐν αὐτῇ πλὴν δύο ὄδοι, ἐν αἷς οἱ Παγγιακίται: διέρχονται πρὸς τὴν Χερσῶνα καὶ Ἡσπορον καὶ τὰ Κλίματα. εἰς δὲ τὸ ἀνατολικώτερον μέρος τῆς Μασιώτιδος λίμνης εἰσέρχονται: πολλοὶ τινες ποταμοί, ὃς τὴν Τάναϊς ποταμὸς, ὃ ἀπὸ τὸ κάστρον Σάρκαλ ἐρχόμενος, καὶ τὸ Χωράκουλ, ἐν ᾧ καὶ τὸ βερζύτικον ἄλιψεται· εἰς³ δὲ καὶ ἕτεροι ποταμοί, ὁ Βάλ καὶ ὁ Βουρλίξ, ὁ Χαθῆρ καὶ ἄλλοι πλείστοι ποταμοί.

Ἐκ δὲ τῆς Μασιώτιδος λίμνης ἐξέρχεται: στόμιον τὸ Βουρλίξ ἐπονομαζόμενον, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Πόντου θάλασσαν καταρεῖ,

როპილებს, რომლებიც მდინარე დანაპრისის ახლოს არის დაახლოვებით 4 მილის მანძილზე, და უერთდება მათ იმ ადგილას, სადაც ძველები თხროლს აკეთებდნენ და გადადიოდნენ ზღვას ისე, რომ შუაზე სჭრიდნენ ხერსონის მთელ მიწაწყალს, კლიმატებს, და ბოსპორის ქვეყანას, რომელსაც ათასი მილისა თუ მეტის ადგილი ეჭირა. წყლთა მანძილზე ეს თხროლი ამოივსო და აქ გაჩნდა დიდი ტყე. იქ არის მხოლოდ ორი გზა, რომლებითაც პაჭანიკები დადიან ხერსონში, ბოსპორში და კლიმატებში. მეოტის ტბას აღმოსავლეთის მხრიდან ერთვის მრავალი მდინარე, მაგალითად: მდინარე ტანაისი, რომელიც მოდის სარკელის ციხიდან, და ხორაკული, რომელიც მოდის ოლაგს იჭერენ. არის სხვა მდინარეებიც, ბალი და ბურლიკი, ხადერი და ზევრი სხვა.

მეოტის ტბიდან გამოდის შესართავი, რომელსაც ბურლიკი ეწოდება, და ჩადის პონტოს ზღვაში იმ ადგილას, სადაც ბოსპორია.

როგორც ვხედავთ; მთავალოდგენლია ისეთი ქვეყნის სახელწოდება, რომელიც იმავე ხანებზე (მაკო ზღვის ჩრდილო სანაპიროებიდან და კავკასიის მთებთან) მდებარეობდა. გიბონი ფიქრობდა (The decline and fall of the Roman empire, Chapter LV, Bury-ს მეშვიდე გამოცემა, ლონდონი 1925, ტ. VI გვ. 153, შენ. 70), რომ აქ უნდა იყოს Συρία; კუნიკის ანბანით (იხ. Иакин, გვ. 152, შენ. 661) ეს ადგილი დამახინჯებულია და უნდა წავიკითხოთ Ζუჯიან („ჯიჯიტი“); ტომას-შეგისი (RE III, 1045) მიანიხი, რომ აქ უნდა წავიკითხოთ ან Μερζიან (ფონდერი Merja), ან Μορδιαν (გ. ი. მორფა). ვესტბერგის ანბანით (I. e. 244) უნდა დარჩეს Συρία.

μὲν, ἐν τῷ καὶ κάστρον ἐστὶν ἡμέτερον τῆς ποταμῆς, ἔστιν ἡ
 χώρα τῆς Ζιχίας· τὸ δὲ δίασθη-
 μά ἐστὶ· μίλια τ'. ἀνωθεν τῆς
 Ζιχίας ἐστὶν ἡ χώρα ἡ λε-
 γομένη Παπαγία, καὶ ἀνωθεν τῆς
 Παπαγίας χώρα· ἐστὶν ἡ χώρα ἡ λε-
 γομένη Κασαχία· ἔστιν ἡ χώρα ἡ λε-
 γομένη Καπαχία, ἔστιν ἡ χώρα ἡ λε-
 γομένη Καυκάσιον ἐστὶν, καὶ τῶν ὀρέων ἀνωθεν ἐστὶν
 ἡ χώρα τῆς Ἀλβανίας.

Ἡ δὲ τῆς Ζιχίας παράλιος ἔχει
 νησία, τὰ μέγα νησίον καὶ τὰ τρία
 νησία· ἐνδοθεν δὲ τῶν τῶν ἐστὶν καὶ
 ἔτερα νησία τὰ ἐπιγυμνασίου καὶ

ჯიქეთის ზემოთ არის ქვეყანა,
 პაპაგიად წოდებული, და პაპაგიის
 ქვეყნის ზემოთ—კასახიოდ წოდებ-
 ბული ქვეყანა; კასახიის ზემოთ
 კავკასიის მთებია, ხოლო ამ მთების
 ზემოთ—ალანიის ქვეყანა.

სიძინე განხელმან სრულად დაამკვდრა, რამეთუ ნიკოფესს არიან ნაწილნი
 მისი წინდანი (იქვე, გვ. 328).

ამხე აღფრ იოანე საბანისძემ იცის, რომ ნიკოფესია დასავლეთ
 საქართველოში შედიოდა. დასავლეთ საქართველოს ესზღვარ არს ზღუაა იგი
 პონტოსაა, სამკვდრებელი ყოვლადვე კრისტოიანეთაჲ, მისახლერამდე ქალდი-
 ანსა, ორბაქუნთიაა მუნ არს, საყოფელი იგი აფსარგაჲსა და ნაფსაჲს
 (ქ. ი. ნიკოფესის) ნეთსადგური. და არს ქალაქი იგი და ადგილები საბრ-
 ძანებლად კრისტოს-მსაბურისა იონთა მეფისა, ოთხელი მოსაღრე არს დიდსა
 მას ქალაქსა კონსტანტინეპოლისასა (კ. კეკელიძე, ადრინდელი ფეოდა-
 ლური ქართული ლიტერატურა, თბ. 1934 წ., გვ. 66, 1-7, აგრეთვე გვ. 28).

შამასაღამე, ნიკოფესია არა თუ საზღვარი იყო ჯიქეთისა და აფხაზეთისა,
 არამედ იგი აფხაზეთის (ქ. ი. დასავლეთ საქართველოს) საზღვრებში შედიოდა.
 იგი, ააფიულად იგი სამხრეთ ჯიქეთის ქალაქად ითვლებოდა და იქ იჯდა ავრო-
 ფაალი არქიეპისკოპოსი, რომელიც ჯიქეთის ეპარქიას იყო მიკვთუნებული
 (ἐπισκοπία Ζιχίας, ὁ Νικηφύσιος). მაგრამ რომ ნიკოფესიის არქიეპისკოპოსი და-
 სავლეთ საქართველოს სამწყვოს წარმოადგენდა და არა ჯიქეთისას, ჩანს იქი-
 დან, რომ, როდესაც დასავლეთ საქართველოს ეათფრებში კონსტანტინეპოლის
 პატრიარქატს ჩამოშორდნენ და მცხეთის საკათალიკოსოს დაუკავშირდნენ,
 ნიკოფესიის საარქიეპისკოპოსოც. დასავლეთ საქართველოს სხვა ეათფრებთან
 ერთად. ამ უკანასკნელის იურისდიქციას დაექვემდებარნენ. იმ დროს როდესაც
 ჯიქეთის დანარჩენი ორი ეათფრა (ქერსონისა და მონპორის) კვლავ კონსტან-
 ტინეპოლის პატრიარქის ხელქვეით დარჩა (პ. ი. ნიკოფესია: „მნათობი“
 1950 წ., № 3, გვ. 120—122. იხ. აგრეთვე ზემოთ, გვ. 197).

საგულისხმოა, რომ თუთი ბერძენი გეოგრაფოსები ათავსებენ ნიკოფესიას
 დასავლეთ საქართველოს იმ ნაწილში, რომელსაც „ძველი ლაზიკა“ ეწო-
 დება. ასე, მაგალითად, V საუკუნის „პერიპლუსის“ ანონიმური ავტორი წერს:
 „120 სტადიონის ასუ 16 მილის მანძილია ლაიჭან ვგრეთწოდებულ ქველ
 ლაზიკამდე (Πυλαία Λαζική), სადაც არის ქალაქი, რომელსაც ახლა ჰქვია

παρά τῶν Ζιχῶν κτισθέντα, τὸ
 τε Τουρρανῆρχ καὶ τὸ Τζαρβα-
 γάν: καὶ ἕτερον γησίον, καὶ εἰς
 τὸν τοῦ ποταμοῦ λιμένα ἕτερον
 γησίον, καὶ εἰς τὰς Πτελέας ἕτε-
 ρον, ἐν ἢ ἐν ταῖς τῶν Ἀλανῶν
 ἐπιδρομαῖς οἱ Ζιχοὶ καταφεύγου-
 σιν. τὸ δὲ παραθιλάσασον ἀπὸ
 τῆς συμπληρώσεως τῆς Ζιχίας
 ἦτο: Νικόψευς ποταμοῦ ἐστὶν ἡ
 τῆς Ἀρσσίρας χώρα, μέγχι: τοῦ
 κάστρου Σιοτηριουπόλεως· εἰσι
 δὲ μίλια 7 (CB III 177—182).

გაშენებული ჯიქების მიერ: ეს
 არის ტურჯანერობი, ჩიოვაგანი და
 ერთიც სხვა; არის კიდევ სხვა
 კუნძული მდინარის ნავსაყუდელ-
 თან, ერთიც პტელეასთან, სადაც
 ჯიქები თავს შეაფარებენ ხოლმე
 აღანთა თავდასხმების დროს. ჯი-
 ქეთის საზღვრების შემდეგ, ესე
 იგი მდინარე ნიკოფსიდან მოკიდე-
 ბული ზღვის ნაპირი ვიდრე სო-
 ტრიოჟპოლისამდე, 300 მილის
 მანძილზე, უკირავს აბაზგიის
 ქვეყანას.

ბიკოფსიისი (ἡ τὴν λεγομένη Νίκουρας), და ამ უკანასკნელის მახლობლად
 არის მდინარე, რომელსაც ამჟამად ეწოდება ფსახადისი)» (I. A. T. H. A. E.,
 SC I, 278). ანონიმს ეს ადგილი ამოღებული აქვს არიანეს (II საუკ.) «პერიპლუ-
 სიდან». სადაც უკვე იხსენიება «ძველი ლახიკა», ხოლო კუთხოვან ფრანსილდებში
 ჩანსული სიტყვები მას, V საუკუნის ანონიმს, ეკუთვნის. იგივე ანონიმი 59. თავში,
 რომელიც ამოღებული აქვს შენიანეს (I საუკ.) თხზულებიდან, წერს, რომ ძველი
 აქიდან ძველ ლახიკამდე და მდინარე აქვებრამდე წინათ ცხოვრობდნენ ტომები,
 რომელთაც ერქვათ: ჰენიოები, კორაქები და კოლიკები, მელანქლენები, მაქე-
 ლონები, კოლბები და ლახები, ამჟამად კი ცხოვრობენ ჯიქებიო» (იქვე).
 ახლა ჩვენთვის გასაკებია, რომ ნიკოფსია ყოფილა ლახებით დასახლებულ ტერი-
 ტორიაზე («ძველი ლახიკა»). რომელიც შემდეგ ჯიქეთის ადმინისტრაციულ
 ერთეულში ითვლებოდა: ამიტომაც არის, რომ ნიკოფსიის სამწყოსს კათედრა
 VII—IX ს: უკუნეთა ვტესისებში მიეკუთვნებოდა ჯიქეთის ეპარქიას, რომელ-
 შიც შედიოდა ხაში სარკიებისკოპოსო კათედრა: ქერსონისა, ბოსფო-
 რისა და ნიკოფსიისა, ხოლო როდესაც დასავლეთ საქართველოს ეკლესია
 მცხეთას დაუკავშირდა, ნიკოფსიის კათედრაც, როგორც იმთავითვე ქართული
 სამწყოსს კათედრა, მცხეთას უკავშირდება და აღარ იხსენიება ჯიქეთის ეპარ-
 კიის სიაში.

ამგვარად, აფხაზეთის (და, მაშასადამე, დასავლეთ საქართველოს) ჩრდილო
 საზღვარი გადის ნიკოფსიასთან.

თუ კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცნობა აფხაზეთის ჩრდილო საზ-
 ღვრის შესახებ, ამრიგად, ზედმიწევნითაა და კიდევ უფრო მყარსა ხდის ჩვენს
 განკარგულებაში არსებულ ქართულ წყაროთა ცნობებს, აფხაზეთის სამხრეთი
 საზღვრის ჩვენება ზოგიერთი გაუგებრობას ქალებს. კონსტანტინეს ცნობაში
 ნათქვამია: «მდინარე ნიკოფსიდან მოკიდებული ზღვის ნაპირი ვიდრე სოტრიოჟ-
 პოლისამდე, 300 მილის მანძილზე, უკირავს აბაზგიის ქვეყანას».

Σιωπηρότατος, ლექსიკოგრაფების ჩვენებით, არის ქალაქი აფხაზეთში
 (Pape, Eigennamen... s. v.), ხოლო ზოგიერთი კომენტატორი მას ბიკინ-
 თასთან აიგივებს (K. Dieterich, Byzantinische Quellen zur Länder- und

ტარონის ქვეყანა. აღაბნეხე იბერიელი.

Κεράσιον μγ'.

თავი 43.

Ἱερί τῆς χάρας τοῦ Τερῶν

ტარონის ქვეყნისათვის

Ἄλλὰ περὶ μὲν τῶν βουρῶν
 Ξυσθῶν ἰκανῶς σοι δεδήλωται,
 τέχνην ποιησόμενον, ὧν ἡ γυνῶς
 ἐπαφελῆς τε καὶ εὐχρηστὸς ἐν
 καιρῷ σοι πάντως γυγῆσται·
 θεὸς δὲ σε μὲν τὲ πρὸς ἀγία-
 χοντα ἦλιον ἀγυαῖν, εἴπεν ἄπῃ-
 κοα πάλιν τοῖς Ῥωμαίοις ἐγένε-
 το ἀπ' οὗ τὸ πρῶτον ἦς τῶν-

მაგრამ ჩრდილოელი სვეთების
 შესახებ ხომ საკმაოდ მოვყუვე-
 შენ, საყვარელო შეილო, და მათი
 ცოდნა შენთვის საზოგადოდ განო-
 სადგეი და სასარგებლო იქნება
 თავის დროზე. ხოლო საქიროა,
 რომ შენ აღმოსავლეთის ამბებიც
 იცოდე; აქ კვლავ რომაელე-
 ბის ქვეშევრდომები გაბდნენ, ნის

Völkerkunde, L. 1912, t. II, გვ. 147: „Sotiriopolis. das alte Pityus, das heutige Pitzunda“). ი. კულაკოვსკი თავის გამოკვლევანში „Die Stadt πο-
 строен им. Юстинианом храм для Авагаров?“ (Арх. известия и заметки,
 т. V. М. 1897) გარკვევით ამბობს, რომ „სოტერიოპოლისი“ არის ბიკინთა.
 ტომაშვილი (RE V, 1124) კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცნობის მიხედვით:
 ვერ წყვეტს. თუ რომელი ქალაქი იგულისხმება: სებასტოპოლით თუ პიტოუსი
 (ე. ი. სოხუმი თუ ბიკინთა)? პ. ი. ნიკოლოვსკი (ი. ც. გვ. 121) გადაჭრით წყობს:
 „ქალაქ სოტერიოპოლიამდე, ე. ი. თანამედროვე სოხუმამდე“.

ახრთა სებადასებაობას კონსტანტინე პორფიროგენეტის „სოტერიოპოლი-
 სის“ შესახებ ის გარემოება ჰქმნის, რომ:

1) სოხუმის სახელწოდება ძველ ბერძენ და რომაელ მწერლებთან მუდამ
 არის „დიოსკურია“ (ძველს ნაბაში) და „სებასტოპოლისი“ (უფრო
 გვიან საუკუნეებში): არასდროს სოხუმს არ ზემოეწია „სოტერიოპოლისი“.

2) მეორე მხრით, აფხაზეთის სამხრეთ საზღვრად ქართული წყაროების
 მიხედვით ცნობილია ძხლუფე, საზღვარი კლისურისა... რომელი მას ეახსა იყო
 საზღვარი საბერძნეთისა და საქართველოსა (ანასტეული ქ. ცბ. 149, 26—31),
 კლისურა კ სწორედ სოხუმთან გადიოდა-

3) „სოტერიოპოლისი“ ყველგან, გარდა კონსტანტინე პორფიროგენეტის-
 ამ სადავო ტექსტისა, ნიშნავს „ბიკინთას“ ერთგან კიდევაც სწერია: *Νοτιο-
 σιαίς τὰ τὸν Πυθῶν*. („სოტერიოპოლისი, რომელსაც ამჟამად პათია ეწოდებო“) (იბ. *Α. Μολνκαετ-Βεκ, Αρχαιολογία Πυθῶν* у Πонта Евксинского,
 T. 1916, стр. 63).

გინაიდან, ამრიგად, ქალაქი „სებასტოპოლისი“ დასავლეთ საქართველოში
 მუდამ აღნიშნავს სოხუმს, ზეეს დაჯერებენია ადგილი მოვლენებით „სოტერიო-
 პოლისი“.

თუ დავუშვებთ ამთავითვე, რომ „სოტერიოპოლისი“ არის ახალი სახელ-
 წოდება ძველი „პიტოუსისა“ (ბიკინთისა), მაშინ უნდა ვივარაუდოთ შემდეგი:
 კონსტანტინე პორფიროგენეტს ხელთ ჰქონია „აფხაზეთის“ ტერიტორიის ისეთი

των επικρατείας ἐξέπεσον. πρῶτος γὰρ ὁ Κριχορίχιος ἐκείνος τοῦ Ταρῶν ἀρχῶν πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμαίων ἐαυτὸν ὑπέκλινε καὶ ὑπέταξεν. ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐπαμφοτερίζων ἐφαίνετο, καὶ λόγῳ μὲν τῆν τοῦ βασιλέως φιλίαν προσεποιεῖτο τιμὰν, ἔργῳ δὲ τῶν Σαρακηνῶν κατάρχοντι τὰ καθ' ἡθὴν διεικράττετο, καὶ διαφόρως ἡγεμονίαν ἐχρημάτισε τῶν ἀπὸ Συρίας ἐξερχομένων φροσάτων κατὰ τῶν ὑπηκόων θυμαίων τῶ βασιλεῖ Ῥωμαίων, καὶ πάντα τὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐν ἀπορρήτῳ μελετώμενα κατὰ τῶν ἀντιπάλων Σαρακηνῶν πρὸς Συρίαν ἀνεμίγησε, καὶ λάθρα παρ' τῶν παρ' ἡμῖν συμβαίνοντων ἀεὶ πρὸς τὸν ἀμερμουαντῆν διὰ γραμμάτων ἐδηλοποιεῖ, καὶ θεοκτείν μὲν ἐβούλετο τὰ τῶν Ῥωμαίων φρονῶν, ἐρίσχετο δὲ μάλλον τὰ τῶν Σαρακηνῶν προκρίνων τε καὶ φρονῶν.

შემდეგ რაც ერთხელ მათ ხელისუფლებას ჩამოშორდნენ. პირველად ხომ კრიχοრიკიმ, ტარონის ერისთავმა, მოთხარა ქედრომაელთა მეფის წინაშე და დაემორჩილან. მაგრამ თავდაპირველად, როგორც ჩანს, ის მერყეობდა: სიტყვით მეფის მეგობრობაზე სდებდა პატივს, ნამდვილად კი სარკინოზთა მბრძანებლის სასიამოვნოდ აკეთებდა საქმეებს და რამდენჯერმე თავის თავზე აიღო წინამძღოლობა სირიიდან რომაელთა მეფის ქვეშევრდომი თემების წინააღმდეგ მისული ჯარებისა და ყველაფერს ამელავნებდა სირიაში, რასაც რომაელები საიდუმლოდ საქმიანობდნენ მოპირდაპირე სარკინოზების წინააღმდეგ და ამ საქმეების შესახებ, რომლებიც ჩვენში ხდებოდა, მუდამ აცნობებდა ფარულად ამირამუნს-წერილების საშუალებით: ის ცდილობდა რომაელების საქმეებზე

აღწერილობდა, სადაც აბაზგების მიწაწყალი უფრო ვიწრო საზღვრებში იყო ნახევრები. ვიდრე შემდეგი დროის აფხაზეთისა. მართლაც, არის შემთხვევები, რომ აბაზგების ტერიტორია ნაჩვენებია არა იმ საზღვრებში, როგორც უფრო გვიან წყაროებში გვაქვს ასე, მაგალითად, არიანე „პერიპლუსში“ (თავი 15.) წერს: „აბაზგები იქით ცხოვრობენ აფსილები... აფსილების მთასაზღვრები არიან აბაზგები... აბაზგების მხოლოდ არიან სანიგები, რომელთა ქვეყანაში მდებარეობს სებასტოპოლისი“. ამასვე იმეორებს V საუკუნის „პერიპლუსის“ ანონიმი ავტორი (თავი 51. იხ. Латышев, SC I, 222). მაშასადამე, სებასტოპოლი-ცხუმი აბაზგების ტერიტორიაზე კი არ ყოფილა, არამედ სანიგების ქვეყანაში. მართალია, ამ აღწერილობით, თუ სებასტოპოლისი არ შედის აფხაზეთში, მით უფრო არ შევიდოდა ბიჭვინთა, მაგრამ ის კი ცხადია, რომ „აბაზგების“ ტერიტორია ბერძნული წყაროებისათვის ყოველთვის ერთსა და იმავე საზღვრებში არ ყოფილა ცნობილი.

ასეთ ვითარებაში, ცხადია, სოტერიუპოლისის საკითხი დამატებით კვლევა-ძიებას მოითხოვს.

მზრუნველად სჩვენებოდა, უფრო კი სარკინოზთა საქმეების მოტრფივალე და მზრუნველი აღმოჩნდებოდა ხოლმე.

Πλὴν ἀπέστελλεν ἅει ἑὸν υἱόν, ἄπειρ τοῖς ἐκείτω βαρβάρους θεῶν καὶ τίμα, πρὸς τὸν ἐν βασιλευσίν ἀσίδιμον Δέοντα, καὶ ἀντελάμβανε πλείονά τε καὶ κρείττονα παρὰ τοῦ εὐσεβούς βασιλευσόντος, ὃς καὶ πολλὰκις αὐτῷ προτρέψατο διὰ γραμμάτων πρὸς τὴν βασιλευσούσαν εἰσελθεῖν τὸν βασιλέα θεάσασθαι καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ φιλοφρονήσεων καὶ τιμῶν μετασχεῖν. ὁ δὲ θεδοικῶς μὴ πρὸς ἄσπην καὶ σκάνδαλον τῶν ἀμερμουμνῆ γένηται τούτου, προφάσεις ἐπλάττετο, καὶ τὸ μὴ θύνασθαι: ἑαυτοῦ χάραν ἐρημιον τῆς ἐξ αὐτοῦ βοήθειας καταλιπεῖν, ἵνα μὴ ὑπὸ Σαρρακηνῶν καταληισθῆ, μάτην ἐσχήπτετο.

Ὁ δὲ αὐτὸς ἄρχων τοῦ Ταρίων κραύξας ἐν πολέμῳ ποτὲ τοῦ Ἀρχαίου τοῦ παίδας ἴγγουν Κρυαορίχη τοῦ πατριχίου τοῦ πατρὸς τοῦ πρωτοπατριχίου Ἀσωτίου τοῦ ἐξαδέλφου, εἶχε παρ' ἑαυτῷ δεσμύου. παρὶ ὧν καὶ Συμμάχιος ὁ τότε ἄρχων τῶν ἀρχόντων τὸν αὐτὸν μακκρωτάτον βασιλέα διὰ γραμμάτων ἠξίωσε τοῦ ἀποστειλῆαι πρὸς τὸν Τα-

მიუხედავად ამისა ის მუდამ უგზავნიდა მეფეთა შორის უსახელოვანეს ლეონს¹ საჩუქრებს, რომლებიც იქაურ ბარბაროსებში საპატიოდ ითვლება; სამაგიეროდ კიდევ უფრო მეტსა და უძვირფასეს საჩუქრებს ლებულობდა კეთილსათნო მეფისაგან, რომელიც მას ხშირად ეპატიებოდა წერილობით — სამეფო, ქალაქში ჩამოსულიყო, მეფე ენახა და მიეღო მისგან წყალობა და პატივი. ხოლო კრიკორიკის ეშინოდა ამირამუმს² არ სწყენოდა ეს და ამიტომ იგონებდა მიზეზებს — ქვეყანას ვერ დავტოვებ ჩემი მზრუნველობის გარეშე, არა-და სარკინოზები ააწიოვებენო; მაგრამ ეს ტყუილ-უბრალოდ მოგონილი საბაბი იყო.

ტირონის ამ ერისთავმა ერთხელ ომში დაამარცხა არქაიკას შვილები, პროტოსპათარ ამოტის მამის კრიკორიკ პატრიკიოსის ბიძაშვილები, და ციხეში დამწყვდეულებს ინახავდა. ერისთავთ - ერისთავმა სუმბატმა მათ შესახებ წერილი გაუგზავნა იმ ნეტარხსენებულ მეფეს და სთხოვდა მას — ტირონელს შეუთვალე და გამოითხოვე ჩემი ძმისწულები (ხსენებული არქაიკას

¹ ლეონ VI, კონსტანტინე (886—911 წ.წ.).

² ამერმომუნის არაბული ისტორიკოსი („ამირ-ალ-მუმინინ“) და ნიშნავს „მართლმორწმუნეთა მბრძანებელს“; არაბთა ხალიფებთა ერთ-ერთი სახელწოდებათაგანია. ბიზანტიურ წყაროებში გვხვდება სხვადასხვა ფორმით: დამროსიჩის, დამროსოჟი, დამროსანი, დამროსოჟი, ხოლო ქართულ წყაროებში „ამირ(ა) მუმნი“, „ამირ(ა) მუმლი“. იხ. გ. წერეთელი. საქ. მეც. მ. IX B, გვ. 111; Sophocles, Greek Lexicon, s. v.

ρωίντην καὶ ἀναλαβέσθαι σπου-
δαίαι τὸς ὀχέλους ἀναψιάς,
οἵτινες ἦσαν ὑπὸ τῶν ἐρημη-
ῶν Ἀρχιδιά, ἵνα μὴ πρὸς τὸν
ἀμάρμουμνην ἀποσταλῶσι. συ-
γενῆς γὰρ ἦν τὸν Συμβάτου τὸν
ἀρχόντος τῶν ἀρχόντων*¹ Ἰρη-
γύριος ἢ πατρίχιος. ἐπακούσας δὲ
τῆς παύτης τὸν Συμβάτου
ἀξιώσεως Ἰσῶν ἢ μακαρίστατος
Ἰασιλῆς τὸν Σινούτην ἐκείνον
τὸν εὐνοῦχον ἀπέστειλε, χερτα-

ვაეები), თუ არა—და მათ აზირა—
მუმნს მიჰვერიანო: სუმბატ ერის-
თავთ-ერისთავის ნათესავი იყო...²
გრივოლ პატრიკიოსი. ნეტარხსე-
ნებულმა მეფე ლეონმა ისმინა სუმ-
ბატის თხოვნა და ის საქურისი
სინუტე, რომელიც მაშინ სწრაფი
დრომოსის ქარტულარად² იყო,
ტარონის ერისთავთან მიავლინა ამ
დავალებით და აგრეთვე ადრა-
ნასერთან, იბერიის კურო-
პალატთან², ზოგიერთი სხვა-

¹ აქ ხელნაწერებში ხარუხია.

² ეს სწრაფი დრომოსის ქარტულარია აღნიშნავს „სახელმწიფო-
ფოსტის მონეტებს“. სახელმწიფო ფოსტის უწყებას განაგებდა *λογομήτης* ოს
ბერმოს. ამ ფოსტის დანიშნულება იყო არა კერძო წერილების გადაგზავნა, არა-
მედ სახელმწიფო ფოსტის (ბრძანებულებათა, განკარგულებათა და სხვათა) მიწო-
დება ადგილებზე, ისევე როგორც მოხელეთა, ელჩთა, გადასახლებულთა და სხვათა
გადაზიდვა. ამ ლოგოთეტის თანამდებობა უდრიდა გზათა მიმოსვლის მინისტრი-
სას (იხ. Н. Скабаланович, *Византийское государство и церковь*
в XI веке. СПб 1884, стр. 176). რამდენადაც ფოსტა და გზები დრომოსის
ლოგოთეტის ხელში იყო, ამდენად ის პირველი დებულებდა ახალ-ახალ (ნო-
ბებს მომხდარი, როგორც საშინაო ისე საგარეო, ამბებიც შესაბამ. და ამიტომ
გასაკებია, რომ კეისარი, დილის ლოცვას რომ მოათავებდა და ოქროს სავარ-
ელში ჩაჯდებოდა, დაიძახებდა — „ლოგოთეტს დამიძახეთო“. ლოგოთეტიც
მოსვლისთანავე მოახსენებდა კეისარს, თუ რაზე საფულისებო მოხდა სახელმწი-
ფოში. კეისარი ვთამბირებოდა ხოლმე ლოგოთეტს საშინაო და საგარეო საქ-
მეებზე (კონსტანტინე პოპოვიჩის ოცენები, *De caerimoniis II*, 15,
ბონის გამოც. გვ. 568—569; იხ. Д. Богачев, *Byzantina II*, 16—17).

³ ადრანასერი, იბერიის კუროპალატი. აქ იგულის-
ხნება ქართველთა მეფე, ადრანასე II (I) კუროპალატი, რომელიც სუმბატის
„ქრონიკით“ გარდაიცვალა 923 წელს (გარდაიცვალა ადრანასე, ქართველთა
მეფე, ძე დავით მოკლულისა, ქორანიკონსა რმე [143], ე. თაყაიშვილის გამოც.
თბ. 1949 წ., გვ. 66, § 58). ე. თაყაიშვილის აზრით (დასაბ. შრ. გვ. 83),
„ადრანასეთი თავდგმა ქართლის დიდ ერისთავთა პერიოდი, მეექვსე საუკუნის
ბოლოდან დაწყებული, და იწყება ახალი, ქართველთა მეფეების პერიოდი, უნა-
ოდან ის გახდა 899 წ. პირველ „ქართველთა მეფედ“ და შემდეგი მეფეები ყვე-
ლანი მისგან მომდინარეობენ“. პ. ინგოროყვამ კი გამოარკვეია, რომ „ქარ-
თველთა სამეფოს“ აღდგენა მოხდა არა IX საუკუნის მეორე ნახევარში, არამედ
IX საუკუნის დასაწყისში აშოტ I დიდის დროს, 809/13—826 წლებში (იხ. „მნა-
თობი“, 1950 წ. № 3, გვ. 145—146).

ტარონის მთავრის ისტორიასთან დაკავშირებით იბერიის მეფის, ადრანასე.

λαριον τηνικαθ'α τον δ'εξ'εσ δ'ερ- და ვალეობითაც: ორივესთან შესა-
μου τυγαίνοντα, πρὸς τε τὸν ფერისი საჩუქრები გაატანა.
ἀρχοντα τον Ταρων τῆς τ'αυ'της ἔνεχα ἰπαθ'εσεω, καὶ πρὸς τὸν
Ἀθρανατῆρ τὸν κουροπαλάτην Ἰβηρίας διὰ τ'νας ἑτέρας ἰπαθ'εσεω,
μοῖς ἀντ'ρ καὶ πρὸς ἀμφοτέρους ξενίλιχ τὰ ἀρμ'ζοντα.

Διαβληθ'έντες δὲ τὸν εἰρη-
μένου Σιούστου παρὰ Θεοδῶρου
τὸν τὸν Ἀρμενίων ἐριყνευτὸν
πρὸς τὸν εἰρημένον ἀν'δ'ι'αν β'α-
σιλέα, ἐξ'απεστ'έλη β'ασιλικὸς ἀν'
αὐτὸν ἑ πρ'ατ'εσ'αθ'άριο; Κων-
σταντῖνος καὶ θ'οι'μ'ε'τ'ικ'ος τῆς
ἰπαυ'ρι'ας, ἑ τ'αν Δι'β'ος, ἑ γ'ν'ν

ზემოხსენებული სინუტე სომეხ-
თა თარჯიმანმა თეოდორემ მეფეს-
თინ დააბეზლა; ამიტომ მის ნაც-
ვლად გაიგზავნა მეფის პროტო-
სპათარი და სამსახურის დომეს-
ტიკი კონსტანტინე, ლიბის ძე,
ამტამად რომ ანთიპატოს-პატრი-
კოსია და დიდი ჰეტერიარქი¹;

კუროპალატის, ხსენება კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიერ ბუნებრივია. რო-
გორც უხობილია, სომეხთა მეფეს სუმბატსა და ქათველთა მეფეს ადარანსეს
მეგობრობა ჰქონდათ და, ნავალითაჲ, როდესაც აფხაზთა მეფემ კონსტანტინემ
ქართლი დაიპყრა. მის წინააღმდეგ გაერთიანებული ძალებით იბრძოდნენ სუმ-
ბატი და ადარანსე. ბოლო როდესაც შემდეგ სუმბატი კონსტანტინეს დაემე-
გობრდა, ადარანსე სუმბატის წინააღმდეგ საბრძოლველად შეუერთდა ვასპურა-
კანის მთავარს გაგიკს და სუმბატის ძმისწულს აშოტს. აჲ აკვირებენ ამდროინ-
დელ საქმეთა ვითარებას სომეხთა ისტორიკოსები იოანე კათალიკოსი და ასო-
ლიცი (იხ. ივ. ჯაჯავანიძის შვილი, ქათველი ერის ისტორია, წ. II, თბ. 1948 წ.,
გვ. 100—101). კონსტანტინე პორფიროგენეტსაც აქ მოკავშირეებად ჰყავს მთავ-
ნებული «ვასპურაკანის მთავარი გაგიკი, იბერიის კუროპალატი ადარანსური და
გრისთავი-ერისთავი აშოტია (იხ. ქვემოთ, გვ. 243).

¹ *πατρικιος* — ეს იყო უმაღლესი პატივი ბიზანტიაში; შემოღებულ იქნა
კონსტანტინე I-ის მიერ და ზენოხის მიერ (V საუკ. 474—491 წ.წ.) მიენიჭა იმ
პირებს, რომლებიც კონსულებად და პრეფექტებად იყვნენ. იუსტინიანეს დროს
ეს პატივი ღია იყო ყველა იმ პირისათვის, რომელიც ბრწყინვალე რანგისა
(*illustris*) იყო, იმ დროს როდესაც IV—V საუკუნეთა კეისრები იშვიათად უბო-
რებდნენ ბოლმე ამ პატივს. წინააღმდეგ კონსულობისა, რომელიც მხოლოდ გან-
სახლებულ პერიოდში იყო ძალაში, პატრიკიოსობა სამუდამო იყო: თუ მას თან
ახლავს აგრეთვე სხვა პატივი ან თანამდებობა, ის პირველ ადგილას იმსახვებდა,
უწალოდ პატივისპყრონის სახელის შემდეგ. VII საუკუნეში პატრიკიოსები იყვნენ
იერარქიის უმაღლესი საფეხურის პირები. VIII—IX ს.ს. ეს პატივი უფრო გახ-
შირდა. იყო ორი კატეგორია პატრიკიოსებისა: 1) ჩვეულებრივი პატრიკიოსები,
περιίλατοι („წარჩინებულნი“) და 2) ისინი, რომელთაც პროკონსულის პატივიც
ჰქონდათ მიიჭებოდა, *εὐσέβητοι καὶ πατρικιαι* (*Byzantion IV*, 115—116).

„დიდი ჰეტერიარქი“ უაღრესად მნიშვნელოვანი პირი იყო, მას
ეჭვმდებარეობდნენ ჰეტერიები — უცხოელთაგან შემდგარი შენაერთები გვარ-
დისა. ეს პატივი პირველად კონსტანტინე პორფიროგენეტის დროს გვხვდება,

ἀνθύπατος πατριάρχης καὶ μέγας
ἐπίσκοπος ἀρχιεπίσκοπος ἐνταγματικῶς ἐρι-
σθεὶς τοῖς ἀναλαβέσθαι: τὰ πρὸς
τὸν ἀρχόντα τοῦ Ταρῶν τὸν Κρι-
κορίκιον ἀποσταλέντα ξενάλια,
καὶ αὐτὸς μὲν πρὸς τὸ Ταρῶν
εἰσελθεῖν, τὸν δὲ Σινούτην προ-
τρέψασθα: πρὸς τὸν Ἀθραναστῆρ
τὸν κουροπαλάτην Ἰβηρίας κατὰ

Καταλαβῶν δὲ τὸ Ταρῶν ἐπι-
μένος πρωτοσπαθῆριος καὶ ἀπο-
διδούς Κρικορίκιῳ τὰ πρὸς αὐ-
τὸν ἀποσταλέντα τοῦ βασιλέως
δῶρα καὶ γράμματα, ἐνελάβετο
τὸν νόθον τοῦ Ταρῶνιτου υἱόν,
ὃς Ἀσώτιος ὠνομάζετο, καὶ εἰ-
σήγαγεν αὐτὸν πρὸς τὴν βασι-
λεύουσιν ἕν ὃ βασιλεὺς τῆ τοῦ
πρωτοσπαθάρου τιμῆσας ἔξιξ
καὶ ἰκανῶς φιλοφρονησάμενος πρὸς τὸν ἴδιον πατέρα δὲ τὸν αὐτοῦ
πρωτοσπαθάρου ἀπέστειλεν.

Ἀναλαβόμενος οὖν ὁ αὐτὸς
Κωνσταντῖνος ἕκτεινος Ἀπογάνει
τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κρικορίκιου τοῦ
ἀρχόντου τοῦ Ταρῶν εἰσήγαγε
πρὸς τὸν μακάριον βασιλέα μετὰ
καὶ τῶν δῶρα υἱῶν Ἀρχαίκα-
θιν καὶ τῆ τοῦ πρωτοσπαθάρου
ἔξιξ τιμῆσας ὁ βασιλεὺς καὶ
φιλοφρόνως πολλὰκι; δεξιωσά-
μενος ἀπέστειλεν αὐτῶς δὲ

მისვე დაეველა წავლო ტარო-
ნის ერისთავისათვის, კრიკორი-
კისთვის, გაგზავნილი საჩუქრები,
თვითონაც წასულიყო ტარონში;
სინუტეს კი უბრძანა იბერის
კუროპალატ ადრანასერ-
თან გამგზავრებულიყო, როგორც
ეს მას მიხედობოლი ჰქონდა.
ტა ონაღბენთა ანთჲ აქელბენ.

ხეხებულნი პროტოსპათარი მი-
ვიდა ტარონში და გადასცო კრი-
კორიკის მეფის მიერ მისთვის გა-
გზავნილი საჩუქრები და წერილი,
ხოლო ტარონელის შვილობილი
აშოტი წამოიყვანა სამეფო ქალაქ-
ში; მან მას პროტოსპათარის პატი-
ვი უბოძა და საკმაოდ წყალობადე-
ბული გაისტუმრა შამა-მისთან იმა-
ვე პროტოსპათარის თანხლებით.

იმავე კონსტანტინემ წამოიყვანა
აპოგანემი¹; ტარონის ერისთავის
კრიკორიკის ძმა, და არკაიკას ორთ-
ვათითურთ მოიყვანა ნეტარხენე-
ბულ მეფესთან; ისიც მეფემ პრო-
ტოსპათარის პატივით დააჯილდო-
ვა, ბევრი წყალობაც უბოძა და
უკან გაისტუმრა იმავე კონსტანტი-
ნის თანხლებით მის საკუთარ ქვე-
ყანაში და საკუთარ ძმასთან. იმის

„დიდი მეტროპოლიტი“ სასახლეში გვარდიის მეთაური იყო. შემდეგ ხანებში ეს პატივი ენიჭებოდათ იმ მაღალი თანამდებობის პირებს, რომელთა მოვალეობა-
საც შეადგენდა გუნებისა და უცხოელი სტუმრების დახვედრა (იქვე, გვ. 91).

¹ აპოგანემი -- Ἀπογάνει. სომხური წყაროებით მას ჰქვია *Παυλιαν-
თან, Μαυλιანτζი*. იბ. პ. აქაროანი, სომხური საკუთარი სახელებს ლექსი-
კონი, ტ. I, გვ. 198. ვრცვანა, 1942 წ.

του αὐτοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὴν οἰκίαν χώραν καὶ πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφόν. μετὰ δὲ ταῦτα ἐν Χαλδίᾳ ὁ εἰρημένος Κωνσταντίνος ἐπὶ χρόνον ἑκανὸν διατρίψας ἐπετρέπη διὰ καλεῦσεως εἰσελθεῖν ἐν τῇ Ταρῶν καὶ ἀναλαβῆσθαι Κρικοῤῥικιον τὸν ἔρχοντα οὖσαν εἰσελθεῖν· ἔ καὶ ἐκοίτησεν.

Εἰσελθόντος δὲ τοῦ αὐτοῦ Κρικοῤῥικίου ἐν τῇ θεοφυλάκῳ πόλει, καὶ τῇ τοῦ μαγίστρου καὶ στρατηγού Ταρῶν ἀξίᾳ τιμηθέντος, ἐδόθη αὐτῷ καὶ οἶκος εἰς κατοικίαν ὁ τοῦ βερβάρου λεγόμενος, ὁ νῦν Βασιλείου τοῦ παρακοιμημένου οἶκος. ἐτιμῆθη δὲ καὶ ἐτησίῳ ῥόγα, χρυσίου μὲν δέκα λίτρας καὶ μιλιαρσιῶν ἑξήρας δέκα λίτρας, ὥστε εἶναι τὸ πᾶν λίτρας εἴκοσι. καὶ ἐπὶ χρόνον ἐν τῇ βασιλευσούσῃ διατρίψας καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ πρωτοσπαθάρου Κωνσταντίνου πάλιν πρὸς τὴν οἰκίαν δεσώθη χώραν.

Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν εἰσηλθὼν καὶ Ἀπογάνει πρὸς τὸν μακάριον βασιλέα, καὶ προσεβίβασθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν κατ'οικίον, ἐπετρέπη δὲ καὶ εἰς γυναῖκα λαβεῖν τοῦ εἰρημένου Κωνσταντίνου θυγατέρα, καὶ ἐπὶ τῇ ταύτῃ προφάσει καὶ οἶκον ἐπεζήτησεν, καὶ ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὸν τοῦ βερβάρου οἶκον χρυσοβουλλίου χωρὶς.

შემდეგ, ხსენებულმა კონსტანტინემ საკმაო ხანი რომ დაჰყო ქალღიაში, ბრძანება მიიღო ტარონში წასულიყო, წამოეყვანა ტარონის ერისთავი კრიკორიკო და სამეფო ქალაქში მოსულიყო; მან ეს ბრძანება შეასრულა.

ტონ ტარონს და: პრძს ტონ ბასილეს-

კრიკორიკი რომ ღვთივ-დაცულ ქალაქში მოვიდა, მას ებოძა მაგისტროსისა და ტარონის სტრატეგოსის პატივი და მიეცა საცხოვრებლად ეგრეთწოდებული ებარბაროსის სახლია, რომელიც ამჟამად პარაკიმენოს ბასილის სახლია. მას ებოძა აგრეთვე ყოველწლიური სარგოსთი ლიტრა ოქრო და სხვისი ოთი ლიტრა მილიარისი¹, ისე რომ სულ ოც ლიტრას ღებულობდა. ერთი ხანი რომ დაჰყო სამეფო ქალაქში, იმავე პროტოსპათარ კონსტანტინეს თანხლებით უკან გაიხზავნა მის საკუთარ ქვეყანაში.

ამის შემდეგ აპოგანემიც კვლავ მოვიდა ნეტარხსენებულ მეფესთან, რომლის მიერაც აღზევებულ იქმნა პატრიკიოსად და ნება მიეცა შეერთო ცოლად ხსენებული კონსტანტინეს ქალი; ამ საბაბით ის სახლსაც ეძიებდა და კიდევაც მიიღო უქრისობულად ებარბაროსის სახლია. მეფის მიერ წყალობა-ღებული ის მაშინვე თავის-

¹ „მილიარისი“ (მილიარსიონ) მონეტის სახელწოდებაა.

καὶ φιλοφρονηθεὶς παρὰ τοῦ βασι-
λέως τῷ τότε μὲν πρὸς τὴν
ἰδίαν χώραν ὑπέστρεψε πρὸς τὸ
πάλιν εἰσελθεῖν καὶ τὰ τοῦ γά-
μου ἀπαρτίσασθαι· ἅμα δὲ τῷ
εἰς τὴν οἰκείαν χώραν διασωθῆ-
ναι· μετ' ἡμέρας ἡμέρας τέλει τοῦ
βίου ἐχρήσατο. ὁ δὲ τούτου ἀδελ-
φὸς Κρικορίκιος διὰ γραμμιάτων
αὐτοῦ ἐζητήσατο εἰσέρχασθαι· εἰς
τὴν βασιλεύουσαν καὶ παρὰ τῶν
χειρῶν τοῦ ἀγίου βασιλέως λαμ-
βάνειν τὴν ἠδομένην ρόγαν αὐτοῦ
καὶ ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐν τῇ θεο-
φυλάκτῳ διατρίβειν πόλει· καὶ
ἐπὶ τούτῳ τὸν τῷ οἰκείῳ ἀδελφῷ
προχωρησθέντα οἶκον εἰς κατο-
κῆσιν λαβεῖν ἡξίου, ὃν καὶ ἐπιδ-
ιωκεν αὐτῷ ὁ μακάριος βασιλεὺς
διὰ τε τὸ νεωστὶ ὑποταχῆναι καὶ
διὰ τὰ καὶ ἄλλους ἄρχοντας τῆς
ἀνατολῆς πρὸς τὸν ἕμῳιν ζῆλον
τῆς πρὸς Ῥωμαίους ὑποταχῆς ἐκκαλέσασθαι· ἔγγραφοῦν δὲ χρυσοφύλλ-
ιον ὄρωρον τῷ τοιοῦτου οἴκου πρὸς αὐτὸν εὖν ἐποίησεν.

Μετὰ δὲ χρόνους ἰκανούς, Ῥω-
μανοῦ τοῦ μακαρίου βασιλέως τῶν
σκήπτρων τῆς βασιλείας Ῥωμαίων
ἐπειλημμένου, ἀνίγαγεν ὁ αὐτὸς
Κρικορίκιος μὴ ἰσχύειν κρατεῖν τὸν
τοῦ βαρβάρου οἶκον, ἀλλ' ἡξίου
λαβεῖν ἀντ' αὐτοῦ προάστειον ἐν
Κελτῆργῳ, εἶτε τοῦ Πατῆάτου εἶτε
ἄλλον οἶον κελεῖται ὁ βασιλεὺς,
ἵνα ὅτε ἐπιδρομῇ τῶν Ἀγαρηῶν
κατὰ τῆς χώρας αὐτοῦ γένηται,

სამშობლოში გაბრუნდა იმ ვახ-
რანგით, რომ კვლავ დაბრუნდ-
ებოდა და ჯვარს დაიწერდა. სამ-
შობლოში რომ დაბრუნდა, არ
გასულა რამდენიმე დღე და გარ-
დაიცვალა. მისმა ძმამ კრიკორი-
კიმ წერილი გაუგზავნა მეფეს:
მას უნდოდა სამეფო ქალაქში ჩა-
სულიყო, უწმინდესი მეფის ხელით
მიტოვ დაპირებული სარგო და
ერთი ხანი დაეყო ღვთივ-დაცულ
ქალაქში. გარდა ამისა ითხოვდა
საცხოვრებლად მისი ძმისათვის
მიკუთვნებულ სახლს. ნეტარხსენე-
ბულმა მეფემ მისცა ეს სახლი,
რადგან კრიკორიკი ახლახან დაე-
მორჩილა მას: ანით მას უნდოდა
აღმოსავლეთის სხვა ზთაქრებიც
წაეკეზებინა რომაელებს დამორ-
ჩილებოდნენ; მაგრამ ნაჩუქრობის
ოქრობეკედული სიგელი ამ სახლზე
მან არ მისცა.

რამდენიმე წლის შემდეგ, რო-
დესაც რომაელთა სამეფოს საჰე-
ეპრო ნეტარხსენებულ მეფეს რო-
მანოზს¹, კრიკორიკიმ განაცხადა,
რომ მის არ შეუძლია მარბარო-
სის საბლში იცხოვროს, და მის
ნაცვლად მოითხოვდა სანახებს
კელტენეში, ან პატატიში, ან სხვაგან
სადმე, სადაც მეფე ბრძინებდა,
რათა მას საშუალება ჰქონოდა
იქ გაეხიზნა თავისი ოჯახი

¹ რომანოზ I დეკანეი, კონსტანტინე პოროფიროგენეტის სიმამრი; თანაჟიხრად იყო 919-944 წლებში.

ἀποστέλλειν ἐκεῖσε ἕχρη τὴν οἰκίαν συγγένειαν καὶ ὑπόστασιν. ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν ἀκριβῆ γυναικὸν τῶν πραγμάτων μὴ κερταμῆνος, ἐπιζητῶν δὲ ἀπὸ βασιλικῆς χρυσοβοῦλλίου τὸν μακαρίου Λέοντος ἔχειν τὸν Ταρωνίτην τὸν τοῦ βαρβάρου οἶκον, δὲθωκεν αὐτῷ τὸ πρόστατον τοῦ Γρηγορίου ἐν Κελτικῆν, καὶ τὸν οἶκον ὁρῶν ἀντέλαβε, χρυσοβοῦλλιον δὲ οὐδὲ αὐτὸς πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῆ προασταίῃ ἐποιήσατο.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἔγραψε πρὸς τὸν αὐτὸν βασιλεῖα ὁ Τερνίκης ὁ τοῦ Ταρωνίτου ἀνεψιός, ὁ τοῦ Ἀπογάνεμι ἐκείνου υἱός, ὅτι: τὸν οἶκον τοῦ βαρβάρου ὁ μακαριώτατος βασιλεὺς Λέων τῆ ἐμῆ πατρὶ ἐδώρησατο μετὰ δὲ τὸν τὸν πατρός μου θάνατον, διὰ τὸ ἔτι ἀνήλικον καὶ ὄρφανὸν συγγένειν ἐμῆ, κατ' ἐξουσίαν θεῶς μου τὸν τοιοῦτον οἶκον κατεκράτησεν, ἀεὶ καθυπισχοῦμένός μοι, ὅταν εἰς τὸν τέλειον τῆς ἡλικίας ἔλθω χρόνον, ἀπολαβεῖν τὸν οἶκον τὸν πατριζόν: καὶ νῦν, ὡς ἔμαθον, δὲθωκε τὸν τοιοῦτον οἶκον ὁ ἐμὸς θεὸς τῷ βασιλεῖα σου, καὶ ἔλαβεν εἰς ἀντιτάξιον αὐτὸν τὸ πρόστατον τοῦ Γρηγορίου ἐν Κελτικῆν.

და ქონება იმ შემთხვევაში, თუ მის ქვეყანას თავს დაესხმოდნენ აგარიანნი. მეფემ ზედმიწევნით არ აცოდა საქმის ვითარება და ეგონა, რომ ტარონელი ფლომდა «ბარბაროსის სახლს» ნეტარსენებული ლეონის სამეფო სიკვლის ძალით; ამიტომ მან მისცა მას გრიგორიანის სანახები კელძენეში, მის ნაცვლად, რისაცვირველია, ჩამოართვა სახლი, მაგრამ არავითარი სიკვლი არ მიუცია სანახების ფლომაზე.

ამის შემდეგ თორნიკემ, ტარონელის ძმისწულმა, იმ აპოკანემის შვილმა¹, მისწერა მეფეს: «უნეტარესმა ლეონ მეფემ მამა-ჩემს «ბარბაროსის სახლი» აჩუქა, ხოლო მამა-ჩემის სიკვდილის შემდეგ, რადგან მე მცირეწლოვანი და ობოლი ვიყავი, ბიძა-ჩემმა ჩაიგდო ხელში ის სახლი და მუდამ მპირდებოდა, რომ როგორც კი სრულწლოვანი შევიქნებოდი, მამა-ჩემის სახლს უკან მივიღებდი; ახლი კი, როგორც შევიტყე, ბიძა-ჩემს ის სახლი შენი მკუფებისთვის მიუცია, იმის სანაცვლოდ კი გრიგორიანის სანახები მიუღია კელძენეში».

ამთნ ტო პროსტეიონ თონ გრეგორი

¹ სომხური წყაროების მიხედვით ტარონის შთაბრძნის კრიგორიკის ძმის, ანუ ლანგის, შვილები იყვნენ: თორნიკი, ვაჰანი და ხუშბატი. იმ. ჰ. აკარინი. სომხური საეკლესიო სახელმწიფოს ლექსიკონი, გვ. 198. ცნობები სომხური წყაროების შესახებ შეგვიმოწმა პროფ. ილ. აბულაძემ, რომელსაც გულითად მადლობას მოვასწავებთ.

Ἀπὸ δὲ τῶν τοιοῦτων βασιλικῶν φλοτυμῶν τῶν πρὸς τὸν ἄρχοντα τοῦ Ταρῶν φθόνος ὑπερῆη καὶ ἐβλάστησε πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν Κακίχου τοῦ ἄρχοντος Βασ-
 παρακινῶν καὶ Ἄδριανῆς τῆς κουροκαλίτου Ἰβηρίας καὶ Ἀσωτικίου τοῦ ἄρχοντος τῶν ἄρχόντων, οἵτινες ἔγραψαν πρὸς τὸν βασιλέα διαγογγύζοντες δι' ἣν αἰτίαν ὁ Ταρωνίτης μόνος ῥόγας ἀπολαύει βασιλικῆς, αὐτῶν ἀπάντων λαμβάνοντων οὐδέν.
 „τίνα γάρ“ ἔλεγον „περισσότεραν δουλείαν ἡμῶν ποιεῖται; ἢ τί πλέον ἡμῶν τοὺς Ῥωμαίους ἐπωφελεῖ; ὅθεν χρὴ ἢ καὶ ἡμᾶς ὡς ἐκείνον ῥογεύεσθαι; ἢ μὴδ' ἐκείνον ἐντὸς τῆς τοιαύτης συγχάνειν ὁφραῖς“.

Ὁ δὲ μακάριος Ῥωμανὸς ἀντί-
 γραψε πρὸς αὐτοὺς μὴ παρ' αὐτοῦ τὴν ἐπί τῷ Ταρωνίτῃ γενέσθαι ῥόγαν, ἔν' ἐπ' αὐτῷ καίται; καὶ ἢ ταύτης νῦν ἔκκοπή, ἀλλὰ κατὰ τοῦ μακαρίου βασι-
 λέως· καὶ μὴ δίκαιον εἶναι τὰ τῶν κροβεβασιευκῶτων παρὰ τῶν ὑστερον ἀνατρέψασθαι. ἔγραψε δ' ἑμῶς πρὸς τὸν αὐτὸν Ταρωνίτην, θηλοποιῶν αὐτῷ τῶν εἰρημέ-
 νων ἀνδρῶν λύπην καὶ σκάνδα-
 λον. ὁ δὲ ἀνήγαγε μῆτε χρυσὸν μῆτε ἄργυρον παρέχειν δύνασ-
 θαι; ὑποσχέται δὲ ἔξωθεν τῶν κατὰ τύπον ἀποστελλομένων ξε-
 νίων διδόναι: ἱμάτια καὶ γαλκώ-
 ματα μέτρι τῶν δέκα λιτρῶν

რადგან ტარონის მთავარი მე-
 ფეს ასეთ წყალობაში ჰყავდა, შე-
 რით აღივსნენ მისდამი ვასპურაკა-
 ნის მთავარი გაგიკი, იბერიის
 კუროპალატი აღრიანასერი
 და ერისთავთ-ერისთავი აშოტი,
 რომლებმაც დიდი უკმაყოფილე-
 ბით მისწერეს მეფეს: რით აიხს-
 ნება, რომ მხოლოდ ტარონელი
 ლეშლოძს საძეთო სარგოს, ჩვენ
 კი არც ერთი არაფერს ვღებუ-
 ლობთო. „რა ასეთს ჩვენზე უფრო
 მეტ სამსახურს გიწვეს,—სწერდ-
 ნენ ისინი—ან რით არის ის ჩვენ-
 ზე უფრო მეტად სასარგებლო რო-
 მაელეებისათვის? ამიტომ ან ჩვენც
 იგივე სარგო უნდა გავგიიხინო,
 ან-და არც ის უნდა ლეშლოძდეს
 ამ წყალობასო“.

ნეტარხსენებულმა რომანოზმა
 უპასუხა მათ: ტარონელისათვის
 მე კი არ დამინიშნავს სარგო,
 რომ ჩემზე იყოს დამოკიდებული
 ახლა მისი გაუქმება, არამედ ნე-
 ტარხსენებული მეფისაგანაა ის
 დაღებული; არ არის მართებული
 წინამორბედი მეფეების მიერ და-
 წესებული მომდევნო მეფეებმა
 ცვალონო. ასევე მისწერა მან ტა-
 რონელს და აცნობა მას ზემოხსე-
 ნებულ პირთა მიერ გამოთქმული
 მწუხარება და წყენა. იმან კი (ე. ი.
 ტარონელმა) მოახსენა, რომ არ შე-
 უძლია აძლიოს არც ოქრო და არც
 ვერცხლი, მაგრამ ჰპირდებოდა,
 რომ გარდა პირობით ვათვალი-
 წინებული საჩუქრებისა მისცემდი
 ხოლმე ტანსაცმელსა და სპილენ-

συντιμώμενα· ἔ καὶ δέδωκε μέ-
 χρι τριῶν ἢ τεσσάρων ἑνιαυτῶν.
 μετὰ δὲ ταῦτα ἀνήγαγε μὴ δύνασ-
 θαι παρέχειν τὸ τοιοῦτον πάκτον·
 τὴν δὲ ρόγαν ἢ προίκα λαμβάνειν
 ἡμεῖς καθὼς ἐπὶ τοῦ μακαριω-
 τάτου βασιλέως Δέοντος, ἢ ἐκ-
 κοπήναι αὐτῆν. ἔθεν διὰ τὸ μὴ
 εἰς σκάνδαλον εἶναι τοῦ Κάκι-
 οῦ καὶ τοῦ κευροπαλάτου καὶ
 τῶν λοιπῶν ἐξέκοψε ταύτην ὁ
 εἰρημῆνος μακαριώτατος βασιλεὺς
 Ἰωμανός. παραμυθούμενος δὲ
 ὡσπερ αὐτόν, μετὰ ταῦτα τὸν
 τούτου υἱὸν Ἀσθτιον ἐν τῇ πόλει
 παραγεγονότα εἰς πατρικίους ἐτί-
 μησε καὶ φιλοφρονησάμενος αὐ-
 ταρκῶς πρὸς τὰ ἔθνη ἐξάπεστελε.
 ქალაქში იყო, საკმარისად პატივი სცა და ოინ გაისტუმრა.

Τοῦ δὲ μαγίστρου τοῦ Κρι-
 χορικίου τὸν βίον ἀπολυόν-
 τος, ἀνήγαγε Ἰορνίκιος ὁ τῶν
 Ἀπογάνει υἱός· ἔρωτα ἔχειν ἐγ-
 κάρθιον εἰσελθεῖν καὶ τὸν βσι-
 λία θεάσασθαι· ἀφ' ὧ τὸν πρῶ-
 τοςπαθάριον Κρινίτην καὶ ἔρ-
 μηνευτὴν ὁ βασιλεὺς ἐξάπεστελ-
 εν, ὅς καὶ εἰσήγαγεν ἐν τῇ πό-
 λει τὸν εἰρημῆνον Ἰορνίκιον, καὶ
 προήγαγε τὸν αὐτόν Ἰορνίκιον ὁ
 βασιλεὺς εἰς τὴν τῶν πατρικίων
 τιμὴν. προετείνετο δὲ δικαιολο-
 γίας ἐπὶ τῇ τῶν βαρβάρου οὐκω·
 καὶ ἀκούσας ἐπὶ προάστειον λαβῶν
 ὁ θεὸς αὐτὸν ἐν τῇ Κελτῆγη
 τὴν τούτου παρεχώρησεν ἐξου-
 αίαν, ἔλεγε μὴ δύνασθαι τὸν

ძეულობას, დაახლოვებით ათი
 ლიტრის ღირებულს; და სამი თუ
 ოთხი წლის განმავლობაში მარ-
 თლაც აძლია. შემდეგ კი. გამოუც-
 ხადა, აღარ შემიძლია ეს ხარკი ეი-
 ხადლო, და სთხოვდა შეეყეს სარ-
 გო ან უქრთამოდ მეძლეოდეს,
 როგორც ეს ნეტარხსენებულ
 ლეონ მეფის დროს იყო, ან მო-
 მენსოს იგო. ამიტომ, რათა სა-
 წყენი არ ყოფილიყო გაგივისთვის,
 კუროპალატისთვის და დანარჩენე-
 ბისთვისაც, ზემოხსენებულმა უნე-
 ტარესმა მეფემ რომანოზმა ნოუს-
 პო ტარონედს სარგო; ხოლო მის
 სანუგეშებლად შენდეგ პატრიკი-
 ოსობა უბოძა მის შვილს აშოტს,
 როდესაც უკანასკნელი სამეფო

როდესაც კრიკორაკი მაგისტ-
 როსი გარდაიცვალა, თორნიკემ,
 აპოგანემის ძემ, განაცხადა, გული-
 თადი სურვილი მაქვს ჩვიდნე სა-
 მეფო ქალაქში და მეფე ვინახ-
 ლო. ამიტომ მეფემ მთავლინა
 პროტოსპათარი და თარჯიმანი
 კრინიტე, რომელმაც სამეფო
 ქალაქში ჩამოიყვანა ხსენებული
 თორნიკე. მეფემ თორნიკე პატ-
 რიკიონად აღაზევა. თორნიკემ
 განმოცხადა თავისი უფლებები
 ებარბაროსის სახლზე. და რო-
 დესაც შეიტყო, რომ მის ბიძას
 კელტენეში მიუღია სანახები და
 ამ სახლის ფლობაზე ხელი აუ-
 ლია, თქვა, ჩემს ბიძას არ ჰქონდა
 უფლება მამა-ჩემის მიერ დატო-

θεῖον αὐτὸν ἐπὶ τῆ πατρικῆ κλη-
ρονομίᾳ αὐτὸν ποιεῖσθαι ἀνταλ-
λαγῆν, καὶ ἡξίου ἦ τὸν οἶκον
λαβεῖν ἢ τὸ πρόστατον. εἰ δὲ
μὴ, καὶ ἀμφοτέρω προσηχώρει
τῆ βασιλείᾳ πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτὰ
τούς ἐξαδέλφους αὐτοῦ. τούτου
ἔνεκεν ὁ βασιλεὺς, ἔπει καὶ ὁ
γέρον ὁ Ἰαριωνίτης ἐσύγχανεν
ἀποθανόντων, ἀνελάβετο τὸ πρόστα-
τειον καὶ οὐδὲ τὸν οἶκον ἀντά-
δωκεν, ἔπει μὴδὲ χρυσοῦσβλιον,
καθὼς ἀνωτέρω προείρηται, ἐπι-

Μετὰ δὲ ταῦτα εἰσηλθε πρὸς
τὴν βασιλεύουσάν Παγκράτιος
ἐκαίνος ὁ πρῶτος υἱὸς τοῦ μεγίσ-
του ἐκείνου Κριχορικίου τοῦ
Ἰαριωνίτου, καὶ προσβιάσθη πα-
ρὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὸ τῶν πα-
τρικίων ἕξιωμα, καὶ γέγονε καὶ
στρατηγὸς τοῦ Ἰαρών. ἤτη-
σατο δὲ γυναῖκα λαβεῖν ἀπὸ τῶν
βασιλικῶν συγγενίδων, καὶ δέδω-
κεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὴν τοῦ
μεγίστου Θεοφυλάκτου ἕδελ-
φὴν εἰς γυναῖκα, καὶ μετὰ τὸν
γάμον διαθήκη; ἐξέθετο, ἐν αἷ-
σθῆλῳ ἦν ἕαν μοι γένωνται:
παῖδες ἀπὸ τῆς τοιαύτης γυναι-
κός, ἵνα ἔχωσι τὴν ἄκραν μου
χώραν εἰς κληρὸν προγονικόν. καὶ
ἐπὶ τούτῳ ἤτησατο βασιλεῖα δα-
θήκη; αὐτῷ τὸ πρόστατον τοῦ
Ἰρηγορέ πρὸς τὸ ἐν αὐτῷ τὴν
πατρικίαν τὴν τούτου γυναῖκα
καθίστασθαι: μετὰ δὲ τὴν τοιαύ-
της ἀποβίωσιν εἰναι: πάλιν τὸ

ვებული სამკვიდრო გაეცვალიო;
და მოითხოვდა: ან სახლი რომეცით,
ან სანახებიო; თუ არა-და მეფის-
თვის დამითმია ორივე, ოღონდ
ისინი ჩემს ბიძაშვილებს არ ჰქონ-
დეთო. ამის გამო მეფემ, ვინაიდან
მონუცი ტარონელიც გარდაცვლი-
ლყო, სანახებიც უკან წაიღო და
არც სახლი მისცა მის ნაცვლად,
რადგან, როგორც ზემოთ ითქვა,
არც ერთ მათგანზე არ ყოფილა
გაცემული ოქროს სიგელი.
ანი τούτων ἐξέετμή.

ამის შემდეგ სამეფო ქალაქში
ჩამოვიდა ბაგრატი, იმ კრიკორიკი
ტარონელის, მაგისტროსის, უფ-
როსი ვაჟი, და მეფის მიერ აღზე-
ვებულ იქმნა პატრიკიოსთა პა-
ტრეში და დანიშნულ იქმნა ტა-
რონის სტრატეგოსად. მან ითხო-
ვა, სამეფო გვარეულობის ქალი
შემოეთეთ ცოლადო, და მეფემ
შერთო მას თეოფილაქტე მაგის-
ტროსის და. ქორწილის შემდეგ
ანდროძი დასწერა, რომელშიც
განაცხადა: „თუ ამ ცოლისაგან
შვილები შემეძინოს, მათ ჰქონდეთ
სამკვიდრო მფლობელობაში მთე-
ლი ჩემი ქვეყანაო“. სამავიეროდ
მან მოითხოვა მეფისაგან მიეცა
მისთვის გრიგორასის სანახები,
რათა იქ დაბინავებულიყო მისი
პატრიკიოსი-ცოლი, რომლის გარ-
დაცვალების შემდეგ ეს სანახები
ისევ მეფის ვანკარგულებში გა-
დავიდოდა. მეფე ამბზედაც და-
თანხმდა, ბევრი პატრიკიც სცა და

თავისთვის პროკსტიონი თვის ბა-
სილას ავტოს. კაი: ἔπένευσε καὶ
πρὸς τοῦτο ὁ βασιλεὺς, καὶ πολλὰς
φιλοτιμίας αὐτὸν δεξιωσάμενος
μετὰ τῆς ἰδίας γυναικὸς ἐξαπέστειλεν
εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.

Οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ μεγίστου
Κριχορικού, ὁ τε αὐτὸς Παγκρά-
τειος ὁ πατριχίος καὶ Ἄσπίτος
ὁ πατριχίος, μεγάλως παρελύ-
πουν καὶ ἐβιάζοντο τὸν οἰκίον
αὐτῶν ἐξάδελφον Τορνίχιον τὸν
πατριχίον ἕς μὴ ὑποφέρων τὴν
ἀπὸ τούτων ἐπίθεσιν ἔγραψε
πρὸς τὸν βασιλέα ἀποστείλαι
πιστὸν ἄνθρωπον καὶ παραλαβεῖν
τὴν χώραν αὐτοῦ, αὐτὸν δὲ καὶ
τὴν γυναῖκα καὶ τὸ παιδίον αὐ-
τῶν πρὸς τὸν βασιλέα εἰσαγα-
γεῖν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπέστειλε
τὸ πρωτοπαθῆριον Κρινίτην καὶ
ἐρμηγέα πρὸς τὸ κατὰ τὴν ἀξίω-
σιν αὐτοῦ ἀναλαβεῖσθαι καὶ εἰσα-
γαγεῖν αὐτὸν ἐν τῇ θεοφυλάκ-
τῃ πόλει. ὅτε δὲ τὴν τοιαύτην
χώραν ὁ Κρινίτης κατέλαβεν,
εὗρεν αὐτὸν ἦδη τὸν βίον ἀπο-
λιπόντα, διαταξάμενον πρὸς τῆς
τελευτῆς εἶναι: πᾶσαν τὴν χώραν
αὐτοῦ ὑποκαίμενην τῷ βασιλεῖ
Ῥωμαίων, τὴν δὲ γυναῖκα καὶ
τὸ παιδίον αὐτοῦ εἰσελάθειν πρὸς
τὸν βασιλέα ἢ καὶ δέδωκεν ὁ βασιλεὺς
εἰς κατοικησὶν εἰσελθούσης
τοῦ πρωτοπαθῆριου Μιχαῆλ τοῦ
διδάκτου καὶ Ῥωμαθίου τὴν μονήν.

Καὶ πάλιν ἀπεστάλη ὁ εἰρη-
μέγος Κρινίτης παρὰ τοῦ βασι-
λέως πρὸς τὸ παραλαβεῖν τὴν
χώραν τοῦ Ἀπογάνημι ἡτοι: τὸ
μέρος τοῦ πατριχίου Τορνίχιου.

მისი ცოლით ერთი ვანსტუმრა მის
ქვეყანაში.

კრიკორიკი მაგისტროსის შვი-
ლები, მაგარტ პატრიკოსი და
ასპიტ პატრიკოსი, დიდ მწუხარე-
ბას აყენებდნენ და მძლავრობდნენ
თავიანთ ბიძაშვილს თორნიკე პა-
ტრიკოსს. მან ვერ აიტანა ამათი
იერიში და მისწერა მეფეს: ვამო-
გზავნე სანდო კაცი, რომ ჩიბა-
როს ჩემი ქვეყანა, მეტი ჩემი ცოლ-
შვილით შენთან ჩამომიყვანოს.
მეფემაც მიიღონა პროტოსპათარი
და თარჯიმანი კონიტი, რათა
მას ჩამოეყვანა თორნიკე ღვთიე-
დაცულ ქალაქში. როდესაც კრი-
ნიტი ამ (ე. ი. თორნიკეს) ქვეყა-
ნაში ჩავიდა, თორნიკე მას უკვე
გარდაცვლილი დახვდა; სიკვდილის
წინ ანდერძად დაუტოვებია მისი
ქვეყანა რომაელთა მეფეს. დამორ-
ჩილებოდა, ხოლო მისი ცოლი და
შვილი მეფესთან ჩასულიყვნენ. მე-
ფემ მისცა მას საცხოვრებლად,
როდესაც ის ჩავიდა, მიქიელ
პროტოსპათარის, მაშინ ქალ-
დოსი და ფსომათის კომერციონარად
მყოფის, მონასტერი.

ხეობხენებული კონიტი კვლავ
ვაგზავნა მეფემ დავალებით ჩი-
ბარეზინა ამოვანების სამფლო-
ბელო, ესე იგი თორნიკე პატ-
რიკოსის ქვეყნის ნაწილი. თავის

ἀναπέστεσαν δὲ ἐκείθεν τὸν
 Ταρσόν: τὸν οἱ τὸν ἀποστα-
 νότως ἐξᾶδελφοί, ἀξίωσαντας δὸν-
 ναι τὸ Οὐβλουτήν καὶ ἔχειν τὴν
 χῶραν τὸν ἐξᾶδελφῶν αὐτῶν·
 μὴ γὰρ δὸν ἀσπῆσαι βλάσ ἀνταῖ-
 ζῆν, εἰ τὴν τὸν ἐξᾶδελφῶν αὐ-
 τῶν χῶραν ὡς οἰκείαν κατὰσχῆ ὁ
 βασιλεύς. οἰκεία δὲ ἀγαθὴ τε
 ὑπέβλεψεν ὁ βασιλεύς, τὴν αἰτήσιν
 αὐτῶν ἐξἑπλήρωσε καὶ βέβαιον
 αὐτοῖς μὲν τὴν χῶραν τὸν Ἀπογά-
 νει τὸν ἐξᾶδελφῶν αὐτῶν, αὐτὸς
 δὲ ἀνελάβηται τὸ Οὐβλουτήν μετὰ
 πάσης τῆς περιχώρου αὐτῶν.

მზრით ტარონელის ვაყებმა, გარ-
 დაცვალებულის ბიძაშვილებმა,
 შემოუთვალეს მეფეს: ულნუტს¹
 მოგცემთ და ჩვენი ბიძაშვილის
 ქვეყანა კი ჩვენ ვუჭონდესო: ყოფ-
 ლად შეუძლებელია ჩვენი ირსე-
 ბობა, თუ ჩვენი ბიძაშვილის ქვე-
 ყანა მეფის მფლობელობაში დარ-
 ჩებდომ. მეფემ თავისი გულკეთი-
 ლობით დაუთმო მათ, თხოვნა
 აუსრულა და მისცა მათ მათი
 ბიძაშვილის აპოგანემის ქვეყანა,
 თვითონ კი ჩაიბარა ულნუტი
 მთელი მისი სანახებით.

‘H δὲ ὄλη τὸν Ταρῶν χῶρα εἰς
 δὸν διανεμηθεῖσα ἐσύγχευεν· καὶ
 τὸ μὲν ἤμισυ οἱ τὸν μαγί:τρου

მთელი ტარონის ქვეყანა, მახა-
 სადამე, ორ ნაწილად გაიყო:
 ერთი ნახევარი ეპყრათ კრიკორი-

¹ ლ ა ტ ი შ ვ ე გ ი ს ოუსული თარგმანის კონენტრატებში სწერია: «Ульнур
 в Лазике» (გვ. 66, შენიშვნა 27) და მოითხოვებულია ბროსეს Collection d'histo-
 arm. I, 615. ბ რ ო ს ე ს, მართლაც, აღნიშნულ გვერდზე შენიშვნაში უწერია:
 «Ulnut — lieu dans la Lazique, près de Samakh; v. Codin». ა. ვ რ ე ნ ი ე,
 აღმათ, ბროსეს ეპყარება, როდესაც წერს: «...уступил императору месту
 в Лазике. Ульнур» (А. Грив: ЖМП 1898, ноябрь, стр. 90). მაშასადამე,
 ბროსეს აბრით „ულნუტი“ კამახის მახლობლად მდებარეობდა.

დაკავშირებით ამ ადგილთან (τὸ Οὐβλουτήν) უნდა გავიხსენოთ ეკთესი-
 სებში მოხსენებული τὸ Ὀβλουთ: სახელდობრ. X საუკუნის დასაწყისში შექმნილ
 ტრაპეზუნტ-ლაზიკის ეპარქიაში შედის: ოლნუტის ეპისკოპოსი: ὁ τῶν Ὀβλουთ
 (ნოტიცია X, იმ. ხეშთ გვ. 165). ὁ τῶν Ἀνταρეთ (ὁ Τοουκρῶσιου, ὁ Τουλνῶ-
 τῶν — ნოტიცია III, იმ. ხეშთ გვ. 123), ხედმიწვენითი იგივეობა საშუალო
 სქესის ფორმებისა τὸ Ὀβλουთ (ა) τὸ Ὀβλουთ ვეაფიქრებინება თვით ადგი-
 ლების იგივეობაზე. 1. გოლცე (Голдце u. unversiff. Texte... გვ. 578)
 ფიქრობს, შეიძლება ეს „ოლთისი“ იყოს. მაგრამ, რამდენადაც ოლთისი იპავე
 სექტორში შევებარეობს, სადაც არის ოშტი, ხანული და ბანა და არც ერთი
 ამთიანის კათედრა ტრაპეზუნტ-ლაზიკის ეპარქიაში არ შედიოდა, ძნელი საფიქ-
 რებელია, რომ Ὀβλουთ ოლთისი იყოს, იმაზე რომ აღარ ვილაპარაკოთ. რომ
 ენაბრთვად Ὀβλουთ-სა და ოლთისს მაინც და მაინც ახლო ხათესაობა არ უჩანს.
 უფრო საფიქრებელია, რომ ეს უდრიდეს რომაულ არმენიაში ისტორიკოსთა და
 გეოგრაფოსთა მიერ აღნიშნულ Πελუს „ოლნუტ“-ს (შეად. Н. Адонд. Ар-
 мения в эпоху Юстиниана, გვ. 16—19).

Κρακορικίου είχαν υἱοί, τὸ δὲ ἦμουν οἱ τοῦ Ἀπογάγεμ τοῦ πατρικίου, οἱ τούτων ἐξάβελφοι (CB, III 182—191).

კი მაგისტროსის შვილებს, ბოლო მათ ბიძაშვილებს, პატრიკიოს აპოგანემის შვილებს, მეორე ნახევარი ეპყრათ¹.

ხამთაგრეთში ვანის ტბის ჩრდილო ხანაპიროზე

Καφάλαιον μδ'

თავი 44

Περὶ τῆς χώρας τῆς Ἀπαχουτῆς καὶ τοῦ κάστρου τοῦ Μαρτζικίερε καὶ τοῦ Περκρὶ καὶ τοῦ Χλιὰτ καὶ τοῦ Χαλιὰτ καὶ τοῦ Ἀρζეს καὶ τοῦ Τιβῆ² καὶ τοῦ Χέρτ καὶ τοῦ Σαλιμαῦს καὶ τοῦ Τζερμουჯῶ

აახუტის ქვეყანაზე, მანძიკიერტის ციხეზე, პერკრისზე, ხლიატზე, ხალიატზე, არზესა და ტიბეზე², ხერტზე, სალიმასა და ძერმაჯეზე

Ἰστίον ὅτι πρὸ τοῦ Ἀπιατίου τοῦ ἀρχόντος τῶν ἀρχόντων, τοῦ πατρὸς τοῦ Συμφατίου τοῦ ἀρχόντος τῶν ἀρχόντων, ἔν ἀπακαφάλισεν ὁ ἀμνηρᾶς Περσιმიῶς ὁ Ἀποσάτας, ἔς καὶ ἐποίησε ὄνο υἱοῦ, τὸν τε Ἀσῶτων τὸν μετ' αὐτὸν γενόμενον ἀρχόντα τῶν ἀρχόντων καὶ Ἀπασάκιον τὸν μετὰ ταῦτα μάλισταρον ἀμνηθέντα, τὰ τρία ταῦτα κάστρα, τὸ τε Περκρὶ καὶ τὸ Χαλιὰτ καὶ τὸ Ἀρζეს, ἔκ τῆν τῆς Περσιმიῶς

საცრდნელია, რომ უწინარეს აშოტ ერისთავთ-ერისთავისა, სუმბატ ერისთავთ-ერისთავის მამისა, რომელსაც სპარსეთის ამირამ აპოსატამ თავი მოჰკვეთა და რომელმაც ორი ძე შვა: აშოტი, რომელიც მის შემდეგ ერისთავთ-ერისთავად იყო, და აპასაკი, რომელსაც შემდეგ მაგისტროსობა ებოძა, — სპარსეთის მფლობელობაში იყო სამი შემდეგი ციხე: პერკრი, ხალიატი და არზე.

Ἦν ὁ ἀρχὼν ἐκαθ' ἑξῆς τῶν ἀρχόντων εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμε-

ერისთავთ-ერისთავი იჯდა დიდს არშენიკში, ყარსის ციხეში, და

¹ ამ 43. თავში კონსტანტინე პორფიროგენეტი მოგვითხრობს სომხეთის ერთ-ერთი კუთხის, ტარონის, შესახებ. ტარონი დიდი არშენის ერთი 16 კანტონთაგანი იყო და მას ვანის ტბის მთელი დასავლეთი ხანაპირო ეკავა, ისევე როგორც ვასპურაკანს ეკავა მისი აღმოსავლეთი მხარე. ტარონია მთავართა სკა და მათი გენეალოგია იხ. Brosset, Collection d'historiens arméniens, ტ. I, გვ. 615—617. ტარონის როლი იმდროინდელ სომხეთის ისტორიაში და საერთაშორისო ურთიერთობაში დამახასიათებელია ბროსეს ნიერ ხეშოთ დასახლებული წიგნის სპეციალურ თავში: Sur le Taron et les Taronites (გვ. 613—618); ვრცელი გამოკვლევა უძღვნა ამ საკითხს ნ. ადონციმა — Les Taronites en Arménie et à Byzance: Byzantion IX (1934), 715—738; X (1935), 531—551.

² იხ. ქვემოთ გვ. 263, შენიშვნა.

νίαν, εἰς τὸ κάστρον τὸ Κάρς, καὶ ἐπέειχε καὶ τὰ τρία τὰ προγεγραμμένα κάστρα, τὸ τε Περκρί, τὸ Χαλιὰτ καὶ τὸ Ἄρζες, καὶ τὸ

Ὅτι Ἀπελκάρτ ἐκράτει τὸ Μαντζικιέρτ, καὶ ἦν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀρχοντος τῶν ἀρχόντων, τοῦ πατρὸς τοῦ Συμβατίου τοῦ ἀρχοντος τῶν ἀρχόντων. δέδωκε δὲ αὐτῷ Ἀπελκάρτ ὁ αὐτὸς Ἀσώτιος ὁ ἀρχὼν τῶν ἀρχόντων καὶ τὸ κάστρον τὸ Χλιὰτ καὶ τὸ Ἄρζες καὶ τὸ Περκρί ὁ γὰρ προρρηθεῖς Ἀσώτιος ὁ ἀρχὼν τῶν ἀρχόντων, ὁ πατήρ τοῦ Συμβατίου τοῦ ἀρχοντος τῶν ἀρχόντων, κατείχε πάσας τὰς τῆς ἀνατολῆς χώρας. τελευταίως δὲ Ἀπελκάρτ, κατέσχε τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ὁ ἴδιος υἱὸς αὐτοῦ ὁ Ἀβελχამίτ, τὸν δὲ Ἀβελχამίτ τελευταίως ἐκράτησε τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ὁ πρῶτος υἱὸς αὐτοῦ Ἀποσεβατάς. τὸν δὲ Συμβατίου τοῦ ἀρχοντος τῶν ἀρχόντων παρὰ τοῦ Ἀποσάττ τὸν ἀμνηστὴν Περσίδος ἀνακρεθέντος, ἐκράτησεν αὐθεντῶς καὶ κυρίως ὡς δεσπότης καὶ ἀντιπῆφαλος τὸ τε κάστρον τὸ Μαντζικιέρτ καὶ τὰ λοιπὰ κάστρα καὶ τὰς χώρας ὅσας καὶ ὑπατάγη τῷ βασιλεῖ μετὰ τῶν ἑτέρων δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ τοῦ Ἀπολεσφούετ καὶ τοῦ Ἀποσέλιμ, διὰ τὸ διαφόρως κατακλαμηθῆνα: τὰ τε κάστρα καὶ προαιδευθῆνα: καὶ ἀφανισθῆνα

ეპყრა სამი ზემოხსენებული ციხე: პერკრი, ხალიატი და არზე, და აგრეთვე ტიბე, ხერტი და სალამა. ტიბე კაი - ზ. ზერტ კაი - ო. სალამა.

აპელკარტი ფლობდა მანძიკიერტს და ემორჩილებოდა ერისთავთ-ერისთავის, სუმბატ ერისთავთ-ერისთავის მიმის, ძალაუფლებას. ამ აპელბარტს იმავე აშოტ ერისთავთ-ერისთავმა მისცა ხლიატის ციხე, არზე და პერკრი. ზემოხსენებულ აშოტ ერისთავთ-ერისთავს, სუმბატ ერისთავთ-ერისთავის მიმას, ეპყრა აღმოსავლეთის მთელი მიწაწყალი. ხოლო როდესაც აპელბარტი გარდაიცვალა, ძალაუფლება მიიღო მისმა ძემ აბელკამიტმა, ხოლო როდესაც აბელკამიტი გარდაიცვალა, მისი ძალაუფლება იპყრა მისმა პირმშო ძემ აპოსევატამ. როდესაც სუმბატ ერისთავთ-ერისთავი მოკლულ იქმნა სპარსეთის ამირას აპოსატას მიერ, მან სრულიად კანონიერად იპყრა, როგორც თვითთავადმა მბრძანებელმა, მანძიკიერტის ციხეც და დანარჩენი ციხეებიცა და ქვეყნებიც. ეს იყო რომ დაემორჩილა მეფეს თავისი ორი სხვა ძმით, აპოლესფუეტითა და აპოსელმით, რადგან რამდენჯერმე იქნა იერიშები მიტანილი მათ ციხეებზე და იხრდა და განადგურდა მათი ქვეყნები სხოლათა დომესტიკის მიერ, რომელმაც რომელითა მეფეს ხარკი მოუხვეჭა მათი ციხეებისა და სოფლებიდან. დაწყებული ზემოხსენებული აშოტ

καὶ τὰς χώρας αὐτῶν παρὰ τοῦ
 δομειστίου τῶν σχολῶν, παρή-
 χοντας τὸν βασιλέα Ῥωμαίων
 καὶ πάντα ὑπὲρ τῶν κάστρων
 καὶ τῶν χωρίων αὐτῶν, ἀπὸ δὲ
 τοῦ προρηθέντος Ἀσασίου τοῦ
 ἀρχοντος τῶν ἀρχόντων, τοῦ
 πατρὸς μὲν τοῦ Συμβατίου πάπ-
 του δὲ τοῦ δευτέρου Ἀσασίου
 καὶ τοῦ μαγίστρου Ἀπασακίου,
 μέχρι ζωῆς τοῦ δευτέρου Ἀσ-
 ατίου ἀρχοντος τῶν ἀρχόντων
 ὑπῆρχον τὰ τοιαῦτα τρία κάσ-
 τρα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀρ-
 χοντος τῶν ἀρχόντων, καὶ ἐλάμ-
 βανεν ἐξ αὐτῶν πάντα ὁ ἀρχων
 τῶν ἀρχόντων. ἀλλὰ καὶ τὸ
 κάστρον τοῦ Μαντζικίερτ, μετὰ
 τῆς χώρας τοῦ Ἀπαχουῆς καὶ
 τοῦ Χαρκά καὶ τοῦ Κορή, ὑπὸ
 τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπικράτειαν
 τοῦ αὐτοῦ ἀρχοντος τῶν ἀρ-
 χόντων ὑπῆρχεν, ἕως ἔσται
 Ἀποσεβιάς ὁ ἀμνηρς τοῦ Μαν-
 τζικίερτ μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν
 αὐτοῦ τοῦ τε Ἀπολεσφούετ καὶ τοῦ
 Ἀποσέμη ὑπετάγησαν τῷ βα-
 σιλεῖ, διδόντες καὶ πάντα ὑπὲρ
 τε τῶν κάστρων καὶ τῶν χωρίων
 αὐτῶν. ἔπει δὲ ἀρχων τῶν ἀρχόντων
 δοῦλος τοῦ βασιλέως τῶν Ῥω-
 μαίων τυγχάνει ὡς παρ' αὐτοῦ
 προβαλλόμενος καὶ τὸ τοιοῦτον
 δεχόμενος ἀξίωμα, δηλονότι καὶ
 τὰ ὑπ' αὐτοῦ δεσποζόμενα κάστρα
 καὶ πολιτεῖαι καὶ χωρία τοῦ βασι-
 λέως τῶν Ῥωμαίων τυγχάνουσιν.

Ὅτι τοῦ Συμβατίου τοῦ ἀρ-
 χοντος τῶν ἀρχόντων τῆς μεγά-
 λης Ἀρμενίας κρατηθέντος παρὰ
 τοῦ Ἀποσάτα τοῦ ἀμνηρ Περ-
 σίδος καὶ ἀποκεφαλισθέντος παρ'
 αὐτοῦ, ἐκράτησεν ὁ Ἀποσεβιάς,

ერისთავთ-ერისთავით, სუმბატის
 მამით, ბოლო აშოტ მეორისა და
 აბასაკი მაგისტროსის პაპით, ვიდრე
 აშოტ მეორე ერისთავთ-ერისთავის
 ცხოვრებამდე ეს სამი ციხე ერის-
 თავთ-ერისთავის ძალაუფლება-
 ში იყო, და ერისთავთ-ერისთავი-
 მათგან ხარკს იღებდა. მაგრამ მან-
 ძიკიერტის ციხეც, აპახუნის, ხარ-
 კას და კორის ქვეყანასთან ერთად
 ამავე ერისთავთ-ერისთავის ძალა-
 უფლებასა და შტრძინებლობაში
 იყო, ვიდრე იმ ხანამდე, როდესაც
 მანძიკიერტის ამირა ამონებატა-
 და მისი ორი ძმა, ამოლესტუერტი
 და ამონელმი, მეფეს დაემორჩი-
 ლნენ და ხარკსაც აძლევდნენ მათი
 ციხეებისა და სოფლებისათვის.
 რადგან ერისთავთ-ერისთავი შორ-
 ჩილია რომაელთა მეფისა, რომ-
 ვორც მის მიერ აღზევებული და ამ
 პატივის ნიშნევექელი, ცხადია, მის
 შტრძინებლობაში მყოფი ციხეები,
 ქალაქები და სოფლებიც რომაელ-
 თა მეფისაა.

როდესაც დიდი არმენიის ერის-
 თავთ-ერისთავი სუმბატი შეპყრო-
 ბილ იქმნა სპარსეთის ამირას ამო-
 სატას მიერ, რომელმაც მის თავი
 მოჰყვეთა, ამონებატამ, რომელიც
 მანძიკიერტის ციხეში იჯდა, ხელთ-

ბ კაθεζόμενος εις τὸ κάστρον τὸ Μαντζικιερτ, τὸ κάστρον τὸ Χალიάτ καὶ τὸ κάστρον τὸ Περκρὶ

Ὅτι ὁ δεύτερος ἀδελφὸς τῶν Ἀποσεβιατῶν ὁ Ἀπολεσφοῦετ καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ καὶ ὁ προγονὸς ὁ Ἀχμέτ ἐκράτησαν τὸ κάστρον τὸ Χალიάτ καὶ τὸ κάστρον τὸ Ἀρჯეს καὶ τὸ κάστρον τὸ Ἀლτζიკ, καὶ αὐτοὶ ἠπατάγησαν τῷ Ῥωμαίων βασιλεῖ καὶ ἐγένοντο ὑπὸ τῆν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ παρεῖχον καὶ πάντα καθῶς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀποσεβιατῶν χωρίων αὐτῶν.

Ὅτι ὁ τρίτος ἀδελφὸς τῶν Ἀποσεβιατῶν καὶ τοῦ Ἀπολεσφοῦετ ὁ Ἀποσέλιμη; ἐκράτει τὸ κάστρον τοῦ Ἰζερματζῶν μετὰ καὶ τῶν χωρίων αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἠπατάγη τῷ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖ, καὶ ἐδίδου πάντα καθῶς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ Ἀποσεβιατῶν καὶ ὁ δεύτερος ἀδελφὸς

Ὅτι τοῦ Ἀποσεβιατῶν τελευτήσαντος ἐκράτησε τὸ Μαντζικιερτ μετὰ τῶν χωρίων αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ πάσης ὁ Ἀβδηραχειμ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀποσεβιατῶν τελευτήσαντος; δὲ τοῦ Ἀβδηραχειμ ἐκράτησεν ὁ Ἀπολεσφοῦετ ὁ δεύτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀποσεβιατῶν, θείος δὲ τοῦ Ἀβδηραχειμ, τὸ κάστρον τὸ Μαντζικιερτ καὶ πάσας τὰς προρηθμίσας χώρας καὶ αὐτοῦ τελευτήσαντος ἐκράτησεν ὁ τρίτος ἀδελφὸς, ἴγουν τοῦ Ἀποσεβιατῶν καὶ τοῦ

იყრა ხალიატის ციხე, პერკრის ციხე და ქალაქი არხე.

აპოსევიატის მეორე ძმამ აპოლესფუეტმა და მისმა ძმისწულმა დაგერმა ახნეტმა იყრეს ხალიატის ციხე, არხეს ციხე და ალთიკეს ციხე და თვითონ დაემორჩილნენ რომაელთა მეფეს, მისი ძალაუფლების ქვეშ მოექცნენ და ხარკსაც აძლევდნენ, ისევე როგორც მისი ძმა აპოსევიატა, მათი ციხეებისა და სოფლებისათვის.

აპოსევიატას და აპოლესფუეტის მესამე ძმამ, აპოსელმმა, იყრა ძერმაძის ციხე მისი სოფლებითურთ, და თვითონ დაემორჩილა რომაელთა მეფეს და აძლევდა მას ხარკს, როგორც მისი ძმა აპოსევიატა და მისი მეორე ძმა აპოლესფუეტი.

აუთნ ὁ Ἀπολεσφοῦετ.

აპოსევიატას გარდაცვალების შემდეგ მანძიკიერტი, მისი სოფლებითურთ და მთელი მისი სამფლობელოთურთ, იყრა აბდირაქიმმა, აპოსევიატას ყემ; ხოლო აბდირაქიმის გარდაცვალების შემდეგ მანძიკიერტის ციხე და ყველა ზემოხსენებული ქვეყანი იყრა აპოსევიატამ, აბდირაქიმის ბიძამ. ისეც რომ გარდაიცვალა, აპოსევიატასა და აპოლესფუეტის მესამე ძმამ აპოსელმმა იყრა მანძიკიერტი და ყველა ზემოხსენებული ქვეყანა.

Απολεσφούετ, ὁ Ἀποσέλιμης τὸ τε Μαντζικιέρτ καὶ πάσας τὰς προο-
ρηθείσας χώρας.

Ἵτι ὁ Ἀποσεβατᾶς εἶχεν
υἱὸν τὸν Ἀβδηραχείμ καὶ τὸν
Ἀπελμουζῆ.

Ἵτι ὁ Ἀπολεσφούετ εἶχε προ-
γονὸν καὶ ἀνεψιὸν τὸν Ἀχάμετ.
υἱὸν γὰρ οὐκ εἶχεν, ἀλλὰ τὸν
Ἀχάμετ τὸν προγονὸν καὶ ἀνε-
ψιὸν αὐτοῦ εἶχεν ἀντὶ υἱοῦ.

Ἵτι ὁ Ἀποσέλιμης εἶχεν υἱὸν
τὸν Ἀπελβάβτ, τὸν ἀρτίως κρα-
τοῦντα τὸ Μαντζικιέρτ.

Ἵτι ἀποθανόντος τοῦ Ἀπο-
σεβατᾶ κατέλιπε τὸν Ἀβδηρα-
χείμ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀγαθὸν ὁ
δὲ ἔτρος υἱὸς αὐτοῦ ὁ Ἀπελ-
μουζῆ ἦν νήπιος πάνυ, διὸ καὶ
κατεφρονήθη ἔλθειν πρὸς τὴν
τῶν πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ
αὐτοῦ ἐξουσίαν.

Ἵτι ὁ Ἀποσεβατᾶς ὁ πρῶτος
ἀδελφὸς ἐκχθίζετο εἰς τὸ χάστ-
ρον τὸ Μαντζικιέρτ, καὶ ἐκράτει,
καθὼς εἶρηται, ταύτας τὰς χῶ-
ρας, τὸ τε Ἀπαχουήης καὶ τὸ
Κορῆ καὶ τὸ Χάρια, καὶ ἐδίδου
τὰ ὑπὲρ αὐτῶν πάχτα τῆ Ῥω-
μαίων βασιλείᾳ καὶ τούτου τε-
λευτήσαντος ἐκράτησεν ὁ υἱὸς
αὐτοῦ ὁ Ἀβδηραχείμ, καὶ ἐδίδου
καὶ αὐτὸς τὰ προορηθέντα πάχ-
τα διὰ τὸ εἶναι, καθὼς προεί-
ρηται, νήπιον παντελῶς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἀπελμουζῆ.

Ἵτι τοῦ Ἀβδηραχείμ τελευ-
τήσαντος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐ-
τοῦ Ἀπελμουζῆ ὡς νηπίου κα-

απολεσφούετ ὁ Ἀποσέλιμης τὸ τε
Μαντζικιέρτ καὶ πάσας τὰς προο-
ρηθείσας χώρας.

απολεσφούετ εἶχε προ-
γονὸν καὶ ἀνεψιὸν τὸν Ἀχάμετ.
υἱὸν γὰρ οὐκ εἶχεν, ἀλλὰ τὸν
Ἀχάμετ τὸν προγονὸν καὶ ἀνε-
ψιὸν αὐτοῦ εἶχεν ἀντὶ υἱοῦ.

απολεσφούετ εἶχε υἱὸν
τὸν Ἀπελβάβτ, τὸν ἀρτίως κρα-
τοῦντα τὸ Μαντζικιέρτ.

απολεσφούετ εἶχε υἱὸν
τὸν Ἀπελμουζῆ ἦν νήπιος πάνυ,
διὸ καὶ κατεφρονήθη ἔλθειν
πρὸς τὴν τῶν πατρὸς καὶ τοῦ
ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐξουσίαν.

απολεσφούετ, ὁ Ἀποσέλιμης τὸ τε
Μαντζικιέρτ καὶ πάσας τὰς προο-
ρηθείσας χώρας.

απολεσφούετ εἶχε υἱὸν
τὸν Ἀπελμουζῆ ὡς νηπίου κα-

ταφρονηθέντος, ἐκράτησε τὸ κάστρον τὸ Μαντζικέρτ καὶ τὰς ἑπτὰ ἀντὶ προρρηθείσας χώρας ὁ δεύτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀποσεβατᾶ, ὁ προρρηθεὶς Ἀπολεσφοῦετ, υἱὸς δὲ τοῦ Ἀρδηραχέιμ καὶ τὸν διὰ τὴν νηπιότητα καταφρονηθέντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ.

Ὅτι τοῦ Ἀπολεσφοῦετ τελευτήσαντος ἐκράτησεν ὁ τρίτος ἀδελφὸς τοῦ Ἀποσεβατᾶ, ἦρουν ὁ Ἀποσέλμυ, τὸ κάστρον τὸ Μαντζικέρτ μετὰ τῶν χωρίων τῶν προρρηθέντων. ὁ δὲ προρρηθεὶς Ἀχάμετ, ὁ καὶ ἀνεψιὸς καὶ προγονὸς τοῦ Ἀπολεσφοῦετ, ἐκράτει εἰδήσει καὶ βουλήσει τοῦ Ἀπολεσφοῦετ τὸ τε Χλιάτ καὶ τὸ Ἀρζες καὶ τὸ Περκρί· καὶ γὰρ ὁ Ἀπολεσφοῦετ υἱὸν μὴ ἔχων, καθὼς προεῖρηται, τὸν τὸν Ἀχάμετ τὸν τε ἀνεψιὸν καὶ προγονὸν αὐτοῦ εἶχε κληρονόμον πάσης αὐτοῦ κτήσεως καὶ τῶν χωρίων αὐτοῦ.

Ὅτι τελευτήσαντος τοῦ Ἀποσέλμυ ἐκράτησε τὸ κάστρον τὸ Μαντζικέρτ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ Ἀπελβάρτ μετὰ καὶ τῆς περιχώρου αὐτοῦ. ὁ δὲ Ἀχάμετ ἐκράτησε τὰ τρία κάστρα, τὸ τε κάστρον τὸ Χλιάτ, τὸ κάστρον τὸ

Ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀχάμετ θούλεος ἦν τοῦ βασιλέως, καθὼς καὶ προεῖρηται, καρέχων καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἀπολεσφοῦετ πάντα.

ლებელ იქმნა, მანძიკერტის ციხე და ზემოდასახელებული მისი კუთვნილი ქვეყნები იპყრა აპოსებატის მეორე ძმამ, ზემოხსენებულმა აპოლესფუეტმა, აბდირაქიძისა და მისი ძმის, სინორჩის გამო უგულვებლყოფილი აპელმუზეს, ბიძამ.

თბილისში.

აპოლესფუეტის გარდაცვალების შემდეგ აპოსებატის მესამე ძმამ, აპოლესმმა იპყრა მანძიკერტის ციხე ზემოხსენებული ადგილებითურთ. ზემოხსენებული აქამეტი, აპოლესფუეტის ძმისწული და გერი, აპოლესფუეტის თანხმობითა და სურვილით ფლობდა ხლიატს, არზეს და პერკრის: ვინაიდან აპოლესფუეტს ძე არ ჰყავდა, როგორც ზემოთ ითქვა, ეს აქამეტი, თავისი ძმის შვილი და გერი, ჰყავდა მთელი თავისი სამფლობელოს, თავისი ციხეებისა და სოფლების მენეჯერად.

ესე იყო მათი მემკვიდრეობა.

აპოლესმის გარდაცვალების შემდეგ მისმა ძემ აპელბარტმა იპყრა მანძიკერტის ციხე და მისი მიდამო ადგილები. ხოლო აქამეტმა, იპყრა სამი ციხე: ხლიატის ციხე, არზეს ციხე და ალდიკეს ციხე.

არზეს და ოსტატის ციხე.

ეს აქამეტიც მორჩილი იყო მეფისა, როგორც ზემოთაც ვთქვი, და იხილდა, როგორც თავისთვის ისე თავისი ბიძისათვის, აპოლესფუეტისთვის, ხარკს, ხოლო აპელ-

ὁ δὲ Ἀπελβάρτ μετὰ θύλου καὶ
 χλευῆς αὐτὸν ἔσφαξε, καὶ ἀνελά-
 βετο τὰ τρία αὐτοῦ κάστρα, τὸ
 τε κάστρον τῶ Χλιὰτ καὶ τὸ κά-
 στρον τῶ Ἀρῆς καὶ τὸ κάστρον
 τῶ Ἀλτζίκε· καὶ ταῦτα ἐπέσει
 ὁ βασιλεὺς ἀναλαβῆσθαι ὡς ἰδὼν
 αὐτὸν τυγχάνοντα, ἔτι ταῦτα
 πάντα τὰ προρρηθῆντα κάστρα
 καὶ αἱ προρρηθῆσαι: χῶρις οὐ-
 δέποτε γεγῶνασιν ὑπὲρ τὴν ἐξου-
 σίαν τῆς Περσίδος ἢ ὑπὲρ τὴν
 ἐξουσίαν τοῦ ἀμερμυμνῆ, ἀλλ'
 ὑπὲρ τὸν, καθὼς εἴρηται, ἐν ταῖς
 ἡμέραις τοῦ κυροῦ Δέοντος βα-
 σιλείως ὑπὲρ τὴν ἐξουσίαν τοῦ
 Συμβατίου τοῦ ἀρχόντος τῶν ἀρ-
 χόντων, καὶ μετὰ ταῦτα ἐγένον-
 το ὑπὲρ τὴν ἐξουσίαν τῶν τριῶν
 ἀδελφῶν τῶν προρρηθῆντων,
 ἀμηράδων, τοῦ τε Ἀποσεβιάτ
 καὶ τοῦ Ἀπολεσφούετ καὶ τοῦ Ἀποσέλιη, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν
 καὶ ἐδοσλῶθησαν καὶ ἐπακτῶθησαν καὶ ἐγένοντο ὑπὲρ τὴν ἐξουσίαν
 τῶν βασιλέων Ῥωμαίων.

Ὅτι τὰ τρία ταῦτα κάστρα,
 τὸ τε Χλιὰτ καὶ τὸ Ἀρῆς καὶ
 τὸ Περκρί, εἰ κρατεῖ ὁ βασιλεὺς,
 Περσικὸν ποσσάτων κατὰ Ῥω-
 μανίας ἐξέλθειν οὐ δύναται,
 ἐπειδὴ μῆσον τυγχάνουσι τῆς τε
 Ῥωμανίας καὶ Ἀρμενίας, καὶ
 εἰσι φραγμὸς καὶ ἀπληκτα τῶν
 ποσσάτων.

ბარტმა მოჰკლა იგი ვერაგობითა
 და მოჰყუებით და აილო მისი სამი
 ციხე: ხლიატის ციხე, არზეს ციხე
 და ალძიკეს ციხე. და ესენი ნეტემ
 უნდა დაიბრუნოს როგორც მისი
 კუთვნილი, რადგან ყველა ზემო-
 ხსენებული ციხეები და ზემოხსენე-
 ბული ქვეყნები არასდროს არ ყო-
 ფილა სპარსეთის ძალაუფლებაში,
 ან ანტიოქიის ძალაუფლებაში,
 არანედ ისინი, როგორც ითქვა,
 ბატონ ლეონ ნეტის დროს სუმ-
 ბატ ერისთავთ-ერისთავის ძალა-
 უფლებაში იყვნენ, და ამის შემ-
 დგ ზემოხსენებული ამირების,
 სამი ძმის — აპოსებატის, აპოლეს-
 ფუეტისა და აპოსელმის — ძალა-
 უფლებას ემორჩილებოდნენ, და
 მათ დროს ისინი რომაელთა მეფეე-
 ბის მორჩილნი, მოხარკენი და მათი
 ძალაუფლების ქვეშ იყვნენ.

თუ ეს სამი ციხე—ხლიატი, არზე
 და პერკრი მეფის ფლობაში იქნე-
 და, სპარსელთა ჯარი რომანიის
 წინააღმდეგ წამოსვლას ვერ შეს-
 ძლებს, რადგან ისინი რომანიისა
 და არმენიის შუაში არიან და წარ-
 მოადგენენ ჯარებისათვის ლობე-
 სა და საფარს.

იბერიელთა გენეალოგია. ბაგრატიონთა გამეფება იბერიაში.
 . ბახიანის ხაყობი

Κεφάλαιον μβ'

Περὶ τῶν Ἰβήρων

თავი 45

იბერთა შეხახებ

Ἰστέον ὅτι ἔαυτοὺς σεμνύον-
 τας οἱ Ἰβήρες, ἦγγουσιν οἱ τοῦ
 κουροπαλάτου, λέγουσιν ἑαυτοὺς
 κατάρχεσθαι: ἀπὸ τῆς γυγατικῆς
 (ὀβρίου τῆς παρὰ τοῦ Δαξιδ τῶν
 προφήτου καὶ βασιλέως μαιχε-
 θείστης· ἐκ γὰρ τῶν ἐξ ἀπ᾽ ἑ-
 τερχάντων καιῶν τῶ Δαξιδ
 ἔαυτοὺς λέγουσι κατάρχεσθαι, καὶ
 συγγενεῖς εἶναι Δαξιδ τοῦ προ-
 φήτου καὶ βασιλέως· καὶ ὧς ἐκ
 τούτου καὶ τῆς ὑπεραγίας θεο-
 τήκου, ὅτι τὸ ἐκ τῶν σπέρματος
 Δαξιδ ταύτην κατάρχεσθαι. ὅτι
 τούτε καὶ οἱ μαχιαῖνας τῶν

საცოდნელია, რომ თავისი თავისი განმადიდებელი იბერები, ესე იგი კუროპალატის იბერები, ამბობენ, რომ ისინი ურიას¹ ცოლის შთამომავალნი არიან, რომელიც დავითმა, წინასწარმეტყველმა და მეფემ, შეაცდინა; ისინი ამბობენ, რომ თვითონ შთამომავლობენ მისი შეილებისაგან, დავითთან რომ შეეძინა, და რომ ისინი დავითის, წინასწარმეტყველისა და ჩეფის, ნათესავნი არიან და აქედან ყოვლადწმინდა დეთისმშობლისა, რადგან ესეც დავითის თესლისაგან არის წარმოშობილი².

¹ ურიცა — ეს იყო სვთების გმირი (ლურია ქეტელია), რომელიც დავითის ჯარში მსახურებდა; მის ცოლს ერქვა ბეთსაბგისა (ქართულად ბერსავია). დავითმა ამ ქალთან დაიკვირა კაცობრივ. ბიბლიაში (II მფეფთა, თავი XI) ვკითხულობთ: «ადღა დავით საწოლისაგან თჳსისა და ვიდოდა ერდოსა ზედა ხახლისა სამეფოსსა, და იხილა დედაკაცი ერდოათ, რომელი იბანებოდა. სოლო დედაკაცი იგი იყო შეხახუდავად ფრიად კეთილ. და წარავლინა დავით, და იძია დედაკაცი და თქუა: არა ესე არსა ბერსავია, ასული ელიაბისი, ცოლი ურიის ქეტელისა?» და წარავლინა დავით მსახურში, და მოიყვანეს იგი, და შევიდა მისდა და დაიძინა მის თანა». ბერსავია დაორსულდა. დავითმა მონინდომა თავიდან მოეცილებინა ურიცა და განგებ გაგზავნა ის ფიცხელ ბრძოლაში, სადაც ის მოკლულ იქმნა.

² კონსტანტინე პორფიროგენეტა გადმოგვცემს: თვითონ იბერიელები ამბობენ, რომ ისინი „დავითის, წინასწარმეტყველისა და მეფის, ნათესავნი არიანო“. ეს ახრი უკვე ამოტ პუროპალატის (გარდ. 826 წ.) დროს ყოფილა გავრცელებული. გიორგი მეტეხელის სიტყვით გრიგოლ ნანდთელი ამოტს ეწებება: «დავით წინასწარმეტყველისა და უფლისა მიერ ცნებულისა შეილად წოდებულ კელმწიფთა» (გრ. ნანდთ. იხ). სუმბატოც თავის „ქრონიკაში“ იქნობს ამ ტრადიციას: „ერთად შეკრბა ყოველი ქართლი, და გამოარჩიეს გუარამ დავითის ნათესავისაგანა (ჲ. თაყაიშვილის გამოც. თბ. 1949, გვ. 59). ისტორიკოსი ჯუან შერციც წერს: «მაშინ მოვიდა მთავარი ჳრთი მისა (ჲ. ი. არჩილთან),

Ἰβήρων ἀπὸ τῆς τῆς συγγεν-
 δας αὐτῶν πρὸς γάμον ἔχουσι,
 τὴν παλαιὰν εἰρήμειν φιλίαν
 νομοθεσίαν. ἔξ Ἱερουσαλήμ τε
 λέγουσιν εἶναι τὴν γένηταιν ἀ-
 τῶν, καὶ ἐκ τῶν ἔχεισε καὶ
 ὄναρ μετὰ τῆν καὶ κατεῖχεται
 πρὸς τὰ μέρη Περσίδας ἦχουσι
 εἰς τὴν χώραν εἰς τὴν νῦν αἰ-
 κοῦσιν. αἱ δὲ ἔχρηματιοῦντες
 καὶ ἐξελθόντες ἐκ τῆς Ἱερου-
 σαλήμ ὑπάρχον ἔτε Δαβὶδ ἔχει-
 νος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν Σταν-

ამიტომაც იბერთა დიდებულებს
 დაუბრკოლებლივ მოჰყავთ ცოლე-
 ბად თავიანთი ნათესავეები და ფიქ-
 რობენ, რომ ამით ისინი ძველ წეს-
 წყობას იცავენ¹. ისინი ამბობენ,
 რომ მათი გვარი იერუსალენიდან
 არის და იმ ადგილებიდან სიზმ-
 რის ჩვენებით გადასულან და და-
 სახლებულან სპარსეთის მხარეებ-
 თან, ესე იგი იმ ნიწაწყალზე, სა-
 დაეც ახლა მოსახლეობენ. სიზმრის
 ჩვენება რომ მიიღეს და იერუსა-
 ლენიდან გამოვიდნენ, ეს იყვნენ ის

რომელი იყო ნათესავისაგან დავით წინასწარმეტყველისა, სახელით ადარნასეჲ
 (ანანეული ქ. ცხ. 154, 31—32). შემდეგ ნახვამი რომ ეს სრულიად გავრცელებ-
 ბული ახრია (მოიპოვება თამარის ისტორიაში „ისტორიანი და აზმანი“ გვ. 594)
 და შეფთა ტირულატურაშიც აიხსნა: მაგალითად, შეფთა სიგელები დასაწყის-
 სია: «შეწვენითა და ბრძანებითა ღმრთისათა ჩუფს იესიან და ვით თან სოლო-
 მონიან პანკრატონიანმახ, კვლმწიფეთ და მეფეთ ძემან...» (აქ იხსენიებია: ბიბ-
 ლიური დავით მეფე და წინასწარმეტყველი, მისი მამა იესე და დავითის
 შვილი სოლომონი).

მაშასადამე, ცხადია, რომ კონსტანტინე პორფიროგენეტისათვის ცნობი-
 ლია ქართული წყაროებიდან მომდინარე ცნობა ამის შესახებ, რომ იბერიელები
 თავიანთ თავს სთვლიდნენ დავით წინასწარმეტყველის შთამომავლებად. პ. ი ნ გ ო -
 რ ო ე ვ ა ს ახრით თვით ქართველებში ეს თქმულება დავით მეფისაგან შთამო-
 მავლობის შესახებ ჩამოყალიბდა IX საუკუნის დასაწყისში და „იხაზავდა მიხ-
 ნად ქართველთა სამეფოს დაბოუციფებლობისა და თვითშეფთობის, იდეის გან-
 მტკიცებას“ (იხ. „მნათობი“ 1950 წ. № 1, გვ. 114 და 122).

¹ „მოჰყავთ ცოლებად თავიანთი ნათესავეები“, როგორც
 ჩანს, სამეფო საგვარეულოში მახლობელ ნათესავთა შორის ქორწინება მიღ-
 ბული ყოფილა. უკრ გიდეგ რ ა ც ი ტ ვ ს (Annales XII, 46) მოთხრობილი აქვს,
 რომ ფარსმანს, იბერთა მეფეს, ჰყავდა ძმა შითარადარი, რომელმაც რომავლთა
 დახმარებით დაიბრია სომეხთა სამეფო ტახტი. ამ შითარიდატს ცოლად ჰყავდა
 თავისი ძმისწული, ფარსმანის ასული. ეს წესი „ენდოგამიისა“ სპარსული მახდ-
 ანობის ვაგლენის შედეგი უნდა იყოს, მაგრამ, როგორც ჩანს, იგი მხოლოდ წარ-
 ჩინებულთა საგვარეულოში იყო ხოლმე და საერთო მოვლენა არ ყოფილა
 (იხ. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული სამართლის ისტორია I, 164). სატულის-
 ხმოა „მარტინე ქართლისაჲ“-ს ცნობაც: «ხოლო ამან ჯუანშერ ჴეირთო ცოლი
 ნათესავი ბაგარტონიანთა, ასული ადარნასესი (იგულისხმება ადარნასე I, მეფე
 და ქუროპალარი, 888—923 წ.წ.), სახელით ლატავრი. და აბრალა დედამან მის-
 მან მოყვანება მისი ცოლად. არათურე კეთილად მეცნიერ იყო, რამეთუ არიან
 თვინი ნათესავნი დავით წინასწარმეტყველისანა (ანანეული ქ. ცხ. 161, 15—19).

δίατης, ὅστις Σπαρτιάτης ἦν ἐκ
 θεοῦ λαβὼν χάρισμα, ὃς αὐτὸν
 φάσκει· τὸν μὴ ἐν πολέμῳ ἀπ-
 τασθαι αὐτὸν ἔλεος εἰς οἶον δῆλο-
 τε μέλος τοῦ σώματος αὐτοῦ ἀνευ-
 τῆς καρδίας, ἦν καὶ διὰ τινος
 περισχεπάζματος ἐν ταῖς πολέμοις
 περιεφρούρει. διὰ τοῦτο καὶ ἐπι-
 ονήτο τοῦτον καὶ ἐμεθέυσεν οἱ
 Πέρσαι· ὁ δὲ γενίχθηκεν αὐτοῦς
 καὶ αὐτῶν κατεκράτησε, καὶ
 τοὺς συγγενεῖς ἐγάχισεν Ἰβη-
 ρας· εἰς τὰς θύσκασις τὰς νῦν
 παρ' αὐτῶν κρατούμενας, ἐξ ὧν
 κατ' ὄλιγον ἐπλατύνθησαν καὶ
 εἰς μέγα ἔθνος ἐγένοντο. εἰθ' ὅ-
 σῃσιν τὴν βασιλείῃ· Ἡρακλείου
 κατὰ Περσίδας ἐκστρατεύσαντος
 ἰγνώθησαν καὶ συνεταξίνδυσαν
 αὐτῷ, καὶ ἔκαστε ἡπέταξαν τῷ
 φέρῃ Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως·

დავითი და მისი ძმა სპანდიატი;
 ეს სპანდიატი იყო რომ ღმერთი-
 საგან წყალობა მიიღო, როგორც
 თვითონ იბერები ამბობენ, რომ
 ომში მას ვერ შეეხებოდა მახვილი
 მისი სხეულის ვერც ერთ ნაწილში
 გარდა გულისა, რომელსაც ის
 ომებში რალაც საფარით იცავდა.
 ამიტომ სპარსელებს მისი ძალიან
 ეშინოდათ: იმან გაიმარჯვა ამათზე
 და სძლია ისინი და თანამონათე-
 სავე იბერები დაასახლა ძნელგა-
 საველ ადგილებში, რომლებიც მათ
 ახლაც უძყრიათ, საიდანაც ისინი
 თანდათან განივრცნენ და გამ-
 რავლდნენ და დიდ ერად იქცნენ¹.
 ამნიირად, შემდეგ როდესაც ირა-
 კლი ნეფემ გაილაშქრა სპარსეთის
 წინააღმდეგ, ისინი მას შეუერთ-
 დნენ და მასთან ერთად ილაშ-
 კრეს². და მას აქეთ მათ დაიმორჩი-

¹ აქ მოხსენებული სპანდიატი შეიძლება იყოს მხოლოდ ირანის გმირი
 ისპანდიატი (შვილი ვიშტაპისა), მაგრამ ქართველებმა ის საკუთარ გმირად
 აქციეს და მუშატიანენი მოგვითხრობენ, რომ ის სპარსელთა წინააღმდეგ იბრ-
 ძოდა. ისინი დაანარცხა და შიშის ხარი დასცა მათ. ისპანდიატი უნსოვარი
 დროის სპარსეთის მეფედ ითვლებოდა. მან აღაწერა ალანთა ციხე (დარიალი),
 აქ ჩააყენა კაცები, რომ აღაწებინათვის ნება არ მიეცათ ამიერკავკასიაში გად-
 მოსულიყვნენ. ეს ციხე პიტალო კლდეზეა აგებული, ასე რომ მისი აღება შეუძლე-
 ბელი საქმე იყო. ეს ამბები მოთხრობილია „ფაიქარნამეში“ ანუ ომის წიგნში
 (იხ. Markwart, *Sturbeizung...* გვ. 166). აი, ეს მოთხრობა გვაგონდება ჩვენ,
 როდესაც კონსტანტინეს თბულებასში ვკითხულობთ: „თანამონათესავე იბერები
 დაასახლა ძნელგასაველ ადგილებში, რომლებიც მათ ახლაც უძყრიათ“. ეს
 ძნელგასაველ ადგილები უნდა იყოს ის პიტალო კლდე, რომლის შესახებაც
 დაპარაკია „ფაიქარნამეში“. ეს უნდა იყოს „ალანთა ციხე“- ე. ი. დარიალის ციხე.

² აქ კონსტანტინე პორფიროგენეტი მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ
 ირაკლი კვისისი ლაშქრობაში სპარსეთის წინააღმდეგ იბერიელებმაც მიიღეს
 მონაწილეობა; ეს უნდა ყოფილიყო ირაკლის პირველი ლაშქრობის დროს,
 622—623 წელს. ამას გვაფიქრებინებს ის გარემოება, რომ თუ ოფანე ქამთა-
 აღმწერელი, რომელიც დაწვრილებით აცვიწვრს ირაკლის ლაშქრობას,
 სწორედ 622—623 წლის ქვეშ მოგვითხრობს იმაზე, რომ ირაკლი მეფე გაე-

Ῥωμαίων μᾶλλον ἢ περ τῆ ἑαυ-
 τῶν ἰσχύι καὶ δυνάμει πύλαις
 καὶ χώρας ἰκανῶς τῶν Ἑρσῶν
 ἔπαξ γὰρ τὸν βασιλέω; Ἡρακ-
 λείου τοὺς ἑέρσας τροπασαμένους
 καὶ εἰς τὸ μακρῆτι εἶναι: τῆν τού-
 των ἀρχῆν παρκατῆσαντες, ἐν-
 λωτοι καὶ εὐχέριουτοι ὅν μόνον
 τοῖς Ἰβήρσιν ἀλλὰ καὶ τοῖς Σα-
 ρακηνῶς οἱ ἑέρσαι: γερῶνασι.
 διὰ δὲ τὸ κατὰ γασθῆαι ἀύτως,
 ὡς αὐτοῖ: λέγουσιν, ἔκ τῆς Ἰε-
 ρουσαλήμ, διὰ τὸ μεγάλην πίσ-
 ταν ἔχειν ἐν αὐτοῖς: καὶ ἐν τῇ
 πόλει τῶν κυρίων ἡμῶν Ἰησοῦν
 Χριστοῦν, καὶ κατὰ τινὰς καιροὺς
 ἀφ᾽ ἑνῶς ἀποστελλοῦσι: χρίματα
 τῶν πατριάρχων τῆς ἀγίας πόλεως
 καὶ τοῖς ἐκείσε Χριστιανῶς: ὅ
 ὅτι προεργηθεῖς Δαβὶδ, ὅ τῶν

ლეს სპარსელთა საქმთა ქალაქებში
 და ქვეყნებში უფრო რომაელთა მე-
 თის ირაკლის წინაშე მიწის წყალო-
 ბით, ვიდრე საეკლესიო ძალონის
 შეწევლობით: ერთხელაც ხომ, რო-
 დესაც ირაკლი ნეტემ სპარსელები
 მოტა და მათი სახელმწიფო საზო-
 ლოოდ გაანადგურა, სპარსელები
 არა მხოლოდ იბერებისაგან, არა-
 მედ სარკინოზთაგანაც ადვილად
 დასამარცხებელი და დასამორჩი-
 ლებელი შეიქნენ. რადგან ისინი,
 როგორც თვითონ აცხადებენ, იერუ-
 სალემიდან შთამომავლობენ და
 რადგან დიდი რწმენა აქვთ მათი
 და ჩვენი უფლის იესო ქრისტეს
 საფლავისა, ისინი განსაზღვრულ
 ხანებში უხვად უზახენიან ფულს
 წმინდა ქალაქის პატრიარქს და
 იქაურ ქრისტიანებს*. ხოლო შემო-

მართა სტანტო ქალაქიდან და სასწრაფოდ მოვიდა არმენიაში; შემდეგ. ფი-
 ზამითა აღბანიანი; გახან მას შეტყებები ქმონდა სპარსელებთან და გველგან
 გაიმარჯვა. ათლო როდესაც ხოსთმ დიდძალი ჯარი გამოგზავნა ირაკლის
 წინააღმდეგ სარაზლანგას ირთაურობით, ირაკლის ჯარი შემინდა. უარი სთქვა
 მტერთან შედბაზე, არ დაეთანხმენ ირაკლის განსაკუთრებით მოკავშირეები
 დახთაგან, აზახთაგან და იბეროელთაგან ან. გეოგოგია IV, 1, გვ. 92—
 93. რომ ქართველები ირაკლი კენისარს შეუერთდნენ და მასთან ერთად ილაშ-
 კრეს, ამას ამოწმებს ერთი ქართული ხელნაწერის ცნობაც: ამისა შემდგომად
 გამოვიდა ქერაელე ბეგი და შეერთნეს ქართველნიცა და შევიდა სპარსეთის და
 შეწვენითა ლეთისათა შემტარა სპარსეთთა (თ. ერთ დანიცა. ქრონიკები I, 58;
 ხელნაწერი A—170, გვ. 364).

* კონსტანტინე პოროფიროვანცეტის ეს ცნობა, რომ იბერიელები უხვად
 უზახენიან ფულს იერუსალიმის პატრიარქს და იქაურ ქრისტიანებს, იმასთან ერთად
 არ არის დაკავშირებული, რომ იბერიელები იერუსალიმიდან შთამომავლობენ,
 არამედ იმასთან, რომ იერუსალიმში არსებობდა იბერიელთა მონასტერი, რომელ-
 თანაც ქართლის მცხოვრებთ ურთიერთობა ქმონდათ. იბერიელთა მონასტერი
 იერუსალიმში ჯერ კიდევ VI საუკუნეში იყო ცნობილი ბიზანტიურ მწერლობაში.
 პროკოპი კესარიელი წერს (De aedificiis V, 9): იერუსალიმში იესტი-
 ნიანე შემდეგი მონასტრები გაააზნა: წმინდა თაღელესი, წმინდა გრიგოლისა...
 ობერთა მონასტერი იერუსალიმში, და სთა მონასტერი იერუსალიმის უდაბ-

Σπανδίατου ἀδελφός, ἐγέννησεν υἱὸν τὸν Παγκράτειον, καὶ ὁ Παγκράτειος ἐγέννησεν υἱὸν τὸν Ἀσώτιον, καὶ ὁ Ἀσώτιος ἐγέννησεν υἱὸν τὸν Ἀδρανατῆ τὸν καὶ ἰουρσακλάτην τμηθέντα παρὰ Λέοντος τοῦ φιλοχριστοῦ βασιλέως Ῥωμαίων. ὁ δὲ Σπανδίας τῆς ὁ ἀδελφός τοῦ παραρηθθέντος Δαβὶδ ἐτελεύτησεν ἀτακτος. ἔπεθ δὲ τῆς ἐξ Ἱερουσαλήμ μετακίσεως αὐτῶν εἰς τὴν νῦν οἰκουμένην παρ' αὐτῶν χώραν ἔτη σ' ἢ καὶ φ' μᾶχρη τῆς σήμερον, ἦτας ἔστιν ἰνδύτων! ἔτη δὲ

ხსენებულმა დავითმა, სპანდიატის ძმამ, შვა ძე ბაგრატი, ბაგრატიმ შვა ძე აშოტი, აშოტმა შვა იდრანასე, რომელსაც კუროპალატობა ებოძა რომაელთა ქრისტესმოყვარე მეფის ლეონისაგან¹. სპანდიატი კი, ძმა ზემოხსენებული დავითისა, გარდაიცვალა უძეო. ხოლო იმ დროს, როდესაც ისინი იერუსალემიდან იმ მიწაწყალზე გადასახლდნენ, რომელიც ახლა არის მათ მიერ დასახლებული, გარდახდა 400 თუ 500 წელი ვიდრე დღევანდლამდე, რომელიც არის ინდიქტიონი შეათე, დასაბამიდან ქვეყ-

ნომი... (იხ. გეორგიკა II. 192). კ. კეკელიძის აზრით (ქართული ლიტ. ისტორია I. 77) შესაძლებელია პროკოპის მიერ მოხსენებული იბერთა მონასტერი ის მონასტერი იყოს, რომელიც პეტრე მათემელის (V სსუკ.) ცხოვრებაშია მოხსენებული.

¹ აქ მოცემული ცნობის მიხედვით კონსტანტინე პორფიროგენეტის ეპოქის წინა ხანების ბაგრატიონთა გენეალოგია ასეთია:

დავით — ბაგრატი — აშოტი — ადარნასე.

ამავე ცნობით ადარნასეს კუროპალატობა ებოძა მეფის ლეონისაგან. ლეონი მეფობდა 886—911 წლებში, ხოლო ხეგნს ისტორიოგრაფიაში მიღებულია (ინგოროყვა, ჯავახიშვილი), რომ ადარნასე ქართველთა მეფე და კუროპალატი, მოღვაწეობდა 888—923 წლებში. ხოლო რადგან ადარნასე აშოტის ძე კი არ იყო, არამედ დავით I კუროპალატისა, და ამავე დროს სხვა დანარჩენში კონსტანტინე პორფიროგენეტი, ჩანს, სარგებლობს სანდო წყაროებით, რომლებიც ქართველ ისტორიკოსთა წყაროების ანალოგიურია, ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, რომ კონსტანტინეს აქ აურჯვია თანამიმდევრობა დასახლებული ბაგრატიონებისა. ს. ჯანაშიას შემოატეს შემდეგი შესწორება ამ თანამიმდევრობაში:

აშოტი — ბაგრატი — დავით — ადარნასე.

ამით, რასაკვირველია, გამორიცხულია, რემ კონსტანტინეს მიერ პირველ ადგილას დასახლებული „დავითი“ იყოს დავით წინასწარმეტყველი (იხ. ჯანაშია, კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცნობები ტოპოგრაფიის ბაგრატიონთა შესახებ: თბ. უნივ. შრომები XVIII [1941], 70; ვ. თაყაიშვილი, სუბბატ დავითის ძის ქრონიკა, თბ. 1949, 24; კ. ინგოროყვა, გიორგი მეორეზე; მნათობი, 1950, № 1, გვ. 139—140; ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია II [1948], 111). აქ მოხსენებულ ადარნასეზე კონსტანტინე პორფიროგენეტი ლაპარაკობს 43. თავშიც (იხ. ზემოთ გვ. 237—238).

κτίσεως κόσμου, αὐτῶν, ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου καὶ Θεοδοσίου τῶν φιλοχριστῶν καὶ πορφυρογεννητῶν βασιλέων Θεοδοσίου.

Ἰστέον δὲ φιλόχριστος καὶ πορφυρογεννητός καὶ δολέμιος βασιλεύς Ἀλέων ἀκούσας ἦν εἰς τόπον τὸν λεγόμενον Φασακίην ἐλθόντες οἱ Σαρρακηνοὶ τὰς ἐκεῖσε ἐκκλησίας ἐποίησαν κάτιστα, ἀπέστειλε

ἑκεῖ 6460 წელი, რომაელთა ქრისტესმოყვარე და პორფიროგენეტ მეფეების კონსტანტინეს და რომანოზის მეფეობის დროს¹.

საყოდნელია, რომ როდესაც ქრისტეს მოყვარე და პორფიროგენეტმა და სახელოვანმა მეფემ ლეონმა გაიგო, რომ იმ ადგილას, რომელსაც ფასიანი ეწოდებდა, სარკინოვები შივიდნენ და იჭაური

¹ ეს თარიღიანი ტექსტი ჩვენთვის ორი მხრით არის საყურადღებო: ა) ამ თარიღით აღნიშნულია, თუ როდის არის დაწერილი კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიერ ნიხი შრომა De administrando imperio; ბ) იგივე თარიღი მოითხოვს, თუ რა დროისათვის გულისხმობს კონსტანტინე ბაგრატიონთა დინასტიის გაშვებას ქართლში (იბერიაში).

ა) კონსტანტინე აღნიშნავს: დღეს, როდესაც მე ამ წიგნს ვწერ და როდესაც ვმეფობთ მე და რომანოზი, «არის ინდიკტიონი მეათე, და საბამი დან ქვეყნისა 6460 წელითა». ეს თარიღი კი გვამდევს 952 წელს (6460—5500). მაშასადამე, De administrando imperio დაწერილია კონსტანტინეს მიერ 952 წელს. მეორე დამბმარე თარიღიც (ინდიკტიონი მეათე) გვამდევს იმავე 952 წელს: ბიზანტიურს ქრონოლოგიაში მიღებული 15-წლიანი მოტყვევით ანალი კონკლოსი დაიწყო 942 წელს, ასე რომ დეკათე ინდიკტიონია (ანუ წელი) ხედავს სწორედ 951/2 წელს.

ბ) კონსტანტინე პორფიროგენეტის სიტყვით, იმ დროიდან, რაც დავით წინასწარმეტყველის შთამომავალი იერუსალემიდან იბერიაში მოვიდნენ და მეფობა დაიწყეს. «გარდახდა 400 თუ 500 წელი, ვიდრე დღევანდლამდე» (ე. ი. 952 წლამდე). ესე იგი, კონსტანტინე გულისხმობს, რომ დავით წინასწარმეტყველის შთამომავალი ბაგრატიონები იბერიაში მოვიდნენ და გამეფდნენ V თუ VI საუკუნეში. ჩვენ აქ იმ საკითხს კი არა ვხედავთ, მართლა ამ საუკუნეებში გამეფდნენ თუ არა ბაგრატიონები, არამედ საჭიროდ მიგვანინია გავარკვიოთ, თუ რის მიხედვით ამტკიცებს ამ დებულებას კონსტანტინე პორფიროგენეტი, რა წყაროები უნდა ყოფილიყო მის განკარგულებაში, რომ V თუ VI საუკუნეში ევარაუდა ბაგრატიონთა დინასტიის მეფობის დასაწყისი იბერიაში. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ასეთი დებულების წამოყენების დროს კონსტანტინეს იმგვარივე წყაროები ჰქონდა, როგორც აქვთ ქართველ ისტორიკოსებს.

ქართველი ისტორიკოსები მოგვითხრობენ, რომ, როდესაც VI საუკუნეში სპარსელებმა ქართლში მეფობა მოსპეს (და ეს ფაქტი იერიდიურლად დაუდასტურებს სპარსელებს ბიზანტიელებმა 532 წლის საზავო ხელშეკრულებით), ქართლის ბედი სპარსელებისა და მათი სატელიტების, ქართლის ახალურების ხელში იყო. ნახევარი საუკუნეც არ გახულა, რომ სამშობლოს გამყიდველმა ახალურებმა, მის შემდეგ რაც თავის ზურგზე იტარნეს სპარსელთა ხატობის საშინელება, ისარგებლეს სპარსეთის სამეფო კარზე დაწვებული არეულობით, მოი-

— τὸν πατριάρχον καὶ στρατηγὸν τῶν Ἀρμενιῶν καὶ τῶν Ἀλαλάων καὶ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Κωλωνείας καὶ τοῦ στρατηγοῦ Μεσοποταμίας καὶ τοῦ στρατηγοῦ Χαλβίας, καὶ κατέστρεψαν τὰ τοιαῦτα κάστρα, τὰς ἐκκλησίας ἐλκυσθερώσαντες, ληψάμενοι: καὶ πῆσαν τὴν Φασιανὴν ἐπὶ τῷ καιρῷ ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν κραταυμένην. καὶ

ეკლესიები ციხეებად გარდააქციეს, გაგზავნა ლალაკონი, პატრიკიოსი და არშენიკთა თემის სტრატეგოსი კოლონიის სტრატეგოსითურთ, მესამოტამიის სტრატეგოსითურთ და ქალდიის სტრატეგოსითურთ, და მათ მოსპეს ეს ციხეები, განათავისუფლეს ეკლესიები და მოარბიეს მთელი ფასიანიც, რომელიც მაშინ სარკინოზებს ეჭირათ. ამნაირად,

მორეს სპარსელთა უღელი და სთხოვეს ბიზანტიის კეისარს ჩარეულიყო ქართლის საქმეებში და ქართველ „ნათესაებთან“ რომელიმე დაემტკიცებინა ქართლის მმართველად. კეისარმაც დაუშტკიცა მათ ერთთავად გუარამი. უკუანხვრისაჲ გადმოგვეყენს ამ ამბავს: «მაშინ მეფემან სპარსთამან ურშიზდ მისცა ძესა თვსა რანი და მოვაცანი, რომელსა ერქუა ქასრუ ამბარევენი. მოვიდა და დაჯდა ბაოდავს, და უწყო სრახვად ქართველთა ერისთავთა, აღუთქუა კვირილი დიდი, და დაუწერა ერისთავთა მამული დიქნითა. და განდგუს ერისთავნი და თვს-თვსად ბარკსა მისცემდეს ქასრუ ამბარევესსა... შემდგომად ამისსა მცირედთა წყლთა იქმნეს შფოთნი დიდნი სპარსთა შინა... მაშინ ქასრუ ამბარევესმან დაუტყუა რანი, ქართლი, და წარვიდა შუელად მამისა თვისისა. ესრეთ რა უკალო იქმნეს სპარსნი, შეითქუნეს ყოველნი ერისთავნი ქართლისანი, ზემონი და ქუეშინი, წარგზავნეს მოციქული წინაშე ბერძენთა მეფისა, და ითხოვეს, რათა უზინოს მფეე ნათესავთაგან მფეეთა ქართლისათა, რათა იყვნენ ერისთავად თვს-თვსად საერისთაოსა შეფუცალებულად. მაშინ კეისარმან აღასრულა თხოვა მათი. და მისცა მისწული ნირდატისი, ვახტანგის ძისა, ბერძენთა მეფისა ასული... რომელსა ერქუა გუარამ, რომელი მთავრობდა კლარჯეთს და ჯაგახეთს. ამას გუარამს მოსცა კეისარმან კულაპარატობა, და წარმოგზავნა მცხეთას» (ანასუელი გ. ცნ. გვ. 142—143).

სუბბატსაც თავის „ქრონიკაში“ ასევე აქვს მოთხრობილი: «ხოლო ვინათგან მოაკლდა მეფობა შვილთა გორგასლისათა, მით ეამითგან ვაჟრა უფლება ქართლისა აზნაურთა... არამედ დადესრულა უფლება ქართლისა აზნაურთა ბოროტთა საქმეთა მათგან...; «და ერთად შეკრბა ყოველი ქართლი, და გამოარჩიეს გუარამ დავითის ნათესავისაგან»; «და გუარამ განაჩინეს ერისთავად, და მისცა ამას მფეემან ბერძენთამან პატრიად კურატპალატობა» (სუბბატ დავითის ძე, ეთავრება და უწყება ბაგრატიონიანთა, დათვანიშვილის გამრცემა, გვ. 58 59. თბ. 1949).

სუბბატს, განსწავებით უწინშერისაგან და მსგავსად კონსტანტინე პირფიროვანტისა, მოთხოობილი აქვს, რომ ეს გუარამი დავით წიხასწარმეტყველის შთამომავალია. სუბბატის „ქრონიკა“ ხომ იწყება გენეალოგიით აღამბიდან და უკანასკნელ მოდგმაში აღნიშნული აქვს: «ხოლომან შვა შვიდნი ძიანი და მემფეე განაგრობბ: «და ესენი შვიდნი ძიანი, ძენი ამის სოლომონისნი, მოიწვივნეს ცელეცს... და ოთხნი ძიანი მათნი მოვიდეს ქართლს, ხოლო ერთი მათგანი

ἐξ' οὗ τὰ πάσι ἀπαύτασεν τὸν
μάχιστρον Κατακλῆν καὶ θεμέ-
τακον τῶν σχολῶν, ὃς ἐλθὼν ἐν
τῷ κάταρτῳ Θεοδοσιουπάλευς καὶ
τὰ περίε ἀντίε ληΐσάμενος καὶ

შემდეგ კვლავ გაგზავნა მან კატა-
კალონი, მაგისტროსი და სხოლათა
დომესტიკი¹, რომელიც მოვიდა
თეოდოსიუპოლის² ციხეში, მოარ-
ბია მისი მიდამოები, თასიანის მი-

სახელით გუარამ განაჩინეს ერისთავად, და ესე ქართლისა ბატონიანნი
შვილისშვილნი და ნათესავნი არიან მის გუარამისნია (სუმბატ დავი-
თის ძე, გვ. 28). მართალია, კონსტანტინე პორფიროგენეტო „გუარამს“ არ
იხსენებს. მაგრამ კონკრეტია VI საუკუნეში იბერიაში ჩამოსულ, დავით წინა-
სწარმეტყველის ზთაშიმავლთა გამგებებისა მას ისეთივე აქვს, როგორც სუმბატ
დავითისძეს. ჩვენის აზრით, კონსტანტინე ამ მოთხოვნიის დროს უნდა სარგებ-
ლობდეს ქართული წყაროებიდან მომდინარე ცნობებით, ამავე წყაროებიდან,
რომლებსაც გვიარება სუმბატ დავითისძეც.

ის გადატრიალება, რომლის შედეგადაც ქართლმა პოლიტიკური დამოუ-
კიდებლობა მოიპოვა, მოხდა 571—572 წელს. ამ გადატრიალების შესახებ დანაძ-
დეილებით ვიცით ჩვენ VI საუკუნის ბერძენი ისტორიკოსის თეოფანე ბაზან-
ტიონელის თხზულების გადარჩენილი ნაწყვეტებიდან. ერთ ნაწყვეტში სწერია:
მოკვითხოვს ის (გ. ი. თეოფანე) იმასაც, თუ როგორ აწვალებდა (მარხაანი)
სურენა არმენიელებს... ისინი შეთანხმდნენ ერთმანეთში და მოკლეს სურენა...
არმენიელები ჩამოშორდნენ სპარსელებს და რომაელებს მიეშორნენ... (სპარსე-
ლებს) მაშინვე გადაუდგნენ იბერიელებიც და მიემხრნენ რომაელებს: მათ მთავ-
რობდა გორგენი, ხოლო იბერიელთა დედაქალაქი მაშინ ტიფლისი იყო
(იბ. გეორგიკა, ტ. III, გვ. 256—258).

როგორც ვხედავთ, ქართლში მომხდარი პოლიტიკური გადატრიალებას
ფაქტს ადასტურებს ამ გადატრიალების თანამედროვე ისტორიკოსი: მით უფრო
მეტრ მწიფეზელობა ვერიება გვიანდელი ისტორიკოსების (ჯუანშურის, სუმბატის,
კონსტანტინე პორფიროგენეტის) ნაწილობრივ ლეგენდებით შეფერადებულ ცნო-
ბებს. მაგრამ თეოფანეს ცნობა იაით განსხვავდება ქართველ ისტორიკოსთა
ცნობისაგან, რომ თეოფანეს მიხედვით გადატრიალებას ახდენენ იბერიელები
გორგენ ერისთავის მეთაურობით, ხოლო ქართველ ისტორიკოსთა ცნობით —
გუარამ ერისთავის მეთაურობით.

¹ „სხოლათა დომესტიკი“. Scholae (palatinae) — ამ სახელით
აღიწიწებოდა IV საუკუნიდან უბრწყინვალესი რაზმები, რომლებიც ემორჩილე-
ბოდა არა magister militum-ს ან dux-ს, არამედ, magister officiorum-ს და,
აპრიტად, წარსთადგენდნენ არა სახელმწიფო უარის ნაწილებს, არამედ კეისრის
ამალას. პირველად ესენი იხსენიებიან კონსტანტინე პირველის მეფობის ბოლო
წლებში (იხ. RE III A [1921], 621—624). სხოლათა დომესტიკი იყო ორი: ერთს
ემორჩილებოდა აღმოსავლეთის თემების (აზიის) რაზმები, მეორეს — დასავლეთ-
თის თემებისა.

² თეოდოსიუპოლი დაარსა თეოდოსი II-მ (408—450 წ.წ.) შიახე-
ქალაქ კარინის ზემოთ. მერვე მას უწოდეს არხენ-გარ-რუმ (რომავლთა
არხენი) განსასხვავებლად ძველი არხენისაგან, რომელიც მის აღმოსავლეთ-
თით იყო.

τὴν χώραν τῆς Φασιανῆς καὶ τὰ
 περὶ αὐτὴν κάστρα τῆς ἑμίσῃ
 δλέιθρῃ παραδούς; ὑπέστρεψε, με-
 γάλῃν πληγῆν ἐν τούτῳ θοὺς τοὺς
 Σαρακηνοῖς. ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας
 κυροῦ Ῥωμανοῦ βασιλείας ὁ μέ-
 γιστος Ἰωάννης ὁ Κουρκουὰς
 ἀπερχόμενος κατὰ τοῦ κάστρου
 Τιβίου¹ εἰς τὴν θίοδον αὐτοῦ
 ἤρξανε τὴν πᾶσαν χώραν τῆς
 Φασιανῆς ὡς ὑπὸ τῶν Σαρακη-
 νῶν κρατούμενην. ἀλλὰ καὶ ὁ πα-
 τρῖσις Θεόφλις ὁ ἀδελφὸς τοῦ
 προρρηθῆντος μεγίστου Ἰωάν-
 νου, τὸ πρῶτον στρατηγέοντος
 ἐν Χαλδίᾳ, ἐπράξεν τὴν τοιαύ-
 την χώραν τῆς Φασιανῆς ὡς καὶ
 τῆς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν δεσπο-
 ζομένην. μέχρι γὰρ τοῦ γεγονέ-
 ναί τὸν λόγον μετὰ τοῖς Θεοδο-
 σιουπολίταις εἰς τὴν χώραν τῆς
 Φασιανῆς χωρίον οὐ συστάτη,
 οὐδὲ εἰς τὸ κάστρον τοῦ Ἀβνι-
 κού· καὶ οἱ Ἰβηρὲς πάντοτε εἶ-
 χον ἀγάπην καὶ φιλίαν μετὰ τῶν
 Θεοδοσιουκαλιτῶν καὶ τῶν Ἀβνι-
 κιωτῶν καὶ μετὰ τῶν Μαντζικερτῶν καὶ μετὰ πᾶσαν τὴν Περσίαν,
 ἀλλ' ἐν Φασιανῇ οὐδέποτε ἐπεκτίσαντο χωρία.

¹ Ὅτι πολλὰκις ὁ κύρις Λέων
 ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ κύρις Ῥωμανὸς
 καὶ αὐτῆς ἡ βασιλεία ἡμῶν ἔπε-
 ζήτησε τὸ κάστρον τὸ Κεζέον

წაწყალი და მის გარშემო მდებარე ციხეებიც მოსრა და გამო-ბრუნდა; ისე რომ დიდი ვაჰ მიყენა ამით სარკინოზებს. მუუფე რომინოზის შეფობის დროს მაგისტროსი თანე კურკუა რომ გაემგზავრა ტიბის¹ ციხის წინააღმდეგ, გზაში მან მოარბია მთელი ფასიანი, როგორც სარკინოზთა მიერ დაჭერილი. მაგრამ თეოფილე პატრიკიოსმაც, ზემოხსენებული თანე მაგისტროსის ძმამ, წინათ, როდესაც ის ქალდიის სტრატეგოსი იყო, მოარბია ფასიანის იგივე მიწაწყალი, რადგან ის მაშინაც სარკინოზთაგან იბატონებოდა. ვიდრე მოლაპარაკება დაიწყებოდა თეოდოსიუპოლელებთან, ფასიანის მიწაწყალზე სოფელიც აღარ დარჩა, არც აბნიკის ციხეში; და იბერებს მუდამ სიყვარული და მეგობრობა ჰქონდათ თეოდოსიუპოლელებთან, აბნიკელებთან, მანდიკიერტელებთან და მთელ სპარსეთთან, მაგრამ ფასიანში არასდროს აღვილები არ სჭერიათ.

ლენ მეთე, ბატონი რომინოზი და თვით ზენი მეუფებაც ხშირად ცდილან აეღოთ კეჯეს ციხე და ჩაეყენებინათ მცველები, რათა იქი-

¹ κατὰ τοῦ κάστρου Τιβίου „ტიბის ციხის წინააღმდეგ“. აქ Τιβίον აღნიშნავს „ფციხს“; ამ ქალაქს კონსტანტინე იხსენებს 44 თავშიც (რომ ტიბი. იხ. ზემოთ. გვ. 248). იგივე ქალაქი პროკოპი კესარიელთან იწოდება τὸ Δοσίβιος (BP II, 25; II, 30). გასხვავება აიხსნება იმით, რომ კონსტანტინეს და პროკოპოს წყაროები, აღბნათ, სხვადასხვა იყო; დასავლურ სომხურში „ტ“ ნიშნის მთლემ იქ, სადაც აღმოსავლური სომხური „დ“-ს გამოსთქვამს.

τοῦ ἀναλαβέσθαι αὐτὸ καὶ εἰσαγαγεῖν ταξάτους, πρὸς τὸ μὴ ἐκείθην σιταρχεῖσθαι τῆν Θεοδοσιούπολιν, ἐξασφαλίζόμενοι πρὸς τὸν κουροπαλάτην καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ τὸ μετὰ τὸ παραληφθῆναι τὴν Θεοδοσιούπολιν ἀναλαβέσθαι αὐτοὺς τὸ τοιοῦτον κάστρον. ἀλλ' οὐκ ἠθέσχοντο οἱ Ἰβηρας τοῦτο ποιῆσαι διὰ τὴν ἀγάπην τῶν Θεοδοσιουπολιτῶν καὶ διὰ τὸ μὴ πορθηθῆναι τὸ κάστρον Θεοδοσιούπολιν, ἀλλ' ἀντεδίηκωσαν τὸν κύριον Ῥωμανὸν καὶ τὴν βασιλείαν ἡμῶν, λέγοντες ὅτι εἰ τοῦτο ποιήσομεν, ἀπὸ μίᾳ ἔχομεν γενέσθαι: εἰς τοὺς γείτονας ἡμῶν, οἷον εἰς τὸν μάγιστρον καὶ εἰς τὴν ἑξουσιαστικὴν Ἀβασγίαν καὶ εἰς τὸν Βασκαρκανίτην καὶ εἰς τοὺς ὑπερεξάρχοντας τῶν Ἀρμενίων, καὶ εἰπεῖν ἔχουσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπίστους ἔχει τοὺς Ἰβηρας, τὸν τε κουροπαλάτην καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ καὶ ὃ πιστεύει αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο ἀνελάβετο τὸ κάστρον ἐξ αὐτῶν. ἀλλὰ μᾶλλον ἂν ἀποστείλῃ ὁ βασιλεὺς τσαρμάρχην ἢ βασιλικὸν τινα, καὶ ἂν καθέλθῃται¹ εἰς κάστρον τοῦ Κατζέου, καὶ ἂν² φει-

ღან სურსათი არ მიეღო თეოდოსიუპოლს, და არწმუნებდნენ კუროპალატს და მის ძმებს, რომ თეოდოსიუპოლის აღების, შემდეგ ისინი დაუბრუნებდნენ იმ ციხეს. მაგრამ იბერებმა ამას მხარი არ დაუჭირეს თეოდოსიუპოლელთადმი სიკვარულის გამო და იმის გამო, რომ თეოდოსიუპოლის ციხე არ განადგურებულყო, და ბატონ რომანონს და ჩვენს მეუღლებას უპასუხეს შემდეგი: „ეს რომ ვქნათ, უპატიობას ჩავიდნეთ ჩვენი მეზობლების მიმართ, როგორც, მაგალითად, აფხაზეთის მაგისტროსისა და მთავრის¹, ვასპარაკანელის და არმენიელთა შემთავრების მიმართ, და იტყვიან, რომ იბერებს, კუროპალატსა და მის ძმებს არ ენდობა მეფე და ამიტომ აიღო მთვან ციხე. მაგრამ უმჯობესია მეფემ გამოავაზენოს ტურმარქი ან ვინმე სამეფო მოხელე, და ის იჯღეს კეჯეს ციხეში და იმეთვალყურეოს², და პასუხად მიიღეს ნომართვა: „რის მაქნისია ტურმარქის ან სამეფო მოხელის გამოავაზნა? ყოველ შემთხვევაში, ტურმარქი ან სამეფო მოხელე რომ შევიდეს, მას შეუძლია შევიდეს ათი ან თორმეტი კაციით და შეუძლია და-

¹ „აფხაზეთის მაგისტროსისა და მთავრის“. ეს უნდა იყოს აფხაზეთის მეფე ვიორგი II. რომელიც მეფობდა 921—955 წლებში (პ. ი. ნ. გ. ო. თ. გ. ვ. ს. მ. ხ. დ. გ. თ. 922—957 წლებში: მნათობი 1950 წ. № 4, გვ. 106).

² კონსტანტინე პორფიროგენეტის ვნა ხშირად შოთღება კლასიკური ბერძნულის ნორმებს, განსაკუთრებით ამ თხზულებაში (De adm. imp.), და შეიცავს ძალნურ ფორმებს. აქ ნახმარი ἂν ἀποστείλῃ („გამოავაზენოს“), ἂν καθέλθῃται („იჯღეს“), ἂν φεισῇ („იმეთვალყურეოს“) ამგვარი. ძალნური ენის ფორმებია,

ρη. και ἐδῆξαντο θιά καλεῦσθως
 θ: τι ἡφελος ἦ τουριμαρχην ἦ
 βρασιλικὸν ἄποσταλται; παθῆτως
 εἰδὲν εἰσελθῆναι εἴτε τουριμαρχης
 εἴτε βασιλικός, μετὰ δὲ καὶ ἦ ὄν-
 θεα ἀνθρώπων ἔχει: εἰσελθεῖν,
 και καθῆζεσθαι: ἔχει εἰς τὸ
 ἀπληκτον δ παρ' ἡμῖν λάβῃ· και
 ἐπει πολλά: εἰσιν ὄνοι αἱ εἰσα-
 γουσαι: εἰς τὸ κάστρον Θεοδο-
 σιουπόλεως, ὅθ' ἔθναται ἀπὸ τοῦ
 κάστρου βλέπειν τὰ εἰσερχόμενα
 καρβάνια¹ εἰς τὸ κάστρον Θεοδο-
 σιουπόλεως: θύναται δὲ εἰσερ-
 χεσθαι: καρβάνια ἐν Θεοδοσιου-
 πόλει: τῆ' νυκτὶ ἐκείνων μῆθεν
 νοοῦντων. ἀλλ' ὅταν θιά τὸ μὴ
 θάλειν τοὺς Ἰβήρας πορθηθῆναι
 τὴν Θεοδοσιουπόλιν ἀλλὰ μάλλον
 σταρχεισθαι, τούτου ἕνεκα ὄνχ
 σπήκουσαν και θῆδωκαν τὸ κά-
 στρον τὸ Κετζῆον, καιῖται και ἔρ-
 κων ἔγγραφον δεχόμενοι τὴν μετὰ
 τὸ παραληφθῆναι: τὴν Θεοδοσιου-
 πόλιν ἄποστραφῆναι ἀπὸ τῆς τὸ
 τοισῆτον κάστρου.

ჯდეს იმ ბანაკში, რომელსაც
 თქვენგან მიიღებს; და რადგან
 მრავალი გზა არსებობს, რომელიც
 მიდის თეოდოსიუპოლის ციხეში,
 შეუძლებელია ციხიდან უთვალ-
 ყურო თეოდოსიუპოლის ციხეში
 შემოსულ ქარავნებს: ქარავნებ'
 ღაცით შეუძლიათ შევიდნენ თეო-
 დოსიუპოლში ისე, რომ ისინი
 (ე. ი. მეთვალყურენი) აინუნში
 არ იყვნენ². ამრიგად, რადგან
 იბერებს არ სურდათ, რომ თეო-
 დოსიუპოლი განადგურებულიყო,
 არამედ უფრო მოწადინებული
 იყვნენ, რომ ის სურსათით მომა-
 რაგებული ყოფილიყო, ამიტომ
 ისინი არ დაემორჩილნენ და არ
 გადასცეს კეჯეს ციხე, თუმცა
 წერილობითაც კი მიიღეს ფიცა;
 რომ თეოდოსიუპოლის ალემის
 შენდევ მათ ეს ციხე უკან დაუ-
 ბრუნდებოდათ³.

რომლებიც შემდეგ ამაღ ბერძნულ ლიტერატურაში ნორმად იქცა. ასეთსავე
 ბალზურ ფორმას წარმოადგენს ცოტა ზემოთ ნახმარი *εἰπεῖν ἔχουσιν* („სათქმე-
 ლად აქვთ“, ე. ი. „იტყვიან“).

¹ *Καρβάνια* მრავლობითი რიცხვია, ე. ი. მხოლოდობითად ბერძნულ გაუგებ-
 თებდა *καρβάνιον* „ქარავანი“. — ეს არაბული სიტყვა (*qirwan*) პირველად კონ-
 სტანტინე პოროფროვსკიტან გვხვდება.

² „კეჯეს ციხე“ — τὸ κάστρον τὸ Κετζῆον. ბროსე (Addit. 146) ფიქ-
 რობდა, რომ ეს შეიძლება იყოს კეჯესთის ციხე ჩაქვის წყლის ნაპირას,
 გურიაში. შვიგ ზღვის პირას, ან ბველი არტანუჯი, ან, უფრო, წუნდა. „კეჯეს-
 თის ციხე“ ჩაქვის წყლისა ძნელი წარმოასადგენია რომ *Κετζῆον*-ს უდრიდეს,
 ვინაიდან კონსტანტინეს მოთხოვნის მიხედვით ეს ციხე თეოდოსიუპოლის მან-
 ლობლად მდებარეობდა და იქიდან შეიძლებოდა თეოდოსიუპოლელთა საქმიანო-
 ბის ხეგრვა. „კეჯეთა ქალაქი“ იხსენიება ქართულ წყაროებში არტანუჯთან დაკავ-
 შირებით. ლეონტი მროველთან უკითხულობთ: *ამან ჯაჯახუს აღაშენა*
ორნი ციხე-ქალაქნი: წუნდა და ქალაქი არტანუჯისა, რომელთა მამან ვრ-

Ὅτι οὐδέποτε ἐβουλήθησαν οἱ Ἰβηρες παραθεῖναι ἢ ἀχμυλωτίσαι τὰ πέριξ τοῦ κάστρου Θεοδοσιουπόλεως ἢ τὰ χωρία αὐτοῦ ἢ εἰς τὸ κάστρον τοῦ Ἀβίνκου ἢ τὰ περὶ αὐτὸ χωρία, ἢ εἰς τὸ κάστρον Μαντζαίερτ καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ ἐκκράτειαν.

Ὅτι καμὸς ἀνίσταται ὁ κοροπαλάτης περὶ τῶν χωρίων τῆς Φασიανῆς ἐπιζητῶν ὄλην τὴν Φασიανῆν καὶ τὸ κάστρον τοῦ Ἀβίνκου, προσφασίζόμενος χρο-

იბერებმა არასეზით არ მოსურვეს დაერბიათ ან მოეტყვევნათ თეოდოსიუპოლის ციხის გარშემო მდებარე ადგილები და მისი სოფლები, ან აბნიკის ციხე და მის გარშემო სოფლები, ან მანძიკიერტის ციხე და მისი მიწა-წყალი.

რადგან კუროპალატი ჯიუტობს ფასიანის ადგილების შესახებ და მოითხოვს მთელს ფასიანსა და აბნიკის ციხეს და თან დასძენს, რომ მას ნეტარი მეფის ბატონი-

ქა ქაჯთა ქალაქი. ხოლო აწ ჰქვან ჰურია (იხ. ანასუული კ. ცხ. გვ. 6, 9). ამასვე იმეორებს ის სხვა ადგილას; ფარნავაზმა შეკრიბა დიდძალი ჯარი ახონის წინააღმდეგ; ესე ყოველნი შეკრიბნა ფარნავაზ და მოგება ნაქალაქეგსა თანა არტანისასა, რომელსა ერქუა მაშინ ქაჯთა ქალაქი, რომელ არს ჰურია (იხ. ანასუული კ. ცხ. გვ. 16—17). მიუხედავად იმისა, რომ ლეონტი მოლველის შიგრი მოხსენებელი „ქაჯთა ქალაქი“ სამხრეთ საქართველოს რაიონშია, მაინც ის ძალზე დაშორებულია იმ „კეჯეს ციხეს“, რომელიც კონსტანტინეს აღწერით, თეოდოსიუპოლის მახლობლად მდებარეობდა. საქართველოს სამხრეთ საზღვართან. ეს „კეჯეს ციხე“ უნდა ვეძებოთ სხვაგან, დაახლოვებით იჭ, სადაც, ევგრატიის სათავეებთან, ამჟამად „აშ-ყალა“ მდებარეობს.

კონსტანტინეს მიერ აღწერილი ეპიზოდი „კეჯეს ციხის“ დაუფლებიან შესახებ უაღრესად საყურადღებო ცნობაა ბიზანტიისა და იბერიის პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიისათვის როგორც მანს, „კეჯეს ციხე“ იბერიის ფარგლებში შედიოდა და იბერიის მმართველთ თავისი სუვერენიტეტის შელახვად მიანდათ — დროებით, სტრატეგიული საჭიროებისათვის, დაეთმოთ ბიზანტიელებსათვის ეს ციხე, რათა ამით ბიზანტიელებს გადავიღებოდათ წაერთმიათ არაბებისათვის თეოდოსიუპოლი, რომელიც წინათ ბიზანტიას ეკუთვნოდა, რომ აღარ ვილაპარაკოთ იმაზე, რომ იბერიის კუროპალატი არ ვნდობოდა ევრაზ ბიზანტიელებს, რომელნიც, რასაკვირველია, ეცდებოდნენ, რომ დროებითი გადაცემა ციხისა მუდმივ მატაცებად გადაქცეულიყო. და არც თეოდოსიუპოლიელებთან ლოიალურ ურთიერთობას დაარღვევდა. იმ. პ. ინტოროუ ყვ. მნათობი 1949, № 11, გვ. 146—147.

ასეთი წინადადებით (κέλευσις), რომ იბერიის კუროპალატს დროებით დაეთმო „კეჯეს ციხე“ ბიზანტიისათვის, კისარს შეჰძლო მიემართა 928 წლის წინა ხანებში, რადგან 928 წელს ბიზანტიელებმა თეოდოსიუპოლი აიღეს. იხ. F. D 5 | g e r. Corpus der griech. Urkunden., I, 75.

σφισάλλει¹ ἔχειν τὸν μακαρίου βασιλέως τὸν κυροῦ Ῥωμανῶν καὶ τῆς ἡμετέρας βασιλείας, ὧν καὶ τὰ ἴσα πρὸς ἡμᾶς ἀπέσταλθε διὰ τὸν Ζουρβανέλη² πρωτοπα-
 θάρσιον τὸν ἀξίου αὐτῶν, ταῦτα ἐπισκεψάμενοι ἐνρομεν αὐτὸν μη-
 θεύμεσαν βοήθειαν ἔχοντα. τὸ μὲν γὰρ χρυσοσφισάλλον τὸν πενθερὸν ἡμῶν περιέχει ἡποσχέσθαι τὸν αὐτὸν κτιστοπαλάτιον, ὧς δ' ἔρχου-
 ἔνεψαιήσαν αὐτὸν οἰκείῃ χεῖρὶ ἔγγραψάμενος, τὸν διαμειναι ἐν τῇ πίστει τῆς ἡμετέρας βασιλείας καὶ τοῖς μὲν ἐχθροῖς ἡμῶν ἀντι-
 μάχεσθαι, τοῖς δὲ φίλοις ὑπερασ-
 πίζεσθαι, καὶ τὴν ἀνατολίην ἡπὸσ-

რომანოზის და ჩვენი მეუღეების ოქრობეჟედნი¹ აქვს, რომელთა პირები ჩვენ გამოგვიგზავნა თავისი აზარის პროტოსპათარ ზურ-
 ვანელის ხელით², ჩვენ ეს ზედ-
 მიწევნით გავზომეთ და დავრ-
 წმუნდით, რომ ეს მას ვერაფერს უშველის. ვინაიდან ჩვენი სიმამ-
 რის ოქრობეჟედი შეიცავს დაპი-
 რებას თვით გუროპალატისას, რომ
 ის როგორც თვითონ ფიცს სდებს
 და ამტკიცებს საკუთარი ხელის
 მოწერით, დარჩება ერთგული
 ჩვენი მეუღეებისა, ჩვენს მტრებს
 შეებრძოლება, ხოლო მეგობრებს
 დაიცავს, აღმოსავლეთს ჩვენი
 მეუღეების ქვეშევრდომად გახდის,

¹ ეს დოკუმენტიც (χρυσοσφισάλλον), რომლითაც იბერიის კურთპალატი უმტკიცებს კეიხანს თავის უფლებებს ბასიანის მხარეზე, თარიღდება 928 წლის წინა ხანებით.

² როგორც გადმოგვცემს Bandurius-ი თავის შენიშვნებში, ხელნაწერის ამ ადგილას არზიაზე სწერია იმავე ხელით: οὐτως δὲ Ζουρβανέλη ὁ μακρὸς τὸν Τορβέλη τῆς Ἀβῆ, τὸν ἀρτίως ὑπεκρίβου — «ეს ზურვანელი არის მამა აზბათორნიკისა, აწ სვინგელოზისა» (იხ. CB III, 373). ამ მინაწერის მიხედვით, მაშასადამე, ის პროტოსპათარი ზურვანელი, რომლის ხელითაც იბერიის კურთპალატმა ბიზანტიის კეისარს გაუგზავნა 928 წლის წინა ხანებში საბუთები თავისი უფლებების დასამტკიცებლად ბასიანის მხარეზე, ყოფილა იმ თორნიკეს მამა, რომელიც კონსტანტინე პორფიროგენეტის თხზულების ხელნაწერის გადაწერის დროს სვინგელოზის (გ. ი. პატრიარქის „თანამოსაჯანის“ σέπτελλος) წოდებას ატარებს. ის ხელნაწერი, სადაც ეს მინაწერი მოიპოვება, როგორც ჩანს, XII საუკუნისაა, რადგან Bandurius-ს სწორედ ამ ხელნაწერთან (cod. Parisinus regius 2009. იხ. ზემოთ გვ. 221) შეუშოვნებია ტექსტი. მაგრამ ის გარემოება, რომ მინაწერი ხელნაწერის ხელით არის შესრულებული (eadem manu „იმავე ხელით“, როგორც წერს ბანდური), მოწმობს, რომ XII საუკუნის გადამწერს ჯადმოუწერია თავის დედანიდან ტექსტთან ერთად არზიაზე მინაწერიც, ხოლო თვით დედანში (გ. ი. რომელიმე წინა საუკუნის ხელნაწერში) შესაძლებელია მკითხველის მიერ იყო არზიაზე ის შენიშვნა მიწერილი არა ხელნაწერის ხელით, არამედ სხვა ხელით. და, აი, ამ მკითხველს სცოდნია, რომ 928 წლის მანობელობანებში პროტოსპათარად მყოფი ზურვანელი იმ თორნიკეს მამა იყო, რომელსაც მის (გ. ი. მკითხველის) დროს სვინგელოზის წოდება ჰქონდა. მაშასადამე, XII საუკუნის ძირითადი ხელნაწერის დედანი უთუოდ X საუკუნის მკორე ნაბე-

πανθον ποιησα: τη βασιλειᾳ ἡμῶν,
 καὶ κάστρα χειρώσασθαι, καὶ
 μεγάλα πύργους θηράσκειν ἡμῶν
 ἔργα ποιήσασθαι· καὶ σπασχέμῃ
 αὐτοῖς παρὰ τὸν πενήθερόν ἡμῶν
 ἕνα ἔξιν φυλάξῃ τὴν τοιαύτην πίσ-
 τιν ὁσάλλοισιν καὶ εὐγνωμοσύνην,
 διαμεινῆν ἀμετασάλευτος· καὶ αὐ-
 τὸς καὶ οἱ τὸν γένου· αὐτὸν ἔν
 τῇ τούτου ἀρχῇ καὶ ἔξουσιᾳ, καὶ
 οὐ μεταστῆσαι τὰ ἕρῃα τῶν τό-
 πων αὐτοῦ ἀλλὰ κατὰ τῶν πρώτης
 βασιλέων τὰ σύμφωνα στέφξει
 καὶ περριτέρω μὲν ὑπερβήσεται,
 καὶ ὁτ. εὐδὲ καλῶσιν αὐτὸν
 καταταρέφει τὴν Θεοδοσιῶπολιν
 καὶ τὰ λοιπὰ κάστρα τῶν ἐχθ-

ციბეებს დაიპყრობს და ჩვენ დიდს
 სამსახურს გავვიწვევს; და მათ
 დაპირება ნიუცა ჩვენი სიმაშროსა-
 გან, რომ თუ ის დაიცავდა ამ ერთ-
 გულებას, სანსახურს და კეთილ-
 ვინწყობილებას, ისიც და მისი
 შემკვიდრეებიც უწყევად დარჩე-
 ბიან ამ ძალიუფლების ნქონედ,
 თუ არ გადალახავენ თავისი ადგი-
 ლების საზღვრებს, არაბეღ წინან-
 დელ შეწყვებთან დადებულ შეთან-
 ხნებებს დასჯერდება და მათ არ
 დაარღვევს და არ შეუფერხებს
 მის თეოლოსიუპოლის და შტრის
 სხვა ციბეების განადგურებას, და
 ისინი ან თვით შარტო მის მიერ
 იქნებიან ალყაშემორტყმული, ან

როსაა, როდესაც შეიძლება კაცმა ივარაუდოს 928 წლის წინა ხანებში მოღვაწის
 შვილი. ასეთ შვილად, ბუნებრივია, პირველ რიგში ივარაუდებთ ათონელ მო-
 ლავწეს ოთონე თორნიკეხ... ამ ბერძნული მინაწერის თითქმის ხელმოწევით
 ადგილგატურია ის ქართული მინაწერი, რომელიც მოიპოვება 977 წელს გადაწე-
 რილსა და ათონის ივერიის მონასტრის წიგნთსაცავში დაცულ ხელნაწერში:
 «... ითვანგ თორნიკ ყოფილი ისათეს და აწ წმიდათა მეფეთა მიერ
 ოთონე სვენგელ ოზისათეს» (თ. უორდანია, კრონიკები I, გვ. 108;
 Jf. B i n e, ათონის ივერიის მონასტრის ხელნაწერთა აღწერილობა, გვ. 49—50
 [ცალკე ამონაბეჭდი ჯურნალიდან *Revue de l'Or. chr.* VIII, 1931—32]; შად.
 მ. ბერძენი შვილი, ოსანგ ვარახვანესთვის: ანალები I, 1947, გვ. 241).

ასეთია ის მინაწერი, რომელიც XII საუკუნის ხელნაწერში მოპოვება და
 რომელიც გვაწვდის ძვირფას ცნობას ბარდა სკლიაროსის წინააღმდეგ 976—979
 წლებში წარმოებული ბრძოლების დროს განთქმული ქართული სარდლის და
 ათონის მთაზე ბერად აღკვეცილი თორნიკეა შესახებ. ბერძნული ფორმით *Zaw-
 panēli* გადმოცემულია ქართული „*ხო რ დ ე ა ნ გ ლ ი*“ (ე. ი. ჩორნანელი); ქარ-
 თული ჩ-ს გადმოცემა ბერძნულად მხოლოდ მიახლოებით შეიძლება: აქ ის
 გადმოცემულია ჭეტის (წ) მეშვეობით; იგივე სახელი ერთ ბერძნულ ტექსტში
 სწერია *Τζωσδβανელი* (იხ. *Byzantion* X [19:5], გვ. 343). შუაში „ა“ ამოვარდ-
 ნილია, რადგან ზეცქენს იმჟ კომპლექსის გამოთქმა უკირდა.

ჩვენ არ ვიცით, რა წარმოშობისაა კონსტანტინეს თანულებების XII საუ-
 კუნის ხელნაწერი, მაგრამ მისი დედანი კი, რომელშიც მკითხველს „*ჩორნანე-
 ლის*“ შემცველი მინაწერი დაურთავს არშიახე, უთუოდ უნდა იყოს ნამუდმი
 ათონის შთის რომელსავე ბიბლიოთეკაში.

ρών, κἄν τε διὰ [τοῦ] αὐτοῦ μόνου πολιορκηθήσονται: κἄν τε δι' αὐτοῦ τοῦ στρατοπέδου ἡμῶν. ταῦτα μὲν τὰ κεφάλαια περιέχουσι: τὲ χρυσοβούλλια, εἰς ὧν οὐδεμίαν βοήθειαν ὁ κουροπαλάτης ἔχει: τὸ μὲν γὰρ τῶν πενθεροῦ ἡμῶν διαγορεύει ὅτι οὐ παρὰ πλεονεξίαν αὐτῶν ἐκ τῶν παλαιῶν ὀρίων τῆς χώρας αὐτοῦ, καὶ ὅτι, ἐὰν θύνηται, εἴτε καὶ μόνος εἴτε καὶ μετὰ τῶν στρατοπέδου ἡμῶν, πολιορκήσει: καὶ καταστρέψει: τὴν Θεοδοσιούπολιν καὶ τὰ λοιπὰ κάστρα τῶν ἐχθρῶν, οὐχὶ δὲ κατατρεῖν αὐτὰ εἰς τελείαν θεσπιτείαν καὶ κυριότητα, τὸ δὲ τῆς βασιλείας ἡμῶν περιέχει ἕνα, ἕσους ἂν τόπους θύνηται καὶ αὐτὸς καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ ὁ μάγιστρος Ἀδριανῶς εἰς οἰκείας θυνάμειος καθυκοτάξαι: τῶν Ἀγαρηῶν δὲ ἀπὸ τῶν νῦν καθυποτάξαι, κατέχῃ ἐπὶ θεσπιτείᾳ καὶ κυριότητι. καὶ ἐπεὶ οὕτως εἰς οἰκείας θυνάμειος τὴν Θεοδοσιούπολιν καταστρέψατο οὕτως τὸ

თვით ჩვენი ჯარის მიერ. აი, ამ თავებს შეიცავდნენ ის ოქრობეკედნი, რომლებიც კუროპალატს ვერათერს შველის: ვინაიდან ჩვენი სიმამრის ოქრობეკედი აღნიშნავს, რომ ჩვენ არ დავძრათ ის მისი ზიწაწყლის ძველი საზღვრებიდან და რომ, თუ შესაძლებელი იქნება, ან მან მარტო თვითონ, ან ჩვენი ჯართურთ ალყა შემოარტყას და გაანადგუროს თეოდოსიუპოლი და მტრის სხვა ციხეები, ხოლო ისინი არ უნდა ჰქონდეს საბოლოო მბრძანებლობაში და ბატონობაში; ხოლო ჩვენი მეუფების ოქრობეკედი¹ შეიცავს იმას, რომ, ავირნათა რომელი ადგილების და ნორჩილებაც შესძლო ან თვითონ, ან მისმა ნათესავმა აღრანასე მაგისტროსმა² საკუთარი ძალით, ან დღვის შემდეგ დაიმორჩილებს, ის ჰქონდეს თავისი მბრძანებლობის და ბატონობის ქვეშ. და რადგან მას თავისი ძალით არ, გაუნადგურებია არც თეოდოსიუპოლი, არც აბნიკი, არც მასტატი, მას არ შეუძლია ისინი ეპყრის,

¹ „ ჩვენი მეუფების ოქრობეკედი“. ვ. ი. კონსტანტინე პოტიმოროვენტის *χρυσοβούλλιον*, რომელიც უნდა ყოფილიყო გამოცემული 945—952 წლებში, ვინაიდან ეს უნდა მუშაობდეს რომანოზის გადმოღებების შემდეგ (თი გადმოგაგეს ტახტიდან 944 წლის 16 დეკემბერს) და 952 წლამდე (De adm. imp.-ს დაწერამდე). იხ. D S i g e r, Corpus, 80—81.

² „ თვითონ, ან მისმა ძმისწულმა აღრანასე მაგისტროსმა“. იგულისხმებიან სუმბატ I, ქართველთა მეფე და კუროპალატი (გარდ. 958 წ.) და მისი ძმისწული ადარნერსე II, ქართველთა კუროპალატი (გარდ. 961 წ.). უკანასკნელი, კონსტანტინეს მიხედვით, სუმბატ I-ის ძმისწულია (ძველად); ქართული წყაროებითაც ასე ზანა; ადარნერსე არის ბაგრატ მაგისტროსის, სუმბატ I-ის ძმის, შვილი. იხ. პ. ი ნ ე თ რ თ ყ ვ ა: მნათობი 1950 წ. № 1 გვ. 140—141.

Ἄβνικον οὐτε τὸ Μαστάτον, οὐκ ὄφειλει ταῦτα κατέχειν ὡς ὄντα ἔγθεν τοῦ Ἑραζῆ ποιημοῦ ἦτοι τοῦ Φάουδος, διότι τὸ μὲν κάστρον τοῦ Ἄβνίκου μέχρι τοῦ νῦν ἦν αὐτεξούσιον καὶ αὐτοδέσποτον ἔχον ἴδιον ἀμνηρᾶν, καὶ πολλὰς ἑ λαὸς τῆς βασιλείας ἡμῶν ἐπραιδευσεν αὐτό· ἀλλὰ καὶ ἑ πρωτοπαθῆρας Ἰωάννης καὶ στρατηγὸς ἑ Ἀρραβωνίτης, καὶ ἑ κατρίκιος Θεόφιλος καὶ ἀρτίως στρατηγὸς Θεοδοσιούπολεως, καὶ οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ μεγάλην πραιδαν καὶ αἰχμαλωσίαν εἰς αὐτὸ εἰργάσθησαν, κατακύσαντες τὰ χωρία αὐτοῦ, μηδέποτε τοῦ κυροκαλάτου πραιδεύσαντος αὐτό. καὶ ἦν ἡμεῖς ἔφραγίσθησαν τὰ τοῦτου χωρία παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν, ὑπεισηλθόν οἱ Ἰβηρες καὶ κατακράτησαν αὐτὰ, πειρώμενοι ἐκ τοῦτου τὸ κάστρον κρατῆσαι. ἑ δὲ ἀμνηρᾶς πολλὰς μνηστῆρας παρὰ τοῦ πατρικίου Θεοφίλου καὶ στρατηγοῦ, καὶ ἰδῶν δὲ οὐδὲν ἔχει ἐλπῖδα ζωῆς, ὑπεισῆγε καὶ κατένευσε δούλος γαῖσθαι τῆς βασιλείας ἡμῶν, δούδος τὸν ὑδὸν αὐτοῦ βψῖδα. τὸ δὲ Μαστάτον ὑπῆρχε τῶν Θεοδοσιούπολιτών. καὶ ἦν ἡμεῖς ἑ μάγιστρος Ἰωάννης ἐπολιόρχησε τῆν Θεοδοσιούπολιν ἐπὶ μῆνας δὲ τὸ μὴ δύνασθαι παραλαβεῖν αὐτὸν, ἀποστείλας λαὸν παρέλαβε

როგორც მდინარე ერასისი ანუ ფასისის აქეთ მდებარე, რადგან აბნიკის ციხე დღემდე იყო თავითავადი და თვითუფალი და ჰქავდა საკუთარი ამირა, და ჩვენი საზღვოს ხალხს ხშირად დაურბევია იგი; მაგრამ იოანე პროტოსპათარმა და თეოფილე პატრიკიოსმა და თეოდოსიუპოლის ყოფილიმა სტრატეგოსმა და სხვა სტრატეგოსებნაც დიდი ნადავლი და ტყვეები მოიხვეჭეს იქ და გადასწვეს მისი სოფლები, კუროპალატს კი არასდროს არ დაურბევია იგი. და როდესაც მისი სოფლები განადგურებულ იქნა ჩვენ მიერ, მოვიდნენ იბერები, დაიპყრეს იგი და მას აქეთ ცდილობენ ციხე მათ ხელთ იყოს. ამირამ, რომელსაც თეოფილე პატრიკიოსი და სტრატეგოსი ხშირად არწმუნებდნენ, დაინახა, რომ დიდი ხნის არსებობის იმედი აღარ იყო, დაგვექვემდებარა, ჩვენი სამეფოს მორჩილად აღიარა თავი და თავისი შვილიც მოგვცა მძევლად. ხოლო მასტატი თეოდოსიუპოლელებისა იყო; და როდესაც იოანე მაგისტროსს ვარემოცული ჰქონდა თოდოსიუპოლი შვიდი თვის განმავლობაში, რადგან ვერ შესძლო მისი აღება, ვაგზავნა ხალხი და აიღო მასტატის ის ციხე და ჩააყენა იქ პროტოსპათარი პეტრონა ვოლა, რომელიც მაშინ ნიკოპოლის კატაპანი იყო. მაგრამ მაგისტ-

το αὐτὸ κάστρον τὸ Μαστάτον
καὶ εἰρήγαγεν ἐν αὐτῷ τὸν πρῶτον
σπαθῆριον Περωνῶν τὸν Βούλαν,
τὸν ὅτε ὄντα καταπάνω Νικοπό-
λεως. ὁ δὲ μάγιστρος Παγκρά-
τειος συντάξιθεύσας τῇ αὐτῇ
μαγίστρῳ ἐν Θεοδοσιουπόλει, ἤνι-
κα ἔμελλεν ἀναχωρεῖν, παρεκά-
λεσεν ἵνα δώσῃ αὐτῷ τὸ τοιοῦτον
κάστρον, ποιήσας ἔγγραφον ὄρ-
κον πρὸς αὐτὸν τὸ ἐπικρατεῖν
αὐτὸ καὶ μηδέποτε τοῦτο τοῖς
Σαρακηνοῖς ἐπιδοῦναι. καὶ διὰ
τὸ εἶναι αὐτὸν καὶ Χριστιανὸν καὶ
δοῦλον τῆς βασιλείας ἡμῶν, πι-
στεύσας τῷ ὄρκῳ αὐτοῦ δέδωκεν
αὐτὸ τῷ εἰρημῆνῳ Παγκρατεῖ.
ὁ δὲ πάλιν ἀπαχάριστος αὐ-
τοῖς Θεοδοσιουπόλειταις· καὶ ἤνι-
κα παρελήφθη ἡ Θεοδοσιουπό-
λις, ὑπεισεληθόντες οἱ Ἰβήρες
ἐκράτησαν αὐτὸ. εἶδε: ὅτε τοῦ
τοιοῦτου κάστρου τὸν Μαστάτου
οὔτε τοῦ Ἀβνίκου ἔχουσιν ἐξου-
σίαν ἐπιζητεῖν, ἀλλ' ἐπειθὴ ὁ
κουροπαλάτης πιστὸς καὶ ἐρμῆς
δοῦλος καὶ φίλος ἡμῶν ἐστίν, διὰ
τὴν αὐτοῦ κερὰ κλησιν, ἵνα γέ-
νηται σύνορον τῆς Φασιανῆς ὁ
ποταμὸς ὁ Ἐραξ ἦτο: ὁ Φάσις,
καὶ τὰ μὲν ἀριστερὰ μέρη τὰ
πρὸς τὴν Ἰβηρίαν² κατέχουσιν

როსმა¹ იმ მაგისტროსთან (ე. ი.
იოანესთან) ერთად ილხუჭრა
თეოდოსიუპოლში და, როდესაც
მან დააპირა უკან გაბრუნება,
სთხოვა იოანეს, რათა მის ის ციხე
მასტატი ჩნსთვის მიეცა, და მის-
ცა მის ფიცის წერილი, რომ მას
ის ციხე თავის მფლობელობაში
ექნებოდა და მას არასდროს სარ-
კინოზებს არ გადასცემდა. და
რადგან ის ქრისტიანიც იყო და
ჩვენი სამეფოს მორჩილი, იოან-
ნემ დაუჯერა მის ფიცს და მისცა
ციხე ხსენებულ ბაგრატს; ანან კი ის
კვლავ თეოდოსიუპოლელებს უწყ-
ყალობა; და როდესაც თეოდოსი-
უპოლი აღებულ იქმნა, მოვიდნენ
იბერები და დაიპირეს ის. ამიტომ
არც ამ მასტატის ციხეზე, არც
აბნიკზე არ შეუძლიათ ნათ უფ-
ლება მოითხოვონ, მაგრამ რადგან
კუროპალატი ჩვენი მორჩილი და
მეგობარია, სანდო და მართალი,
იყვეს თანახმად მისი მოთხოვნისა
ფასიანის საზღვრად მდინარე
ერაქსი ანუ ფასისი, და მარცხენა
მხარე, იბერიისაკენ² მიმართული,
ეპყრათ იბერებს, ხოლო მარჯვენა,
რაც თეოდოსიუპოლისკენ არის,
როგორც ციხეები ისე სოფლები,
იყვეს ჩვენი მეუფების ქვეშ, ისე
რომ, მაშასადამე, ორივეს საზ-

¹ „ბაგრატ მაგისტროსი“. სუმბატის ქრონიკის მიხედვით ბ ა გ რ ა ტ მ ა გ ი ს -
ტ რ ო ს ი ვ არ დაიკვალა 945 წელს: ფარდაიკვალა ბაგრატ მაგისტროსი, ძე
ადარნასე კართველთა მეფისა, კორანიკონსა რაჲ (165+780=945). თვესა მარტსა,
და დაუტრეა ძე თჳსი ადარნასე, რომელი შემდგომად მამისა თჳსისა მაგისტროსი
იქმნა... (ე. თაყაიბეგლის გამოც. გვ. 66, § 64).

² ბერძნულ ხელნაწერებში სწავრია Ἰλλერიαν, რაც სრულიად გაუგებარია.
შესწორება ვლუთენის ბროსეს (Additions... გვ. 148).

οὐ Ἰησους, τὰ δὲ θεῖα ὅσα εἰσι
 πρὸς τὴν θεοθεοσοῦσιν, καὶ τε
 κάστρα καὶ τε χωρία εἰσίν, ὧσιν
 ὑπὲρ τὴν βασιλείαν ἡμῶν, τὸν
 ποταμὸν δηλονότι: σύνορον ἀμφο-
 τέρων ὑπάρχοντος, καμῶς καὶ
 ζῶν ὁ μακάριος Ἰωάννης Κουρ-
 χούας περὶ τούτου ἐρωτηθεὶς
 ἐξείπε συμφύρον εἶνα: τὸν ποτα-
 μὸν σύνορον, τὸ μὲν γὰρ ἀκριβῆς
 ὀνόμασον ὀνόμασαν ἐξουσίαν παρ-
 χει τῆς κουροπαλάτης εἶτε εἰς τὰ
 ἔνωθεν τοῦ ποταμοῦ εἶτε εἰς τὰ
 ἔκθεθεν διακράτησιν ἔχειν, ὅσα
 τὰ ἑκείνητα πάντα χωρία τῶν
 θεοθεοσοῦσιν τῶν τὰ στρατῶ-
 νων τῆς βασιλείας ἡμῶν ἕχμα-

ღვრად მდინარე იქნება, როგორც
 ეს ნეტარხსენებულმა იოანე კურ-
 კუამ ჯერ კიდევ სიცოცხლეში,
 როდესაც მას შეეკითხნენ ამის
 შესახებ, აზრი გამოთქვა, ხელსაყ-
 რელია მდინარე იყვეს საზღვრა-
 დო¹. ზედმიწევნით მართლად რომ
 ეთქვათ, არავითარი უფლება არა
 აქვს კუროპალატს არც მდინარის
 აქეთა მხარეზე, არც მდინარის
 იქითა მხარეზე, რადგან თეოდო-
 სიუპოლულოთა ყველა ეს სოფლები
 ჩვენი სამეფოს ჯარებმა ტყვევნეს
 და ცეცხლს მისცეს, და არასდროს
 იბერები ჩვენი ხალხის უმიმისოდ
 არ შესულან თეოდოსიუპოლში
 და არ გაჟნადგურებიათ იგი, არა-

¹ ძირითადი საკითხი, რომელსაც ეხება კონსტანტინე პორფიროგენეტი თავისი ზომის ამ 45. თავში, არის საკითხი იბერიის იმ მხრისა, რომელსაც ეწოდება *Φασიანი*. ეს არის ქართული წყაროებით კარგად ცნობილი ბასიანი.

ქართული „ბასიანი“ რომ დაეწერა *Βασίαν*, ეს წიგნითებულთა „ვასიანი“ და არა ბასიანი, რადგან მ ამ დროს „ვ“-ს ნიშნავდა. ამიტომაც არის რომ „ბაგრატი“ არსად მ-ით არ არის გადმოცემული, იგი იწერება ყოველთვის *Παγγορ-ταίος*. თუ ამ უკანასკნელ შემთხვევას გავითვალისწინებთ, მაშინ ავტორს უნდა დაეწერა *Πασιანი*. ხეპირშეტყველებაში მაშინდელი ბერძენი ამ სიტყვას აღმათ, ამბობდა „პასიანი“ (შეად. „პანკრატოს“). მაგრამ თუ მაინც *Φασიანი* უწოდა კონსტანტინე პორფიროგენეტმა და არა *Πασιანი*, უთუოდ შემდგვი მიხეზის გამოც ბასიანი დაკავშირებულია არაქსის სათავეებთან. ხოლო არაქსის ბერძნულ წყაროებში ეწოდება *Φასი* და, მაშასადამე, იმ კუთხეს, რომელიც არაქსის სათავეებთან მდებარეობს. ბუნებრივია, რომ უწოდა *Φασიანი*, მით უმეტეს რომ ადგილობრივ სახელი ამ ადგილისა ვლერდა ამის მიგ-ესად („ბასიანი“).

45. თავის მეორე ნაწილში მოთხრობილია იმ დავის შესახებ, რომელიც არსებობდა ბიზანტიასა და იბერიას შორის ბასიანსა და მისი მეზობელი მხარეების შესახებ. ბასიანი, რომელიც არაქსის სათავეებთან მდებარეობდა „იორიჯ-ლუს მთას იქით“, არაბთა შემოსევამდე ბიზანტიის სამფლობელოში შედიოდა. ხოლო როდესაც იგი არაბთა ხელში გადავიდა, ბიზანტიასა და იბერიას შორის შეთანხმება მომხდარა, რომ ავგარინათა რომელი ადგილების დამორჩილებაც შესძლო ან თვითონ (კუროპალატმა) ან მისმა ძმისწულმა ადრანანე მაგისტროსმა საკუთარი ძალით, ან დღვის შემდეგ დამორჩილებს, ეს ჰქონდეს თავისი მბრძანებლობის და ბატონობის ქვეშ (იხ. ზემოთ გვ. 269). ამრიგად, ბიზანტიელები და იბერიელები გავრთიანებული ძალებით ებრძოდნენ არაბებს, მაგრამ, რო-

λάττισαν καὶ ἐπαρνήθησαν, καὶ οὐδέποτε χωρὶς ἡμετέρου λαοῦ Ἰβήρες ἐξήλθον καὶ ἐπραΐδουσιν θεοδοσιούπολιν, ἀλλ' αἰεὶ φίλους εἶχον αὐτούς καὶ ἐπραγματεύοντο μετ' αὐτῶν, καὶ τῷ μὲν στόματι ἤθελον πορνεύειν: τὴν Θεοδοσιούπολιν, τῇ δὲ καρδίᾳ οὐδαμῶς ἐβούλοντο παραληφθῆναι αὐτήν. ἀλλ' ἡ βεβαιότης ἡμῶν, ὡς εἴρηται, δὴ τὴν πρὸς τὸν καταρπαχάτην ἀγάπην ἤθελέησε γενέσθαι: τὸν ποταμὸν τὸν Ἑραξ ἦτοι τὸν Φάσιν σύνορον ἀμφότερων, καὶ ἐπέλουσιν ἀρξαισθαι εἰς τὴν τοιαύτην διακράτησιν καὶ μηδὲν πλεον ἐπιζητεῖν (CB, III, 197-206).

მედ მუდამ ჰყავდათ ისინი მეგობრებად და მათთან ერთად მოქმედებდნენ; და მხოლოდ სიტყვით სურდათ, რომ თეოდოსიუპოლი განადგურებული ყოფილიყო, გულით კი არასდროს არ სურდათ, რომ იგი აღებული ყოფილიყო. მაგრამ ზევნი მუუფებამ, როგორც ითქვა, კუროპალატის სიყვარულის გულისთვის მოისურვა, რომ მდინარე ერაქსი ანუ ფასისი ყოფილიყო ორივეს საზღვრად, და ისინიც უნდა დაკმაყოფილდნენ ამ მფლობელობით და მეტი აღარ მოითხოვნ.

გორე ჩანს, ბიზანტიელთა ექსპანსია ისე შორს წასულა, რომ ისინი თვითონ ამირებდნენ ყველა იმ ქვეყნებს დაპატრონებოდნენ, რომელთაც ქართველთა დამარცხებით ართმევდნენ არაბებს. ამიტომ ქართველებს შეუწყვეტიან თავისი აქტიური მონაწილეობა ამ ბრძოლაში და, ძაგლითად, თეოდოსიუპოლის წინააღმდეგ ბრძოლაში ხელსაც კი უშლიდნენ ბიზანტიელებს. მაგრამ როდესაც ბიზანტიელებმა წაართვეს არაბებს თეოდოსიუპოლიც და მისი მეზობელი მხარეებიც (აბნიკი, მასტატი, მანკიეგრტი), ამოვიდნენ იბერები, დამპყრეს იგი და მას აქეთ ცდილობენ ციხე მათ ხელთ იყოს. კონსტანტინე პორფიროგენეტი თვლის, რომ იბერიის კუროპალატი მართალი არ არის; ეს მხარე (ბასიანი) ბიზანტიელებმა წაართვეს ბრძოლით არაბებს და არა იბერიელებმა და, მაშასადამე, ის მათ არ ეკუთვნისო. კონსტანტინე, რასაკვირველია, ობიექტური არ არის: თუ იბერიელებს არ მიუღიათ მონაწილეობა არაბთა წინააღმდეგ ბრძოლაში, როგორღა შესძლებდნენ ისინი თეოდოსიუპოლის ციხის ხელში ჩაგდებას? ბოლოს, ის თვითონაც, აღიარებს იბერიელთა მონაწილეობის მნიშვნელობას: «არასდროს იბერები ჩვენი ხალხის უმისოდ არ შესულან თეოდოსიუპოლში და არ გაუნადგურებიათ იგი, არამედ მუდამ ჰყავდათ ისინი მეგობრებად და მათთან ერთად მოქმედებდნენ». კონსტანტინე იძულებულია ანგარიში გაუწიოს იბერიის ძალას და სადავო საკითხს კომპრომიზულად სწევდეს; ბასიანს ორად ჰყოფს: საზღვრად სდება არაქსი, ანუ ფასისი; «მარცხენა მხარე, იბერიისკენ მიმართული, ეპყრათ იბერებს, ხოლო მარჯვენა, რაც თეოდოსიუპოლისკენ არის, როგორც ციხეები ისე სოფლები, იყვეს ჩვენი (ე. ი. ბიზანტიის) მუუფების ქვეშ» (დაწერილებით ამ საკითხზე იხ. პ. ინგოროვცვა: მნათობი 1949 წ. № 11, გვ. 149-152).

როგორც ჩანს, ეს მორიგება დროებითი იყო. იბერია კვლავ აცხადებდა თავის პრეტენზიებს მთელ ამ მხარეზე, მთელ ბასიანზე. და როდესაც მას საშუალება გაუჩნდი იშვილი, გეორგიკა IV, 2

Κεφαλαιον μ'

თავი 46

Περὶ τῆς γενεαλογίας τῶν Ἰβήρων
καὶ τοῦ κτιστοῦ Ἀθραυνουζίου

იბერთა გენეალოგიისა და
ადრანუჯის ციხის შეხახებ

Ἰστίον ἐν ὁ Παγκράτειος¹ καὶ
ὁ Δαβὶδ ὁ καὶ Μάμπαις ὁ ἐρη-
νεύεται πανάγιος, ἡπύρχον ὑπὸ
τοῦ μεγάλου Σαμβατίου τοῦ Ἰβη-

საცოდნელია, რომ ბაგრატი
და დავითი, რომელსაც მამფალიც
ეწოდებოდა, რაც გადმოითარგ-
მნება ყოვლად წმინდა², იყვნენ

ლებდა მიეცა ბიზანტიანე ხეგავლენა მოეხდინა, მან დაიბრუნა ეს მხარე. 976—979 წლებში ბიზანტიანე გაპირება დაადგა ბარდა სკლიაროსის განდგომის გამო და იბერიის კუროპალატს მიმართა დახმარებისათვის. იმ მიწურ-მოწუროდან, რომელიც გაიმართა დავით კუროპალატსა და ბიზანტიის მთავრობას შორის სარდალ თორნიკეს მეშვეობით, ხანს, რომ კუროპალატი აღუთქვამდა ბიზანტიას ბარდა სკლიაროსის წინააღმდეგ დაგეგმარებით, ხოლო მითხოვდა ბიზანტიისაგან იმ მხარის დაბრუნებას, რომელიც კონსტანტინე პორფიროგენეტმა სადავოდ ვაზადა. ძოლო თორნიკე — წერს გ ი ო რ გ ი მ თ ა წ მ ი ი დ ე ლ ი — კუროპალატისა და თავისა წიგნები შეფეთა წინაშე წარსცა და ყოველი ნება კუროპალატისაა აღწყადა მამინ მისცნეს მეფეთა ზ ე მ ო ნ ი ქ უ ე ჯ ა ნ ა ნ ი ს ა ბ ე რ ძ მ ე ჯ თ ი ს ა ნ ი კ უ რ ო პ ა ლ ა ტ ს ა, რაათა თავისა სიცოცხლესა ჰქონდინა (გ ი ო რ გ ი მ თ ა წ მ ი ი დ ე ლ ი, ტ' ა ო ჟ ა ნ ს ი და ვ ფ თ ე მ ს ი, თბ. 1946, თავი 20; იხ. აგრეთვე თავი 10).

¹ არ არის საჭირო ეს სახელი წავიკითხოთ „პანკრატა“ (ან „პანკრატისო“). რომ „ბაგრატი“ X საუკუნის ბერძენს დაეწერა Βαγρατ, ის წავიკითხებოდა „ვალრატ“. ერთადერთი შესაძლებელი ტრანსკრიფცია „ბაგრატისა“ ამ დროისთვის არის Παγκρατ...: π-ით გადმოიციემა ბილაბიალური პ ბ ფ, ისევე როგორც π-ით გადმოიციემა კ ზ ჭ.

საშუალო საუკუნეების ბერძნულში β და γ უკვე სპირანტებია (ვ და ლ) და ამიტომ β და γ ბგერების გადმოსაცემად ხმარობენ π და χ-ს. უფრო მეტის სიზუსტისათვის χ-ს წინ ნახალური ბგერის გამოშნატვულ ასოს დაუწერდნენ ხოლმე (v). რაც ამ π-ს გააქვერებდა. Παγκρατ-ში („პანკრატ“) ნახმარი γ (გაზოთქმაჲი „ნ“) მომდევნო χ-ს მეღერად აქცევს და, ამგვარად, მთელი სიტყვა გამოთქმება „ბანგრატ“, ხოლო რადგან ჩვენ ვიცით, რომ γ (= ნ) ნახმარი იყო χ-ს გასაღერებლად, ამიტომ ნ შეგვიძლია სრულიადაც არ გამოვთქვათ.

² „დავით მამფალი“ (ὁ Δαβὶδ καὶ ὁ Μάμπαις). ბეკერს ბონის გამოცემაში (გვ. 206), ისევე როგორც კონვენტატორს Bandurins-ს (იქვე, გვ. 373), „ბაგრატი“, „დავითი“ და „მამფალი“ სამ პიროვნებად გაუგიათ. საჭიროა ტექსტის შესწორება: ὁ Παγκράτειος καὶ ὁ Δαβὶδ ὁ καὶ Μάμπαις „ბაგრატი და დავითი, რომელსაც მამფალიც ეწოდებოდა“. შესწორება გუგუთნის მარკვარტს (L. c. 186).

სუმბატის „ქრონიკაში“ დავით მამფალის, მისი მამისა და მისი ძის შესახებ ვკითხულობთ:

«და მამფალი სუმბატ არტანუჯელი, ძე ადრანასელი, ძისა ანოტ დიდისა, გარდაიქვალა ტორანიკონსა რა (109, გ. ა. 780 + 109 = 889), და დაუტევნა ძენი ორნი: [და ვ ი თ მ ა მ ფ ა ლ ი და] ბაგრატი მამფალი არტანუჯელი» (გ. თა-

ρος. και ελαχε τὸ Ἀδρανουτῆ εἰς κληρονομίαν τῷ Παγκράτει, τῷ δὲ Δαριῖ ελαχεν ἑτέρα χώρα. ὁ δὲ Παγκράτειος ἐποίησεν υἱοὺς τρεῖς, τὸν Ἀδραναιέρ, τὸν Κουρκενιον και τὸν πατριχιον Ἀσάτιον τὸν και Κισκάσην, και διεμέρισεν αὐτοῖς τὴν χώραν αὐτῶν και ελαχε τὸ Ἀδρανουτῆ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κουρκενίῳ, κακείνου τελευτήσαντος ἀπέκνου εἶχσεν αὐτὸς τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Ἀσάτιῳ τῷ και Κισκάση. ὁ δὲ πατριχιος Ἀσάτιος ὁ και Κισκάσης ἐπήρηε γαιჭ-ρὸν εἰς θυγατέρα αὐτοῦ τὸν Κουρ-

ძენი დიდი სუმბატ იბერისა. და აღრანუჯი წილად ხელი ბაგრატს, ხოლო დავითს ერგო სხვა ქვეყანა. ბაგრატს ჰყავდა სამი ვაჟი: აღრანანსერი, გურგენი და პატრიკიოსი აშოტი, რომელსაც კისკასიც ეწოდებოდა¹, და ვაჟყო მათ თავისი მიწაწყალი, და აღრანუჯი ერგო გურგენს და, როდესაც ის უძეოდ გარდაიცვალა, დაუტოვა იგი თავის ძმის აშოტს, რომელსაც კისკასიც ეწოდებოდა. ხოლო აშოტ პატრიკიოსმა, კისკასმა, აიყვანა სიძედ, თავისი ქალის ქმრად, ის გურგენ წაგის-

ყარიშვილის გამოც., § 48, გვ. 65. შდრ. ვახტანგისწული „ქართლის ცხოვრება“, ხ. კიქინაძის გამოც. გვ. 287).

გარდაიცვალა მამფალი დავით, ძე სუმბატ არტანუჯელისა, მონახონობასა შინა, ქორანიკონსა რაგ (163, ე. ი. 780 + 163 = 943), ფებერვალსა ოცსა, და დაუტოვა ძე თვის სუმბატ, რომელიცა იგი დასუფს ერისთავთა ერისთავად (ე. თაყაიშვილის გამოც., § 63, გვ. 66).

გარდაიცვალა სუმბატ ერისთავთა ერისთავი, კაცი მართალი, ძე დავით მამფლისა, არტანუჯელი, ქორანიკონსა სვ (208, ე. ი. 780 + 208 = 988), და დაუტოვა ძენი ორნი, დავით და ბაგრატ (ე. თაყაიშვილის გამოც., 573, გვ. 67).

ივ. ჯავახიშვილის დაკვირვებით „მამფალის“ სახელწოდება „ბევრამ აშოტ დიდის ძის გარდა, მხოლოდ არტანუჯელ-კლარჯ „კლმწიფეებსა უტარებიათ“. „მამფალი“ ყოველდღეშვიდას ნიშნავს — ამბობს კონსტანტინე პორფიროგენეტი, მაგრამ აქ რაღაც გაუგებრობას აქვს ადგილი: „მამფალი“ ისევე ნაწარმოები, როგორც „დედოფალი“, ხოლო თუ რას ნიშნავს „მამფლობა“ და რით განსხვავდებოდა ის სხვა სახელისუფლო სახელისაგან, არა ჩანს — დასკვნის განსვენებული აკადემიკოსი (ქ. ერის ისტ. II¹ [1948], 110). პ. ივ. გ. ო. ყვ. ახ. რით, თავისი მნიშვნელობით „მამფალი“ იგეგვა, რაც ძველს იბერიანში მიღებული სახელისუფლო წოდება „პიტიახში“ (იხ. „მნათობი“, 1950 წ. № 1, გვ. 109).

¹ კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიხედვით ბაგრატს ჰყავს სამი ვაჟი: აღრანანსერი, გურგენი და პატრიკიოსი აშოტ კისკასი. სუმბატის „ქორანიკით“ კი გარდაიცვალა ბაგრატ მამფალი არტანუჯელი, ძე სუმბატისა, ქორანიკონსა რკ (129, ე. ი. 780 + 129 = 909). თუესა აპრილსა კ. დღესა აღესებისა, და დაუტოვნა ძენი ოთხნი: ადარნანსე, რომელი იგი მონახონ იქნა და ბასილი სახელ გდვა მას, გურგენ ერისთავი, აშოტ და დავით (ე. თაყაიშვილის გამოც., § 53, გვ. 65). მაშასადამე, კონსტანტინე არ იცნობს ბაგრატ I არტანუჯელის მეთხმე ვაჟს, დავითს. თავის მხრით, ქართული წყაროებისათვის უცნობია აშოტის მეტსახელი კისკასი.

ქέντην ἐκείνον τὸν μάγιστρον, ὅστις ὄνομαζόταν ἀφελῆστο ἐκ τῶν πενήτηρον ἀντὶν Ἀσωτίου καὶ Ἀδρανούτῃ κατὰ ταραννίδα, καὶ ἐδέσχεον ἀντὶν εἰς ἀντιμάχουσαν τὴν Τυρκαστρον¹ καὶ τὴν ποταμίαν τῶν Ἀτῶν, τὴν οὖσαν σύνορον τῆς Ῥωμανίας εἰς Κώλωρον². εἶχε δὲ γυναῖκα ἡ πατριχίς Ἀσώτιος

ტროსი, რომელმაც, ბელისუელმა რომ მიიღო, ძალით წაართვა თავის სიმაგრეს აშოტს აღრანუჯი და ამის საბაბლად მისცა მას ტიროკასტრონი¹ და აჭარის წყლის ჭასწვრივი ქვეყანა, რომელიც რომანიის მოსაზღვრე იყო კოლორისთან². პატრიციოს აშოტს, კისკასს, ცოლად ჰყავდა

¹ ტიროკასტრონი (Τυρκαστρον) წარმოადგენს ქართული „ყველისციხის“ ბერძნულ თარგმანს: τυρξ „ყველი“, καστρον „ციხე“. ამ ციხეს დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდა. ის მდებარეობდა საზღვარზე შავშეთისა, აჭარისა და ჯავახეთისა, აჭარისწყლის სათავეებთან, არსიანის მთის კალთაზე. იგი ხშირად იხსენიება ქართულ საისტორიო წყაროებში:

აბულ-კასიმი, შემოსევის დროს (914 წელს), შიდა-ქართლის მოთხოვნის შემდეგ შევიდა სამცხეში, მოაობრა სამცხე და ჯავახეთი და მოადგა თმოგვის ციხეს. ეს რომ ვერ აიღო, აიყარა მუნით და მოვიდა ყველს, მოადგა გარე და იწყო ბრძოლადა. მას იცავდა კაბუჯი გობრონი, რომელიც შემდეგ აწამეს (ანან. ქ. ცხ. 166, 25-28).

ყველისციხე იხსენიება არტანუჯის ციხესთან ერთად. როდესაც ლიპარიტი (და მისი ძე ივანე) შეიპყრეს, ზაგრატმა აღიზუნა ლიპარიტგებთან ციხენი არტანუჯი და ყველი, უფლისციხე და ბირთუსი (ანან. ქ. ცხ. 190, 15-16).

ყველისციხეში ხის ცალკე ერისთავი, „მურგან ჯაყელი, ერისთავი ყუფელისა“ (ანან. ქ. ცხ. 194, 11).

გიორგი II-ის დროს, თურქთა მიერ საქართველოს აობრების ხანაში, „გიორგი მეფესა, ყუფელს გარემდგომსა, დაესხნეს უგრძნაულად თურქნი დიდნი“ (ანან. ქ. ცხ. 200, 22).

წყაროებში იხსენიება აგრეთვე „ყველის მთა“, „ყველის თავი“: თჯუთარმა (ყანმა) „ეთთ ლაშქრითა და მეომრითა გარემოიარა არსიანი, აქეთ სირმონ (ნოინმა) ჩამოვლო მთა ყუფელისა და მოვიდეს თრნივე თავსა ყველისასა (მარიაშის. ქ. ცხ. *857, კიპ. 590).

საჯულისხმთა გამოთქმა „ყუფელის უფრი“: „დღესა ერთსა მარბიელმან მისმან მოუწია ყუფელის ყურსა, გარდავიდა შავშეთს, კლარჯეთს და ტათს, ვიდრე დანასკვრტაჲდე“ (ანან. ქ. ცხ. 191, 10). თავისი წარმოებით „ყველის-ყური“ მოგვაგონებს კანურ ფორმას „არტაანიშყუჯი“ (მღბ. კვემთ, გვ. 280, შენიშვნა).

დღევანდელ რუკებზე იმ ადგილებში. სადაც „ყუფელისციხე“ იყო. აღნიშნულია. 1) გადასახალი ყუფელის წვერი, რაც უნდა უდრიდეს ძველ წყაროებში მოხსენიებულ „ყუფელის მთას“; 2) დასახლებული პუნქტი „ქველი“, რაც უთუოდ რუსული Келен-ის უბერიო ტრანსლიტერაციას წარმოადგენს, უნდა იყოს „ყველი“ (შტაბის რუსულ რუკაზე სწერია Келен В., Келен Н., Келен Ср-ს თავის მეთრე თახლებებაში (De caerimoniis) კონსტანტინე იცნობს ამ ციხის ქართულ სახელწოდებასაც ჩიხელ „ყველი“ (იხ. კვემთ, გვ. 291).

² „კოლორი“ (Κώλωρον) — დაბა კაბადოკიის საზღვარზე.

ὁ καὶ Κισκάτης τὴν ἀδελφὴν τοῦ
 μαγίστρου Γεώργιου καὶ ἐξουσι-
 αστοῦ 'Αβασγίας' καὶ ὅτε ἐγέ-
 νοντο κατ' ἀλλήλων ὁ τε μάγισ-
 τρος Κουρκένιος καὶ ὁ μάγιστρος
 Γεώργιος καὶ ἐξουσιαστὴς 'Αβασ-
 γίας διὰ τὸ συναγωνίζεσθαι τὸν
 πατρικίον 'Ασώτιον τοῦ ἐξουσιασ-
 τοῦ 'Αβασγίας, διηγήθεις ὁ Κουρ-
 κένιος ἀφείλετο καὶ τὴν ἀντιση-
 κωσιν ἣν δέδωκεν αὐτῷ ὑπὲρ τοῦ
 'Αδρανουτζίου, καὶ ἐδίωξεν αὐ-
 τόν, καὶ ἀπήλθεν εἰς 'Αβασγίαν.
 τελευτήσαντος δὲ τοῦ μαγίστρου
 Κουρκένιου κατελείφθη τὸ 'Αδρα-
 νούτζη τῇ γυναικὶ αὐτοῦ τῇ τοῦ
 πατρικίου 'Ασωτίου τοῦ Κισκάση
 θυγατρὶ ὡς πατρικὸν αὐτῆς. ὅτε
 δὲ διεμέριζόν τὴν χώραν τοῦ μα-
 γίστρου Κουρκένιου μεθ' ἑκείνων
 ὁ τε 'Ασώτιος ὁ κουροπαλάτης καὶ
 ὁ μάγιστρος Γεώργιος ὁ ἐξουσιασ-
 τὴς 'Αβασγίας καὶ ὁ μάγιστρος
 Παγκράτειος ὁ ἀδελφὸς τοῦ προρ-
 ρηθέντος κουροπαλάτου, ἦλθον
 εἰς συμβίβασιν καὶ ἐπῆρεν ἕκα-
 τος τὸ κλησιάζον αὐτῶ. τὸ δὲ
 'Αδρανούτζιν ἐπλησίαζε τῇ Συμ-
 βάτιφ τῇ τοῦ προρρηθέντος Δαβίδ
 σίφ. τότε ἐκράτησαν πάντες τὴν
 γυναῖκα τοῦ μαγίστρου Κουρκε-
 νίου ἦγουν τὴν θυγατῆρα τοῦ πα-
 τρικίου 'Ασωτίου τοῦ καὶ Κισκά-
 ση, λέγοντες ὅτι σὺ γυνὴ ὅσα ὀ
 δύνασαι κρατεῖν τὸ κάστρον. τότε
 δέδωκεν ὁ Συμβάτιος εἰς συνάντη-
 σιν τοῦ κάστρου χωρὶα τῇ γυναικί,
 καὶ ἀνελάβετο τὸ τοιοῦτο κάστρον

გორგი მაგისტროსის, აფხაზე-
 თის მთავრის, და; და როდესაც
 ერთმანეთში იშალნენ გურგენ
 მაგისტროსი და გორგი, მაგის-
 ტროსი და აფხაზეთის მთავარი,
 რადგან აფხაზეთის მთავარს გა-
 მოესარჩლა აშოტ პატრიკიოსი,
 გურგენმა შესძლო და წაართვა
 აშოტს ის საბადლო ქვეყანაც,
 რომელიც მან მისცა მას აღრ-
 ნუჯის მაგიერ, და ვაძიევა იგი.
 ისიც გაემგზავრა აფხაზეთში.
 ხოლო როდესაც გურგენ მაგისტ-
 როსი ვარდაიცივალა, აღრანუჯი
 დარჩა მის ცოლს, აშოტ პატრი-
 კიოსის, კისკისის, ქალიშვილს,
 როგორც მისი მამისეული. ხოლო
 როდესაც გურგენ მაგისტროსის
 მიწა-წყალს იწილუბდნენ იარა-
 ლის საშუალებით აშოტ კუროპა-
 ლატი, აფხაზეთის მთავარი გორ-
 გი მაგისტროსი და ბაგრატი მაგის-
 ტროსი, შემოხსენებული კურო-
 პალატის ძმა, ისინი მორიგდნენ
 და თითოეულმა წაიღო თავისი
 სამკვიდროს მეზობელი ქვეყანა.
 აღრანუჯი ახლოს მდებარეობდა
 შემოხსენებული დავითის ძის სუმ-
 ბატისათვის; მაშინ შეიპყრეს
 გურგენ მაგისტროსის მეუღლე,
 ესე იგი აშოტ პატრიკიოსის,
 კისკისის, ქალიშვილი და უფროსი:
 „შენ ქალი ხარ და არ შეგძლია
 ვეპყრას ციხე“. მაშინ სუმბატმა
 ციხის მაგიერ მისცა ქალს სხვა
 მიწები და ხელთ იგდო ეს ციხე
 აღრანუჯი.

τὸ 'Αδρανούτζιν.

Ἰστέον δὲ ἢ συγγένεια τῶν
 τοιούτων Ἰβήρων τοῦτον ἔχει τὸν
 τρόπον. τοῦ Δαβὶδ ἢ ἰουδαίῳ καὶ
 τοῦ Ἀδρανασῆ τοῦ κούροπαλάτου,
 τοῦ πατρὸς τοῦ ἀρτίως Ἀσωνίου
 τοῦ κούροπαλάτου, ἀπὸ τῶν θύο
 ἀδελφῶν παιδία ἦγον ἐξ ἀδελφῶν.
 εἶχε δὲ Συμβάτως ὁ τοῦ Δαβὶδ
 υἱὸς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ
 μαγίστρου Παγκρατίου τοῦ πατ-
 ρὸς τοῦ Ἀδρανασῆ τοῦ ἀρτίως
 μαγίστρου· καὶ τελευτήσας ἔλα-
 βεν ὁ Ἀδρανασῆ τὴν ἀδελφὴν
 τοῦ Συμβάτιου τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαβὶδ.

Ὅτι τὸ κάστρον τὸ Ἀδρανοῦ-
 ζῶν ἔχουρον ἔστι πάνυ, ἔχει δὲ καὶ
 θανάτων μέγα καὶ χερσπολιῶν. καὶ

საცოდნელია, რომ ასეთნაირია
 ამ იბერთა ნათესაობა. დედა და-
 ვითისა და აღრანასე კუროპალა-
 ტისა, ახლანდელი კუროპალა-
 ტის აშოტის მამისა, იყვნენ ორი
 ძმის შვილები, ესე იგი ბიძაშვი-
 ლები. სუმბატს, დავითის ძეს,
 ცოლად ჰყავდა ზაგრატ მაგის-
 ტროსის, ახლანდელი მაგისტ-
 როსის აღრანასეს მამის, ქალი-
 შვილი. როდესაც ეს გარდაიცვა-
 ლა, აღრანასემ ცოლად შეიყვანა
 სუმბატ დავითის ძის და.

აღრანუჯის ციხე ძალიან მტკი-
 ცუა და აქვს დიდი არაბატიცა და
 დაბა-ქალაქიცა: და იქ მოდის

ადრანუჯის ციხე ძალიან მტკიცეა და აქვს დიდი
 ცაბატეც და დაბა-ქალაქიცა. კონსტანტინეს ამ განმარტებაში ორი
 ცნება იპოვობს ზეგნს ურადლებას: 1) „ცაბატეც“ და 2) „დაბა-ქალაქი (ჯაბ-
 პოლიც)“:

პირველი ცნებით „ცაბატეც“ აღნიშნულია ქალაქის (არტანუჯის) განსა-
 კუთრებული ნაწილი. სიტყვა „არაბატი“ სპარსულია და ნიშნავს „გამაგრებულ
 ადგილს“. საქართველოში დღესაც ცოცხალია ეს სიტყვა (მაგალითად, ახალ-
 ციხის რაბათი, ადიგენის რაბათი) და იმით აღინიშნება ქალაქისა თუ დასა-
 ხლებული ადგილის ის გამაგრებული ნაწილი, სადაც თავმოყრილია სავაჭრო
 ბინები, ადმინისტრაციული დაწესებულებები და მისთანანი. მაშასადამე, კონ-
 სტანტინე პორფიროგენეტის ცნობით, არტანუჯი არის პირველ რიგში ციხე-
 სიმაგრე (τὸ κάστρον τὸ Ἀδρανοῦζῶν), ხოლო იგი მნიშვნელოვანი სავაჭრო
 ქალაქიც არის და მას, ამიტომ, აქვს ცაბატეც.

კონსტანტინეს თქმით არტანუჯს აქვს აგრეთვე ჯაბპოლიც. სიტყვა
 ჯაბპოლიც დადასტურებულია მხოლოდ ამ ადგილას (სხვაგან მთელ ბიზან-
 ტორ მწერლობაში არსად არ გვხვდება). Sophocles-ის ზეგნებით (Greek Lexi-
 con... გვ. 1177) ის უდრის ჯამპოლიც-ს და ნიშნავს დაბაქალაქს („large
 country town“). ამ. წ. 1V საუკუნიდან ჯაბპოლიც (ნაწარმოები სიტყვისაგან ჯაბა,
 რომელიც, მაგალითად, ეგვიპტისათვის „პრევიციას“ აღნიშნავს და უპირისპირ-
 დება დედაქალაქ ალექსანდრიას) იზარება ჯამპოლიც-ს („სოფლის“) მნიშვნელობით,
 (Preisigke, Fachwörter 185). რაც შეეხება ჯამპოლიც-ს, ის ძველი ქარ-
 თული ტექსტების გაგებით „დაბაქალაქს“ ნიშნავს; მაგალითად, ადიშის ოთხ-
 თავში სწერია: „და ჰრქვა მათ: მოვედით და მოვიდეთ გარემო მახლობელთა
 მათცა დაბაქალაქთა (თახი-ტბეთი: მახლობელსა დახნებსა და ქალა-

αἱ πραγματεῖαι τῆς τῆς Τραπεζουσ-
 τος καὶ τῆς Ἱβηρίας καὶ Ἀβασ-
 γίας καὶ ἀπὸ πάσης τῆς χώρας
 τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Συρίας
 ἔκεισε ἀφικονονται· ἔχει δὲ καὶ
 κομμάρχιον ἐκ τῶν τοιαύτων πραγ-
 ματειῶν ἀπειρον. ἡ δὲ χώρα τῶν
 κτιστρῶν Ἀδραναυζῆσαι ἔτοι· τὸ

საქონელი ტრაპეზუნტისა, იბე-
 რიისა, აფხაზეთისა, და არმენიის
 და სირიის ყველა ქვეყნიდან;
 და ამ საქონლებიდან მას უამ-
 რავი ბაგი ჰუმოდის. აღრანუ-
 ჯის ციხის მჭიწყალი, ესე იგი
 არზენი, დილა და ნაყოფიერი
 და წარმოადგენს იბერიის, აფხა-

ჭებსა), რათა მუნცა ვჰადაგებდეთ (მარტ. I, 38: ... ἀγαμὲν ἀλλαχὸς εἰς τὴν
 ἐχομένην κατοικίαν).

კონსტანტინე პორფიროგენეტს არ შეეძლო არ სურდოდა სიტყვა *κατο-
 κίαν*, მაგრამ მას სპეციალურად შეუქმნია არტანუჯის დახასიათებლად ახალი
 სიტყვა *χωροποιία*. ამით მას უთუოდ, სურდა აღენიშნა რომ არტანუჯი უბ-
 რალო სთფელი კი არ იყო, არამედ მნიშვნელოვანი ცენტრი, არტანუჯის პრო-
 ვინციის მთავარი ქალაქი იყო.

კონსტანტინე პორფიროგენეტის ტექსტის ამ ადგილს განვიხილვისას უკრად-
 ლებას იხერობს შემდეგი გარემოება: ხელნაწერები იმდენიან სხვადასხვანაირ
 წაკითხვას. იმ ხელნაწერებში, რომლებითაც სარგებლობა ბეკერი (ბონის გამთ-
 ცემაში), სწერია:

τὸ κτιστρῶν τὸ Ἀδραναυζῆσαι ἔχειν ἔστι πάντ. καὶ δὲ καὶ χωροποιεῖν
 ἕνα ὡς χωροποιεῖν

„აღრანუჯის ციხე ძალიან მტკიცეა და აქვს რაბატიც ისე დიდი, როგორც
 დაბა-ქალაქი“.

ხოლო E. Honigmann-ს ვრთ თავის ნარკვევში # ტექსტი მოჰყავს სხვა
 ვარიანტით:

τὸ κτιστρῶν τὸ Ἀδραναυζῆσαι φ. ε. π. ἔχει δὲ καὶ χωροποιεῖν ἕνα
 καὶ χωροποιεῖν

„აღრანუჯის ციხე ძალიან მტკიცეა და აქვს დიდ რაბატიც და დაბა-
 ქალაქიც“.

ეს ვარიანტები იმდენად განსხვავებულია ერთიმეორისაგან, რომ შეუძლებ-
 ბელია ვ. მონიგმანს რაიმე შემთხვევითი გარემოების გამო შეეცვალა ὡς და
 დაეწერა καὶ. მართალია, ის ციტაციისას მოუთხოვს ისევე ბეკერის გამოცემას,
 მაგრამ წაკითხვის შეცვლა უნდა ემყარებოდეს რაღაც ახალ ტექსტურალურ მონა-
 პოვარს (იხ. E. Honigmann, Charsianon kastron Byzantion X, 1 [1935],
 გვ. 149).

ამ ახალი წაკითხვით არტანუჯის დახასიათება უფრო ნათელი ხდება არ-
 ტანუჯი მაგარი ციხეა, და მას აქვს რაბათიც და დაბა-ქალაქიც, ვ. ი. არტა-
 ნუჯში — ტექსტის ამ უკანასკნელი გაგებით — განსხვავებულია ორი ნაწილი:
 ერთი მხრით „რაბათი“, ხოლო მეორე მხრით „ბორაპოდისი“. პირველი, „რა-
 ბათი“, უდრის ძველ ბერძნულ *αγοδοσιον*-ს, ხოლო მეორე, „ბორაპოდისი“
 წარმოადგენს ქალაქის ტეროტორიას, „ქვეყანას“, „სოფელ“. ხვეწის ახრით, ასეთ-
 სავე უთარებას ჰგულისხმობს სუმიბატ დავითის ძე, რომელიც ამბობს, რომ მერ-

"Αρχὴν ἔστι καὶ πόλλῃ καὶ εὐφο- ზეთისა და შესხთა ქვეყნის გასა-
ρος, καὶ ὑπάρχει κλειθὶν τῆς τε ლებს.
'Ἰβηρίας καὶ 'Αβασγίας καὶ τῶν Μισχυῶν".

"Ὅτι ὁ μακάριος βασιλεὺς ὁ ნეტარხსენებულმა მეფემ, უფალ-
κურის Ῥωμανὸς ἀπέστειλε τὸν მა რომანოზმა, გაგზავნა კონს-
πατρίκιον Κώνσταντα καὶ ὄρουγ- ტანტი, პატრიკიოსი და ნაოსნო-
γάριον τοῦ κλωίμου, τῷ τότε ბის დრუნგარი, რომელიც მაშინ
καίρῳ πρωτοσπαθάριου καὶ μαγ- პროტოსპათარი და მანკლავიტი
γλαβίτου συγγένοντος, δεδωκώς იყო, და მისცა მას მაგისტროსის
αὐτῷ καὶ ἑμπίων μαγιστράτου სამოსი, რათა მას გურგენ იბერი
πρὸς τὸ ποιῆσαι: τὸν Κοιρχάνιον: მაგისტროსად აღეშევებინა, რა-
τὸν 'Ἰβηρα μαγιστρον. μετὰ δὲ ცა კონსტანტიმ, პატრიკიოსმა
τὸ ἐξέλθειν τὸν πατρίκιον Κών- და ნაოსნობის დრუნგარმა, ნი-

ვან ყრუს მიერ აღზრდული არტანუჯი «განაახლა ანოტ და აღაშენა ვგოეუგე ციხედ და წინა კერძო მიხსა, ქუეშეთ, აღაშენა ქალაქი» (გ. თაყაიშვილის გამოც. § 31, გვ. 62). ძირითადად მაინც არტანუჯი, როგორც ქართული ისე ბიზანტიური წყაროებით, არის „ციხე“ (τὸ κάστρον), რომელიც ისეთ გზაჯვარედინზე და მნიშვნელოვან სტრატეგიულ ადგილას მდებარეობდა, რომ იბერიის მნიშვნელოვან ქალაქად იქცა.

„არტანუჯს“ იცნობს უკვე ანტიკური საბერძნეთი: პ ტ ო ლ ე მ ა ო ს ო ს ო ს ო ს „გეოგრაფიაში“ მას ეწოდება Ἀρχαῖσσινα (ძვ-ით გადმოცემულია ბერძენისათვის უცხო ბგერა „ჯ“, რასაც შემდეგ ბიზანტიური პერიოდის ბერძენი „ჯ“-ით გად-მოგვცემს).

„არტანუჯი“-ს ეტიმოლოგია უკანასკნელ ხანებში წარმოადგინა პროფ. ა. ე. შ ა ნ ი ძ ე მ (იხ. სტალინის სახელობის თბ. საბ. უნივერსიტეტის სახეცნიერო სესია, 1952 წლის 20—22 ივნისს, თეზისები, გვ. 11), რომლის აზრით „არტანუჯი“ სახეშეცვლილი კანური გამოთქმა — „არტაანიშელუჯი“, ე. ი. „არტაანის ყური“ (შდრ. ყუელის ყური, ანუ ყუელის ციხე. იხ. ზემოთ გვ. 276). მართლაც, ის ტერიტორია, სადაც არტანუჯია, ძველად კანების მიწაწყალში შედიოდა: აქ იცნობს კანებს, მაგალითად, პ რ ო კ ო მ პ ი კ ე ს ა რ ი ე ლ ი (იხ. De aed. III: გეოგრაფია II, 182—188).

¹ Μισχυῶν Bekkerus, Μοσχίων Meursius, Bandurins; დიტერიხს (Quellen... გვ. 50) აქვს Minhier, რაც, ჩანს, კორექტურული შეცდომა უნდა იყოს (Mischier) ცხადია, აქ იტულისებმა „მესხთა ქვეყანა“ და, მაშასადამე, კონსტანტინე პორფიროგენეტი ამბობს, რომ არტანუჯის ქვეყანა დიდი ეკონომიური მნიშვნელობისაა, რადგან მსოფლიოს მრავალი ქვეყნიდან (ტრაპეზუნტიდან, არმენიიდან, სირიიდან, იბერიიდან და აფხაზეთიდან) მოდიან აქ ვაჭრები, და რომ იგი წარმოადგენს შესასვლელ კარებს მთელი საქართველოსათვის: იბერიისთვის, აფხაზეთისთვის და მესხეთისთვის, ე. ი. აღმოსავლეთ, დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოსათვის. ამიტომ გასაგებია, თუ რატომ დაიკავეს არტანუჯმა მთელი იბერიის დედაქალაქის ადგილი დროებით, როდესაც თბილისი არაბების ხელში იყო.

σταντα και ὄρουγγάριον τοῦ κλωψιμου μέχρι Νικομηθείας· εἰσῆλθεν ἡ μοναχὸς Ἀγάπιος ὁ τοῦ Κυμηναῖ, ὃς ἦν τῷ τότε χρόνῳ εἰς τὴν ἄγίαν πόλιν εὐχῆς ἕνεκα· καὶ διαρχομένου αὐτοῦ τὴν Ἰβηρίαν κατήντησεν εἰς τὸ κάστρον τὸ Ἀδρανούζον· καὶ εἶχεν ὁ πατριάρχιος Ἀσώτιος ὁ καὶ Κισκάσης καλούμενος ἔχθρην μετὰ τοῦ γαμῖρου αὐτοῦ τοῦ Κουρκένη, καὶ ἐλάλησεν εἰς τὴν μοναχὸν Ἀγάπιον ἕνα ἑνορχῶ σε εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς τὴν θύναμιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἵνα ἀπέλθῃς ἐν τῇ πόλει· καὶ εἰπῆς τὸν βασιλέα, ἵνα ἀποστῆνῃ καὶ παραλάβῃ τὸ κάστρον μου καὶ ἔχῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ. ὁ δὲ μοναχὸς Ἀγάπιος εἰσελθὼν ἐν τῇ πόλει διηγγήσατο τὸν βασιλέα ὅσα ἐλάλησε πρὸς αὐτὸν ὁ πατριάρχιος Ἀσώτιος ὁ καὶ Κισκάσης. τὸν δὲ προρρηθέντος πατριχίου Κώνσταντος καὶ ὄρουγγαρίου τοῦ κλωψιμου ἐν Νικομηθείαις συγγάγοντος· διὰ τὴν προρρηθείσαν τῆς προβολῆς τοῦ μαγίστρου τοῦ Κουρκένη Ἰβηρος ὑπόθεσιν, ἐκ προστάξεως τοῦ βασιλέως ἔλαβε τὸ πτωχάκιον τοῦ πατριχίου Συμεὼν τοῦ ἀσηκρήτας, ὡς ὅτι· κελεύει· ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ὁ ἅγιος καταλείπει σε πάσας σου τὰς δουλείας, καὶ ἀπελθεῖν ἐν συντομίᾳ πρὸς τὸν πατριχίον Ἀσώτιον τὸν καὶ Κισκάσῃν λεγόμενον, καὶ παραλαβεῖν τὸ κάστρον αὐτοῦ

კომედიამდე მიალწია, მოვიდა მონაზონი აგაპი კიმენელი², რომელიც იმ დროს წმინდა ქალაქში ყოფილა სალოცავად; მას იბერიანზე ვამოუვლია და აღრანუჯის ციხეში მისულია. აშოტ პატრიქოსს კი, რომელსაც კისკასიც ეწოდებოდა, მტრული ურთიერთობა ჰქონდა თავის სიძესთან, გურგენთან, და უთქვამს აგაპი მონაზონისათვის: „გაფიცვებ ღმერთსა და პატრიოსანი და ცხოველყოფელი ჯვრის ძალას, რათა მიხვიდე ქალაქში და უთხრა მეფეს, რომ გამოგზავნოს ვინმე და ჩაიბაროს ჩემი ციხე და ჰქონდეს ის თავის ძალაუფლებად“³. აგაპი მონაზონი ქალაქში რომ მოსულა, უამბნია მეფისათვის ყველაფერი, რაც აშოტ პატრიქოსს, კისკასს, მისთვის უთქვამს. როდესაც ზემოხსენებული კონსტანტი, პატრიქოსი და ნაონობის დრუნგარი, ნიკომედიაში იყო გურგენ იბერის მაგისტროსად აღზევების ზემოთქმული მიხეზისათვის, მეფის ვანკარგულეობით მიიღო პიტაჟი პატრიქოსს სიმეონ ასეკრეტისა, სადაც ნათქვამი იყო: „მეფე ჩემი წმინდა ვიბრძანებს მიატოვო ყველა შენი საქმე და დაუყოვნებლივგამგზავრო აშოტ პატრიქოსთან, ვგრეთწოდებულ კისკასთან, და ჩაიბარო მისი ციხე აღრანუჯი, რადგან აგაპი

² კ ი მ ე ნ ე სამონასტრო ცენტრი იყო ბითონიაში, კიმენის მთაზე.

τὸ Ἀδρανοῦτζιν, ἐπειδὴ διὰ τοῦ
 μοναχοῦ Ἀγαπίου ἐδηλοποιήσῃ
 τὸν βασιλέα ἡμῶν τὸν ἄγιον τοῦ
 ἀποστῆλαι πιστὸν ἀνθρώπου καὶ
 οἰκτεῖον τὸν παραλαβεῖν τὸ κάσ-
 τρον αὐτοῦ τὸ Ἀδρανοῦτζιν, καὶ
 ἀπερχόμενος σου ἐν Χαλδίᾳ ἀνα-
 λαβὸν ἄρχοντας χρησίμους, οἷς
 ἐπίστασαι εἶναι ἡγθρευομένους; καὶ
 πιστοὺς, καὶ εἰσελθε καὶ κράτησον
 τὸ τοιοῦτον κάστρον. τῷ δὲ πατρι-
 κίου Κώνσταντος καὶ θρουγγαρίου
 τοῦ πλωθμοῦ ἀπεκρίθητος ἐν Χαλ-
 δίᾳ, καὶ ἀναλαβόμενος τουργαρχᾶς
 χρησίμους; καὶ ἄρχοντας καὶ λαὸν
 μέχρι ἑ, εἰσελθὲν ἐν Ἰηηρίᾳ καὶ
 ἐκράτησεν αὐτὸν ἑ μακάρως Δα-
 βίδ ὁ ἀδελφὸς Ἀσωτίου τοῦ ἀρτί-
 ως κουργοπαλάτου, λέγων τρὸς
 αὐτὸν „ποῦ ἀπεστάλης παρὰ τοῦ
 βασιλέως, καὶ τίνα θουλείαν θφέ-
 λεις ἐκτελέσαι, ἦν τοιοῦτον λαὸν
 ἐπιφέρῃ ματὰ σεαυτοῦ“; ἐσκέπ-
 τοντο γὰρ διὰ τὸ ἀποθανεῖν Ἀδ-
 ρανασὲ τὸν καὶ κουργοπαλάτην,
 ἦν μῆπως ὁ βασιλεὺς τὸν Κουργ-
 κένιον θφέιῃ τιμῆσαι; κουργοπαλά-

ზონაზონის საშუალებით მან აც-
 ნობა ჩვენს წმინდა მეფეს გაუგ-
 ზავნოს კაცი ვინმე თავისიანი და
 სარწმუნო, რომ ჩიობაროს მისი
 ციხე აღრანუჯი. როგორც კი მი-
 ხვალ ქალღიაში, შეიერთე ღირ-
 სეული ერისთავები, ვინც შენი
 ცნობით მიამაცი და სანდო იქ-
 ნება, შედი და დიპქარ ის ციხე“.
 როდესაც კონსტანტი, პატრიკი-
 ოსი და ნაოსნობის დროუზარი¹,
 ქალღიაში ჩავიდა და შეიერთა
 სამას კაცამდე და შევიდა იბე-
 რიაში, იგი შეიპყრა ნეტარხსენე-
 ბულნა დავითმა, ახლანდელი
 კუროპალატისა და აშოტის ძმამ,
 უთხრა: „სად გამოგავხავნა მე-
 ფემ და რა საქმის შესრულება
 გვეალება, რომ ანდენი ერი თან
 მოგყვანილია?“. ვინაიდან აღრ-
 ნასე კუროპალატის ვარდაცვა-
 ლების გამო შეფიქრიახებული
 იყვნენ, რომ მეფეს გურგენის-
 თვის არ ებოძა კუროპალატის
 პატრიკი, რადგან ამასობაში აღრ-
 ნასე კუროპალატის შეილებს,
 მამის ვარდაცვალების შემდეგ,

¹ *Δρουγγάριος* — დროუზის უფროსია (ბიზნოც ან რაგმა — სამხედრო
 განყოფილება). IX საუკუნეში დროუზის უფროსი არის მეორე რანგის ოფიცერი. ამ
 ოფიცერს ემორჩილებოდა 1000 კაცი (ამიტომ მას ეწოდება აგრეთვე *χιλιάρχος*).
 ხუთი დროუზი შეადგენდა ერთ ტურმს, რომელსაც ტურმარქი განაგებდა. დროუ-
 გარები მუდამ პროვინციაში ისხდნენ. როდესაც დოკუმენტები ამ რანგის პირებს
 გვისახელებენ კონსტანტინეპოლში, ეს იმას ნიშნავს, რომ ისინი დაბრუნებიან
 საშოქალაკო ცხოვრებას; მაგრამ ისინი იწარხუნებდნენ სამეფო ვარზე იმ რანგს,
 რომელიც მათ ჰქონდათ. როდესაც ნამდვილ სამსახურში იყვნენ, და რომელიც
 შეესატყვისებოდა იმ თემსა და დროუზის ღირსებას, რომელთაც იხინი ეკუთ-
 ვნობდნენ. ბიზანტიურ ეპოქაში იყვნენ აგრეთვე სხვა დროუზარებიც, უფრო მეტო
 მნიშვნელობის მქონენი: მათ შორის იყო ნაოსნობის დროუზარებიც
δρουγγάριος τῆς πλωθμῆς (იხ. Byzantion, IV, 79—80).

την, ἐπειδὴ ἀναμεταξύ οἱ τοῦ Ἀθρανασῆ τοῦ κουροπαλάτου παῖδες τοῦ πατρὸς αὐτῶν τελευτήσαντος φιλονουκείας τιγὰς ἔσχον μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτῶν. διὰ τὸ καὶ τὸν πρῶτον ἔνθρῳπον ἀποστείλα: μετὰ μεγάλου κανισκίου τὸν Κουρκένιον πρὸς τὸν βασιλέα, ἐξα:τούμενον τὸ κουροπαλατικὴν ἢ τὸ μαγιστράτον, ὑπέλαβον οἱ τέσσαρες ἀδελφοί, ἦγγουν τοῦ Ἀθρανασῆ τοῦ κουροπαλάτου οἱ παῖδες, ὅτι διὰ τὸ ποιῆσαι τὸν Κουρκένιον κουροπαλάτην ἀπέρχεται ἔκείσε. ὁ δὲ πατρικίος Κώνστας ἀπελογίσατο ὅτι: διὰ τὸ μέλλειν με τιμῆσαι τὸν Κουρκένιον μάγιστρον ἐπιφέρομαι καὶ τὸν τοσούτων λαόν, καὶ ἀποχαιρετίσας αὐτὸν ὅτι: ἀπέρχομαι: εἰς τὸν Δαβιδ τὸν μάγιστρον. εἶχε δὲ ὁ αὐτὸς πατρικίος Κώνστας καὶ πρὸς τὸν Δαβιδ χέλευσιν ἀπὸ τοῦ βσιλέως καὶ ξένια. καὶ ἀπελθόντος τοῦ αὐτοῦ πατρικίου Κώνσταντος εἰς τὴν χώραν τοῦ Κουρκένιου ἐτίμησεν αὐτὸν μάγιστρον, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ κάστρον τοῦ πατρικίου Ἀσωτίου τοῦ καὶ Κισκάση, εἰς τὸ Ἀθρανούτζιν, καὶ δέδωκεν αὐτῷ τὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ βσιλέως χέλευσιν, οὐ περὶ τοῦ κάστρου Ἀθρανούτζιου περιέχουσάν τι, ἀλλὰ περὶ ἐτέρων ὑπόθεσεων. εἶπα δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ πατρικίος Κώνστας ὅτι καὶν μὲν ἢ χέλευσις οὐδὲν περιέχει περὶ τοῦ κάστρου Ἀθρανούτζιου, ἀλλ' οὖν τοῦ μονα-

ხოგიერთი დავა ჰქონდათ თავიანთ ბიძაშვილებს. რადგან გურგენმა პირველი (ყარის) კაცი გაგზავნა მეფესთან დიდძალი საჩუქრითურთ და სთხოვდა მას კუროპალატობას ან მაგისტროსობას, ოთხივე ძმამ, ესე იგი აღრანასე კუროპალატის შვილებმა ექვი აიღეს, რომ კონსტანტი იქ იმისთვის მიდის, რომ გურგენი გააკუროპალატოსო. ხოლო კონსტანტიპატრიკიოსითავე იმართლებდა: „იმისთვის მოვიყვანე ამდენი ერი, რომ მაგისტროსობა უნდა ვუბოძო გურგენს და, მას რომ მივესალმები, წავალ დავით მაგისტროსთანო“. ამ კონსტანტიპატრიკიოსს დავითთანაც ჰქონდა მეფისაგან მიწოდებული და საჩუქრები. და როდესაც ეს კონსტანტიპატრიკიოსი გურგენის ქვეყანაში ჩავიდა, უბოძა მას მაგისტროსობა და შევიდა ამოტ პატრიკიოსის, კისკასის, ციხეში, აღრანუჯში, და ვადასცა მას მის დამი მეფის შემონათვალი, არა აღრანუჯის ციხის შესახებ რისამე შემცველი, არამე უ სხვა გარემოებების შესახებ. კონსტანტიპატრიკიოსმა უთხრა მას: „თუშცა შემონათვალი არაფერს შეიცავს აღრანუჯის ციხის შესახებ, მაგრამ რადგან აგაპი მონაზონი მეფესთან მივიდა და თუწყო მას, რაც შენ მას აღრანუჯის ციხის შესახებ დაავალე, ამიტომ მან გამომგზავნა მე, რათა ჩავიბარო ციხე და ჩავაყენო შიგ რაც რამ

χου Ἀγαπίου πρὸς τὸν βασιλέα
 εἰσελθόντος καὶ ἀναγγελαντος αὐ-
 τὸν ἔσα καὶ παρήγγειλας αὐτὸν
 περὶ τοῦ κάστρου Ἀδριανουπόλεως,
 διὰ τοῦτο καὶ ἀπέστειλέ με ἔκως
 παραλάβω τὸ κάστρον καὶ εἰσα-
 γάγω ἐν αὐτῷ ἄνωκον περιφέρειμα:
 λαόν, καὶ ἐπειθὴ, καθὼς προείρη-
 ται, εἶχεν ἄρχον ὁ πατριάρχης
 Ἀσώτιος ὁ καὶ Κισκάσης μετὰ
 τοῦ γαμπροῦ αὐτοῦ τοῦ Κουρκένου,
 προσευχήθη ὁσὺναι: τὸ κάστρον
 αὐτῶν μᾶλλον τὸν βασιλέα, ὁ δὲ
 πατριάρχης Κώνστας εἶχε παρ' ἐαυ-
 τῷ φλάμουλα, καὶ ἐπιθέστωκε τῷ
 πατριάρχει Ἀσώτιῳ τῷ καὶ Κισ-
 κάσῃ. ὁ δὲ λαβὼν αὐτὸ εἰς κον-
 τάριον περιέθηκε, καὶ ἐπιθέστωκε
 τῷ πατριάρχει Κώνσταντι: εἰπὼν
 ὅτι ἐπίστατον αὐτὸ ἄνωθεν εἰς
 τὸ τεῖχος, ἵνα γινῶσι πάντες τοῦ
 βασιλέως εἶνα: ἀπὸ τῆς σήμερον
 ἡμέρας τὸ τοιοῦτον κάστρον. καὶ
 τοῦτο ποιήσας ὁ πατριάρχης Κώνσ-
 τας καὶ τὸ φλάμουλον ἐπιστήσας
 ἄνωθεν τοῦ τείχους, καὶ τοὺς
 βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸ
 εἰρηθὲς ἐσφηνήσας, πᾶσιν ἐγένετο
 γνωστὸν ὅτι: τὸ κάστρον τὸ Ἀδ-
 ριανουπόλεως ἀπεχαρίσθη ὁ πατρι-
 χίος Ἀσώτιος ὁ καὶ Κισκάσης τὸν
 βασιλέα. ὁ οὖν Δαβὶδ ὁ μέγας τὴν
 ἐαυτοῦ χώραν οὐκ ἐδίωκε τὸν
 βασιλέα, κἂν τάχα συναρῆ τὴν
 τούρμην τοῦ Ἀκαμψῆ καὶ τῆ
 Μουργούλης. ὁ οὖν πατριάρχης Κών-
 στας ἀνήγαγε πρὸς τὸν βασιλέα
 ἑξαποστείλας δύο ἀναφοράς, τῆν

ἑρὶ მოძიყვანია. და რადგან,
 როგორც წინათ ითქვა, აშოტ
 პატრიკიოსს, კისკასს, მტრული
 ურთიერთობა ჰქონდა თავის სი-
 ძესთან, გურგენთან, მან უფრო
 ამჯობინა მეფისთვის მიეცა თა-
 ვისი ციხე. ხოლო კონსტანტი
 პატრიკიოსს თან ჰქონდა დროშა
 და გადასცა იგი აშოტ პატრი-
 კიოსს, კისკასს; ამან კი აიღო ის
 და ჯობს შეზობავია, გადასცა კონ-
 სტანტი პატრიკიოსს და უთხრა:
 „დაარქვე ეს კედლის თავზე, რა-
 თა ყველამ უწყოდეს, რომ დღე-
 ინდელ დღიდან ეს ციხე მეფისაა“.
 და ეს შეასრულა კონსტანტი
 პატრიკიოსმა, დაარქო დროშა
 კედლის თავზე და აღიდა რომა-
 ელთა მეფეები ჩვეულებრივი წე-
 სით; ყველასათვის საცნობელი
 გახდა, რომ აშოტ პატრიკიოსმა,
 კისკასმა, აღრანუჯის ციხე მეფეს
 აჩუქა. ხოლო დიდმა დავითმა თა-
 ვისი მიწაწყალი არ მისცა მეფეს,
 თუმცა უნდა ითქვას, ის აკამფ-
 სისა და გურგულის მიდამოებინ
 მოსაზღვრე არის. კონსტანტი
 პატრიკიოსმა ორი მოხსენება
 გაუგზავნა მეფეს; ერთი შეიცავ-
 და იმას, თუ როგორ უბოძა მან
 გურგენს მაგისტროსობა და რო-
 გორ მიიღო მაგისტროსობა და
 აღიდა მეფე გურგენმა; ხოლო
 მეორე შეიცავდა ცნობებს აღრა-
 ნუჯის ციხის შესახებ, თუ რო-
 გორ ჩიბდარა მან იგი აშოტ
 პატრიკიოსისაგან, კისკასისაგან.
 აცნობებდა იმასაც, რომ დიდი

μὲν μίαν περιέχουσιν ὅπως ἐτίμησε τὸν Κουρκένιον μάγιστρον καὶ ὅπως ὁ Κουρκένιος ἀπαδέξατο τὸ μαγιστράτον καὶ εὐφήμησε τὸν βασιλέα, τὴν δὲ ἐτέραν περιέχουσιν περὶ τοῦ κάστρου Ἀδρανουτζίου, καὶ ὅπως τοῦτο παρέλαβε παρὰ τοῦ πατρικίου Ἀσωτίου τοῦ καὶ Κισκάση, καὶ ὅτι μεγάλην διαφοράν καὶ ἐχθρὰν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους ὁ τε πατρικίος Ἀσώτιος μετὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ μαγίστρου Κουρκένιου, καὶ ἵνα ἀποστείλῃ ὁ βασιλεὺς βούτθειαν τοῦ ταξάτεβουσι τὸ τοιαῦτον κάστρον, καὶ ὅτι, εἰ ἐνδέχεται, ἔλθῃ καὶ ὁ βοιμέστικος τῶν σχολῶν, ταῦτα ἰδόντες οἱ Ἰσηραε, ὁ τε μάγιστρος Κουρκένιος καὶ ὁ μάγιστρος Δαρῖδ καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ κουροπαλάτου Ἀσωτίου, ἔγραψαν πρὸς τὸν βασιλέα ὅτι εἰ τοῦτο καταδέξῃται ἡ βασιλεία σου καὶ εἰσέλθῃ μέσον τῆς χώρας ἡμῶν, ἐξερχόμεθα τῆς δευλίσιως τῆς βασιλείας σου καὶ γινόμεθα μετὰ τῶν Σαρακηνῶν, ἔπειθ' ἔχειν ἔχομεν μετὰ τῶν Ῥωμαίων μάχας καὶ πολέμια, καὶ βιαζόμενοι κινήσαι ἔχομεν ποσσάτων κατὰ τὰ τοῦ κάστρου Ἀδρανουτζίου καὶ τῆς χώρας αὐτῶν καὶ αὐτῆς τῆς Ῥωμανίας. ταῦτα καὶ διὰ τῶν γραμμάτων τῶν προρρηθέντων ἀρχόντων ἀναμαθῶν καὶ παρὰ τῶν ἀποσταλέντων παρ' αὐτῶν ἀνθρώπων ἀκηκῶς, καὶ πτοηθεὶς μήπως γίνωνται μετὰ τῶν Σαρακη-

ღვეა და მტრობა აქვთ ერთმანეთში, აშორ პატრიკიოსსა და მის სიძეს გურგენ მაგისტროსს, და სწერდა, რომ მეფეს დახმარება გამოეგზავნა იმ ციხის დასაცავად და რომ, თუ შესაძლებელია, მოსულიყო სხოლათა დომესტიკიც. ეს რომ დაინახეს იბერებმა, გურგენ მაგისტროსმა და დავით მაგისტროსმა, აშორ კუროპალატის ძმამ, მისწერეს მეფეს: „თუ შენი მეუფება ამას დაუშვებს და ჩვენს მიწაწყალზე შემოიჭრება, შენი მეუფების ნორჩილებიდან გამოვალთ და სარკინოხებს მივეკვდლებით, რადგან რომაელებთან მოგვიხდება ბრძოლა და მტრობა და იძულებული ვიქნებით წავიყვანოთ ჯარი ადრანუჯის ციხის წინააღმდეგ, ნისი მიწაწყლისა და თვით რომანის წინააღმდეგაცო“. ეს რომ გაიგო მეფემ ზემოხსენებული ერისთავების წერილების საშუალებით და პირადადაც მოისმინა მათ მიერ გამოგზავნილი კაცებისაგან, რადგან ნას შეეშინდა, რომ ისინი არ მიჰკვდლებოდნენ სარკინოხებს და არ გამოეყვანათ სპარსეთის ჯარები რომანის წინააღმდეგ, მან იუარა და თქვა: „შე არ მიმიწერია პროტოსპათარ კონსტანტი მანკლავიტისათვის ამ ციხისა და მისი მიწაწყლის შესახებ, რომ იგი აეღო; მან ეს, როგორც იტყვიან, თავისი უქველობით ჩაიდინა“. ასე თქვა მეფემ, რადგან უნდოდა

ὦν καὶ ἐξαγάγει τὰ τῆς Περ-
 σίας φοσσίτα κατὰ Ῥωμαίους,
 ἤρνησατο λέγων ὅτι οὐκ ἔγραψα
 τὸν πρωτοσπαθῆριον Κώνσταντα
 τὸν μαγγλαβίτην περὶ τοῦ τοῦ-
 του κάστρου καὶ τῆς χώρας αὐτοῦ
 τοῦ παραλαβεῖν αὐτήν, ἀλλ' ἐξ
 οἰκείας ὡς εἶπεν ἀπροσῆγος τοῦτο
 ἐποίησεν. καὶ ταῦτα εἶπεν ὁ βασι-
 λεὺς ταλείως ἀποθραπτεύσας τὸν
 τοῦ βουλόμενος. καὶ ἐδόξαστο ὁ
 αὐτός πρωτοσπαθῆριος Κώνστας
 καὶ μαγγλαβίτης κέλευσιν μετὰ
 ὕβρεων καὶ ἀπειλῶν περιέχουσιν
 „τίς θεωρήσατό σοι τοῦτο ποιῆσαι;
 ἀλλὰ μᾶλλον ἐξέλθε ἐκ τοῦ κάσ-
 τρου, καὶ ἀναλαβὸς Ἀσώτιον τὸν
 υἱὸν τετελευτηκότος Ἀθρανασῆ
 τοῦ κουροπαλάτου, καὶ εἰσάγαγε
 αὐτὸν ἐνταῦθα, ὅπως τιμήσωμεν
 αὐτὸν ὡς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀξίαν
 τὸν κουροπαλάτου“. ταῦτα δεξά-
 μενος ὁ πατρίκιος Κώνστας κατέ-
 λιπε τὸν πατρίκιον Ἀσώτιον τὸν
 καὶ Κισκίσην εἰς τὸ ἑαυτοῦ κάσ-
 τρον τὸ Ἀθρανούτζιν, κάκεινος
 ἐξελεῖθὼν ἀπῆγε πρὸς τὸν Δαβίδ
 τὸν μέγαν, καὶ ἐπιθέδωκεν αὐτῷ
 ἦν περιεῖχε πρὸς αὐτὸν κέλευσιν,
 καὶ ὑπέστρεψε, καὶ εἰσηλθὼν εἰς
 Ἰβηρίαν, καὶ εὔρεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ
 συνηθροισμένους τὸν τε μέγιστρον
 Κουρκένιον καὶ τὸν μέγιστρον
 Δαβίδ τὸν ἀδελφὸν Ἀσωτίου τοῦ
 κουροπαλάτου. καὶ ἔρξαντο φιλο-
 νεμεῖν καὶ κατονειδίξειν τὸν πα-
 τρίκιον Κώνσταντα, λέγοντες ὅτι
 κρυπτός ἄνθρωπος καὶ κακὸς τυ-

ისინი დაემშვიდებინა: და თვით
 კონსტანტი პროტოსპათარმა და
 მანკლავიტმაც მიიღო ბრძანება,
 ლანძღვა-გინებინა და მუქარის
 შემკველი: „ვინ გიბრძანა შენ
 მაგის ჩადენა? ახლავე გამოდი
 ციხიდან; წამოიყვანე აშოტი,
 გარდაცვლილი აღრანასე კურო-
 პალატის ძე, და მოიყვანე ის აქ,
 რათა ჩვენ მას მისი მამის პატივი,
 კუროპალატობა, ვუბოძოთ“. ეს
 რომ მიიღო კონსტანტი პატრი-
 კოსმა, დასტოვა აშოტ პატრი-
 კოსი, კისკისი, მის ციხეში აღრა-
 ნუჯში, თვითონ კი გაშორდა და
 გადასცა მას, რასაც მისდამი
 გაცემული ბრძანება შეიცავდა,
 და გამობრუნდა და შევიდა იბე-
 რიაში და ჰპოვა ამ საქმისათვის
 შეკრებილი გურგენ მაგისტროსი
 და დავით მაგისტროსი, ძმა აშოტ
 კუროპალატისა. და იმათ დაიწ-
 ყეს კონსტანტი პატრიკოსთან
 დავა და მისი გინება და უთბრეს:
 „შენ ჩუმ-ჩუმად და ბოროტი აღა-
 შინი ყოფილხარ, რომ არ გა-
 გვიმელავნე ჩვენ აღრანუჯის ცი-
 ხის შესახებ, რომ მისი დაპყრობა
 გინდოდა და რომ მისი დაპყრობა
 შეუძლებელია მისი წინააღმდეგ ხდე-
 ბოდა. ჩვენ ამ გარემოების გამო
 მივიმართეთ შენგე და პასუხად
 მივიღეთ, რომ შენგე არაფერი
 იცოდა ამ გარემოების შესახებ,
 არამედ შენ ჩაგიდენია ეს აშოტ
 პატრიკოსის, კისკისის, ვულფსა-
 თის. ხოლო კონსტანტი პატრი-
 კოსმა თავის დასაცავად მოუგო

χάνεις, ἐπὶ οὐκ ἐφανέρωσας ἡμᾶς
 περὶ τοῦ κάτρου Ἀδριανουῦν
 ἐπὶ μέλλεις τοῦτο κρατῆσαι καὶ
 ἐπὶ συμφέροι· τοῦτο κρατῆσθαι
 παρὰ τοῦ βασιλέως ἡμᾶς; γὰρ καὶ
 περὶ τῆς τσιανῆς ὑποθέσεως ἀνηγγίζομεν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ
 ἐξετάμεθα μηδὲ μὴ γινώσκαι τὸν βασιλέα περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς
 τῆς, ἀλλὰ σὲ τοῦτο ποιῆσαι· δὲ τὴν ἀγάπην τοῦ πατριάρχου Ἀσώτου
 τοῦ καὶ Κισκάση. ὁ δὲ πατριάρχος Κώνστας προσηγορευθεὶς τού-
 τος τὰ εἰρηεῖα ἀνελάβετο Ἀσώτων τὸν υἱὸν Ἀδριανουῦν τοῦ κουροπα-
 λῆτου, καὶ εἰσήγαγεν αὐτὸν ἐν τῇ πόλει, καὶ ἐταμίηθη παρὰ τοῦ
 βασιλέως κουροπαλῆτης (CB, III 206—213).

ლაშქრობის დაპყრობის ხარშატების მიერ III ხაუკუნეში

თავი 58

Βασιλεύοντος Διοκλητιανου ἐν
 Ῥώμῃ, ἐν δὲ τῇ Χερσωνιτῶν στρα-
 τικωποροῦντος καὶ πρωτεύοντος
 Θεμιστοῦ τοῦ Θεμιστῆ, Σαυρόμα-

როდესაც რომში მეფობდა
 დიოკლეტიანე, ხოლო ხერსონე-
 ლების ქვეყანაში გვირგვინი ემოსა
 და მთავრობდა თემისტე, თემის-

კონსტანტინე პორფიროგენიტის მიერ აქ გადმოცემული ცნობა იბერიაში
 და ბიზანტიის შორის არტანუჯის გამო მომხდარი კონფლიქტის შესახებ ნათელს
 აყენებს ქართველ მეფეთა და ბიზანტიის კეისართა შორის არსებულ დამოკიდე-
 ბულებას: იბერია ამ ეპოქაში იყო სუვერენული სახელმწიფო. ქართველთა მეფე
 და კუროპალატი სწრაფობდა ბიზანტიის კეისარს როგორც მთელი საქართველო
 მსოფლიოს უზენაეს მფარველს. მაგრამ თავისი ქვეყნის საქმეებში იგი აწარ-
 მოებდა დამოუკიდებელ პოლიტიკას. ბიზანტიის კეისარს არ შეეძლო საქართვე-
 ლოს მიწა-წყლის დაპყრობა და, თუ რომელიმე მთავრის გამცემლობით და და-
 ლატიით კეისარი აგრესიულ ნაბიჯს გადასდგამდა იბერიის წინააღმდეგ, ქარ-
 თველთა მეფე და კუროპალატი, ისევე როგორც მთავრები ერთობლივ უწყვეტ
 წინააღმდეგობას ბიზანტიის კეისარის განზრახვას. კონსტანტინეს მოახლოებით,
 აშოტ კისკასმა გურგენ მაგისტროსის მტრობით გადასცა არტანუჯის ციხე რომ-
 შანთს კეისარს. ამის საპასუხოდ ქართველი მთავრები დაემუქრნენ კეისარს: თუ
 არტანუჯი არ დაგიტოვებია, «შენი მეფეების მორჩილებიდან გამოვალთ და
 სარკინოებს მივეკვდლებით... და იძულებული ვიქნებით წავიყვანოთ ჯარი
 ადრანუჯის ციხის წინააღმდეგ, მისი მიწა-წყლის წინააღმდეგ და თვით რომა-
 ნიის (ე. ი. ბიზანტიის) წინააღმდეგაცო». კეისარი შეშინდა და. უკან დაიხი-
 ა (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ქ. ვრის ისტორია II² [1948], 109—110; 3. ინგო-
 როუხეა, გიორგი მჭირიძე: მნათობი 1949 წ. № 11, გვ. 149). ქართველებმა
 ახვევ გაუწიეს წინააღმდეგობა კეისარს «ვეფხს ციხის» საკითხში (იხ. ზემოთ,
 გვ. 263—266).

τος ὁ ἐκ τῶν Βοσποριανῶν, Κριτ-
 αωνόρου δὲ πατρὸς γενόμενος, συν-
 αθροίσας Σαρμάτας τὴν Μαιώτιδα
 λίμνην οἰκοῦντας ἐστρατοπεδεύσα-
 το κατὰ Ῥωμαίων, καὶ καταλα-
 βῶν τὴν τῶν Λαζῶν χώραν καὶ
 πολεμήσας τοὺς ἐκεῖσε φθάζει καὶ
 ἕως τῶν Ἄλυσ ποταμοῦ. μαθὼν
 δὲ τοῦτο ὁ βασιλεὺς Διοκλητιανός,
 παρθεῖσθαι τὴν τῶν Λαζῶν χώραν
 καὶ τὴν Ποντικὴν, ἀπέστειλεν ἐκεῖ-
 σε στρατὸν ἀντικατατάξασθαι Σαρ-
 μάταις βουλόμενος· τὴν δὲ ἑξάρχης
 τῶν στρατῶν Κώνστας τριβούνος,
 καὶ καταλαβῶν τὸν Ἄλυν ὁ Κώνσ-
 τας σὺν τῷ στρατῷ κατέστη ἐκεῖ-
 σε, καλῶν Σαρμάτας ἀντιπερᾶσαι
 τὸν Ἄλυν (CB III, 244).

ბებდა სარმატებს, რომ ისინი ჰალისზე არ გადმოსულიყვნენ.

კოსტამ ვერ შეძლო გამკლავებოდა სარმატებს და გადაწყვიტა სხვა გზით აეძულებინა სავრომატე უკან დაბრუნებულიყო. კოსტამ და დიოკლეტიანემ, შიშობდა, მიუხედავად ბოსპორელებს ხერსონელები, რომლებმაც აიღეს ბოსპორი და ელჩები გაგზავნეს სავრომატესთან მოხდარი ამბის შესატყობინებლად. შენდევ ეს ელჩები, სავრომატესთან მოლაპარაკების შემდეგ, გადავიდნენ ჰალისის ნაპირებთან, კოსტასთან. ამ გზით აიძულეს სავრომატე ზავი დაედვა რომაელებთან. კოსტამ მოხთხოვა სავრომატეს დაებრუნებინა ტყვეები. ტყვეები რომ მიიღო კოსტამ, ხერსონელ ელჩთაგან ორი თავისთან დაიტოვა, ხოლო დანარჩენები სავრომატეს გაუგზავნა]

Ἔστι; Σαυρόματος παραλαβῶν
 αὐτοὺς προαπέστειλεν ἐκ τῆς τῶν
 Λαζῶν χώρας μετὰ καὶ τῶν ἰθιῶν
 ἀνθρώπων πρὸς τὸ παραθεῖναι
 αὐτοῖς τὴν τὴν Βόσπορον καὶ τὰς
 φαμίλιας αὐτῶν (CB III, 249).

ტეს ძე, ერთმა ბოსპორელთა-
 განმა, ვინმე სავრომატემ, კრის-
 კონორეს შვილმა, შეკრიბა მეო-
 ტის ტბასთან მცხოვრები სარმა-
 ტები და ილაშქრა რომაელების
 წინააღმდეგ: ჯერ მან დაიპყრა
 ლაზთა ქვეყანა, ეომა იქაურ
 მცხოვრებლებს და ჰალისის მდი-
 ნარებმდეც კი მივიდა. როდესაც
 დიოკლეტიანე მეფემ გაიგო,
 ლაზთა ქვეყანა და პონტოს მხარე
 მოხრებულ იქმნაო, გაგზავნა იქ
 ჯარი იმ განზრახვით, რომ ის
 სარმატების წინააღმდეგ დარაზ-
 მულიყო, ჯარის ეგზარხოსად
 იყო ტრიბუნი კოსტა. კოსტა
 ჰალისს რომ შიადგა თავისი ჯა-
 რით, იქ დაბანაკდა და აფერ-
 ბებდა სარმატებს, რომ ისინი ჰალისზე არ გადმოსულიყვნენ.

სავრომატემ ისინი (ე. ი. ხერ-
 სონელები) რომ ჩაიბარა, წინდა-
 წინ გაგზავნა ლაზთა ქვეყნიდან
 ისინი, თან გააყოლა თავისი სა-
 კუთარი კაცები, რომლებსთავი-
 საც იმათ უნდა გადაეცათ ბოს-
 პორი და მათი ოჯახები¹.

¹ აქ ბოსპორელთა იმ ოჯახებზეა ლაპარაკი, რომლებიც ხერსონელებმა

Μετὰ δὲ χρόνους τινάς τῶν ταῦτα γεγονέναι Σαυρόματος, ὁ ἔγγονος Σαυρομάτου τῶν Κρισσορόνου τῶν πολεμήσαντος τὴν Ἀλξάνην, συναθροίσας πόλεμον ἐκ τῆς Μαιώτιδος λίμνης ἐπανέστη τοῖς Χερσονήσιαις, βουλήμενος, φησί, τὴν τῆς ἀρχιμακισίας ἡγεῖν τῶν οὐραίου πάππου ἐκδιαιτῆσαι τὴν παρ' αὐτῶν ἐπὶ Διοκλήτιανον τῶν βασιλέως γενομένην (CB III, 252).

ჩამდენიმე წელი რომ გავიდა მის შემდეგ, რაც ეს მოხდა, სავრომატემ, იმ სავრომატე კრისსორონეს ძის შვილიშვილმა, რომელმაც ლაზეთი დალანჭია, ჯარი შეკრიბა მეოტის ტბის მხარეში და გაილაშქრა ბერსონელების წინააღმდეგ; როგორც ამბობენ, მას სურდა შური ეძია თავისი პაპის შეურაცხყოფისათვის, მისი დარყვევებისათვის მათ მიერ, რაც მოხდა დიოკლეტიანე მეფის დროს¹.

დაატყვევეს ბოსპორში, რათა ამით აეძულებინათ სავრომატე ხელი აეღო ბიზანტიის წინააღმდეგ ლაშქრობაზე.

¹ კონსტანტინეს შრომიძე ეს 53. თავი, რომელიც Bury-ს დასჯერით რომელიც ლიტერატურული წყაროდან უნდა იყოს შემდეგ ჩართული, თითქმის მთლიანად (CB III, 244—268) ბერსონის ისტორიას ეხება: აქ განხილულია რომის და ბერსონის ურთიერთობის ეპიზოდები III—IV საუკუნეში ხანისა. დიოკლეტიანეს და კონსტანტის (კონსტას) დროიდან, ბერსონის ისტორიისათვის შეტად საყურადღებო ცნობებია დაცული: ყვართ, დიოკლეტიანეს და კონსტანტის დროისათვის დასახელებულია ბერსონის შვიდი მეფე და მათ დროს მანამდარო ამბები. ეს შვიდი მეფეა:

- Θεμιστός τοῦ Θεμιστοῦ — თემისტე თემისტე: ძე
- Ληψιδας τοῦ Ηλιαίου — მრეატოს პაპიანძე
- Διურγης τοῦ Διογέτους — დიოკლემ დიოკლემსძე
- Βεσπυς τοῦ Σορτολλίου! — ვესე სეპოლიძესძე
- Φάριακος τοῦ Φαριάκου — ფარნავე ფარნავესძე
- Λύμαχος — ლამახე
- Ζήμιος τοῦ Ζήμιου — ზემე ზეთონისძე
- Διοκლეტიανὸς τοῦ Φιλομοσίου — სტრატოკლილე ფილომესძე

პირველი მათგანის, თემისტეს, დროს, როდესაც რომის იმპერიის ტაქტიკა დიოკლეტიანე იჯდა, ბოსპორულთა მხედართაუკარს სავრომატეს, კრისსორონეს შვილს, ლაშქრობა მოუწყვია რომაელთა წინააღმდეგ. როგორც ჩანს, სავრომატე გამომგზავრებულია შავის ზღვის ჩრდილო და აღმოსავლეთ სანაპიროებით და დაბანაკებულია ლაზეთში, საიდანაც მას იერიშები მიუტანია რომაელების წინააღმდეგ. ბერსონელებმა დახმარება გაუწიეს თავის მოკავშირე რომაელებს, შეესივნენ ბოსპორელებს, დაატყვევეს მათი ოჯახები და ამით აძულეს სავრომატე ხელი ჩამოეგდო რომაელებთან. როგორც ზემოთ მოვანილი ნაწყვეტებიდან ჩანს, მთელი ამ ლაშქრობის დროს ბოსპორელებს ლაზეთში აქვთ მთავარი ბანაკი. ზავის ჩამოყვების შემდეგაც სავრომატე ლაზეთშია და იქიდან (ἐκ τῆς εἰς Ἀλξάν χύμας) გახენის ბერსონელთა ელჩებს და თავის კაცებს ბოსპორში სამშვიდობო საქმეების მოსაგვარებლად.

DE CAERIMONIIS

Κεφάλαιον μη'

თავი 18

Ἐὰ ἄκρα τῶν εἰς τοὺς ἑθνηκοὺς
γενομένων ἐπιγραφῶν

უცხოვლებიდან მიმართვის წესთა
სახეები

Εἰς τὸν πάπαν Ἰώμη. βούλλα
χρυσῆ μονοσολδία. „ἐν ἑνὶ καὶ
τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
ἁγίου πνεύματος τῶν ἑνῶν καὶ μόνου
ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν. ὁ δεῖνα
καὶ ὁ δεῖνα πιστοὶ ἐν αὐτῷ τῇ
θεῷ βασιλεῖς Ἰωμαίων παρὸς ὁ δεῖ-
να τὸν ἁγιώτατον κάπαν Ἰώμη
καὶ πνευματικῶν ἡμῶν πατέρα“.

Ὁμοίως καὶ εἰς τὸν πάπαν
Ἀλεξανδρείας, πλὴν πατέρα οὐ
γράφει.

Ὁμοίως καὶ εἰς τὸν πατριάρ-
χην Ἀντιοχείας καὶ τὸν πατριάρ-
χην Ἱεροσολύμων, πλὴν πνευμα-
τικῶν πατέρα οὐ γράφει. αἱ δὲ
βούλλα: χρυσῆ τρισολδία.

Εἰς τὸν πρωτοσύμβουλον, ἔχουν
εἰς τὸν Ἀμερμουιην. βούλλα
χρυσῆ τετρασολδία

Εἰς τὸν ἔρχοντα τῶν ἀρχόντων
τῆς μεγάλης Ἀρμενίας. βούλλα
χρυσῆ τρισολδία. „Κωνσταντῖνος
καὶ Ῥωμανός, πιστοὶ ἐν χριστῷ
τῷ θεῷ ἀντοκράτορες ἀγούσται
μεγάλοι βασιλεῖς Ῥωμαίων, παρὸς
ὁ δεῖνα τὴν περιφανέστατον πρῶ-
τον τῆς μεγάλης Ἀρμενίας καὶ
πνευματικῶν ἡμῶν τέκνον“.

რომის პაპისადმი. ოქროს ბუ-
ლები ერთი სოლიდისა. „სახე-
ლითა მამისათა და ძისათა და
სულისა წმიდისათა, ერთისა და
მხოლოდსა უფლისა ჩვენისათა.
მეუანი და მეუანი რომაელთა მე-
ფე, იმავე უფლის მორწმუნე, მა-
ვანსა უწმინდეს პაპს რომისას
და ჩვენს სულიერ მამას“.

ამნაირადვე ელექსანდრიის პაპს
(ე. ი. პატრიარქს), ხოლო „სული-
ერი მამა“ არ იწერება.

ამნაირადვე ანტიოქიის პატ-
რიარქს და იერუსალიმის პატ-
რიარქს, ხოლო „სულიერი მამა“
არ იწერება. ოქროს ბულები სამი
სოლიდისა.

პროტოსიმბულს, ე. ი. ამირა-
მუნს. ოქროს ბულები ოთხი
სოლიდისა (მეგრეგ მოსდევს მი-
მართვის სახე)

დიდი არმენიის ერისთავთ-
ერისთავს. ოქროს ბულები სამი
სოლიდისა. „კონსტანტინე და
რომანოზი, ქრისტე ღმერთის
მიერ მორწმუნე სვითმპყრო-
ბელნი, ავეუსტები, დიდი მეფეები
რომაელებისა, მეანს უბრწყინ-
ვილეს, უპირველეს (კაცს) დიდი
არმენიისას და ჩვენს სულიერ
მეილს“.

Εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Ἀσπυρ-
 κῆν, ἔχουν τοῦ Βασιλικῆν, ὁ
 γὼν τιμηθεὶς ἄρχων τῶν ἀρχόν-
 των. βούλλα χρυσῆ τριπολδία.
 «Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμαγός, πισ-
 ται ἐν χριστῷ τῷ θεῷ αυτοκρά-
 τωρες ἀνυψοῦται βασιλεῖς Ῥωμαίων,
 πρὸς ὃ δεῖνα τὸν περιφανέστατον
 ἄρχοντα τῶν ἀρχόντων».

Εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Κοκοβί, Ἄρμενιᾶ· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ
 Ταρώ, Ἄρμενιᾶ· εἰς τὸν ἄρχοντα
 τοῦ Μῶεζ, Ἄρμενιᾶ· εἰς τὸν ἄρ-
 χοντα τοῦ Αὔζαν, Ἄρμενιᾶ· εἰς
 τὸν ἄρχοντα τοῦ Συνῆς, Ἄρμενιᾶ·
 εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ Βατζῶρ,
 Ἄρμενιᾶ· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ
 Χατζιάνης, Ἄρμενιᾶ· εἰς τοὺς γ'
 ἄρχοντας τῶν Σερβοσλῶν τῶν λαγα-
 μένων Μαύρα παιδίᾶ· ἐπιγραφή
 εἰς πάντας τοὺς προσηρημένους·
 «χέλευσις ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσ-
 ποτῶν πρὸς τὸν ὃ δεῖνα ἄρχοντα
 τούδε».

Εἰς τὸν κουροπαλάτην Ἰβηρίας.
 βούλλα χρυσῆ διπολδία. «χέλευσις
 ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν
 πρὸς ὃ δεῖνα τὸν ἐνδοξότατον
 κουροπαλάτην». ἔχει δὲ περὶ αὐ-
 τὸν ὃ κουροπαλάτης; ἑτέρας; ἔξου-
 σίας ὃ· εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ
 Βεραιοῦχ, Ἰβηρία, εἰς τὸν ἄρχοντα
 τοῦ Καρνατζῆς, Ἰβηρία, εἰς τὸν
 ἄρχοντα τοῦ Κοῦελ, Ἰβηρία· εἰς
 τὸν ἄρχοντα τοῦ Ἀτζαρά, Ἰβη-
 ρία· «χέλευσις ἐκ τῶν φιλοχρίσ-
 των δεσποτῶν πρὸς ὃ δεῖνα».

ასპურაკანის, ე. ი. ვასპურაკა-
 ნის ერისთავს, რომელაც ამჟე-
 მად პატივდებულთა ერისთავთ-
 ერისთავად. ოქროს ბულები სამი
 სოლიდისა. «კონსტანტინე და
 რომანოზი, ქრისტე ღმერთის
 მიერ მორწმუნე ავტოკრატო-
 რები, ავუსტები, შეფეები რომა-
 ელებისა, მავანს უბრწყინვალეს
 ერისთავთ ერისთავს».

კოკოვიტის ერისთავს, არმე-
 ნიაში; ტარონის ერისთავს, არ-
 მენიაში; მოექსის ერისთავს, არ-
 მენიაში; ავზანის ერისთავს, არმე-
 ნიაში; სივნიეთის ერისთავს, არ-
 მენიაში; ბაიძორის ერისთავს,
 არმენიაში; ხაძიენის ერისთავს,
 არმენიაში; სერვოტიელთა, ანუ
 ეგრეთწოდებული «შავი ყრმე-
 ბის» სამ ერისთავს: ყველა ამ
 ზემოხსენებულ პირს ასე მიემარ-
 თოს: მიმართვა ქრისტესმოყვარე
 უფალთაგან მავან ერისთავს ამა
 და ამ (სამფლობელოსი)».

იბერიის კუროპალატს. ოქროს
 ბულები ორი სოლიდისა. «მიმარ-
 თვა ქრისტესმოყვარე უფალთა-
 გან მავან უდიდებულეს კურო-
 პალატს». კუროპალატს თავი-
 სადმი დაქვემდებარებულნი ჰყავს
 ოთხი სხვა სამთავრო. ვერიასა-
 ხის ერისთავს, იბერიაში; კარნა-
 ტაის ერისთავს, იბერიაში; ყუე-
 ლის ერისთავს, იბერიაში; აჯა-
 რის ერისთავს, იბერიაში: «მი-
 მართვა ქრისტესმოყვარე უფალ-
 თაგან მავანს».

Εἰς τὸν ἐξουσιακράτορα Ἀλα-
νίας· βούλλα χρυσῆ δισολδία. „ἐν
ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ
καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ ἐνός
καὶ μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν.
Κωνσταντίνος καὶ Ῥωμαγός, πισ-
τοὶ ἐν αὐτῇ τῇ θεῇ βασιλεῖς Ῥο-
μαίων, πρὸς ὃ δεῖνα τὸν ἐξουσιασ-
τὴν Ἀλανίας καὶ πνευματικὸν
ἡμῶν τέκνον“.

Εἰς τὸν ἐξουσιαστικὴν Ἀβασγίας·
βούλλα χρυσῆ δισολδία. „κέλευσις
ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσποτῶν
πρὸς ὃ δεῖνα τὸν περιφανῆ ἐξου-
σιαστικὴν Ἀβασγίας“.

Εἰς τὸν ἄρχοντα Ἀλβανίας· εἰς
τὸν ἄρχοντα τῶν Κρεβαχῶν,
ἦγον τὸν λεγόμενον Κρεβαχῆν·
εἰς τὸν ἄρχοντα Κηθωνίας· εἰς
τοὺς ἄρχοντας Ἰჯαναρίας· εἰς τὸν
ἄρχοντα τοῦ Σαρβῆν, οἵτινες καί-
νται¹ μέσον Ἀλανίας καὶ Ἰჯανα-
ρίας· εἰς τοὺς ἄρχοντας Ἀζίας,
ἐν ἧ εἰσὶν αἱ Κασταῖαι· πάλιν· εἰς
τὸν ἄρχοντα Χρύσα· εἰς τὸν ἄρ-
χοντα Βρέξαν· εἰς τὸν ἄρχοντα
Μωκῆν (ἰστέον, ὅτι ἀπὸ Μωκῆν
ἔστιν ἡ Μαλιώτης λίμνη). ἐπιγρα-
φή εἰς πάντας προειρημένους·
„κέλευσις ἐκ τῶν φιλοχρίστων δεσ-
ποτῶν πρὸς ὃ δεῖνα τὸν ἄρχοντα
τῆσδε“.

ალანიის მთავარს. ოქროს ბუ-
ლეტი ორი სოლიდისა. „სახე-
ლთა მამისათა და ძისათა და
სულისა წმიდისათა, ერთისა და
მხოლოდაჲ ჳმებრიტისა ღმრთი-
სა ჩვენისათა. კონსტანტინე და
რომანოზი თვისთ ღუთის ჳიერ
მორწმუნე მეფეები რომაელენი-
სა, ალანიის მავან მთავარს და
ჩვენს სულიერ შვილს“.

აბაზგიის მთავარს. ოქროს ბუ-
ლეტი ორი სოლიდისა. „მამარ-
თვა ქრისტესმოყვარე უფალთა-
გან მავან ბრწყინვალე მთავარს
აბაზგიისას“.

ალბანიის ერისთავს; კრევატად-
თა ერისთავს, ანუ ეგრეთწოდე-
ბულ კრევატასს; კედონიის ერის-
თავს; ქანარიის ერისთავებს, —
ერისთავს შარვანისას, რომელიც
მდებარეობს ალანიისა და ქანა-
რიას შუა; ერისთავებს აეიისას,
სადაც არის კასპიის კარები; ხრი-
სას ერისთავს; ვრეეანის ერის-
თავს; მოკანის ერისთავს (საკოდ-
ნელია, რომ მოკანიდან იწყება
მეოტის ტბა); ყველა ზემოთ ჩამო-
თვლილისადმი გაგზავნილ მიმარ-
თვას უნდა წაეწეროს: „მიმართვა
ქრისტესმოყვარე უფალთა ამა და
ამ ქვეყნის მავან ერისთავს“.

¹ ტექსტში სწერია: „ერისთავს სარვანისას, რომლებიც მდებარეობენ...“
თბილ. შარვან-ში ს-თი უნდა იყოს გადმოცემული შ-ბგერა, ე. ი. „შარვან“, ხოლო
ამის მომდევნო ოქროს; („რომლებიც“) უნდა აღნიშნავდეს მცხოვრებლებს („შარ-
ვანელებს“).

Εἰς τὸν καθολικὸν Ἀρμενίας, εἰς τὸν καθολικὸν Ἰβηρίας, εἰς τὸν καθολικὸν Ἀλβανίας. ἐπιγραφαὶ εἰς τοὺς γ' καθολικαὺς. „πέλευσις ἐκ τῶν φιλοχριστιανῶν μεσοποτῶν πρὸς τὸ θεῖον τὸν ἐκλαβέσκατον καπιγυτήν τῆσδε“ (CB I, 686—688).

Εἰς τὸν χαγῖνον Χαζარίας. βούλλα χρυσῆ τρισελῆνα. „ἐν θόνματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τῶν

არშენიის კათოლიკოსს, იბერიის კათოლიკოსს, ალბანიის კათოლიკოსს; ამ სამი კათოლიკოსისადმი გაგზავნილ მიმართვას უნდა წაეწეროს: „მიმართვა ქრისტესმოყვარე უფალთაგან ამა და ამ ქვეყნის შავან უნეტარეს მოძღვარს“¹.

ხაზარეთის ხაგანს. ოქროს ბულები სამი სოლიდისა. „სახელითა ომართისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა, ერთისა და

¹ „De caerimoniiis“-ის II წიგნის ამ 48. თავში ჩვენს ყურადღებას იპყრობს, პითველ რიგში, ორი მიმართვა: იბერიის კუროთქალაქისადმი და აბაზგიის მთავრისადმი

იბერიის კუროთქალაქს

აბაზგიის მთავარს

ოქროს ბულები ორი სოლიდისა უდიდებულეს კუროთქალაქს

ოქროს ბულები ორი სოლიდისა ბრწყინვალე მთავარს

უცნაულებისადი განსჯანენ. მიმართვას ჩამოკიდებდნენ ზოლზე ოქროს ბუკედს (ბულას, რომელზედაც კეისრის სახე იყო ამოტვიფრული, იმისდა მიხედვით, თუ ვის ეგზავებოდა მიმართვა. ბულა შეიძლებოდა ყოფილიყო ერთი სოლიდის ფასისა და წონისა, ორი სოლიდის, სამი სოლიდისა და ა. შ. (μαρισμῶνα, ბισმონი, ტρισმონი...), იბერიის კუროთქალაქსა და აბაზგიის მთავარს მიმართვა ეგზავნება ორ-სოლიდიანი ბულით, მაშასადამე, საფიქრებელია, რომ ორივე ქვეყანა, იბერია და აბაზგია, ერთისა და იმავე რანგის სახელმწიფოება წარმოადგენდა ბიზანტიის „კარის გარიგების“ მიხედვით. მართლაც, აქ „აბაზგია“ ძველი ლაზეთის პროვინცია კი არ არის, არამედ ამ დროს, X საუკუნის შუა წლებში, „აბაზგია“ გაერთიანებულ დასავლეთ საქართველოს ჰქვია. ამ ქვეყნების მმართველთა ეპითეტებად კეისრები ხმარობენ: „უდიდებულესს“ (ἐπισημῶτατος, როგორც ეს კუროთქალაქს შეუფერება და „ბრწყინვალეს“ (σεμνότητος, ეს რომ შეგადართო ჩვენ მეზობლებისადმი მიმართვის წესებს, დავინახავთ, რომ ზოგი მეზობელი სახელმწიფო უფრო მაღალ რანგში ჰყავს აყვანილი ბიზანტიის მთავრობას, ზოგი უფრო დაბალ საფეხურზე ჰყავს; მაგალითად:

1) დიდი არშენიის ერისთავთ-ერისთავს მიმართვა ეგზავნება სამ-სოლიდიანი ბულით, ზოლო ეპითეტად მოკეთებება „უბრწყინვალესი“ (σεμνότητος).

2) ხაზარეთის ხაგანისადმი გაგზავნილ მიმართვას აგრეთვე სამ-სოლიდიანი ბულა აქვს დაკოებული, და თვით ხაგანსაც ეწოდება „უკეთილშობილესი“ და „უბრწყინვალესი“.

ένος και μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ
 ἡμῶν. Κωνσταντῖνος καὶ Ῥωμα-
 νός, πατὴρ ἐν αὐτῷ τῷ θεῷ βασι-
 λείς Ῥωμαίων πρὸς τὸν ὁ θεῖνα
 ἐγγενέστατον, περὶ πάντων γα-
 γᾶνον Χαζάριας“.

Εἰς τὸν ἄρχοντα Ῥωσίας. βούλ-
 λα χρυσῆ διασλῆδα. ἡράματα
 Κωνσταντῖνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν
 φιλοχριστῶν βασιλέων Ῥωμαίων
 πρὸς τὸν ἄρχοντα Ῥωσίας“.

Εἰς τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἰσέρ-
 κων. βούλλα χρυσῆ διασλῆδα.

მხოლოდნა ჳეშმარიტისა ლმრთა-
 სა ზეენისათა. კონსტანტინე და
 რომანოზი, ლმრთის მიერ შორწ-
 მუნე ნეტევები რომაელებისა, მა-
 ვან უკეთილშობილეს, უბრწყინ-
 ვალეს ნაგანს ხაზარეთისას“.

რუსეთის მთავარს. ოქროს ბუ-
 ლები ორი სოლიდისა. „რომა-
 ელთა ქრისტესმოყვარე ნეტევების.
 კონსტანტინეს და რომანოზის,
 წერილი რუსეთის მთავარს“.

თურქთა ერისთავებს. ოქროს
 ბულები ორი სოლიდისა. „რომა-

3) აღანიის მთავარს, როსიის მთავარს, თურქთა მთავრებს, პაჭნაკთა
 მთავრებს, მიმართვა გვხვდებათ ორ-სოლიდისი ბულით, ხოლო არაგვისთა
 ეპითეტი არ მივხვდებით (მარტეად სწერია „მავან მთავარს“).

ამირამუმს (ე. ი. ხალიფს) წერილი გვხვდება ოთხ-სოლიდისი ბულით,
 ხოლო ფრანკთა მეფეს — ერთ-სოლიდისი ბულით. ცხადია, ასეთი სხვადასხვა წუთ
 შამართვისა იმით აიხსნება, რომ ბიზანტიის მთავრობისათვის ამ ჳეგნებს ერთ-
 ნაირი მნიშვნელობა არ ჳქონდათ საერთაშორისო პოლიტიკის თვალსაზრისით.

ი ბ ე რ ი ი ს ე უ რ ო მ ა ლ ა ტ ს, კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცხო-
 ბით, გვემდებარება ოთხი ერისთავი: ვერიასაზის, კარნატაის, უფელისა და აკა-
 რის. სამწუბაროდ, პირველი ორი ადგილის მდებარეობის დადგენა არ ჳწოხ-
 დება: იმდენად დამახინჯებული ჩანს მათი სახელები (*Βεριανίζ* და *Καρνατίζ*),
 რომ შეუძლებელი ხდება მათი მიახლოებით მაინც მიმსჯავება რომელიმე ცხო-
 ბილ საგოგრაფიო სახელებთან. ივ. ჯავახიშვილის აზრით როგორც უფელის
 ციხე და აკარა მესხეთის ჳეგნებია, ისე „ვერიასაზი“ და „კარნატაისი“ „მესხე-
 თისავე სხვა თემების რომელიმე ციხეების დამახინჯებული სახელები იქნება“
 (ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წ. II, გვ. 111, თბ. 1848).

ამავე თავში იხსენიებს კონსტანტინე პორფიროგენეტი ანტიოკეაჲსის
 სამ კათოლიკოსს: არშენიის, იბერიის და აღბანიის კათოლიკოსებს მიმართვა
 გვხვდებათ ერთნაირი წარწერით და სამსავე კათოლიკოსის მიეუთვნება ერთ-
 ნაირი ეპითეტი „უნეტარესი“.

ბიზანტიის ეგისკოს მიმართვაში საქართველოს ჳეგნების მულობლები-
 სადმი ურადლებას იყრობს აგრეთვე, თუ რა სახელწოდებით იხსენიებს ის ამ
 მულობლებს: აფხაზეთის (ე. ი. დასავლეთ საქართველოს) მულობელს იხსენიებს
αφχαθιαθῆ-ის სახელწოდებით; უფელის ციხის, ან აკარის მულობელს უწოდებს
ακχαθῆ-ს; „ექსუსიასტი“ ლირსებით „არხანე“ მალა იდგა (შდრ. ივ. ჯავახი-
 შვილი, ქ. ერის ისტორია II, გვ. 106—107). საუფლისძოა, რომ აფხაზეთის
 მულობელს ნიკოლოზ მისტიკოსის წერილებშიც „ექსუსიასტი“ უწოდებ-
 (იხ. ზემოთ გვ. 212, 214, 215).

„γράμματα Κωνσταντίνου καὶ Ῥω-
μανοῦ τῶν φιλοχριστῶν βασιλέων
Ῥωμαίων πρὸς τοὺς ἀρχόντας τῶν
Τούρκων“.

Εἰς τοὺς ἀρχόντας τῶν Πατρί-
νακίων. *βανάλα χρυσὴ διασπίδα.*
„γράμματα Κωνσταντίνου καὶ
Ῥωμανοῦ τῶν φιλοχριστῶν βασι-
λέων Ῥωμαίων πρὸς τοὺς ἀρχόν-
τας τῶν Πατρίνακίων“ (CB I,
690—691).

ელთა ქრისტესმოყვარე მეფე-
ბის, კონსტანტინეს და რომა-
ნოზის წერილი თურქთა ერის-
თავებს“.

პაქინაკთა ერისთავებს. ოქროს
ბულები თრი სოლიდისა. „რომა-
ელთა ქრისტესმოყვარე მეფე-
ბისა, კონსტანტინეს და რომა-
ნოზის წერილი პაქინაკთა ერის-
თავებს“.

DE THEMATIBUS

კონსტანტინე პორფიროგენეტის ამ ტრაქტატის სრული სათაურია: „უბრძნესი მეფის კონსტანტინე პორფიროგენეტის თხზულება რომელთა სამეფოში შემავალი «თემების წესახეობა», თუ საიდან ჰქონდათ მათ სახელწოდებანი, და თუ რას ნიშნავენ მათი სახელწოდებანი, და თუ რატომ ზოგჯერათ მათგანს ძველი სახელწოდება აქვს, ხოლო სხვებმა ახალი სახელწოდება შეიძინეს“ (Τὴν ποικιλίαν βασιλείων Κορσικαίων τῶν Πορφυρογενήτου ἀεὶ ἐν τῷ θᾶμαίῳ τῶν ἀρχόντων ἢ βασιλείῳ τῶν Ῥωμαίων, αἵτινες ἔχουσιν ἐξ ἰσομασίας, καὶ ἐκ σημαίωνων ἢ τοῦτων ποικιλοφῶν, καὶ ὅτι τὰ μὲν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων, τὰ δὲ τῶν ἰσχυρῶν ἢ ποικιλοφῶν).

ტრაქტატი შედგება ორი წიგნისაგან: პირველ წიგნში აღწერილია ახლის თემები, მეორეში — ევროპის თემები. ახლის თემებია 17:

1. ანატოლიკის თემი	10. კალკონის თ.
2. არმენიკის თ.	11. სევასტიის თ.
3. თრაკესიულთა თ.	12. ლიკანდის თ.
4. თესლიკონის თ.	13. ხელვეკის თ.
5. ოპტიმატის თ.	14. კვირეგოტთა თ.
6. ბუკელართა თ.	15. კვიპროსის თ.
7. პაულაგონის თ.	16. კუნძულ სანოსის თ.
8. ხალდიის თ.	17. ეგეოსის ზღვის თ.
9. შეპოტამიის თ.	

მეორე წიგნში აღწერილია ევროპის თემები, რომელთა რიცხვი 12-ა: თრაკიისა, მაკედონიისა, სტრიმონისა, თესალიკიისა, ელადისა, პელოპონესისა, კიკლადნიისა, ნიკოპოლისა, დირახიონისა, სიცილიისა, ლანკობარდიისა და ზერლონიისა.

თხზულება ცნობილია ჯერჯერობით ორი ხელნაწერით:

A — codex Regius

C — codex Parisinus Regius 451.

პირველი ვამოცემა ეკუთვნით: პირველი წიგნისა B. Vulcanius-ს, 1588 წ. (V), ხოლო მეორე წიგნისა — F. Morellus-ს, 1819 წ. (F). ბონის კორპუსში (CB) გამოცემულია ბეკონის მიერ კონსტანტინეს სხვა თხზულებებთან ერთად III ტომში.

არმენიკის თემი

Ἄρμενικόν τὸ καλοῦμενον
Ἀρμενικόν

Τὸ θᾶμα τὸ καλοῦμενον Ἀρμενικόν ὅν κέρειον ἔχει τὸ ὄνομα, ὅθεν ἄρχαία τίς ἐστὶν ἢ τὰν τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ὀμο-

თემი მეორე, ევროფიოდებულ
არმენიკი

ევროფიოდებულ არმენიკის თემი საკუთარ სახელს კი არ იტარებს, არც ძველია ეს მისი სახელწოდება, არამედ ეს სახელი

გრύντων και συνοικούντων Ἀρμενίαν τὴν προσηγορίαν ἐκλήσκειτο. ἄρα δὲ εἰκαὶν ὅτι ἐπὶ Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως και τῶν αὐτῶν χρόνων τὴν τοιαύτην προσηγορίαν ἐκλήροῦντο. ὅτι γὰρ Στράβων ὁ γεωγράφος τῆς τοιαύτης ἐνομασίας ἐπισημαίνει, καίτοι: Καπαδοκίης ἦν τὸ γένος, ἐξ Ἀρμενίας τῆς πόλεως, ὅτι Μένικκος ὁ τοῦ σταδιστοῦς τῆς ἑλκῆς οἰκουμένης ἀπογραφάμενος, ὅτι μὲν Σκύλαξ ὁ Καρυκνήτης, ὅτι Πανσκυθίας ὁ Δαρκακηνός, ὅτι ἄλλος τις τῶν ἱστορίας γεγραφότων, και φαίνεται γεωτέρη ἢ τοιαύτη ἐνομασία: ὅτι γὰρ Ἡρακλῆος, ὅτι μὲν Ἀγαθίας, ὅτι Μένικκος, ὅτι Ἡσύχιος ὁ ἐλλεούστριος ἐπισημαίνουσιν τῶν τοιοῦτων ἐνόματος, οἱ τὰ χρονικά συναρξάντες ἐπὶ τῆς Ἰουστινιανοῦ βασιλείας.

τὴν γὰρ Καπαδοκίαν οἱ παλαιοὶ εἰς τρία τέμνουσι μέρη, εἰς τὴν Καρκαονίαν τὴν ἀπὸ Μελιτηνῆς ἀρχομένην, και τὴν ἀπὸ τοῦ Ταύρου Ταυρικὴν ἐνομασμένην, και αὐτὴν τὴν μεσογίαν, ἐν ἣ Καισάρεια ἢ πόλις τῶν Καπαδοκῶν μετροπόλις ἐβραται. καίτοι: ὅτι οἱ παλαιοὶ μεγάλην τὴν και μικρὰν Καπαδοκίαν, μεγάλην μὲν τὴν ἀπὸ Καισαρείας τὴν και τοῦ Ταύρου και ἕως τῆς Ποντικῆς θαλάσσης, ἣν διορίζει: Ἄλλο: μὲν ποταμὸς: ἐκ θύρων, Μελιτηνῆ δὲ ἐξ

შვიδῶνα ἕως Μοσιζούργη და შუზომელ არმენიელთაგან. შვიდ-ლედა იოქვას, რომ ასეთი სახელწოდება მას წილად ზედა არაული მეფის დროს ან მომდევნო ბანებში: ვინაიდან არც გეოგრაფოსი სტრაბონი აღსენიებს მას ასეთ სახელწოდებას, თუმცა თ წარმოშობით კაპადოკიელი იყო, ქალაქ ამასიიდან, არც მენიკე, რომელმაც აღწერა „მთელი მსოფლიოს გზათა მანძილები“, არც სკილაქს კარიანდელი, არც პანსკუთი დამსკელი, არც სხვები იმათგან, ვინც „ისტორიები“ დაწერა. როგორც ჩანს, ეს სახელწოდება უფრო ახალია, ვინაიდან არ იხსენიებენ ამ სახელწოდებას არც პროკოპი, არც აგათანა, არც მენანდრე და არც ჰესიხი ბრწყინვალე, რომლებმაც „ქრონიკებს“ სწერდნენ თესტონიანეს მეფობაში.

კაპადოკიის ძველი მკვედვარნი სამ ნაწილად ყოფნენ: კარკონია, რომელიც მელიტენიდან იწყება, ტავრიდის კაპადოკია, რომელსაც ტავრისიდან აქვს ეს სახელწოდება, და შიდა კაპადოკია, რომელშიც არის დაარსებული კესარია, კაპადოკიელთა დედაქალაქი. ხოლო ძველი მკვედვარნი ასხელებდნენ დიდსა და მცირე კაპადოკიას: დიდი კაპადოკია არის კესარიიდან და ტავრიდან ვიდრე პონტოს ზღვამდე; მას დასავლეთიდან საზღვრავს მდინარე ჰალი-

ἀνατολῶν. καὶ αὕτη μὲν ἡ μεγάλη
Καππαδοκία...

Μικρὰ δὲ Καππαδοκία ἡ νῦν
χρηματίζουσα εἰς Θέμα, ἧς ὄμο-
ρος ἐστὶ Λυκαονίας καὶ διαβαίνει:
μέχρι αὐτῆς Καισαρείας, πλατύ-
νεται δὲ ἕως ἀρχῆς τῶν Βουκελ-
λαρίων, καταλήγει: δὲ πρὸς ἀνα-
τολὰς μέχρι αὐτῆς Ποδεντοῦ καὶ
τοῦ φρουρίου τοῦ καλουμένου Λού-
λου καὶ αὐτῆς Ποδαγδοῦ. τὰ δὲ
ἐπέκεινα τῆς Κυλικίας εἰς τὰ μέρη,
ὧν ἀπάρχεται: ἡ Ταρσὸς καὶ ἡ
Μόφουεστία καὶ Ἄδανα, καὶ ἦδη
μὲν ἡ μικρὰ Καππαδοκία, ἡ ἀρ-
χὴ εἰς: θέματος ὄνομα χρηματι-
ζουσα.

Ἐπὶ δὲ τῶν ἔνω χρόνων εἴτε
Ἰουστινιανοῦ εἴτε ἄλλου τινὸς τῶν
βασιλέων τιηθείσης τῆς Καππα-
δοκίας εἰς τρία μέρη τὸ μὲν μεσό-
γαιον ἐκλήθη Χαρσικὸν ἀπὸ Χαρ-
σιου τινὸς ἀρχόντος τῆρ τότε και-
ρῷ εὐδοκμήσαντος ἐν τῷ πρὸς
Πέρσας πολέμῳ καὶ διὰ τούτο
εἰς θέματος ἄξιον καὶ στρατηγίδα
μέχρι τοῦ νῦν ἐχρημάτισε. τὸ δὲ
κάτω καὶ πρὸς θάλασσαν ἐκλήθη
Ἀρμενικὸν διὰ τὸ εἶναι: αὐτὸ
πλησιόχωρον τῶν Ἀρμενίων, τὸ
δὲ ἀνωθεν καὶ ὁμοροῦν τῆς Λυ-
κάσσης καὶ τῷ Ταύρῳ Καππαδοκία
μικρὰ, ἡ νῦν, ὡς ἔπαυεν, εἰς θέ-
ματος ὄνομα χρηματίζουσα.

მოსაზღვრე, არის მცირე კაპადოკია, რომელიც ამჟამად, როგორც ვთქვით, თემად არის გამოცხადებული.

სი, ხოლო აღმოსავლეთიდან —
მელიტენე. აი, ეს არის დიდი
კაპადოკია...

ხოლო მცირე კაპადოკია, რომელიც ანლახან იქნა გამოცხადებული თემად, მოსაზღვრე არის ლიკაონიისა და ვრცელდება თვით კესარიიამდე და გადაჭიმულია ბუკელართი თემის დასაწყისამდე, ხოლო აღმოსავლეთით თავდება იქ, სადაც თვით როდენტი არის, ეგრეთწოდებული ლულის ციხე და თვით პოდენტი. ხოლო ამის იქით არის ცილიკიის მხარეები, რომელთაგან ზმთავრესებია თარშეთი, მომფსუესტია და ალანა. აი, ეს არის მცირე კაპადოკია; რომელმაც ანლახან მიიღო თემის სახელი.

ხოლო წინა ხანებში, იუსტინიანეს თუ სხვა რომელიმე მეფის დროს, როდესაც კაპადოკია გოყოფილი იყო სამ ნაწილად, შიდა ნაწილს ეწოდებოდა ხარსიანონი, ვინმე ხარსიანგან, რომელსაც იმ დროს თავი უსახელებია როგორც მთავარს სპარსელთა წინააღმდეგ ომში, და ამის გამო ის გამოცხადებულ იქნა თემად და სტრატეგიად, და დღემდისაც არის ამ ხარისხში. ხოლო ქვემო ნაწილი, რომელიც ზღვას აკრავს, წოდებულ იქნა არმენიაკად, რადგან იგი არმენიელთა ქვეყნის მეზობლიად იყო; ზემო ნაწილი კი, ლიკაონელთა და ტავრის მთავარსა და მცირე კაპადოკია, რომელიც ამჟამად, როგორც ვთქვით, თემად არის გამოცხადებული.

Ἐξαιλέετο δὲ μέχρις Ἀγούστου Καίσαρος, ἣν δὲ ὑπὸ τὴν Περσικὴν ἐξουσίαν, πρὶν ἢ τὸ Πρώτης αὐξήθῃναι βασιλείον. ἐγένετο δὲ καὶ αὐτόνομος, ὅτε Ἀριαράθης ἦρχεν αὐτῆς ὁ βασιλεύς, ἐξ οὗ καὶ ἡ λίμνη ἢ τὸ ἄλας τίκτουσα, ἣν ἀρτίως βαρβαρίζοντες Κιρκάσιον καλοῦσιν, Ἀριαράθεια ἐπωνόμαστο. μετὰ δὲ Ἀριαράθην βασιλεύει αὐτῆς Ἀρχέλαος ὁ κηδεστῆς Ἡρώδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας. μετὰ δὲ τούτου παυσασμένης τῆς βασιλείας εἰς ἐπαρχίαν παρὰ τῶν Ῥωμαίων τὸ σχῆμα μετέβαλεν, καὶ ἀνθύπατος ταύτην ἐδοξασμολόγει τε καὶ διατάττει. εἰσὶ δὲ πόλεις ἐπίσημοι κατὰ τὴν πρώτην ἐπαρχίαν τέσσαρες, Καισάρεια μὴτρόπολις, ἢ ἀπὸ τοῦ μεγάλου Καίσαρος Ἰουλίου ὀνομασθεῖσα, ἥτις πρότερον ἐκαλεῖτο Μάζακα ἀπὸ Μοσῶχ τῶν τῶν Καππαδόκιον ἀρχηγόνου, δευτέρα δὲ πόλις Νύσσα, τρίτη Θερμά, τετάρτη Ῥεγεποδανθός¹. τῆς δὲ δευτέρας Καππαδοκίας εἰσὶ πόλεις ἑπὶ ἡγεμόνα ὀκτώ. Τύανα, Φαστυνοῦπολις, Κύβιστρα, Ναζιανζός, Ἐρύσιμα, Παρναθός, Ῥεγίδωρα, Μιασισός, καὶ φρούριον τὸ καλούμενον Κόρον. τῆς δὲ τρίτης Καππαδοκίας, ἣ νῦν ὀνομάζεται Ἀρμενιакόν, εἰσὶ πόλεις ἑπτὰ. Ἀμάσεια, Ἰβωρα, Ζάλευχος, Ἀνδραπα²,

კვისარ ავგუსტეს ხანამდე მას მეფეები მართავდნენ, ხოლო სპარსელთა ძალაუფლებას ემორჩილებოდნენ, სანამ რომაელთა სამეფო გაძლიერდებოდა. იგი თვითთავადი იყო, როდესაც მის მეფედ იყო არჩირათე, რომლის სახელისგანაც იმ ტბას, რომელიც მარილს იძლევა და რომელსაც ამის წინ ბარბაროსები თავიანთ ენაზე კირკასის ეძახდნენ, არჩირათისა დაერქვა. არჩირათეს შემდეგ მეფობდა არხელაე, ილდის მეფის პეროდეს ნათესავი. ხოლო მის შემდეგ მეფობა შეწყდა მცირე კაპადოკიაში და რომაელებმა მას მისცეს ეპარქიის სახე, ანთიპატმა (ე. ი. პროკონსულმა) გადასახადები დაადო და მართავდა არის ოთხი გამოჩენილი ქალაქი პირველ ეპარქიაში: დედაქალაქია კესარია, რომელსაც ეს სახელი დაერქვა დიდ იულიოს კეისრისაგან და რომელსაც წინათ ერქვა მაზაკა, კაპადოკიელთა პირველ წინამორის მოსოხისაგან; მეორე ქალაქია ნისა, მესამე — თერმა, მეოთხე — რეგეპოდანდი. მეორე კაპადოკიის განკარგულებაშია რვა ქალაქი: ტვიანა, ფაუსტინუპოლისი, კვიბისტრა, ნახიანზი, ერისიმა, პარნასი, რეგელორა, მოკისი და ეგრეთწოდებული კორის ციხე. მესამე კაპადოკიაში.

¹ Ῥεγεποδανθός V.

² Ἀνδραπα V.

Ἄριστης, Νεοκαιάριαι, Σύνου) რომელსაც ამჟამად არმენიატი (CB III, 17—21). ეწოდება, შვილი ქალაქია: ამა- სია, იგორა, ზალინი, ანდრაპა, ამინსი, ნეოკესარია, სინოპი.

ხალდიის თემი

Ὁμοιον θέμα τὸ καλούμενον
Χαλδία

ვერეთ თემი, ვერეთ-წოდებულ
ხალდია

Τὸ δὲ καλούμενον θέμα Χαλδία καὶ ἡ μικρότερος λεγόμενη Τρη- παζος: Ἑλλήνων εἰσιν ἰσοκίαι, καθὼς καὶ Ξενοφῶν ἐν τῷ ἀνα- βάσει Κέρου λέγει:¹. τὰ δὲ ἀνω καὶ μεστέγια τῆς μικρᾶς Ἀρμε- νίας εἰσι προσιμα. τούτοι δὲ πι- τούται: ἐξ αὐτῶν τῶν ἐνομαίων ἡ τε γὰρ Κελτζήνη,² καλούμενη καὶ ἡ Σουτσερίτης,³ καὶ τὸ Ἰντζά- νου. μαρτυρεῖ δὲ καὶ περὶ τού- των ἡ θεία γράφη ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βεσπασίων:⁴. τῆς γὰρ κατοι- χουμένης τῆς Σαμάριαν ἀρχιμαλόν- τος λαβόντες Ἀσσύριοι κατήξι- πταν αὐτούς ἐν τῷ ἰστανῶν Που-

ვერეთწოდებული ხალდიის თე- ნი და მისი დედაქალაქი, რომელ- საც ტრაპეზუნტი ეწოდება, ელინთა ახალშენები არიან, რო- გორც ამას ქსენოფონტიც ამ- ბობს „კიროსის ანაბაზისში“⁴. მისი ზემო და შიდა მხარეები მკირე არმენიის მისაველ ადგი- ლებს წარმოადგენენ. ეს მტკიც- დება თვით სახელწოდებათაგან: ვერეთწოდებული კელძენე⁵, სის- პირიტი⁶ და გვიზანი. ამათ შესა- ხებ გვემოწმება საღმრთო წერი- ლიც „მეფეთა“ ნეოთხე წიგნში⁷: ენიანიდან სამარიის მკხოვრებ- ლები ტყვედ წამოიყვანეს ასირი-

¹ ქსენოფონტი „ანაბაზისში“ წერს:

„აქედან (ე. ი. მაკრონების ქვეყნიდან) ელინებმა გაიარეს ორი სად- გური, შეიდი ფარსანგი, და მივიდნენ ზღვის ნაპირას ტრაპეზუნტში, მკიდ- როდ დასახლებულ ელინურ ქალაქში ექსიანის პონტოზე, სინოპელთა მიერ კოლხთა ქვეყანაში დაარსებულ ახალშენში“ (ანაბაზისი IV, 8, 22).

² წინა წიგნში მოთხრობილია, თუ როგორ მივიდნენ ელინები ზღვის ნაპი- რას ეგქსიანის პონტოში, ელინურ ქალაქ ტრაპეზუნტში (იქვე V, 1, 1).

³ ოროდესაც ჩვენ მივედით ელინურ ქალაქებში, მაგალით.დ, ტრაპე- ზუნტში... (იქვე V, 5, 14).

⁴ *Κελτζήνη* A.

⁵ ხელნაწერებში იწერია *Σουτῆτης*, შესწორებულია ბანდუოიუსის მიერ B. Vulcanius-ის გამოცემის მიხედვით

⁶ მეფეთა IV, 17, 6: „მეცხრეა წელსი ოსიასსა აღილო მეფეჲან ასურის- მან სამარია, და წარიყვანა ისრაელნი ასურსა შინა, და დააშენა ივინი აღაჲს (ქალაქი) მდინარეთა ზედა გოზანიასათა (Ἰντζა) და სახლვართა შინა მიდელ- თასა“.

ჯანთ¹. ἔλαξε δὲ τὴν προσωνυμίαν ἑლებμα და დაასახლეს ისინი-
 τὸν καλεῖσθαι Χαλθία ἐκ τῆς მდინარე გვიზანზე, ხალდიან თა-
 τὸν Περσῶν προσηγορίᾳ; καὶ τῆς ეისი სახელი შიილო სპარსთა-
 αὐτῶν ἄρχαιογόνου πατριῶς; Χαλ- (შიერ) შიციმული სახელწოდები-
 θίας, ὅθεν καὶ Χαλθίαισι προσνο- საგან ლი მათი პირვანდელი სამ-
 μιᾶζονται (CB III, 30). შობლოსავან, ხალდისავან, საი-
 დანაც ისინი ხალდეველებად იწოდებიან.

¹ Γοζιανῶ V, Γοζιανῶ C. თუ რომელი მდინარეა ეს, არ არის გამოჩე-
 კებული.

იოსებ გენესიოსი

იოსებ გენესიოსი X საუკუნის შუა წლების მოღვაწეა და ეკლესიის იმ მეცნიერთა ჯგუფს, რომლებიც თავის გარშემო შემოიკრიბა კონსტანტინე პორფიროგენეტმა და რომელთა დახმარებითაც მან გაშალა თავისი სამეცნიერო-ლიტერატურული მუშაობა (იხ. ზემოთ გვ. 220).

კონსტანტინე პორფიროგენეტის დავალებით გენესიოსმა 945-959 წლებში დასწერა საისტორიო შრომა „მეთობანი“ (Γενεσιαια Βιβλια:α). შრომა ოთხი წიგნისაგან შედგება და შეიცავს 813-867 წლების ისტორიას, საკმაოდ ტენდენციურად დაწერილს.

I წიგნი — ლეონ V-ის მეფობა (813-820 წ.წ.)

II წიგნი — მიხეილ II ამორგველის მეფობა (820-829 წ.წ.)

III წიგნი — თეოფილეს (მიხეილ II-ის შვილის) მეფობა (829-842 წ.წ.)

IV წიგნი — მიხეილ III-ის (თეოფილეს შვილის) მეფობა (842-867 წ.წ.)

შეოთხე წიგნს დამატების სახით დართული აქვს ბასილ I-ის მეფობის ისტორია.

გენესიოსი სარგებლობს როგორც ზეპირი, ისე წერილობითი წყაროებით: ზეპირ წყაროდ მას ჰქონდა მიხეილ III-ის დროინდელ მოღვაწეთა გადმოცემები, ხოლო წერილობით წყაროებად — ნიკიფორე კონსტანტინეპოლელის ბიოგრაფია, ნიკიტა დავით ჰაფლაგონელის მიერ დაწერილი ბიოგრაფია ივნატი პატრიარქისა და გიორგი ანბარტოლის „ქრონოგრაფია“¹.

გენესიოსის „მეთობათა“ დამუშავების დროს გამოვიყენეთ: *Genesis, ex recognitione Caroli Lachmanni*. *Вопные* 1834 (ბონის კორპუსის 49. ტომში, თეოფილაქტე სიმოკატასთან ერთად).

Сборник документов по социально-экономической истории Византии. Москва 1951, стр. 115-120.

Е. Э. Липшиц, *Восстание Фомы Славянина и византийское крестьянство на грани VIII—IX в. в.*: ВДИ 1939, № 1, стр. 352-365.

¹ იხ. *Очерки по истории Византии*, под редакцией В. Н. Беневсича. Вып. III (1913), стр. 82-84.

ქართველების მონაწილეობა თომა ხლავის აჯანყებაში

Ἄκριως δὲ, ὡς φασιν, ὁ Θε-
μίας τὸν Μιχαὴλ βασιλεύσαντα,
ταχέως νεωτεριστὸν πολυάνθρω-
πον ἐντυρεύεται: κατ' αὐτὸν. ἀν-
έκασθεν γὰρ ἀλλήλοις ἀντιπεπον-
θότως διίσταντο: καὶ ὁ μὲν Μι-
χαὴλ παραπαντὸς τῶν τῶν ἀνατο-
λικῶν στρατεύματος ἐτύγγανε
στρατηγός, οὐχ ἦτον δὲ καὶ
ἐπίμαχος ἀπὸ τοῦ τῆς πατριδος
αὐτοῦ Ἀθιγγάνων πληθῶν ἐκτρα-
φούσης, ὡς ἔοικε, καὶ διὰ τὸ τῆς
γλώττης ἐλάττωμα καὶ τὸ μὴ
ἔκωνός ἔχειν τισι πρὸς ἀνδρείων
νομιζεσθαι, ὁ δὲ Θεμίας πᾶσι
φιλοστροφούμενος διὰ τὸ τὸ ἀν-
ρειόφρον ἔσχεττον καὶ ἀστεῖον
καὶ εὐπροσίγγορον, καὶ τῶν βελ-
τίστων οὐκ ἐλάττωμενος Λέοντος,
εἰ καὶ στυφίλων τῇ γένει, πρὸς
δὲ καὶ γηραιὸς ὢν, τὸν πόδα πεπύ-
ρωτο. οὕτως οὖν κατὰσχὼν τοὺς
τῶν θηλοσίων φόρων πάντας ἀπα-
τητὰς ἐγγράφως τὰς νενομισμέ-
νας ἀπακληροῦτο εἰσπραξίαις, ἐξ ὧν
διανομὰς ἐν λαοῖς ποιησάμενος
στρατηγασίας: κατὰ τὸν Μιχαὴλ
ἐγκρατὸς διατίθησιν. οὐδείς δὲ
τῶν ἐξ ἀνατολῆς ὀρμηγμένων ἀπε-
λιμπάνετο, οὐδὲ τῆς ἐσπέρας ἀν-
τῆς, οὐ τῶν ἐξ ἔθνων ἐπηλάνθων,
οὐκ αὐτοχθόνων, οὐ γε:τωνόντων,
οὐ τῆς θευλικῆς μοίρας ἕσον πα-
ρῆν μισοδέσποτον, οὐχ ἔλοκληρῶν

ამბობენ, რომ როგორც კი
გაიგო თომამ მიხეილის გამეფების
შესახებ, სწრაფად მოაწყო მის
წინააღმდეგ დიდძალი ხალხისა-
გან შეთქმულება და გადატრია-
ლება განიზრახა. ისინი იმთა-
ვისვე განსხვავდებოდნენ ერთი-
მეორისაგან: მიხეილი მთელი
აღმოსავლეთის ჯარის სტრატე-
გოსი იყო, მაგრამ ის დიდი წუნი
ჰქონდა, რომ ერთი მხრით ისეთი
კეთხილანი იყო, რომელსაც მრავ-
ალი ათინგანი¹ მოუყია, ხოლო
მეორე მხრით, როგორც ჩანს,
იმიტომაც იყო დასაძრახნი, რომ
ენის მანკი ჰქონდა და არც
თუ საკმარისად მამაც ვაყვაცად
ითვლებოდა. თომა კი ყველას
უყვარდა როგორც მისი სიმამა-
ციისათვის, ისე თავაზიანობისა და
სასიამოვნო სიტყვა-პასუხისა-
თვის, არც ლეონს ჩამოუვარდე-
ბოდა თავისი კარგი თვისებებით,
თუმცა სკვითური წარმოშობი-
საც იყო, სიბერისკენაც მიხრილი
და თეხმოტეხილი. აი, ამან (ე. ი.
თომამ) ხელთ იგდო სახელმწიფო
გადსახადების ამკრეფნი, წერი-
ლობითი ბრძანება გასცა ჩამო-
ერთმიათ შეკრებილი გადასახა-
დები და ისინი ხალხს დაურბოა.
ხალხის ამნაირი მიმხრობით მან
ძლიერი ჯარი შეკრიბა მიხეილის
წინააღმდეგ. არც აღმოსავლელ-

¹ ათინგანები, ანუ მელქისედეკიტები განსაკუთრებულ სტატუს წარ-
მოადგენდნენ.

ἐθῶν, κατὰ διαφόρους καιρούς: οἱ οὐκ αὐτῷ προσερχόμενοι καὶ συνείποντο, οἱ μὲν κατὰ γῆν, οἱ δὲ κατὰ θάλασσαν, νέη Ἐβραίων καὶ ἱεροσολίταις: ἀναφανέντι, ὡς ἐντεθεῖεν καὶ πάντα τὰ θέματα τῶν τοῖς στρατηγοῖς σπένδασθαι τούτῳ συνέβαινον, Ὀλίβανος γόνου, τῶν τῶν Ἀρμενιῶν στρατηγῶντος, τούτους παρνοίαις ἐπιπεθεῖς ἄγοντας, καὶ Κατάκωλα τῶν Ὀβυκίων τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ γε προσκειμένων. καὶ τούτων ἐπιβουλεύσας τὸ κληθεὶς κατὰ τῶν ἱεροφύλων, ὅσα καὶ τοὺς Σαρακηνούς ἐπ' ἀθείας λαβέσθαι: καὶ πάσας νήσους καὶ χώρας κατακλιθεῖσθαι, καὶ καθέξειν βίαν αὐτάς, εἰ μὲ μετὰ ταῦτα τούτοις διὰ πᾶσιν φήμης ἀνανταγώνιστος ἢ θωμάς ἀνεδέδακτο. δι' ἧ καὶ παύεται πρὸς αὐτοὺς κηρυχέσθαι τρόπον τοιοῦτον, πανούργως ἐνδεδεσθῆς: ὅτι αὐτοῖς βουλητῶν ἱσχυρῶν ἐκείνου καμπληθεῖ: θυμῶμαι καταπλαγεῖσιν. διαπέμπεται: οὐκ πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην ἀνακαλέσμενος, πᾶσι δὲ μέλλον συνασπισμῶν, ὅτι βασιλευσὶς ἀντιθέσθαι ἀποπίπτει.

არ დაებრუნებინა უბრძოლველად, თავისი დიდი სახელგანთქმულობის წყალობით. ამის გამო მან სკადა მათთან მოლაპარაკება იშნაირად, რომ ეშმაკურად შოატყუა და მათ, ნისი უამრავი ჯარით

თავან აკლდა ვინმე, არც თვით დასაველეთავან, არც უცხოტომელთავან, არც ადგილობრივ მკვიდრთავან და არც მეზობელთავან, არც ვინმე იმათავან, ვინც მონურ ბედში იყო და ბატონობდა, არც მთელ ტომთავან იყო ვინმე, რომ ისინი სხვადასხვა დროს არ მოსულყენენ მასთან— ზოგნი სმელეთით, ზოგნი ზღვით— და არ მიწხრობოდნენ მას, ერთმორწმუნეთა შორის მოვლენილ ახალ ქსრქსს, ისე რომ შენდევ ყველა თემი¹ თავიანთი სტრატეგონებითურთ მას ეახლა კავშირის შესაკრავად; მხოლოდ არმენიაცთა თემის სტრატეგონი ოლვიანე, რომელსაც ეს არმენიაცები თავისი ფრთხილი ხელმძღვანელობის მორჩილებანი ჰყავდა, და ოფსიციონის თემის სტრატეგონი კატაკილა მიხვილ ნეფის ერთგულნი დარჩნენ. და ისე გაიზარდა რიცხვი თვის ტომთა წინააღმდეგ მებრძოლებისა², რომ სარკინოზები თავისუფლად და უშინრად არბევდნენ მთელ კუნძულებსა და ქვეყნებს, და მთლადაც დაიპყრობდნენ ნათ, რომ ამის შემდეგ თომას ისინი უკან ამის შემდეგ თომას ისინი უკან

¹ იფლისხმება ბიანტიური სამხედრო-ადმინისტრაციული ერთეულები (მამათა).

2. ი. გახლდა შინური ბრძოლა, სამოქალაქო ომი. კლასიკურ ბერძენულში არის მხოლოდ ხნა ბასილუს.

გაკვირვებულთ: შეპირდა სურვილების ასრულებას. და, აი, გზაენის მათთან მოციქულებს და წინადადებას აძლევს შეყრან მასთან ზავი, ან უფრო მეტი, კავშირი შეყრან და მხარი დაუჭირონ მეთვის წინა-აღმდეგ მონაცობილ აჯახყებას.

Ποιείται τοίνυν σπονδὰς μετ' Ἀγαρηθῶν, εἰδήσει τὸν ἀντὼν ἀρχηγόν, ἀναδείξει στέφανος βᾶσι- λειον παρὰ τὸν ἀρχιερέως Ἀντι- χείας Ἰῶβ, εἶτα μετ' Ἀγαρηθῶν, Ἰνδῶν, Αἴγυπτίων, Ἀσσυρίων, Μι- θῶν, Ἀβασγῶν¹, Ζιχῶν Ἰβήρων, Καβείρων², Σκλάβων, Ὀννων, Βανθῆλων, Γετών καὶ ἕσοι τῆς Μά- νεντος ββαλურიᾶς μετρίχων, Λαζῶν τε καὶ Ἀλκων, Χάλδων τε καὶ Ἀρμενίων καὶ ἐτέρων παντοίων ἔθνων πολυθρόνηλητων πανστρα- τῶν στρατοπεδευσάμενος ἀπάσης τῆς ἀνατολῆς ἐκურύσασεν, τελευ- ταίον μέρει τοῖς κατὰ Θράκην προσεμπελάσας· ἐλεπολεῖν τὴ Βυ- ζάντιον ἐκβιάζεται· ἰκπεθεῖν ἐνέπ- λους καὶ πατροβουλίσταῖς τοῖς ὑπὸ χεῖρα παύσας, ἔτι καὶ σφενδονίσταῖς γε καὶ πελταστῶν ἀμέτρους ἐπι- ρωννύμενος, προσέτι μὴν καὶ πολι- αρχητικῶς οὐκ ἐλίγους τεχνάσ- μασι κρατύνόμενος. μεθ' ὧν πελ- λάκις τοῖς κατ' ἠπειρον ταίχισι προσβάλων ἀπρακτος ἀποκρούσεται, τὸν βᾶσιλικῶν παιδὸς Θεοφίλου³

ამგვირად, თონა კავშირს ჰყრავს აგარიანებთან, მათი წინა- მძლოლის ნებართვით, და სანჯეო გვირგვინს იღვამს ანტიოქიის მღვდელმთავრის (პატრიარქის) იოვის¹ ხელით; შემდეგ შექმნა სახელგანთქმული საერთო ჯარი აგარიანთა, ინდთა, ეგვიპტიელთა, ასირიელთა, ნიდიელთა, აბაზგ- თა, ჯიჯთა, იბერთა, კადირთა², სლავთა, ჰუნთი, ვანდალთა და გეტთაგან, და ყველა იმთაგან, ვინც მანის მწველუმბლობას იზიარებდა, აგრეთვე ლაზთა და ალანთაგან, ხალღთა და არმენი- ელთაგან და ყოველგვარ სხვა ტომთაგან შექმნა ჯარი და ნთელ აღმოსავლეთში გაბატონდა: დი- სასართლ, როდესაც მიუახლოვდა თრაკიის მხარეებს, განიბრაზა ალყა შემოეოტყა და აღლო ბიზან- ტიონი: თონას განკარგულებანი იყვნენ კარგად შეიოაოლებული ცხენოსნები, ქვისმტყორცნელი ქვეითა ჯარი, აგრეთვე მეშურ- დულენი და უანრავი პელტას- ტები; გარდა ამისა, ძლიერი იყო

¹ „თეოფანეს გამგარძელებელი“ იოვის ნაცვლად ანტიოქიის პატრიარქად ასახელებს იაკობს.

² ხელნაწერებშია Ἰ.Νοδίου, რაც დამწერლობის ნიდაგზე წარმონოხილი შევდომს უსდა იოს.

³ ლაიუციოს ხელნაწერში (L) სწერია Ζεφίριος.

⁴ თეოფილი — მიხეილ II-ის შვილი, რომელიც შემდეგ მფლობდა 829—842 წლებში.

αὐτοῖς ἐπιόντας καὶ διαγυναιζόμε-
νου τὰ μέλισσα, ἀλλ' ἂ μὴν καὶ
τοῦ πατρὸς Μιχαὴλ ἐσθ' ὅτε ἴππε-
ύοντος καὶ τοῖς ἵππευαυτοῖς ἐπι-
φαιόμενα αὐτῶν χειρῶν.

ქვეყნულ იქმნა, რადგან უფლისწული თეოფილე თავს დაეცა მათ და
სასტიკად შეგებრძოლა, გარდა ამისა თვით მანაც, მიხილი, ფარუ-
ლად გამოხდა და საკუთარი ძალებით შეუტია მოწინააღმდეგეებს.

"Ὅθεν ἀμύχανῶν ἔθωπεξ καὶ
ἐπὶ νηυμαχίαν προέρχεται, πολλῶν
ἐκκλῶθων σφραῖων ἐπαχόμενος, κα-
κείσε παρὰ πλεῖσταῖς ἐνδυσταχέι-
αὐταὶ γὰρ τῆς πολεμικῆς πυρὶ κατα-
νάλωντο, τῆς περὶ τοῦτου παρὰ
βραχὺ τὸ πρὶν δι' ὀλλυμένης εἰδή-
σεως¹, τρυκαῖα δὲ οὐτως ἀνευ-
ρεθεῖσθαι. Καλλίνικος τις τῶν ἐξ
Αἰγύπτου, ἀνὴρ ἐχέφρων καὶ αὐτὸς
μόνος εἰδήμον ἰδίᾳ, παρρησιασά-
μενος ἔφη τῆ βασιλεῖ κατὰ θάλα-
σσαν, εἴπερ προῖκτο. Ἐς τεχνικῶς
τῶν συνθεῖς τοῖς νηυάρχαις ἐπε-
χρήρησαν.

წინააღმდეგ საბრძოლველადო. და მან ოსტატურად შეამზადა ეს
ცეცხლი და ნავარებებს მიაწოდა.

Ἐπὶ τρισὶ δὲ ἔδειχται ἐνεωτε-
ρήσασθαι ἕταστον (CB, 32—34).

სამი წლის განმავლობაში გა-
ნებრძობდა უბედური თომა აჯან-
ყებას.²

¹ იგულისხმება ე. წ. „ბერძნული ცეცხლი“, რომელიც პირველად გამოი-
ყენეს ბიზანტიელებმა 673 წელს არაბებთან ბრძოლაში კონსტანტინეპოლის
მისადგომებთან. ამ ცეცხლის გამოგონებას ვადმოცემა მიაწერს ინჟინერ კალი-
ნიკეს. გენესიოსს კი კალინიკე მიიჩნია ამ ცეცხლის აღმადგენლად მიხეილ
II-ის დროს.

² ამ თავში გენესიოსი მოვეითხრობს იმ აჯანყების შესახებ, რომელიც
სათავეში ედგა თომა სლავი და რომელსაც ადგილი ჰქონდა 822—824 წლებში.
თომას წარმოშობის შესახებ სხვადასხვა ცნობებია დაცული. გენესიოსის
ტექსტი იგი სკვითი იყო (სხვა ადგილას მას ნათქვამი აქვს, რომ თომა სომეხი

არმენიელთა წარმოშობა

“Hy žē tē yēve: xaxē tawšyay ლეონი¹ ნარევი წარმოშობისა
 37 'Ašaršimay xal 'Aryšimay ან- იყო, ასირიელთაგან და არმე-
 742, tōy šēšay yēvnyēšōy žē- ნიელთაგან, — რომელნიც საკუ-

იყო). თუთვანეს გამგრცელებლის სიტყვით თომა სლავი იყო, ხოლო სვიმეონ მადისტროსი მას „რომაელს“ (ე. ი. ბიზანტიელ ბერძენს) ეძახის. პირველად პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოვიდა თომა IX საუკუნის პირველ წლებში: ის თანაგანმზრანელი იყო ვარდანისა, რომელმაც 803 წელს აჯანყება მოაწყო იმპერატორ ნიკეფორუს წინააღმდეგ სამეფო ტახტის ხელში ჩაგდებას მიზნით და დამარცხდა. ამ აჯანყების შედეგად თომა გაძევებულ იქმნა ბიზანტიის საზღვრებიდან და ხალხის სამფლობელოში ცხოვრობდა. გაძევებიდან დაბრუნების შემდეგ (ლეონ V-ის მეფობაში) თომა დანიშნულ იქმნა ტურმაჩუად. ჯერ კიდევ ლეონის მეფობის ბოლო ხანებში თომა შეუდგა სამზადისს ძალაუფლების ხელში ჩასაგდებად. 820 წელს რომ ლეონი მოკლულ იქმნა და მიხეილ II გამეფდა. გენერალმა თომამ, რომელსაც უკვე დიდი წინასწარი სამზადისი ჰქონდა ჩატარებული, აჯანყება მოაწყო ბერძენ ახალის და ამ აჯანყებაში ჩაითრია მცირე აზიისა და კავკასიის მრავალი ტომი, მათ შორის აბჯრებიც. აბაზგებიც და ლაზებიც. აჯანყებამ შიილი სოციალური ხასიათი და სწორედ მოსახლეობის დაბალი ფენები, რომლებიც ამ აჯანყებიდან ელოდნენ ბატონთა უღლის ვადგდებას, მრავლად მონაწილეობდნენ აჯანყებაში. მაგრამ აჯანყებას არ ჰქონია ორგანიზებული ხასიათი და არც კლასობრივი მიზანდასაბულობა: თომა, როგორც წყაროებიდან ჩანს, სრულიადვე არ ჰქონია მიზნად არსებული წვობილების ხისტიმის შერყევა, იმ მიზნით რომ გაემარჯვა და სამეფო ტახტი ხელში ჩაეგდო, იგი თავის მანჯში თავს უყრიდა ყველა უკმაყოფილო ელემენტს: ხატისთავჯანისმცემელ ბერ-მონაზვნებს, რომელთაც არ მოსწონდათ ბატონმებრძოლ კისართა საკანონმდებლო პოლიტიკა, კეისრის კარზე პატივ-აყრილ დიდებულებს, რომელნიც თავისი დიპლომატიური თანამდებობების აღდგენაზე იყენებოვნენ. ერთი სიტყვით, აჯანყების მონაწილეთა შემადგენლობა შეტად კრები იყო: იქ იყვნენ გაერთიანებული ერთიმეორისათვის კლასობრივად უცხო ელემენტები. ამიტომ გასაგებია, რომ აჯანყება, რომელიც სამ წელს (822—824) გაგრძელდა, დამარცხდა. მიუხედავად ამისა, შეტად აჩუქდისხმოა აჯანყების მონაწილეთა შემადგენლობის შესწავლა, რადგან ამით ჩვენ შევძლებთ იმ მიხეხების გარკვევას, რომლებიც აიძულებდნენ. მაგალითად, თესალონიკის სლავებს, ან იბერებს, აბაზგებსა და ლაზებს აჯანყებას მოხმობდნენ.

ოსტ გენსიოსი პირველი ძირითადი წყაროა, რომელიც თომას აჯანყებაზე მოგვითხრობს. გენეაიოსის ცნობებზე დეტალდობით იმავე აჯანყებაზე მოგვითხრობს თეოფანეს გამგრცელებელი (Theophanes Continuatus). გენსიოსის ცნობების სინამდვილეს ადასტურებს მიხეილ II-ის წერილი ლუდოვიკოსადმი, რომელშიც თომას მოშორება შორის დასახელებული არიან იბერები, აბაზგები და სომხები (იხ. E. შ. Ипшиц, Восстание Фомы Славянина: ВДМ 1939, № 1)

¹ ლაპარაკია ლეონ V-ზე, რომლის მეუბის ისტორიას მიუძღვნა გენსიოსმა თავისი შრომის I წიგნი.

Ξαναστάντων αὐτοῦς τε μακρονη-
σαμένων καὶ πρὸς τοὺς τῶν Ἀρμε-
νίων χωρίοις κατὰ ψυχθεῖαν ἐν-
στατησάντων, ἀκάεισε τὸν ἀνίμα-
ρον θήρα τεκεῖν· ἐξ ὧν ἐτερογε-
νὲς τὴν τεράστιον κερχημάτκεν.

სხვა ჯიშის რაღაც საკვირველები

Ἀρμενίους δὲ φασι· ἐξ Ἀρμέ-
νου κληθῆναι τὸν ἀπὸ Ἀρμενίου
πόλεως Θεσσαλίας, ὅς Ἰάσον·
συνεστράψασεν.

Ἐκκρατῆκε· δὲ λέων τῆς βου-
λείας ζ' ἔτος· καὶ μῆσι ε' κατὰ
θῆραν ὑφίστατο ἐμμανῶς ἀνίχησάμε-
νος (CB, 28—29).

თარი მშობლების: წინააღმდეგ.
აჯანყდნენ, ისინი მოკლეს და არ-
მენიელთა ქვეყნების საზღვრებში-
ლტოლვილებად დაბინადრდნენ.
რომ იქვე ეს მოუთენიერებელი
მხეცი დაეზადებინათ. მათგან
გაჩნდა.

ამბობენ, რომ არმენიელებმა
ეს სახელი მიიღეს ვინმე არმენი-
საგან, რომელიც თესალიის ქა-
ლაქ არმენიდან იყო და იაზონთან
ერთად ილაშქრა.

ლეონმა იმეფა შვიდ წელსა-
და ხუთ თვეს, და მაღალი ღმერ-
თის მიმართ სულელურად ამა-
ყობდა.

გიორგი ამარტოლი

გიორგი ამარტოლი (Γεώργιος Ἀμαρτολής) ავტორია „ქრონოგრაფიისა“, რომელიც შინ მიხეილ III-ის მეფობაში (842—867) დასწერა და რომელიც წარმოადგენს მსოფლიო ისტორიის ადამიდან კეისარ თეოფილეს გარდაცვალების წლამდე (842 წ.). აიხსნელების სათაურია: „შემოკლებული ქრონიკა, სხვადასხვა ქრონოგრაფთაგან და განმმარტებელთაგან ამოკრუთილი და შედგენილი ცოდვილი მონაზონის გიორგის მიერ“ (Χρονικὸν συντομὸν ἐκ διαφόρων χρονογράφων τῆς καὶ ἐξήγηται σὺν κλειῶν καὶ συντεθειὲν ὑπὸ Γεωργίου ἀμαρτολῆ μοναχὸς).

თავის „ქრონოგრაფიაში“ გიორგი მტრულად ეკიდება ხატისმებრძოლ კეისრებსა და მათ მიმდევრებს. რელიგიურ საკითხებზე „ამათთან დაკავშირებით თუ დაწვრილებით მსჯელობს ბერძენთა შიშოლოგიაზე, პლატონის მოძღვრებაზე, ყერპთაყვანისმცემლობაზე, სარკინოზთა სარწმუნოებაზე და სხვა ამგვარზე. „ქრონოგრაფიაში“ ისტორიული ამბებიც საკმარისი სისრულით არის მოთხრობილი და ეპოქის საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრებაც ასახული. ამით აიხსნება, რომ გიორგი ამარტოლის „ქრონოგრაფია“ ფართოდ გავრცელებული სახელმძღვანელო იყო მსოფლიო და ბიზანტიის ისტორიისა. მას, როგორც ჩანს, სახელმძღვანელოდ იყენებდნენ მეზობელ ქვეყნებშიც. სლავურ ქვეყნებში ადრევე გადაითარგმნა ის და ცნობილია მისი ბულგარულ-სლავური და სერბულ-სლავური რედაქციები¹. ქართულადაც ითარგმნა იგი XII საუკუნის დასაწყისში არსენი იყალთოელის მიერ².

გიორგი ამარტოლის რამდენიმე გამგრძელებელი გამოუჩნდა და მათ მოახრობა გააგრძელეს: ზოგმა 948 წლამდე, სხვებმა — 1071, 1081 და აგრეთვე 1142 წლამდისაც.

¹ იხ. В. М. Истрия, Хроника Георгия Амартола в древнем славянском переводе, том I. Пгр. 1920; том II, Пгр. 1922.

² იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, გიორგი ამარტოლის ქრონოგრაფი, ნაწილი I (ტექსტი), თბ. 1920; ნაწილი II (გამოკლევა), თბ. 1926; გ. ქვიციანიძე, ქართული თარგმანი გიორგი ამარტოლის ქრონოგრაფისა: ტოტუბები I, თბ. 1936; კ. ჯიჯილაძე, „რუსთაველის კრებული“, თბ. 1938, გვ. 141—143.

ხელთ გვქონდა ტექსტი და თარგმანი:

Georgii Monachi Chronicon, edidit Carolus de Koor.
I—II. Lipsiae 1904 (Teubner).

ბრონოლრაფი გიორგი მონაზონისაჲ, გამოცემა
სიმ. ყაუხჩიშვილისა. თბილისი 1920 (ეს ძველი ქართული თარგმანე
წყდება თეოდოსი I-ის მეფობაზე).

იაფეთი და მისი მოღვაძე

Καὶ γίνεται διχρητισμὸς ἦτοι
διασπορὰ τῶν υἱῶν Νῶε καὶ τῶν
ἐξ αὐτῶν γαγγηθέντων.

Ὁ μὲντοι Σήμ ἐγέννησε τὸν Ἑλάμ
καὶ τὸν Ἀσσοῦρ καὶ τὸν Ἀρφα-
ξᾶδ καὶ τὸν Λοῦθ... ὁ δὲ Ἰάφεθ
τὸν Γάμαρ καὶ τὸν Μαγῶν καὶ
τὸν Θήρα καὶ τὸν Ἰουῶν καὶ τὸν
Ἑλισᾶ καὶ τὸν Θωβὲλ καὶ τὸν Μοσῶχ καὶ τὸν Μαῶθαι.

Μετὰ γὰρ τὴν σύγχυσι... κατ-
ακληροῦνται τῷ μὲν πρωτοτόκῳ
υἱῷ Νῶε Σήμ ἀπὸ Περσίδος καὶ
Βάκτρων ἕως Ἰνδίας καὶ Ἰνδο-
κουρσῶρων τὰ πρὸς ἀνατολήν, τῷ
δὲ Χάμ ἀπὸ Ἰνδοκουρσῶρων ἕως
Γαδείρων τὰ πρὸς νότον, τῷ δὲ
Ἰάφεθ ἀπὸ Μῆθειας καὶ ἕως
Γαδείρων τὰ πρὸς βορρᾶν.

Αἱ δὲ λαχοῦσαι χώραι τῷ μὲν
Σήμ εἰσὶν αὗται: Περσίς, Βακ-
τριανή, Ἑρκανία... τῷ δὲ Ἰάφεθ
Μῆθεια, Ἀλβανία, Ἀρμενία μικρὰ
καὶ μεγάλη, Καππαδοκία, Παφ-
λαγονία, Γαλατία, Κολχίς, Βοσ-
πόρη, Μαιώτις, Αἰθῆς, Σαρμάτις,
Ταυριανίς, Βουταρνίς, Σχυθία,

და მოხდა განყოფა ანუ გან-
თესვა ნოეს ვაჟებისა და მათგან
შობილთა.

და სემმა შვა ელანი, ასური,
არფაქსადი, ლული... ხოლო ია-
ფეთმა შვა გამერი, მაგოგი, თი-
რა, იოვანი, ელისა, თომეღი,
მოსოხი და მადი.

შერევის შემდეგ... წილად ხვდა
ნოეს პირმშო ვაჟს სემს ქვეყნებში
სპარსეთიდან და ბაქტრიიდან
ვიღრე ინდოეთამდე და რინო-
კურურამდე აღმოსავლეთის ქვეყ-
ნები; ქამს შეხვდა რინოკურუ-
რიდან ვიღრე დაღობამდე სამხ-
რეთის ქვეყნები, ხოლო იაფეთს
მიდიიდან ვიღრე დაღობამდე
ჩრდილოეთის ქვეყნები.

ხოლო სემს შეხვდა წილად ეს
ქვეყნები: სპარსეთი, ბაქტრიანე,
პირკანია (და სხვა ქვეყნები)...
იაფეთს კი შეხვდა: მიდია, აღ-
ბანეთი, სომხეთი როგორც მცო-
რე ისე დიდი, კაპადოკია, პაფ-
ლაგონია, გალატია, კოლხეთი,
ბოთრონი, ნეოტისი, დერბისი.

Θράκη, Μακεδονία, Δαλματία, Μολοσσία, Θρακία, Αχαΐα, Βοιωτία, Αίτωλία, Ἀττική, Ἀχαΐα, Πελοπόννησος ἢ καὶ Πελοπόννησος, Ἀρκαδία, Ἡπειρώτις, Ἰλλυρία, Δυκινίτις, Ἀδριακὴ, ἐξ ἧς τὸ Ἀδριακὸν πέλαγος. ἔχει δὲ καὶ γήσους Βρετανίαν, Σικελίαν, Ἐβροίαν, Ῥόδον, Χίον, Δέσην, Κυθῆραν, Ζάκυνθον, Κεφαλληνίαν, Ἰθάκην, Κέρκυραν, καὶ μέρος τι τῆς Ἀσίας τὴν καλουμένην Ἰωνίαν, καὶ ποταμὸν Τίγγριν τὸν διαρρίζοντα μεταξὺ Μηδείας καὶ Βαβυλωνος (ἰβ. Boor, 54—56).

სარმატია, ტავრიანისი, ბუტარნისი, სკვითია, თრაკია, მაკედონია, დაღმატია, მოლოსი, თესალია, ლოკრია, ბეოტია, ეტოლია, ატიკა, აქაია, პელგონისი, რომელსაც პელოპონესიც ეწოდებდა, არკადია, ეპიროტისი, ილირია, ლიბნიტი, აღრიაკის ზღვა. აქვს მას აგრეთვე კუნძულები: ბრეტანია, სიცილია, ევბეა, როდოსი, კიოსი, ლესბოსი, კითერა, ზაკინთი, კეფალენია, ითაკე, კერკირა და ნაწილი აზიისა, ეგრეთწოდებული იონია, და მდინარე ტიგროსი, რომელიც ნილოსსა და ბაბილონს შუა არის.

ქართველთა და სომეხთა მოქცევა

Ἐπὶ τούτου γὰρ τοῦ μακαρίου ἰ καὶ οἱ ἐνθότεροι Ἰνδοὶ καὶ Ἰβη-
ρος προσήλυτον τῆ ἀγίῳ βαπτισ-
ματι, καὶ οἱ Ἀρμένιοι τελείως
ἐπίστευσαν μετὰ καὶ τοῦ βασιλέως
αὐτῶν Τηριδάτου διὰ τῶν πολε-
μῶν μάρτυρος καὶ μεγάλου Γρη-
γορίου ἀρχιεπισκόπου αὐτῶν (ἰβ.
Boor 502, 11 15).

ამ ნეტარი კონსტანტინეს¹
დროს წმინდა ნათლისღება ნი-
ილეს აგრეთვე შინაგანმა ინ-
დებმა² და იბერიელებმა. სომ-
ხებმაც სრულიად ირწმუნებს
ქრისტე თავის მეფესთან ტირო-
დატესთან ერთად მათი ღვაწლ-
შრავალი მოწამისა და მთავარ-
ეპისკოპოსის დიდი გრიგოლის
მეშვეობით³.

¹ ეს ამბავი მოთხრობილია კონსტანტინე I-ის მეფობის ისტორიის შემ-
ცნო თავში, ასე რომ აქ იგულისხმება კონსტანტინე მეფე, რომლის დროსა
მომხდარა, გიორგი ამარტოლის ცნობით, იბერიაელთა და სომეხთა გაქრისტიანება.

² „შინაგანი ინდების“ სახელით ეთიოპელები იხსენიებიან.

³ ძველქართულ თარგმანში ასე სწერია: «რამეთუ ამის ნეტარისა მეფი-
სა-ზე უშინაგანენსი ჰინდონი და ქართველნი მოუყდეს საღმრთოსა ნათლის-
ღებასა, და სომეხთა სრულიად ჰრწმენა ტიროდატეს თანა მეფისა მათისა
ღვაწლ შრავლისა მიერ მოწამისა და მთავარეპისკოპოსისა მათისა დიდისა გრი-
გოლისა (გვ. 262—263 ქართული გამოცემისა).

იბერიელი ბაკური

ΟΙ στρατηγοί... εις τὸν πόλεμον ἀνεψυχώθησαν, ἐξαρέτως δὲ ἰσχυροῦς, ἀνήρ τῆ πίστει· καὶ τῆ εὐσεβείᾳ καὶ τῆ ἀρετῆ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν σόμματος ἐνδοξοῦς, πάντας τοὺς πλησίον συγγένοντάς τούτου μὲν τῷ κοντῷ, τοῦτο δὲ τοῖς βέλαισι, ἔπειτα δ' ἕτε καὶ τῷ ἐξέει· ἐστρωγυνοῦσεν, καὶ τὰ πάριμα τῶν κολαμίων συνῆξυμίεντα καὶ συγχεκροτημένα διέρρηξεν καὶ διὰ μέσου τῶν πλείστων τῶν πεπτακώτων τὰς τάξεις διατάξας καὶ τοὺς σωρῆς τῶν νεκρῶν παρῶν πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψατο τὸν στρατὸν. καὶ τὸν ἀνέμου σφοδρῶς γενομένου ἐνβύγιος πρὸς τοὺς πόδας τῶν βλασίων ἐπίστω θεθεμῆσιον αὐτῶν τῶν χαιρῶν ἔχῃτε, κάκιστος τῆς αὐτῶν ἄσῃς καὶ τὸν πωλέμου τὸν ἔλεος ἐβύγιστο (de Boor 591—592).

სარდლები... საბრძოლველად გამზნევედნენ, განსაკუთრებით კი ბაკური, კაცი ყოველად ღირსეული როგორც რწმენითა და სათნოებით, ისე სულიერი და ხორციელი სიკეთით: ეინკ კი მი ახლოს მოხედებოდა, ზოგს შუბით დაანარცხებდა, ზოგს ისრებით, ზოგს კიდევ მახვილითაც. მან გაარღვია მტრის წყებანი, რომლებიც შვიდროდ იყენენ შვერთებული და შვეკრული, დამარცხებული ჯარის შუაში წყებები გასწი-გამოსწია, გვამების გორაკებს გვერდი აუხვია და თვით ტირანთან მივიდა. როდესაც ძლიერი ქარი ამოვარდა, ევგენიოსი, უკან ხელზე-შვეკრული მეტეს ფერხთით მიჰგვარეს, და ამით ბოლო მოეღო მის სიკოცხლესაც და ომსაც¹.

¹ აქ მოთხრობილია იბერიელი ბაკურის ბრძოლის შესახებ ევგენიოსის წინააღმდეგ. ევგენიოსი (Flavius Eugenius), ლათინური რიტორიკის ყოფილი პროფესორი და რომის იმპერიის დასავლეთ ნაწილში *magister scrinii*-ს თანამდებობაზე მათე, იმპერატორად გამოაცხადებინა ჯარს 392 წელს თეოდოსი I-ის მთავრობისაღნი შტრულად განწყობილმა, ე. წ. „წარაპოთელი პროტის“ მეთაურმა დასავლეთში, ფრანკმა არბოგასტემ. ამ უზუჩქატორ ევგენიოსის წინააღმდეგ თეოდოსიმ დიდძალი ჯარი წაასმა: ჯარი უმეტესად „მარბაროსებისაგან“ შედგებოდა; მარტო გუთი იყო თუი ათასი და მათ აღარინი წინამძღოლობდა. მრავალი სხვა სარდალიც ჰყავდა აქ თეოდოსის: წყაროები განსაკუთრებით იმხენიებენ სტილიონს, ა და ბაკურის, უკანასკნელს — როგორც *dominus domesticorum*. 394 წლის სექტემბრის პირველ ოციეებში მოხდა ბრძოლა მდინარე *Frididius*-თან (იტალიაში). ამ ბრძოლაში, როგორც გიორგი ამარტოლიც სწერს, თავი ისახელა ბაკურიმ. ისტორიკოსი ზოსიმე, რომელიც არბოგასტეს და ევგენიოსის ამბებს დაწვრილებით აგვიწერს, გააოგვეყენს, რომ ბაკური აა ბრძოლაში დიდუბა. ჩანს, გიორგი ამარტოლი ამავე წყაროს იმტრებდა, რომ დესაც წერს, რომ ფოიგიდუსთან ბრძოლაში „ბოლო მოეღო მის (ბაკურის) სიკოცხლს“. იხ. E. Stein, *Geschichte des spätromischen Reiches* I (1928), გვ. 325—334; ს. ყაუხჩიი შვილი, *ლიბანიოსი და ბაკურა: ქუთაისის პეფიასტ. შრომები* I (1940), გვ. 13—20; გ. გოხალი შვილი, *არის თუ აობა ბერსულ-ლათინური წყაროების ბაკური იბერიის მეფე? თბ.* 1947.

სვიდას ლექსიკონი

სვიდას (Συδαξ) სახელით მოღწეულია X საუკუნის შუა წლებში შედგენილი უაღრესად მნიშვნელოვანი ლექსიკონი. იგი განმარტებით-ენციკლოპედიური ხასიათისაა: ერთი მხრით იქ განმარტებულია მაშინდელი მკითხველისათვის გაუგებარი ძველი ბერძნული სიტყვები¹, მეორე მხრით მოაპოვება მოკლე თუ ვრცელი სტატიები ამა თუ იმ ძველ მოღვაწეზე ან გეოგრაფიულ პუნქტზე¹.

ლექსიკონის ავტორს ენობრივი ხასიათის განმარტებისათვის უსარგებლია ჰარპოკრატონის, ჰელადიოს ალექსანდრიელის (V საუკ.) და ევდემოსის ლექსიკონებით, აგრეთვე სქოლიოთა კრებულებით (მაგალითად, არისტოფანეს კომედიებისა და სოფოკლეს ტრაგედიათა სქოლიოებით), ხოლო საისტორიო ხასიათის სტატიებისათვის მისი წყაროა კონსტანტინე პოროფიოგენეტის კრებულებში მოთავსებული ნაწყვეტები ისტორიკოსთა თხზულებებიდან. მაგრამ კონსტანტინეს „ექსცერპტებთან“ შედარება ლექსიკონში მოყვანილი ციტატებისა გვარწმუნებს იმაში, რომ ლექსიკონის ავტორი უშუალოდაც იცნობს ზოგიერთ ისტორიკოსთა თხზულებებს (მაგალითად, აგათია სქოლასტიკოსსა და პროკოპი კესარიელს). ლექსიკონის ავტორი კარგად იცნობს აგრეთვე გიორგი ამარტოლის „ქრონოგრაფიას“.

ლიტერატურული ხასიათის სტატიებიდან ჩანს, რომ ლექსიკონის ავტორი კარგად იცნობს პომპროსს, ჰესიოდეს, პინდარეს, სოფოკლეს, არისტოფანეს და „ანთოლოგიას“; ევრიპიდეს, კომედიოგრაფებისა და ელინისტური პერიოდის პოეტთა ნაწარმოებებიდან ნიმუშები მას მოჰყავს, როგორც ჩანს, ლექსიკონებიდან და კომპილაციური კრებულებიდან.

ლექსიკონის ავტორად ბოლო ხანებამდე მიჩნეული იყო ვინმე სვიდა (Συδαξ). უკანასკნელი 20 წლის განმავლობაში სამეცნიერო ლიტერატურაში კამათია იმაზე, თუ რას ნიშნავს Συδαξ: არის ეს ავტორის სახელი თუ ნაწარმოების სათაურს წარმოად-

¹ ნიმუშები იხ. ქვემოთ მოყვანილ ნაწყვეტებში.

გენს. ამ კამათის შედეგად ჯერჯერობით შეიძლება დადასტურებულიად ჩაითვალოს, რომ:

1) ამ სიტყვის ორთოგრაფია არის *Σαββα*;

2) ეს ავტორის სახელი კი არ არის, არამედ ის პირველი სიტყვაა, რომლითაც იწყებოდა ლექსიკონის ხელნაწერი, მაშასადამე, ეს არის თხზულების, ასე ვთქვათ, სათაური;

3) ხელნაწერის ამ პირველი სიტყვის მიხედვით ევსტათიონის სალონიკელმა (XII საუკუნის ფილოლოგოსმა) თვითნებურად გააკეთა ავტორის სახელი *Σαββα*.

რატომ შეიძლებოდა რქნეოდა ლექსიკონს *Σαββα*? ეს სიტყვა სამხედრო ტერმინია და გვიან ხანებში ნიშნავს „თხრილს“, ხოლო უფრო ძველ საუკუნეებში, ყოველ შემთხვევაში IX საუკუნემდე, იგი ნიშნავდა „(ხის) სინაგრეს“, „ზღუდეს“, „საფარველს“ (რონელიც შეიძლებოდა ერთი ადგილიდან მეორეზე გადაეტანათ. ე. ი. მოძრავი ზღუდე იყო). და, აი, სვიდას ლექსიკონის ზოგიერთს ხელნაწერში თავში ასე სწერია: *Τὸ μὲν παρὰν ἱεραίου Σαββα, οὗ μὲν συναξάμενα: ἡ δὲ μὲν παρὰν σφαιρῆς* „წინამდებარე წიგნი არის *ε*სი-შაგრეა“, ხოლო მისი შემდგენელი არიან ბრძენი კაცები“. ეს ბინაწერი საბუთს აძლევს მკვლევართ ამტკიცონ, რომ ლექსიკონს ერქვა *Σαββα*, რაც სამხედრო ტერმინია, ხოლო ამ ლექსიკონის შემდგენელი (სυναξάμενα) ჯარისკაცები კი არ არიან. არანედ ბრძენი კაცებიო. აქედან ცხადია, რომ *ε*სკვიდა“ ლექსიკონიანთის შერქმეული მეტაფორული სახელია. ხოლო მის შემდგენელთა ვინაობა ჯერჯერობით უცნობია ჩვენთვის².

სვიდას ლექსიკონიდან ცნობების ამოკრეფის დროს ხელთ გვეკონდა:

Suidae Lexicon, ex recognitione Immanuelis Bekkeri. Berolini 1854.

Suidae Lexicon. Edidit Ada Adler. Pars I, Lipsiae 1928; pars II, L. 1931².

¹ აქ ნახშიარია სიტყვა *συναξάμενα*, რაც პირველ რიგში სამხედრო ტერმინია და ითქმის ჯარისკაცთა დაწყობაზე რაზმებად, ხოლო შემდეგ გოამატიკაშიც არის გამოყენებული (შდრ. „სინტაქსი“).

² იხ. F. Dölger, *Zur Suidae-Frage*: BZ 36 (1938), 36—57 და იქ აღნიშნული ლიტერატურა.

³ ადა ადლერიან გამოკებით სვიდას ლექსიკონი გამოსულია ხუთ წიგნად, ხოლო ხუთ მხოლოდ პირველი ორი წიგნი გვეკონდა ხელთ.

Ἄγαθία, σχολαστικὸς Μυρι-
ναίος, ὁ γράψας τὴν μετὰ Προκό-
πιον ἱστορίαν τὸν Καισαρέα, τὰ
κατὰ Βελισάριον καὶ τὰς ἐν Ἴτα-
λίᾳ καὶ ἐν Διβύῃ πράξεις, του-
τέστι τὰ κατὰ Ναρσῆν ἐν Ἰταλίᾳ
καὶ τὰ ἐν Δαξίᾳ καὶ Βυζάντιον
οὗτος συνέταξε καὶ ἕτερα βιβλία,
ἐμμετρά τε καὶ καταλογάδην, τὰ
τε καλούμενα Δαφνικὰ καὶ τὸν
Κύκλον τῶν νέων ἐπιγραμμάτων,
ὅν αὐτὸς συνήξεν ἐκ τῶν κατὰ
καιρὸν ποιητῶν· συνήχασα δὲ
Παύλῳ τῷ Σιλαγίῳ καὶ Μακε-
δόνην τῷ ἑσπέρῳ καὶ Τριβουνίῳ,
ἐπὶ τῶν Ἰουστινιανῶν χρόνων.

ოვათია სქოლასტიკოსი, მი-
რინელი¹; მან დასწერა პროკოპი-
კესარიელის ისტორიის გავრძე-
ლება, აღწერა ველინარის მო-
ღვაწეობა და რომგორც იტალი-
აში, ისე აფრიკაში მომხდარი
ამბები, ესე იგი ნარსეს მოღვა-
წეობა იტალიაში და აგრეთვე
ამბები, მომხდარი ლაზეთში
და ბიზანტიონში. მან სხვა წიგ-
ნებიც შეთხზა, ლექსად და პრო-
ზად, ეგრეთწოდებული „დაფნი-
აკა“ და ახალი ეპიგრამების
„კრებული“, რომელიც მან შეად-
გინა თანამედროვე პოეტთა ნა-
წარმოებებიდან. ის მოღვაწეობ-
და პავლე სილენციარისთან, მაკედონიოს იპატოსსა და ტრიბუნია-

Αἰα· ἡ γῆ.
Αἰαία² νῆσος.
Αἰήτης· ὄνομα κύριον. καὶ
Αἰήτειον ἔπος.
Ἄκαμψις³ ὄνομα πόντους.
Ἀποπορευτέα· Ἄγαθίας
εἰσιγαροῦν ἀποπορευτέα αὐτῷ ἐν-
χει ἐπὶ Φῶσιν ποταμὸν καὶ τῆν

აია -- მიწა.
აიაია — კუნძული.
აიეტი — საკუთარი სახელი-
არის აგრეთვე „ეპოსი აიეტზე“-
აკამფსისი -- ქალაქის სა-
ხელი.
უკან დასახევი: ოვათია
ამბობს: ამიტომ მისი აზრით⁴
საკირო იყო უკან დახევა მდო-

¹ ეს ათის ცნობილი ისტორიკოსი VI საუკუნისა (იხ. ზენი გეორგიკა III, 23—187.

² პავლე სილენციარი და მაკედონოსი VI საუკუნის პოეტები არიან, ხო-
ლო ტრიბუნიანე — იურიისტი.

³ ამ კუნძულს იხსენიებს პლატონის „ოდისეაში“. იქ ცნობილია კირკე,
აიეტის და (X, 135—137; XI, 70; XII, 3).

⁴ ახვა მხოლოდ ერთ ბელნიწეობში (Vaticanus 1296), დანარჩენებში სწე-
რია Ἄκαψი. „აქაფსის“-ის სახელით არც ერთი გეოგრაფიული პუნქტი არ არის
ცნობილი ბერძნულ წყაროებში, მთლო „აკამფსის“ მდინარეა შავი ზღვის სანა-
პირიზე, სვიდასეთის ცნობილი ყოფილა ქალაქი „აკამფსის“-ი.

⁵ აქ გვუღიარებდა სპარსელთა სარდალი ბერბეროვ, რომელიც 553 წელს
ამბობდა ლაზეთში ტულუფების წინააღმდეგ.

ἐκείνην θαλασσοπόρον. ἀντί τῶν ἐπα-
νακτίων, ὑποστρεπτίων.
ყვას (ἀποπαρευτίων) ἱმარობს ნაცვლად სიტყვებისა ἐπανακτίων,
ὑποστρεπτίων¹.

Δεξιός, καί ὁ εὐχαρίης. „ἐπι-
ΐουστυναίου Πέτρος τις ἦν Βαρ-
σάμης οὕτω καλούμενος... δεξιός
γάρ ἦν κλείψαι.

Δέρμας· τὸ χρυσομάκλιον δέρμα,
ἐπερ ὁ Ἰάπων διὰ τῆς Ποντικῆς
μυλάσσης σὺν τοῖς Ἀργοναύταις
εἰς τὴν Καλιχίδα παραγενόμενος
ἔλαβον. καί τιν Μήδειαν τὴν Αἰθ-
ῶσι τοῦ βρασλέως μυγατέρα. τῆσσι
δὲ ἦν οὐχ ἰς πικτικῶς φέρεται,
ἀλλὰ βερβίον ἦν ἐν δέρμασι γυ-
ραμμένον, περιέχον ἔπως δεῖ γί-
νεσθαι διὰ χημείας χρυσόν². εἰκό-
τως οὖν αἱ τότε χρυσῶν ἀνέμι-

ნარე ფაზისისაყენ და იქ არ-
სებულ ვიწრობისაყენ. ამ სიტ-
ყვას (ἀποπαρευτίων) ἱმარობს ნაცვლად სიტყვებისა ἐπανακτίων,
ὑποστρεπτίων¹.
მარჯვე, აგრეთვე „ხელ-
მარჯვე“. იუსტინიანეს დროს
იყო ვინმე პეტრე, ეგრეთწოდე-
ბული ბარსუმე... მარჯვე
იყო ქურდობაში².

საწმისი: ოქროს ბეწვიანი
საწმისი, რომელიც იაზონმა და
არგონავტებმა მოიპოვეს, როდე-
საც შავი ზღვით კოლხეთში მი-
ვიდნენ; მოიპოვეს აგრეთვე მე-
დეა, ნეთე აიეტის ქალიშვილი.
ეს იხე კი არ იყო, როგორც
პოეტურად არის გადმოცემული,
არამედ ეს იყო ტყავზე დაწე-
რილი წიგნი, რომელშიც ის ეწე-
რა, თუ როგორ უნდა გაეთდეს

¹ ჩვეულებრივ, ἀποπαρευτίων ნიშნავს „ამგზავრებას (შინისაკენ)“; აგა-
თიას ვი. სვიდას ახრით, უმბარია „უკან დახევის“ ნიშნებლობით, რასაც მოწმობს
სინონიმებად ნახმარი ἐπιστρέφειν და ἐπιστρέφειν. სვიდას მიერ მოყვანილი
ციტატა აგათიას ტექსტში ნამდვილად ასე სწორია: τοῦδετοι ἀποπαρευτίων,
μὲν ἀδύς πῶς ἐπὶ Τηλεφῶν τε καὶ τῆς ἐκείνη θεοσώτηρ ὁ μὲν ἐδύσ
ἐδύς δὲ καὶ ἀδύς, ἢ δὲ ἐς τῶν ἐπιστρέφειν, ἔδύς τῆς τοῦ φάστος
ἀδύς καὶ οἷον γοργῶν τεκνηράστος, διεβίβασον ἀδύς μῦθον τὸ σερῶσται.
(CB 112. ნიბულის გამოცემა; HGM II, 216—217; გეორგიკა III, 38—39).

² პეტრე, წარმოშობით სირიელი, ზარაფად იყო და საშინლად ატყუებდა
თორმე თავის კლიენტებს ანგარიშში. აი, ეს ქტრდი ზარაფი მიიწვია სამსახურში
თეოდოროს (იუსტინიანეს მუვლდემ) და დანიშნა იგი praefectus praetorio-
დაწვრილებით მოგვითხრობს ამ ამბებს პროკოპი კესარიელი (Anecdota
22, 3—6). ნუენს ინტერესს იწვევს ამგვამდ მითი, ალბათ, სირიული სახელი Βαρ-
σάμης (ნდო. არშაზის ბეობული წარწერის „ბერსუმე“).

სვიდას ეს ადგილი თითქმის სიტყვა-სიტყვით ამოუღია პროკოპის შრო-
მიდან. უფრო ვრცელა ეს ციტატა სვიდას მეორე სტატიამი ἑσθόσιος (თეო-
დოტე პრეფექტად იყო პეტრე ბარსუმეს წინ).

³ ეს ცნობა სვიდას ამოღებული აქვს იოანე ანტიოქელი (VII სუკ.)
„ისტორიიდან“, სადაც ეკითხულობთ: ἐκείθεν ὁ περὶ Ἰάσωνα διὰ τῆς Ποντι-

ζον ἀντὸ δέρας, διὰ τὴν ἐνέργειαν τῆν ἐξ αὐτοῦ. ქიმიის საშუალებით ოქრო¹. ცხადია, მაშინდელი ხალხი ამ ტყავს ოქროსის უწოდებდა მისგან მიღებული შედეგის გამო.

Ἐλένη· βασιλίσσα, μήτηρ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου... Ἐπὶ γὰρ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπαπέσιθησαν καὶ οἱ ἐνδότεροι: Ἴνδοι καὶ Ἴβηρες καὶ Ἀρμένιοι.

Ἐπίε: κῶς· τὸ ἐπίρρημα τὸν-
το σημαίνει τὸ πᾶν, σημαίνει καὶ
παρὰδῶξ, καὶ παρ' ἐλπίδα καὶ
τὸ μετὰ ἐπεικείας καὶ χρησ-
τος. σημαίνει καὶ τὸ μετρίως,
ἦτοι συμμέτρως, καὶ τὸ ἰκανῶς.
Προκόπιος· Ἀπὸ δὲ ἐπίε: κῶς ἤχ-
θοντο²...
ზები ძალიან შეწყუბდნენ³... (მოკყავს სხვა ნიშნუებით).

Εξείκεινος· ὄνομα πελάγους,
ὁ Πόντος. λέγει Ἡρόδοτος· „πελα-
γέων γὰρ ἀπάντων ἐστὶ θασυασώ-
τατος“⁴.

Ἡερημένην· καχεροτονημέ-
νην καὶ ἤρημένον ἐπαχρῶν,

ელენე, დედოფალი, დედა-
კონსტანტინე დიდისა... კონსტან-
ტინე დიდის დროს მოინათლნენ
შინაგანი ინდები, იბერები და
არმენიელები¹.

„ეპიეკოს“: ეს ზნისარ-
თი აღნიშნავს „ძალიან“. ნიშნავს
აგრეთვე „უცნაურად“ და „მო-
ლოდინის გარეშე“, „ხაზრიანად“
და „გულკეთილობით“. ნიშნავს
აგრეთვე „ზომიერად“ ანუ „თანა-
ზომიერად“, და აგრეთვე „საკეც-
რისად“. პროკოპი ამბობს: „ლა-
ზები ძალიან შეწყუბდნენ“.

ევქსინი — სახელი ზღვისა,
პონტო. პეროდოტე ამბობს:
„ზღვათა შორის ყველაზე უფრო
საკვირველია“.

„მიმხრობილი“. ხმის მიმ-
ცემი (ვისმე სასარგებლოდ), და-

κῆς θηλάσσης εἰς Κολχίδα ἀπογεγόνιστον ἑλαστον τὴν Μήθειαν καὶ τὸ χρυ-
σοῦν λεγόμενον δέρας, ὅπως ἦν οὐχ ὅσπερ ποιεῖταις φέρεται, ἀλλὰ βυβλίον
ἐν δέρμασι γυροαμύμενον, περιέχον ὅσας ἡμῖν γίνεσθαι διὰ χημείας χρυσοῦν (იხ.
ბოლდერის FHG IV. 545). ტექსტების შედარება ნათელყოფს, რომ მომდევნო
სიტყვები სვიფას ლექსიკონში (ცხადია, მაშინდელი ხალხი ამ ტყავს ოქროსის
უწოდებდნენ მისგან მიღებული შედეგის გამო) გუთუნის სვიფას და არა იოანე
ანტიოქელს.

¹ შდრ. გიორგი ამარტოლის ცნობას. იხ. ზემოთ, 83- 809.

² ციტატა ამოღებულია პროკოპის კესარიელის შრომიდან De bello persico II, 28, სადაც ტექსტი ასე იკითხება ... Ἀπὸ δὲ ἐπίε: κῶς ἤχθοντο τὸ πᾶν τῶν πελάγους τῆς Περσῶν ἀρχῆς ἐπιπικρῶς ἤχθητο — ლაზთა ხალხი სპარსელების ხელისუფლების ქვეშ ძალიან შეწყუბდა (იხ. გიორგიკა II, 67).

³ პროტოდოტეს (IV, 85, 2) უწერია: πελαγέων γὰρ ἀπάντων πικρῶς ἐπαχρῶν.

ἐκλελεγεμένον· «ἐπαυθὴ βῆγγανον
ἐκ πλείστου τὰ Περσῶν ἔρημένοι·
προπηλακίζεσθαι τε ὑπὸ Κόλχων
αὐτῶν καὶ Ἰωμαίων, καὶ ἐν τοῖς
ἀτμοῦσι τὴν ἀνάχθαι»¹.

Θούραξ· οὗτος ἐβλαπτεσε
ματὰ Νίον Ἀστυρίων, ἐν τῶν ματ-
κάλεσαν εἰς θῆμα τῶν πλανήτων
ἀτῆρος· Ἄρα· ὅς ἦν θεῖος σφῆ-
ρα, καὶ κλεμῆρας Καυκάσιον τ-
ράγγον ἐκ τῆς φάλης Ἰάφει κατα-
γομένῳ ἀνεῖλεν αὐτόν².

Ἰβηρες· θῆμα ἔθνος, καὶ
Ἰβηρία χώρα. ἔτι δὲ καὶ ἄλλη
Ἰβηρία ἢ ἑσπερία, ἣ καὶ Ἰσπα-
νία λεγομένη. ἔτι ἐπὶ τῶν μεγάλων
Κωνσταντίνου ἐβλαπίσθησαν οἱ
ἐνδῶπροι Ἴνδοι καὶ Ἰβηρες καὶ
Ἀρμένιοι.

Κάρτα· λίαν ἦ μεγάλη·
ἀληθῆς γὰρ ἡ Κόλχης κάρτα
καρμῆ. καὶ ἀσχετον ἦν τὸ κακόν·
ἐχέραυε γὰρ τὸν στρατηγήσαντος³.
ხეთს) ხომ აღარ ჰყავდა ის, ვინც

„ მომხრე “ -- გადამწყვეტი, გა-
მომრჩეველი. არადგან დიდი ხა-
ნის სპარსელების მომხრე ვართ,
ამიტომ კოლხები და რომე-
ლები გეჩაგრავენ და უპატიოდ
გვეპყრობიანო¹.

თურასი. ეს მეფობდა ასი-
რიელთა მეფის ნინოსის შემდეგ,
და მას ახლად შეარქვეს ცთო-
მილი ეარსკვლავის სახელი არესი;
ის ძალიან ძლიერი იყო, შეებრ-
ძოლა ტირან კავკასოსს, რომე-
ლიც შთამომავლობით იაფეთის
მოდგმისა იყო, და მოკლა იგი².

იბერები — ტომის სახელია
და იბერია — ქვეყანაა. არის
აგრეთვე სხვა იბერიაც, დასავ-
ლეთისა, რომელსაც ისპანიაც
ეწოდება. კონსტანტინე დიდის
დროს მოინათლნენ შინაგანი ინ-
ლები, იბერები და არმენიელები³.

„კარტა“ ნიშნავს „ძალიან“,
ან „დიდად“. კოლხეთი მეტის-
მეტად იძარცვება. და უსაზღვრო
იყო ბოროტება: მას (ე. ო. კოლ-
ხეთს) წინამძღოლობას გაუწყვედა.

¹ კარტა ამოღებულია აგათიას სქოლასტიკოსის „ისტორიიდან“
(IV, 12). სადაც იგივე ტექსტია უცვლელად, რომელიც სვიდას მოჰყავს, მხოლოდ
ორიოდე სიტყვაა გადასმული (იხ. გეორგიკა III, 154).

² ცნობა ამოღებულია გიორგი ამარტოლის „ქრონოგრაფიიდან“,
სადაც ვკითხულობთ: „ხოლო შემდგომად ნინოსისა მეფე იქმნა ასურასტანს
თურასს ვინმე სახელით, რომელსა სახელს სდევსცა სახელად ცთომილისა მის
ვარსკვლავისა არეა (ძველქართული თარგმანი: იხ. ს. ყაუხჩიშვილის გამო-
ცემა, თბ. 1920, გვ. 5, 1-4), ზოლო კავკასოსთან შებრძოლების შესახებ იქ არა-
ფრთხი ნათქვამი.

³ უკანაჲნელი წინადადება მხოლოდ ზოგიერთ ხელნაწერში მოიპოვება და
იგი ამოღებულია სტატიიდან „ელენე“ (იხ. ზემოთ, გვ. 315).

Κάσπια ὄρυ καὶ Κάσπια πύλα: ἔτι ἔστιν ἐκεῖ θάλασσα ἕκπης ἐμβολῆς τοῦ ὠκεανοῦ, καὶ τὸ μὲν πτανώτατον αὐτῆς Κάσπια πύλα: καλοῦνται, τὸ δὲ λοιπὸν Ἰρκανία θάλασσα, περιοχεῖται δὲ βαρβάρους ἔθνεσιν.

Κίρκη: ἡ κίρκωτα τὰ φάρμακα, ἢ παρὰ τὴν κερκίδα· κερκίς δὲ παρὰ τὸ κρέκω. τὰς δὲ παικαλώσας γυναικας Κίρκας φამέν. გათხვერა ქალებს კირკებს უძახობთ.

Κολχική· ἢ Λαζική.

Κυματώγη· Ἀγαθίας „νηες φορτίδες μεγάλα: πρὸς τῇ κυματογήτῃ τῆς θάλαττης καὶ ταῖς ἐκβολαῖς τῶν ψάσθους ἐφορμοσσαι μετώρου; εἶχον τὰς ἀκάτους; καὶ ἀμψ' αὐτὰ ἴδῃ που τὰ καρχήσια τῶν ἰσθμῶν ἀνμηθεύσας“.

Κυταία· πόλις, καὶ Κυταίσιδες.

Κύττιον· τόπος τῆς.

Λεόννατος· στρατηγὸς Μάκεδονίας, κατὰ γένος προστῆλων τῇ Φιλίππου μητρὶ, συντραφεῖς δὲ Ἀλεξάνδρῳ, κατὰ τὸ τῆς τροφῆς ἐπιτήθειον καὶ τοῦ γένους; καὶ κατὰ ἰσχύθους μίντοι; καὶ κάλλος; τοῦ σώματος τιμῆς; μεταίχεν. ἔθεν αὐτῷ καὶ ζῶντος Ἀλεξάνδρου τὸ τε

კასპიის მთები და კასპიის კარები. იქ არის ზღვა ოკეანეს შესართავთან მოშორებით, და მის ყველაზე უფრო ვიწრო გასავარს ეწოდება კასპიის კარები, ხოლო დანარჩენი — ჰირკანიის ზღვაა; გარშემო ცხოვრობენ ბარბაროსული ტომები.

კირკე — წამლების შემზადებელი (კირკოთა), ან სიტყვისაგან კერკი; („ქსელი“), ხოლო კერკი; სიტყვისაგან კრეკა („ვქსოვ“).

კოლხეთი — ლაზეთი.

ნაპირი: აგათია ამბობს: „დიდი სატვირთო ხომალდები ზღვის ნაპირას და ფიზისის შესართავთან მიაცურეს; ამ ხომალდებს ზემოთ ნაგები ჰქონდათ, თვით ანძების თოკებით მაგრად ჩაკიდებულთა“.

კვტაია — ქალაქია, აგრეთვე კვტაიდიისა.

კვტაიონი — რომელიღაც ადგილია.

ლეონატე — მაკედონიის სარდალი, წარმოშობით ფილიპეს დედის ნათესავი, იზრდებოდა ალექსანდრესთან ერთად; აღზრდის ღირსებით, გვაროშვილობით, ტანადობით და სილამაზით დიდ პატივს იმსახურებდა. ამიტომაც იგი ალექსანდრეს სიცოცხლეში

¹ ციტატა ამოღებულია აგათიას III, 102.

„ისტორიიდან“ III, 21. იხ. გეორგიკა

φρόνημα ὑπέροχον ἦν... τελευτή-
σαντος δὲ Ἀλεξάνδρου καὶ ἤλθεν
ἐποίητο, εὐχάσιον αὐτὸν πρὸς τὰ
βασιλικὰ τῷ τε ἀπέται καὶ ἀνε-
μίην τῆς κόμης καὶ τῇ ἄλλῃ κ-
τασκευῇ, ἣ οὐ πρὸς τὴν Περ-
σικοῦ τρόπου ἡτῆστο αὐτῷ. Ἰππαι
τε Νισαῖοι, οἳ δὲ φάτιδος ἦσαν,
χρυσοχάλινοι σύμπαντες, προετι-
τάχατο τῆς τάξεως, ἐκπρέποντες
τοῖς καλλωπίσμασιν.

ოქროს ლაგამით, გამორჩეულნი

Μήδεια· κ· Κολχίς, ἣ Αἰήτου
θυγάτηρ, φαρμακιστάτη γυναικῶν·
ἦτις ἀσυνῶς ἐποίησε τὸν Ἰάσονα
ζεύξαντα τοὺς πυρροβόους ταύρους
ἀρόσαι τὴν γῆν, καὶ λαβῶν τὸ
χρυσόμαλλον δέρας ἰργάτετο τὴν
Μήδειαν. ἦν οἱ Ἕλληνας τὴν
γάμφρον καλοῦσιν Μήδειας ἔλαιον.
ელონებში ნავთის ეძახიან მედიას ზეთს.

Μισσαυή· «δὲ δὲ ἄλλῃς
ἔδωκεν παρεγένετο, τῇ Μισσαυῇ χαί-
ρειν εἰπίων*.

მასზე მეტის-მეტად გაზვიადე-
ბული აზრისა იყვნენ... ალექსან-
დრეს გარდაცვალების შემდეგ
დიდს განდიდებას მიეცა: მეფურ
წესებს, ბაძავდა თმის გოძლად
მოშვებით და სხვა კაზმულობით,
რაც მას ძალიან აახლოვებდა
სპარსულ წესებს. რაზმის წინ
ჩამწკრივებული ჰყავდა ხოლმე
ნისური ცხენები, თაზისის
მზრიდან¹ მოყვანილი, ყველანი
თაეისი საკაზმავეთ.

მედეა --- კოლხელი, აიეტის
ქალიშვილი, ქალთა შორის უჯა-
დოქრესი; მან უფნებელი გახადა
იაზონი, რომელმაც ცეცხლის-
მფრქვეველი ხარები შეაბა გუ-
თანში და მიწას ხნავდა. იაზონმა
ხელში ჩაიგდო ოქროს-საწმისი-
ანი მატყლი და წაიყვანა მედეა.

მისსიანე: ძოლო ის სხვა
გზით მოვიდა, მისსიანის გზა მან
უარჰყოა*.

¹ ნისური ცხენებზე უფრო კიდევ მეტად დიდებს აძვს ნათქვამი. ნისური კა-
ლაქი იყო მიდიამი. ბოლო ნისური ცხენები თუ სადაური იყო, ზედმიწევნით სრა
ჩანს. სტრაბონი (XI, 13, p. 525) აღნიშნავს, რომ ზოგიერთების აზრით ეს
ცხენები ნისურიდან იყო წარმოშობით, ბოლო სხვების აზრით არმენიიდან არისთ.
სვიდას ცნობაში ნათქვამია, რომ ეს ცხენები ფაზისის მზრიდან იყო. ზღრ. ქვე-
მოთ, გვ. 324.

² ეს არის ციტატა შენანდრე პარტიკტორის „ისტორიიდან“
(იბ. გეორგიკა III, 237). ამ ციტატას იმეორებს სვიდა მეორე ადგილასაც, რო-
დესაც განმარტავს გამოთქმას *χαίρειν εἰπίων*. მისიანე კუთხე იყო დასავლეთ
საქართველოში, სვანეთის საზღვარზე, და იგი იხსენიება აგათიან სქოლას-
ტიკოსის „ისტორიაშიც“, ბოლო ყველგან, შენანდრესთანაც და აგათიანთანაც
სწორია *Μισσαυή, Μισσαυή* (თვით ხალხს ეწოდება *Μισσηυαί*). მისიანე-
ნები წარმოადგენდნენ სკანურ ტომს, ჩამოსახლებულს კოდორის ხეობაში.
იბ. ს. ყაუხჩიშვილი, მისიმიანთა ტომი: თბ. საბ. უნივ. შრომები, I, 1936 წ.;
პ. ინგოროსევა, გიორგი მგობელი: მნათობი 1950, № 3, გვ. 139.

Μόσσοις· ἐπάλξεις, πύργοι.

მოსსინები — ქონგურები, კოშკები¹.

Παιπαλώδεις· „τὰς δὲ παιπαλώδεις γυναικας Κίρκας φαιμέν“.

გაიძვერა: «გაიძვერა ქალებს კირკებს ვეძახით»².

Πετραία· ὄνομα πόλεως.

პეტრაია (ან „პეტრეა“) — ქალაქის სახელია³.

Πετασῖς· πολίχωνον ἐν περατῷ μὲν θαλάττης τῆς Ποντικῆς κατὰ δεξιὰν χεῖμενον, τέλος δὲ καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς γινόμενον, γαργάροις καὶ ὤμοις ἕθνεσι: συνἄπτον⁴.

პეტოსი (ბიჭვინთა) — დაბი-ქალაქი პონტოს ზღვის ბოლოში, მარჯვნივ მდებარე, რომელითა სახელმწიფოს საზღვარზე, ბარბაროსული და ველური ტომების შეზობლადა⁴.

Πομπήος· ὅτι Πομπήος ἦ μῆγας ἐπικληθεῖς, ἤπατος καὶ στρατηγὸς Ῥωμαίων, τὸν πρὸς

პომპეუსი. პომპეუსმა დიდად წოდებულმა, რომელითა კონსულმა და სარდალმა, ციორი-

¹ აქ სვიდა განმარტავს იმ სიტყვას, რომელიც „მოსსინების“ სახელწოდებაში შედის, და იხიარებს აპოლონიოს როდოსელის (XII მიხი სქოლიასტი) მიერ ჩართულ ეტიმოლოგიას — მოსინებისაგან დაერქვათ სახელი მოსინიკოსთა („არგონავტიკა“ II, 1017). ეს ეტიმოლოგია, რასაც იწვევდა, უსაფუძვლოა. იხ. აკ. ურუშაძე, აპოლონიოს როდოსელის არგონავტიკა, თბ. 1948, გვ. 222 — 223.

² იგივე ციტატა მოყვანილი იყო ხეშთი (იხ. *Κίρκη*), ხოლო იქ ვწერა *Παιπαλώδεις*, რაც იმავე ნიშნავს.

³ აქ უნდა იგულისხმებოდეს VI საუკუნეში ცნობილი ქალაქი პეტრა, ლახეთში. სწორედ ასეთი ფორმით იხსენიება ეს ქალაქი იუსტინიანეს ნოველაში (ი) *Πετραίων ἐστὶ πόλις*. იხ. ვიორგია II, 198), „კეთხისებშიც“ მუდამ მრავლობითი რიცხვის ფორმით გვხვდება (იხ. ხეშთი გვ. 188).

⁴ ეს ცნობა ვმყარება თვითდოქტორების „საეკლესიო ისტორიის“ ცნობას, იქ სწერია: იოანე ოქროპირი უკუთსოდან აბიტიონტში ვადასახლეს. ის არის ბოლო პონტოსიცი და რომელითა სამფლობელოში, ველური ტომების შეზობლად არის (V, 34, 8).

სახელწოდება *Πετασῖς*, ნათ. *Πετασῖδας* მომდინარეობს ქართული სიტყვისაგან „ბიჭვინთა“ (=პიტონტა). შანის გამოცემა უ-თ იმავე მიხედვით არის გამოწვეული, როგორც „ბაგარტი“ (*Βαγάρ...*); ჭაჭრიატი ვადმოცემულია ე-თი, რომელიც მომდევნო თვითთ ერთგვარად პალატალიზებულია. რაც შეეხება ბოლოკიდურის (-ნტა) გამოცემას. აქ ბერძენი შემდგენიარად მოქცეულია: ირიბ ბრუნვებში მან დაიცვა -*πε* (*Πετασῖδας*, -*πει*; -*πει*), ხოლო, შესაგასად საკუთარი ბერძნული სიტყვებისა *Σελισῖς* ნათ. *Σελισῖδας*, *Φλισῖς* ნათ. *Φλισῖδας* და სხვ., ირიბი ბრუნვის *Πετασῖδας*-ისთვის გააცეთა სახელობითი ბრუნვა *Πετασῖς*.

Μιθριδάτην καὶ Τιγράνην πόλεμον ἀνεδέξατο μετὰ ταῦτα Ἄλβανούς ἠπέταξε, καὶ τὸν βασιλέα τῶν Ἰβήρων Ἀρσάκην φεύγειν ἠνάγκασε, καὶ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν Διοστάρῳ τῷ θυνάστῃ τῆς Γαλατίας ἐδώρησεν, Ἄτταλὸν τε καὶ Πυλαιμένεα ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἀρχὴν τῆς Παφλαγονίας κατήγγαγεν ἐξεληλαμένους πρὸς τοῦ Μιθριδάτου, Κόλχοις τε ἐφέστησιν ἡγεμόνα¹.

Σμῆνην τὰ τῶν μαιωσῶν πλῆθη. πρὸς Κόλχους ἐμβαλόντες οὐδὲν ἔτι καὶ ἐπαύμασαν. τὰ δὲ σμῆνη πολλὰ ἦν αὐτόθι, καὶ τῶν κηρίων ὄσος: ἐπαγον τῶν στρατιωτῶν, πάντες ἀφρονές τε ἐγένοντο καὶ ἡμουν, καὶ ἔκειντο πολλοί, καὶ τῇ ἰσχυραίᾳ ἀνίσταντο ἄσπερ ἐκ φαρμακοκοσίας".
 რენე თავეს, თითქოს საწამლავე დაეღიოთა².

Σουβαριμηχίος³. αὐτός τῶν ὀροσφόρων ἦν ἡγεμών, πιστεύεται;

დატეს და ტიგრანის წინააღმდეგ ომი იკისრა ამის შემდეგ დაიმორჩილა ალბანელები, იბერთა მეფე არსაკი გააქცია და მცირე არმენია აჩუქა ვალატიის მპყრობელს დეიოტარეს; ატალოსი და პილემენეესი რომლებიც გამოძევებული იყვნენ მითრიდატეს მიერ, დააბრუნა მათ საკუთარ სამფლობელოში, პაფლაგონიაში, და კოლხებს მეთაური დაუყენა¹.

სკები ფურკართა სიმრავლენი. ყოლხების ქვეყანაში რომ შეიჭრნენ, მაინც და მაინც არაფერი გაკვირვებით, ხოლო სკები იყო იქ ბევრი და ვინც კი ჯარისკაცთაგან ფიქა ქამა, ყველამ გონება დაჰკარგა და არწყია და ბევრნი ჩაწყენენ; მეორე დღეს აღგნენ და ისე გრძნობდლენ².

სუბარმახი: ეს იყო მეშუბეთა წინამძღოლი, საქურის ევ-

¹ ეს ტექსტი მთლიანად ამოღებულია იოანე ანტიოქელის „ისტორიიდან“. კოლხეთის მეთაური, რომლის სახელი არც აქ და არც იოანე ანტიოქელთან მოხსენიებული არაა, იყო არისტარქე. იხ. გეორგიკა IV, 3.

² ცნობა ამოღებულია ქსენოფონტის „ანაბაზისიდან“ (IV, 8, 20): οὐδὲν ἔτι — καὶ ἡμῶν სიტყვა-სიტყვით მისდევს ქსენოფონტის ტექსტს. ხოლო შემდეგ სვიდას შემოკლებით აქვს გადმოცემული. მათობგლა თაფლის არსებობის შესახებ შავი ხელის პირას. კოლხთა ქვეყანაში, გადმოგვეყმენ სხვა ძველი მწერლებიც: სტრაბონი (XI, 2,17). კლინიუსი (XXI, § 77: aliud genus in eodem Ponti situ, gente Sannorum, mellis, quod ab insanis, quam gignit, macnomenon vocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent silvae) და სხვები.

³ ეს ცნობა სვიდას ამოღებული აქვს ევნაპისარდელის (IV—V სუკ.) „ისტორიული მოკონებებიდან“. სამწუხაროდ, ამ ტექსტის შემოწმება სხვაგან შეუძლებელია, ვინაიდან თვით სვიდას ლექსიკონში დატული, ზემოთ

τῶ ἐνούχῳ Ἐύτροπιῳ¹, εἰπερ τις ἄλλος. ἔπινε δὲ πλείονα οἶνον ἢ ἕσπον ἰδύνατο χερεῖν· ἀλλ' ἕμως τὰ περὶ γαστέρα διὰ συνήθειαν οὕτω καὶ γυμνασίαν ἰσχυρὰν καὶ νεανικήν πάντα φέρειν ἐπὶ τὴν ψυχικὴν τῶν ἡγρῶν Ἐκκρισιν. ἀεὶ γούν ἦν, πεπωκώς τε καὶ οὐ πεπωκώς, μέθυσον· τὴν δὲ μέθην παρακάλυπτε σφαιερὸν διαβαίνων τοῖς ποσὶ· καὶ πρὸς τὴν πτόσιν πολεμίων ὄψ' ἡλικίας διὰ νεότητητα καὶ συνιστάμενος. ἦν δὲ ἡρακλικῶς μὲν γένους, Κόλχος δὲ ἀκριβῆς τῶν ὑπὲρ Φάσιν καὶ Θερμώδοντα, τῶν ἰσότης ἄριστος, εἰ γε μὴ κατετόξευεν αὐτὸν τὸ περυστὸν τῆς τρυφῆς.

არ მოკვლა მეტის-მეტ განებოვრებას.

Τραπεζοῦς Τραπεζοῦντος, ἕνομα πόλεως.

Φασί· λέγουσι, φάσις δὲ ποταμὸς Σκυθίας... καὶ φασίανοι· οἱ οὐκ ἤτορες τοῦ τόπου, καὶ φασίανοι κατὰ λόγους· οἱ ἀπὸ τοῦ Φάσιδος παρὰ Μενάνθρου.

... ხოტ. დე კაი პოლის სკუთია; ფაზის, ბმანუმოს თჳ პოთამჳ.

ტროპის ისეთი ერთგული, როგორც არც ერთი სხვა. სვამდა ბევრ ღვინოს, ან იმდენს, რამდენიც ჩაეტეოდა. ისევე საქმელსაც ყველაფერს იტანდა მიჩვევის და ძლიერი ქაბუჭური ვარჯიშობის წყალობით, კუჭი კარგად მოქმედებდა. ნასვამი იყო, თუ არ იყო ნასვამი, მუდამ მთვრალი იყო; ბოლო სიმთვრალეს მალავდა იმით, რომ რყევით აბიჯებდა თუბებს, ებრძოდა დავარდნას და ახალგაზრდული ასაკის წყალობით უმაგრდებოდა. იყო სამეფო გვარისა, ნამდვილი კოლხი ფაზისის და თერმოდონტის ვადალმა მცხოვრებთაგან, საუკეთესო მშვილდოსანი იყო, რომ იგი

ტრაპეზუნტი, ტრაპეზუნტისა, ქალაქის სახელი.

„ფასი“ ნიშნავს „ამბობენ“, ბოლო ფასისი მდინარეა სკვითიაში... ფასიანები — ალგილის მცხოვრებნი, აგრეთვე ფასიანელი ჯარისკაცები — რომლებიც ფასისიდან არიან, მენანდრესთან.

... ირის აგრეთვე ქალაქი ფაზისი სკვითიაში, იმავე სახელს ატარებს, რასაც მდინარე.

მოყვანილი ტექსტი არის უფრო ადრეული ვართაგორითი წყარო ევანაბის თხზულების ამ ნაწილის აღკვეთილად.

¹ ეს არის ცნობილი საბურთისო უტროპო, რომელიც დღეს არის ფაზისთან სამეფო კარზე IV საუკუნის ბოლო წლებში; მისი რეგისტრები დანადგებები: cabilisarius, praepositus sacri-cubiculari, patricius; 399 წელს კონსტანტინე იყო მოკლულ იქნა ქალკედონში.

Φασιανοί· ἀλεκτριόνες, καὶ ἄρνεϊς τινές... Φασιανοὶ δὲ οἱ ἔχοντες ἐν τῷ μηρῷ φασιανὸν ἴπποι. Φάσις δὲ ἐστὶ ποταμὸς Σκυθίας, ὅπου καλοὶ ἴπποι γίνονται¹.

Χάλυβες· ἔθνος Σκυθίας· ἐνθεν ὁ σίδηρος τίχεται· καὶ Ἀσκόφρων· «Χαλυβικῆ κνώδοντι συνθετραυσμένῳ». Καὶ χάλυψ ὁ σίδηρος· ἐν ἐπιγραμμάτι· «καὶ χάλυβα σκληρὸν καλαμηφάγον».
ბალიბი (ე. ი. რინა) მომცელავია.

[Μάχλυες·] «Διονύσιος τῆς νομίας, ἔμπορος τῶ ἐπιτήδευμα, ὁλιχεύσας πολλοὺς κολλάκις πλοῦς τοῦ κέρδους ὑποθήκοντος, καὶ πορρωτέρῳ τῆς Μαιώτιδος ἄκκουφίσας ἄνειται κόρην Κόλχιν ἣν ἐληΐσαντο Μάχλυες, ἔθνος τῶν ἔκει βαρβάρων».

ფასიანები — ქათმები და რალაც ფრინველები... ფაზისურა ცხენები — რომელთაც ბარკალში «ფასიანი» აქვთ. ფაზისი სკვითის მდინარეა, სადაც კარგი ცხენები იცის².

ბალიბები — ტომია სკვითიაში, სადაც რკინა იპოვება. ლიკოფრონი³ ამბობს: «ბალიბური მახვილით დამარცხებულს». ხოლო ბალიფსი რკინაა; ებიგრამაში⁴ სწერია: «და მაგარი».

[მახლიები:] ღვინვე დიონისენე, ხელობით ვაჭარნა, რომელიც ხშირად დასცურავდა შორეულ ქვეყნებში მოგების მიზნით და რომელიც მეოტიდის იქითაც ავიდა, იყიდა კოლხი ვოგო, რომელიც მახლიებს, იქაურ ბარბარონ ხალხს, მოეტაცათ⁵.

¹ აქაც სვიფა სვფოსაფი ცნობას იძლევა «ფაზისური ცხენების» შესახებ, როგორც ხემათ. იხ. გვ. 318.

² ლიკოფრონი — ძვ. წ. III საუკუნის პოეტი, ავტორი ტრაგედიისა «ალექსანდრა» (ანუ «კასანდრა»); მოყვანილი ნიმუშიც ამ ტრაგედიიდან არის (ტ. 1109).

³ ამ ეპიგრამას მიაწერენ აბ. წ. VI საუკ. პოეტი პავლე სილენციარი. ეპიგრამა მოთავსებულია «ანთოლოგიაში» (AP VI. 65).

⁴ ნაწვევით კლავდი პლინუს ერთ-ერთი შრომიდან; სვიფას მოყვას სიტყვის ქვეშ კითხე (ბეფრის გამოც. გვ. 622). მახლიებს იმავე ადგილას (ἐς τῆς Μαιώτις παρά τοῦς Μάχλυας) იცნობს ლუკიანე სამოსატრელი (Luciani opera, ed. Jacobitz, II, 292), რომელიც მათ ქვეყანას უწოდებს Μαχλησῶν. პერმანის ახრით (RE XV, 17) მახლიები კოლხური ტომია და მათი საბინადრო ადგილი ლახეთშია საძებარი.

თეოფანეს გამგრძელებელი

ჩვენამდის მოღწეულია ერთი საისტორიო თხზულება, რომელიც შეიცავს 813—961 წლების ბიზანტიელ კეისართა ისტორიას და იწყება იქ, სადაც შეჩერდა თეოფანე გამთააღმწერელი. როგორც შინაარსიდან ჩანს, ეს თხზულება ერთ ავტორს კი არ ეკუთვნის, არამედ რამდენსამე ქრონიკოსს, რომელთაც კონსტანტინე პორფიროგენეტის დავალებით გაუგრძელებიათ თეოფანეს „ქრონოგრაფია“. თხზულება მოღწეულია ერთადერთი ხელნაწერით (index Parisinus || Vaticanus 167), რომელიც XII საუკუნეშია გადაწერილი¹. რადგან ავტორები შიზნად ისახავდნენ თეოფანეს „ქრონოგრაფია“ განეგრძოთ და ამ ავტორთა სახელები ცნობილი არაა, თხზულებასა და მის ავტორს პირობითად ეწოდება „თეოფანეს გაგრძელება“ და „თეოფანეს გამგრძელებელი“ (Theophanes Continuatus).

„თეოფანეს გაგრძელება“ ექვსი წიგნისაგან შედგება:

I წიგნი — ლეონ V-ის მეფობა (813—820 წ.წ.)

II წიგნი — მიხეილ II-ის მეფობა (820—829 წ.წ.)

III წიგნი — თეოფილეს მეფობა (829—842 წ.წ.)

IV წიგნი — მიხეილ III-ის მეფობა (842—867 წ.წ.)

V წიგნი — ბასილ I-ის მეფობა (867—886 წ.წ.)

VI წიგნი შეიცავს ლეონ VI, ალექსანდრეს, კონსტანტინე პორფიროგენეტის, რომანოზ I-ისა და რომანოზ II-ის მეფობათა ისტორიას (886—963 წ.წ.).

„თეოფანეს გამგრძელებელი“ წყაროებად იყენებს, პირველ ყოვლისა, გენესიოსს, რომლის „მეფობათა ისტორია“ აკვიწერს 813—886 წლების ისტორიას (იხ. ზემოთ გვ. 300), და კონსტანტინე პორფიროგენეტის შრომებს: De administrando imperio და De caerimoniis. აი, ეს არის ძირითადი წყაროები „თეოფანეს გაგრძელების“ პირველი ხუთი წიგნისათვის. რაც შეეხება VI წიგნის წყაროებს, მისი პირველი ნაწილისათვის ცნობები აღებულია გიორგი ამართოლის „გამგრძელების“ თხზულები-

¹ როგორც ჩანს, ამ თხზულების სხვა ნუსხებიც ან სხვა ახალი ტექსტუალური მასალა უპოვია C. de Boor-ს, რომელიც „თეოფანეს გაგრძელების“ ახალ გამოცემას აწვადებდა (იხ. BZ IX [1900], 566), მაგრამ ასეთი გამოცემა არ გამოსულა.

დან, ხოლო მეორე ნაწილი რომელიღაც იმდროინდელი (X საუკუნის მეორე ნახევრის) ისტორიკოსის ორიგინალურ ნაშრომს წარმოადგენს¹.

ესარგებლობდით ტექსტის შემდეგი გამოცემით:

Theophanes Continuatus... ex recognitione Immanuelis Bekkeri. Bonnæ 1838 (CB).

თომას სლავის აჯანყება და ქართველთა მონაწილეობა
ამ აჯანყებაში²

Ὅθεν τὸν μὲν βουλεύματα οὐ
βιήμαρτεν τοῦ οἰκείου, ἀλλὰ καὶ
στέφους μεταλαγχάνει· καὶ αὐτο-
κράτωρ ἀναγορεύεται παρὰ τοῦ
τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ θρόνον την-
κάντα μεταποιουμένου Ἰακώβ, καὶ
χεῖρα συλλέγει πολλήν, μᾶλλον δὲ
λαμπάνει πρὸς τὴν αὐτοῦ κραταίω-
σιν· οὐ γὰρ Ἀγαργῶν μόνον τού-
των δὴ τῶν ἡμῖν γειτονοῦντων
καὶ ἰμοροῦντων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν
τῶν ἐνδοτέρων οἰκοῦντων, Αἴγυπ-
τίων, Ἰνδῶν, Περσῶν, Ἀσσυρίων,
Ἀρμενίων, Χάλδων, Ἰβήρων, Ζη-
χῶν, Καβείρων καὶ πάντων τῶν
δὴ Μάνεντος συσταχοῦντων βόγ-
μασι καὶ θρασείασι (CB, 54—55).
არმენიელნი, ხალდნი, იბერინი,
ჯიქნი, კაბირნი და ყველა ისინი,
რომელნიც მანის აზრებსა და მოძღვრებას იზიარებენ³.

ამიტომ ეს მისი გეგმა კი არ
გაუცრუვდა, არამედ სამეფო
გვირგვინიც ერგო და თვით-
მპყრობელადაც იქმნა გამოცხა-
დებული იაკობის² მიერ, რო-
მელსაც მაშინ ანტიოქიის კა-
თედრა ჰქონდა მითვისებული,
და მან დიდძალი ჯარი შეკრიბა,
უფრო მეტი კი უკვე შეკრებიდნ
ჩაიბარა, ძალაუფლების დასა-
პყრობად. ჯარი შედგებოდა არა
მარტო ამ აგარენთაგან, ჩვენი
მეზობლები დამოსახლდრენი რომ
არიან, არამედ აგრეთვე იმათგან,
რომელნიც უფრო შორს შიგნით
ცხოვრობენ: ეგვიპტელნი, ინ-
დონი, სპარსელნი, ასირიელნი,
ჯიქნი, კაბირნი და ყველა ისინი,
რომელნიც მანის აზრებსა და მოძღვრებას იზიარებენ⁴.

¹ იხ. Очерки по истории Византии, под редакцией В. Бенешевича, вып. III, стр. 95—97. СПб 1913. — ფიქრობენ, რომ „თეოფანეს გაგრძელები“ ბოლო ნაწილის ავტორია თეოდორე და ფნოპატე.

² „თეოფანეს გამგრძელებელი“ დაახლოებით ისევე გადმოგვიცემს თომას-აჯანყების მიმდინარეობას, როგორც გენესიოსი (იხ. ზემოთ, გვ. 301—304).

³ გენესიოსთან ანტიოქიის პატრიარქია იოვი და არა იაკობი.

⁴ თომას აჯანყების მონაწილე ტომთა ეს სია განსხვავდება გენესიოსის მიერ დასახელებულ ტომთა სიისაგან, ქართველ ტომთაგან „თეოფანეს“

ბიზანტიელთა ბრძოლა აფხაზეთის ტერიტორიაზე

Καὶ κατὰ τὸν τῆς αὐτοκρατο-
ρίας δὲ χρόνον αὐτοῦ καὶ τὸν
Ὀκτωβρίου μῆνα, εἰς Ἰνδικτῶνα
ἐγδοῆν, ὁ τῶν Ῥωμαίων στόλος
ἐν τῇ νήσῳ τῇ Θάσῳ καταναυμα-
χηθεὶς ἀρῶν ἀπᾶς ἀπώλετο. καὶ
κατὰ τὸ ἐξῆς δὲ τὰς Κυκλάδας
νήσους, ἀλλὰ μὴ καὶ τὰς ἄλλας
ἀπάσας, ὁ τῶν Ἰσραηλιτῶν κατα-
στῆσαν στρατὸς οὐκ ἐπάσχετο. καὶ
ἐν τῇ ἐν Ἀβασγίᾳ ὁ τε Θεόφωβος
καὶ ὁ τῆς Θεοδώρου ἀδελφὸς Βάρ-
δας ἀποσταλέντες μετὰ στρατῶν
ἐπαχυρῶν ἐπιστῆσαν, ἐλίγαν
ἄγαν ἐκείθεν ὑποστρεφάντων
(CB, 137).

და მისი (ე. ი. თეოფილეს)
თვითმპყრობელობის დროს¹, ოქ-
ტომბრის თვეში, მერვე ინდიქ-
ტიონს², რომაელთა ფლოტი
დამარცხდა საზღვაო ბრძოლაში
კუნძულ თასოსზე და მთელი
ფლოტი სრულიად მოისპო. ხო-
ლო შემდეგაც ისმელიტთა ჯარს
არ შეუწყვეტია რბევა არა მარ-
ტო კიკლადის კუნძულებისა, არა-
ნელ ყველა სხვა კუნძულებისაც.
და კიდევ აფხაზეთში იქნენ
გაგზავნილი თეოფობე³ და თეო-
დორას ძმა ბარდა დიდბაღი ჯა-
რით და სასტიკად დამარცხდნენ,
ისე რომ ძალიან ცოტანილა და-
გრუნდნენ იქიდან უკან⁴.

გამგარტელებელის* საიში აღარ იხსენიებიან აბაზგები და ლაზები. მაგრამ აქაც, ისევე როგორც გენესიოსთან, მახვასმულია. რომ ყველა ეს ტომები, რომლებიც თომას მიემხრნენ, მანის მწვალებლობას იხიარებდნენ, ე. ი. მანიქველები იყვნენ.

¹ ეს ამბავი მოთხრობილია III წიგნში, რომელშიც თეოფილეს მეფობის ხანა (829—842 წ.წ.) აღწერილი.

² ეს ინდიქტიონი 829 წელს ხდებდა.

³ თეოფობე ზოგანსწილი მთავარია, რომელიც თავისი რახმებით მიემხრო ბიზანტიელებს

⁴ ექსპედიცია აფხაზეთში გაიგზავნა 832 წელს. აქ აფხაზები აუჯანყდნენ სარკინოზებს და დახმარება სთხოვეს ბიზანტიის კეისარს. იმასაც გაუგზავნია ჯარი თეოფობეს და ბარდას მფთაურობით; მაგრამ ეს დამარცხებულია (Lebeau, Histoire du Bas-empire. Paris 1819, t. VII, pp. 67). „აფხაზეთში“ ამ დროს შემდეგი მდგომარეობაა: დასავლეთი საქართველო გაერთიანებულია „აფხაზეთის სამეფოს“ სახელწოდებით და 825—861 წლებში მუფედ არის დგმეტრე II, შვილი აფხაზეთის სამეფოს დამაარსებლის ლეონ II-ისა (753—798 წ.წ.). მაშასადამე, კეისარ თეოფილეს შიერ ექსპედიცია სარკინოზთა წინააღმდეგ საბრძოლველად გაიგზავნა არა „აბაზგების ქვეყანაში“, არამედ დასავლეთ საქართველოში. ასეთი ცნობა სხვა წყაროებში არსად მოიპოვება: არც სამეცნიერო ლიტერატურაში არის ხსენება ამ ექსპედიციისა დასავლეთ საქართველოში. თ. უსპენსკი, რომელიც დაწვრილებით აგვიწერს თეოფილეს ლაშქრობებს 830-სა და მომდევნო წლებში, არაფერს ამბობს დასავლეთ საქართველოში ლაშქრობაზე (იხ. Ф. Успенский, История Византийской империи II, стр. 309—316).

თეოკტიტეს ლაშქრობა აფხაზების წინააღმდეგ

... καὶ ὁ μὲν θεόκτιστος νῦν μὲν, ὡς εἴρηται, σφατιόμενος, νῦν δὲ ταῖς αἰς ἐπεχειρεῖ βουλαῖς αἰς μὴ κατεσοδοῦμενος· καὶ γὰρ πολλῶν στρατιῶν πολλαῖς προκριθεὶς ἡγεμῶν, καὶ κατὰ πολλῶν ἡμετήσας πολεμίων νῦν τε καὶ πρὸ τούτου οὐδαιμὸν νικήσας ὑπέστρεψεν ἢ τὸ σύνολον τῶν ἐχθρῶν καθυπερτρύχων, ἡττώμενος δὲ καὶ πανωλεθρίῳ τὰ στρατεύματα παραδοῦς, οὐκ οἶδα εἴτε φρονήσας; ἀμοιρῶν καὶ λόγου καὶ τῶν ἐν πολέμοις ἀνδραγαθημάτων ἀπέριως ἔχων ἄτε οἷ μῆτε μελετήσας; ταῦτα ποτὲ, ἦ τινι; ἄλλη μείζονι αἰτία τῆ ὑπὲρ ἡμᾶς, ἢ καὶ τῆ εἰρημένη νυνί. καὶ γὰρ ἡλιακῶν ποτὲ ἐκλείψεων δύο γεγενημένων, κατὰ τῶν Ἄβραχῶν οὗτος προκριθεὶς στρατηγὸς; θεομηνίας ἀπὸ γλαυσε ὀστυχῶς; οἱ μὲν γὰρ ντυσάριον περιπρόσονται; περὶ τὴν ἑαυτῶν ζωὴν ἔδυσσύνχησαν, οἱ δὲ καὶ τῆς ἑτηρᾶς ἐπιβάντας ταῖς ἐκείνων ὀστυχίας συνεκοινώνησαν. καὶ οὗτος μὲν οὕτως ἀκώλεστο ὁ στρατός; μετ' ὅσ πάλιν δὲ πάλιν ὑπρασύτερον ἀψάμενος τοῦ πολέμου ὑπὲρ τᾶς τέσσαρας μυριάδας ἐπέβαλε τοῦ στρατοῦ; καὶ ἀσθῆς κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἄράβων στρατεύσας ἀπρακτο; ὑπέστρεψεν...¹ (CB, 202—203).

და, აი, ასეთია თეოკტიტე ზოგჯერ, როგორც ითქვა, განადგურებული, ზოგჯერ უბედურად დამამთავრებელი იმ საქმეებისა, რომლებიც იკისრა, ვინაიდან ხშირად ყოფილა სარდლად დანიშნული მრავალ ლაშქრობაში და მრავალი მტრის წინააღმდეგ აღუშარათავს იარაღი და არასდროს განმარჯვებული არ დაბრუნებულა, არასოდეს მტერი არ დაუძლევია, არამედ მუდამ დამარცხებული ბრუნდებოდა და ჯარს სრულ განადგურებაში აგდებდა, არ ვიცო იმიტომ, რომ ჰკუასა და გონებას მოკლებული იყო, თუ საომარ ვაჟაკურ საქმეებში გამოუცდელი იყო; იმიტომ რომ ამ საქმეზე არ ზრუნავდა არასოდეს, თუ სხვა რამ უფრო დიდი და ჩვენთვის გაუგებარი მიზეზის გამო ან ახალი ნათქვამი მიზეზის გამო. მზის ორი დაბნელება რომ მოხდა, აბა ზგებდის წინააღმდეგ სარდლად დანიშნულმა, ღვთის რისხეა იგემა უბედურმა: ჯარის ერთმა ნაწილმა ხომალდის დანსხვერვეა განიცადა და სიცოცხლე შესწირა, სხვები კიდეც, თუმცა ხმელეთზე გავიდნენ, მაგრამ ბირველების უბედურება გაიზიარეს. აი, ასე დაიღუპა ეს ჯარი¹. ამის

¹ ეს ცნობა ბიზანტიელთა ლაშქრობის შესახებ აფხაზეთის (ე. ო. დანავლეთი საქართველოს) სამეფოს წინააღმდეგ მხოლოდ „თეოფანეს გამგრძელებაში“ მოიპოვება. თეოკტიტეს, რომელსაც მიზეზად III-ის მცირეწლოვანობის გამო

შემდეგ დიდი ხანი არ გასულა და მან კვლავ, და უფრო მეტის გაბედულებით, ომს მოჰკიდა ხელი და ორმოც ათასზე მეტი კაცი დაჰკარგა თავისი ჯარიდან. მერე კვლავ ილაშქრა კრეტაზე მყოფ არაბთა წინააღმდეგ და უშედეგოდ გამობრუნდა უკან.

იბერთა კუროპალატი კონსტანტინეოლში

წიგან: *ნე ძეპტავაძეძე მუნი*, თებერვლის თვის ოცში, მე-
ცხუთასთა; მხაძუნე, მხაძუნეძე თსუ- ათე ინდიქტიონში, გარდაიცვალა

გამეფებული თეოდორა ძალიან სწყალობდა და რომელიც იყო ლოგოთეტი და სრულუფლებიანი მინისტრი, დიდძალი ჯარით ულაშქროდა დასავლეთ საქართველოში („აბახგების წინააღმდეგ“) და მარცხი განუცდია. ზომალდი და მსხერეფელი და ერთი ნაწილი იქვე დაღუპულა, ზოლო მეორე ნაწილი, მართალია, ნაპირზე გამოსულა, მაგრამ, როგორც ჩანს, მტერს გაუსრესია. მომდევნო წინადადებაც (იამის შემდეგ დიდი ხანი არ გასულა...), ჩემის აზრით, დასავლეთ საქართველოში ლაშქრობას უნდა ეხებოდეს, რადგან უზულოდ მისდევს აფხაზეთში „ზომალდის და მსხერეფის“ ანბავს და სხვა არავითარი ახალი ობიექტი ლაშქრობისა არ არის დასახლებული; შემდეგ კი კუნძულ კრეტის არაბთა წინააღმდეგ ლაშქრობა გადმოცემული. მაშასადამე, ზომალდის და მსხერეფის შემდეგ თეოქტისტეს კვლავ ულაშქროდა დასავლეთ საქართველოში, ამ ომშიც და მარცხებულა და 40,000 ჯარისკაცი დაჰკარგია. როდის უნდა მომხდარიყო თეოქტისტეს ლაშქრობა დასავლეთ საქართველოში? „თეოფანეს გამგრძელებელის“ თხრობის თანამიმდევრობას თუ გავითვალისწინებთ. ეს მომხდარა მიხეილ III-ის გამეფების პირველ წლებში (მიხეილი გამეფდა 842 წელს) და იქნებ გამოთქმა *ἵλασθη ἐξ Ἰσλαχίου τὸς γυρηνέσων* — „შის ორი დაბნელება რომ მოხდა“ სიტყვა-სიტყვით კი არ უნდა გავიგოთ, არამედ როგორც „შის ორჯერ მოტრიალება“, ვ. ი. „ორი წელიწადი“. შ: შინ თეოქტისტეს ლაშქრობა დათარიღდება 843—844 წლით. თეოქტისტეს ლაშქრობას დასავლეთ საქართველოში, ჩვენი ისტორიკოსის მოთხრობაში, მოსდევს ლაშქრობა კრეტაზე, რომლის დასათარიღებლად ჩვენ რამდენიმე წყარო მოგვეპოვება, და ამ წყაროებით კრეტის ლაშქრობა 844 წელს მომხდარა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში იშვიათად და ისიც მოკლედ ლაპარაკობენ ბიზანტიელთა ამ ლაშქრობაზე დასავლეთ საქართველოში. თ. უსპენსკი წერს: „Феокийт ввредириня поход на Кавказ с целью покорения авазгов к древней Кодахе; затем он спартил экспедицию на остров Крит...“ (История византийской империи, том II, выд. I, стр. 319). თუ რა იყო მიზეზი ამ ლაშქრობისა, „თეოფანეს გამგრძელების“ ტექსტიდან არა ჩანს. თ. უსპენსკის მოკლე მითითება „с целью покорения авазгов“ საკითხს ვერ არკვევს, რადგან ბიზანტიას ამ დროს თავისი ტერიტორიის ყველა სახელმწიფო განუწყობილელი ომები აქვს არაბებთან და ასეთ ვითარებაში ბიზანტიის მთავრობა მიზნად ვერ დაისახავდა „აბახგების დამორჩილებას“. უფრო საფიქრებელია, რომ დასავლეთ საქართველოში ბიზანტიელთა ლაშქრობა დაკავშირებული იყო იმავე არაბულ საფრთხესთან.

βίος Ῥωμανὸν τελευτῆ, καὶ κατε-
τίθη τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν τῷ οἴκῳ
αὐτοῦ τὸν βασιλέως Ῥωμανὸν τῷ
ἀπ' αὐτοῦ μοναστήριον ἀμειψόμεναι.
τῷ δὲ αὐτῷ μῆτι στέφεται Σοφία

რომანოზის მეუღლე თეოდორა¹,
და მისი ნეშტი დასვენებულ იქმნა
თვით რომანოზ მეფის სახლში,
რომელიც მისი მიერ მონასტრად
იქმნა გადაკეთებული. იმავე თვე-

¹ რომანოზ ლეკაენის მეფობაში (920—944) მეთექვსმეტი ინიციატივი ხვდება 922 და 936 წელს. თეოდორა გარდაცვლილა 922 წელს. იმავე წელს გვირგვინი დაუდგამთ თანამოსაყდრედ გამოცხადებულ ქრისტეფორეს, რომანოზის შვილია. მეუღლისათვის, სოფიისთვის. ამ ხეიმს დასწრება იბერიელი კუროპალატი, რომელიც დიდის პატივით მიუღიანთ ბიზანტიელებს.

არსებული ცნობებით 922 წლის თებერვალში ჯერ კიდევ ცოცხალია ადარ-
ნასე კუროპალატი. რომელიც სუმბატის „ქრონიკით“ გარდაიცვალა ჟეორგინ-
კონხა რმგა, გ. ი. 923 წელს. ამიტომაც საფიქრებელი იყო, რომ კონსტანტინე
პალში 922 წელს ჩაეგდოდა სწორედ ადარნასე კუროპალატი.

მაგრამ, მეორე მხრით, გუარადღებას იპრობის შემდეგი გარემოება. ადარ-
ნასეს შვილთაგან კუროპალატის პატივი აქვს აშოტს, რომელიც ამ პატივს მიი-
ღებდა კუროპალატი მამის გარდაცვალების შემდეგ. ამავე დროს, კონსტანტინე
პროფიროვანტის ცნობით. რომანოზ კვისარმა იმ ხანებში, როდესაც იბერიასა
და ბიზანტიას შორის უთანხმოება იყო ჩამოფარდნილი არტანუჯის ციხის გამო,
უბრძანა იმ დროს იბერიაში მყოფ თავის მოხელეს, კონსტანტი პროტოსპა-
თარს: „წამოიყვანე აშოტი, გარდაცვლილი ადარნასე კუროპალატის ძე, და მოი-
ყვანე ის აქ, რათა ჩვენ მას მისი მამის პატივი, კუროპალატობა ვუბოძოთ“
(იხ. ხეშთ გვ. 286). და კონსტანტინეც „წამოიყვანა აშოტი, ძე ადარნასე კურო-
პალატისა, და მოიყვანა ის ქალაქში (კონსტანტინეპოლში), და მას
მუხისაგან ებოძა კუროპალატობა“ (იხ. ხეშთ გვ. 287).

როდის უნდა მოხდარიყო აშოტის გაწვევა კონსტანტინეპოლში? კურო-
პალატობის პატივის მინიჭების პრაქტიკა გვარწმუნებს იმაში, რომ აშოტს უნდა
წიედო კუროპალატობა წინამორბედი კუროპალატის გარდაცვალების შემდეგ
წოყვე ხანში. მისი წინამორბედი კუროპალატი კი იყო მისი. მაშა ადარნასე.
მაშასადაძე, რაგან რომანოზ კვისარს გადაუწვევტია ადარნასეს შვილთაგან
(დავითი, ბაგრატი, აშოტი, სუმბატი) კუროპალატობა აშოტისათვის მიენიჭე-
ბინა, კონსტანტინეპოლშიც შა იბარებს. იქვე ნათქვამია, რომ იბარებს მას, რათა
გარდაცვლილი მამის პატივი მიანიჭოს. ხოლო ვინაიდან ადარნასე 923 წელს
გარდაიცვალა, საფიქრებელია, რომ აშოტი გაწვეულ იქმნა კონსტანტინეპოლში
იმავე 923 წელს.

რადგან მეორე წყარო — „თეოფანეს გამგრძელებელი“ — გადმოგვცემს, რომ
922 წელს იბერიელი კუროპალატი იყო კონსტანტინეპოლში და რომ იგი დიდის
ხეიმით მიიღეს, უნებურად გვებადება აზრი, რომ ეს იბერიელი კუროპალატი
ის აშოტია, რომელიც კონსტანტი პატრიკოსმა ჩაიყვანა იქ რომანოზის ბრძა-
ნებისდა მიზნდეთა. როგორც კონსტანტინე პროფიროვანტის თხრობიდან ჩანს,
აშოტის გაწვევა განსაკუთრებულ პირობებში მოხდა: არტანუჯის გამო დიდი
უშვიროვანობა გამოთქვას იბერიის ერისთავებმა, ვმუჭრებოდნენ კიდევ ბიზან-
ტიის კვისარს, თუ არ შეწყვიტე აგრესიული პოლიტიკა, საკანონოებს მიეკედ-

ἢ τὸν βασιλέως Χριστοφῶρου γυνή,
 ἠγωνιστὰ δὲ καὶ ἰ κουρομαλάτης;
 "Ἰβηρ ἐν τῇ πόλει παρεγένετο, καὶ
 δὲ μέρης τῆς ἔχουρας ἠελίου,
 καχοσημένης λαμπρῆς; ἵστα δὲ δὲ.

ში გვირგვინი დაიდგა სოფიომ,
 მეფე ქრისტეფორეს მეუღლემ.
 იმ ხანებში ქალაქში (ე. ი. კონ-
 სტანტინეპოლში) იყო იბერიელი
 კუროპალატი¹, და მან რომ გაი-

ლებით და რომაელებთან მოგვიბდება ბრძოლაო (იხ. ზემოთ გვ. 285) ასეთ
 ვითარებაში კვისრის ბრძანებით კონსტანტინეპოლში იქმნა გაწვეული ის იბე-
 რიელი მთავარი, რომლის პიროვნება, ალბათ, ყუღაზე უფრო მისაღები იყო
 ბიზანტიის მთავრობისათვის, და მას, კვისრის ბრძანებით, ბრწყინვალე შეხვედრა-
 მოუწვეეს. ეს უთუოდ გარკვეული დიპლომატიური ნაბიჯი იყო ბიზანტიის
 მთავრობის მხრით, რათა იბერიის მთავარი, კუროპალატის პატივში აღხვე-
 ბული და სახეიმო შეხვედრით ნასიამოვნები, კმაყოფილი დაბრუნებულიყო შინ.

ასეთი შეხვედრა ორი სხვადასხვა წყაროს ცნობისა თავისთავად ლაპარა-
 კობს ჩვენი ვარაუდის სასარგებლოდ, მაგრამ ამ ვარაუდს დაბრკოლება ელოდება
 იმ მხრივ, რომ ამ ორი ცნობის თარიღში ერთი წლის განსხვავებაა: სუმბატის
 „ქრონიკით“ ადარნასე გარდაიცვალა 923 წელს, ხოლო ანოტიოს ჩასვლა კონ-
 სტანტინეპოლში თარიღდება 922 წლით, როდესაც ადარნასე უკრ კიდევ ცოც-
 ხადაა. ამიტომ საფიქრებელია, რომ სუმბატის „ქრონიკის“ „ქორონიკონსა რმბ“
 გადამწერის შეცდომა უნდა იყოს და იქ უნდა წყობებულიყო „ქორონიკონსა რმბ“
 (ე. ი. 922 წელს).

რომ 922 წელს კონსტანტინეპოლში ჩასული იბერიელი კუროპალატი
 ანოტი უნდა იყოს და არა ადარნასე, ამას ამჟღავნებს შემდეგი დეტალიც: ეს
 იბერიელი კუროპალატი განციფრებული ათვალთვრებდა თურქე ქალაქს, გავერ-
 ვებულ იყო მისი სილაშახით, სიდიადითა და ძვირფასი მორთულობით; ამა-
 სოფიას ნახვამ ხომ მასზე ხლაპრული შთაბეჭდილება დასტოვა. ის, როგორც
 აქედან ჩანს, პირველად არის ამ ქალაქში, ხოლო ადარნასე, რომელიც 888 წლი-
 დან ქართველთა მეფე იყო და რომელსაც უკვე 30 წლის წინათ ჰქონდა მინიჭ-
 ბული კუროპალატის პატივი, საფიქრებელია, არა ერთხელ იქნებოდა ნამყოფი
 კონსტანტინეპოლში. მაშასადამე, ისლა დაგვრჩენია ვიფიქროთ, რომ 922 წელს
 კონსტანტინეპოლში ჩასული იბერიელი მთავარი არის ანოტი კუროპალატი და
 არა ადარნასე.

¹ თანვე ფაქტი — რომ ქრისტეფორეს მეუღლე სოფიო დედოფლად აკურთ-
 ხეს და იმ დროს კონსტანტინეპოლში იყო იბერიელი კუროპალატი — გადმოცე-
 მული აქვთ ფსევდო-საგვიმელან მაგისტროსსა და ვიორჯი ამარტოლის „ქრონო-
 გრაფიის“ გამგრძელელებს

ფსევდო-სვიმეონის „ქრონოგრაფიაში“, რომელიც შეკავშირდა მსოფ-
 ლიო ისტორიას „კვეყნის განზიდან“ რომანოს ლეკაპენის გარდაცვალებამდე
 (948 წ.) და რომელიც დაწერილი უნდა იყოს 963—969 წლებში, სწერია:

Τῶν δὲ Φεβρουαρίου μηνί, τῆς ε' ἰ-
 δεκαιώτης, τῆς α' τοῦ μηνός, Μισιδάρα
 ἡ ἀσπίδος Ῥωμαίων τελευτῆ, καὶ
 κατατίθειαι εἰς τὸν ὄχλον τοῦ βασι-
 λέως Ῥωμαίων τὸν δὲ ἀπὸ τοῦ εἰς

თებერვლის თვეში, მეათე ინდიქტი-
 ონში, ამ თვის 20 რიცხვში, გარდაი-
 ცვალა რომანოზის მეუღლე თოფორა.
 და დასვენებულ იქმნა რომანოზ მეფის
 სახლში, რომელიც მის მიერ მონასტ-

νης κολληῖς καὶ τιμῆς ὑπεδέχθη·
 ὧν καὶ ἐν τῇ ἀγία τοῦ θεοῦ σο-
 φία ἀπήγγαγον, τὸ κέλλιο; αὐτῆς;
 καὶ τὸ μέγεθος θεασόμενον καὶ
 τὸν πολυτελῆ κόσμον. καλλοπίσαν-
 τες γὰρ ταῦτην καὶ περιστείλαν-
 τες πέπλοις χρυσοῦσφι: καὶ κόσ-
 μῳ παντοίῳ, οὕτως αὐτὸν εἰσήγα-
 γον ἐν αὐτῇ. ὃ δὲ τὸ θαυμαστὸν

μοναστήριον γεόμενον καὶ στέφεται
 Σοφία ἢ τοῦ βασιλείας Χριστοφόρου
 γυνή. ἔδωκε καὶ Ἰβηρ κουροπαλίτης
 ἐν τῇ πόλει παρεγένετο, καὶ προσδοκῶν
 αὐτῷ λαμπρὰ ἔργον, καὶ μετὰ τιμῆς
 ὑπεδέχθη, καὶ ἡ ἁγία Σοφία τοῦτω
 κεκοσμημένη ὑπεδέχθη· εἰς ἃν τῶν
 ἰσοκρίτων καὶ θαυμασῶν πάλιν εἰς τὰ
 ἴδια ὑπέστρεψεν (CB, 78b).

რაც შეეხება გიორგი ამარტოლის „გაგრძელებას“, აქ ეს ეპიზოდი სიტყვა-სიტყვით იხვევა გადმოცემულს, როგორც „თეოფანეს გაგრძელებასში“ [T], მხოლოდ სამ ადგილას არის მცირეოდენი განსხვავება (განსხვავებულ ადგილებს დაუთვლილად ვებეჭდავთ):

Ἐκείδω δὲ Φεβρουαρίῳ μηνί x' (T-ში x' [=20] ἄρ ἄρ ὁ ὁ), ἐνδακτύτως
 ἢ θεοδόξω σθμβίῳ Ῥωμαῖοι τελευτῶν καὶ κατετέθη τὸ σῶμα αὐτῆς ἐν τῷ
 ὄνῳ αὐτοῦ τοῦ βασιλείας Ῥωμαῖοι, τῷ ὅτ' αὐτοῦ εἰς (T-ში εἰς გამოტოვ-
 ბულა) μοναστήριον ἀμειψθέντι. τῷ δ' αὐτῷ μηνί στέφεται Σοφία ἢ τοῦ
 βασιλείας Χριστοφόρου γυνή. ἰηκαῖστα δὲ καὶ κουροπαλίτης Ἰβηρ ἐν τῇ
 πόλει παρεγένετο, καὶ διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς διελθὼν κεκοσμημένης λαμπρῶς
 μετὰ ὀξείας πολλῆς καὶ τιμῆς ὑπεδέχθη ὧν καὶ ἐν τῇ ἀγία τοῦ θεοῦ Σοφία
 εἰσήγαγον (T-ἀπήγγαγον), τὸ κέλλιο; αὐτῆς καὶ τὸ μέγεθος θεασόμενον καὶ
 τὸν πολυτελῆ κόσμον. καλλοπίσαντες γὰρ αὐτήν καὶ περιστείλαντες πέπλοις
 χρυσοῦσφι καὶ κόσμῳ παντοίῳ, οὕτω εἰσήγαγον ἐν αὐτῷ (T: οὕτως
 αὐτὸν εἰσήγαγον ἐν αὐτῇ). ὃ δὲ τὸ θαυμαστὸν καὶ ὑπερμέγεθος τοῦ τῶν ἰσ-
 κριτων κατακλασῆς καὶ τὸν πολυτελῆ κόσμον ὑπερθαυμάσας, καὶ ἀληθῶς θεοῦ
 κατοικίαν εἶναι ἰδὼν (+ ἰερόν T) χῶρον τοῦτον εἰπὼν, ἰσθμῶς ὑπέστρεψεν εἰς
 τὰ οἰκίαια (T: ἴδια).

ამგვარად, ფსევდო-სიმეონის „ქრონოგრაფიაში“ მოკლე რედაქციით არის გადმოცემული ეს ეპიზოდი, ხოლო „გიორგი ამარტოლის გაგრძელებასში“ იმავე ვარიანტი რედაქციით, როგორც „თეოფანეს გაგრძელებასში“. მაგრამ ნამდვილ ძველმეცნიერ მანუსკრიპტებს „ქრონოგრაფიაში“ ტექსტი სწორედ ისეთია, როგორც „თეოფანეს გაგრძელებასში“ და „გიორგი ამარტოლის გაგრძელებასში“

არა შუა მოედანზე, ბრწყინვა-
 ლედ მორთულზე, ღირის პატი-
 ვითა და დიდებით შეხედენენ მას;
 იგი წმ. სოფიოს ტაძარშიც შეი-
 კვანეს, რომ ებილა თავისი
 თვალით მისი სილამაზე, სიდი-
 ძედ და ძვირფასი მორთულობა.
 ეს ტაძარი ბრწყინვალედ მორ-
 თეს, ოქროქსოვილი თარჩებით

რად იქნა გადაკეთებული, და გვირ-
 გვინი დაიდვა სოფიომ. მეფე ქრონო-
 ფორეს მგელღემ. მაშინ კალაქში იყო
 იბერიული კუროპალიტი, და ბრწყინ-
 ვალე გამოხვლა მოუწევს მას; პატი-
 ვით იქნა მიღებული კუროპალიტი და
 წმ. სოფიოს ტაძარი უჩვენეს მას ბრწყინ-
 ვალედ მორთული. ამ ტაძარში რომ
 შევიდა, განვიფიქრებას მივიდა; შერე-
 ვლავ თავის ჭკვანაში გაბრუნდა.

καὶ ὑπερμέγεθες τοῦ ναοῦ ἔργον
καταπλαγεῖς καὶ τὸν πολυτελεῖ
χόσμον ὑπερθαυμάσας, καὶ ἄληθινῶς
θεοῦ κατοικίαν εἶναι τὸν ἱερόν
χωρὸν τοῦτον εἰπὼν, ἀπέστ-
ρεψεν εἰς τὰ ἴδια (CB, 402).

და ყოველგვარი მორთულობით
მოფინეს და ისე შეიყვანეს შიგ.
კურთხალატი. ამან კი, ტაძრის
საკვირველი სანახაობით და მისი
სიდიდით განცვიფრებულმა და
მისი ძვირფასი მორთულობით.
ზომიანე მეტიდ გაკვირვებულმა,
თქვა — კრწმარიტად ღვთის ბინა-
ყოფილა ეს წმინდა აღგილიო, და კვლავ
თავის ქვეყანაში გაემ-
გზავრა¹.

როგორც ცნობილია, „გიორგი ამარტოლის გაგებლების“ პირველი ნაწილის
(947 წლამდე) ავტორი სწორედ სვიმეონ მაგისტროსია, ე. ი. გიორგი ამარტო-
ლის „ქრონოგრაფიის“ ერთ-ერთ რედაქტორს გაგებლების სახით დაურთავს
ან „ქრონოგრაფიისათვის“ სვიმეონ მაგისტროსის „ქრონოგრაფიის“ ბოლო ნაწი-
ლი, 842 წლიდან (სადაც თავდებოდა გიორგი ამარტოლის „ქრონოგრაფია“)
ვიდრე 948 წლამდე (რითაც თავდებოდა სვიმეონ მაგისტროსის „ქრონოგრაფია“).
სამწუხაროდ, წევნ ხელთ არ გვაქვს სვიმეონ მაგისტროსის „ქრონოგრა-
ფიის“ რეკსტი, რადგან იგი უკრ გამოცემული არაა (გამოცემულია მხოლოდ
ფსევდო-სვიმეონის „ქრონოგრაფია“ იმ. ბეკულის მიერ ბონის კოპაჟის იმავე
ტომში. სადაც „თეოფანეს გაგებლება“ დაბეჭდილი), მაგრამ გვაქვს ამ რეკს-
ტის სლავური თარგმანი, სადაც ვკითხულობთ:

„В к же февруаре мѣся теодора, съжытелища Романа, скон-
чаша; и подошися в храмъ того же Романа, претворенъ от него в мо-
настырь. В тѣже мѣсѣ степенна быс Софна, Христофорова жена. В тѣже
время и куропалатис Иверъ в Цриград прииде и, посреде тръговина
прошад украинъ светло, с славѣю многою и чѣсто приять бысть; сто-
же и в сѣтх ѿ жю премудрос въведошу доброгу ю и величство ии-
дети и многоценнуа утварь; украсише бо ту и увесивше завосм влатот-
каниши и красотою въскою, тако въведошу в ях; он же, чювому и
великому црковному долу удивлься, и многоценной утвари почюдився,
и в метину ѿ жис жилище сѣщенное село се ес рекъ, нахм възвратися
в овоаса“ (Симеона метафраста и логофета Описание мира... Славянский
переводъ „Хроника“ Симеона Логофета, [издал] В. Срезневский. СПб.
1806, стр. 132—133).

¹ ამ იბერიულ კურთხალატზე იხ. ხეობი, გვ. 330, შენიშვნა.

საკუთარ სახელთა საძიებელი*

(ვარსკლავიანი* ციფრი შენიშვნის გვერდს მიუთითებს)

აბაზგები: მათი ქვეყანა იაფეტის მოდგმის ტერიტორიაში შედიოდა 2. აბაზგების ტომი 50. აბაზგები ირაკლი კეისრის მოკავშირეები არიან 258*, იბრძვიან ირაკლის ჯარში 94—97, გამოეთიშნენ ირაკლის ჯარს 97. მონაწილეობენ თომა სლავის აჯანყებაში 305—307*. აუჯანყდნენ არაბებს IX საუკუნეში 327* იხ. აგრეთვე აბაზგია.

აბაზგია (დასავლეთ საქართველოს ერთი ნაწილი; IX საუკუნიდან— მთელი დასავლეთ საქართველოს სახელწოდება): 42, 43, 46, 52*, 53*, 137, 138, 224, 293*. ცნობები მისი საზღვრების შესახებ 231* — 235*; ჩრდილო საზღვარია მდინარე და ქალაქი ნიკოფსია, სამხრეთისა — სოტერიუპოლისი 231*, 233*; აბაზგიის და ჯიქეთის საზღვარზეა ნიკოფსია 231*. იქ მოვიდნენ ქრისტიანობის გასაუარცელებლად ანდრია მოციქული და სიმონ კანანელი 58, 231*. აბაზგიის ეპარქია, რომელიც ექვემდებარება კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს 129, 139, 140, 141; აბაზგიის ავტოკეფალი არქიეპისკოპოსი ჰყავს სებასტოპოლში (ცხუმში) 181, 184 — 185, 187; აბაზგიის ავტოკეფალიური საარქიეპისკოპოსო უკვე აღარ არის შეტანილი კონსტანტინე პორფიროგენეტის დროს შედგენილ ეკთესისში 196, არც იოანე ციმისხის დროინდელ ეკთესისშია 197; იგი ჩამოშორდა კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს და დაექვემდებარა მცხეთის კათალიკოსს 187, აბაზგია ლეონ ისაერიელის დროს (VIII საუკ.) 106 — 114. აბაზგიის წინააღმდეგ აღწებებს აქვს ბიზანტიელები VIII საუკუნეში 107. ბიზანტიელების ბრძოლა აბაზგიის ტერიტორიაზე IX საუკუნეში 827 — 829; აქ იგზავნებიან საბრძოლველად თეოფობე და ბარდა 832 წელს 327, 327*; აქ ლაშქრობს 843 — 844 წელს ლოგოთეტი და მინისტრი თეოქტისტე 328—329. აბაზგიის (დას. საქართველოს) საქონელი მიდის არტანუჯში 279, 280*. აბაზგიის მთავრები: 45, 47; აბაზგიის მფლობელს

* ეს საძიებელი შედგენილია როგორც წინამდებარე ნაკვეთისათვის, ისე 1941 წელს გამოქვეყნებულ IV ტომის პირველი ნაკვეთისათვის.

ეწოდება „ექსუსიასტეს“ 216*, მას ეწოდება „უზემთაესი“ და „ბრწყინვალე“ 212, აბაზგის მთავრისადმი მიმართვის წესი, მიღებული ბიზანტიურ დიპლომატიკაში 292, 293*, 294*: აბაზგის მფლობელი (მეფე) ლეონ II (786—798 წ.წ.) 216*, დემეტრე II (825—861 წ.წ.) 327*, გიორგი II (922—957 წ.წ.) 216*, 264, ამას წერილებსა სწერს ნიკოლოზ მისტიკოსი 210, 211, 212—218.

აბაშა: მისი საკითხი, ლაზეთის ეპარქიის საკითხთან დაკავშირებით 189.

აბღირაქიმი, აოსებატას ძე: მან დაიბურო მანძიკიერტი 251, 253.

აბელქაშიტი, აელბარტის ძე: 249, მისი ძეა აოსებატა 249.

აბიდოხი: მისი მიტროპოლიტი 149.

აბიშელეჯი (ალ-მალეჯი), არაბთა ხალიფა: ზაესა ჰერავს იუსტინიანესთან 686 წელს 103—104; გზაენის ჯარს სპარსეთში ტირან მუხტარის წინააღმდეგ 104, ებრძვის ტირან საიდს 105.

აბისენტა: 123. იხ. ცაიში.

აბნიკის ცბე: 263, 266, 269; იგი დაარბიეს იოანე პროტოსპათარმა, თეოფილე პატრიკოსმა და სხვებმა 270, 271; წაართვეს არაბებს ბიზანტიელებმა 273*.

აბულაძე ილ.: 242*.

აბულ-კასიმი: შემოესია ქართლს 914 წელს 276*.

აგათია სქოლასტიკოსი, ისტორიკოსი: 4*, 10*, 13*, 82*, 86*, 297, 315, 316*, 318, 319, 319*. მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა 315. მისი ცნობა „ჩახარის“ ციხის შესახებ 53*. აგათიის და თეოფანეს წყაროები 73, აგათია სვიდას წყაროა 313.

აგაპი კომენელი, მონაზონი — (X საუკ.): მას გამოუვლია იბერიანზე 281. მისი როლი ბიზანტიის მიერ არტანუჯის მოტაცების საქმეში 281—283.

აგაპიტე, რომის პაპი: 206*.

აგარიაწნი (არაბები): მათთან კავშირს ჰერავს აჯანყებული თომა სლავი 305, 326.

აგრუს მონასტერი: 70.

ადანა: შედის კილიკიაში 298.

ადარა: იწყება მდ. დნეპრის შესართავთან 229.

ადერკი, ქართველთა მეფე: 231*.

ადიშენები: ისინი დაიმორჩილა სეპტიმი სევერემ 68.

ადიგენი: მისი „რაბათი“ 278*.

ადილუჩი, ადა (ფილოლოგოსი): 314, 314*.

ადონცი, ნ.: 190, 191, 192, 247*, 248*.

ადარნახე, მთავარი (VI სსუკ.): მისი ასული ლატაკრი ცოლად შეირთო ჯუნშერმა 256*.

ადარნახე, ძე ბაგრატისა: 275.

ადარნახე, ხელმწიფე (826 — 867/9), ძე ამოტ დიდისა: 274*.

ადარნახე I კუროპალატი, ქართველთა მეფე და კუროპალატი (888 — 923 წ. წ.): ამოტის შვილია და დავითის ბაღმშიშვილი 259; ის ამოტის შვილი კი არ არის, არამედ დავით I კუროპალატისა 259*; იგი ამოტ II კუროპალატის მამაა 286, და ბაგრატ მაგისტროსის მამაა 277. მას კუროპალატობა ებოძა ლეონ VI-ისაგან 259. იგი პირველი „ქართველთა მეფეა“ 237*. მასთან ლეონ VI-მ შიველინა საჭურისი სინუტე 237, 239. მისი ურთიერთობა სუმბატ სომეხთა მეფესთან 238*. იგი უკმაყოფილოა რომანოზ კეისრით 243. მისი გარდაცვალების შემდეგ კონსტანტინებოლში იბარებენ ამოტს, რომ მას უბოძონ კუროპალატობა 286, 287, 330*.

ადარნახე II კუროპალატი (945 — 958 წლებში მაგისტროსია, 958 — 961 წლებში ქართველთა კუროპალატი): იგი ბაგრატ მაგისტროსის შვილია 271*, სუმბატ I-ის ძმისწულია 269, 269*; ცოლად მოიყვანა სუმბატ დავითისძის და 278. მის მიერ არაბთათვის წართმეული ტერიტორია 269, 272*.

ადრანუჯი იხ. არტანუჯი.

ადრანუჯოლი, ქალაქი: 128, 148, 167, 173, 177.

ადრანუჯი, ანუ დასავლეთის ჰუნნები: მათ ჩაითრევს სარეარაზი (მაპრეარაზი) კონსტანტინებოლის წინააღმდეგ ბრძოლაში VII საუკუნეში 98; თავს ესხმიან ბიზანტიის მიწაწყალს 207.

ავგუსტი, ოქტავიანე: 299.

ავზანი (არმენიაში): ავზანის ერისთავისადმი მიმართვის წესი 291.

ავრელთანე, რომაელთა კეისარი (270 — 275 წ. წ.) 69.

ავტონომე, მოწამე: 36.

აზია: 65; დიდი აზია 64. აზიის თემები 262*, 296, აზიის ეპარქია (ცენტრი — ეფესო) 126, 147, 151, 169.

აზონი, ქართველთა წინაპარი: 266*.

ათაღარიბი, მეფე რომში: 81*.

ათანახი, სენატორი (VI სსუკ.): 10*.

ათანახი, პატრიარქი (IV სსუკ.): მან ფრუმენტი აეურთხა ეთიოპელების პირველ ეპისკოპოსად 75.

ათანახი, იაკობიტების პატრიარქი: 629 წელს ეახლა ჰიერაპოლისში

- ირაკლის 101. იგი მონოთელიტია 102.
- ათენი, ელადის ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრი 148, 163, 173, 177.
- ათინგანები, ანუ მელქისედეკიტები, განსაკუთრებული სექტა: 303, 303*.
- ათრაელი, სოფელი, სადაც 576 წელს დაიდვა სამწლიანი ზაეი 30*.
- ათუტი, კოლხეთის ლეგენდარული მეფე: 315, 315*, 320.
- აინის მიტროპოლიტი 149.
- აკამფისი, ქალაქი: 315, 315*. აკამფისის მიდამოები 284.
- ალაე (პალისი?), მდინარე: 300*.
- ალანები: 54*, 57. ალანთა ტომი 50. მათი ციხე დარიალი 257*. მათი ქვეყნის მახლობლად მდებარეობდა სქიომარი 42, აგრეთვე ბუკოლუსი 52*. მათ ქვეყანაზე გამოიარეს თურქთა ელჩებმა VI საუკ. 28. ალანთა თავდასხმები ჯიქებზე 233. მათი ურთიერთობა აბაზგებთან VIII საუკუნეში 107 — 109. მათ მთავარს ჰქვია იტაზი (? პიტიაზში) 109. ალანები აჯანყებულ თომას სლავის ჯარში 305. იხ. აგრეთვე ალანია.
- ალანია: ალანიის ქვეყანა მდებარეობს კავკასიის მთების ზემოთ 232, 224. ალანიასა და ჭანარიას შუა მდებარეობს შარვანი 292. ალანიის მთავრისადმი მიმართვის წესი 292, 294*. ალანიაში ქრისტიანობას ავრცელებენ ანდროა მოციქული და სიმონ კანანელი 58. ალანიის ეპისკოპოსი პეტრე, ნიკოლოზ მისტიკოსის მიწერ-მოწერა მასთან 210, 211. ალანიას ეხმარება აფხაზთა მთავარი გიორგი 213; ქრისტიანობა მიადგინა მას გიორგიმ 214 — 215, 217*; ალანიის სამიტროპოლიტო 144, 149; ალანიის არქიეპისკოპოსი X საუკუნეში ზის ბიჭვინთა-სოტერუბოლისში 218*. ალანიაში გაიგზავნა ლეონ ისავრიელი 106, 107. იხ. აგრეთვე ალანები.
- ალარიზი, ეგვიპტელების მეფე: 312*.
- ალბანელები: წარმოშობილი არიან იაფეტისაგან 62. ცხოვრობენ კასპიის კარების ვადღმა 9, 10. ისინი დაიმორჩილა პომპეუსმა 322. ალბანელთა მხარეში იყო იოანე ნათლისმცემლის მონასტერი 55. იხ. აგრეთვე ალბანია.
- ალბანია: იაფეტის მოდგმის ტერიტორიაზეა 63, 310. პომპეუსის ლაშქრობა ალბანიაზე 65. ლაზეთის სტრატეგოსად დანიშნული რომანოზი ლაშქრობს ალბანიის წინააღმდეგ 23, 26, ბინაყდება ალბანიის დაბლობში 34*. აქ შეხვდნენ ერთმანეთს 623 წელს ირაკლი და სარაბლანგა (შაპრაბლაკანი). 94. აქ დაი-

ზამთრა ირაკლი კეისარმა 93—94, 258*. ბიზანტიელმა სტრატეგოსმა ლეონტიმ 686 წელს დაიმორჩილა ალბანია 105. ალბანიის მთავრისადმი მიმართვის წესი 292. ალბანიის კათალიკოსისადმი მიმართვის წესი 293, 294*.

ალექსანდრე, ბიზანტიელი დიდებული: მას მოაქვლევინა ფოკამ შავრეის ვაჟი თეოდოსი და კონსტანტინე ლარდისი 36—37

ალექსანდრე, ბიზანტიის კეისარი (912—913 წ.წ.): მის დროს მოღვაწეობდა ნაყოლოზ მისტიკოსი 209, მისი მეფობა აღწერა „თეოფანეს გამგრძელებელმა“ 325.

ალექსანდრე, იუდეელთა მეფის არისტობულეს ვაჟი 66.

ალექსანდრე მაკედონელი: 319, 320; მისი ლაშქრობა „კავკასიაში“ 64.

ალექსანდრია, ქალაქი: 278*. ალექსანდრიის პატრიარქი 126, 147, 290.

ალექსანდროვსკოე, სოფელი სუხუმის რაიონში: მისი გათხრებები ისტორიულ ფუსტასთან 54*.

ალექსი I კომნენოსი, ბიზ. კეისარი (1081—1118 წ.წ.) 146, 164, 193.

ალდი: მან ილაშქრა 697 წელს რომანიაზე 105.

ალგანია (ვარ.: ალბანია): 35*.

ალმატი, მდინარე: 228.

ალბიკე ('Αλβίκα), ციხე-სიმაგრე: 251, 253, 254.

ამაზონელები: წარმოშობილი არიან იაფეტისაგან 62.

ამაზონიხი, ქვეყანა: იაფეტის მოდგმის ტერიტორიაზეა 63.

ამახია, ჰელესპონტის ეპარქიის მეტროპოლია: 127, 131, 132, 135, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 155, 173, 175, 177, 178, 195. მესამე კაპადოკიის ქალაქია 300. აქაური იყო სტრაბონი 297.

ამასტრიდი, ქალაქი: ამასტრიდის მიტროპოლიტი 148, 170, 177; იყო ავტოკეფალი, შერე გახდა მიტროპოლიტი 183.

ამაღა, ქალაქი: 31.

ამურკავკასია: 294*. აქ გადმოდიან ალანები 257*.

ამინხი: მესამე კაპადოკიის ქალაქია 300.

ამირაშუმნი, არაბთა ხალიფა: 236*. მისადმი მიმართვის წესი 290, 294*.

ამორიონი, ქალაქი: 128, 148, 169, 173, 177.

ანახტახი I, ბიზ. კეისარი (491—518 წ.წ.): მისი ხარდლები 76—77.

- ანასტასი II, (არტემი) ბიზ. კეისარი (713—716 წ. წ.): მან ლეონი გაგზავნა ანატოლიის სტრატეგოსად 113. მისი გაძევება 114.
- ანასტასი აპოკრიფიარი: მისი თხოვლება მაქსიმე აღმსარებლის შესახებ 38, 39, 41, 49, 49*, ანასტასი გადაასახლეს ლაზეთში 38, 40, მისი თავდადსავალი ლაზეთში 44—48; მოათავსეს ბუკოლუსის ციხეში 42, 44*, 51*, 52*, მუსტურისის ციხეში 43, 53*. თავკრიის ციხეში 43, 44*, ფუსტის ციხეში 44, სხემარის ციხეში 45.
- ანასტასი ზიზლიოთეკარი: მან ლათინურად თარგმნა თეოფანეს „ქრონოგრაფია“ 73, 86*, 87*, 88*, 97*, 103*, 105*, 109*, 114*, 116*, 117*. მან ლათინურად თარგმნა ანასტასი აპოკრიფიარის შრომა 38, 41, 48*, 54*.
- ანასტასი მონაზონი: მაქსიმე აღმსარებელთან ერთად გადმოასახლეს ლაზეთში 38, 40; მოათავსეს სკოტორის ციხეში 42, 43*, 51*, 52*, მუსტურისში 43, 53*, სვანიდის ციხეში 42—43, 44*, 56*.
- ანატოლიის თემი: 296, მისი სტრატეგოსი ლეონ ისაერიელი 113.
- ანდაკი, საეპისკოპოსო კათედრა: ექვემდებარება ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოს ლაზეთში 134, 146, 165, 185.
- ანდრაბა: მესამე კაპადოკიის ქალაქია 300.
- ანდრია მოციქული: მისი „ცხოვრება“ 57—59. სიმონ კანანელთან ერთად ავრცელებს ქრისტიანობას ალანიამი და ფუსტაში 58; მოვიდა აფხაზეთსა და ეგრისში 231*; ქადაგებს ჯიქეთში 59. იგი კონსტანტინეპოლის პირველი პატრიარქია 205.
- ანთიმოხი: ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსია VI საუკუნეში 200*, 205. იგი კონსტანტინეპოლის პატრიარქია 536 წელს 206. მასზე ცნობებს გვაწვდიან ზაქარია რიტორი, თეოფანე ეამთაღმწერელი და სხვები 206*.
- ანკვირა, ქალაქი: 126, 147, 152, 172, 177.
- ანნა, ლეონ ისაერიელის ქალიშვილი: იგი არმენიაკთა სტრატეგოსის არტაბაზდეს ცოლია 114.
- ანნიანე, ეამთაღმწერელი: იგი გიორგი სინგლოზის წყაროა 60.
- ანნიხალი, კართაგენელთა ხარდალი: 19.
- ანონიმი გეოგრაფოსი V საუკუნისა („პერიალუსი“): 232*, 233*, 235*.
- ანტაგონე, იუდეელთა მეფის არისტობულეს ვაჟი 66.
- ანტიოქია, სირიის ქალაქი: 1, 105 (თეუპოლისი), ანტიოქიის პატრიარქი 123, 126, 138, 147, 206*; ანტიოქიის პატრიარქი

- IX საუკუნისა იოვი 305, იაკობი 326. ანტიოქიის პატრიარქი-
სადმი მიმართვის წესი 290.
- ანტიოქია, პისიდიის ეპარქიის მეტროპოლია: 128, 148, 161,
173, 177.
- ანტიოქია, ქალაქი მდ. მენდრზე: 159.
- ანტიპატრე, თუდეელი სარდალი (ანტიპას?) 65.
- ანტონინე: „ანტონინეს იტინერარიუმი“ 200.
- აჰაჰა: კუნძული, სადაც ცხოვრობდა კირკე 315.
- აპამეა: აპამეის მეტროპოლიტი 149.
- აპჰაკი, სუმბატ ერისთავთ-ერისთავის შვილი 248, 250.
- აპაზონი, ქვეყანა: 248, 250, 252.
- აბელბარტი//აბელკარტი: აბსელმის შვილია 252; მისი შვილია აბელ-
ქამიტი 249. მანძიკიერტის მფლობელია 952 წელს 249, 253.
- აბელმუზე, აბსელბატას შვილი: 252, 253.
- აპაანე, ისტორიკოსი (ახ. წ. II საუკ.): 66*, 67*, მისი ცნობა იბერ
თა მეფის არტაგის შესახებ 3*.
- აპოგანეში, ტარონის ერისთავის კრიკორიკის ძმა: 239, 247. ჩივიდა-
კონსტანტინეპოლში 240. მისი გარდაცვალება 241. მისი შვი-
ლები თორნიკე, ვაჰანი და სუმბატი 242, 242* 244. მის შვი-
ლებს უბურიათ ტარონის ერთი ნახევარი 248.
- აპოლესფუეტი, აბსელბატას ძმა: 249, 250, 251, 254. მისი შვილი-
ბილია აქამეტი 252. მან იყრა მანძიკიერტი 253.
- აპოლონიოს როდოსელი: მისი ეტიმოლოგია სიტყვისათვის „მოს-
სინიკები“ 321*.
- აპოხატა, სპარსეთის ამირა: 248, 249, 250.
- აპოხებატა, აბელქამიტის ძე: 249, 254. მისი ძმები არიან აპოლეს-
ფუეტი და აბსელმი 249, 250, 251. იგი მანძიკიერტის ამირაა
250; მან დაიპყრო ზალიატი, პერკრა და არზე 251. მისი შვი-
ლები არიან აბდირაქიმი 251, 252, აბელმუზე 252.
- აპოხებატა (მეორე ?). აბდირაქიმის ბიძა: 251.
- აპოსელმი, აბსელბატას ძმა: 249, 250, 251, 254. მისი შვილია აბელ-
ბარტი 252, 253. მან იყრა მანძიკიერტი 253.
- აპრო: აპროს მეტროპოლიტი 149.
- აფთა (Aφθ): მღებარეობს კასპიის კარებთან 282, აფთის მთავრი-
სადმი მიმართვის წესი 192.
- არაბები: ისინი დაიმორჩილეს რომაელებმა II—III საუკუნეში
68. მათთან ბრძოლა 673 წელს კონსტანტინეპოლთან 306*.
მათ მიერ შელიტენის დაპყრობა VIII საუკუნეში 197, 200=

მათი სარდლები VIII საუკუნეში გარაბი 114, ისამი 116. კრეტაზე მათ წინააღმდეგ ილაშქრა 844 წელს თეოქტისტემ 329, 329*. ისინი არბევენ ეგეოსის ზღვის კუნძულებს IX საუკუნეში 327. არაბთა შემოსევა ბასიანში 260—261, 263, 273*. არაბთა შემოსევები 193. იხ. აგრეთვე აგარიანნი, სარკინოზები.

არაქი (ერაქსი, ერასი), მდინარე: 34; აქ დაბანაკდა სპარსელთა სარდალი ბარაბი 23, 26, 88. მას აგრეთვე ფასისი ეწოდება 271. იგი საზღვარია იბერიასა და ბიზანტიას შორის 270, 271, 272*, 273. იხ. აგრეთვე ფასისი.

არზოვასტე, ფრანკი თეოდოსი I-ის მოწინააღმდეგე 312*.

არგოხი: არგოსის მოსაყდრემ მიიღო მიტროპოლიტობა 146.

არგონავტები: 316.

არდაბური (ასპარისძე), არეობინდე უმცროსის პაპა დედის მხრით 77.

არდახა, გეოგრ. 190.

არეობინდე (უფროსი), არეობინდე დაგალიაფესძის პაპა 76.

არეობინდე (უმცროსი), დაგალიაფესძე; აღმოსავლეთის სარდალი და ექსარხი ანატასი I-ის დროს 76, 77.

არესი: ასე ერქვა ასირიელთა მეფეს თურასს 318.

არზანენე: მისი მიდამოები 33. იქაური იყო პეტრე სტრატელატი 15*. მის წინააღმდეგ ლაშქრობს ფილიპივე 585 წელს 18; იქ შეიჭრა სპარსელთა სარდალი ტამხოსრო 31.

არზე, ციხე ვანისტბის ჩრდილო სანაპიროზე: 248, 249, 251, 253, 254.

არზენ-ერ-რუმ, ე. ი. „რომაული არზენი“ (მერმინდელი „არზრუმი“) 262*.

არზენი (არტანუჯის ციხის მიწაწყალი): 279.

არზენი (ძველი): 262*.

არაანე (II საუკ. ისტორიკოსი და გეოგრაფოსი); მისი „პერიპლუსი“ 233*, 235*.

არაირათე, მცირე კაპადოციის მეფე: 299.

არაირათია, ტბა: წინათ კარიტია ერქვა 299.

არისტარქე, კოლხეთის მეთაური ძვ. წ. I საუკუნეში: ა22*.

არისტობულე, ოუდეელთა მეფე: მისი ვაჟები არიან ალექსანდრე და ანტიგონე 66.

არისტოტელე: ალექსანდრე მაკედონელი ჭეშმარიტი მოწაფე იყო თვით სახელგანთქმული არისტოტელესია 64.

არისტოტელეს: მისი კომედიები 313.

არმენია, ქალაქი თესალიაში: 308.

არმენი, ეპონიმი: იაზონის თანამოლაშქრე არმენი, რომლისაგანაც სახელი მიიღეს არმენიელებმა 308.

არმენია: 4, 30, 138, 254. არმენია იაფეტის სამფლობელოში შედის 61. იგი დასტოვა სპარსეთის სარდალმა ტამბოსრომ 31. იქ ჩაეიდა ირაკლი კესარი 90, 258*. არმენია ხარკს უხდის არაბებსა და ბიზანტიელებს 104. არმენიაში ლაშქრობს 686 წელს სტრატეგოსი ლეონტი 105; იქ ილაშქრეს 728 წელს ხაზარებმა 114; იქ შეიჭრნენ 763 წელს თურქები 117. არმენიიდან საქონელი მიდის არტანუჯში 279, 280*, არმენიის ქალაქი თეოდოსიოპოლი 129. არმენიის სარდალი (*dux Armeniae*) 181. არმენიის ზენთაეგრები (*παραιεργους*) 264. არმენიის ერისთავები (რვა) და მათდამი მიმართვის წესი 291. არმენიის კათოლიკოსი და მისადმი მიმართვის წესი 293, 294*. არმენია დიდი და მცირე — იაფეტის მოდგმის ტერიტორიაზე 63, 310; არმენია დიდი — მისი ერისთავთერისთავისადმი მიმართვის წესი 290, 293*; არმენია მცირე 3, 322 (იგი პომპეუსმა აიუქა დეიოტარე გალატიელს); არმენია რომაული 247*; შიდა არმენია 190, 191, 192; მეოთხე არმენია 104. არმენიის I ეპარქია (ცენტრი მელიტენე) 127, 132, 138, 140, 141, 143, 145, 147, 155, 175, 195, 197; არმენიის II ეპარქია (ცენტრი სებასტია) 127, 129, 130, 132, 139, 140, 141, 142, 143, 147, 155, 179; არმენია (ცენტრი კამახი) 169. იხ. არმენიელები.

არმენიაკი: ეს იყო კაპადოკიის ქვედა ნაწილი 298, არმენიაკი ანუ მესამე კაპადოკია, სადაც შვიდი ქალაქია 300. არმენიაკის თემი 296 — 300; მისი სტრატეგოსია ლეონ ისავრიელის დროს არტაბაზდე 114; მისი სტრატეგოსი ოლევიანე არ მიემხრო თომას აჯანყებას 304; მისი სტრატეგოსია X საუკუნეში ლალაკონი 261.

არმენიელები: 7, 9, 31, 32, 111. არმენიელთა წარმოშობა 307; წარმოშობილი არიან იაფეტისაგან 62; ისინი იაფეტის შვილის, თორგარმას, შთამომავალნი არიან 7*, 62; სახელი მიიღეს არმენისაგან, იაზონის თანამოლაშქრისაგან 308; მათ აქვთ დამწერლობა 63. მათი გაქრისტიანება კონსტანტინე I-ის დროს 311, 317, 318. მათი კლიმატარქი სურენა (VI საუკ.) 29. ისინი შეიჭრნენ ლაზეთში VIII საუკუნეში 110.

- ლეონ V-ის ნათესაობა არმენიელებთან 307. არმენიელები თომა სლავის ჯარში 305, 307*, 326. არმენიელების მეზობლად იყო არმენიის თემი 298. იხ. აგრეთვე სომხები.
- არსაკე, არსაკი (არტაკე): იბერთა მეფე, რომელიც გააქცია პომპეუსმა 3, 322. შტრ. არტაგი, არტოკი.
- არსაკი, ნექტარიოსის ძმა, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი 404 — 405 წლებში: 76.
- არსაკიდების გვარი: 32*.
- არხენი თეოდოლედი: მან თარგმნა გიორგი ამარტოლის „ქრონოგრაფია“ 309.
- არხიანის მთა: 276*.
- არტანის, ძველი: 265*; არტანის ნაქალაქევი 266*.
- არტანის ყური, ე. ი. არტანუჯი: 280*.
- არტანისწყუფი: კანური ფორმაა სიტყვისა „არტანუჯი“: 276*, 280*.
- არტაბაზდე, არმენიის თემის სტრატეგოსი: მისი მეუღლეა ლეონ ისაერიელის ქალი ანა 114.
- არტაგი (არტოკი): იბერთა მეფეა 3*.
- არტანისა (Ἀρτάνισα): ასე ეწოდება არტანუჯს პტოლემეოსის „გეოგრაფიაში“ 280*.
- არტანუჯი, ციხე ქალაქი: 274—287. წილად ხედა ბაგრატს, დიდი სუმბატის შვილს 275; წილად ხედა ბაგრატის შვილს გურგენს 275; წილად ხედა აშოტ კისკას 275; აშოტს წაართვა მისმა სიძემ გურგენმა 276; მას აშოტ კისკასი გადასცემს ბიზ. კეისარს 281—282; მასზე ბიზანტიის დროშა აღმართა კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა 283—284; იგი დარჩა გურგენის ქვრივს, აშოტის ქალს 277; გურგენის ქვრივს წაართვა სუმბატ დავითისძემ 277. არტანუჯის აღწერა, მისი ეკონომიური მნიშვნელობა 278—279, 280*; მას აქვს დიდი რაბათი და დაბაქალაქი 278*. მურვან ყრუმ დაანგრია 279*; აშოტ I კურაპალატმა განაახლა 280*. მას იცნობს პტოლემეოსი (Ἀρτάνισα) 280*. „არტანუჯის“ ეტიმოლოგია 280*.
- არტემი (ანასტასი II), ბიზ. კეისარი. იხ. ანასტასი II.
- არტოკი (არტაგი): იბერთა მეფეა 31, 66*, 67*.
- არქაია (არკაია); მისი შვილები დაამარცხა კრიკორი ერისთავმა 236; მისი ძმა სუმბატ ერისთავთ-ერისთავი 236—237; მისი ორი ვაჟი 239.

- არქეოპოლისი, ლაზეთის ციხე-სიმაგრე: აქ უნდა მდგარიყო 588 — 590 წლებში ბიზანტიის ჯარი რომანოზის სარდლობით 36*.
მას ალყა შემოარტყეს VIII საუკუნეში არმენიელებმა და ბი-
ზანტიელებმა 110.
- არშუშა, ქართლის პიტიახში: 84*.
- არჩილი, ქართლის მეფე (VIII საუკ.) 255*.
- არხელაფ, მცირე კაპადოკიის მეფე: იგი თუღის მეფის ჰეროდეს
ნათესავია: 299.
- ასირიელები: 300, 300*. ლეონ V-ის ნათესაობა ასირიელებთან და
სომეხებთან 307. ასირიელების მონაწილეობა თომა სლავის
აჯანყებაში 305, 326.
- ასირია: 64, 65.
- ასოლიკი (ასოლიკი), სომეხთა ისტორიკოსი 238*.
- ასპარი იხ. არდაბური.
- ასპურაკანი იხ. ვასპურაკანი.
- ასრაქსი (ვარ.: არაქსი), მდინარე: 35*.
- ატაღე, ატაღოხი, პაფლაგონიის მფლობელი (I საუკ. ძვ. წ.) 3, 322.
- ატალია, ქალაქი: ატალიის მიტროპოლიტი 149.
- ატელი, ატელი (მღ. ვოლგა): 103.
- ატეზი, კუნძული ბოსპორის სრუტეში: 231.
- აფრატი, სპარსელთა სარდალი: 21, 21*; მოკლულ იქმნა სარვანონ-
თან ბრძოლაში 87.
- აფრიკა: 86, 315.
- აფროდისია: კარიის სტავროპოლის ძველი სახელია 181; მისი ეპის-
კოპოსი სევერიანე 182.
- აფხაროხი (აფსარეა, აფსარის ციხე): ციხე-ბანაჯი დამავლეთ საქარ-
თველოში 10, 57, 232*; აქაურ სატუსალოში დაამწყვდიეს
გუბაზ მეფის მკვლელები 10*.
- აფხილები: მათი მოსაზღვრენი არიან აბაზგები 235*. აფსილთა შო-
რის უპირველესი კაცია მარინე (VIII საუკ.) 112, 115*, 116*.
იხ. აგრეთვე აფსილია.
- აფხილია: მხარეა ლაზეთში 44, 46; მის საზღვარზე მდებარეობენ
თუსუმე და მოქვი 50; აფსილიისა და მისიმიანის მხარეებში
მდებარეობს ფუსტა 54*. აფსილიის ციხე 52*, 53*. აფსილია-
ში ჩავიდა ლეონ ისაგრიელი 107, 113. ბიზანტიელები და
არმენიელები არბევენ აფსილიას 110.
- აფხიზი (ანეფსიზი), პუნნი, იოსტრატეგოსი 18, 19, 19*
- აფხაზები, აფხაზეთი იხ. აბაზგები, აბაზგია.

აქამეტი, აპოლესფუეტის გერი 252, 253.

აქა: ძველი აქა 233*.

აქუნტი, მდინარე: 233*.

აშოტ I კუროპალატი (809/13— 826 წ.წ.), ადარნესეს ძე: კონსტანტინე პორფიროგენიტით იგი ბაგრატის შვილია, დავითის შვილიშვილი 259, 259*. მისი შვილია ადარნესე 274*. აშოტის დროს მოხდა „ქართველთა სამეფოს“ აღდგენა 237*. აშოტმა განაახლა არტანუჯი 280*. მის დროს გაგრძელდა აზრი, რომ იბერები დავით წინასწარმეტყველის შთაბრძანებით არიან 255*.

აშოტ II კუროპალატი (923 [937] — 954 წ.წ.): მისი მამაა ადარნესე კუროპალატი 278; მისი ძმაა ბაგრატ მაგისტროსი 277. აშოტი ბიზანტიის კეისრისათვის სანდო კაცია 271; მასთან კეისარს ლოიალური ურთიერთობა აქვს 273; მისი მოლაპარაკება რომანოზ I-თან და კონსტანტინე პორფიროგენიტთან ბასიანის შესახებ 265 — 270. აშოტის მიერ არაბებისათვის წართმეული ტერიტორია 269, 272*. მისმა ძმამ დავით II-მ შეიპყრო არტანუჯის მისატაცებლად ჩასული კონსტანტი პატრიკოსი 282. აშოტს იბარებს რომანოზ ლეკაპენი კონსტანტინეპოლში, რათა უბოძოს მას გარდაცვლილი მამის, ადარნესეს, პატივი, კუროპალატობა 286; აშოტი ჩავიდა კონსტანტინეპოლში და დიდის პატივით იქმნა მიღებული 329 — 330; მას ებოძა კეისრისაგან კუროპალატობა 287.

აშოტ კისკახი, პატრიკოსი: იგი ბაგრატის შვილია 275. მას ცოლად ჰყავს აფხაზეთის მთავრის გიორგის და 277. მისმა სიმამრმა გურგენ მაგისტროსმა წაართვა მას არტანუჯი 276; მას მტრული ურთიერთობა აქვს გურგენთან 281, 284, 285. იგი არტანუჯს გადასცემს ბიზანტიას 281 — 284; მას წინააღმდეგობას უწყევნენ იბერიის ერისთავები 285 — 286, 287*.

აშოტი, პროტოსპათარი: მისი მამაა კრიკორიე პატრიკოსი 236.

აშოტი, ერისთავთ-ერისთავი, პატრიკოსი: კრიკორიე მაგისტროსის შვილია 246, უკმაყოფილოა კეისრით 243, მოკავშირეა ადარნესე კუროპალატისა 238*, 243. იგი სომეხთა მეფის სუმბატის ძმისწულია 238*. აშოტი, ტარონელი ერისთავის კრიკორიეს შვილია, მას რომანოზმა უბოძა პატრიკოსობა 244.

აშოტი, ერისთავთ-ერისთავი: სუმბატ ერისთავთ-ერისთავის მამაა 248; მას უპყრია მთელი აღმოსავლეთის მიწაწყალი 249.

აშოტი, ერისთავთ-ერისთავი: სუმბატ ერისთავთ-ერისთავის შვილია 248, 250.

აშ-ყალა, ციხე ეფერატის სათავეებთან 266*.

აჭარა: 276*. აჭარის ერისთავი (იბერიაში), მისადმი მიმართვის წესი 291, 294*.

აჭარისანი მ. 239*, 242*.

აჭარისწყალა 276, 276*.

ახალი პატარაბო: სამიტროპოლიტო ცენტრია 148, 170, 174, 177.

ახალციხე: მისი რაბათი 278*.

ახმეტის, აპოსტატის ძმისწული: 251.

ბაბილონელები: შათ დაბეგრეს ჰუნნები 22.

ბაბილონია: 65. აქ გზავნის ბარამი სვანეთში აღებულ ნადავლს 23.

ბაგრატი, ქართველ მთავართა და მეფეთა სახელი: რატომ იწერება ბერძნულად „პანკრატ“ 274*.

ბაგრატ: დავითის შვილია (კონსტ. პორფიროგენეტის მიხედვით) 259; მისი შვილია აშოტი 259.

ბაგრატ მაშფალი, არტანუჯელი (გარდაიცვალა 909 წ.): სუმბატ დიდის შვილია 274, 274*; მას წილად ზედა არტანუჯი 275, მისი სამი (თუ ოთხი) ვაჟი 275, 275*.

ბაგრატ მაგისტროსი, ძე აღარნასე ქართველთა მეფისა (937 — 945 წ. წ.); მან თანე მაგისტროსთან ერთად ილაშქრა თეთღოსიუპოლში 271. მისი შვილია აღარნასე მაგისტროსი (აღარნასე II) 269*, 271*.

ბაგრატ ტარონელი: კრივორიკ ტარონელის მაგისტროსის ვაჟია 245. იგი ებრძვის თორნიკეს 246.

ბაგრატონები: მათი გამეფება იბერიაში 255, 260*. ისინი გუარამ ერისთავის შთამომავალნი არიან 262*.

ბაიძორი: ბაიძორის ერისთავი (არმენიაში) და მისადმი მიმართვის წესი 291.

ბაიბურთი იბ. პაიბურტი.

ბაკური, დიდი უფარმელის ძე, ქართლის მეფე (VI საუკ.) 82*.

ბაკური, ქართლის მეფე (VI საუკ.), მის დროს „დაესარულა მეფობა ქართლისაი“ 82*. მის დროს სპარსეთში მეფობდა ირმიზდა (579—590 წ. წ.) 83*.

ბაკური იბერიელი: მან უამბო რუფინეს იბერთა მოკცევაზე 75.

გვიორგი ამარტოლის ცნობები მის შესახებ 812.

ბალი, შდინარე 230.

ბანა: 247*.

ბანდუციუსი ა. (ფილოლოგოსი): 221, 274*, 280*, 300*.

ბარამი, სპარსელთა სარდალი (VI საუკ.): მისი ბიოგრაფია 32, 32*, თურქთა წინააღმდეგ ბრძოლაში (589 — 590 წ.) სახელგანთქმული 23, 33*, იგზავნება სვანეთის წინააღმდეგ საბრძოლველად 21 — 26, 34*; მისი ბრძოლა ბიზანტიელებთან ლაზეთში 88—89; მოულოდნელად თავს დაეცა სვანეთს 88; სვანეთის ბრძოლაში დამარცხებულს მას პატივი აჰყარა მეფე ორმიზიდამ და ქალის კაბა გაუგზავნა, 34*, 89. ბარამი შეიჭრა არმენიაში 32. ბარამის განდგომა 26* — 27*; იგი აჯანყებას აწყობს მეფის წინააღმდეგ 27, 89. ხოსრო პარევი (ორმიზიდის შვილი) ბიზანტიელებს მიმართავს დახმარებისათვის ბარამის წინააღმდეგ 27*.

ბარდა, დედოფალ თეოდორას ძმა: 832 წელს აფხაზეთში იგზავნება სალაშქროდ 327, 327*.

ბარდა ხელთარობი: მისი განდგომა 268*, 274*.

ბარდავი, ქალაქი აქ ზის ქარსე ამბარევი (ხოსრო პარევი) 261*.

ბარდენშეფერი ი.: 38.

ბარსუკი: ლაზეთის მმართველის სურგის შამა 49*, 105. იხ. სურგი ბარსუკისძე, შდრ. ლეზარნუგი.

ბარსუმე იხ. პეტრე ბარსუმე.

ბასიანი: დავა ბასიანის გამო იბერიასა და ბიზანტიას შორის 255, 272* — 274*. ბასიანი უჭირავს არაბებს და ლეონ VI გზავნის ექსპედიციას და ათავისუფლებს ბასიანს 260 — 261. სხოლათა დომესტიკმა კატაკლონმა მოარბია მისი მიდამოები 262, მოარბია თიანე კურკუამ 263. ბასიანი არასდროს არ სჭერიათ იბერიელებსო 263; ბასიანი ბიზანტიელებმა წაართვეს არაბებს და არა იბერიელებმაო 273*. იბერიელთა უფლებები ბასიანზე 267. ბასიანის ერთი ნაწილი, არაქსის მარცხენა მხარეზე, იბერიისა, მარჯვენა მხარე — ბიზანტიისა 271. იხ. აგრეთვე ფასიანი.

ბასილი I, ბიზ. კეისარი (867 — 886 წ.წ.): 302, 325.

ბასილი, ხალდიის მიტროპოლიტი: მიწერ-მოწერა ნიკოლოზ მისტიკოსთან 211.

ბასილი პარაკლამენი, რომანოზ ლეკაპენის უკანონო შვილი: მისი სახლი (ე. წ. „ბარბაროსის სახლი“) 240.

ბახილი სოფენელი: ეკთესისის შემდგენელი IX საუკუნის პირველ მესამედში 128, 130, 186, 193; მისი ავტორობის საკითხი 124, 125.

ბეთსაბეხი (ბერსაგია), ურია ქეტელის ცოლი: 255*.

ბეკერი იმ. (ფილოლოგოსი): 18, 204, 221, 223, 225*, 274*, 279*, 280*, 296, 314, 326, 331*.

Белая Вежа: 225*.

ბელეგრადი, ციხე-ქალაქი: 224.

ბელაიავე დ.: მის შრომებში განხილულია კონსტანტინე პორფიროგენეტის „დე ცერიმონიის“ 222*, 223, 237*.

ბენეშევიჩი, ვლ.: 125, 198, 204*, 302*, 326*.

ბენშელერი (ლექსიკონის ავტორი): 222*.

ბერაჟე ირ.: 33*.

ბერსაგია იხ. ბეთსაბეხი.

ბერსუმა, პიტიახში (არმაზის წარწერებში): 316*.

ბერძნები: მათ საზღვარზე მდებარეობდა ნიკოფსია 231*. იხ. ბიზანტიელები.

ბერძნიშვილი მ.: 268*.

ბესხა, დარიოსის მკვლელი: 64.

ბესხები: ანატასი I-ის ჯარში იყვნენ 76.

ბეტარაჟუ, ადგილი ალბანეთში 55.

ბიზანი (ვიზანტი): ბიზანის საეპისკოპოსო კათედრა ექვემდებარება ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოს ლაზეთში 133, 146, 165, 176, 179, 185, 199.

ბიზანტია: 73, 80*, 261*. ბიზანტიის აღმინისტრაციული აღწერა 123, 124. ძირითადი ძვრები სახელმწიფო ცხოვრებაში VII—VIII საუკუნეში 72. იქ სიმშლიობა მძვინვარებს და შავი ჭირი VII საუკუნეში 207. ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა ლაზეთში 3—4. ბიზანტიის გადაუდგა აფხაზთა მფლობელი ლეონ შეორე 216*. ბიზ. კეისრების ურთიერთობა ქართველ მეფეებთან 287*. ბიზანტიის დავა იბერიასთან ბასიანის გამო 272* — 274*. ბიზ. კეისრის მიმართვის წესები უცხოელები-სადმი 290—295. ბიზ. ისტორიის სახელმძღვანელო თეო გიორგი ამარტოლის „ქრონოგრაფია“ 309. ბიზანტიის მწერლობა 219. იხ. აგრეთვე ბიზანტიელები.

ბიზანტიელები: 29, 201; 258, 318. 50-წლიანი ზავი სპარსეთთან 28, მტრობა სპარსელებთან 79. ბარამის ბრძოლა ბიზანტიელებთან 88 — 89. ხოსრო პარეზის ლაშქრობა მათ წინააღმდეგ

207. ბიზანტიელები იბრძვიან 625 წელს საინის (შაპინის) წინააღმდეგ 99. მათი სარდალი მავრიანე 659 წელს 103. მათ ხარკს უხდის ხალიფა აბიმელიქ (ალ-მალიქი, VII საუკ.) 104. მათ ალყა შემოარტყეს არქეოპოლისს 720 წლის მახლობელ ხანებში 110. მათი ბრძოლა აფხაზეთის ტერიტორიაზე 832 წელს 327. მათი ფლოტი დამარცხდა არაბთა წინააღმდეგ ბრძოლაში თასოსზე 829 წელს 327. მათ მიემხრო ხორასანელი მთავარი თეოფობე 327*. ურთიერთობა მეზობლებთან 220. მათი ქვეყნებისაკენ მისცურავენ რუსები 228. ქართველებთან ერთად იბრძვიან არაბთა წინააღმდეგ 273*. ბიზანტიელებმა 927 წელს აიღეს მელიტენე 198. მათ ემორჩილებიან ვანის ტბის ჩრდილო სანაპიროს ქვეყნები 250, 251. მათ ჩამოშორდნენ აღმოსავლეთის ქვეყნები და აკლავ ქვეშევრდომნი ვახდნენ 234, 235.

ბიზანტიონი (კონსტანტინეპოლი) იხ. კონსტანტინეპოლი.

ბიზია, თრაკიის ქალაქი: 40*, 48.

ბითვინია: ბითვინიის ეპარქია (ყენტრი ნიკომედიასი) 126, 147, 154, 155, 179.

ბიუტნერ-ვოლბტი თ. (ფილოსოფოსი): 2.

ბიჭვინთა: რაზმი ბიჭვინთისა შედის პონტოს პირველ ლეგიონში 191, 192. ბიჭვინთაში გადმოასახლეს ითანე ოქროპირი 76. ბიჭვინთა გაიფიქრებულა სოტერიუპოლისთან 233*; უდრის X საუკუნეში სოტერიუპოლისს: ექ წის აღანთა არქიეპისკოპოსი 218*. ბიჭვინთა (პიტეუსი) მღებარეობს რომაელთა სახელმწიფოს საზღვარზე 321, 321*.

ბლეიკი რ.: 268*.

ბოგი (ბუგი), მდინარე: მდ. კუფისის მეორე სახელია 228.

ბოკელე, ციხე აფხაზეთში: 44*. იხ. ბუკოლუსი.

ბონოხი, პატრიაციოსი: მას ჩააბარა სახელმწიფო საქმეები ირაკლი კეისარმა 207.

ბოსპორელები: მათ შეესაგნენ ხერსონელები 288.

ბოსპორი, ქალაქი და ქვეყანა: 229, 230, 289*. ბოსპორის საარქიეპისკოპოსო ჯიქეთის ეპარქიაში 129, 178, 180, 184 — 185, 187, 197, 224, 232*.

ბოსპორი, სრუტე: მის პირდაპირ არის ტამატარხის ციხე 231.

ბრეტანია, კუნძული 61.

ბრილიანტოვი ა.: 38, 39, 49*, 50*, 51*, 53*, 54*, 55*, 56*.

ბროხე მ.: 53*, 247*, 248*, 265*, 271*.

ბუკანია (?): 688 წელს იგი დაიმორჩილა ბიზ. სარდალმა ლეონტიმ 105.

ბუკლართა თემი: 296, 298.

ბუკლუხი (ბოკლუ), ციხე მისიმიანთა ქვეყანაში: მისი ადგილმდებარეობა 52* — 53*. აქ მოათავსეს ანასტასი აპოკრისიარი 42, 44*, 51*.

ბულგარელები: 98, 106, 217, მათი წარმოშობის შესახებ 204. უნწოგუნდურ ბულგარელები შეიჭრნენ თრაკიაში 679 წელს 103.

ბულგარია: 179*. შავი ბულგარია — აქეთკენ დადიან რუსები 229.

ბურატი (გეოგრ.): 228.

ბურგუნჯოხი („ახალი ბანაი“, „ახალი ციხე“): ციხეა ჭანეთის საზღვარზე 192.

ბურკმარდტი ა. (ფილოლოგისი) 123.

ბურღიჯი, მდინარე: ჩადის პონტოს ზღვაში 230.

Bury: 225*, 226*, 230*, 289*.

გაგაჟი, ვასპურაკანის მთავარი: 238*. იგი უკმაყოფილოა რომანოზ კეისრით 243.

გალატია: გალათიის შმართველი დეიოტარე 3, 3*, 322. გალათიის ქობაქია (ცენტრი ანკირა) 126, 127, 128, 147, 152, 158.

გალები: 137.

გამეო, იაფეტის ვაჟი: მისგან მომდინარეობენ კაპადოკიელები 61.

განგი, მდინარე 65.

განგრა, ქალაქი: სამიტროპოლიტო ცენტრი პანფლაგონიაში 127, 147, 156, 173, 177. აქ დაიბადა მაქსიმეს ბიოგრაფოსი თეოდოსი 38.

განძაკი (კანძაკი), ქალაქი ურშმის ტბის სამხრეთ-აღმოსავლეთით: 23, 23*. აქ დაბანაკდა 622 წელს ხოსრო პარვეზი 92, 93.

გარაზი, არაბთა სარდალი 114.

გელცერი ზ.: 1, 5, 60, 130*, 182, 186, 193, 194, 195, 196, 197, 218*, 225*, 247*, მისი გამოცემა გიორგი კვიპროსელის შრომისა 123, 124, 125; ეკთესისების ახალი გამოცემა 125.

გენეზიოსი იბ. იოსებ გენესიოსი.

გეპილეზა 98.

გერმანია, ლეონ ისაერიელის სამშობლო: 106.

გერმანოზი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (716 — 729 წ. წ.): მის დროს რიზეს საეპისკოპოსო იქცა საარქიეპისკოპოსოდ 202.

გეტები, ანუ სკლავენები: 20. მონაწილეობენ თომა სლავის აჯაყებაში 305.

გეტულეები იხ. მოსოხი,

გვიზანი, მდინარე (ხალდიხს თემში?) 300, 301.

გიბონი გ.: 230*.

გილდერიხი (პილდერიხი), აფრიკის მეფე (523—530 წ.წ.) 81*.

გიორგი ამარტოლი: 309—312. მისი „ქრონოგრაფია“ წყაროა სვილას ლექსიკონისა 317, 318, იოსებ გენეზიოსისა 302. გიორგი ამარტოლის „გამგრძელებელი“ 325, მისი ცნობა იბერიელი ეუროპალატის ჩასვლის შესახებ კონსტანტინე-პოლში 330*, 331*.

გიორგი კელრენე იხ. კელრენე.

გიორგი კვაპროსელი: 123, 130, 130*, 193, 195; მისი „აღწერა“ VII საუკუნეშია შედგენილი 124.

გიორგი მერჩულე 255*.

გიორგი შთაწმიდელი: მისი ცნობა ბარდა სკლიაროსის ვანდგომაზე 274*.

გიორგი მისხიდელი: 73.

გიორგი ხინგელი, VIII—IX საუკ. ქრონოგრაფოსი: 7*, 60—69. მისი მოღვაწეობა 60. მის „ქრონოგრაფიაში“ გამოყენებულია 532-წლიანი მოქცევით წელთაბრძევა 67, 205*. მისი გამგრძელებელია თეოფანე ეპითაღმწერელი 71, 72.

გიორგი II, საქართველოს მეფე (1072—1089 წ.წ.): 276*.

გიორგი III, აფხაზთა მთავარი (922—957 წ.წ.): 264*. მისი და ამოტ კისკასის ცოლია 277. მისი მამის კონსტანტინე III-ის გარდაცვალება 212. მან აღანთა ტომს ქრისტიანობა მიადებინა 214—215, 217*. მას წერილებს სწერს ნიკოლოზ მისტიკოსი 211, 212—218.

გიორგი, ფილიპიკეს პიპოსტრატეგოსი: მოკლულ თქმნა ფოკას მიერ 36.

გოარი იაკ. (ფილოლოგოსი): 60*, 123, 125, 131.

გობრონი, მოწამე: 276*.

გოდისთუა, არეობინდე უმცროსის დედა 76.

გოზალიშვილი გ.: 309*.

გორდის გადახვალი (დასავლეთ საქართველოში): 53*, 56*.

გორხინები: ისინი დამოძღვრა ანდრია მოციქულმა 57.

გრანაკი, მდინარე 64.

გრენი ა.: 247*.

გრიგოლი (7): 211. იხ. გიორგი II აფხაზთა მთავარი.

გრიგოლი, ქართლის მამისახლისი: 84*.

გრიგოლ განმანათლებელი, სომეხთა ეპისკოპოსი: 75, 311, 311*.

გრიგოლ მაგისტროსი, ლაზეთის მმართველი (VII სუკ.): 48, 50, 54.

გრიგოლ ხანძთელი: 255*.

გრიგორასი: გრიგორასის სანახები კელძენში: 242, 245.

გრუშელი გ.: მისი შრომა თეოფანესთან გამოყენებული წელთაღრიცხვის შესახებ 73.

გუდავა, გუდაყვა: 193*. იხ. ზიგანევი.

გუარამ ერისთავი: იგი დავით წინასწარმეტყველის შთამომავალია (სუმბატის „ქრონიკით“) 255*, 261*. ქართველებს მთავრად დაუმტკიცა ბიზ. ექისარმა 571/2 წელს 261*. მას არ იცნობს კონსტანტინე პორფიროგენეტი 262*. თეოფანე ბიზანტიონელთან მას ეწოდება გურგენი 262*.

გუახტრაგანი (ვასპურაკანი) 82*. იხ. ვასპურაკანი.

გუთები: გუთები თეოდოსი I-ის ჯარში 312*, ანატასი I-ის ჯარში 76. გუთების მეფის ელჩი კონსტანტინეპოლში (VI სუკ.) 206*.

გუდათის შთები: 190.

გუნდერმანი გ.: 125.

გურგენ მეფე: ქართლის მეფე 523 წლამდე 83*, ჩივიდა კონსტანტინეპოლში 80*, 81*.

გურგენ ერისთავი: ქართლის მთავარი 571 წელს (ბიზ. წყაროში მას ეწოდება „გორგენი“) 262*. შტრ. გუარამ ერისთავი.

გურგენი, ძე ბაგრატისა, აშოტ კისკასის ძმა: მას ერგო არტანუჯი 275.

გურგენ იბერი, მაგისტროსი: აშოტ კისკასის სიძეა 275. მან თავის სიძემრს აშოტს წაართვა არტანუჯი და მისცა ყველისციხე 276. იქმალა აფხაზეთის მთავარს გიორგის 276—277. წაართვა აშოტს ყველისციხეც 277. მასთან მტრული ურთიერთობა აქვს აშოტ კისკასს 281, 284, 285. მასთან თზავნება კონსტანტი პატრიკოსი, რომ მაგისტროსად აღაზევოს 280; კონსტანტიმ უბოძა მას მაგისტროსობა 283. იგი პროტესტს უცხადებს რომანოზ ლეკაენს არტანუჯის მიტაცების გამო 285, ლანძლავს კონსტანტის 286. გურგენის გარდაცვალება 277.

დაგადათე იხ. არეობინდე.

დავით I კუროპალატი (876—881 წ. წ.): მისი შვილია აღარნესე კუროპალატი 259*.

დავით II, ქართველთა მეფე (923—937 წ. წ.): აღარნესე I-ის ძეა და აშოტ კუროპალატის ძმა 282, 285. მას შავისტროსის წოდება აქვს 285. მან შეიპყრო არტანუჯის მისატაცებლად ჩამოსული კონსტანტი პატრიკიოსი: 282. მასთან კეისრის დავალებით შოდის კონსტანტი 283. მან პროტესტი განუცხადა კეისარს არტანუჯის ციხის მიტაცების გამო 285.

დავით III დიდი, კუროპალატი (961/978—1001 წ. წ.): შემოიერთა „ზემონი ქუეყანანი“ 274*.

დავით შამფალი (გარდაცვალა 943 წ.): იგი არის ძე სუმბატ არტანუჯელისა და ძმა ბაგრატისა 274, 275*, 277, 278. მას დიდი დავითი ეწოდება 284.

დავითი, 909 წელს გარდაცვლილი ბაგრატის ძე 275*.

დავითი, 988 წელს გარდაცვლილი სუმბატის ძე 275*.

დავითი, წინასწარმეტყველი და მეფე: მისგან შთამომავლობენ იბერიელები 255, 255*—256*, 260*.

დავითი, პირველი ბაგრატიონი, იერუსალიმიდან იბერიაში მოსული (კონსტანტინე პორფიროგენეტის აზრით): 257, მისი ძმა სპანდიაცი 257, 259; მისი შვილი ბაგრატი 259.

დამასკო, ქალაქი: 65, 105.

დანაპრისი (დნეპრი) მდინარე: 224, 230. მის ზემო ნაწილებში ცხოვრობენ როსები 228. მანძილი დნესტრამდე 229, ხერსონამდე 229.

დანახტრი (დნესტრი), მდინარე: 228.

დანუბიხი (დუნაი), მდინარე: 224, 225, 228.

დარა, ციხე-სიმაგრე: 32. იქიდან წამოყვანილი ტყვეები 87.

დარიალთ: აღანთა ციხეა 257*.

დარიოხი: მას შეებრძოლა კილიკიაში ალექსანდრე მაკედონელი 64.

დასავლეთი ხაქართველი: მისი ჩრდილო საზღვარია ნიკოფსია 233*.

დას. საქართველო ბიზანტიელთა მფლობელობაში იმყოფებოდა 231*, 232*. დას. საქართველოს სამეფო IX საუკუნეში: 328*—329*. საარქივბისკოპოსო კათედრები დას. საქართველოში (ცხუმი და ნიკოფსია) 218*. დას. საქართველოს კათედრები გამოეთიშნენ კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს 201. იხ. ლაზეთი, აბაზეთა.

დასტაგერდი, ქალაქი: აქეთ გაემართა ირაკლი კეისარი 93.

დაჩი უუარმელი, ქართლის მეფე (VI საუკ.): 82*.

დე-ბოარი კ. (ფილოლოგიისი): 2, 13*, 161, 18, 19*, 25*, 71, 74, 79*, 97*, 100, 204, 204*, 310, 325*.

დევიტეხი რ. (ფილოლოგიისი): 39, 48*, 51*, 53*.

დევიტარე, ლუმინარივისძე, გალატიის მმართველია ძვ. წ. I საუკუნეში: 3, 322.

დევიტარე, მდინარე: 191.

დევიტარი ფრ. (ბიზანტიანისტი): 71, 73, 266*, 314*.

დევიტარე II, დასავლეთ საქართველოს („აფხაზეთის“) მეფე (825—861, წ. წ.): 327*.

დევიტუნისი გ.: 125.

დევიტუბე, ისტორიკოსი (III საუკ.): 64. იგი გიორგი სინგელოზის წყაროა 60.

დევიტვი, სოფელი ლენხუმში: 55*.

დევინი (ტიბი), ქალაქი სომხეთში: 263*. მის წინააღმდეგ იგზავნება მეფისტროსი იოანე კურკუა 263, იხ. აგრეთვე ტიბი.

დევილი შ.: 206*.

დევილირფა ვ. (ფილოლოგიისი); 6, 60, 60*, 68*, 204.

დევილირფა, დიოგენესძე ხერსონის მეფე 289*.

დევილირფა, რომის იმპერატორი (285—305 წ. წ.): 60, 70, 71, 289, 289*. მის დროს ლაზეთი დაიპყრო სარმატების მთავარმა სავრომატემ 287; გზავნის ჯარს სავრომატეს წინააღმდეგ 288.

დევილისე შწირი (VI საუკ.): ბირველმა შემოიღო 532-წლიანი წელთაღრიცხვა 68*.

დევილი კასიუსი, ისტორიკოსი (150—235 წ. წ.): 66*.

დევილიკურია (სუხუმი): 54*, 234*.

დევილინიანი: დირაბიონის თემა 296. დირაბზრნის სამიტროპოლიტი 148, 168, 173, 177.

დევილიტრა (კედრენესთან; დრისტრა, ანუ დოროსტოლი): 225. დრისტრის მიტროპოლიტი 149.

დევილიტრა კ. (ბიზანტიანისტი): 233*, 280*.

დევილიკანი: 15*, 50*.

დევილიისი ზღვა: ეგეოსის ზღვის თემა 296.

დევილიტრა: 278*.

დევილიტრა: მონაწილეობენ იოანე სლავის აჯანყებაში 305, 326.

- ეგრისი: აქ მოვიდნენ საქადაგებლად ანდრია მოციქული და სიმონ კანანელი 231*.
- ელესი (ელესიოსი), მერაბის მოწაფე: 75. იხ. მერაბი.
- ევაგრე, ფარსმან მეფის „მოადგილე“ ქართლში: 84*.
- ევაგრე ხიცილიელი: 57.
- ევგენიოსი, ტირანი: მის წინააღმდეგ იბრძოდა იბერიელი ბაქური 312, 312*.
- ევდემოსი: სვიდას ლექსიკონის წყაროა 313.
- ევდოკია, ლეონ VI-ის მესამე ცოლი: 209.
- ევნაპი ხარღელი, ისტორიკოსი (IV-V საუკ.): სვიდას ლექსიკონის წყაროა 322*.
- ევროპილე: მისი გამოყენება სვიდასთან 313.
- ევროპა: 19, 65. ევროპის თემები 296, ევროპის სტრატეგოსი კომენტოლე 36. ევროპის ეპარქია (ცენტრი — თრაკიის პერაქლია) 126, 147, 179.
- ევსევია კახაიელი: წყაროა იოანე ანტიოქელისა 1, პასქალური ქრონიკისა 6.
- ევსტათი მცხეთელი: მისი მარტვილობა 83*, 84*.
- ევსტათი, პატრიკიოს ძარინეს ძე (VIII საუკ.): 115. იხ. მარინე.
- ევსტათი (ევსტრათი გარიდასი), კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1081 — 1085 წ.წ.): 146, 164*.
- ევსტათი თეხალნიკელი (XII საუკუნის ფილოლოგოსი): მან შეარქვა ლექსიკონის ავტორს „სვიდა“ 314.
- ევტროპი (IV საუკუნის ისტორიკოსი): 3*, 67*. წყაროა იოანე ანტიოქელისა 1.
- ევტროპი (საქურისი): გავლენიანი კარისკაცი იყო IV საუკუნეში 323, 323*.
- ევფრატესია (ანუ კომაგენე): 77.
- ევქსინოს პონტო: 103, 208*, 300*, 317. იხ. აგრეთვე პონტოს ზღვა, შავი ზღვა.
- ევზატა: ევზაიტის სამიტროპოლიტო 148, 149, 170, 177.
- ეთიოპელები: მათ ეწოდებოდა შინაგანი ინდები 311, 311*. იხ. ინდები.
- ეპიფანი (გეოგრა.): 261*.
- ელადა: 64. ელადის თემი 296. ელადის ეპარქია 163 (ცენტრი — ათენი), 165 (ცენტრი — ლარისა).
- ელაფი, კონსტანტინე I-ის დედა: 317, 318*.
- ელაია, იერუსალიმის ეპისკოპოსი (VI საუკ.): 72.

- ელიაბო: მისი ასულია ბერსავია 255*.
- ელთანე კლავდო: ცნობა მახლიების შესახებ 324*.
- ელფინბო: კიროსის ლაშქარში მსახურებენ 300*.
- ემიფანე კვიპრელი: 57, 196. მას მიეწერება ეკთესისის შედგენა: 181, 182, 186.
- ემიფანე, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (520—536 წ. წ.): 72, 205.
- ემიფანე კონსტანტინეპოლელი: ანდრიას „ცხოვრების“ ავტორი 54*, 57 — 59.
- ემიფანოვიჩი ხ.: 38, 39.
- ერაქსი (არაქსი) ანუ ფასისი, მდინარე: საზღვარია იბერიისა და ბიზანტიას შორის 270, 271, 273, 273*.
- ერისიმა, შვირე კაპადოკიის ქალაქი: 299.
- ერპარდი ა.: 39.
- ეტოლოა: 166*.
- ეფესო, ცენტრი აზიის ეპარქიისა: 126, 147, 172, 177.
- ეფრასიმა (ეფრემი), ანტიოქიის პატრიარქი (VI საუკ.): 72.
- ეჭეთიშე, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (907 — 912 წ. წ.): 209.
- ვალერიანე, პატრიკოს ნომოსის (ანუ ონინეს) ქალიშვილი: წათეს მეუღლეა 12, 13, 78.
- ვანდალები: მონაწილეობენ თომა სლავის აჯანყებაში 305.
- ვანის ტბა: მისი ჩრდილო სანაპიროები 248, მისი დასავლეთი სანაპირო 248*.
- ვარაზშაკური, პროტოპატრიკოსი: ოუსტინიანე 11-ის მომხრეა 208*.
- ვარდანი: მან 803 წელს აჯანყება მოაწყო ბიზ. იმპერატორის ნიკიტორეს წინააღმდეგ 307*.
- ვარდან ფილიპიკე იხ. ფილიპიკე ვარდანი.
- ვარდციხე: 190. იხ. როდოპოლისი.
- ვარხაშუსე, იბერიელთა მთავარი: 100. იგი ცოცხლად ხელთ იგდეს ბიზანტიელებმა 626 წელს 101.
- ვახილეფსკი ვ. გ. ცნობილი რუსი ბიზანტინისტი (1838—1899 წ. წ.): 225*.
- ვახუტრაკანი: 82*, 264, მას ეჭირა ვანის ტბის აღმოსავლეთი მხარე 248*. მისი მთავარი გაგიკი 243. ვახუტრაკანის ერისთავი X საუკუნეში უკვე ერისთავთ-ერისთავად იწოდება 261. მისი ერისთავისადმი მიმართვის წესი 291.
- ვახტანგ ვორგახალი (ვარდ. 502 წ.): 261*. მის შემდეგ ქართლის მეფეები 82*.

- ვახუშტი ბაგრატიონი: 53*.
 ვამანი, აპოგანემის შვილი: 242*.
 ველიზარი, სარდალი: მისი მოღვაწეობის აღწერა 315. ეხმარება წათეს სპარსელების წინააღმდეგ 14, 79.
 ვერიასახი, საერისთავო იბერიაში: ვერიასახის ერისთავისადმი მიმართვის წესი 291, 294*.
 ვერძის პირი, კონცხი: 103.
 ვესელინგი ბ. (ფილოლოგოსი): 200, 221.
 ვესტბერგი ფრ. მისი გამოკვლევა კონსტანტინე პორფიროგენეტზე 228*, 229*, 230*.
 ვილკნი უ.: 15*.
 ვისკე, სუპოლიხესძე: ხერსონის მეფეა 289*.
 ვიშტასპი, სპანდიატის მამა: 257*.
 ვოილა იბ. პეტრონა ვოილა.
 ვრეუანი: ვრეუანის მთავრისადმი მიმართვის წესი 292.
 ვულკანიუსი ბ. (ფილოლოგოსი): 296, 300*.
 ზაღიზი, მესამე კაპადოკიის ქალაქი: 300.
 ზამანაზი, ივერიელთა მეფე: 81*. იბ. ძამნარძე.
 ზანაქსე, ლაზთა მეფე (V-VI ს.): მისი სახელი სხვადასხვანაირად არის გადმოცემული 11*. მისი შვილია წათე 11.
 ზარიმანი, ზარიკანი, საეპისკოპოსო ცენტრი ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოში, ლაზეთში: 134, 146, 165, 185.
 ზაქარია რიტორი: იგი ცნობებს გვაწვდის ანთიმოს ტრაპეზუნტელზე 206*.
 ზეგაი ო. (ფილოლოგოსი): 190, 192.
 ზეთე, ზეთონისძე: ხერსონის მეფეა 289*.
 ზეშარქე, ბიზანტიელი სარდალი ანასტასი I-ის დროს 77.
 ზემონი ქუეყანანი საბერძნეთიანნი: 274*.
 ზენონი, ბიზ. კეისარი (474—491 წ.წ.): მის დროს არის შემოღებული პატრიკიოსობა 238*.
 ზიადე, მავიას ძმა: იგზავნება ტირან მუსტართან სამხრეთლოკლად 104.
 ზიგანა: ზიგანის მთა, ზიგანის ზეკარი 190, 191.
 ზიგანევი, საეპისკოპოსო ცენტრი ლაზეთში: აქ დგას ბიზანტიის ჯარის მეორე კოპორტი 191. ზიგანევის ეპისკოპოსი (ფაშისის სამიტროპოლიტოში, ლაზეთში) ექვემდებარება კონსტანტინეპოლის პატრიარქს 123, 130, 140, 142, 144, 181, 184, 187,

188. ზიგანევის ადგილმდებარეობის საკითხი 189—193; იგი ძველ-ქართულ გუდაყვას, თანამედროვე გუდაყვას უნდა უდრიდეს 193, 193*. ზიგანევის კათედრა აღარ ექვემდებარება კონსტანტინეპოლის პატრიარქს 198.

ზიებელი (ჯიბლუ), ხაზართა სარდალი: 99, 100.

ზოია კარბუნოფსინა, ლეონ VI-ის მეოთხე ცოლი: 209.

ზოხიშე, ისტორიკოსი (V საუკ.): მისი ცნობა ბაგურის შესახებ 312*.

ზუნა, ბიზანტიელი სარდალი: იგი ფარსმან კოლზის შვილია 77.

ზურგანელი: იბერიის კუროპალატის პროტოსპათარია 267; იგი იოანე—თორნიკეს შამა 267*—268*. ზურგანელი არის ძველ ქართული „ჩორდვანელი“ 268*.

თადეოზი, ქრისტიანობის მქადაგებელი: 58.

თაკვრი, ციხე ლეჩხუმში: მისი გეოგრაფიული მდებარეობა 58*—54*. იხ. თაკვირია.

თაკვირია, ციხე აბაზგიაში: იქ მოათავსეს ანასტასი აპოკრისთარია 43, 44*, 51*, 55*; მისი ადგილმდებარეობის საკითხ: 52*; 58*—54*.

თარხოხი, იათეეტის შვილიშვილი: მისგან არიან იბერიელები 62.

თარშეთი: შედის კილიკიაში 298.

თახოხი, კუნძული: აქ მოხდა ბრძოლა 829 წელს ბიზანტიელებსა და არაბებს შორის 327.

თაყაიშვილი ე.: 237*, 255*, 259*, 261*, 271*, 274*, 275*, 276*.

თბილისი: დედაქალაქი იბერიისა 262*; აქ სხედან სპარსელები 625 წელს 100.

თებარშაიხი, აღმოსავლეთის ქალაქი: იგი 622 წელს აიღო ირაკლი კეისარმა 93.

თებე: თებეს მიტროპოლიტი 148.

თეგუთარი, ყაენი: თავს დაეცა ყველისციხეს 276*.

თემისტე, თემისტესძე: ზერსონელების მეფეა III საუკუნეში 287, 289*.

თეოდორა, იუსტინიანე I-ის მეუღლე: ემხრობოდა მონოფიზიტებს 206*; სწყალობდა პეტრე ზარაფს 316*.

თეოდორა, თეოფილე კეისრის მეუღლე: მისი ძმა სპათარო—კანდიდატი პეტრონი 226*, მისი ძმა სარდალი ზარუა 327.

თეოდორა, რომანოზ ლეკაშენის მეუღლე: გარდაიცვალა 922/3 წელს 330, 330*, 331*.

თეოდორე დაფნობატე: „თეოფანეს გაგრძელების“ ერთი ავტორ-

თავანია 326*.

თეოდორე სპუდოზი: მას თვლიან ავტორად თეოდოსი განგრელის თხზულებად შინნეულ წიგნისა 39. მას გაღაცეა ანასტასი აპოკრიფიარის წერული 54.

თეოდორე ხტუდელა: სათავეში ედგა მონაზონთა ოპოზიციურ პარტიას 203.

თეოდორე ფაზისელი: ფაზისის ეპისკოპოსი (მიტროპოლიტი), და-
ესწრო 692 წლის საეკლესიო კრებას 188*.

თეოდორე, ირაკლი კეისრის ძმა: 625 წელს გაიგზავნა საინის (შო-
ხინის) წინააღმდეგ საბრძოლველად 98, 99.

თეოდორე, სომეხთა თარჯიმანი (X საუკ.): 238.

თეოდორე, კარიის სტავროპოლის ეპისკოპოსი VII საუკუნეში:
182.

თეოდორიტე კვირელი, საეკლესიო ისტორიკოსი (V საუკ.): მისი
ცნობა ბიჭვინთის შესახებ 321. იგი თეოფანეს „ქრონოგრა-
ფის“ წყაროა. 73.

თეოდოსი განგრელი: მისი საისტორიო თხზულება (მოგონებები
მაქსიმე აღმსარებელზე) 38—58.

თეოდოსი I, ბიზ. კეისარი (379—395 წ. წ.): მას აუჯანყდა 392
წელს ევგენიოს ტირანი 312*.

თეოდოსი II, ბიზ. კეისარი (408—450 წ. წ.): 76.

თეოდოსი III, ბიზ. კეისარი (716—717 წ. წ.): 114.

თეოდოსი, მავრიკი კეისრის ვაჟი: იგი მოკლა ფოკამ 36, 37.

თეოდოსიუპოლი: არმენიის ქალაქია 129. თეოდოსიუპოლში შემო-
ვალი გზები 265. მისი სახელის წარმოშობა 262*. აქ მომზ-
დარი ბრძოლა 578 წელს 30. მასთან მეგობრობა იქვთ იბე-
რებს 263, 264, 266, 273. მაგისტროსმა კატაკალონმა, მოარ-
ბია მისი მიდამოები 262. თეოდოსიუპოლის სტრატეგოსმა
მოარბია აბნიკის სოფლები 270. ბიზანტიის ცდები გაანად-
გუროს იგი 268, 269. თეოდოსიუპოლში ილაშქრეს მაგისტ
მაგისტროსმა და თანე მაგისტროსმა 271. ბიზანტიელებმა
წაართვეს იგი 928 წელს არაბებს 266*, 273*; იგი ბიზანტიე-
ლებმა აიღეს და იბერები იქ მარტონი არ შესულანო 272.

თეოდოტი, პრეტორ. პრეფექტი VI საუკუნეში: 316*.

თეოფანე ბიზანტიონელი, VI საუკ. ისტორიკოსი: მისი ცნობა 571
წლის ქართლის აჯანყების შესახებ 262*.

თეოფანე ეპითაღმწერელი, IX საუკ. ქრონოგრაფოსი: 70—117,
12*, 13*, 15*, 16*, 19*, 33*, 34*, 35*. მისი ბიოგრაფია 70;

- მისი „ქრონოგრაფია“ დაწერილია 810—814 წლებში 71; ქრონოლოგიის საკითხი მის „ქრონოგრაფიაში“ 72; „ქრონოგრაფიის“ წყაროები 17, 73; მის ეპიბევევა ნიკეფორე კონსტანტინეპოლელი 204; თეოფანე გამგრძელბელთა გიორგი სინგლოზისა 60: „თეოფანეს გამგრძელბა“ 325. თეოფანე ცნობებს გვაწვდის ანთიმოს ტრაპეზუნტელზე 206*. მისი ცნობა, რომ ირაკლის ლაშქარში იყვნენ იბერიელები, ლაზები და აბაზეები 257*, 258*. მისი ცნობა ლაზეთის პატრიკიოსზე სერგი ბარნუკისძეზე 49*. მასთან ყუბანს ჰქვია კუფისი 228*.
- „თეოფანეს გამგრძელბელი“, თეოფანე ეპითალმწერლის „ქრონოგრაფიის“ გამგრძელბლები: 74, 822 — 822. თეოფანეს გამგრძელბებს“ შედგენილობა 325. თ. გ. იყენებს კონსტანტინე პორფიროგენეტს 225*, 325. გენესიოსს 325. ცნობა თომა სლავის წარმოშობის შესახებ 307*, თომას აჯანყების შესახებ 326, იბერიელი კურაპალატის ჩასვლს შესახებ კონსტანტინეპოლში 329.
- თეოფილაქტე მაგისტროსი, ბიზანტიელი დიდბეული (X საუკ.): მისი და ცოლად ითხოვა ბაგრატ ტარონელმა 245.
- თეოფილაქტე, მიხეილ I რანგაბუს ძე: 70, 71. იგი მეფედ (თანამეფედ) აკურთხა 811 წელს ნიკეფორე პატრიარქმა 71*.
- თეოფილაქტე ხიშოკატა, ბიზ. ისტორიკოსი (VII საუკ.): 17—37, 73. 302.
- თეოფილე, ბიზ. კეისარი (829—842 წ. წ.): 74, 302, 305*, 309, 325. მისი ცოლია თეოდორა, ცოლის ძმა პეტრონა 226*. უფლისწულობისას (823 წელს) შეებრძოლან თომა სლავის ჯარებს კონსტანტინეპოლთან 306. მან თუგო ხაზარებს სარკელის ციხე 226; ზერსონის ციხეში ჩააყენა თავისი სტრატეგოსი 227. მის დროს, 829 წელს, ლაშქრობა თასოსზე არაბთა წინააღმდეგ და აფხაზეთში 327, 327*.
- თეოფილე პატრიკოზი, იოანე კურკუას ძმა, ხალდიის სტრატეგოსი (X საუკ.): მან მოარბია ბასიანი 263; მან მოარბია აბნაციის მიდამოები 270.
- თეოფობე, ხორასნელი მთავარი: ბიზ. კეისარი გზავნის მას სალაშქროდ აფხაზეთში 327, 327*.
- თეოქტისტე, ლოგოთეტი და სრულფლებიანი მინისტრი: მისი ლაშქრობა აფხაზეთის წინააღმდეგ 328—329.
- თერმა, პირველი კაბადოციის ქალაქი 299.
- თერმოლონტი, მდინარე კოლხეთში 323.

თესალია: თესალიის ეპარქია (სამიტროპოლიტო ცენტრი—თესალონიკე) 147, 157, 173, 177.

თესალიელები: წარმოშობილი არიან თობელისაგან 61.

თესალონიკე: 224. თესალონიკის თემი 296. თესალონიკის მატროპოლიტი 147, 157, 173, 177.

თეუპოლახი (=ანტიოქია): იგი 686 წელს დაიმორჩილა ხალივამ 105.

თმოგვი: თმოგვის ციხეს მოადგა აბულკასიმი 276*.

თობელი: იგი შვა იაფეტში 7, 310. მისგან არიან თობელები ანუ იბერები 7*, მისგან არიან მაკუაკები 7, 7*, თესალიელები 61.

თომა ხლავი: მისი დაბასიათება 303; მისი წარმოშობა 306*, მასი სამსახურებრივი კარიერა 307*. თომა სლავის აჯანყება აკვიწერა იოსებ გენესიოსმა 303—306, თეოფანეს გამგრძელე ბელმა 326. თომას აჯანყებაში მიხეილ კეისრის წინააღმდეგ მონაწილეობენ მონურ ბედში მყოფნი 304, 307*. თომა კავშირის ჰერაეს არაბებთან 305; მის ჯარში მონაწილე ტომები (აბაზგები, ლაზები, იბერები...) 305; მან ალყა შემოარტყა კონსტანტინეპოლს 305—306. თომას აჯანყების სოციალური ხასიათი 307*.

თორგარმა: იაფეტის შვილია 7, იაფეტის შვილიშვილია 62; მისგან წარმოშობილი არიან არმენიელები 7*, 62.

თორნიკე ათონელი: შვილია პროტოსპათარ ზურვანელისა (ჩორღვანელისა) 267*. ცნობილი ათონელი მოღვაწე იოანე თორნიკე „აწ იოანე სვინგელოზი“ 268*, სახელმოხვეცილი სარდალი დავით კუროპალატისა 274*.

თორნიკე, ავოგანემის შვილი: 242. მისი ჩასვლა კონსტანტინეპოლში 244. მას ებრძვის ბაგრატ ტარონელი 246.

თრაკეხია: თრაკესიელთა თემი 296.

თრაკია: 20, 40*, 48, 64, 103, 106. თრაკიის მხარეებს მიუახლოვდა აჯანყებული თომას ჯარი 305. თრაკიის თემი 296. თრაკიის ეპარქია (სამიტროპოლიტო ცენტრი—ფილიპოპოლი), 128, 166, (სამიტროპოლიტო ცენტრი ჰერაკლია) 126, 152.

თურახი. ასირიელთა მეფე: მას უწოდეს აბალი სახელი „არესი“ 318.

თურქები: მათი ელჩები მოდიან ბიზანტიაში ალანთა ქვეყანაზე გამოვლით 28. ისინი დაამარცხა ბარამბა 589—590 წელს 32, 33*; ისინი დაამარცხეს სპარსელებმა და ხარკს იხდიან 88. შეიჭრნენ კასპიის კარებით არმენიაში 116, შეიჭრნენ იბერია-

ში 117. თურქთა მთავრები, მათდამი შიშართვის წესი 294, 294*.

თურქები (სელჯუკები): თავს დაესხნენ გიორგი 11-ს 278*.

თურქები (უნგრელები): ცხოვრობენ ღუნაის გაღალმა 224.

თურქები (ხაზარები): 115. მათ ირაკლი კეისარი საჩუქრებს უგზავნის 207, 208*.

თურქები (პუნები): 22, 23.

თუხაუი (იგივე რაც „თუსუმე“): თუსაეის ციხეში გარდაიცვალა ანასტასი ამოკრისიარი 50. იხ. თუსუმე.

თუსუმე, ციხე-ღაზეთში: მისი გეოგრაფიული მდებარეობა 52, 54*. აქ იყო მოთავსებული ექსორიაქნილი ანასტასი ამოკრისიარი 50. 51*.

თაზონა: მან მოიპოვა ოქროს საწმისი 316. მისი თანამოლაშქრეა არმენი, სომეხთა ლეგენდარული მამამთავარი 308.

თაკომა: ანტიოქიის პატრიარქი: 305*, 326.

თაკომატები: მათი პატრიარქი ათანასი 101.

თაღმზანონი, სოფელი სოფენის მხარეში: 124.

თაფეტა: იაფეტის მოდგმა, მისი წილხვლომილი ქვეყნები 2, 6—7.

61—63, 310—311; მისგან წარმოშობილი ტომები (ალბანელები, არმენიელები, კალეები, ხალიბები, მოსსინიეები...) 7—8, 62; მისი ვაჟები არიან გამერი, თობელი, მოსოზი 61, მისი შვილიშვილია თორგამა 62; იაფეტის სამფლობელოში შედიან იბერია, კოლხეთი, არმენია... 61. იაფეტის მოდგმისაატრიანი კავკასიისი 318.

იბერია (ქართლი, აღმოსავლეთი საქართველო, სამხრეთი საქართველო) და იბერიელები: 51* 52*, 220, 271, 281. იბერიაშედის იაფეტის მოდგმის სამფლობელოში 8, 61. პომპეუსის ლაშქრობა იბერიაზე 65. იბერიელთა ბრძოლა სპარსელებთან (VI საუკუნეში) სანელშიფო აპარატის შენარჩუნებისათვის 84*. ორმიზდა მოითხოვს ტიბერი კეისარისაგან იბერიელთა ყოლას ქვეშევრდომებად 31; სპარსელების ქვეშევრდომები არიან 626 წელს 101. ისინი იბრძვიან ირაკლის ჯარში 94—97, 257, 257*, 258*. იბერია დაიმორჩილა 686 წელს ბიზ. სტრატეგოსმა ლეონტემ 105; იგი სარკინოზებს უპყრიათ VIII საუკუნეში 107; იქ შეიჭრნენ 763 წელს თურქები 117; ხარკს უხდის არაბებსა და ბიზანტიელებს 104. იბერიელები ბონაწილეობენ თომა სლავის აჯანყებაში 305, 307*, 326. ბიზან-

ტიასთან დავა X საუკუნეში ბასიანის გამო 272*—274*; იბერია უცხადებს რომანოზ ლეკაპენსა და კონსტანტინე პორფიროგენეტს თავის პრეტენზიებს. ბასიანზე 265—270, კილევაც გაუგზავნა კეისრებს 928 წლის წინა ხანებში წერილობით: საბუთები, ამ პრეტენზიების გამამართლებელი 267; იბერიელებს არასდროს არ სჭერიათ ბასიანიო 263, მეგობრობა აქვთ თეოდოსიუპოლებთანო 263, 265, 266, 266* 273; აბნეისცხბე მოტყუებით დაიპყრესო 270; არასდროს არ შესულან დამოუკიდებლად თეოდოსიუპოლშიო 272. იბერია იბრძვის თავისი სუვერენობისათვის 266*, იბერია სუვერენული სახელმწიფოა ბიზანტიასთან ურთიერთობაში 287*. იბერიის დედაქალაქია თბილისი 100, 262*; მნიშვნელოვანი ქალაქია არტანუჯი 279*, 280*. ი ბ ე რ ი ე ლ თ ა მ თ ა ე რ ე ბ ი დ ა მ ე ფ ე ე ბ ი: მათი მეფე არსაკი (არტოკი) გააქცია პომპეუსმა 3, 322 და მათი ოცი მთავარი ტყვეებად წაასხა რომში 66, 66*: იბერთა მეფე ფარსმანი (I საუკ.) 256*; მათი მეფეა ძამანარსე (535 წლის მახლობელ ხანებში) 80, 81*. ბაგრატიონთა გამეფება იბერიაში 255, 260: ერისთავი გუარამი 261*, გურგენი 262*; იბერიის პატრიკოსი და პრეტორი 48; კუროპალატი ადარნესე 237, 243, აშოტ II კუროპალატი 329—332, დავით კუროპალატი და ბარდა სკლიაროსის აჯანყება 274*. იბერიის კუროპალატს ექვემდებარება ოთხი ერისთავი (კერასახისა, კარნატაისა, ყველისა და აჭარისა) 291, 294*. იბერიის კუროპალატისადმი მიმართვის წესი 291, 293*. იბერიელთა გაქრისტიანება 75; ქრისტიანობა იბერიაში ანდრია მოციქულმა იქადაგა 58; იბერიელთა მოქცევა კონსტანტინეს დროს 311, 317, 318; იბერიაში აღწევდა ანტიოქიის პატრიარქის სამწყსო 138. იბერიელები ფულს უგზავნიან იერუსალიმის ქრისტიანებს 258, 258*—259*; მათი მონასტერი იერუსალემში 258*, 259*. იბერიის კათოლიკოსისადმი მიმართვის წესი 293, 294*. იხ. აგრეთვე იბერიელები.

იბერია დასავლეთთა (ისპანია): 318.

იბერიელები, იბერები: 9, 264, 318. მათი ძველი სახელია თობელები 7*. წარმოშობილი არიან იაფეტის შვილმშვილთ თარსოსისაგან 62. იბერთა გენეალოგია (კონსტანტინე პორფიროგენეტით) 255, 274; ისინი დავით წინასწარმეტყველის შთამომავალნი არიან 255, 260*; ეს თქმულება IX საუკუნეში ჩამოყალიბდა 256*. სიღ მოსახლეობენ იბერიელები?

57. ისინი კაპადოკიელთა ვადალმა ცხოვრობენ 10, მათ საკუთარი დამწერლობა აქვთ 8, 63.
- იბერიის კარები: მღებარეობს კავკასიის მთებში 103.
- იბილი, მდინარე 228.
- იგნატი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (IX საუკ.): 302.
- იერაპოლიისი, ქალაქი: აქ ირაკლი კეისარი შეხვდა პატრიარქ ათანასის 101.
- იერუსალიმი: 101. იქ ჩავიდა ანდრია მოციქული 58, აქედან არის იბერიელთა გვარი 256, 258, 259. აქ არის ქართველთა მონასტრები 258*. იერუსალიმის პატრიარქი 123, 126, 147, 180, მისდამი მიმართვის წესი 290.
- ივანე ლიპარიტის ძე: იგი შეიპყრეს 276*.
- ივთრა, მესამე კაპადოკიის ქალაქი: 300.
- იკონიონი, სამიტროპოლიტო ცენტრი ლიკონიაში: 127; 148, 161, 173, 177.
- ილირიელები: წარმოშობილი არიან მოსოხისაგან 61.
- ილირია (? იბერია): 271*.
- ილიფერდა, ემესის არქონტი: 19*.
- ილორის: ილორის ზონაშია გუდავა (გუდაყვა), სადაც სავარაუდებელია ძველი „ზიგანევი“ 193*.
- ინგოროყვა პ.: 193*, 196, 216*, 232*, 234*, 237*, 256*, 259, 264*, 266*, 269*, 273*, 275*, 287*.
- ინდები, ინდური ტომი: დაიმორჩილა ალექსანდრე მაკედონელმა მთელი ტომი ვიდრე განგამდე 65.
- ინდები შინაგანი (ე. ი. ეთიოპელები): 75, მათი მოქცევა კონსტანტინე I-ის დროს 311, 317, 318. ინდონი თომა სლავის ჯარში 305, 326.
- იოანე ანტიოქელი (VII საუკ.): მისი „ქრონიკა“ 1—4. იგი სვიდას წყაროა 316*, 317*, 322*. იოანეს და თეოფანეს წყაროები 73.
- იოანე ბიკლარელი, „ქრონიკის“ ავტორი: 33*.
- იოანე, გუბან მეფის მცველი: 10*.
- იოანე ეპიფანელი, VI საუკ. ისტორიკოსი: 27. იგი თეოფილაქტე სიმოკატას წყაროა 17.
- იოანე შედაზადენელი: 82*, 83*.
- იოანე თორნიკე იბ. თორნიკე თონელი.
- იოანე კათალიკოსი, სომეხთა ისტორიკოსი: 238*.

- იოანე კურკუა, მაგისტროსი; მისი ძმა თეოფილე პატრიკიოსი 263.
 იოანეს გზავნის რომანოზ კეისარი დენის წინააღმდეგ 263.
 მოაოხრა აბნიკის მიდამოები (იოანე პროტოსპათარზა) 270.
 გარემოცული ჰქონდა შვიდი თვის განმავლობაში თეოდოსი-
 უპოლი 270. ბაგრატ მაგისტროსთან ერთად ილაშქრა თეოდო-
 სიუპოლი 271. მისი წინადადებით მდინარე არაქსი უნდა
 იყოს საზღვარი იბერიისა და ბიზანტიის სამფლობელოებს
 შორის 272.
- იოანე მაღალა (VI საუკ. ქრონოგრაფოსი): 13*, 15*, 16*, 79*, 81*.
 მისი ცნობები წათე 1-ის შესახებ 77*; მისი ცნობა ძამანარ-
 ძეს შესახებ 81*, 82*. იოანეს და თეოფანეს წყაროები 73.
 მისი ქრონიკის ავტორად იოანე ანტიოქელს თვლიდნენ 1.
 იგი წყაროა იოანე ანტიოქელისა 1, პასქალური ქრონიკისა 6.
- იოანე მისტაკონი, აღმოსავლეთის სტრატეგოსი: 18*.
- იოანე ოქროპირი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (398—404 წ. წ.):
 ბიჭვინთაში ვადმოასახლეს 76, 321*.
- იოანე პეტრელი: პეტრას (ლაზეთის) ეპისკოპოსი, დაესწრო 692
 წლის საეკლესიო კრებას 188*.
- იოანე პეტრიწი: ბერძნული სიტყვების ვადმოცემა ქართულად 53.
- იოანე ხაბანისძე: მისი ცნობა ნიკოფსისის, ტრაპეზუნტისა და აფსა-
 რიის შესახებ 232*.
- იოანე ხვინცელი: ეს არის იოანე თორნიკე 268*. იხ. თორნიკე
 ათონელი.
- იოანე ციხიხი (ჯიბუ), ლაზეთის არქონტი VI საუკუნეში: 85.
- იოანე ციხიხი, ბიზ. კეისარი (969—976 წ. წ.): მის დროს შედგენი-
 ლი ეკთესისი 179*, 197; ამ ეკთესისში იხსენიება სოტერიუ-
 პოლის საარქიეპისკოპოსო 218*.
- იოანე ხუცეხი: 46. იხ. სტეფანე.
- იოვი, ანტიოქიის პატრიარქი (IX საუკ.): 305, 305*, 326*.
- იონები (ბერძნები): იონთა მეფის საბრძანებელში შედიოდა დასავ-
 ლეთ საქართველოს ქალაქები 232*.
- იოვამი, იაფეტის ვაჟი: მისგან არიან იონიელები, მისი შვილისაგან,
 თარსოსისაგან, არიან იბერიელები 62.
- იოხებ გენეხიოხი, X საუკ. ისტორიკოსი: 303—308. მისი ცხოვ-
 რება და მოღვაწეობა 302. იგი „თეოფანეს გაგრძელების“
 წყაროა 325, 326*, 327*.
- იპატაიხი, სეკუნდინესძე: ბიზ. სარდალი ანასტასი I-ის დროს,
 ანასტასის დისწული 77.

- იბოლიტე პორტელი** (III საუკ.): მის „ქრონიკაში“ არის ცნობები სანებზე, სანიკებზე 10*.
- ირაკლი**, ბიზ. კეისარი (610—641 წ.წ.): 1, 48, 48*, 73, 297. ირაკლის ლაშქრობანი 90—100. არმენიაში ჩავიდა 622 წელს 90, შეიჭრა სპარსეთში 90, სიტყვით მიმართა ბიზანტიის ჯარს 91, გაემართა განძავისაკენ, სადაც ხოსროს იყო დაბანაკებული 92, აიღო გამძაკი, თებარმაისი 93, დაიზამთრა ალბანიაში 93. მის ჯარში იბრძვიან (622—623 წელს) ლაზები, აბაზგები და იბერიელები 94—97, 257, 257*, 258. მან 623 წელს დასტოვა ალბანია 94, მოაქვს იერიშები სარაბლანგას (შაჰრად-ლაჯანის) წინააღმდეგ 96, ხოსროს წინააღმდეგ 96, გადადის კუნძულის ქვეყანაში 97. შემდეგ, 625 წელს ლაშქრობს საქართველოში 98—100, მიემგზავრება ლაზეთისკენ 98, 207; დასტოვა ლაზეთი და ხაზარებთან შესახვედრად გაემართა 100. მასთან იერაპოლისში 629 წელს მოვიდა პატრიარქი ათანასი 101. ირაკლის ლაშქრობებზე მოგვითხრობენ თეოფანე 90, ნიკიფორე კონსტანტინეპოლელი 207—208.
- ირაკლი კეისარის მამა ირაკლი 87, მის ვაჟაჲ ირაკლი ჰქვია 5, 207, 208*, ანუ, კონსტანტინე ახალი 5. მის დროს ცხოვრობს თეოფილაქტე სიმოკატა 17.
- ირაკლი**, ირაკლი კეისარის მამა: მან სახელი გაითქვა სარგანონთან ბრძოლაში 87.
- ირაკლი**, ირაკლი კეისარის ვაჟი: 5, 207, 208*.
- ირინე**, ბიზ. დედოფალი: მის დროს (787 წელს) მოწვეულ იქმნა მე-შვიდე მსოფლიო კრება 203.
- ირინეოზი** (ირინე), ბიზ. სარდალი VI საუკ.: ეხმარება წათეს სპარსეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში 14, 79.
- ირიჯდუს შთა**: 272*.
- ისააკ II ანგელოზი**, ბიზ. კეისარი (1185—1195 წ.წ.): 146, 151*, 193.
- ისამი**, არაბთა სარდალი: 116.
- ისმეოლიტები** (არაბები): ირბევენ კიკლადისა და სხვა კუნძულებს IX საუკუნეში 327.
- ისპანდიატი** იხ. სპანდიატი.
- ისპანია**, ანუ იბერია დასავლეთისა: 318.
- ისხო**, კილიკიის ქალაქი: 64.
- ისხო** (შავი ზღვის სანაპიროზე): ისხოს ნავსადგური (სუსარმია, სვირმენე) 10, 191, 192.

ისტრინი ვ. მ.: 309*.

იტალია: 220, 315.

იული აფრიკანე იხ. სექსტე იული აფრიკანე.

იუსტინე I, ბიზ. კეისარი (518—527 წ.წ.): ანასტასის დროს სარდალი იყო 15, 77. მასთან 523 წელს ჩავიდა წათე 11, 12, 13, 77—79.

იუსტინე II, ბიზ. კეისარი (565—578 წ.წ.): იგი იუსტინიანეს დისწულია 27, 205. მისი მეფობის მეშვიდე წელს ბიზანტიელებმა დაარღვიეს ხელშეკრულება მიდიელებთან 27.

იუსტინიანე I, ბიზ. კეისარი (527—565 წ.წ.): 3, 4, 85*, 193, 226*, 297, 298, 316, 321*. იგი მეფობდა 38 თუ 39 წელს 27, 72. იუსტინე II მისი დისწულია 205. უხდიდა სპარსელებს ხუთას ლიტრა ოქროს ყოველწლიურად სიმაგრეთა დარაჯებთან შესანახად 29. მეშველი ჯარი გაუგზავნა წათეს 14, 79. მან დიდი პატივით მიიღო 535 წელს იბერიის მეფე, ძამანარძე 80, 81*, მას დახმარება აღმოუჩინა ფარსმან მეფემ აბაზგებთან წინააღმდეგ ბრძოლაში 83*, 84*. იუსტინიანემ განაახლა ქართველთა მონასტრები იერუსალიმში 258*. იგი სწყალობდა მონოფიზიტებს 206*. მის დროს პატრიკიოსობა რა არას? 238*.

იუსტინიანე II, ბიზ. კეისარი (685—685 და 705—711 წ.წ.): ხელშეკრულებას სდებს აბიმელქთან. 686 წელს 103. მოუფიქრებლად მართავს სახელმწიფოს 105. მისი ურთიერთობა ლეონ ისაერიელთან 106—109. მისი გადაყენება 695 წელს 208*. მისი სიკვდილი 113, 114.

იუსტინიანეზოალი, ანუ პისინუნტი: სამიტროპოლიტო ცენტრი ეპლატიოს ეპარქიისა 127. იხ. პისინუნტი.

კახორები (ყარ.: საბორები): მონაწილეობას იღებენ თომა სლავეის აჯანყებაში 305, 326.

კაჯადი (კოადი), სპარსთა მეფე კავად I, ძე პეროზისა (488—531 წ.წ.): 12, 13, 77, 78, 81*.

კაჯახია: კავკასიის მხარეები 110. კავკასიის მთები 51 (კავკასიანის მწვერვალები), 103, 110, (კავკასიონი), 230*, 232, მათ ძარში მღებარეობს თუსუმი 50, კავკასიის მთები ანუ ატრაბაიკული მთები 35—36, კავკასი (კახუმი) 53*. კონსტანტინე პორფიროგენეტი კავკასიის შესახებ 220.

- კავკასია (ინდოეთისა), ანუ პარაპამისი: აქ ილაშქრა ალექსანდრე მაკედონელმა 64, 65*.
- კავკასოზი, ტირანი: იაფეტის მოდგმისაა 318, 318*.
- კახაზია, კახაზია: მღებარეობს პაპაგის ზემოთ 224, 232.
- კალაბრია: კალაბრიის ეპარქია 164, 170, 173, 177.
- კალინიკე, ეგვიპტელი: „ბერძნული ცეცხლის“ გამომგონებელია 306, 306*.
- კამაზი: კამაზის სამიტროპოლიტო (არმენიაში): 148, 169, 173, 176, 177. კამაზის მახლობლად არის (?) ულნუტი 247*.
- კანსაკო იხ. ვანძაქი.
- კანონე პარეშობაღუ“ (ახალი ბანაქი): მღებარეობს ქანეთის ხე-ზღვარზე 191, 192.
- კაბადოკია: 102, 138. კაბადოკია იაფეტის სამფლობელოშია 9, 318. მისი ქალაქებია მანაქა, ტრაპეზუნტი 11. კაბადოკია მცხრე 297, 298; იგი თვითთავადი იყო და შეფედ ჰყავდა არიართე 299, შემდეგ რომელებმა ეპარქიად აქციეს 299. კაბადოკია დიდი 297, 298. კაბადოკია სამ ნაწილად იყოფოდა წინათ 297, 298. პირველი (იქ ოთხი ქალაქია) 299; მეორე (იქ რვა ქალაქია) 299; კ. მესამე, ანუ არმენიაკი (იქ შვიდი ქალაქია) 300. შიდა კაბადოკია 297. კაბადოკია ტავრიდისა 297. კაბადოკიის პირველი ეპარქია (სამიტროპოლიტო ცენტრი—კესარია) 126, 129, 132, 135, 147, 150, 179, მეორე ეპარქია (ცენტრი—ტიანა) 127, 156, მეორე ეპარქია (ცენტრი—მოკესი) 128, 130, 163.
- კაბადოკიელები: 61. კაბადოკიელთა დედაქალაქია კესარია 297, 298.
- კარატია, ტბა: შემდეგ დაერქვა არიართთა 299.
- კართაგენელები (კარქედონელები): 12.
- კართაგენი: აქ მოღვეწეობდა მაქსიმე აღმსარებელი 40*.
- კარია: კარიის ეპარქია (სამიტროპოლიტო ცენტრი—სტავროპოლი) 127, 147, 159, 173, 181.
- კარინი, ქალაქი: მის ზემოთ დაარსდა თეოდოსიუპოლი 262*.
- კარკინიის ყურე: 229*. იხ. ნეკროპილა.
- კარნატაი (იბერიაში): კარნატაის ერისთავისადმი მიმართვის წესი 291, 294*.
- კარქედონელები (კართაგენელები): 19.
- კახაზია, კახაზია: მღებარეობს პაპაგის ზემოთ 224, 232.
- კახიელები: 9.

კასპიის კარები: 115, 319. მათ ვადაღმა ცხოვრობენ აღბანელები
10. კასპიის კარების მიდამოებშია აქია 292. კასპიის კარები
გაღმოსავლეთს ხაზარებმა 625 წელს 99; ამ კარებით თურქები
შემოვიდნენ არმენიაში და იბერიაში 116, 117; აქ მოქმედებდა
ივრანბოლა 743 წელს 116.

კასპიის შიგნით: 319.

კატაკლონი, სხოლათა დომესტიკი: 262.

კატაკლონი, ოფსიკონის თემის სტრატეგოსი: იგი არ მიემხრო თომა
სლავს 304.

კატანე, სამიტროპოლიტო ცენტრი სოცილიაში: 148, 169, 173, 177

კატაონია, კაბადოკიის ერთი ნაწილი: 297.

კედრენე ვიორგო, ბიზ. ისტორიკოსი XI საუკ.: 16*, 79*, მისი
ცნობა ძამანარძეს შესახებ 82*.

კეისარი იფლიოხი: მისგან დაერქვა სახელი ქალაქ კესარიას 299.

კეკელიძე კ.: 39, 40*, 41*, 44*, 83*, 259*, 309*. მისი ნაშრომი
მაქსიმე აღმსარებელზე 39, 51*, 52*, 53*, 54*, 55*.

კელირა, „სამსახურთა მეგისტროსი“: 15*.

კელძენე: ქალაქია ხალდიის თემში, მცირე არმენიის მისავალ ადგი-
ლებთან 300, მის სანახებში სურს დაბინადდეს კრიკორიკი
ტარონელს 241, 242, 244. კელძენის ეპისკოპოსი ემორჩილე-
ბა კამახის მიტროპოლიტს არმენიაში 134, 176, სამიტროპო-
ლიტო ქალაქია 131, 144, 148; კელძენის სამიტროპოლიტო
წარმოიშვა კამახის საარქიეპისკოპოსოსგან 137; კელძენის სა-
მიტროპოლიტო კერძენიანად და ტარ(ონ)იანად 134, 170.
კელძენის ანუ კორძენის მეტროპოლია 179*.

კერამჯი: საეპისკოპოსო კათედრა ტრაპეზუნტის სამიტროპოლი-
ტოში, ლაზეთში: 133, 146, 165, 176, 179, 186, 199.

კერახუნტი: საეპისკოპოსო კათედრა პოლემონის პონტოს ეპარქიაში
133, 142, 143, 157, 178, 184—185, 199; კერახუნტის მიტ-
როპოლიტი 149.

კერაკე, კერაკე, სტრატეგია: 14. იბ. კვირიკე.

კერკისია: დაბურთა ხალიფამ 686 წელს 105.

კეხანია: კაბადოკიის ქალაქია (VII საუკ.) 102, შილა კაბადოკიის
ქალაქია (X საუკ.) 297; კაბადოკიის დედაქალაქია, წინათ მას
ერქვა მაზაკა (დაფრქვა მოსოხისიგან) 259. კაბადოკიის ეპარ-
ქიის სამიტროპოლიტო ცენტრია 126, 129, 131, 132, 135,
147, 150, 172, 177, 179.

კელაფენის თემი: 296.

- კეჭუბი ცხენი: ბიზანტიელები ამირებდნენ იქ ჩაღომას. და იბერის
ერისთავებმა წინააღმდეგობა გაუწიეს კეისარს 263—266,
287*: მისი ადგილმდებარეობის საკითხი 265*—266*.
- კეცხისტრა, მეორე კაპადოკიის ქალაქი: 299.
- კეციხე: ქალაქი მარშარილოს ზღვის ნაპირას 70. სამიტროპოლიტო
ცენტრია ჰელესპონტის ეპარქიისა 126, 147, 153; 172, 177.
- კევიროსი, კუნძული: 57, 104. კევიროსის თემი 296. კევიროსის არ-
ქიეპისკოპოსი 179*. კევიროსის ეპარქია 124.
- კვირიკე, ბიზ. სარდალი: ეხმარება წათეს სპარსელთა წინააღმდეგ
14, 79.
- კვიროსი, ფაზისის ეპისკოპოსი: 626 წელს მას ეთათბირება ირაკლი
კეისარი 101; იგი მონოთელიტია 102.
- კვიტაია, კვიტაიონი იხ. კვტ...
- კიევი: კიევის ეპარქია 135; კიევის არქიეპისკოპოსი 137.
- კივირუტაია თემი: 296.
- კითარაზონი: ბიზანტიელთა ციხეა 31.
- კიკლადის კუნძულები: მათ არბევენ არაბები IX საუკუნეში 327.
კ. კუნძულების ეპარქია 128, 167.
- კილიკია: კილიკიის ქალაქია ისსო 64. კილიკიაზე გაიარა პომპეუსმა
66. კილიკიის მმართველთა თარშეთი, მომფსუუსტია, აღანა
298. კილიკიის ეპარქია 124.
- კილინე, სამონასტრო ცენტრი ბითინიაში 281*.
- კირკე, აიეტის და: 315, 319, 321 (კირკეები), 321*.
- კისკასი იხ. აშოტ კისკასი.
- კისლინგი (ფილოლოგოსი): 123*, 124*.
- კლავედუპოლისი, სამიტროპოლიტო ცენტრი პონორიადის ეპარ-
ქიისა 127, 147, 157, 173, 177.
- კლარჯეთი: 276*. იქ მთავრობდა გუარამი 261*.
- კლახენი ე. (ფილოლოგოსი): 74.
- კლემენტა რომელია: 57.
- კლიმატები (გეოგრა.): 224, 230.
- კლადო, სპარსეთის მეფე კავად I დარასთენი, ძე პეროზისა იხ.
კავადი.
- კლდორა ამას უდრის ბიზანტიური წყაროების კოტორი/სკოტორი.
იხ. კოტორია.
- კოკოვიტი (სომხური წყაროების „გოგოვიტ“, „კოგოვიტ“): კოკო-
ვიტის ერისთავი არმენიაში და მისადმი მიმართებს წესი: 291:

- კოლგა. (კოლგები): წარმოშობილი არიან იაფეტისაგან 62.
- კოლაკები, ტომი: 233*.
- კოლონია, ქალაქი: კოლონიის თემი 296, მისი სტრატეგოსი 261.
სამიტროპოლიტო ქალაქი 131, 148, 171.
- კოლორი, დაბა ბიზანტიისა და იბერიის საზღვარზე 276, 276*.
- კოლხები: 9, 318. ისინი ცხოვრობენ კაადოკიელთა გადაღმა 10; წინათ ცხოვრობდნენ „ძველ ლაზიკაში“ 233*. მათ ქვეყანაში სინოპელებმა დააარსეს ქალაქი ტრაპეზუნტი 300*. კოლხების ქვეყანაში შეიჭრნენ ბერძნები ძვ. წ. IV საუკუნეში 322. მათი მეფე (ოლთაეე) პომპეუსმა ტყვედ წაიყვანა რომში 66, 66*; მათ მეთაური (არისტარქე) დაუყენა პომპეუსმა 3, 322, 322*. ისინი დაიმორჩილა რომაელთა მეფემ სევერემ (193—211 წ. წ.) 68. კოლხების ქვეყანაში მათრობელა ფათლია 322*. კოლხი სუბარმახი 323: იხ. აგრეთვე კოლხეთი, ლაზები, ლაზეთი.
- კოლხეთი: 201, 316, 317*. კოლხეთი იაფეტის მოდგმის ტერიტორიაზეა 9, 61, 310. კოლხეთი, რომელსაც მდამბურად ლაზიკე ეწოდება 23, კოლხეთი ლაზეთია (სვიდა) 319. კოლხეთში მოქრილი ფული 3*. პომპეუსის ლაშქრობა კოლხეთში 65. აქ გამოიქცა თითქოს მავრიკის ვაჟი თეოდოსი 37. აქ სიწყნარე სუფევს (588 წელს) 19—20, 20*; უსარდლოდ იყო დარჩენილი 589—590 წლებში 21. კოლხეთში ლაშქრობს ბარამი, სპარსეთის სარდალი 22, 25. იხ. აგრეთვე კოლხები, ლაზები, ლაზეთი.
- კოლხების: დიდი არმენიის (?) ქალაქია 11.
- კომანა: ქალაქი არმენიის გზაზე, სადაც გარდაიცვალა იოანე ოქროპირი 76, საეპისკოპოსო კათედრაა პოლემონის პონტოს ეპარქიაში 133, 142, 157, 178, 184—185, 199.
- კომენტოილე, ბიზ. სარდალი (VI საუკ.); ევროპის სტრატეგოსია 36; იგზავნება სტრატეგოსად აღმოსავლეთში 21*, 87.
- კონსტანტი (კოსტა), ტრიბუნი: ჯარის ექსარხოსია დიოკლეტიანეს დროს 288.
- კონსტანტი (კოსტა), ანუ კონსტანტი ხლორი: 289*.
- კონსტანტი, პატრიკიოსი, პროტოსპათარო: ვაიგზავნა გურგენ იბერთან 280; ბრძანება მიიღო ჩაიბაროს არტანუჯის ამოტ კისკისისაგან 281, შევიდა არტანუჯის ციხეში და ბიზანტიის დროშა აღმართა მასზე 283—284; ბრძანება მიიღო რომანოზ

- კეისარისაგან დაფტოვებინა არტანუჯი 285—286. კონსტანტინეპოლში წაიყვანა იბერიელი აშოტი, ადარნასე კუროპალატის ძე 287, 330*.
- კონსტანტინე III, აფხაზთა მეფე (893—922 წ.წ.): მის წინააღმდეგ იბრძვიან სომეხთა მეფე სუმბატი და ადარნასე კუროპალატი 238*. მისი გარდაცვალების გამო სამხიმრის წერილს უგზავნის ნიკოლოზ მისტიკოსი მის შვილს გიორგის 212, 217*.
- კონსტანტინე I, ბიზ. კეისარი (324—337 წ.წ.): მის დროს არის შემოღებული პატრიკიოსობა 238*; მის დროს პირველად იხსენიება სხოლათა დომესტიკი 262*. მის დროს სხვადასხვა ტომთა გაქრისტიანება 75; მის დროს მიიღეს ქრისტიანობა ქართველებმა და სომეხებმა 75, 311, 317, 318.
- კონსტანტინე IV პოკონატი, ბიზ. კეისარი (668—685 წ.წ.): 48, 48*, 49, 51*.
- კონსტანტინე V კობრონიში, ბიზ. კეისარი (741—775 წ.წ.): 70. მისი მეფობა აღწერა ნიკაფორე კონსტანტინეპოლელმა 203.
- კონსტანტინე VI, ბიზ. კეისარი (780—797 წ.წ.): მისი მცირეწლოვანობის გამო რეგენტად იყო დედოფალი ირინე 203.
- კონსტანტინე VII პორფიროგენეტი, ბიზ. კეისარი (913—959 წ.წ.) და მეცნიერი: 183, 195, 209, 290, 291, 292, 294, 295. მისი ურთიერთობა იბერიასთან 263—273. მისი მეფობა აღწერა „თოფანეს გამგრძელებელმა“ 325. მისი სამეცნიერო მოღვაწეობა 219—233. მის გარშემო შემოკრებილი მეცნიერნი 220, 302. მისი დავალებით გააგრძელეს თოფანეს „ქრონოგრაფია“ 325. მისი „ექსპერტები“ 1, 3, 219. როდის არის დაწერილი მისი შრომა „ხალხთა შესახებ“ 259—260. მისი შრომების თარგმანი რუსულად 221—222, მისთვის ცნობილია ქართული წყაროები 256*, 260*, 262*; მისი ერთ-ერთი წყაროა თეოფილაქტე სიმოკატა 17. იგი სვიდას წყაროა 313; მას იყენებს „თოფანეს გამგრძელებელი“ 225*, 325.
- კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცნობა აფხაზეთის საზღვრებზე 233*, მისი ცნობა სოტერიუპოლისზე 233*—234*, 218*. მისი ცნობები ადარნასე კუროპალატზე 237—238, 259, 259*, კეკელს ციხეზე 263—265, არტანუჯის ციხეზე 278—280.
- კონსტანტინე პორფიროგენეტის დროინდელი ეკთესისი 196, 248*, ამ ეკთესისის თარიღი 197; ამ ეკთესისში იხსენიე-

ბა სოტერიუპოლოს საარქიეპისკოპოსო 218*. როგორ ახასიათებს კონსტანტინე უძველეს ეკლესიას? 181.

კონსტანტინე, მეტსახელად ლარდისი: პატრიკიონსი და პრეტორიანთა პრეფექტი (VIII საუკ.): 36—37.

კონსტანტინე ახალი, ანუ ირაკლი, შვილი ირაკლი კეისრისა: 5.

კონსტანტინე ლიბიხძე, პროტოსპათარი და სამსახურის დომესტიკი; საჩუქრები მიაქვს ტარონის ერისთავისათვის 238. მან დიდი ხანი დაჰყო ხალღიაში 240; მისი ქალი შეირთო აზოგანემა 240.

კონსტანტინე, ქალაქი მესოპოტამიაში (ოსროენეში): აქ მოხდა ბრძოლა 578 წელს 30.

კონსტანტინეპოლი (ბიზანტიონი): 17, 41, 43, 87, 88, 201, 208* 232*, 315. იქ ჩავიდა ლაზთა მეფე წითე 523 წელს 11, 77; ჩავიდა იბერიელთა მეფე ჭამანარძე 80. იქ ჩავიდა 536 წელს რომის პაპი აგაპიტე 206*. მიწისძვრა მოხდა 554 წელს 84. აქ დაიდვა დროებითი ზავი ბიზანტიასა და სპარსეთს შუა 557—558 წელს 86*. მის წინააღმდეგ 625 წელს ზოსრო II გზავნის სარდალ სარეარას (შაპრვარაზს) 98. კონსტანტინეპოლში გაასამართლეს 655 წელს მაქსიმე აღმსარებელი 40*. არაბები მოადგნენ მას 673 წელს 306*. თამა სლაფმა ალყა შემოარტყა 823—824 წელს 305, 306. კონსტანტინეპოლში ჩავიდა 923 წელს იბერიის კუროპალატი 329. „ქალისტრატთა“ მონასტერი 57.

კონსტანტინეპოლის საპატრიარქო და იქ შემავალი კათედრები 48, 123, 126, 131, 137, 147, 179*, 180, 181, 183, 193, 198, 209, ლაზეთის ეპარქია ექვემდებარებოდა მას 184—185. მას ჩამოშორდა ლაზეთი IX საუკუნეში 186, 216*. მას ჩამოშორდნენ აბაზგიისა და ნიკოფსისის საარქიეპისკოპოსოები 181, 187. კონსტანტინეპოლის პირველი პატრიარქი ანდრია მოციქული 205; კონსტანტინეპოლის პატრიარქი ანთიმოს ტრაპეზუნტელი (VI საუკ.) 206.

კორაქსები: 233*.

კორე, ქვეყანა (არმენიაში): 250, 252.

კორის ციხე: მეორე კაპადოკიის ქალაქით 299.

კორუნები: წარმოშობილი არიან იადფტისაგან 62.

კორინთი: სამიტროპოლიტო ცენტრი პელოპონესში 148, 162, 173,

- კორმენე, საკათედრო ცენტრი არმენიაში: 134; კორძენის ანუ კელძენის მეტროპოლიტი 179*.
- კოტეფონი (კოტიევი), სამიტროპოლიტო ცენტრი ფრიგიაში: 148, 169, 174, 177.
- კოტორი (სკოტორი), ციხე აფხაზეთში: აქ მოათავსეს ანასტასი მონაზონი 43. იხ. სკოტორი.
- კოტრაგები, ტომი: 103.
- კრევატადები: კრევატადთა მთავრისადმი მიმართვის წესი 292.
- კრეზე, ლიდიის მეფე: 93.
- კრეტა, კუნძული: აქ მყოფ არაბთა წინააღმდეგ ბიზანტიელთა ლაშქრობა 844 წელს 329, 329*, კრეტის მიტროპოლიტი 148, 163.
- კრიკორიკი, ტარონის ერისთავი, მაგისტროსი: დაემორჩილა ბიზანტიას 236. სარკინოზებს ეტრფის, მაგრამ ლეონ კეისარს მანც საჩუქრებს უგზავნის 236. მასთან შიავლინა ლეონ კეისარმა საჭურისი სინუტე 237, შემდეგ კონსტანტინე ლიბისძე 239. იგი წავიდა კონსტანტინეპოლში 240, მეორე ჩასვლა კონსტანტინეპოლში 241. მისი გარდაცვალება 244. მისი ძმა აპოგანეში 239; მისი ვაჟი ბაგრატე 245, 246; მისი ვაჟი აშოტ პატრიკიოსი 246; მის შვილებს უპყრიათ ტარონის ერთი ნახევარი 248.
- კრიკორიკი, პატრიკიოსი (ტარონელი), პროტოსპათარ აშოტის მამა: 236.
- კრინიტე, პროტოსპათარი და თარგომანი: 244, 246.
- კრისკონორტე, კრისკორინე: საერომატეს მამა 288.
- კრუმზაბერა კ.: 6, 57, 70, 74, 204*
- კრუმჩეკი ვ.: 68*.
- კუკუსი, ქალაქი არმენიაში: იქ გადასახლებულ იქმნა ოიანე ოქროპირი 76, 321*.
- კულაგოვხეი იულ. (ცნობილი რუსი ბიზანტინისტი): 114*, 188*, 212, 217*; მისი აზრით „სოტერიუპოლისი“ არის ბიჭვინთა 234*.
- კუნია, აკადემიკოსი: 230*.
- კურკუა: 263. იხ. იოანე კურკუა.
- კუფხა, მდინარე: ხადის შვიდი ზღვის ბოლოში ნეკროპელთა მახლობლად 103; კუფხის, ე. ი. ბოგი (ზუგი) 228; კუფხისი უფხანია 228*.

კტაბა, კტაიდი (ქუთაისი): 319.

კტაბონი: „რომელიდაც ადგილია“ (სვიდა) 319.

ლაზები, ლაზეთი: 53, 68, 201, 317, 317* 327*. ლაზები წინათ ცხოვრობდნენ „ძველ ლაზიკაში“ 233*. ლაზთა ქვეყანაში რაზმები იქმნა ჩაყენებული ტრაიანეს დროს 201. ლაზეთის დაპყრობა სარმატების მიერ III საუკუნეში 287, 288; ლაზეთი დალაშქრა საერომატემ 289. ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა იუსტინიანეს წინაღობინდელ ლაზეთში 3—4. მეფე წათე გადაუდგა სპარსეთს 77; სპარსელების ლაშქრობა ლაზების წინააღმდეგ 527 წ. 14—16. აქ იმსახურა პეტრე სტრატეგოსმა თუ სტრატეგოსმა (VI საუკ.) 15—16. აგათიამ აღწერა ლაზეთში შომხდარი ამბები 315. ლაზეთის შესახებ ხელშეკრულება დაიდვა 562 წელს ბიზანტიელებსა და სპარსელებს შორის 86. აქ უკვე აღარ იყო საკმარისი რაოდენობით ბიზანტიის ჯარი 589—590 წლებში 33*; ლაზეთში ჩამოვიდა სტრატეგოსი რომანოსი 34*, 88. ლაზეთის გზით ირაკლი კეისარი ლაშქრობს სპარსეთში 98, 207; ლაზები ირაკლის ჯარში იბრძვიან სპარსეთის წინააღმდეგ 94—97, 258*; ისინი გამოეთიშნენ ირაკლის 97. ლაზეთში გადმოსახლეს მაქსიმე აღმსარებელი 40—43, ანასტასი აპოკროსიარი 44—48 და ანასტასი მონაზონი 38, 40. ლაზეთი სარკინოზებს უპყრიათ VIII საუკუნეში 107. ლაზები მონაწილეობას იღებენ თომი სლავის აჯანყებაში 305, 307*.

ლაზეთის ციხეები და ქალაქები: პეტრი 84, 85, 321*, არქეოპოლისი 110, ტელეფისი 315*, მუკორისი (მუხურისი) 53*; ლაზეთის ქალაქია ტრაპეზუნტი 57, 58; „ძველ ლაზიკაში“ მდებარეობდა ნიკოფსია 232*; ლაზეთის ტერიტორიაზეა (?) ულნუტი 247*.

ლაზეთის მთავრები და მეფეები: კალბთა ანუ ლაზთა მეფე ოლთაყე (ძვ. წ. I საუკ.) 66, 66*, სტრატეგოსი ფირასმანე, წარმოშობით ლაზი (VI საუკ.) 77, ლაზთა მეფე წათე I (VII საუკ.) 11—14, 72, 77; ლაზეთის მმართველი VII საუკუნეში გრიგოლ, მაგისტროსი 48, მმართველი 668 წლის მახლობელ ხანებში პატრიციოსი ლებარნიციოსი 49; ლაზეთს მართავდა 697 წელს სერგე ბარნუკისძე 49*, 105.

ლაზეთის ეპარქიები: ლაზეთის ეპარქია—სამიტ-როპოლიტო ცენტრი ფაზისი (ფოთი) 123, 128, 130, 139,

140, 141, 142, 144, 181, 184, 186, 187, 188, 90; მეცხრე საუკუნეში ეს ეპარქია ჩამოშორდა კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს 186, 198, 201, 216*; ეს ეპარქია აღარ არის X საუკუნის ეკთესისებში 197*, 198, ლაზთა ეპისკოპოსები უწყესებენ მღვდელმსახურთ იმ ხალხს, რომელიც ლაზებსა და ბიზანტიელებს შორის მოსახლეობს 201. ლაზთა მონასტერი იერუსალიმში 258*.

ლაზეთის ეპარქია—სამიტროპოლიტო ცენტრი ტრაპეზუნტი: 133, 136, 146, 165, 173, 176, 179, 181, 185. იმ ეპარქიის დაარსება 199; იქ შედის შეიდი კათედრა X საუკუნის პირველ ნახევარში 198, 199, შემდეგ უკვე თხუთმეტი კათედრა შედის 189, 199. მას, თავისი რანგით, დაახლოებით იგივე ადგილი უჭირავს, რაც წინათ ლაზეთის ძველ ეპარქიას ჰქონდა 199.

ლაზიკა, ლაზიკე იხ. ლაზეთი.

ლაკედემონია: 64. ლაკედემონიის მიტროპოლიტი 149, 164.

ლალაკონი, პატრიკიოსი და არმენიაკთა თემის სტრატეგოსი: 261.

ლაშახე, ხერსონის მეფე: 289.

ლანგობარდები (ლოგობარდები): 20, 86. **ლანგობარდიის თემი** 296.

ლაოდისია, ქალაქი: სამიტროპოლიტო ცენტრია კაპატანის ფრიგიისა 127, 148, 160, 173, 177.

ლარდისი, კონსტანტინე პატრიკიოსის მეტსახელი: 37. იხ. კონსტანტინე.

ლარისა, სამიტროპოლიტო ცენტრი: 148, 165, 173, 177.

ლასკინი გ.: 221, 222, 223, 225, 229*, 230*.

ლატავრი, აღარჩასე მთავრის ასული, ჯუანშერის ცოლი 256*.

ლატერანი: ლატერანის სინოდი 649 წელს 40*.

ლატიშევი ვ.: 233*, 235*, 247*. მისი თარგმანი კონსტანტინე პორფიროგენეტის შრომებისა 222, 223.

ლახმანი კ. (ფილოლოგოსი): 302.

ლემო შ. (ფრანგი ბიზანტინისტი): 327*.

ლემბარნიკიოსი (ლემბარნევი), პატრიკიოსი: ლაზეთის მმართველია 668 წლის მახლობელ ხანებში 49, 49*. შტრ. ბარნუკი.

ლეთე, ციხე სპარსეთში: 86.

ლეონ I, აფხაზთა მთავარი (VIII საუკ. პირველი ნახევარი)

ლეონ II, დასავლეთ საქართველოს „აფხაზეთის“ სამეფოს დიმიტრ-სებელი (753—798 წ.წ.): გადაუდგა ბიზანტიის 216*. მისი შვილია დემეტრე მეორე 327*.

ლეონ III იხავრიელი, ბიზ. კეისარი (717—741 წ.წ.): მისი ბიო-გრაფია 106; მიდის აბაზგიაში, ფაზისში, აფსილიაში, ალანიაში 107, მისიძიელთა ქვეყანაში „რკინის ციხესთან“ 111—113, ჩავიდა აფსილიაში 113, დაბრუნდა ბიზანტიაში 113. ანასტასი კეისარი გზავნის მას ანატოლიკის სტრატეგოსად 113—114.

ლეონ IV, ბიზ. კეისარი (775—780 წ.წ.): 70. მან იქორწინა 769 წელს 204.

ლეონ V; ბიზ. კეისარი (813—820 წ.წ.): 70, 302, 303, 307*, 308, 325. მის დროს განახლდა ხატისმებრძოლური პოლიტიკა 71, 203.

ლეონ VI, ბიზ. კეისარი (886—912 წ.წ.): 222, 242. მისი მეფობა აღწერილი აქვს „თეოფანეს გამგრძელბეღლს“ 325, მისი მამ-ლობელი მეგობარი იყო ნიკოლოზ მისტიკოსი 209. მისი მეო-თხედ დაქორწინების საკითხი 209. მას საჩუქრებს უგზავნის კრიკორიკი ტარონელი 236; მან სარგო დაუნისა ტარონის ერმსთავს 243, 244. საქურისი სინუტე მიიღვინა იბერიის კუროპალატთან, ადარნასესთან 237; მან კუროპალიტობა უშობა ადარნასეს 259, 259*. იგი გზავნის ექსპედიციას ბასიან-ში 260—261; ცდილობს აიღოს კეჯეს ციხე 263.

ლეონის დროს შედგენილი ეკთესისი 130*, 131, 180, 181, 193, 195, 216*. ამ ეკთესისის აბალი რედაქცია 194, 196.

ლეონატე მაკედონიის სარდალი: 319.

ლეონტი მროველი მისი ცნობა ქაჯთა ქალაქის შესახებ 265, 266*.

ლეონტა, ბიზ. სტრატეგოსი: იგზავნება არმენიის, იბერიის, ალბანის წინააღმდეგ 105. მისი შეთქმულება იუსტინიანე II-ის წინააღმდეგ 695 წელს 208*.

ლერიონი: საკათედრო ცენტრი ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოში ლაზეთში: 133, 146, 165, 176, 179, 186, 199.

ლემბუმი: ლემბუმის ხეობა 53*; სამეგრელოსა და ლემბუმის საზღვარი 56*. ლემბუმის ციხე თაკვერი 53*, მისი სოფელი ლემბური 55*.

ლიბანი: ლიბანიდან შემოჭრილი რაზმი მჭრდიიტებისა 104.

ლიბი 238. იბ. კონსტანტინე ლიბისძე.

ლიზია: 20.

ლიდიულები: მათი მეფე კრეზე 93.

- ლილია:** ლილიის ეპარქია—ცენტრი სარდგ: 126, 147, 153.
ლიკანდის თემი 296.
ლიკონელი: მათ საზღვარზე არის მცირე კაპადოკია 298.
ლიკონია: მისი მოსაზღვრეა მცირე კაპადოკია 298. ლიკონიის ეპარქია—ცენტრი იკონია 127, 161.
ლიკია: ლიკიის ეპარქია—ცენტრი მირი 127, 158.
ლიკოფრონი, ძვ. წ. 111 საუკუნის პოეტი: 324, 324*.
ლიპარისტი, კრისტაფი: იგი და მისი ძე ივანე შეიპყრეს 276*.
ლიპშიცი ე. (საბჭოთა ბიზანტინისტი): 302.
ლიუბკერი ფრ. (ფილოლოგოსი): 222*.
ლიუტკბანდი (X საუკ.): მისი ნაშრომი გამოიყენა კონსტანტინე პორფიროგენეტმა 220.
ლონგიბარდები: 86. იხ. ლანგობარდები.
ლორანს ე. (ფილოლოგოსი): 226*.
ლუდოვიკო: მიხეილ 11-ის წერილი მისადმი თომას აჯანყების შესახებ 307*.
ლუკიანე სამოსატელი: მასთან მოხსენიებული მახლოები 324*.
ლუდის ციხე: 298.
- მაგია,** ბალდათის ხალიფა: 104, მასთან შეკრა ზავი სომხეთმა 651 წელს 102, მან ილაშქრა სომხეთის წინააღმდეგ 653 წელს 102.
- მაგრიანე,** ბიზანტიელი სარდალი (VII საუკ.): 103.
- მაგრიკო,** ბიზ. კეისარი (582—602 წ. წ.): 203. მის დროინდელ ამბებს მოგვითხრობს თეოფილაქტე სიმოკატა 17, 18, მისი ლაშქრობა სომხეთში 578 წელს 29; იგი მცველი რაზმის უფროსია („სომატოფილაქსი“) 30, ტიბერი კეისარმა სტრატეგოსად დააყენა 30. მისი მეფობის შედეგად წელს (588 წ.) სპარსელები ლაშქრობენ სვანეთის წინააღმდეგ 34*. ჯარს ურიგებს ფულს 588 წელს 20. ებრძვის სპარსელთა სარდალს ბარამს 589—590 წლებში 21, 22, 23; ფილოპიკეს ჩამოართვა სტრატეგოსობა 87, რომანოსი გაგზავნა სტრატეგოსად სვანეთში 88. მაგრიკის ძმა პეტრე სტრატეგოსია 36, მისი ვაჟია თეოდოსი 36.
- მაგრუსები,** ტომი: 20; მათი აჯანყება ბიზანტიის წინააღმდეგ 86.
- მაზაკა,** ქალაქი კაპადოკიაში: ეს სახელი მიიღო ქალაქმა კაპადოკიელთა პირველწინაპრის მოსოხისაჲთ 299. შემდეგ ამ ქალაქს დაერქვა კესარია 299.

მათე (მათიას), მოციქული: 58.

მაი ა. (ფილოლოგოსი): 209*.

მაკარი, მარინეს ძე: აწამეს არაბებმა 116.

მაკედონია: 319. მაკედონიის თემი 296. მაკედონიის ეპარქია-ცენტრი ფილიპო 167.

მაკედონოზი, VI საუკუნის პოეტი: 315, 315*.

მაკუაყები იხ. თობელი.

მანი, მანის მწველბლობა (მანიქეველობა): 305, 326, 327*.

მანძიკიერტი: მანძიკიერტის ციხე 248, 249, 250, 251, 252, 253; იგი წაართვეს არაბებს ბიზანტიელებმა 273*. მანძიკიერტელებთან მეგობრობა აქვთ იბერიელებს 263, 266.

მარდაიტები: მათი რაზმი შემოიჭრა ლიბანიდან 104.

მარინე, წარჩინებული აფსილი, პატრიკოსი: 112, 113, 115*, 116*.

მისი შვილი ევსტათი 115; მისი შვილი მაკარი 116.

მარკვარტი ი.: 81*, 84*, 225*, 228*, 257*, 274*.

მარკიანუპოლი: სამიტროპოლიტი ცენტრი ჰემიმონტის ეპარქიისა: 128.

მარტინე, რომის პაპი (649—653 წ.წ.): 39, 40*, 47, 48*, 53*.

მარტინე: ირაკლი კეისრის ცოლი 207.

მარტიროპოლისი: 19, 21*. იქ ომი სპარსელებსა და ბიზანტიელებს შორის 87.

მარუსანო: იგი მოკლეს ლეთეს ციხის პატიმრებმა 87.

მახალმა, არაბთა სარდალი: მან ილაშქრა თურქთა (ხაზართა) წინააღმდეგ 729 წელს 115.

მახტატი (გეოგრ.): 269. იგი თეოდოსიუპოლეს ეკუთვნოდათ 270; არაბებს წაართვეს ბიზანტიელებმა 273*; იბერიელებმა მოტყუებით ჩაიგდეს ხელში 271.

მაქელონები, ტომი: 233*.

მაქსიმე აღმსარებელი: მისი ცხოვრების უკანასკნელი წლები 38. მისი მოღვაწეობა კართაგენსა და რომში 40*; მისი გასამართლება კონსტანტინეპოლში 655 წელს 40*. მისი ვადსახლება ლაზეთში 40—43; იგი მოათავსეს სქიმარის ციხეში 42; გარდაიცვალა სქიმარის ციხეში 51*.

მახლიები, კოლხური ტომი: 324, 324*.

მედეა, აიეტის ქალიშვილი, კოლხელი: 316, 317*, 320.

მეთიმნა, ქალაქი: მეთიმნის მიტროპოლიტი 149.

მელანქლენები, ტომი 233*.

მელიორანსკი ბ.: 209*.

- მელიტენე**, ქალაქი: მელიტენე აღმოსავლეთიდან საზღვრავს დიდ კაპადოკიას 297, 298. იგი არაბების ხელშია 197, 200*; ბიზანტიელებმა 927 წელს აიღეს მელიტენე 198. მელიტენე სა-
მიტროპოლიტო ცენტრია მეორე არმენიის ეპარქიაში 127,
131, 132, 135, 137, 140, 141, 142, 143, 147, 156, 177, 179.
მისი ადგილი ეკთვისებში 197—198.
- მელიქხეთბეგი** ლ: 234*.
- მენანდრე**, ისტორიკოსი (VI საუკ.): 82*, 85*, 86*, 297. მისი გამ-
გრძელებელია თეოფილაქტე სიმოკატა 17; იგი თეოფილაქტეს
წააოა 31*, 32*.
- მენაპე**, გეოგრაფოსი (I საუკ.): 233*, 297.
- მეოტას ტა:** 65, 65*, 103, 224, 229, 230, 289, 292. მეოტაღის
უფრე 299.
- მერმეროე**, სპარსელთა სარდალი (VI საუკ.): 315*.
- მეროპი**, ტვირისელი ფილოსოფოსი: მან გააქრისტიანა ინდები 75;
მისი მოწაფეები არიან ედესი და ფრუმენტი 75.
- მესემბრია**, თრაკიის ქალაქი: 106. მესემბრიის მიტროპოლიტი 149.
- მესოპოტამია:** 82*; 105, 116. მესოპოტამიის თემი 296; მესოპოტა-
მიის სტრატეგოსი 261.
- მესხეთა**, მესხთა ქვეყანა: არტანუჯის მნიშვნელობა მისთვის 280,
280*.
- მეურხთუხი** ი. (ფილოლოგოსი): კონსტანტინე პორფიროგენეტის
შრომის „ხალხთა შესახებ“ პირველი გამოცემული (1611 წ.)
221, 227, 280*.
- მიფა:** 105; 114.
- მიდიელები:** 22, 26, 28, 29, 30, 300*. მიდიელები თამა სლავის
ჯარში 305.
- მითრიდატე**, იბერთა მეფის ფარსმანის ძმა: მის ცოლად ჰყავს თა-
ვისი ძმისწული 256*.
- მითრიდატე (მონტოელი)**: მან გაახევა პაფლაგონიის მმართველები
ტალე და პილუმენე 3. პომპეუსის ლაშქრობა მის წინააღმდეგ
3*, 65, 322; მითრიდატეს ხუთი შვილი 66*; მისი ძე ფარნა-
კე 66.
- მინასი**, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (536—552 წ. წ.): 206.
- მინი** (მისი „პატროლოგია“): 38, 39, 48, 48*, 57, 203, 209* 212,
223.
- მირანი** (მიპრანი), არსაკიდების გვარიდან: 32*.
- მირდატი**, ვახტანგ გორგასალის ძე: 261*.

- მარია, ქალაქი: სამიტროპოლიტო ცენტრი ლიკიის ეპარქიისა 127, 147, 158, 173, 177.
- მარია (ფინური „მერია“): 230.
- მისიმიანა: მხარეა ლაზეთში 44; მისიმიანთა ქვეყანა 52*, 53*, 54*.
მისიანე 320, 320*.
- მიტილენე: სამიტროპოლიტო ცენტრი კუნძულ ლესბოსის ეპარქიისა 148, 174, 177.
- მიუღერი კ. (ფილოლოგოსი): 1, 3*, 317*.
- მიქაელა, პროტოსპათარი, ხაღდათისა და ფსომათის კომერციარი 246.
- მიქაელა, მიქელა იბ. მიხეილა.
- მიხეილ I რანგაბე, ბიზ. კეისარი (811—813 წ.წ.): 70, 71, 71*.
- მიხეილ II ამორფველა, ბიზ. კეისარი (820—829 წ.წ.): მისი გეგობა აღწერეს ოსებ გენუხოსმა 302, თეოდანეს გამგრძელბელმა 74, 325. მისი ვამეფება 303, 307*, მისი რახასთათება 303. თომას აჯანყება მის წინააღმდეგ 303—306. მისი შვილია თეოფილე 305*. მიხეილის მეფობაში დამონაწერდა ქალაქი ამორიანი 124.
- მიხეილ III, ბიზ. კეისარი (842—867 წ.წ.): 74, 309, 309*, 325, 326*, 329*.
- მოღუბტა, თურესალიმის პატრიარქი (631—634 წ.წ.): 207.
- მოექსი, მხარე არმენიში: მოექსის ერისთავისადმი მიმართვის წესი 291.
- მოცკანა: 261*.
- მოკანა: აქედან იწყება მეოტის ტბა 292. მოკანის მთავრისადმი მიმართვის წესი 292.
- მოკეხი: მეორე კაპადოკიის ქალაქია 299. იგი სამიტროპოლიტო ცენტრია მეორე კაპადოკიის ეპარქიისა 128, 130, 163, 173, 177.
- მოშფხუბტა, ქალაქი კილიკიაში 104, 298.
- მორავია, ქვეყანა უნგრეთში: 224—225.
- მორავიკა გ. (უნგრული მეცნიერი): კონსტანტინე პორფიროგენეტს უკანასკნელი გამოცემა 221, 223*.
- მორაფა: 230.
- მორაფლაუხა (ფილოლოგოსი): 296.
- მორანი (ფილოლოგოსი): 39*.
- მოსე მარტინელი: მისი აზრით „განიუკი, უსე იგუ ხაღდათი“ 30*.
- მოხინაეხა, მოხხინაეხა, მოხხინაეხა: მიტეკი რახ მარია 321*.
- მოხინაეხა იოანეს მარტინისა აზრით 3, 32.

მოსხი: იაფეტის ვაჟია 61, 310. მისგან მომდინარეობენ გეტულე-
ბი 7, ილირიელები 61. მისგან მიიღო სახელი კაპადოკიელთა
დედქალაქმა მაზაკამ, რომელსაც შემდეგ კესარია ეწოდა 299.

მოქვი, სოფელი აფსილიის მხარის საზღვარზე: 50, 52*, 54*.

მოხორა: აქ დგას ბიზანტიის ჯარის ნაწილი 191; იგი მუხირისი უნ-
და იყო 192.

მუკორიხი იბ. მუხირისი.

მურეტოვი მ.: 38, 39, 48*.

მურვან ურუ: ააოხრა არტანუჯი 280*.

მურვან ჯაყელი: „ერისთავი ყუელისა“ („მატიანე ქართლისაჲ“) 276*.

მურა, მურაბ ციხე: „სუანთა სოფლის ციხე, რომელ არს მური“ 56*. მისი გაივებდა სქიმარისთან 54*—55*. ეს ციხე არის „მუკორისი“ 53*.

მურაღული: ადგილია, დავით დიდის ქვეყანა მის ესაზღვრება 284.

მურტარი, ტირანი: 686 წელს მის წინააღმდეგ იბრძვის არაბთა ჯა-
რი 104.

მუნფრასი, მუხირისი, მუკორისი: მისი გეოგრაფიული მდებარეობა 52*, 58*. აქ მოათავსეს ანასტასი აპოკრისიარე და ანასტასი მონაზონი 43, 51*.

მცხეთა: აქ ჩამოვიდა გუარამი, ბიზანტიის კეისრის მიერ წარმო-
გზავნილი 261*. მცხეთის საეპიტალოკოსო: მას დაუკავშირდნენ
X საუკუნიდან დასავლეთ საქართველოს კათედრები: 196,
198, 232*, 233*.

ნავაქტი: ნავაქტის მიტროპოლიტი 148, 173, 177; ნავაქტის
ნავაქტი; ეტოლიის ნავაქტი 166*.

ნაზიანზი: მეორე კაპადოკიის ქალაქია 299. მისი საეპისკოპოსო კა-
თედრა 130, 149.

ნაკოლია, ქალაქი ფრთავაში: ნაკოლიის მიტროპოლიტი 149.

ნარხე, ბიზ. სირდალი (VI საუკ.): 315. მას ეწერა პროტოსპათარის
თანამდებობა 226*.

ნეკროპოლი, ნეკროპოლები: 130, 224. ეს არის დიდი ყურე (ყარკი-
ნის ყურე) 229, 229*, მიმდინარე დანაპრისის ახლოს 220.

ნეოკესარია: მესამე კაპადოკიის ქალაქია 300. სამიტროპოლიტო
კანტონია პოლემონის პონტოს ეპარქიისა 127, 142, 145, 147,
157, 173, 177, 178, 179, 184—185.

ნეფტარიონი, იერუსალიმის პატრიარქი (1661—1669 წ.წ.): 180.

ნიბური ჯ. (ისტორიკოსი): 223.

ნიგერი (პესცენიუს ნიგერი, იმპერატორად გამოცხადებული 193 — 194 წ. წ.): მასთან ერთად იბრძოდნენ სეპტიმი სევერუს წინააღმდეგ არაბები და ადიაბენები 68.

ნიკეა, ქალაქი: სამიტროპოლიტო ცენტრია ბითონიის ერთ-ერთი ეპარქიისა 126, 147, 154, 173, 177. ნიკეის მეორე მსოფლიო კრება (787 წ.) 200, 203.

ნიკიტა დავით პაფლაგონელი: წყაროა იოსებ გენესიოსისა 302.

ნიკიფორე I, ბიზ. კეისარი (802—811 წ. წ.): ვარდანის აჯანყება მის წინააღმდეგ 803 წელს 307, მისი მარჯვენა ხელი იყო პატრიარქი ნიკიფორე 203.

ნიკიფორე კონსტანტინეპოლელი, პატრიარქი (806—815 წ. წ.) და ისტორიკოსი 72, 182, 200* 203—208. მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა 203—204. მისი თხზულების კვალი ძველ ქართულ მწერლობაში 208*. იგი წყაროა იოსებ გენესიოსისა 302. მის დროს შედგენილი ეკთესისი 186. მან შეფუძ აკურთხა 811 წელს მიხეილ I-ის ვაჟი თეოფილაქტე 71*.

ნიკოლოზ მისტიკოსი, კონსტანტინეპოლელის პატრიარქი (901—907 და 912—925 წ. წ.): მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა 209. მისი წინადადებით შედგენილ იქნა ახალი ეკთესისი 194, 195, 196. მისი წერილები 210—218; მისი წერილების ადრესატები 210—211; მისი წერილები, აფხაზეთის მფლობელთან მიწერილი 212, 214, 215, 294*.

ნიკომედა, ქალაქი ბითონიაში: მისი დიდი ნაწილი დაინგრა 554 წლის მიწისძვრის დროს 85. იქ ჩავიდა გურგენ იბერთან მომავალი კონსტანტი პატრიკოსი 281. სამიტროპოლიტო ცენტრია 126, 147, 154, 173, 177.

ნიკოპოლი, ქალაქი არმენიაში: ნიკოპოლის კატაპანი პეტრონა 270.

ნიკოპოლი, ქალაქი ეპირისა (აკარნანისა): ნიკოპოლის თემი 296. ნიკოპოლის მიტროპოლიტი 166.

ნიკოფხია, მდინარე: წარმოადგენს ჭიქეთის სამხრეთ საზღვარს 231; ცნობილია როგორც დასავლეთ საქართველოს ჩრდილო საზღვარი 231*, 233*. აქედან იწყება აბაზგიის ქვეყანა 233.

ნიკოფხია, ქალაქი: იგი საზღვარია ჯიქეთისა და აფხაზეთისა 231*. დასავლეთ საქართველოში შედის 232*; მდებარეობდა „საზღვარსა ბერძენთასა“ 231*. ბერძენი გეოგრაფოსების აზრი ნიკოფხიის ადგილმდებარეობის შესახებ 232*; იგი მდებარეობდა „ძველ ლაზიკაში“ 233*. აქ აღესრულა სიმონ კანანელი

232°. ნიკოდესის ავტოკეფალი არქიეპისკოპოსი ჯიქტიის ეპარქიაში ირიცხება 129, 139, 140, 141, 181, 184, 187, 218°, 232°, 233°; იგი ჩამოშორდა კონსტანტინეპოლის პატრიარქს 187, 217°, 232°, 233°; აღარ იხსენიება X საუკუნის ეკთესისებში 187, 197.

[ნანო 78.] ტყვე-ქალი, მისი წყალობით გაქრისტიანდნენ იბერიელები 75.

ნინოხი, ასირიელთა მეფე: 318.

ნისა, პირველი კაპადოკიის ქალაქი: 299.

ნისფონი, ქალაქი მიდიამი: 320°. ნისურთი ცხენება (ფაზისური ცხენები) 320°.

ნისიზნი, ქალაქი: 68. იქ ჩავიდა კომენტოლე 87.

ნისოხი, პატრიარქოსი: მისი ქალი ვალერიანე ცოლად შეირთო წაიქმ 78.

ნოქაძე: 36°. იხ. არქეპოპოსისი.

ნობლენსკი გ. ი.: 74.

ნობეთი: ოსეთის ქვეყანა, სადაც იყო ციხე პიმარი 43°; ოსეთის საზღვარზე იყო ციხე ბოკელესი 44°.

ნოღია: შესაძლებელია შდებარეობდა ოქროს სანაპიროზე 229°.

ნოღიანე, არმენიკთა სტრატეგოსი: იგი არ მიემხრო თომას აჯანყებას 304.

ნოღიაკი, კოლხთა სკიპტროსანი: 66°.

ნოღიხი (ულნუტი?): 247°.

ნოღიუტი, ადგილი რომაულ არმენიაში: 247°.

ნოღიუტი (ვარ.: სვილნუტი): საეპისკოპოსო კათედრა ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოში ლაზეთში 133, 146, 165, 185, 247, 247°.

ნოქრატები (პომერიტები), ინდური ტომი, ბიზანტიის ქვეშევრდომი: 28.

ნოვოგუბიხი: მისი ადგილმდებარეობის საკითხისათვის 56°.

ნოტიშატის თემი: 296.

(ო)რთი (? რიხე): საეპისკოპოსო კათედრა პოლემონის პონტოს ეპარქიაში 157. იხ. რიხე.

ორმიზდა (პორმიზდა, ურმიზდი), სპარსეთის მეფე (579—590 წ. წ.); 31—32, 31°, 34, 34°, 261°. იგი სპარსეთში მეფეობდა ქართლის მეფის ბაკურის დროს 83°. მის დროს სვანეთის წინააღმდეგ იგზავნება ჯარი 21, 22, 26, 27°, 88; სვანეთში და

მარცხებულ ბარამს პატივი აყარა და ქალის კაბა გაუგზავნა 34*, 89.

ობტროვორსკი გ.: 73.

ოფსციონის თემი: 296; მისი სტრატეგოსი კატაკალა არ მიემზრო თომას აჯანყებას 304.

„ოქროს ხანაპირო“; შავი ზღვის ჩრდილო ნაპირას 229; შესაძლებელია აქ მღებარეობდა ოლგია 229*.

ოშკი: 247*.

პაფლე მაგისტრიანე: ბიზანტიის ელჩი ხალიფასთან 686 წელს: 104. პაფლე ხილენციარი, ბიზანტიელი პოეტი (VI საუკ.): 315, 315*, 324. პაფხანია დამახველი, ისტორიკოსი: 297.

პაბერტი (ბაიბერდი, ბაიბურთი): საეპისკოპოსო კათედრა ტრაპუნტის სამიტროპოლიტოში ლაზეთში: 133, 146, 165, 176, 185, 199.

პამფილია: პამფილიის ეპარქია (ცენტრი სელევკია): 127, 128, 147, 155, 162, 171.

პანოდორე, ეპითალმწერელი: გიორგი სინგლოზის წყაროა 60. პანოდორეს წელთაღრიცხვა 81*.

პაპადიმიტრიუ ხ. (ფილოლოგოსი): 221.

პაპაგია: მღებარეობს ჯიქეთის ზემოთ 224, 232.

პაპე გ. (ლექსიკოგრაფი): 222*, 233*.

პარაპამიხი: ინდოეთის კავკასიაა 65*.

პართეი გ. (ფილოლოგოსი): 123, 125, 130, 131, 198.

პართელეზი: 22, 28 (სპარსელეზი).

პარნახი, მეორე კაპადოკიის ქალაქი: 299.

პაროხი, კუნძული: პაროსის მიტროპოლიტი 149.

პახანათე, არმენიელთა პატრიქიოსი: 651 წელს აუჯანყდა ბიზანტიას 102.

„პახქალური ქრონიკა“: 5—16. როდის ცხოვრობდა მისი ავტორი 5. ცნობები წათე I-ის შესახებ 77*. „პახქალური ქრონიკისა“ და თეოფანეს წყაროები 73.

პატრახი: სამიტროპოლიტო ცენტრი პელოპონესში 148, 164, 173, 177.

პატრახი ახალი: სამიტროპოლიტო ცენტრი 148, 170, 174, 177.

პატრავიოხი: ბიზანტიელი ხარდალი ანასტასი I-ის დროს 77.

პაფლაგონია: პაფლაგონიის მმართველები ატილოსი და პილემენესი (ძვ. წ. I საუკ.) 322. პაფლაგონიის კატაპანი პეტრონა

- (IX სუკ.) 226. პაფლაგონიის თემი 296. პაფლაგონიის ეპარქია (ცენტრი განგრა) 127, 147, 156.
- პაძატი (გეოგრ.): 241.
- პაქინაქები მათი სამფლობელოს ფარგლები 225. რა გზით დადიას ისინი ზერსონში და ბოსპორში 230. მათ მთავართადმი მიმართვის წესი 294*, 295.
- პაქინაქია: მისი ადგილობრუებარეობა 224, 228.
- პელახთოე, ანუ პერაკლოუპოლი, ქალაქი პირველ არმენიაში: ავტოკეფალი არქიეპისკოპოსი 141, 145. შდრ. ფილახთოე, ანუ პერაკლოუპოლი, ქალაქი მეორე არმენიაში 129 (ნეტოკეფალი არქიეპისკოპოსი).
- პელოპონესი: პელოპონესის თემი 296. პელოპონესის ეპარქია 162, 164.
- პერპეტონი, ქალაქი: აქ ცხვრობენ გაძევებაში მყოფი მაქსიმე აღმსარებელი, ანასტასი აპოკრისიარი და ანასტასი მონაზონი 40*, 48.
- პერგე, ანუ სვილე. ქალაქი: სამიტროპოლიტო ცენტრი პამფილიის ეპარქიაში 128, 148, 162, 173, 177.
- პერგეობი: 229*.
- პეტრი. ქალაქი ვანის ტბის ჩრდილო სანაპიროზე (სომხური წყაროების „ბერკრი“): 248, 249, 250, 253, 254.
- პეტროზი, სპარსეთის მეფე (458—484 წ. წ.): ყავადის მამა 81
- პეტროზიტები: მათგან შედგენილ სპარსულთა ჯარი 94.
- პერსარმენია: 21*, 30*.
- პერსილი იხ. სპარსეთი.
- პეტრა, ლაზეთის ქალაქი: მას სვიდა ეძახის პეტრადა, პეტრეა 321, 321*. ბიზანტიელებმა პეტრას ციხიდან გააფრეს სპარსელები 554 წელს 85. პეტრას საეპისკოპოსო კათედრა ფანისის სამიტროპოლიტოში ლაზეთში 123, 139, 140, 142, 144, 181, 184, 187, 188, 190, პეტრას ეპისკოპოსი იოანე დაესწრო 692 წლის საეკლესიო კრებას 188*. პეტრას კათედრა იდარ ექვემდებარება კონსტანტინეპოლის პატრიარქს 198.
- პეტრეხი 3. 39, 53*.
- პეტრე მარსულ, პრეტორიანთა პრეფექტი (VI სუკ.): 316, 316
- პეტრე მთავარი: მის „ცხოვრებაში“ მოხსენებული იბერთა მონასტერი 259*.
- პეტრე მკაწარი: მისი ექსორია 76*.

- პეტრე პატრიკიოსი**, ბიზ. სახელმწიფო მოღვაწე (მაგისტროსი) და ისტორიკოსი: სპარსეთთან დადვა ხელშეკრულება 562 წელს: 85, 85*, 86*. პეტრე წყაროა იოანე ანტიოქელისა 1.
- პეტრე**, სტრატეგოსი (სტრატეგოსი): იგზავნება ლაზეთში წათეს დასახმარებლად 15—16, 15*, 79*, 80.
- პეტრე**, ალანთა ეპისკოპოსი (X საუკ. პირველი მეოთხედი): 210, 211, 217*.
- პეტრე**, მავრიკი ევისრის ძმა: ფოკამ თავი მოჰკვეთა 36.
- პეტრონა ვოილა**, პროტოსპათარი: ნიკოპოლის კატაბანთა 270.
- პეტრონა კამატერი**, სპათაროკანდიდატი: მან ააგო სარკელის ციხე 225—227. მას ებოძა პროტოსპათარობა 226*, 228. იგი გაიგზავნა სტრატეგოსად ხერსონის ციხეში 227—228.
- პილემენეხი**, პაფლაგონიის მმართველი ძვ. წ. I საუკუნეში: 3, 322.
- პინდარე**, ძველი ბერძენი ლირიკოსი (VI—V საუკ.): 313.
- პისიდი**: პისიდოს ეპარქია (სამიტროპოლიტო ცენტრი ანტიოქია) 128, 161.
- პისინუნტი**, ანუ იუსტინიანუპოლი: სამიტროპოლიტო ცენტრი გალაციის ეპარქიისა 127, 147, 158, 173, 177.
- პიტოუსი**, პიტოუნტი იხ. ბიჭვინთა.
- პლატონი**, ფილოსოფოსი: 309.
- პლინაუსი**, უფროსი (ავტორი შრომისა „ბუნების ისტორია“): მისი ცნობები კოლხური მათრობელა თავლის შესახებ 322*.
- პოფენდი** (გეოგრ.): 298.
- პოლემონიონი**: საეპისკოპოსო კათედრა პოლემონის პონტოს ეპარქიაში: 184—185, 199.
- პოლემონის პონტო** (პონტოპოლემონიაკი): იქ იყო გამოყოფილი VIII საუკუნეიდან ხალდიის თემი 30*. აქ ჩაყენებული სამხედრო დანაყოფები 191; აქ დგას პირველი ლეგიონი 191, 192. პოლემონის პონტოს ეპარქია (X საუკუნემდე მასში შედის ტრაპეზუნტის საეპისკოპოსო, ან საარქიეპისკოპოსო კათედრა) 127, 133 (შედის რიზეს ეპისკოპოსი), 139 (ტრაპეზუნტის არქიეპ.), 141 (ტრაპეზუნტის არქიეპ.), 142, 143, 145 (შედის რიზეს კათედრა), 157 (შედის რიზის, ანუ რიზეს კათედრა), 178, 179, 183 (ტრაპეზუნტის არქიეპ.), 184—185, 186 (ტრაპეზუნტის არქიეპ.). მეორე საუკუნიდან მასში აღარ შედის ტრაპეზუნტი 199.
- პონტოპოლემონი**, ქალაქი პაფლაგონიაში: პონტოპოლემონის არქიეპისკოპოსი 177.

პოპულუსი რომელითა სარდალი და კონსული 321. მისი გამარჯვება მითრიდატეზე და ტოგრანზე 65. მისი ლაშქრობანი ამიერკავკასიაში 3, საქართველოში 65—66; მან დაიმორჩილა ალბანელები და იბერები 322; კოლხებს მეთაურად ჩაუყენა არისტარქე 3, 323.

პონტანუსი (ფილოლოგოსი): 39*.

პონტო, მხარე: იგი იაფეტის სამფლობელოში შედის 61. პონტოს სასაზღვრო ხაზი 191. აქ მოკლეს კეისარი ტაციტე (276 წელს) 69. პონტოს მხარე მოაოხრეს სარმატებმა 288.

პონტო, ზღვა: 50, 224, 230, 297. პონტოს სანაპიროები ბიზანტიონიდან კოლხეთამდე 201. პონტოს ზღვა საზღვარია დასავლეთ საქართველოსი 232*. იხ. აგრეთვე შავი ზღვა, ევქსინის. პონტო.

პონტოპოლემონია იხ. პოლემონის პონტო.

პარაზიტე ფრ. (პაპიროლოგი-ლექსიკოგრაფი): 278*.

პარენტი, მეგრული კეისრის ძმის, პეტრეს, დომესტიკო: 36. ●

პარობრაფენსი პ. გ.: 74, 77*.

პროკოპი კესარიელი: 15*, 77*, 80*, 82*, 297. მისი ცნობები: გურგენ მეფის შესახებ 83*, ქართლში მეფობის მოსაპოვების შესახებ 84*, უქიმერიონის შესახებ 56*, „ბურგუნოთის“ შესახებ 192, ტრაპეზუნტის შესახებ 201, ჭანების შესახებ 280*, დვინის შესახებ 263, ქართველთა მონასტრების შესახებ იერუსალიმში 258*, 259*. პროკოპი წყაროა სვიდასი 313, 315, 316*, 317*. პროკოპი კესარიელისა და თეოფანე ეპითაოლმწერელის წყაროები 73.

ბტილა, ადგილი ჯიქეთში: 233.

ბტოლემეაიზო: იგი იცნობს არტანუჯს (Αρτάνουζα) 280*.

ვორდანია თ.: მისი „ქრონიკები“ 258*, 268*.

რაბსე ო. (ფილოლოგოსი): 223.

რანო: 261*.

რაბატე: არტანუჯის ერთი ნაწილი 278, 278*—279*.

რეგედორა: მეორე კაპადოკიის ქალაქია 299.

რეგედორანდი: პირველი კაპადოკიის ქალაქია 299.

რეგეონი: სამიტროპოლიტო ცენტრი კალაბრიის ეპარქიაში 148

რიზე: დაშორებულია ტრაპეზუნტს ორი დღის სავალი გზით 201. რიზეს რაზში (შედის პონტოს პირველ ლეგიონში) 191. რიზეს საეპისკოპოსო კათედრა პოლემონის პონტოს ეპარქიაში 133, 145, 157 (ორიზი?), 185. რიზეს საარქიეპისკოპოსო კათედრა 175, 178; რიზეს საეპისკოპოსო იქცა საარქიეპისკოპოსოდ 716—729 წლებში 201—202. რიზეს სამიტროპოლიტო 136, 145.

რინდაკი, მდინარე მცირე აზიაში; 70.

„რკინის ციხე“, ციხე მისიმიელთა ქვეყანაში: მისი მცველი იყო ფარასმანი 111. იგი გაანადგურა სულეიმანმა 738 წელს 115, 115*.

როდენტი (გეოგრ.): 298.

როდიაპოლისი (ვარ.: როდოპოლისი), ქალაქი ლიკიის ეპარქიაში 132.

როდოპე: როდოპის ეპარქია (ცენტრი ტრაიანუპოლი) 128, 166.

როდოპოლისი, ლაზეთის ქალაქი: როდოპოლისის საეპისკოპოსო კათედრა ლაზეთის ეპარქიაში 123, 130, 140, 142, 144, 181, 184, 187, 188. როდოპოლისის ეპისკოპოსი „პირველმოსაყდრედ“ ითვლებოდა 187. ეს კათედრა X საუკუნიდან აღარ ექვემდებარება კონსტანტინეპოლის პატრიარქს 198.

როდოსელები (როდიელები): იაფეტის შოდგმისანი არიან 7, 62

როდოსი, კუნძული: 653 წელს იგი აიღო მავიამ 102. როდოსის სამიტროპოლიტო 148, 167, 173, 177.

რომაელები (ძველი რომაელები): 7 (ლათინები). რომაელთა რაზმები ტრაიანეს დროს ჩაყენებული არიან ლაზეთისა და საგონების ქვეყანაში 201. დიოკლეტიანეს დროს მათ წინააღმდეგ ლაშქრობენ სარმატები 288.

რომაელები (ბიზანტიელები) იხ. ბიზანტიელები.

რომანია (ბიზანტია): 105, 108, 111, 115, 254, 285, 287*. რომანიისა და იბერიის საზღვარზეა დაბა კოლორი 276.

რომანოზ I **ლეკაპენი,** ბიზ. კეისარი (919—944 წ. წ.): კონსტანტინეპოლისის პროფიროგენეტის თანაკეისარია 241. მისი მეფობა აღწერა „თეოფანეს გამგრძელბელმა“ 325. მისი ურთიერთობა ადარნასესთან 243. მისი ქრიზობულები აქვს იბერიის ეპროპალატს 267. ცდილობდა აეღო ყუჯეს ციხე 263, 264. გურგენ იბერი მაგისტროსად აღაზევა 280. დავით II მაგისტროსთან (გარდაცვლილ ადარნასეს ძესთან) საგანგებო დავალებით გზავნის კონსტანტი პატრიკიოსს 283. მან იბერიის ერისთავ-

- ბის ქუქართი დაშინებულმა არტანუჯი დაკალა 285. კონსტანტინებოლში იბარებს აშოტ მეორეს, გარდაცვლილ ადრინასე ეუროპალატის შვილს, რათა მას უბოძოს მამის პატივი. ეუროპალატობა 286. გზავნის იოანე ქურქუს დეინის წინააღმდეგ 263. მან მოუსპო ტარონელს სარგოს მიცემა 244. რომანოზის მეუღლე თეოდორა გარდაიცვალა 330, 330*, 331*, 332*. რომანოზის გადმოვდება ტახტიდან 269*.
- რომანოზ II**, ბიზ. კეისარი (959—963 წ. წ.): 260, 290, 291, 292, 294, 295. კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიმართვა მისდამი 220. მისი მეფობა აღწერა „თეოფანეს გამგრძელებელმა“ 325.
- რომანოზი**, ბიზანტიის სარდალი ანასტასი I-ის დროს: 77.
- რომანოზი**, ბიზანტიელი სარდალი მავრიკი კეისრის დროს: იგი იწინებდა ლაზეთის სტრატეგოსად 34*, 88. იბრძვის ბარამის წინააღმდეგ სვანეთში 23, 24, 25, 26, 35*. იღვა ლაზეთის სტრატეგულ პუნქტებში 36*.
- რომი**, ქალაქი: 47, 66. „მოხუცი რომი“ იგერიებს ლანგობარდების იერიშებს 20. რომში მოღვაწეობდა მაქსიმე აღმსარებელი 40*. რომის პატრიარქი 126, 137, 147, 194, 195. მისადმი მიმართვის წესი 290.
- რომი** (რომის იმპერია): 190. მისი მეფე ათალარიხი 81*. მისი ურთიერთობა ხერსონთან 289*.
- რომი** (=ბიზანტია): 207. იხ. ბიზანტია.
- როსები** (რუსები): ცხოვრობენ დანაპრის ზემო ნაწილებში 228. ისინი დადიან შავი ბულგარიისაყენ, ხაზარისაყენ და სირიისაყენ 229.
- როსია** (რუსეთი): 224. მცირე როსიის ეპარქია 135. როსიის არქიეპისკოპოსი 137. როსიის სამიტროპოლიტი 144, 149. როსიის მთავრისადმი მიმართვის წესი 294, 294*.
- რუსიონი**, ქალაქი თრაკიაში: რუსიონის მიტროპოლიტი 149.
- რუსთაყე**, ლაზთა მეფის გუბაზის მკვლეელი 10*.
- რუფანუხი**, რუფინე: იგი გადმოგვცემს იბერიელთა მოქცევის ამბავს, რომელიც ბაქურისაგან გაუგონია 75.
- სამტრანეთი**, (=ბიზანტია): 208*. იხ. ბიზანტია.
- სამბარათაშვილი** (მეცდომით ამოკითხული გ. ლასკინის მიერ): 225*.
- საგინება**, ტომი დასავლეთ საქართველოში: მათ ქვეყანაში ჩაყენებული რომაული რაზმები (I საუკ.) : 201.
- საგა**, მდინარე მორავიის ქვეყანაში : 225.

სავარტიახფალი: უნგრელების ძველი სახელწოდებაა 224*—225*. **სავრომატე,** კრისკონორეს ძე, ბოსპორელი: მან შეკრიბა სარმატები და დალაშქრა ლაზეთი 288, 289, 289*.

სავრომატე (უმცროსი), კრისკონორეს ძის შვილიშვილი: 289.

საიდი: აჯანყების აწყოზს ხალიფის წინააღმდეგ 686 წელს: 105.

საინი (შაპინი), სპარსელი სარდალი: დაშქრობს 622 წელს ირაკლი კეისრის წინააღმდეგ სპარსეთში 90, 96, 97; კვლავ ოგზაენება 625 წელს ირაკლის წინააღმდეგ 98; ებრძვის თეოდორეს ჯარებს 99. მისი ვარდაცვალება 99.

საიხენი: საისენთა (საიენთა, საისთა) ეპისკოპოსი იხ. ცაიში.

საკაბი (საკავე): საეპისკოპოსო კათედრა ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოში ლაზეთში 133, 146, 165, 185.

საღლაშა, ციხე ვანის ტბის ჩრდილო სანაპიროზე: 248, 249.

საღლეები, ანუ სანიტები: 10.

სამარია (ბიბლიაში): 300, 300*.

სამეგრელო; მის სანახებშია ტრაპეზუნტი 208*. სამეგრელოში გადასახლეს შაქსიმე აღმსარებელი 40*, 41*. სამეგრელოს და ლეჩხუმის საზღვარზე უნდა ეძიოთ უქიპერიონ-სქიმაჩი 56*.

სამოელი, ქართლის კათალიკოსი (VI საუკ.): 84*.

სამოთრაკი, კუნძული: აქ გადასახლებულ იქმნა თეოდანე ეპითა აღმწერილი 818 წელს 70.

სამოხი, კუნძული: სამოსის თემი 296.

სამცხე: მოაოხრა აბულ-კასიმმა 914 წლის მახლობელ ხანებში 276*.

სანები, რომელთაც სანიეები ეწოდებათ (იპოლიტეს „ქრონიკაში“) 10*.

სანიეები, ტომი დასავლეთ საქართველოში: მათ ქვეყანაშია სებასტოპოლი (სუხუმი) 235*.

სანიტები (? სანიეები), ანუ საღლეები: 10. იხ. სანიეები.

სანთები, ტომი: 9.

სარაბლანგა (შაპრაბლაყანი), სპარსელი სარდალი: გაიგზავნა ირაკლის წინააღმდეგ 623 წელს 94, 95, 258*; ირაკლის თერიშები მის წინააღმდეგ 96. დიუცა ბრძოლაში 97.

სარატა (გუთარ): 228.

სარაფა, ქალაქი: სამიტროპოლიტო ცენტრი ლიდის ეპარქიისა 126, 147, 153, 172, 177.

სარაფანი: უღრის შარვანს 292*. იხ. შარვანი.

- სარვანონი:** აქ შეეზნენ ერთმანეთს ბიზანტიელები და სპარსელები (VI საუკ.) 87.
- სარვარაზა** (შაპ-ვარაზი), სარვაროსი, სპარსეთის სარდალი: 622 წელს გაიგზავნა ირაკლი კეისრის წინააღმდეგ არმენიაში 90, 95, 96, 97; იგზავნება 625 წელს კონსტანტინეპოლის წინააღმდეგ 98. მან მოარბია აღმოსავლეთის მხარე 631—634 წლებში 207, 208*.
- სარკელი;** ხაზართა ციხეა 224, 225. მისი ადგილმდებარეობა 225*. სარკელი ნიშნავს „თეთრ სახლს“ 225. იგი ააგო პეტრონამ 883 წელს 226—228, 226*. სარკელის ციხიდან მოდის მდ. ტანაისი 230.
- სარკინოზები** (არაბები): 235, 236. არბევენ ბასიანს 260—261. მათ მხარეზე გადასვლით ემუქრება დავით II, ქართველთა მეფე, რომანოზ ლეკაპენს 285, 287*.
- სარმატები:** წარმოშობილი არიან იაფეტისაგან 62. მათ ქვეყანაზე მომდინარეობს ატელი 103. ისინი შეკრიბა და რომაელების წინააღმდეგ წაიყვანა სავრომატემ 288.
- სარნაზორგანა,** სპარსელთა სარდალი: 30, 30*.
- საქართველო:** საქართველოს ჩრდილო საზღვარია ნიკოფსია 231*. საქართველოს მღვდელმთავრები 180, 181, 187. იხ. აბაზგია, იბერია, კოლხეთი, ლაზეთი.
- საქხები:** მათ ქვეყანაზე ვრცელდება რომის პატრიარქის სამწყსო 137.
- სებახტია,** სამიტროპოლიტო ცენტრია პირველი არმენიის ეპარქიისა: 127, 130, 131, 132, 135, 138, 140, 141, 143, 144, 145, 147, 155, 173, 175, 177, 195. სებასტიის (სევასტიის) თემი 296.
- სებახტია,** ქალაქი პაკატიანის ფრიგიაში 160.
- სებახტოპოლი** (სებასტოპოლი, სევასტოპოლი), ქალაქი აბაზგიაში (სუხუმი): მას დიდი სებასტოპოლი ეწოდება 57, 58. იგი აბაზგიაშია 58. „სევასტე ქალაქი, რომელსა აწ ეწოდების ცხუმი“ 192*. სებასტოპოლი დიდი, სადაც არის აფსარის ციხე... 57. სებასტოპოლის ცხენოსანთა კოპორტი შედის პონტოს პირველ ლეგიონში 191, 192. სებასტოპოლი სანიტების (? სანიტების) ქვეყანაშია 10, 235*. გაიგივებულია სოტერიოპოლისთან 234*. სებასტოპოლში არის აბაზგიის ავტოკეფალი აქციეპისკოპოსის კათედრა 129, 139, 140, 141, 175, 181, 184—186, 187, 218*; სებასტოპოლის არქიეპისკოპ-

- პოსი ჩაპოშორდა კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს 187, 216*, ფორმალურად ჯერ კიდევ არის დაჩრენილი 901—907 წლებში შედგენილ ექთესისში 196, 201*, იგი აღარ არის 927—940 წლებში შედგენილ ექთესისში 196, არც 969—976 წლების ექთესისში იხსენიება 197.
- ხებახტომოლი (ხებასტუპოლი): საეპისკოპოსო კათედრა პირველი არმენიის ეპარქიაში 130, 132, 142, 143, 145, 155, 175.
- ხევრე ხეტიში, რომაელთა ევისარი (193—211 წ.წ.) 68*.
- ხევრეიანე, აფროდისიის ეპისკოპოსი: 182.
- ხევერია: სამიტროპოლიტო კათედრა 148, 173, 177.
- ხევეროსი, მონოფიზიტი (VI საუკ.): 206.
- ხეკუნდინე: 77. იხ. იპატოსი.
- ხელინუნტი, ქალაქი: 321*.
- ხელეცკია: სამიტროპოლიტო კათედრა 173, 177. სელევიკიის თემი 296.
- ხელიბრია, ქალაქი თრაკიაში: ხელიბრიის მიტროპოლიტი 149.
- ხერგი. ბარნუკასძე, პატრიარქოსი: ლაზეთის მმართველია 697 წელს 49*; აჯანყდა ბიზანტიის წინააღმდეგ 105.
- ხერგი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (610—638 წ.წ.): 48, 48*, 101. იგი იაკობიტა და მონოთელიტი 102.
- ხერე, ქალაქი მაკედონიაში: სერის მიტროპოლიტი 148.
- ხერგოტაგელთა ერისთავი, არმენიაში: 291.
- ხერშიში (ხერშანში, ტოსერშანში): საეპისკოპოსო კათედრა ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოში ლაზეთში 133, 146, 146*, 186.
- ხეკხტი იუდი. აფრიაკანე: მისი „ქრონიკა“ 5, წყაროა იოანე ანტიოქელისა 1, წყაროა გიორგი სინგლოზისა 60.
- ხვანეთი, „სუანთა სოფელი“: იქ მომხდარ ამბებს აღწერს თეოფილაქტე სიმოკატა 17*, 21—26. დავი სვანეთის გამო 20*. სპარსელების ლაშქრობა მის წინააღმდეგ 21—22, 86; მის გარშემო ბრძოლა 588—590 წლებში 35*. სვანეთში დამარცხდნენ სპარსეთის ჯარები 33. სვანეთის ციხეში შოათავსეს ანასტასი ზუცესი 52*, 56*. ხვანეთის ციხეში შოათავსეს ანასტასი ამოკრისიარი 42—43, სვანეთში ქრისტიანობა გავრცელდა ანდრია მოციქულის დროს 58, 57 (სუსები).
- ხვიატოხლავი: მან 965 წელს დაიპყრო „ბელაია ვევა“ 225*.
- ხვია, ლექსიკოგრაფი: 50*, 218—224. მისი ლექსიკონის სათაურის („სულა“) საკითხი 313—314. მოგვითხრობს პომპეუსის ლაშქრობაზე აშერკავკასიაში 3.

- სვილფონა** (სვილფ), ანუ პერგვი: სამიტროპოლიტო ცენტრი პამფილიის ეპარქიისა 128, 173, 177.
- სვიმეონ მაგისტროსი**, ლოგოთეტი, ისტორიკოსი: მისი ცნობა თომასლავის შესახებ 307*; ცნობა იბერიელი კუროპალატის ჩასვლის შესახებ კონსტანტინეპოლში 332*, 333*. იგი ავტორია ვიორგი ამარტოლის ქრონოგრაფიის „გაგრძელების“ პირველი ნაწილისა 333*.
- ფსევდო—სვიმეონ მაგისტროსი**: მისი ცნობა იბერიელი კუროპალატის ჩასვლის შესახებ კონსტანტინეპოლში 331*, 332*, 333*.
- სვინადე**: სამიტროპოლიტო ცენტრი სალუტარიის ფრიგიის ეპარქიისა 127, 148, 160, 173, 177.
- სიდო**: სამიტროპოლიტო ცენტრი პამფილიის ეპარქიისა 127, 147, 155, 173, 177.
- სიენიეთი** (არშენიაში): 82*. სიენიეთის ერისთავი 291.
- სიმონ კანანელი**: ანდრია მოციქულთან ერთად ავრცელებს ქრისტიანობას აღანიში და ფუსტაში 58; მოვიდა აფხაზეთში და ეგრისში 231*, იქადაგა სეზასტოპოლში (სუსუმში) 59.
- სინგული**, მდინარე: 228.
- სინოპელები**: მათ დააარსეს კოლხთა ქვეყანაში ქალაქი ტრაპეზუნტი, 300*.
- სინოპი**: მესამე კაპადოკიის ქალაქია 300. საეპისკოპოსო კათედრა პელენოპონტის ეპარქიაში 132, 155, 175, 178.
- სინუტტ**, საქურისი: იგი ლეონ VI-მ მიავლინა ადარნასე კუროპალატთან 237, 238, 239.
- სირაგუსი**: სამიტროპოლიტო ცენტრი სიცილიის ეპარქიისა 156. სირაკუზის მეტროპოლიამ დაიკავა მელიტენის ადგილი 197.
- სირია**: 229, 235. სირიის საქონელი მოდის არტანუჯში 279, 280*.
- სისარგანონი**: ბრძოლა სისარგანონის ციხესთან ბიზანტიელებსა და სპარსელებს შორის (VI საუკ.) 21*.
- სისპირიტი**, ხალხის თემში (?): 300.
- სიფილია**: სიცილიის ეპარქია 156, 169, 173, 197. სიცილიის თემი 296.
- სებასტიანოვიჩი ნ.**: 237*.
- სეაფრე**, რომაელი სარდალი: 66*.
- სელოფრი ი.** (ფილოლოგოსი): 68*.
- სევიოები**: მათი ქვეყნის აღწერა 224*. ჩრდილოეთის სვეთები 234. სვეთები დამოძღვრა ანდრია მოციქულმა 57. თომა სვეთთა იყო 306*.

- სკეიტი: სკეიტიში ხალხების ტომი 324. სკეიტიის მდინარე ფაზისი და ქალაქი ფაზისი 323, 324.
- სკილქი კარიანდელი, ლოგოვარაფისი: 297.
- სკიპონი, რომელი სარდალი (სკიპონი): 18, 19.
- სკლაგები, ტომი: 98. იხ. აგრეთვე სლაგები.
- სკლაგნები, ანუ გეტები: 20.
- სკოტარი; კოტარი. (ცხუ დასავლეთ საქართველოში): მისი გეოგრაფიული მდებარეობა 52° — 53° . იქ მოათავსეს ანასტასი მონაზონი 42, 43*, 51*.
- სლაგები: 98. მათი მონაწილეობა თომას აჯანყებაში 305, 307*.
- სმარნა: სამიტროპოლიტო ცენტრი აზიის ეპარქიისა 148, 169, 173, 177.
- სოვლიანები: ისინი დამოძღვრა ანდრია მოციქულმა 57.
- სოზომენი, საეკლ. ისტორიკოსი (V საუკ.): თეოფანე ეპითალომწერლის წყაროა 73.
- სოკოლავი ი.: 221.
- სოკრატე, საეკლ. ისტორიკოსი (V საუკ.): თეოფანე ეპითალომწერლის წყაროა 73.
- სომხები, სომხეთი: სომეხთა მოქცევა კონსტანტინეს დროს 75. აჯანყება სპარსელთა წინააღმდეგ 571 წელს 262*. მავრიკის ლაშქრობა სომხეთში 578 წელს 29—31. აჯანყება ბიზანტიის წინააღმდეგ 651 წელს 102. არაბთა ლაშქრობა სომხეთში 653 წელს 102. სომეხთა 'თუ არა თომი? 306*. იხ. აგრეთვე არმენია, არმენიელები.
- სომხთა: 82*.
- სოტერიუპოლისი: ქალაქი აბაზგიაში 224; აბაზგიის სამხრეთ საზღვარზეა 233, 233*; ბიჭვინთასთან არის გაიგივებული 233*, 234*, სუხუმთან არის გაიგივებული 234*. სოტერიუპოლისის სარქიეპისკოპოსო კათედრა იხსენიება X საუკუნის მეორე ნახევრის ექთესასებში 218*.
- სოფენე: მხარე დიდ არმენიაში, IV არმენიის ეპარქიაში: 124.
- სოფიო, ქრისტეფორე კეისრის მეუღლე: გვირგვინი დაიდგა 922 წელს 330, 330*, 331*, 332*.
- სოფოკლე: მისი ტრაგედიები 313.
- სოფოკლესი, ლექსიკონის ავტორი (XIX საუკ.): 236*, 278*.
- სპანდიატი, სპანდიატი: ირანის ლევენდარული გმირია 257, 257*;
დავითის ძმა 257, 259.

სპარხელები; მათი აღმნიშვნელი სახელწოდებანი (ბაბილონელები, მიდიელები, პართელები, სპარსელები) 30*. მათი პოლიტიკა ქართლში VI საუკუნეში 83*—84*, მათ მოსპეს ქართლში მეფობა 260*, მათი ლაშქრობა სევანეთს წინააღმდეგ 21—26. სპარსელები თომა სლავის ჯარში 326. იხ. სპარსეთი.

სპარსეთი (ირანი): 20*, 256, 310. მასთან ბიზანტიამ დადვა ხელშეკრულება 562 წელს 85*. ირაკლი კეისრის ლაშქრობა მის წინააღმდეგ 20—24, 207, 257. სპარსეთში (პერსილში) არის ციხე ლეთე 86.

სრეზნეცკი ვ.: 333*.

სტაფროპოლი, კარიის ეპარქიის მეტროპოლი: 127, 147, 159, 173. 177. VII საუკუნემდე მას ერქვა აფროდისია 181. მისი ეპისკოპოსია VII საუკუნეში თეოდორე 182.

სტაბის არგიროპოლელი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი: 205.

სტეფანე ბიზანტიონელი, გეოგრაფიული ლექსიკონის ავტორი: 30*.

სტეფანე, იოანე ხუცესის შვილი: ეხმარება ანასტასი აპოკრიფისარის 46.

სტეფანე, ტაგმატარხი: ტიბერი კეისრის მეფარე იყო 19.

სტილიზონი, გერმანელი, რომაული ჯარის სარდალი (IV საუკ.): 312*.

სტრაბონი, ისტორიკოსი და გეოგრაფოსი: წარმოშობით კაპადოკიელი იყო, ქალაქ ამასიიდან 297. მისი ცნობა კოლხური მითრობელა თავლის შესახებ 322*. მისი აზრი ნისური (ფაზისური) ცხენების შესახებ 320.

სტრატოფილე, ფილომუსეს ძე: ხერსონის მეთე 289*.

სტრიმონის თემი (ევროპაში): 296.

სუანია იხ. სევანეთი. სუანია (სურია?) 230*.

სუბარმახი; კოლხი ფაზისის „გადაღმა“ მცხოვრებთაგან, სამეფო გვარისა 323—324.

სუგდეზი: მათ ქვეყანაში ჩავიდა ანდრია მოციქული 59.

სულეიმანი, ისამის ძე, არაბთა სარდალი: 738 წელს ილაშქრა რომანის წინააღმდეგ 115.

სუმანია, ან სოჟანია: 34*.

სუმხატ დავითისძე: მისი „ქრონიკა“ 237*, 255*, 261*, 262*, 279*, 331*.

სუმხატი, დიდი არტანუჯელი: მას ორი შვილი ჰყავდა, ბაგრატი და დავით შიშვალი 275, 275*.

სუმხატი, ერისთავთ-ერისთავი (გარდაიცვალა 988 წ.), ძე დავით

მამფლისა 275*, ჰყავდა ორი ძე, დავითი და ბაგრატ 275*. მას ერგო არტანუჯი 277, ცოლად ჰყავდა ბაგრატ მაგისტროსის (937—945 წ. წ.) ქალიშვილი 278.

ხუმბატი, ქართველთა მეფე და კუროპალატი (954—958 წ. წ.): 269*, 330*.

ხუმბატი, ერისთავთ-ერისთავი (სომეხთა მეფე), არქაიკას ძმა: 236, 237. მისი ურთიერთობა ადარნასესთან 238*.

ხუმბატი, ერისთავთ-ერისთავი (სომეხთა): აშოტ ერისთავთ-ერისთავის შვილია 248, 249, 250, 254. იგი მოკლულ იქმნა სპარსეთის ამირას მიერ 248, 249, 250.

ხუმბატი, აზოვანემის შვილი: 242.

ხურენა, სპარსელთა მარზბანი სომხეთში: 29, 262*.

ხუტუბი (ზაზივი, უნდა იყოს დამახინჯებული Σοῦ(δ)νι): 57.

ხუსურმუნე (=ისსოს ნავსადგური): 192, 201.

ხუტუმი: 54*. აფხაზეთის სამხრეთი საზღვარია 234*. იხ. სებასტოპოლი.

ხქიომარი, ხქიმარი, სხიმარი, ჰიმარი (ციხე ლაზეთში): 45, 46. მისი გეოგრაფიული მდებარეობა 52*, 54*—56*. ამ ციხის უფროსია მისტრიანე 51. ამ ციხეში მოათავსეს მაქსიმე აღმსარებელი 42, აქ გარდაიცვალა მაქსიმე 51*. ამ ციხეში მოათავსეს ანასტასი აზოკრისიარი 45.

ტაბაჩინები (? ტაბარენები), ტომი: მათ საეკლესიო დამწერლობა: აქვთ 8.

ტაბახოვიცი ჯ. (ფილოლოგოსი): 75.

ტაგანოვი, ქალაქი: 225*.

ტაგრაი: 297, 298.

ტაგრაილის ტაძარია: 297.

ტაკიტა, რომელთა კუისარი (275—276 წ. წ.): 69. იგი მოკლეს კინეთში 69*.

ტამატარბი („ტმუტორაიანი“): 224. ბოსპორის პირდაპირ მდებარეობს 231.

ტამოხორი, სპარსელი სარდალი არმენიაში: 30*, 31.

ტანახი, მდინარე: 226. ვამოლის იბერიის კარგიდან 103. მოდის სარკელის ციხიდან: და ერთვის მცოტის ტბას აღმოსავლეთიდან 230.

ტაო: 276*.

ტარახი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (784—806 წ. წ.): 60.

- ტარონი**, ქვეყანა სომხეთში: 234—248. მისი ერისთავი კრიკორიკი 235. ტარონის რაიონი სომხეთის ისტორიაში 248*. ტარონის ერისთავისადმი მიმართვის წესი 291. ტარონის (თან [არჰუ → Τουჩქოუსი (ეპისკოპოსი ექვემდებარება კელმენის მიტროპოლიტს 134, 170. ტარონის მეტროპოლია 179*.
- ტასკუნები**: ტასკუნთა ტომის წინააღმდეგ ბრძოლაში ფარსმანი ეხმარება იუსტინიანეს 84*.
- ტაფელი ლ.** (ფილოლოგოსი): 100.
- ტაცობე**, ისტორიკოსი: 256*.
- ტელეფისი** (ტოლები), ციხე ლაზეთში 315*, 316*.
- ტერნოვსკი თ .ა.**: 74.
- ტვიანა**, კაპადოკიის ქალაქი. იხ. ტიანა.
- ტიანა** (ტვიანა), ანუ ქრისტეპოლი: მეორე კაპადოკიის ქალაქია 299. მეორე კაპადოკიის ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრია 127, 147, 156, 173, 177.
- ტიბე** (დვინი): 248, 249, 263, 263*.
- ტიმური II**, ბიზ. კესარი (578—582 წ. წ.): მან სტრატეგოსად დააყენა მავრიკი 29—30. ომი გამოუცხადა ორმიზდას 579 წელს 31.
- ტიმურიშვილი**: საეპისკოპოსო კათედრა კაპადოკიის ფრიგიის ეპარქიაში 149.
- ტიგრანი**, სომხეთის მეფე: მის წინააღმდეგ ლაშქრობს პომპეუსი 65, 322. ტიგრანის შვილი ტიგრანი ტყვედ წაიყვანა პომპეუსმა, 66*.
- ტიგროსი**, მდინარე: 35.
- ტიმოთე**, ალექსანდრიის ეპისკოპოსი: 72.
- ტირანნიელები**: „იბერები, რომლებსაც აგრეთვე ტირანნიელები ეწოდებათ“ 8.
- ტირიდატე**, სომხეთი მეფე: მის დროს გაქრისტიანდნენ სომხები 75, 311, 311*.
- ტიროკასტრონი**, ანუ ყველისციხე: 276, 276*. იხ. ყველისციხე.
- ტიფლისი** იხ. თბილისი.
- ტომაშვი** (ისტორიკოსი და ფილოლოგოსი): 230*, 234*.
- ტრაიანე**, რომის იმპერატორი (98—117 წ. წ.): 201.
- ტრაიანოპოლი**: როდობის ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრი 128, 148, 166, 173, 177.
- ტრაპეზუნტი**, ქალაქი: 111, 190, 323. ტრაპეზუნტი დასავლეთ ხა ქრისტიანულში შედიოდა 232*; იგი სამეფოელის (ლაზიკის)

ქალაქია 58, 208*. ტრაპეზუნტი პოლემონის პონტოს აღმინისტრაციული ცენტრია V საუკუნის ნოტიციით და იქ დგას პონტოს პირველი ლეგიონი 191; კაბადოკიის ქალაქია (VII საუკუნის ცნობით) 11, ხალდიის თემის დედაქალაქია (X საუკ.) 300. მის აღმოსავლეთით მდებარეობს ისოს ნავსადგური (სუსურმენე) 192. ტრაპეზუნტამდე აღწევენ ქართველი ტომები 10. პომპეუსმა უბოძა გალატიის მმართველს დეიოტარეს 3*. იქ ჩავიდა ირაკლი კეისარი 208*. ტრაპეზუნტს გაცხოველებული სავაჭრო ურთიერთობა აქვს არტანუჯთან 279, 280*. ტრაპეზუნტში ქრისტიანობა გაავრცელა ანდრია მოციქულმა 58. ტრაპეზუნტის კავშირი (ისტორიული და ეთნოგრაფიული) ძველ ლაზეთთან 200, 201. ტრაპეზუნტი და ფაზისი ძველად ერთ საეკლესიო მეტროპოლიას ეკუთვნოდნენ 200. ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი VI საუკუნეში ანთიმოსი 200*, 205—206. ფაზისის ანუ ტრაპეზუნტის მიტროპოლიტი ქრისტეფორე ვსწრება 787 წლის მსოფლიო კრებას 200. ტრაპეზუნტი: VII—IX საუკუნეებში პოლემონის პონტოს ეპარქიაში შემავალი საეპისკოპოსო კათედრია 139, 141, 142, 143, 148, 184; ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი „პირველმოსაყდრეა“ 183; ტრაპეზუნტის ავტოკეფალი არქიეპისკოპოსი (პოლემონის პონტოს ეპარქიაში) 183, 184. ტრაპეზუნტი X საუკუნეიდან აღარ ჩანს ეკთესისებში პოლემონის პონტოს ეპარქიაში 199; ტრაპეზუნტის საარქიეპისკოპოსო იქცა ლაზეთის ახალი ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრად 131, 133, 136, 144, 146, 165, 176, 177, 179, 181, 185, 186, 194, 247*; ტრაპეზუნტის მიტროპოლიტს კესარიის მიტროპოლიტის ადგილი უჭირავს 136. რა კათედრები შედის ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოში 198, 199.

ტრიბონიანე, VI საუკუნის იურისტი: 315

ტურგანერხი, კუნძული: 233.

უკრუხი (ყუბანი), მდინარე: ჰყოფს ჯიქეთსა და ტამბარხს 231.

ულაგისხე: სპარსელთა მეფე ვალოგუხი IV (190—209 წწ.), რომელიც პესკენს ნაგერს შაჰს უჭერდა, რისთვისაც სპარსეთში სევერემ იგი დალაშქრა 68. იგი იმდროს მდებარეობდა

ულნუტი: მისი ადგილმდებარეობა 247, 247*. მისი მოხსენიება ეკთესისებში 247*. მდრ. ულნუტი.

უნაგირახ მთა: 56*.

- უნგრელები: 224. მათი უძველესი სახელწოდება „სავარტიასფალი“ 224*.
- უნწოგუნდური ბულგარები: 103.
- ურია: ურია ქეტელი 255, 255*.
- ურმიზდი: 83*. იხ. ორმიზდა.
- ურუშაძე აკ.: 321*.
- უხანესკი თ., ცნობილი რუსი ბიზანტინისტი, (1845- 1928): 219, 327*, 329*.
- უქიმერიონი: მისი ადგილმდებარეობის საკითხისათვის 56*.
- ფაზისი, მდინარე და ქალაქი დასავლეთ საქართველოში. იხ. ფასისი.
- ფანასკრტი: 276*.
- ფარანაფაზი, ქართველთა მეფე: შეკრიბა ჯარი აზონის წინააღმდეგ 266*.
- ფარანაყე, მიორხიდიტეს ძე: 66. იგი აუჯანყდა თავის მამას 3.
- ფარანაყე, ფარანაყეს ძე: ხერსონის მეფეა 289*.
- ფარანაყია, ქალაქი (მას წინათ „კერასუნტი“ ერქვა): იგი პომპეუსმა უბოძა, ტრაპეზუნტთან ერთად, გალატიის მმართველს დეიოტარეს 3*.
- ფარასმანი, ბიზ. სარდალი ანასტასი I-ის დროს: წარმოშობით ლაზი, ზუნას მამა 76—77.
- ფარასმანი: „რკინის ციხის“ მცველი VIII საუკუნეში 111; იგი შეებრძოლა ლეონ ისაერიელს „რკინის ციხესთან“ 112.
- ფარხმანი, იბერთა მეფე (I საუკ.): მისი ასული ცოლად ჰყავს ფარსმანის ძმას მითრიდატეს 256*.
- ფარხმანი, ქართლის მეფე (VI საუკ.): 82*, დახმარება აღმოუჩინა იუსტინიანეს აბაზგების წინააღმდეგ ბრძოლაში 83*, 84*.
- ფარხმან ხხუაძე, ქართლის მეფე (VI საუკ.): 82*.
- ფახიანი იხ. ბასიანი. ფახიანის ეპისკოპოსი (ექვემდებარება ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოს ლაზეთში) 133, 146, 165, 185.
- ფახიანი (ფაზისი), მდინარე ლაზეთში: 10, 10*, 20, 33, 57, 88, 110, 316, 319, 323. ფაზისი სკვითთის მდინარეა 323, 324. ფაზისის მხრიდან ცხენები (ფაზისური ცხენები, ნოსური ცხენები) 320, 320*, 324.
- ფაზისი, მდინარე არაქსის ზემო წელის სახელწოდება: 270, 271, 272* 273, 273*. იხ. არაქსი.

ფაზისი (ფაზისი), ქალაქი ლაზეთში: აქ ჩამოვიდა ლეონ ისავრიელი 107; ქალაქი ფაზისი სკვითიაში, იმავე სახელს ატარებს, რასაც მდინარე 323. ფაზისში ქრისტიანობა გავრცელდა ანდრია მოციქულის დროს 58. ფაზისი ლაზეთის ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრია (მთელი ეპარქია ექვემდებარება კონსტანტინეპოლის პატრიარქს) 123, 128, 130, 139, 140, 141, 142, 144, 181, 184, 186, 187. ფაზისი და ტრაპეზუნტი ერთმეტროპოლიას ეკუთვნოდნენ 200. ფაზისის ეპისკოპოსია 629 წელს კვირისი 101. ფაზისელი ეპისკოპოსი თეოდორე დაესწრო 692 წლის საეკლესიო კრებას 188*. ფაზისის, ანუ ტრაპეზუნტის მიტროპოლიტი ქრისტეფორე დაესწრო 787 წელს მეშვიდე მსოფლიო კრებას 200. ფაზისის მეტროპოლია თავისი ოთხი საეპისკოპოსო კათედრით (როდოპოლისი, ცაიში, პეტრა, ზიგანევი) ჩამოშორდა კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს და დაუკავშირდა მცხეთის საკათალიკოსოს 197*, 198, 216*—217*.

ფაუსტინუპოლი. მეორე კაპადოკიის ქალაქია 299.

ფელახთოე, ანუ პერაკლუპოლი: ქალაქი მეორე არმენიაში 129. შტრ. პელახთოე.

ფილიპე მაკედონელი: 319.

ფილიპე, მავრიკი კეისარის სიძე: იგი ბრწყინვალე სარდალია 18, 19, 19* მისი ლაშქრობა 589 წელს მარტიროპოლის ასაღებად 19, 21*, აქ ფილიპეებ ომი წააგო და მავრიკემ მას ჩამოართვა სტრატეგოსობა 87. ფილიპეე მოკლულ იქმნა თოკას მიერ 36.

ფილიპე ვარდანი, ბიზ. კეისარი (711—713 წ.წ.): მან 711 წელს იუსტინიანე II ჩამოაოთო რახტიდან 208*, იგი დააბრმავეს 113, 114.

ფილიპო: სამიტროპოლიტო რინარი მაკედონიაში 148, 167, 173. 177.

ფილიპუპოლი: თრაკიის ეპარქიის სამიტროპოლიტო რინარი 128. 148, 166, 173, 177.

ფილიქსი (ფელიქს IV), რომის პაპი (526—530 წ.წ.): 72.

ფილუნტი, ქალაქი: 321*

ფიფი: 190. იხ. ფასისი.

ფიფა, ბიზ. კეისარი (602—610 წ.წ.): 1. ფიფას მიერ ჩადენილი „უწმინდური საქმეები“ (მავრიკისა და მისი მახლობლებს

- მოკვლა) 36. ფოკას მეფობაში შედგენილია გიორგი კვაბროსელის „აღწერა“ 124.
- ფოტიოსი**, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (858-867 და 878-886 წ. წ.); ჟრთიერთობა დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ეკლესიათა შორის ფოტიოსის დროს 194. ბასილი სოფენელის ეკთესისი შედგენილია ფოტიოსის დროს 130. ფოტიოსის „ბიბლიოთეკა“ 17.
- ფოტია ა.** (ფილოლოგოსი): 222*, 223.
- ფრანკები**: ფრანკთა მეფისადმი მიმართვის წესი 294*.
- ფრიგია კაპატოანისა** (პაკატოანისა); სამიტროპოლიტო ეპარქია (ცენტრი ლაოდია): 127, 160; სამიტროპოლიტო ეპარქია (ცენტრი პიერაპალი): 128, 168.
- ფრიგია სალუტაროისა**: სამიტროპოლიტო ეპარქია (ცენტრი სვინადი) 127, 160.
- ფრიგია**: ფრიგიის ეპარქია ცენტრით ამორიონში 169; ფრიგიის ეპარქია ცენტრით კოტიეონში 169.
- ფრიგიელისი**, მდინარე იტალიაში: აქ ბრძოლა გადაიხდა ბაქური იბერიელმა 312*.
- ფრუმენტი**, მეროპის მოწაფე: ინდთა პირველი ეპისკოპოსი 75. იხ. მეროპი.
- ფსახაფსისი**, მდინარე ნიკოფსისის მახლობლად: 233*.
- ფსევდო-სვიმეონ შატახტოისი**: მის „ქრონოგრაფიაში“ დაცული ცნობა იბერიელი კუროპალატის ჩასვლის შესახებ კონსტანტინეპოლში: 331*, 332*, 333*.
- ფსიმათი**: ფსიმათის კომერკიარი მიქაელ პროტოსპათარი 246.
- ფუსტა**, ციხე ლაზეთში: 51*, 52*. მისი გეოგრაფიული მდებარეობა 54*. აქ ქრისტიანობას აგრეგებენ ანდრია მოციქული და სიმონ კანანელი 58. ფუსტას (ფუსტელთა) ციხეში მოათავსეს ანატოლი აპოკრისიარი 44.
- ფუსტელები**: 44, 45, 57. იხ. ფუსტა.
- ქალდეელები** (=სპარსელებს): მათი სტრატეგოსი, 30.
- ქალღია** იხ. ხალღია.
- ქალკედონი**, ქალაქი ბითონიაში: მის წინააღმდეგ საღამქროდ ემზადებიან სპარსელები VII საუკუნეში 207, 208* ქალკედონში მოკლულ იქმნა სუბარმახი (399 წელს): 323*. ქალკედონი ბითონიის ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრია 126, 127, 155, 173, 177. ქალკედონის კრების დადგენილება 101.

ქარანი, ქალაქი მესოპოტამიაში: 116.

ქართველები: ქართველებმა საეკლესიო გმირად აქციეს სპანდიაცი 257*. ქართველთა მეფეების ურთიერთობა ბიზანტიის კეისრებთან 287*. ბიზანტიელებთან ერთად იბრძვიან არაბების წინააღმდეგ 273*. სონაწილეობენ თომა სლავის ოჯახებაში, 303—306, 326. იხ. აბაზგები, იბერიელები, კოლხები, ლაზე-ბი, სვანები.

ქართლი: ქართლში მეფობა გააუქმეს სპარსელებმა 523 წელს 81*. 260*. სამშართველთ აპარატი ქართლში VI საუკუნეში 83*—84*. ქართლის ერისთავების შეთქმულება სპარსეთის წინააღმდეგ 571 წელს 261*, 262*. ქართლიდან წავიდა ქასრე ამბარგე-ზი (ხოსრო პარევი) 261*. ქართლში მოვიდნენ ოთხნი ძმანი, ძენი სოლომონისნი 261*. ერისთავი გუარამი 255*. ქართლის მცხოვრებთ ურთიერთობა აქვთ იბერთა მონასტერთან იერუსალიმში 258*. შიდა ქართლი მოაოხრა აბულ-კახანმა 914 წელს 276*.—იხ. იბერია.

ქახრე ამბარგეზი იხ. ხოსრო II პარევი.

ქაჯეთის ციხე: 265*, 266*.

ქერსონი იხ. ხერსონი.

ქველი (ყველი) 276*. იხ. ყველისციხე.

ქრისტუბაღი, ანუ ტიანა: 127, 149. იხ. ტიანა.

ქრისტეფორე, რომანოზ ლეკაპენის შვილი, თანაქვისარი (921 წლიდან): 330*, 331, 331* 332*, 333*.

ქრისტეფორე, ფაზისის ანუ ტრაპეზუნტის მიტროპოლიტი: 200.

ქენოფონტი, ისტორიკოსი (V—IV საუკ.): მისი ცნობა ტრაპეზუნტის შესახებ 300, 300*. მისი ცნობა კოლხური მათრობითა თავლის შესახებ 322*.

ქერქი: ახალი ქერქი (ასე უწოდებს ისტორიკოსთა თომას სლავს) 304.

ქტეზილია ქალაქი: 35.

ლაღიძენი, ქვეყანა: 61, 310.

ქარანის ციხეში წეს დიდი არმენიის ერისთავთ-ერისთავი 248. უაუწყებელი ს. 4*, 33*, 33*, 94*, 333*, 333*, 312*, 316*.

ყველისციხე (ყველისციხე, ყველი): 276, 276*. ქართლში ყველის-სა მურვან ჯაყელი 276*. ყველის ერისთავობაში მიმართვის

წესი 291, 294*. ტიროკასტრონი წარმოადგენს ქართული „ეველისციხის“ ბერძნულ თარგმანს 276*.

უბანეიშვილი ხ.: 192*.

უბანი, მდინარე: მას ეწოდება კუფისი 228*. მას ეწოდება უკრუ-
ხი 231*.

უბი ზღვა: 191, 315*, 316, 321 (პონტოს ზღვა) 322 (პონტო). მისი ჩრდილო სანაპიროების აღწერა 224—233. იხ. აგრეთვე პონტო, ევექსინის პონტო.

უგუეო: 276*.

უნიტე აკ.: მისი ეტიმოლოგია სიტყვისა „არტანუჯი“ 280*.

უარვანი (სარვანი): 292*. მღებარეობს აღნიასა და კანარიის შუა-
. 292. უარვანის მთავრისადმი მიმართვის წესი 292..

უაინი იხ. საინი.

უაბრვანაში იხ. სარვანაში.

უესტაკოვი ხ. პ., ცნობილი რუსი ბიზანტინისტი: 53*, 74.

უილი მღვიმელი: მისი „ცხოვრება“: 83*, 84*.

უტაღტმეულერი გ. (ფილოლოგოსი): 226*.

უტიანი ე. (ისტორიკოსი): 312*.

უტამდინარე (მესოპოტამია): 82*. იხ. მესოპოტამია.

უტბარტი ე. (ფილოლოგოსი, პაპიროლოგი): 15*.

უარვანანი, კუნძული: 233.

უაქვებ წყალი: 265*.

უაბარი, ციხე მისიმიელთა ქვეყანაში: 53*.

უაბრვანელი: 268*. იხ. უბრვანელი.

უაბინოვი დ.: 68*.

უაგერი: 55*. მისი გაიგივება „თაცვრიასთან“ 53*.

უაიში, საეპისკოპოსო კათედრა დასავლეთ საქართველოში: მისი საბელწოდების ნაირსხვაობა ბიზანტიურ ეკლესიებში (საი-
სენთა, საისთა, აბისენთა) 188—189. უაიშის საეპისკოპოსო
კათედრა ლაზეთის ეპარქიაში 130, 140, 142, 144, 181, 184,
187, 190. უაიშის ეპისკოპოსი X საუკუნიდან აღარ ექვემდებარება
კონსტანტინეპოლის პატრიარქს 198.

უაიფი, ბიზ. პოეტი-ჟომბილატორი (XII საუკ.): 1.

უაიფი, ანუ სეფასტე ქალაქი. იხ. სებასტოპოლი.

ძამანარძე (ზამანაზი), იბერიის მეფე: 535 წელს ჩადის კონსტანტინეპოლში 80, 81*, 82*, 84*.

ძერმაძე, ადგილი ვანის ტბის ჩრდილო სანაპიროზე: 248, 251. შღრ. ეკთესისების ხერმანძი 185.

ძიღანევი (—ზიგანევი): 193*. იხ. ზიგანევი.

წათე I, ლაზთა მეფე: იგი ზამნაქსეს შვილია 11. ჩავიდა კონსტანტინეპოლში იუსტინესთან 11—14, 77—79. ცოლად შეირთო პატრიციოს ონინეს (ნომოსის) ქალიშვილი ვალერიანე 12, 78. სპარსელების ლაშქრობა წათეს წინააღმდეგ 528 წელს 14, 79—80; იუსტინიანე უგზავნის დამხმარე ჯარს 79. ცნობები მის შესახებ იოანე მალალასთან და „პასქალურ ქრონიკაში“ 77*.

წერეთელი გ.: 236*.

წუნდა: მისი გაიგივება კეჯეს ციხესთან 265*.

ქანარია: აღანიასა და ქანარიას შუა მდებარეობს შარვანი 292. ქანარიის მთავრისადმი მიმართვის წესი 292.

ქანეთი: 190, 191, 192. აქ მოკლეს კეისარი ტაქიტე 276 წელს 69*.

ქანუკი (ხალტიქი): პონტოს პროვინცია 30*.

ქიქინაძე ზ.: 275*, 276*.

ხადერი, მდინარე: 230.

ხაზარები ისინი არიან თურქები აღმოსავლეთისა 99. ისინი მოკავშირეებად მიიღო ირაკლი კეისარმა 625 წელს 99, 100. მათი სარდალი (VII საუკუნეში) ზიებელი 99. მათ გარდამოცემის კასპიის კარები 99. მათი ციხე სარკელი 224, 225. მათ წინააღმდეგ 729 წელს ილაშქრეს არაბებმა 115. იხ. ხაზარეთი.

ხაზარეთი (ხაზარია): აქ გარდამოსახლეს იუსტინიანე II 208*. ხაზარეთის ხაგანის შვილმა 728 წელს ილაშქრა მიდიაზე და არშენიაზე 114. ხაზარებისაკენ დადიან რუსები 229. ხაზარეთის ხაგანი და ბეგი 226. ხაგანისადმი მიმართვის წესი 293, 294*. კონსტანტინეპოლის პატრიარქის სამწყსო ვრცელდება ხაზარეთამდე 137. იხ. ხაზარები.

ხალდეველები: 301. ხალდეზი თომას სლავის ჯარში 305, 326.

ხალდია (ქალდია): 137, 232*, 246. ხალდიის ხეივანი 296, 300—301, მისი დედაქალაქია ტრაპეზუნტი 300. ხალდია შედიოდა ბოლემონის პონტოში 30*. ხალდიის სტრატეგოსი იგზავნება ბა-

სიანიდან არაბების განსაღებენად 261. ხალდიაში ჩავიდა კონსტანტი პატრიარქოსი, შეკრიბა ჯარი და წავიდა არტანუჯის ასაღებად 282. ხალდიაში დიდი ხანი დაჰყო კონსტანტინე ლიბისძემ 240. ხალდიის სტრატეგოსი თეოფილე 263. ხალდიის მიტროპოლიტი, მისი მიწერ-მოწერა ნიკოლოზ მისტიკოსთან 210, 211.

ხალი (ხალევი, ხალხევი): საეპისკოპოსო კათედრა ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოში ლაზეთში 133, 146, 165, 176, 179, 185, 199.

ხალიატი (ვინის ტბის ჩრდილო სანაპიროზე): 248, 249, 251.

ხალიატი: 248, 249, 253, 254.

ხალიბები: წარმოშობილი არიან იაფეტისაგან 7-8, 62. ხალიბები ტომი სეკითიაში 324.

ხალტიქი (ვანიუცი), პონტოს პროვინცია: 30*.

ხამაზური (ხამატოზური, ხამუჩური): საეპისკოპოსო კათედრა ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოში ლაზეთში 133, 146, 165, 176, 179, 185, 199.

ხანტიერძი (ხანდიორზი): საეპისკოპოსო კათედრა ლაზეთის ეპარქიაში, ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოში 133, 146, 165, 185.

ხარკა: ხარკას ქვეყანა 250, 252.

ხარსიანონი: ეს წარმოადგენდა კაპადოკიის შიდა ნაწილს 298.

ხარსი, ეპონიმი: მისგან წარმოსდგა ხარსიანონი 298.

ხარშიდი (ხაბიდიტი): საეპისკოპოსო კათედრა ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოში ლაზეთში: 133, 146, 165, 185.

ხაძინა (გეოგრა.): 191. **ხაჯანენჯა** (გიზენენჯა): აქ დგას ტრაპეზუნტის ლეგიონის დანაყოფი 191.

ხაძინე: ხაძინის ერისთავი, მისადმი მიმართვის წესი 291.

ხაზული: 247*.

ხერსანი: საეპისკოპოსო კათედრა ტრაპეზუნტის სამიტროპოლიტოში, ლაზეთში 133, 146, 165, 176, 179, 185, 199.

ხერსონელები: მათ წინააღმდეგ ლიშქრობს სავრომატე უმცროსი 289; შეესიენენ ბოსპორელებს 289*. მათი მთავარი თემისტე 287; მათ აღეს ბოსპორი 288.

ხერსონი: 53*, 230. უერთიერთობა რომაიან III—IV საუკუნეში 289*. ხერსონში გადაასახლეს იუსტინიანე II 208*. აქ ჩავიდა პეტრონა კამატერი 883 წელს 226; პეტრონა იგზენებდა აქ სტრატეგოსად 228. ხერსონი უიქეთში შედის 129, 224. მანძილი ხერსონიდან დნებრამდე 229. ხერსონის ავტოკეფალი არა

ქიეპისკოპოსი ჯიქეთის ეპარქიისა 129, 174, 178, 180, 184—185, 187, 197, 232*. ხერსონის თემი 296.

ხერტი (ვანის ტბის ჩრდილო სანაპიროზე): 248, 249.

ხლიატი (ვანის ტბის ჩრდილო სანაპიროზე): 248, 249, 253, 254.
შღრ. ხალიატი.

ხონე: ხონის მიტროპოლიტი 148, 170, 177.

ხორაკული, მდინარე: ერთვის მეოტის ტბას 230.

ხოსრო I ანუ შირვანი; სპარსეთის მეფე (531—579 წ. წ.): მეფობდა 48 წელს 72.

ხოსრო II პარვეზი (ქსარე ამბარვეზი), სპარსეთის მეფე (590—628 წ. წ.): სეფეწულობაში განაგებს რანსა და მოვავანს 261*. სარღალ ბარამთან დაახლოვებულთა ზა მასთან ერთად ლაშქრობს 32, 32*. გამეფების შემდეგ ვერ მოურიგდა ბარამს და მას წაერთვა სამეფო ძალაუფლება 35. იგი სოზოვს კეისარს დახმარებას ბარამის წინააღმდეგ 27, 27*. 622—625 წლებში ხოსრო გზავნის ბიზანტიელების წინააღმდეგ სარდლებს სარვარაზას, სარაბლანგას, საინს 90—98, 207, 208*, 258*

ხოსროვეტები: მათგან შედგენილი სპარსელთა ჯარი 94.

ხრისა: ხრისას მთავრისადმი მიმართვის წესი 292

ხრესტონი, პაპიას ძე: ხერსონის მეფე 289*.

ჯავახეთი: აქ მთავრობდა გუარამი 261*. აბულყასიმმა მოაოხრა იგი 914 წლის მახლობელ ხანებში 276*.

ჯავახიშვილი ივ.: 81*, 83*, 238*, 256*, 259*, 275*, 294*.

ჯანაშია ხ.: 259*.

ჯაფელი: მურვან ჯაყელი, ერისთავი ყველისა 276*.

ჯიქები: მათი დახასიათება 58. ისინი ცხოვრობენ „ძველ ლაზიკაში“ 233*; მათ აღარები თავს ესხმიან 233. ჯიქები თომა სლავის ჯარში 305, 326.

ჯიქეთი: 197, 224, 230*. მისი სამხრეთი საზღვარია შღრ. ნიკოფსია 231. მის სანაპიროზე არის კუნძულები 232. ჯიქეთში საქადაგებლად წავიდა ანდრია მოციქული 59. ჯიქეთის ეპარქია და იქ შემოქმედებული ავტოკეფალი საარქიეპისკოპოსოები (ხერსონი, ბოსპორი, ნიკოფსია) 129, 133*, 140, 141, 145, 180, 181, 184—185, 187. ჯიქეთის მიტროპოლიტი 136. იხ. აგრეთვე ნიკოფსია.

ჯინახორი, სოფელი ლაზეთში: 50, 52*.

ჯუანშერი, ქართველი ისტორიკოსი: 82*, 261*. მისი ცნობა იბერიელთა შთამომავლობის შესახებ 255*—256*, 262*.

ჯუანშერი, ქართლის მთავარი: მან შეირთო ცოლად ადარნასე კუროპალატის ასული ლატავრი 256*.

პაღისი, მდინარე: 288, 300*. (ალაე?). დასავლეთიდან საზღვრავს დიდ კაპდოკიას 297.

პარპოკრატიონი, II საუკუნის გრამატიკოსი: მისი ლექსიკონი სვიდას წყაროა 313.

პელაგიოს აღექსანდრიელი: სვიდას წყაროა 313.

პელენოპონტი: პელენოპონტის ეპარქია (ცენტრი ამასია) 127, 132, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 147, 155 (პელენუპოლი? ეპარქია), 175, 178, 195.

პელესპონტი: პელესპონტის ეპარქია (ცენტრი კვიზიკი) 126, 147, 153.

პემიპონტი: პემიპონტის ეპარქია (ცენტრი ადრიანუპოლი) 128, 167.

პენიოხები, ტომი დასავლეთ საქართველოში: 233*.

პერაკლი იხ. ირაკლი.

პერაკლია თრაკიისა: ევროპის ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრი 126, 147, 152, 172, 177.

პერაკლიუპოლი, ანუ ფილაბთოე (პედაბთოე), ქალაქი მეორე ირმენიაში: 129, 141.

პეროდე, იუდეის მეფე: 299.

პეროდოტე: 317, 317*, 320* (ნისური, ანუ ფაზისური ცხენების შესახებ).

პესიოდუ 313.

პესიხი პილიტელი („ილუსტრიოს“), VI საუკუნის ქრონისტი: 297.

პიდრუნტი: პიდრუნტის მიტროპოლიტი 148, 170.

პიერაპოლი: კაპადოქიის ფრიგიის ეპარქიის ცენტრი: 128, 148, 152, 173, 177. იხ. აგრეთვე იერაპოლი.

პიეროკლე (VI საუკ.): მისი ისტორიულ-გეოგრაფიული ნაშრომი „სინეკდემოსი“ 123, 123*, 130, 200, 221.

პილდერისა: მეფობას აფრიკაში (523—530 წ. წ.) 81*.

პიშარი (ვარიანტები: პიშარი, ლიშარი), ციხე დასავლეთ საქართველოში: 43*. იხ. სქიოშარი.

პიპატოსი: 77. იხ. იპატოსი.

პირკანე, იუდეველთა მეფე: 65, 66.

პირკანის შვიკა: 319.

ბახსო: პიასოს ნავსადგური 57. იხ. ისსო.

პომეროხი: 313.

პონოგმანი ე.: 279*.

პონორიადა: პონორიადის ეპარქია (ცენტრი კლაგდოუპოლი) 127, 157.

პორშიზდა იხ. ორმიზდა.

პუნნები (თურქები): 21, 22. მათი ქვეყნებისაკენ გაემართა ირაკლი ეისარი 632 წელს 97.

პუნნები დახაფლეოხი (ავარები): 98. პუნნები თომა სლავის უბრ-ში 305.

პური: „ჭაჯთა ქალაქი, რომელსა აჲ ჰქვან პური“ (ლეონტი მროველი) 266*.

საგანთა საძიებელი

პარზონი (პარჯან „მთავარი“): 294*.

„პერძნული ცეცხლი“: 306.

დაივებულუმი: უდრის „კუროპალატს“ 32.

დომესტიკი: 36. სხოლათა დომესტიკი 262*.

დრომოსის ქარტულარი: 237*.

ერისთავი, ანუ მთავარი იბერიისა 67*.

ექსუხიასტი: 294*.

თაფლი: მათრობელა თაფლი კოლხეთში 322, 322*.

ინდიკტიონი: ბიზანტიური თხუთმეტწლიანი ციკლოსი 72.

იპოხტრატეფოხი, თანამდებობა: 36.

იტაზი (? პიტიაზში), აღანთა მთავარი: 109.

კლიმატარქი: არმენიელთა კლიმატარქი (ხაზარარი?) სუბენა 29.

კალიპოლიხი (კალიპოლიხი): 278*—279*.

ლაიკოთეტა დრომოსისა: 237*.

მაშაბლხი (ქართლისა მამისახლისა) 81*, 84*.

მაშაული, მამულობა: 275*.

მთავარი, ანუ ერისთავი იბერიისა 67*

მონოთელოტები: 48, 51*; ბრძოლა მათ წინააღმდეგ 38; მათი შერყე-
ნება ლატერანის სინოდზე 40*.

მსოფლიო კრებები: მეხუთე მსოფლიო კრება (553 წ.) 182, მეექვსე
(680—681 წ.) 182, მეშვიდე (787 წ., ნიკეის მეორე კრება)
200, 203.

Notitia dignitatum: 190—193.

ოქროს საწმისი: 316.

პატრიარქობი, თანამდებობა და წოდება 238*.

პროტოსპათარქი: 226*.

საეკლესიო კრება 692 წლისა: მის დადგენილებას ხელს აწერენ
თეოდორე ფაზისელი და იოანე პეტრელი 188*.

სპათარქი: 226*.

ქართველარი დროშობისა: 237*.

წელთაღრაცხვა: ალექსანდრიული ანუ პანოდორესი 71, 72—
532-წლიანი მოქცევა 67—68, 205.

Xapaxas: 278*—279*.

ბეტერარქი: თანამდებობა 238*—239*. დიდი პეტერარქის თანა-
მდებობა პირველად გვხვდება კონსტანტინე პორფიროგენე-
ტის დროს 238*.

ხეობა 'ზიგანავის' შესახებ კვლევითულ მხარეობაში

(იხ. ზემოთ გვ. 193).

ლახეთის ეპარქიაში შემავალ საეპისკოპოსო ცენტრის ზიგანევის ლოკალიზაციისათვის მნიშვნელოვანს არაა მოკლებული ზოგიერთი ცნობა, რომელიც შემონახულია ძველქართულ ხელნაწერებში.

სახელდობრ, ზიგანევი მოხსენებულია იმ მოთხრობაში, რომელიც ეხება შვიდი „ძმის“ (ორენტიოს, ეროტოს, ფარნაციოს, ფირმოს, ფირმინოს, კრიკეოს, ლონგინოს) წამებებს. რადგან ამ „შვიდ ძმას“ მეფემ უარი ვერ ათქმევინა ქრისტიანობაზე, გაგზავნა ისინი ქალაქ სიტალაში (პირველი არმენიის ადმინისტრაციულ ცენტრში) და იქ მყოფ დუქსს (dux) დაავალა განეგრძო ამ შვიდი ძმის დაკეთება და, თუ ისინი კერპებს აღიარებდნენ, დაებრუნებინა ისინი შასთან, პეფესთან; თუ კი კვლავ განაგრძობდნენ თავიანთ რწმენაში დარჩენას, გადაესახლებინა ისინი აფხაზეთისა და ჯიქეთის დაბა-ქალაქებში. რადგან ისინი მტკიცენი აღმოჩნდნენ თავიანთ რწმენაზე, დუქსმა ჩაიყვანა ისინი ტრაპეზუნტში, ჩასხა ხომალდში და გამყოლს გაატანა შავი ზღვის სანაპიროთი. დასავლეთ საქართველოს მიმართულებით. გზაზე, ჯერ კიდევ მგზავრობა რომ არ დაემთავრებინათ, შვიდივე ძმა დაიღუპა. მათი წამების მოთხრობაში მოხსენებულია ყველა ის დაბა-ქალაქი, სადაც დაიღუპნენ წამებულნი.

ჩვენ მოგვეპოვება ამ მოთხრობის როგორც სვინაქსარული, ისე მეტაფრასული რედაქცია. სვინაქსარული რედაქცია წარმოდგენილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ ნათარგმნ დიდ ხვინაქსარში¹, ხოლო მეტაფრასული რედაქცია დაკულია გელათის ერთ ხელნაწერში (№ 3, ფ. 227—241)².

¹ იხ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერებში (A — ფონდისა): №№ 97, 193, 222, 308, 369, 372, 626, 635, 839, 840.

² გამოსცა კ. ძეგელიძემ, ორენტიოსისა და ძმათა მისთა მარტვილობა: ლიტერატურული ძეგლები, IV, 93—128. აქვეა გამოცემული სვინაქსარული ტექსტი №№ 193 და 626 ხელნაწერთა მიხედვით.

აქვე მოგვყავს სვინიქსარული რედაქციის ტექსტის ბოლო ნაწილი, სადაც იხსენიება შავი ზღვის სანაპიროზე მდებარე დაბა-ქალაქები დასავლეთ საქართველოსი.

«... ხოლო წმიდამან ორენტი კადნიერად აღიარა, ვითარმედ არა ცუდთა ღმერთთა შეწვევითა, არამედ ძალითა ქრისტესითა დავამკუ ზუაფი იგი და უკეთური ბარბაროზი¹. ესმა რად ესე მეფესა, ფრიად შეწუბნა, გარნა მას ეამსა შეიკლიმა დიდისა მისგან. ახოვნებისა, და სარტყელი მოქადულისა მის მძლავრისაჲ დიდფასისაჲ ფრიად სხუათა საბოძვირთა თანა სამეუფოთა მიანება წმიდისა ორენტის. ხოლო უკუანაძსენელ ვინაძთგან ქრისტეს სარწმუნოებისაგან ვერ ეძლო განყენებად მისა, წარსცა იგი სატალეველთა ქალაქსა, რომელ არს სომხითისაჲ, ექუსთა ძმათა მისთა თანა, და მიუწერა დუქსსა მას, რომელი იყო მუნ, ვითარმედ «განიკითხნე რად უკუეთუ დაიჯერონ გებაჲ კროპთაჲ, ჩემდავე წარმოავლინენ; უკუეთუ კულა არა დაირწმუნონ, წარავლინენ ივინი ექსორიად ქუეყანასა აფხაზეთისახა და ჯიქეთისახა²».

«და ესრეთ ბრძანებისაებრ მეფისა მი-რად-ჰყვანდეს ივინი მგზავრ, ვითარცა მიიწინეს იგი აღვილსა მას, რომელსა ზანაკუბ³ ეწოდებოდა, წმიდაჲ ეროს, უხუცესი ძმაჲ, უფლისა მიმართ მიიკვალა თუესა ივინისა კ^ბ.

«ხოლო წმიდა ორენტი რიზეფანს რად მიიწია, მოება ღოღი ქედსა მისსა და შთაიგდო ზღუასა, რამეთუ ესრეთ განქონა მისთვის. არამედ გარდამოსლვითა წმიდისა რაფიელ (!გაბრიელ) მთავარანგელოზისაჲთა კმელად განვიდა უვნებელი, და აღვიდა კლდესა ზედა, და ილოცა უფლისა მიმართ, და აღმოუტრევა წმიდაჲ სული თვისი, და მუნვე დაეფლა, თუესა ივინისა კ^დ.

«ფერეთვე წმიდაჲ ფარნაკი კორდილოს რად მიიწია, უფლისა მიმართ მიიკვალა თუესა ივლისა გ^ე.

«ხოლო ფირმოს და ფირმინოს აფხარონს რად მივიდეს საწუთომსა ცხორებისაგან განვიდეს შვდსა ივლისისა თვისასა.

¹ გელათის მეტაფრასული რედაქციით მეფემ მისწერა დუქსს ფარნა ზღეს კიდისა ქალაქად ტრაპეზუნტად მიმგანებდელმან და კუამაღდად შთამსმეღმან, ექსორია ყვე სოფელსა აფხაზეთსა მუნ მკურთხელობა რიდავდინის მიმართ (ფ. 233 v).

² მეტაფრასულ რედაქციაში სწერია «ერი პარაოლიდა» (ზეზინულ ტექსტშია *Kaun* *parapoli*).

ხოლო წმიდაჲ კერიაკოს, მივიდა რაჲ ხაუგროსა¹ ქუყუანისა, ადგილსა, რომელსა ეწოდებინ ზილანეობ², ძილი იგი მართალთაჲ დაიძინა ი³დ იელისსა.

ეგრეთვე ამითი ძმამ ნეტარი ლონგინოს, განვიდა რაჲ ზღუასა აფხაზეთად⁴, საშინელითა დუდილითა და ლელვითა ოთხნაკეცითა აღიძრა ზღუად. ხოლო მან ილოცა და სული⁵ თვისი ღმერთსა შეჰვედრა⁶ და დაეფლა პეტროსს, რამეთუ შემდგომად ოთხისა დღისა მიერ განვიდა ნავი.

ამგვარად, სურათი ნათელია: შეიღნი წამებულნი⁷ ჩასხეს ხომალდში ტრაპეზუნტის ნავსადგურში და გზას გაუყენეს იმ მიზნით, რომ გზადგუზა ბოლო მოეღოთ მათთვის. მარშრუტი ხომალდისა და თარიღები ძმათა დაბრუნებისა ასეთია:

ბანაკები	— 22 ივნისი
რიზეონი	— 24 ივნისი
კორდილოსი ⁸	— 3 ივლისი
აფსარონი	— 7 ივლისი
ზილანევი	— 14 ივლისი
პიტიოტა	— 22 ივლისი

ეს გეოგრაფიული ადგილები ყველა ცნობილია საისტორიო წყაროებით გარდა პირველისა („ბანაკები“). „ბანაკი“ კი უდრის ბერძნულს Παναξιός (ზღრ. Καν) παρξαξιός „ახალი ბანაკი“; იხ. ზემოთ გვ. 192).

ამგვარად, მოთხრობაში აღნიშნული მარშრუტი თანამიმდევრობით ჩამოთვლის შავი ზღვის სანაპიროზე მდებარე დაბოქალაქებს ტრაპეზუნტიდან ბიჭვინთამდე; ჩვენი ზილანევიც, ამ მარშრუტის მიხედვით, მდებარეობს აფსარონსა და ბიჭვინთის შუა. სოფელი გუდავაც (ძველქართული „გუდაყვა“, იხ. აქვე შენიშვნა 2) სწორედ შავი ზღვის სანაპიროს ამ მონაკვეთზე მდებარეობს.

¹ „საუგროსა“ ზელნაწ. 97, 569, 572 („საეროოსა“), სხვა ზელნაწერებში — „ოესეთისა“, გელათის მეტაფრასულ რედაქციაში: „წარვიდეს სოფლად აწ ლახთა და წოდებულად ადგილ ზილანეოსა“.

² ამ სტრიქონის გასწვრივ ზელნაწერში № 97 (გვ. 436) არშიაზე სწერია: „გუდაყუთა იდგვ ზილანეობად“ იხ. ნ. ბერძენიშვილი: ენისკის მოამბე, ტ. X, გვ. 299.

³ „აფხაზეთად“ ზელნაწ. 97, 569, 572, სხვა ზელნაწერებში — „ოესეთად“.

⁴ გელათის მეტაფრასული რედაქციით ეს მოხდა 24 ივლისს.

⁵ შესუფე სოფენის აწინამური „ბერაბლუსის“ მიხედვითაც ჩნდება მდებარეობა და ათინის შუა (იხ. SC I, 272, § 39).

II.

ნიქიურაჲ ქონსკანგინეპოლელის «ისპორიის» კვალი ქველქართულ გენეალოგიაში

(იხ. ზემოთ გვ. 208, ზენ. 1)

რამდენსამე ძველქართულ ხელნაწერში მოიპოვება ნაწარმოები, რომელშიც მოთხრობილია: 1) სკვითთა მიერ 626 წელს კონსტანტინეპოლის გარემოცვაზე, 2) ირაკლი კეისრის ლაშქრობაზე სპარსთა წინააღმდეგ და 3) არაბთა შემოსევებზე ბიზანტიაში. როგორც ჩანს ამ მოთხრობის შემდგენელის ძირითადი მიზანი ყოფილა ენცენებინა; თუ რა სასწაულებრივად გადაურჩა 626 წელს ბიზანტიის დედაქალაქი „სკვითთა“ შემოსევას ამეოხებითა ღმრთისშობლისადგათა, რის გამოც ქალაქის გადაჩენის ამ დღეს მცხოვრებლები გალობენ «სამადლობელსა დაუჯდომელსა».

ამ ნაწარმოების ერთ-ერთ რედაქციაში სათაურად სწერია:

«თბრობაჲ მარგებელი ძველთა თბრობათაგან შერებული მარწებულად საკუნებელსა საკვრელებით ქმნილისა სასწაულისა. რაჲმს სპარსნი და ბარბარონი დედოფალსა ამას ქალაქთასა ბრძოლად მოადგეს და წარწმედესა საღმრთოათა ბეობითა განშვილნი, ხოლო ქალაქი ესე უწებულად დაკვლი მივებითა ღმრთისშობლისადგათა მიერთგან წლითიწლადსა გალობს სამადლობელსა დაუჯდომელ სახელმდებელი დღისა ამის. გებნ შშაო» (ხელნაწერი A-162, ფ. 144).

ამ სათაურს მოსდევს თბრობა იმაზე, რომ ირაკლიმ გაილაშქრა სპარსეთის წინააღმდეგ. ამით ისარგებლეს „სკვითებმა“ და და ზღვით და ხმელეთით აღუა შემოარტყეს კონსტანტინეპოლს.

«წელთა ირაკლის ბერძენთა მეფობისათა ხუასრო, სპარსთა სამთავროასა მკონებელმან, წარმოაგლინა სარვარონ მკედართა მძღუნანელი თვისი ძალითა მძი-მითა ტყუენად ყოველსა ბერძენთა ქუქშესა აღმოსავლისსა მსგავსად მების ტეხისა რამსმე წუყად და სრვად და უჩინო ყოფად

«ამან ფრიადითა ფლობითა წარმომტყუენველმან მისდა დამთბუფულთა ბერძენთამან არა ვისითა მაცნებელ ყოფითა ანუ ფრიადსა მას სიმბაფრესა მისსა განჭრელობითა რამეთუ ძალითა ბერძენთაჲ ფრიად დამდაბლებულ იყო. მძი-მითა მით და მკვევბრითა უცბილობითა მაშინ ბერძენთა სამთავროასა მპყრობისა მძღაფრისა ფოკა მკედრისა მიერ მიწუნა ყო ქალკიდონდ და მიერ განდგომითა სპარსობლთადათა. მიერთგან ყოვლით-ჟრობო განწაფებდა ღონეთა მოსადგომელთა დიდისა ამის ქალაქისათა. რამეთუ ესე იყო მისსა განზრახვა და ყოვლით-ჟრობო სასწრაფო.

ამას რაი ხედვიდა ვრაკლე, აწლა შემდგომად ფოცა მძლავრისა მიმღებელი მთავრობისაჲ, ფრიად ტყინვეულ და საღმობიერ კმნითა დაუტყვა სამეფოჲა და ეკესინო პანტოკრატო შეკრებითა წუთადა დაშოიმილისა მკედრობათა ძალისათა მკის წინაჲ რაჲს მცნობელსა სოფელსა სპარსთისა ზედა დაესა.

ფუწყა რაი გაბეჭდრებაჲ მუფისაჲ ხალხს სკეთსა მკის საქმედ დაიდვა და ხლუჲა ვიდრემე აღაქსო მით-მიერთთა ნაწბითა, რომელსა ერთისა ძელისა მიერ სიერცედ შემადებებულებასათჳს ბარბაროხთა კმითა ძელმარტო უწყოდიან, ხოლო კმული მკვრცხლთა და ცხენოსანთა მიერ. ხოლო ერთა სამეფოჲისა მამონდელი იგი პატრიარქობის მქონებელი სერგი ფრიად ნუგეშინის ცემდა და ასწავებდა არა დაჯერდომად...

ამას მოჰყვება დაწერილებითი აღწერა იმ ღონისძიებათა, რომელთაც მიმართავენ კონსტანტინეპოლის მცხოვრებნი პატრიარქ სერგის და მთავარ ბონოს („ეონოს“) ხელმძღვანელობით დასასრულ, ძეგლის ავტორი დაწერილებით ზერდება „ლეთისმშობლის“ სასწაულებრივ ხარევაზე და ქალაქის ხსნაზე „სკკითთა“ შემოსევისაჲგან.

ძეგლში ამის შემდეგ გაგრძელებულია თხრობა ბიზანტია-სპარსეთის ომზე 626 – 628 წლებში და თუ როგორ ირაკლის მიერ სპარსეთის დამარცხების შემდგომად მცირედთა დღეთა მოვიდა მეფე ვრაკლეცა ბიზანტიად, და ყოვლით კერძოვე იყო მშვედობაჲ დიდი სამეფოსა ბერძენთასაჲ (იხ. ქვემოთ, გვ. 429). მაგრამ მოთხრობა იქ არ თავდება და ნაწარმოების შემდგენელი მოკლედ მოგვი-თხრობს ამის შემდეგ არაბთა შემოსევაზე (ქვემოთ, გვ. 429-30).

ნაწარმოებს ეტყობა, რომ იგი კომპილაციური ხასიათისაჲ. ეს ჩანს თვით ზემოთ მოყვანილი სათაურიდანაც (თხრობაჲ მარტებელი ძუელთა თხრობათაგან შეკრებულთა), ხოლო ლევით ძეგლში ორგან ვკითხულობთ, რომ მოთხრობა „ქრონოგრაფიების“ მიხედვით არის შედგენილი: ვითარ იგი აღწერილ არს წერილთა მათ მოხაჯხენებულთა ზრონოგრაფიასათა. იხ. ქვემოთ გვ. 430 და 432). მართლაც, ის ამბები, რომლებიც გადმოცემული აქვს ჩვენი ძეგლის შემდგენელს, მოთხრობილი აქვთ ქრონოგრაფოსებს: თეოფანე ეპითიალმწერელს, გიორგი ამარტოლს, გიორგი კედრენს და სხვებს. ლ. ლოპატინსკი, რომელსაც ეკუთვნის СМОНП-ის იმ ტომის წინასიტყვაობა, სადაც დაბეჭდილია მ. ჯანაშვილის მიერ გამოცემული ერთ-ერთი რედაქცია ზგენი ძეგლისა, წერდა: „... в наших повествованиях осада Константинополя описана подробнее, чем в византийских: Анастасия Асинта, Зонары, Георгия Писиды, Феофана и св. Никитора“¹. როგორც ჯგბით დავინახავთ, ჩვენი ძეგლის თხრობა არც ერთი ქრონოგრაფოსის თხრობას არ იმეორებს.

¹ СМОНП, вступок XLVII (1900), стр. II.

ბერძნული „ქრონოგრაფიების“ შესწავლამ დაგვარწმუნა ჩვენ იმაში, რომ:

1. ჩვენი ძველი წარმოდგენის კრებულს, რომელშიც შეტანილია სხვადასხვა ქრონოგრაფოსთა თხზულებებიდან ამოკრეფილი მოთხრობები. ხოლო ძნელია იმის თქმა, თუ ვინ შეადგინა ეს კრებული: ბიზანტიელმა ავტორმა, რომლის ნაშრომი მერე თარგმნა ქართველმა მწიგნობარმა, თუ იგი თავთ ქართველის მიერ არის შედგენილი სხვადასხვა ბიზანტიური ქრონოგრაფიების მიხედვით. ყოველ შემთხვევაში, დღეს-დღეობით ცნობილი არ არის ბიზანტიურ მწერლობაში ამ ხასიათის რაიმე კრებული.

2. ერთ-ერთ ძველად, საიდანაც კრებულის შემდგენელს ამოუღია ცნობები ბიზანტია-სპარსეთის ომზე ირაკლი კეისრის დროს, ჩვენ გვევლინება ნიკეფორე კონსტანტინეპოლიელის „მოკლე ისტორია“ (Ἰστορία συντομία). ჩვენ ხელთ არსებულ დაბეჭდილ ქრონოგრაფიათა და ისტორიათა ტექსტებიდან ნიკეფორეს „მოკლე ისტორია“ ერთადერთია, რომლის ტექსტს ბევრგან ემთხვევა ძველქართული ტექსტი. ამაში დასაწმუნებლად სრულიად საკმარისია ის ნაწყვეტები, რომლებიც ჩვენ ქვემოთ მოგვყავს.

3. რაც შეეხება სხვა ადგილებს, რომლებიც ნიკეფორეს „მოკლე ისტორიის“ ფარგლებს სცილდება, ისინიც უთუოდ სხვა ბიზანტიური საისტორიო ტექსტებიდან მომდინარეობენ: ქართულ ტექსტს ამ ნაწილშიც ეტყობა ბერძნულიდან მომდინარეობა. ჩვენი ტექსტის სხვადასხვა რედაქციებსა და ვარიანტებში გვხვდება ისეთი სიტყვები და ფორმები, რომლებიც გასაგები ხდება მხოლოდ ბერძნული სიტყვებისა და ფორმების საფუძველზე:

1) ერთწელნიცა იპოვნეს პილასს (ἔν Πυλαίς) საყოფელსა მისსა... (მართლაც, კონსტანტინეპოლის გარეუბნის იმ ნაწილში, რომელსაც ეწოდებოდა Πυλαί, იყო ღვთისმშობლის მონასტერი).

2) დატრეებულ იყო მცველად ქალაქისა და ეპარხოსად¹ ვონოს ვინმე სახელითა, კაცი მოწრაფე და მკნე.

3) და ყოველივე იგი ზღუაჲ გარემოჲს ქალაქისა აღავსო ნავებითა... რომელსა... ბარბაროზთა კმითა ძელმართო (μωρὸν-βάρβαρον) უწოდიან.

4) ძოლოო იყო იგი სენითა შავნალლიანობისაჲთა ვნებულთ. აქ უნდა გვქონდეს სიტყვა-სიტყვითი თარგმანი ბერძნული სიტყვისა μαλακχίλια.

¹ ქართულ ხელნაწერში სწერია: „ეპარტოსად“ (აღწერილია ლ და ლ).

5) ბერძნული ორიგინალის გავლენა უნდა იყოს, როდესაც სპარსულ საკუთარ სახელებს ქართული ტექსტი გადმოგვცემს ბერძნული ტრანსლიტერაციის მიხედვით: მაგალითად, სარვარონ (აკუზატივის ფორმით ბერძნული სიტყვისა *Σάρβαρον*; უდრის „შაპრვარაზ“).

რამდენადაც ბერძნული და ქართული ტექსტების შედარებამ დაგვარწმუნა იმაში, რომ ქართულ ტექსტს მხედველობაში აქვს ნიკიტორეს „ისტორია“, საფიქრებელია, რომ ძველქართული ტექსტი შეიძლება შეიცავდეს ისეთ ვარიანტულ სხვაობებს, რომლებიც ნიკიტორეს „ისტორიის“ ბერძნული ტექსტის დახადგენად გამოდგება. მართლაც, ზოგიერთი ასეთი ვარიანტული წაკითხვა ქართული ტექსტისა უკვე წინასწარი შედარების შედეგად შელავნდება. ანე, მაგალითად:

ნიკიტორე 21, 18: აქ ლაპარაკია იმაზე, რომ, როდესაც შაპრვარაზმა (სარვარონმა) გამარჯვებული ირაკლი კვისრისაგან გამოითხოვა სპარსეთის სამეფო ტახტი, იგი შეპირდა კვისარს, რომ ბიზანტიელებს დაუბრუნებდა ყველაფერს, რაც კი ომის დროს სპარსეთმა წაართვა მათ. და შაპრვარაზმა — ნათქვამია ნიკიტორესთან — მაშინვე დასცალა ეგვიპტე და მთელი აღმოსავლეთის ქვეყნები და გადასცა ბიზანტიელებსო, გამოიყვანა ამ ქვეყნებიდან იქაური სპარსელებიო (რთჳ *ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἐξουσίας*). ცხადია, აქ არ შეიძლება ლაპარაკი იყოს სპარსელებზე, რომლებიც ამ ქვეყნებში ცხოვრობდნენ (ასეთი ხომ იქ ბევრნი იყვნენ). აშკარაა, რომ ქართულ ტექსტს შემოუნახეს მართებული ვარიანტი: იქ სწორია: შაპრვარაზმა დაბრუნებდა გინსცა და ყოველნი ერისთავნი სპარსთანი ადგილთაგან ბერძენთა სამეფოსათა განიყვანა, ე. ი. შაპრვარაზს, თანახმად დაპირებისა, უკან გაუწვევია სპარსელი სარდლები (თუ პიტიახშები), რომლებიც ჩაყენებული იყვნენ სპარსეთის მიერ მიტაცებულ მხარეებში ბიზანტიის იმპერიისა.

ზემოხსენებული კრებული ქართულად მოღწეულია სამი რედაქციით: მცირე, მოკლე და ვრცელი რედაქციით¹. მცირე რედაქციის მხოლოდ ერთი ხელნაწერი გვაქვს, დანარჩენებისა — რამდენიმე²:

¹ კ. კვკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია I (1951), გვ. 468.
² ერთის გარდა ყველა ხელნაწერი საეკლესიო მუზეუმის (A) ფონდისაა. მათი მწერლობა იხ. თ. ჟორდანიას, *Описание...* (სათანადო ნომრების ტექსტები).

- მცირე: A—347, XVIII საუკუნისა.
 მოკლე: A—5, 1756 წლისა.
 A—40, XV საუკუნისა.
 A—162, XI საუკუნისა.
 A—272, 1817 წლისა.
 ვრცელი: A—500, ხელნაწერი 1042 წლისა (A).
 A—518, 1708 წლისა (B).
 A—674, XV საუკუნისა (C).
 რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის
 ინსტიტუტისა (D).

თუ რა მიმართებაში არიან ერთიმეორესთან მოკლე და ვრცელი რედაქციები, ამის ნათელსაყოფად საქმარისი იქნება შემდეგი ადგილის შედარება:

ვრცელი რედაქციით

ბოლო მეფისა მიერ ჰერაკლესა დატყვებულ იყო მკველად ქალაქისა და ეპარხოსად ვინოს ვინმე სახელითა, კაცი მოწრაფე და მკნე და რაოდენცა შესაძლებელ იყო მის მიერ, ისწრაფდა იგი წინადადებამდ თითოსახეთა მით მანქანებითა და ღონეთა წინაღმდეგობთაჲსა და ყოველივე სიმარჯვეს იქნოდა იგი, და ყოველითა ძალითა თვისითა იღუწიდა შეწყნად ქალაქისა და კსნად ვინისა. და არა დასცხრებოდა იგი ყოველადგი ძიებად ღონესა. რომლითამცა საბითა შეუძლო ვარრომად მოაღწებულთა მათ მათთა პრძოლისა სიმორთქეთა.

რამეთუ ესრეთ მნებაეს ღმერთსა ყოველადგე რათა არა უკმრად და უკმად უსრუნველყოფნით, არამედ ზუნდანცა ზუნებად მოსწრაფებისა, და მღუჭარებისა და ყოველსავე სანჯისა ძიებად, პოუნად კსნისა და დაკსნად საცთურისა, ბოლო რათა ვუაჭუნდეს ყოველივე სასოებაჲ ცხოვრებისაჲ მისა მიმართ მხოლოჲსა.

ესრეთ უკვე ისოს ამერო ძესა ნავესა წყობის ყოფად და მზირთა მიერ გამსტოვრობად გაიხსა ზედა, და ვედვონ ბრძოლად მადიამისა წყლითა და ცეცხლითა აღტურა ოფესზე. (ხელნაწერი A—500).

მოკლე რედაქციით

ბოლო მეფისა მიერ ქალაქის მკველად დატყვებული ვინოს სახელით რაოდენ უძლებდა ნაცელის ვერაგობად ყოველისავე ყოფად და კმნად მოსწრაფე იყო.

რამეთუ მნებაეს ღმერთსა ზუნეიკა არა უკმად და უდბად მუდომარებაჲ, არამედ მოკმედებად რასმე და ზუნეხითცა მოცებად, ბოლო ყოველისავე ცხოვრებისაჲ მისსა მიმართ კონებად.

ესრეთ ისოს ძესა ნავესა მზირთ დასმეჲ უბრძანა ვეთისთვს, და ვედვონ მადიანელთა შიშართ ნაფებითა და ღამმრებითა აღტურა (ხელნაწერი A—162).

ჩვენი წინამდებარე წიგნის დანიშნულების ფარგლებს სცილდება ამ ქართული ძეგლის დაწერილებითი გამოკვლევა წარმოვადვინოთ აქ. ჩვენი მიზანი იყო ამ წიგნში მოთავსებული ნიკიფორე კონსტანტინეპოლელის „ისტორიიდან“ მოტანილ ცნობებთან (იხ. ზემოთ, გვ. 203—208) დაკავშირებით გაგვეზიარებინა მკითხველი საზოგადოებისათვის ჩვენი აზრი იმის შესახებ, რომ ძველქართულ მწეოლობაში მოიპოვება კვალი ნიკიფორეს „ისტორიისა“, და ამ აზრის ნათელსაყოფად გამოგვექვეყნებინა ბერძნულ-ქართული პარალელური ტექსტები. ამ შესავალ ნარკვევში წარმოდგენილი ცნობები და ბერძნულ-ქართული პარალელური ტექსტები, ვფიქრობთ, დახმარებას გაუწევენ იმას, ვინც მოისურვებს სპეციალური მოხოგრაფია უძღვნას ძველქართულ ნაწარმოებს „კონსტანტინეპოლის გარემოცვის შესახებ“.

როგორც მკითხველი დარწმუნდება, ბერძნულ ტექსტთან შეხვედრები აქვს ქართული ტექსტის ვრცელ რედაქციას. ქართული ტექსტი დაეამუშავეთ № 500 ხელნაწერის მიხედვით (A) და მისი ნაკლებიანი ადგილები შევავსეთ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტის ხელნაწერის (D) მეშვეობით და შევუღარეთ სხვა ხელნაწერებსაც.

ქართული ტექსტი, ხარვეზებიანი, და მისი რუსული თარგმანი გამოქვეყნებული აქვს მ. ჯანაშვილს¹, რომელსაც წერს, რომ მან ეს ძეგლი იპოვა თბილისის საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერში № 471. როგორც ჩანს, ეს არის ხელნაწერი № 500, რომელიც, ალბათ, მაშინ (1900 წელს) № 471-ით იყო დანომრილი, ხოლო შემდეგ, როდესაც თ. ყორღანია ამზადებდა თავის „აღწერას“ (1902 წ.), მისთვის ნომერი შეუცვლიათ.

¹ СМОНИР, выпуск XXVII (1900), стр. 1—64.

ბრძოლა ბიზანტიასა და სპარსეთს შორის VII საუკუნეში

მერმე კვილად ხუასრო სხუაჲ მთავარი წარმოავლითა საბერძნეთსა ზედა, რომელი მოქცეულდა იყო პალესტინით, სახელით სარვარონ, სიმრავლითა ერისაჲთა ფრიად, რომელმანცა განწყუნა და მოაკურა ყოველი საბერძნეთი უძვრეს პირველისა მის.

და შთავიდა კონსტანტინეპოლელ და ქალკედონს,

და ეშენა ყოვლითა ლაშქრითა თვისითა და ყოვლითა ღონითა ისწრაფდა* განწყუნად და ძვრის ყოფად ქალაქისა და ერისა. ბოლო ერაკლე მეფემან ისწრაფა და მოინადა მან¹ ურიცხვ ერი მბრძოლთაჲ ყოვლით-ყრდო ნათესავთაჲნ მრავალთა, და ევქსინი პონტოჲს, რომელ არს ზღუად ვრცელი ჩრდილოეთ-ყრდო,

წარემართა სიმრავლითა ურიცხვთა ნავებისაჲთა. და ჰყვა² მის თანა ცოლი თვისი, და მიიწია რაჲ ცრამეზუნტოდ სანახებთა მათ ხაშეგრულითაჲთა, უშუა ძმ, რომელსა უწოდა ერაკლე. და მიერ წარავლინნა მოციქულნი ძლუნითა მრავლითა მეფისა მიმართ თურქთაჲსა.³ ბოლო მეფემან თურქთამან დიდად შეიწყნარნა მოციქულნი ერაკლესნი და მოსცა მას აღთქმად ერთობისაჲ, ვინაჲცა ერაკლე წარვიდა თურქეთს. ბოლო მეფე თურქთაჲ ყოვლითა ერთითა თვისითა მიეგება ერაკლეს.

Αὐτὸς οὖν ἐπιστρατεύει Χοσρόης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς κατὰ Περμαῖον, Σάρβαρον ἡγουμένον τῆς στρατιᾶς ἐκπέμψας, ὃς κατέδησεν πᾶσαν τὴν ἀνατολικὴν χώραν... παρεσκευάζοντο δὲ οἱ Ἕλληες καὶ ἰκαίγοντο ἐλθεῖν εἰς Χαλκηδόνα.

Ὁ οὖν Ἡράκλειος... ἀπάραιξεν διὰ τοῦ Εὐξείνου ἐπειράτο διὰ Λαζიკῆς εἰς τὴν Περσικὴν εἰσβαλεῖν κατ' ἣν τίχεται αὐτῷ σὺν ἐκ Μαρτίνης τῆς γυναικὸς (μετ' ἑαυτῶν γὰρ αὐτὴν ἤγετο), ὃν καὶ ἐπιστάσασεν Ἡράκλειον. ἐντεῦθεν ἀποστείλει δῶρα πρὸς τὸν Τούρκων κύριον, ἐπὶ συμμαχίᾳ τῇ κατὰ Περσῶν συγκαλούμενος· ὃ δὲ δεξάμενος ἠπάσχετο συμμαχεῖσθαι. ἐν ταύτῃ ἦσθελ; Ἡράκλειος ἔρημησε καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτόν, κάτεινος τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν ἀπύχως; σὺν πλήθει Τούρκων πολλῶν

* ზეპირილი ხაზით / აღნიშნულია D ხელნაწერის ახალი გვერდის დასაწყისი.

¹ ბოლო ერაკლე მეფემან ისწრაფა და ყოვლით-ყრდო შეეკრინა ლაშქარი და მოინადა (მოთყვანა C) მან AC. ² და ჰყვა და პოვა C.

³ D ხელნაწერში „თურქ“ თითქმის მთლად ამოფხვკილია და არმიის ხელნაწერის ეპიქოს ზღლით სწერია: „ქართ“ და მიწერილია: „შეიწყლდ, რამეთუ ქართველნი არიან: დედანა ცთომით ეწერა“.

პატრიოტთა დიდითა და გარდაუ-
კლად¹ მას ჰუნისაგან თვისისა და
ყოველი ერთი მისი თანა და თავუ-
ნისისკა², ხოლო ერთკლე მიდითაღლა
ფრიად და უბრძანა, რაგათა აღუ-
დეს და ვითარცა ძე მისი ვიდო-
ლის მისი თანა. და ესრეთ ამბორის
უყვეს ურთიერთას. და ილიკად
გვრგვნი თვისი ერთკლე და დარ-
ქა მას და უქმნა მას სერი. და
რავდენნიცა სერსა მას აქუნდეს
ქურკელნი ოქროსა და ვეცხლი-
სანი, შიანოქნა მას და ყოველთა
შთაუბრთა მისთა.

და სიკვართაგან³ რაგათა ვერ
წარიპირონ ლოქნით მეფე იგი
თურქთაჲ, უჩუენა ხადი ასულ-
ისა თვისისა და აღუთქუა მიცუ-
მად მისა ცოლად. რომელიცა,
იხილა რაჲ, განჭერთა და თავისა
თვისისა დადრბაჲ შეწევნად მისა
აღუთქუა, და სიშრავლს დიდძალი
ლანჭითაჲ ერთკლეს მოპკუარო
შეწევნად მისა, რომელთა თანა
ძივადი სპარსეთს ირაკლე მეფეს.

უფ ბაილაჲ სთენიაჲ, კაჲ აპოზაჲ
თონ ლკოსი უფ ბაილაჲ კატა გჲს
პროსუნაჲ. ეპოიაჲ ბე თოთო კაჲ ო
სუნ აუთჲ კაჲ ოხლოს. ო ბე ბაი-
ლაჲს თო ოპერბაღლით გჲს თუთჲს
შეასაჲმეგოს ბეღლით აუთჲ ოს ეჲ
ტა გჲს ფილიას აუთჲ ბეზაია ეჲ,
კაჲ ეპოჲრუმეგონ კლჲრადჲს, კაჲ
ამა ტეკონ ოსიონ აპოკალით. ოს-
თაჲს ოსუნ ოსთაჲ; აპოკალით უფ ბაი-
ლაჲს. ო ბე ოს კერიეკეით ოსაჲფანონ
გჲს კაჲფალით ლაჲწონ გჲს თონ ოთურ-
კოს კაჲფალით კერიებეთ, სიმპოსია-
საჲს თე აუთჲ პანთა ტა ეჲს ოსჲ-
რესიაჲს თონ სიმპოსიოსი სკესჲ ამა
კაჲ ოსოლჲ ბაილაჲს კაჲ ოსთაჲს
ეჲს მარგაროს კაჲკოჲრჲმეგონი ოს-
რეჲს: აუთჲ. ოსასუთაჲს ბე კაჲ ოს
კერიე აუთონ ოსრჲონთაჲს თოის ოსმე-
იოს ოსთაჲს აუთოჲრეჲს ეჲს ოსმე-
იოს.

ბიტა ბედიჲს მჲ ტა აუთაჲ უფ
'აბარჲ კაჲ კარ' ოსკინოს კეისეთა...
პარადეიხუსინ აუთჲ გჲს შუგატბოს
ბეზოკიაჲს ეიკონა ბჲს თე კბოს აუთონ
ოს: „... ეჲს გუნაჲკა ბეზომი თო
აუთჲს“. ო ბე უფ კაჲლით გჲს ეიკონოს
კაჲ უფ კერიე აუთჲს ოსმჲს თრ-
ფაჲს ლოთი თონ ოსრჲეტუკოს ბე
მეღლით ეჲს თე სიმჲაჲჩა ეტეკეთ.
ეჲსბოს ოსუნ ოსრჲონთაჲს კაჲ კლჲბოს
თოთურკოს უფ ბაილაჲს კარადეიხოს-
სუნ აუთოის თე ეჲს თენ პარსიკჲს
ეიფალით თაჲს თე პოლეს კაჲბჲრეჲს
კაჲ ტა კარეჲს დისტრეფენ (de Boor
15,6—16,20).

¹ გარდაუკლად A.
² თავუნიის სკეს C.
³ და სიკვართაგან (პავართაგან C) განსამტკიცებლად AC. — ხუნის ამბორის
ცაქსტი უჩუენილთა (სავართაგან, პავართაგან) და უბრა ოსთის „ავართაგან“.

ბოლო ხუასრო, ცნა რაჲ მოსლქეჲჲ ერაკლესი, განეწყო მას ყოვლითა ძალითა მისითა და მრავალ-გზის ბრძოლა უყო. არამედ საღმრთოთა შეწვევითა სძლო მას ერაკლე და ურიცხვ სი/მრავალს მოსრა ერისაგან სპარსთაჲსა, და ყოველნი ქალაქნი და სიმაგრენი მისნი დაჰქსნნა და მოაოკრნა, და ტაძარნი და ბაგინნი მათნი დაარღვნა¹.

ერთსა შინა ტაძარსა ჰოვა, რამეთუ ხუასროს კერპი თვისი გამოეხაზა ღმერთ ყოფად თავი თვისი, ვითარმცა ცათა შინა² მჯდომარე იყო, და მზს და მთოვარს და ვარსკულაენი გარემოჲს მისსა და ანგელოზნი დგეს წინაშე მისა, და ელვითა და ქუხილთა და წვნათა გამოავლინებდა ქუეყნიად რეცა. რომელიცა აღფხურა ერაკლე მისაფუძველამდე, და ვერ ვინაჲ იყო ხუასრო წინადაბდგომელ³ ერაკლესსა.

რომლისათესცა მიუწერა მან სარგებრონს ერის-მთავარსა თვისსა, რომელი იყო ქალკედონს, ვითარმედ: „მეფემან ბერძენთამან შეიერთა მეფეს თურქთაჲ და ვერ უძლებ წინადადგომად. ისწრაფე, მოვედ შეწვენად ჩემდა“. ბოლო ერაკლე წიგნი იგი შეიპყრა მეწიგნითურთ და ესრეთ შეკვალა დაწერილი მის შორის ვითარმედ: „ძძლე ვექმენ ბრძოლისა ერაკლესსა და თურქთასა და მოვსრენ იგინი და ადარვადაგანით მეოტ ვყვენ. ბოლო შენ განემტკიცე მინდა და უბრუნვე-

Ἐφ' ἐγὼς δὲ τούτων εἰρηγται, ὡς Χοσρόης ἑαυτὸν θεοποιήσας ἐν τῇ τούτου στέγγ ἑαυτὸν καθήμενόν ὡς ἐν οὐρανῷ ἀνεστηλώσεν, ἀστραπᾶς καὶ ἥλιον καὶ σελήνην συγκατασκευάσας, ἀγγέλους περιεστῶτας αὐτῷ, καὶ βροντῆν διὰ μηχανῆς ποιεῖν καὶ θεῖν ἑπὶ τὸν θελήσειεν. τούτω τὸ βδέλυγμα θεοσάμενος Ἡράκλειος εἰς γῆν κατέρριψε καὶ ὡς κοινωρτὸν θιάλυσε.

Χοσρόης τοίνυν ἀκούσας τὰ τε ἄλλα πάντα καὶ ὡς τοῦρακοι συμμαχοῦσιν Ἡρακλεῖω, θῆλα ἐποίησεν πάντα διὰ γραφῆς τῷ Σαρβάρω, καὶ ὡς ταχέως πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀναΐσογνῆσαι καὶ Ἡράκλειον ἀμύνασθαι· μήδε γὰρ δύνασθαι τῷ πληθῆσι τῷ ἐκείνου ἀνταμίστασθαι. τὸ δὲ γράμμα περιτραπεὲν Ἡρακλεῖω ἐγχειρίστηκε. ὁ δὲ τούτω ἀναγνοὺς ταῦτα μὲν ἐξηφάνισεν, ἐτέρων δὲ γραφῆν ὡς ἀπὸ Χοσρόου σπηφάμενος τῷ Σαρβάρω ἐκτίθειται, τῇ ἐκείνου σφραγίδι σηγυγνάμενος, ἔχουσας

¹ დაარღვნა D.

² ცათა შინა) ცათა B.

³ წინადაბდგომ A.

ლად პარძოლდე ქალაქსა ბერძენ-
თასა სამეფოსა". და ბეჭედი
იგი ხუასროდნი დახდუა მას ზე-
და. ხოლო სარგვარონ მიიღო რაჲ
წიგნი იგი, აღვილსავე ზედა
განემტკიცა,

ვიდრე აღნი ღმერთმან საკვრველებითამან ყოვლად წმიდისა ღმრთის-
შზობელისა შეოხებითა ხალხის თანა სკვთისა დაჰსენა საშინელე-
ბით და წარიოტა. ხოლო ერაკლე წეფს, ვითარ მიეახლა ქალაქსა
მას სამეფოსა სპარსთასა, ვინაჲ იგი იყო ხუასრო, მუნთქუესვე
განჰკრთა ხუასრო და ერის-მთავარი თჳსი ოკდოითითა ათასითა
ლაშქრითა წინა მიაგება ბრძოლად ერაკლესა. ხოლო ეწყვნეს რაჲ
ურთიერთას, იძლინეს სპარსნი და მოისრნეს ბოროტად. და რაო-
დენნი იგი მეოტად¹ განერნეს, შეკრბეს იგი² მთავართა მათ თანა,
და იმეფეს/ მათ ძქ ხუასროდნი
სიროი. ხოლო ხუასრო შეიპყრეს
და შეიყენეს იგი სახლსა შინა
ერთსა სამეფოსა, და წინა და-
უსხეს მას ოქროჲ და მარგალიტი
და ვეცხლი და ქვათაგან პატიო-
სანთა, და პრქუეს მას ესრეთ:
„ჰამდი ამისგან, რამეთუ ამის-
თჳს ილაღვინენ ბერძენნი ბრძო-
ლად ზეენზედა“, და მოკლეს ხუას-
რო სიკუდილითა მწიროთა. ამან
სიროი, ძემან ხუასროდნიან, შემ-
დგომად სიკუდილისა მამისა თჳ-

οὐτως· „ὁ Καισαρ Ῥωμαίων φι-
λίαν μετὰ Ῥούρκων ἰστέισατο καὶ
εἰσηλθε μέχρι τοῦ Ἀδαρβαδιγά-
νου καλοῦμένου τόπου, καὶ ἔτι
πέμφας στρατιᾶν κατ' αὐτὸν αὐ-
τὸν τε καὶ τοὺς Ῥούρκους διώ-
λεσα, οἱ δὲ περιλειφθέντες ἐφυ-
γον. μὴ οὖν ἀπάργης ἐκ τῆς Ῥω-
μαίων γῆς, ἀλλὰ τῆ Χαλκηδόνι
προσέδρευε, Ῥωμαίους αἰχμαλω-
τεύων καὶ ληϊζόμενος;“. καὶ Σάρ-
βαρος μὲν τὸ γράμμα δεδάμενος
τῆς προσεδρίας εἶχετο (de Roor
16, 20 - 17, 15).

Τοῦτον οὖν ἐφ' ἐνὶ τῶν βασιλι-
κῶν οἴκων κατέκλεισαν, καὶ τρο-
φήν οὐκ ἐδίδοσαν, προύθριαν δὲ
χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ λίθον
πλεῖστον λέγοντας. „τούτων ἐπό-
λαυε οἱς καταμένῃς καὶ ἀπερ-
ήγγαπτας καὶ συνήγαγες“. καὶ
οὐτω λιμώττοντα ἐκαλιθόντες ἀνεί-
λον, Ζειρότην δὲ τὸν τούτου υἱὸν
βασιλέα Περσῶν ἀνηγόρευσαν· ὃς
ἐβῆς πρὸς Ἡράκλειον διακρεσ-
βεῖσθαι ἑσθρά τε ἐξέκρυψεν ὡς
σπαίσοσθαι αὐτῷ. γράφει δὲ πρὸς

¹ მეოტად-შეოტნი BC.

² შეკრბეს იგიინიB.

სისა განიზრახა მთავართა თვისთა თანა, და მოკიქულნი წარაგულნი ერაკლესსა ძღუნითა დიდძალითა თხოვად მშვიდობისა, რადთა ერთ იყენენ ორნივე იგი სამეფონი, ზერძენთა და სპარსთანი, და ღმერთი იყოს მათ შორის. ზოლო მეფემან ერაკლე შეიწყნარა ივინი და მიუწერა სიროის, ვითარმედ: „არა შეგავს შეურაცხებდა მეფეთად და უფროდსა ძიგბისათვს მშვიდობისა, და უპეტუმცა ხუასრო მეკოვნი ძიგბად მშვიდობისა, არავემცა მოიკსენენ ძვრნი მისნი“.

და უწოდა/ ძედ მისსა სიროის. და შემდგომად მციორდთა დღეთა მოკულა სიროი. და მეფე იქმნა კავოს¹. და კუალად იგიცა მოკულა მციორდთა დღეთა შემდგომად. და მეფე ყვეს ურმიზლ. ამან ძე თვისი ძღუნითა მოკიქულად ერაკლეს მიუგზავნა და მიუწერა: „რად იგი ყო ძესა ჩემსა ზედა, ღმერთსა. რომელსა შენ ჰმსახურებ, გიყოს შენ ეგრეთვე“. და ერაკლე შეიწყნარა იგი ფრთად და მოკულა მამად მისი და მეფე ყო ერაკლე ნაცვლად ურმიზლისა მამისა მისისა სპარსეთს.

ზოლო სარვართნ შეიქცა რაჲ ქალღმერთი სპარსეთად მცი-

აბტონ ენოთხაი თე ალღაის თავს ოპ' აბტონს პოლიტიას კალი ვირჩინი კარა მით ასპაჯესთა, ოვს ოქსთინ კაბ' ოსუტინ ოსუჯაქეინ. ოპ' აბტეგრაფე კალი ორავლეოს, თეკონ-ტონ ზვიროჲნ კაღონ, კალი ოვს ობი ონ აბტე კოთე კატა გნომინ ბასილეა თე ოსუტონ ობჯე ოქპეტაქენაი. ობ ობ ობ ოსორონ (de Boor 19, 24—20, 8).

Εὐθύς οὖν Σειρόης ἐτελεύτα, κρατεῖ δὲ τῆς βασιλείας Περσῶν Καβόης, ὅστις μετ' οὐ πολὺ τέθνηκε. μηδ' ὄν βασιλεύει Περσῶν Ὀρμισθας, ὃς καὶ αὐτὸς διαπρεσβεύεται πρὸς Ἡράκλειον, τὸν τε ἴδιον υἱὸν σὺν χρήμασι καὶ δώροις κολυτιμήτοις πρὸς αὐτὸν ἀπέστειλεν. ἐσήμαინε δὲ διὰ γραμμάτων τάδε· „Ὅν τρόπον λέγετε τὸν θεὸν ἡμῶν δοθῆναι γηραιότην ἰσθιρῶπι Συμαῶν εἰς τὰς ἀγκάλας, οὐτως καὶ τὸν θεοῦ σου τὴν υἱὸν μου θίδωμι εἰς τὰς χεῖράς σου. γνοίη δὲ θεὸς ἐν σέβῃ, ὡς ποιήσεις αὐτῇ“. ὃ δὲ δεξιόμενος μεγάλως ἐτίμησε, καὶ εἶτα τελευτήσαντος Ὀρμισθοῦ βασιλέα Περσῶν ἐτίμησε.

Σάρβαρος δὲ ἀκούσας ὅτι Χοσρόης καὶ Σειρόης, Καβόης καὶ

¹ კავოს B (აქაც და ქვემოთაც).

რედთა თანა განრომილთა¹ და ქცევისა მისგან რომელი ეწია ზეგარდამო რისხვისაგან საღმრთოაჲსა და ცნა, ვითარმედ მოსწყდეს ხუასრო, და სიროი, და კავოს, და ურმიზღ². და მიუწერა მეფესა ერაკლეს, ვითარმედი: „უწყი სამე, რამეთუ არა თუ ნებითა ჩემითა სოველ მე სამეფუოდ ბერძენთად ყოფად მისა რაოდენი³ იგი ვყავ, არამედ მომავლინებელისა ჩემისა ხუას/როჲს იძულეებითა⁴. და ითხოვა ერაკლესგან, რაჲთა მივიდეს მისა და დაუდგეს მის წინაშე ვითარცა მონაჲ. და მეფემან ერაკლე მისცა სიტყუაჲ აღთქუმისაჲ ყოფად მის თანა მშვედობისა, და ყო მან ეგრეთ. და აღუთქუა ერაკლეს მიცემად საფასოა⁵, რაჲთა მოოკრებულნა მის მიერ საბერძენეთს აღეშენნენ⁵.

მათ ღღეთა შინა ერისა მისგან სპარსთაჲსა მოიკლა მეფე მათი, ძი ურმიზდისი. და ითხოვა სარვარონ ერაკლე მეფისაგან, რაჲთა ყოს იგი მეფე სპარსთა ზედა. და ყო იგი ერაკლე მეფედ სპარსეთისა. ხოლო სარვარონ აღუთქუა ერაკლეს, რაჲთა რაოდენნიცა საზღვარნი წარუბუნეს საბერძენეთისანჲ სპარსთა, მიაქციენს მისა ყოველნივე საბერძენეთადვე. და

Ὁρμισθα; ἐτελεύτησαν, ἐκ τῆς Ῥωμαίων ὑπενόσται χώρας γράφει τε ἀπολογίαν πρὸς Ἡράκλειον, ὡς οὐχ ἐκῶν ἀλλὰ γνώμη τοῦ ἀποστειλάντος ἔκραττεν ἀπερ εἰς Ῥωμαίους κακοίηκε, παραγενέσθαι δὲ αὐτὸν ἐξήγησε καὶ ὡς θεῶν παρίστασθαι. λόγοις τε πίστεως παρὰ βασιλέως βεβαυθεῖς ἤκειν πρὸς αὐτὸν καὶ χρήματα ἐκ Περσίδος διδόναι ὑποχρεῖτο, δ' ὦν πάλιν καινίζοντο θεα ἂν αὐτὸς ἐν χώρᾳ τῆ Ῥωμαίων κατεστρέφατο.

Ἐν τούτοις ἐπιβουλεύεται καὶ ἀναίρειται ἡ υἱὸς Ὁρμισθοῦ, καὶ Σάρβαρος παρὰ βασιλεῖ τὴν Περσῶν ἀρχὴν ἐξαιτεῖ. ὁ δὲ ἐδίδου, καὶ ἀλλήλοις συνειθέοντο πάντα τὰ ἐκ Ῥωμαίων ὑπὸ Πέρσαι; γενόμενα Ῥωμαίους ἀνασώζονται. εἰρήνης τε βραβευθείσης εὐθύς τὴν τε Αἴγυπτον καὶ πᾶσαν τὴν ἀνατολικὴν γῆν Ῥωμαίους ἀποδίδουσι Σάρβαρος, τοὺς ἐκαίσε Πέρ-

¹ განრომილთა | განდგომილთა BC.

² სიროას კავს, და თრმიზღ D.

³ რაოდენი | რაჲ ABC.

⁴ საფასოთა AD, საფასვა BC.

⁵ აღეშენნენ .i., აღაშენნენ cet.

პრძანებდა განსცა და ყოველნი ერისთავნი სპარსთანი აღვილთა- გან ბერძენთა სამეფოსათაგანი- უკანნა და დიდძალი ძლუენი მია- ნიჭა მეფესა ერაკლეს. და წარს- ცა მისა¹ დაკრძალული იგი სკიე- რი², რომელსა შინა ისხნეს ძელნი ზაუფლონი,

რომელნიცა სპასალრობასა³ მას მისსა სარჯარონს იერუსალიმით გამოეხუნეს⁴. და მიიღო იგი მეფემან ერაკლე, და პოვა აღბეჭდულად და დაკლიტულად და შეუძრველად განგებითა ღმრთისადათა, ვითარცა იყო პირველითგან.

და ესრეთ განმარჯლებითა ზეგარდამოვითა ძლევა შემოსილმან შენუსრა ყოველი ძალი სპარსეთისა და ყოველნი საზღვარნი და სიმტკიცენი მათნი მოაოკრნა, და ტაძარნი და ბაგინნი მათნი დააქცინა და დაანუხნა. და მეფენი მათნი დაიმორჩილნა: ექუს წელ ილაშქრა სპარსეთს შინა, და მეშვდესა წელსა

აღიღო საუფლოდ ძელი ჯუარისა და სიმდიდრს სპარსეთისა და დიდძალი და იერუსალიმს მოვიდა. უჩუენა პატრიარქსა მოდისტოსს ჭურჭელი იგი ცხოველს- მყოფელისა ჯუარისა და იხილა⁵ ყოველმან სავსებამან ეკლესიისა- მან და იცნნეს ბეჭედნი და კლი- ტენი შეუცვალებელად და ზოგად ძნადლობდეს ღმერთსა, რომელ- მან დაიცვა ცხოვრებისა იგი სა- ჭურველი უხილადად თუალთა- გან შეგინებულთა. განიღეს იგი და ყოველმან ერმან თაყუანის სცეს. და დაადგრა მეფეს, ვიდრე მდის მუნ აღიპყრეს იგი, და მეყსეულად ბიზინტიად წარმოს-

თავს ეწესა, τὰ τε Ἱεροσόλια ἔστα- ρηδες ἡσασίαια σταλάει (de Boor 20, 21—21, 19).

αὐτὸς δὲ λαβὼν τὰ Ἱεροσόλια ἔστα- ἔσπαργε: τῆμενα, καθάρσει ἐλὶψοθη- σην, διαμείναντα πρὸς τὰ Ἱερο- σόλια ἀφίκετο, καὶ Μωδῆστρον τῆν ἀρχιερεὶ καὶ τῆν αὐτὸν κληρῶ- τῆσιν ἀπέδειξεν. οἱ δὲ τῶν σπαρ- γῆσιν ὁσῶν ἐπαγγέσασιν καὶ ὁσῶν ἀνέκαρτα καὶ ἀθέατα βεβήλοισι καὶ μαυρόνοισι χερσὶ τῶν βαρβάρων διατηρήσθησαν, εὐχαριστήριον ὁδὴν τῆν μετὰ ἀνέθεσαν. τῆν τε κλειδὸν τῆν ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἱεράρχης μείνα- σαν παρ' αὐτῶν ἤγαγε, καὶ ἀνο- γέντα προσκυνοῦσιν ἀπαντας. ὁφει- θέτων δὲ αὐτῶν ἐκείσε εὐχὴν ἐς τὸ Βυζάντιον ὁ βασιλεὺς ἐξέταμ- ψεν. ἡ δὲ Σέργιος ὁ τῶν Βυζαν-

¹ მისა] მის თანა A. ² სკერი A.

³ სპასალრობასა AD, სპასალარობასა C.

⁴ გამოეხუნეს] წარმოღლი AC.

⁵ იხილეს C.

ცა. რომელიცა სერვის პატრო-
აქმან ვლაპერნით¹ ლიტანიითა
დიდითა მიეგება და მოიყვანა
დიდსა ეკლესიასა და აღიპყრა.

ხოლო შემდგომად მცირედთა
დღეთა მოვიდა მეფე ერაკლეცა
ბიზინტად, და ყოვლით-ყროძვე
იყო მშველობაჲ დიდი სამეფოსა
ბერძენთასა,

ვიდრემდის განძლიერდა ნუჰმედ უღმრთოჲ, ტომით ისმაილელი,
ნაზარისგან ძისწულისა ისმაელისა, რომლისა ნათესავი დიემ-
კჯდრა უდაბნოსა შიდაიშისასა და ცხოველდებოდეს აქლემებითა
ვაჭრობით. ხოლო ესე მუჰმედ გამოჩნდა მათგან დღეთა მათ ერაკ-
ლესთა. პირველ ობოლ იქმნა იგი ვიდრე ყრმალა იყო, და ყოვლად
იყო იგი ულონო და უპოვარ. ხოლო იყო ლონიერ და მანქანა,
და შეუდგა მსახურებად აქლემთა ნათესავსა თვისსა დედაიაცა
მდიდარსა. და შემდგომად მცირედისა ცოლ ეყო მას დედაიაცი
იგი. და ვალნ რაჲ იგი ვაჭრობად აქლემითა იერუსალიმს, და
სადავე ისწავებნ იგი და ეძიებნ ყოველთაგან სჯულთა და ნათე-
სავთა სიტყუასა სჯულისასა უფროვსად. მონაზონი ვინმე ნესტო-
რიანი პოვა მან ექსორია-ქმნილი წვალეებისათჳს ქუეყანასა მას
შაღიამისასა, ამას ეზრახებინ მარადის. ხოლო იყო იგი სენითა შაე-
ნაველლიანობისაჲთა ვნებული, რამეთუ დასცემნ მას პაემანსა თვისსა.
ცნა ესე ცოლმან მისმან და შეწუხნა ფრიად და იურვოდა. ხოლო
მუჰმედ მანქანებისა ზაქულებითა დააჯერა ცოლი იგი თჳს, ვითარ-
მედ: „ჩუენებით ვიხილაჲ მთავარ-ანგელოზსა გაბრიელს და ვერ
უძლებ თაჲს დებად ბილვასა მის ანგელოზისასა და დავცემი“.
ხოლო ცოლმან მისმან ესე ყოველი მიუთხრა მონაზონსა მას ნეს-
ტორიანსა და სახელი ანგელოზისაჲ მისსა აღწყო. ხოლო მონაზონ-
მან მან დააჯერა იგი და გულსაჲსე ყო, ვითარმედ ჰეშმარიტად
ეგრეთ არს და ანგელოზი ყოველთა წინადასწარმეტყუელთა მიველი-
ნების. ხოლო დედაიაციმან მან დაიჯერა სიტყუაჲ მაცდურისა მის-
ბერასაჲ და მიუთხრა და არწმუნა ყოველთა დედათა, ვითარმედ:
„ქმარი ჩემი წინადასწარმეტყუელი არს“. და იყო მუჰმედ ქიდაგე-
ბად და სჯულის დებად და მცირედ-მცირედ შეუდგა მათ სიმ-

¹ ვლაპერნით AD, ვლანჭერნით B.

რავლს, რომელთა ასწავებდა, ვითარმედ: „რომელმან მოკლას მტერი¹ გინა მოიკლას მის მიერ, ზოგად ცხოვნიდებიან ორნივე. ხოლო სამოთხედ საშუებლისად არწმუნებდა ქამასა და სიძვისა უძლებებით. და ესე ვითარსა მრავალსა უქადაგებდა შემსგავსებულსა ცნობისა და გონებისა მისისასა.

ესე მუჰმედ. ნო-რამ-ქცეულ იყო მეფეს ერაკლე სპარსეთით და ნოვიდოდა იერუსალიმად, მიეგება მეფესა ერაკლეს სიმრავლითა ერისაჲთა. და ითხოვა მისგან აღგილი სამკვდრებელად მისა და ერისა მის. რომელნი შეუდგეს მას. და მიანიჭა მას მეფემან ერაკლე. და დლითი დღე განიერცნა იგი და განმრავლდა, ხოლო შემდგომად სიკუდილისა მისისა დაუტევა ნაცვალად თვსად აბუგარხონ, რომელმანცა ფიცხელი ბრძოლაჲ აღადგინა ბერძენთა მიმართ. და მძლე ექმნა და მიერიტგან მრავალი ძვრი შეენთხვა საბერძნეთსა მათგან და გარდაემატა მძლავრებაჲ და სიმრავლს მათი შენდობითა ღმრთისაჲთა გამრავლებისათვის უსჯულოებათა და ცოდვითა ჩუენთასა. აღუპყრის კელი ერსა თვისსა ღმერთმან და მისციის ძლევაჲ მათ ზედა და დაამკუნის იგინი ოდესმე. არამედ დატყვებულ იქმნეს იგინი საგუემელად და საწურთელად ჩუენდა უკეთურებათა ჩუენთა გარდამატებისათვის. ხოლო ღმერთსა მადლი და დიდებაჲ, რომელი ორკრძოვე ცხოვრებისა ჩუენისათვის განაგებს და ილუწის. რამეთუ შეუყენებდეს ღმერთსა საწუთოსა ამას შრომაჲ და კირი, და მერმესა მას ცხოვრებაჲ საუკუნოჲ, შუებაჲ და განსუენებაჲ, და არა ჰრიდებს თვსთა მოყვარეთა აქა კირისათვის, ვინამთგან სხუაჲ ცხოვრებაჲ განუშადლებდეს განსასუენებელად მათდა. რომელსა ჰმუნის პატივი და თაყუანისცემაჲ აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე.

და ესე უკუე ეხრეთ იყო და ეხრეთ აღესრულებოხ.

ხოლო აწ ვიტყოდით შემდგომსა

არამედ კუალად შემდგომად საკრკელებისა მის დიდებულისა, რომლითა იქსნა ქალაქი თვისი ყოელად წმიდამან ღმრთის-მშობელმან და უვნებელად განარიჩა სკვთთა და სპარსთა ბრძოლისაგან, და განმარჯუებისა ერაკლესსა და მოქცევისა სპარსეთით ძლევა-შემოსილისა, ვითარ იგი საუწყებელთა მათ შინა აღწერილ არს ყოველივე მოსაკსენებელად. ვინამცა საკრკელებათა მათ დედისა ღმრთისათა შემდგომად სამეუფოსა! ამას ქალაქსა ზედა შარ-რამ-კდეს ჟამნი ოკდაათექუსნეტთა წელაწადთან, და მიიღო თვთმპყრობე-

¹ ქრისტიანე D.

ლობაჲ მეთობისაჲ კონსტანტინე ნიკიჲ დიდმან, კჳალადჲა აღიძრა სიმრავლჲს აგარიანთა ერისაჲ და მოიწია განწყობილებითა მკვდრობისაჲთა ურიცხვთა კონსტანტინეპოლელ.

და მუნთქუესჲე მოჰმართეს მათ ზღვს პირით ევლომით კერძო. ვინაიჲ იგი ჰყოფდეს ნავით ბრძოლასა დლითი-დღე. იწყეს გაზაფხულითჳან და დაადგრეს ბრძოლასა ამას შინა ვიდრე დღეთამდე სთულისათა.

ხოლო ვითარ მოიწია ზამთარი, წიად ვლო უკუე ბანაკმან ბარბაროზთამან და დაიზამთრეს მათ კუზიკს. ხოლო კჳალად იწყორია შემოსლვად არემინ ზაფხულისამან, აღიძრნეს მიერ და მოიქცეს კჳალადჲე, სადა იგი პირველ იყოფყოდეს. და ეგრეთჲე არა დასცხრებოდეს ბრძოლად ზღუა, ვიდრემდე განაგრძეს მათ ბრძოლად მიშუებითა ღმრთისაჲთა/ მრავალთა მათ ცოდვათა ჩუენთათჳს ვიდრე შუდ წლამდე.

არამედ ყოვლად ძლიერმან და კაცთმოყვარემან ღმერთმან ყოველიჲე სიმარჯჲს მათი განუმარცხა და შეაძრწუნნა იგინი ძლიერებითა თჳსითა. ვინაჲცა ბანაკი იგი სარკინოზთაჲ აღიძრა სიულტოლად და სიმრავლჲს დიდძალი ნაფებისაჲ ვარე მოეყარა ქილაქსა ამას და ურაცჲ მკვდრობაჲ მბრძოლთაჲ და კჳალად მრავალი ჭკრკელი ბრძოლისათჳს შემზადებული, რომელი მოელო მათ თანა, ყოველი უკუნ აქციეს და წარვიდეს უქმად ცულ-მაშურალნი იგი მაღლითა ღმრთისაჲთა.

და ვითარ მიიწინეს იგინი კერძოთა სვიდგომასათა, მოუკუდა მათ მძაფრი და ფრცხელი ქარი,

ὅς ἀναχθεῖς προσαρμύζετο ἐν προκατελοῖς τοῦ Βυζαντίου, κατὰ τὸν παραθαλάσσιον τόπον τὸν καλούμενον Ἐρβόμιον. τοῦτον ἀσθόμενος Κωνσταντῖνος ἀντιπαρατίττεται· καὶ αὐτὸς στόλη μεγάλη. ὅφ' ὧν κλεισται ναυμαχίαι ἐκείστας ἡμέρας ἐγίνοντο, τὸν πολέμου συγκροτούμενου ἀπὸ τοῦ ἑαρινοῦ μέχρι φθινοπωρινοῦ καιροῦ.

Χειμῶνος δὲ ἐπιγενομένου ὁ τῶν Σαρακηνῶν στόλος διαπεραιωθεὶς ἐν Κυζίκῳ διεχειμαίε, καὶ πάλιν ἕαρος ἀρχομένου ἐκείθεν ἀναναχθεὶς ὠσαύτως· τὸν διὰ θαλάσσης πολέμου εἶχετο. ἐπὶ οὖν ἔτεσι τοῦ πολέμου διακρίσαντος τέλος οὐδὲν πλέον ὁ τῶν Σαρακηνῶν ἦνυσε στόλος, ἀλλὰ κολλοῦς τε ἀνδρα· μαχιμους ἀποβαλόντες καὶ θεινῶς τραυματισθέντας· καὶ χιλεπῶς ἡττημένοι ὑπανόστουσαν πρὸς τὰ οὐκεία καταίροντες.

Πρὸς δὲ τοῖς κελύουσι τῶν Σιλλαιῶν γενόμενοι ὑπὸ σκληρῶν πνευμάτων καὶ θαλασσίῳ κλῆθ.

და ვითარ ჰბეროვიდა მათ ძლიერად
სამართალითა სასჯელითა ღმრთი-
სადათა, ერთბაშად დააქცინა და
წარწყმიდნა იგინი სრულიად.

ესრეთ უკუე თითოეულსა შინა ჟამსა ღმრთივ დაცვულსა ამას
ქალაქსა მოუკლებიან ბრძოლად უცხო ქმნულნი იგი ღმრთისაგან
აღძრეთა სიბოროტისადათა განცოფებულნი/ და გულის წყრომითა
აღვსებალნი. არამედ ძალითა ღმრთისადათა უქმად უკუნ იქციენ
იგინი აღვსებულნი სირცხულითა.

კუალად უკუე ყოველგნით და ყოვლით-კერძო აღემატა მძლავ-
რებად იგი ბოროტთა მათ ისნიიტელთაჲ და აღმოსავალით და
დასავალით აღორძნდა და გარდაემატა სიმრავლჳ და ძლიერებაჲ
მათი. პირველად უკუე დაიპყრეს მეფობაჲ სპარსთაჲ და მერნე
ეგვიპტჳ და ლუბიაჲ, სიტყუაჲ მისკუნ ქრისტიანეთა, რაჲთა არა
აიძულებდენ მათ გარდასლვად უბიწოსა მას სარწმუნოებასა ქრის-
ტესსა დაცვად მართლმადიდებლობით. რომელიცა არა დაინარხეს
ყოფთა მათ, არამედ მრავალნი გამოზნდეს მოწამედ მათ მიერ არა
დათრკუნვისათჳს სასწაულსა პატროსნისა ჯუარისასი. რამეთუ ამას
აიძულებდეს ყოფად ქრისტიანეთა. და ვითარცა ვთქუთ, ყოველსა
ქუეყანასა მოჰვლიდეს და მოაკრებდეს, მიმოვიდოდეს და მოარ-
ბედდეს ჰინდოეთსა და ეთიოპსა და ნათესავსა მას შავთასა ლუეიას
და სპარსას. ხოლო უკუანაჲსენელ აღილაშქრეს სამეფოსა ამას
ქალაქსა ზედი და ეგულებოდა, რაჲთამცა დაიპყრეს იგი.

ხოლო მეფემან ლეონ ისავრთ, რომელსა ეპყრა მეფობაჲ ბერ-
ძენტაჲ მას ჟამსა შინა, პაემანი მოჰკადა მათ განჩინებულთა წელი-
წადთა შინა მიცემად მათდა ხარკისა. ხოლო იგინი კუალად ეძიებ-
დეს მცველთა ქალაქისათა შეყვანებად და განწესებად მათგანისა
ერისა სიმაგრეთა შინა ქალაქისათა, და ყოვლითურთ დაპყრობად
და დამორჩილებად აიძულებდეს. რამეთუ მიზნობილ იყვნეს იგინი
სიმრავლესა მკედრობისასა, რომელნი ჰყვეს მათ თანა მოლაშქრედ
თჳსნიცა და მიზღურნი ერნი და შემზადებულნი იგი საბრძოლნი
ნაენი, ვითარ ათას რვაასი ნავი რჩეული, განწესებულნი ყოვლითა
საკმრითა საბრძოლელთა აღრაცხული და განჩინებულნი, ვითარ
იგი აღწერილ არს წერილთა მათ მოსაკესენებულთა ხრონოლორა-
ფისათა.

ვოც კატაკლუფიზმუსეჲს კანონრატჳ
ბωλογογο (ed. de Boor, 32, 8—23).

მანსიკაზანი და მანსიკაზანი

გვ. 126, სტრ. 3 ზევიდან, უნდა წავიკითხოთ: ახლა კესარიის მიტროპოლიტის ადგილი უჭირავს.

გვ. 181, სტრ. 1 ქვევიდან, უნდა წავიკითხოთ: VII საუკუნეში.

გვ. 188, შენიშვნა: საეკლესიო კრებას 692 წელს დაესწრნენ და დადგენილებებს ხელს აწერენ: *Θεόδορος ἀνάτολιος ἐπίσκοπος τῆς Φασίτου¹ Λαζῶν χῶρας ἱερέας ἡπέγραψα* (Mansi XI, 991—992), და *Ἰωάννης ἀνάτολιος ἐπίσκοπος πόλεως Περσῶν ἡς Λαζῶν χῶρας ἱερέας ἡπέγραψα* (Mansi XI, 1006—1006).

გვ. 206, შენიშვნა: დაემატოს თეოფანე ეამთაღმწერლის შემდეგი ცნობა ანთიმოს ტრაპეზუნტელის შესახებ: *«ედისამამიდან 6029 წელი (=536/7 წ.). ამ წელს გარდაიცვალა კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოსი (ე. ი. პატრიარქი) ეპიფანე... და მის ადგილას გადმოყვანილ იქმნა კონსტანტინეპოლში ანთიმოსი, მწველზელი (ἀρεταῦς), ტრაპეზუნტის ეპისკოპოსი. ამავე წელს კონსტანტინეპოლში ჩამოვიდა რომის ეპისკოპოსი აგაპიტე; მან კრება მოიწვია ულთო სეფეროსის, იულიანე პილიკარნასელიისა და დანარჩენ თეოპასხიტთა წინააღმდეგ. მათ შორის ანთიმოსიც, კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოსი, როგორც მათი თანამზრახველი, გადააყენეს და გააძევეს...»* (თეოფანე „ქრონოგრაფია“, დეპოტორის გამოცემა, გვ. 217).

გვ. 253, სტრ. 16 ზევიდან, უნდა წავიკითხოთ: კუროპალატის ამოტის ძმამ.

გვ. 218, სტრ. 5 ქვევიდან: *Κάρτα...* აქ მოყვანილი ციტატა (ეკლესიის მეტისმეტად იმარცხებოდა და უსაზღვრო იყო ბოროტება: მას [ე. ი. კოლხეთს] ხომ აღირა ჰყავდა ის, ვინც წინამძღოლობას გაუწევდა) ამოღებულია თეოფილაქტე სიმოკატას „ისტორიიდან“ III, 6, ხოლო თეოფილაქტესთან ნაცვლად სიტყვისა ἢ Κοιλῆς სწერია ἢ Σουασιῆ. იხ. გეორგიკა IV, 1, გვ. 21.

¹ სარდუენის შენიშვნა: *pro Φασίτου*.

რედაქტორი ს. ყაუხჩიშვილი

გადაეცა წარმოებას 19/XII 51 წ. ხელმოწერილია დასაბუქდად 2/XII 52 წ.
შპ 17115. ტირაჟი 2000. $60 \times 92 \frac{1}{16} = 10$ ქაღალდის ფურცელი — 20 სას-
ტამბო თაბახი. საჭამომცემლო თაბახი 18,4. სტამბის შეკვეთა № 123.

ფასი 11 მან., ყდა—2 მან., სულ 13 მან.

სტალინის სახ. თბილისის ~~სა. უნივერსიტეტის~~ სტამბა. უნივერსიტეტის ქ. № 1.

დამატებანი

- I. ცნობა „საგანგებო“ შესახებ ძველქართულ მწერლობაში
- II. ნაკვეთი კონსტანტინეპოლის კვალი ძველქართულ მწერლობაში

ნოტიცია I	ნოტიცია II	ნოტიცია III	ნოტიცია IV	ნოტიცია V	ნოტიცია VI
<p>მეტროპოლია</p> <p>17. ს. Πολεμωνακη δ' Λεοκαισαρειας</p> <p>ეპისკოპოსები:</p> <p>δ' Τραπεζοθεντων δ' Κεραιωντων δ' των Πολεμωνιων δ' Κορινθων</p>		<p>მეტროპოლიტი</p> <p>18. τῷ Νεοκαισαρειας, Πόντου Πολ.</p> <p>ეპისკოპოსები:</p> <p>Κεραιωντων ι.σθ' Πολεμων. Κορινθων 'Αλβας 'Ριζαιον Κοκκου Εθνικου 'Αραβων Μαργητοσολ. 'Υψηλις</p>		<p>ფანჯლები</p> <p>კანბე, პატრო- ანქტისა:</p> <p>ანბნამდე ქალღამდე</p> <p>ნოტიკ. პატრ.</p> <p>ანბნამდე ანბნამდე</p>	
<p>მეტროპოლია</p> <p>27. ს. Αιζικης δ' των Φθιαδος</p> <p>ეპისკოპოსები:</p> <p>Ροδοσολεως της 'Αβιασηρων Πατρων της Ζεγαλειων</p>	<p>მეტროპოლია</p> <p>33. ἡ Τραπεζοδος</p>	<p>მეტროპოლიტი</p> <p>33. Τραπεζοθεντων Αιζικης</p> <p>ეპისკოპოსები:</p> <p>Χεραιων Χαμιαστρον Χαλιατον Πατρων Κεραιων Αερτων Βιζαντων Σακαβων Τοχαρτζιζων Τοχαρτιερ των Σελιουთων Φασιανης των Σερμαტიων</p>	<p>მეტროპოლიტი</p> <p>30. Τραπεζοθεντων Αιζικης</p> <p>მას ახლა ეწა- ჩიოს მეტრო- პოლიტიკის აფ- ჯილი უქმნიათ</p>		<p>მეტროპოლია</p> <p>28. ს. Αιζικης δ' των Φθιαδος</p>
<p>აფთკეფალ.</p> <p>Ζαχλιας Χεραιωνος Βοσπορων Νικηφωος Αβαθριας Σαβαστοσολ λεως</p>		<p>ანქეპისკ.</p> <p>12. δ' Χεραιωνος 22. δ' Βοσπορων 23. ἡ Σαθηροσολεις</p>	<p>ანქეპისკოპოსი</p> <p>ყო</p> <p>და გამო მეტრო- პოლიტიკა</p> <p>10. მეტროპოლი- ტიკის ეწო- დება,</p> <p>11. ნუკეფიოსის ანქეპისკოპოსი- საგან:</p> <p>ა) კრახუნტისა ბ) რ ანგესა</p>		<p>აფთკეფალ.</p> <p>Ζαχλιας Χεραιωνος Βοσπορων Νικηφωος 'Αβαθριας Σαβαστοσολ- λεως</p>

